

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
Наукове товариство аспірантів і студентів

МАТЕРІАЛИ

XV Міжнародної науково-практичної конференції
аспірантів і студентів

**«Молода наука Волині: пріоритети
та перспективи досліджень»**

(12–13 травня 2021 року)

Електронне видання на CD-ROM

Луцьк
2021

УДК 001(477.82)(082)

М 75

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 5 від 28.04.2021 р.)*

Оргкомітет конференції:

Цьось Анатолій Васильович – ректор Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор, голова оргкомітету.

Засекіна Лариса Володимирівна – проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор психологічних наук, професор.

Глова Ірина Василівна – начальник науково-дослідної частини Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат психологічних наук.

Ліповська-Маковецька Наталія Іванівна – заступник начальника науководослідної частини Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат економічних наук, доцент.

Караїм Ольга Анатоліївна – куратор Наукового товариства студентів і аспірантів Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат економічних наук, доцент.

Мельничук Христина Олегівна – фахівець науково-дослідної частини Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Романюк Ярослав Євгенійович – керівник наукової групи Швейцарської федеральної лабораторії матеріалознавства і технологій (ЕМРА), кандидат хімічних наук.

Юрченко Оксана Миколаївна – інженер науково-дослідної частини Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Голуб Геннадій Сергійович – голова Ради молодих вчених Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат географічних наук, доцент.

Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (12–13 травня 2021 року). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 6,68 Мб.

ISBN 978-966-600-732-5

У збірнику вміщено тези доповідей та повідомлень аспірантів і студентів, учасників XV Міжнародної науково-практичної конференції «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (12–13 травня 2021 року) у Волинському національному університеті імені Лесі Українки.

Матеріали подано за загальною редакцією наукових керівників.

УДК 001(477.82)(082)

© Гончарова В. О. (обкладинка), 2021

© Волинський національний

університет імені Лесі Українки, 2021

ISBN 978-966-600-732-5

Зміст

Біологія та лісове господарство

Андрощук О. О., Коцун Л. О.

Сучасний стан ценопопуляції *Platanthera bifolia* (L.) Rich.
у Немирівському районі Вінницької області..... 22

Бондар О. Б.

Типологічна структура лісів Харківської області 24

Веремій Т. Ю., Сухомлін К. Б.

Біоекологічний аналіз турунів (Carabidae: Coleoptera)
Ківерцівського НПП «Цуманська пуща»..... 27

Горщар Ю. В., Поручинська Т. Ф.

Добова динаміка температури тіла та частоти серцевих скорочень
в осіб з різним хронобіотипом..... 29

Даниленко О. М., Румянцев М. Г.

Вплив регуляторів росту рослин на біометричні та вагові показники
сіянців дуба звичайного із закритою кореневою системою 32

Дем'яновський Б. В., Теплюк В. С.

Біоекологічний аналіз сонечок біоценозів Локачинського району 34

Качмар О. С., Кобилецька М. С.

Вплив саліцилової кислоти на фотосинтетичну систему
рослин кукурудзи за умов засолення 37

Крат О. В., Абрамчук О. М.

Особливості варіативності серцевого ритму дорослого населення
під час впливу психоемоційних чинників 39

Купрійчик Д. В.

Особливості життєвого індексу у людей молодого віку з різним
співвідношенням маси тіла та зросту..... 42

Лагода Н. М.

Особливості функціонування кардіореспіраторної системи спортсменів 44

Мельничук Г., Лисюк Т., Качинська Т.

Особливості якісних та кількісних показників крові в осіб
із захворюванням серцево-судинної системи 46

Мотиль Х. В., Кузьмішина І. І.

Лісові фітоценози заказника «Великий ліс» Сокальського району
Львівської області 49

Моцюк М. І., Золотухіна А. Ю., Качинська Т. В. Особливості нейродинамічних показників в осіб чоловічої статі залежно від сприйняття індивідуальної хвилини	51
Новак Н. Ю., Фіщук О. С. Використання елементів STEM-освіти на уроках біології у базовій та старшій школі	53
Панасюк А. Р., Білецька М. Г. Динаміка і чисельність ластівки міської (<i>Delichon urbica</i>) на території міста Луцька	56
Панівська О. В., Бойко П. К. Камілобакеріози людей у світі та Україні	58
Попик Д. С., Кузьмішина І. І. Судинні рослини екологічної стежки «Горинські крутосхили» Ківерцівського району Волинської області	61
Сидор І. В., Бусленко Л. В. Олігохетофауна Волинської височини	63
Сильчук А. А., Сухомлін К. Б. Біоекологічна характеристика популяції золотистої картопляної нематоди у Луцькому районі Волинської області.....	66
Ткач М. М., Карабан М. М. Особливості адаптації першокурсників-біологів ЗВО до навчання.....	68
Тригуба О. В., Мотрук О. В. Вплив мікробіологічних препаратів на показники ростових процесів нуту звичайного (<i>Cicer arietinum</i> L.) сорту скарб	70
Трохимчук А. Ю., Кузьмішина І. І. Водні та прибережно-водні фітоценози Білоозерського масиву Рівненського природного заповідника та їх вивчення в шкільному курсі біології.....	73
Фінів О. В., Зінченко О. П. Еколого-фауністична характеристика популяції виноградного слимака в межах с. Хоробрів Сокальського району Львівської області	75
Харко Т. Є., Дричик А. С. Особливості показників індексу маси тіла хлопців шкільного віку, що мешкають у місті та у сільській місцевості	77
Чижук К. Л., Журавльов О. А. Особливості показників респіраторної системи спортсменів з різною тривалістю та спрямованістю тренувального процесу	80

Богослов'я, філософія, релігієзнавство

Богданець І. М.

Віртуальна реальність як продукт фетишизму сучасного суспільства 82

Дячук Р. С.

Значення праць святих Отців у сучасному суспільстві 84

Кулакевич М. А., Борейко Ю. Г.

Джерела та підстави проголошення церковної автокефалії 87

Кухарук М. М.

Православний погляд на біоетику 89

Левочко Р. І.

Церква, жінки і хустки (до питання покривання жінкою голови у храмі)..... 92

Михалюк І. А.

Сувої Мертвого моря та їх значення для біблеїстики 95

Опейда А. Р., Опейда Л. М.

Людина як істота, котра подорожує 97

Географія, землеустрій, туризм, готельно-ресторанна справа

Вільчик В. Р., Безсмертнюк Т. П.

Фактори розвитку туристичної галузі в Афганістані..... 100

Горбач В. В., Мельнійчук М. М.

Особливості урбанізаційних процесів Волинської області 102

Давидюк В. В., Бущук С. Ю., Голуб Г. С.

Особливості повноважень органів місцевого самоврядування у територіальних громадах в Україні..... 106

Демчук О. А., Безсмертнюк Т. П.

Природно-рекреаційний потенціал Азорських островів 108

Комбарова І. В., Степанюк І. О., Голуб Г. С.

Екологічний стан зони відчуження ЧАЕС..... 111

Мазур І. Р., Мельнійчук М. М.

Розвиток основних видів релігійного туризму Волинської області..... 113

Мельничук М. А., Мороз М. М., Павловська Т. С.

Термічний режим повітря у басейні р. Стохід 116

Михалевський П. С.

Проблеми розміщення маломобільних груп населення в готелях України 122

Поторась О. В., Потапова А. Г.

Популярність компанії «McDonalds» на ринку України..... 125

Семенець Д. Л., Король П. П.	
Особливості рекультивациі земель порушених розробкою піщаного ґрунту	127
Семенюк К. О., Тарасюк Н. А.	
Атмосферні опади як фактор зміни лісових ландшафтів (на прикладі Маневицького району)	129
Степанюк І. О., Комбарова І. В., Голуб Г. С.	
Головні екологічні проблеми Чорного та Азовського морів	132
Шевчук І. І., Новосад О. В.	
Значення туристсько-рекреаційних ресурсів Володимир-Волинського району для економіки регіону	134
Шевчук І. І., Стельмах В. Ю.	
Аналіз негативного впливу діяльності АЕС на навколишнє середовище та шляхів його оптимізації	137

Економіка та управління

Басараб В. В., Шабала О. В., Павлова О. М.	
Проблеми впровадження соціальних та економічних інновацій західних міст України	139
Глушук О. С., Ющишина Л. О.	
Переговори як ефективний шлях вирішення конфліктів	141
Звірко А. О., Демчук І. В., Матвійчук Н. М.	
Вплив цифровізації на діяльність банків	144
Кицюк І. В.	
Розвиток нефінансової звітності в Україні в умовах європейської інтеграції	146
Кравчук Д. В., Левицький В. В.	
Соціально-орієнтована система управління як елемент адміністративного менеджменту підприємства	149
Крет М. А., Рейкін В. С.	
Формування інтегрованої стратегії управління підприємством.....	151
Курдельчук О. І., Герасимчук Ю. І., Ющишина Л. О.	
Способи вирішення внутрішньоособистісних конфліктів.....	154
Кухарик В. В.	
Причини появи мегарегіональних торговельних угод.....	156
Макарук О. В., Сак Т. В.	
Чинники формування антикризової стратегії підприємства	159

Мартинюк Р. Ф.	
Тенденції інноваційного розвитку банківської сфери під впливом чинника пандемії.....	162
Мельничук А. О., Сиротинська І. І., Лялюк А. М.	
Аналіз біржового ринку металів	164
Нагайчук Ю. І., Сур'як А. В.	
Фактори забезпечення економічного зростання в Україні	167
Никончук Л. В., Сур'як А. В.	
Теорема Коуза та поведінка виробника в сучасних умовах	169
Патула М. С., Цимбалюк І. О.	
Стан і тенденції розвитку консалтингових послуг в Україні	171
Полянський Е. М., Полянська Л. С.	
Рівень професійного вигорання працівників фірми ІКС в Любліні.....	175
Чучман Н. В., Новак Л. В., Ющак А. В.	
Ціноутворення на ринку нерухомості.....	177
Якимук Я. Я., Звірко А. О., Матвійчук Н. М.	
Переваги та недоліки онлайн-банкінгу в Україні.....	180

Інформаційні технології та математика

Богдан Б. В., Мекуш О. Г.	
Застосування індуктивних кроків у геометрії	183
Бондарчук О. Ю., Жигалло М. К., Караханов Д. А.	
Застосування принципу стискуючих відображень до знаходження границь послідовностей ланцюгових дробів	185
Борсук Б. М., Ханін О. Г.	
Апроксимативні властивості бігармонічних інтегралів пуассона на класах функції Зигмунда.....	187
Войчик Т. М., Пожарська К. В.	
Квадратичні функції в задачах з параметрами	189
Глушук Т. О., Глинчук Л. Я.	
Особливості проектування інтернет-магазину з фільтром параметрів впливу на ціну	192
Гнатюк Ю. М., Хомяк М. Я.	
Електронна методична скарбничка вчителя інформатики	194
Горайчук О. П., Швай О. Л.	
Застосування теорії графів до розв'язування логічних задач.....	197

Дмитрук Я. В. Створення гри-платформеру засобами графічних редакторів та мови програмування С++	199
Ємчик І. А., Мельник М. Використання булевих функцій для спрощення релейно-контактних схем	202
Жигалло М. К., Караханов Д. А., Шевчук Д. М. Символ «О» велике	204
Жумік В. М., Понепалюк А. А., Булатецький В. В. Проектування та розробка нового сайту кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки	206
Іванчук Н. В. Математичне моделювання впливу біо-кольматації на фільтраційну консолідацію ґрунту.....	208
Каневський В. С., Мамчич Т. І. Візуалізація географічних даних за допомогою програми R.....	210
Караханов Д. А., Коровицька Я. В., Бондарчук О. Ю. Математика XVIII століття.....	211
Коровицька Я. В., Бондарчук О. Ю., Шевчук Д. М. Лінійні методи підсумування рядів Фур'є.....	214
Кочулап Б. Б., Павліха В. Ю., Харкевич Ю. І. Прикладне значення диференціальних рівнянь при підготовці майбутніх фахівців.....	217
Куцик Ю. В., Гришанович Т. О. Вибір алгоритму для генерування sudoku	218
Литвішко Д. В., Вілігурський О. М. С# та асинхронне програмування.....	220
Макарусь О. О., Філозоф Л. І. Метод усереднення в планіметрії.....	223
Мариньоха А. С., Антонюк О. П. Історія дослідження чотиривимірної геометрії	226
Марчук Є. В., Грабова У. З. Використання інтерактивних моделей у середовищі GeoGebra при вивченні математики.....	228
Мороз К. І. Обернені функції та їх властивості	231
Падалко К. А., Швай О. Л. Застосування софізмів при вивченні математики	234

Петрович М. Б., Швай О. Л. Вивчення геометрії Лобачевського в школі	236
Приймак А. О., Ханін О. Г. Про одну комбінаторну задачу, що виникає у сфері логістики.....	239
Свентик Н. П., Кравчук О. М. Історія виникнення теорії ймовірності	241
Семенюк Д. М., Антонюк О. П. Деякі застосування основних понять лінійної алгебри.....	243
Стельмах Ю. О., Гембарська С. Б. Наближення класів функцій однієї та багатьох змінних	246
Татюк О. А., Чибирак С. В. Інформаційне забезпечення органів державного управління (на прикладі Рожищенського районного відділу Державної виконавчої служби західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Львів).....	248
Тіщенко О. А., Булатецький В. В. Розробка редактора-конвертера тестових завдань форматів Moodle та OpenTEST	250
Трофимчук М. А., Харкевич Ю. І. Історія поняття «нерівність» та нерівність Коші	253
Троцюк В. М., Товкач Р. В. Дослідження гіпотези Рімана	255
Ханін О. Г., Мамчич І. Я. Досвід реалізації алгоритму оцінювання розподілу ймовірностей за допомогою програми R.....	256
Хлебко С. В., Кравчук О. М. Щодо взаємного розташування трьох площин в просторі.....	258
Хомич Т. В., Пожарська К. В. Доведення нерівностей з модулями	261
Червінська К. С., Філозоф Л. І. Арифметичні прогресії, що складаються з простих чисел	263
Шевчук Д. М., Коровіцька Я. В., Жигалло М. К. Розв'язання геометричних задач за допомогою циркуля і лінійки	266

Історія та політологія

Горщар В. В., Кучерена М. М. Церковно-релігійні проблеми в українсько-польських відносинах (1921–1939 рр.).....	268
--	-----

Гулюк І.	
Штрихи до ідентичності шляхти Волинського воєводства Речі Посполитої (1569–1648 рр.).....	270
Дударчук Л. В.	
Діяльність закладів професійної освіти на Дунаєвеччині в умовах нацистської окупації (1941–1944 рр.).....	273
Жалай Л. С., Качковська Л. Р.	
Діловодство Камінь-Каширської районної державної адміністрації: актуальні питання організації.....	276
Зінчук Б. В., Петрович В. В.	
Становлення документознавства в незалежній Україні.....	278
Кирильченко А. О., Кузь В. В., Кінд-Войтюк Н. В.	
Остафій Дашкевич – перший неформальний гетьман України.....	281
Кузьмич І. В., Рудянин І. П.	
Озброєння війська Київської Русі.....	284
Мекіса Д. Ю.	
Потестарна імагологія як напрям історичних досліджень.....	286
Нерода І. Ю., Кучерена М. М.	
Проблема правового врегулювання внутрішнього положення Православної церкви в Польщі на початку 1920-х років.....	289
Олефір С. М.	
Дубенський замок у XVIII ст.....	291
Пінчук Л. В.	
Боротьба за продовольство як форма протистояння між УПА та радянськими партизанами (на прикладі Камінь-Каширського району).....	294
Подмокла Ю. М., Ткачук А. П.	
Єретичний рух жидівствуючих на руських землях в останній третині XV – на початку XVI ст.....	297
Сайфи С. Х., Стрільчук Л. В.	
Формування зовнішньополітичного курсу уряду Єлизавети I Тюдор.....	299
Стрелков В. В., Бортніков В. І.	
Моделювання мережевих політичних технологій та їх імплементація в електоральному процесі.....	302
Суліма Н. С.	
Західна Волинь у геополітичних планах та практиках більшовицької Росії (1918–1921 рр.).....	305

Хом'як П. П., Стільчук Л. В.	
Римсько-Католицька Церква на Волині напередодні Другої світової війни	307
Цведель К. К., Ярош О. Б.	
Реалізація державної мовної політики в Україні.....	310
Швець І. В., Шваб А. Г.	
Соціально-психологічна специфіка адаптації переселенців Волинської губернії в Сибіру (кінець XIX – початок XX століття).....	313
Mekisa D. Yu., Smalko L. Ye.	
Otto I the Great Image in the Chronicles “ <i>The Deeds of the Saxons</i> ” by Widukind of Corvey	316

Культура і мистецтво

Грицина К. В.	
Проблемний аспект функціонування релігії у контексті сучасної культури	320
Кондратюк М. І.	
Функціонування музейних центрів Австрії в умовах пандемії COVID-19	322
Леміш О. Л., Шурдак М. І.	
Використання бас-гітари та контрабаса у музичних колективах	324
Мазур І. А., Чибирак С. В.	
Особливості інформаційного забезпечення діяльності Дубечненської ОТГ	327
Мамчур А. В., Столярчук Н. М.	
Новації та експерименти у теоретичній і художній творчості Олександра Архипенка	329
Маркус А. О., Столярчук Н. М.	
Релігійні організації і секти: культурологічно-порівняльний аналіз	332
Михальчук І. В.	
Особливості формування культурної ідентичності у просторі медіавіртуальної реальності	335
Новакович М.-Є., Новакович М. О.	
Протестантський хорал як національне явище німецької культури	337
Петлій С. В., Новакович М. О.	
Диригентська діяльність Ігоря Маркевича	340
Петрук І. О., Пригода Т. М.	
Ентропія культури у контексті постмодерного дискурсу	342

Слищенко Я. В., Пригода Т. М. «Drudkh» та мистецтво обкладинок до альбомів	345
Терещук М. М., Столярчук Н. М. Аскетизм в контексті світових релігій	347
Ткачук Є. В., Кашаюк В. М. «На небо очі пушаю» Віктора Степурка у контексті хорової творчості митця	349
Федонюк С. Д. «Документальний активізм» в сучасній Україні	352
Хоміч О. М. Fashion-фотографія як елемент медіакультури	354
Шимчук А. М., Пригода Т. М. Дзен у житті людини в умовах пандемії	357
Якимюк Т. П. Французький досвід співпраці держави та музейних закладів	359

Медицина

Борис М. С., Римарук О. О. Вплив Covid-19 на психологічне здоров'я	362
Бранюк С. В. Зміни когнітивних показників жінок літнього віку після нейробиозворотного тренінгу	364
Зуйко М. В., Бояркевич А. О., Мельничук В. О., Усова О. В. Фізична терапія після перенесеного COVID-19	366
Кондзерська В. І., Сітовський А. М. Прихильність до профілактики нераціонального харчування як фактору ризику повторного інфаркту міокарда в резидуальний період захворювання	369
Мельничук М. С., Шабала М. В., Усова О. В. Фактори ризику остеопорозу у жінок похилого віку	371
Міщанчук В. С., Сітовський А. М. Прихильність до профілактики вживання алкоголю та паління як фактору ризику повторного інфаркту міокарда в резидуальний період захворювання	374
Оксентюк Д. П., Бірук В. П., Сітовський А. М. Функціональний резерв серця та фізична працездатність підлітків 12–14 років різних медичних груп	377

Олійник Я. Г., Сітовський А. М. Поширеність ожиріння у хворих після ішемічного інсульту у резидуальний період захворювання	379
Пастушенко І. Ю., Мельничук В. О. Ефективність застосування сучасних терапевтичних методів у відновному лікуванні остеомієліту дітей.....	382
Слюсар А. О., Сітовський А. М. Рівень рухової активності хворих після ішемічного інсульту у резидуальний період захворювання	384
Хатітовський Б. М., Сітовський А. М. Прихильність до профілактики ожиріння як фактора ризику повторного інфаркту міокарда в резидуальний період захворювання.....	386
Ющук А. Л., Бояркевич А., Пикалюк В. С. Особливості клініко-біохімічного та молекулярно-імунологічного статусу у хворих на COVID-19 залежно від віку та супутньої патології.....	389

Педагогічна освіта та соціальна робота

Бандура А., Бартків О. С. Сім'я в складних життєвих ситуаціях: сутність та основні ознаки	391
Березко І. І., Сушик Н. С. Сутність та особливості професійного іміджу викладачів закладів вищої освіти.....	393
Ващишина С. В., Данилюк О. К. До проблеми формування культури спілкування молодших школярів засобами фразеології.....	395
Гарасимяк Л. М., Бартків О. С. Вимоги до лекції як форми організації навчання на сучасному етапі	398
Гурнік О. В., Падалко Н. Й. Оптимізація вивчення теми «Ірраціональні рівняння» в шкільному курсі математики	401
Деркач О. М., Сушик Н. С. Сутність, структура, зміст комунікативної компетентності викладачів закладів вищої освіти	403
Єфімова А. В., Кузава І. Б. Музикотерапія в системі корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.....	405
Кравчук К., Чернета С. Ю. Профілактика насильства над жінками у сім'ї.....	408

Лісник М. І., Кузава І. Б.	
Особливості трудового навчання дітей із порушенням інтелектуального розитку	411
Ляховський Д. С., Бартків О. С.	
Експерсія як одна з форм вивчення географії	412
Мельник М. В., Оксенюк О. В.	
Молода сім'я як об'єкт соціальної роботи.....	415
Мельничук Д. С., Белкіна-Ковальчук О. В.	
Вікові особливості прояву соціальної обдарованості	417
Миколаюк Ю. М., Кузава І. Б.	
Математичні ігри як засіб розвитку пізнавальних інтересів учнів із особливими освітніми потребами.....	420
Мігдаль Г. А., Бартків О. С.	
Методи викладання математики в умовах нової української школи	422
Мороз І. П., Чернета С. Ю.	
Вплив інтернет-залежності на розвиток молодшої особистості	424
Новосад Л. А., Каптур Г. А.	
Розвиток мовлення молодшого школяра у процесі вивчення української мови	427
Падалко К. А., Бартків О. С.	
Активізація самостійної роботи з математики учнів 5–6 класів в умовах карантину	429
Панова А. М., Оксенюк О. В.	
Насильство в сім'ї як соціальна проблема.....	432
Пташник Ю. О., Галапчук-Тарнавська О. М.	
Стратегії навчання англійській мові в інклюзивному класі молодшої школи.....	434
Чайковська А. В., Остапівська І. І.	
Інтегрований урок як інноваційна форма навчання	438
Шайнюк Н., Пріма Д. А.	
Сутність дослідницької компетентності вчителя початкової школи	440
Шевчук І. І., Бартків О. С.	
Шкільний булінг та методи його профілактики.....	443
Demchuk O., Yatsyshyn N. P.	
Patriotic Education of Junior Schoolchildren with Special Educational Problems.....	445
Kapitula M., Yatsyshyn N. P.	
Inclusive Education in Ukraine: Problems and Ways to Solve Them.....	447

<i>Mykolayuk Yu. M., Yatsyshyn N. P.</i> Disabilities Types of Individuals in the USA According to the Individuals with Disabilities Education Act (Idea) of 1997.....	450
<i>Taraniuk V. O., Yatsyshyn N. P.</i> Using the Method of Fairy Tale Therapy in Working with Children with Special Educational Needs	453
<i>Vyhura Kh. Yu., Yatsyshyn N. P.</i> Deaf and Hard of Hearing Children's Social Formation	456
<i>Yefimova A. V., Yatsyshyn N. P.</i> Speech Therapist as a Special Education Teacher: New Challenges of the Profession.....	458

Правознавство

<i>Андросюк І. О., Старчук О. В.</i> До питання правового регулювання сурогатного материнства в Україні.....	462
<i>Врона А. В., Качковська Л. Р.</i> Організація документаційного забезпечення у Волинському обласному бюро медико-соціальної експертизи	464
<i>Герасимчук А. Ю., Старчук О. В.</i> До питання правового регулювання використання музичних творів суб'єктами господарювання	466
<i>Гіргіль О. В., Мельник О. В., Зарадюк З. В.</i> Проблемні питання переліку частин нарізної вогнепальної зброї	469
<i>Горжий М. С., Наконечна Г. Я.</i> Держава як суб'єкт фінансового права	472
<i>Кандзюба І. М., Яценюк Ю. В., Старчук О. В.</i> Окремі аспекти міжнародного усиновлення	474
<i>Книш О. О., Старчук О. В.</i> Окремі аспекти правового статусу дитини	476
<i>Колесниченко Н. О., Музичук К. С.</i> Доктрина згасання як виняток з концепції плодів отруєного дерева.....	479
<i>Колесниченко Н. О., Чупринський Б. О.</i> До питання використання термінології в ст. 342 Особливої частини Кримінального кодексу України	481
<i>Кривош М. І., Старчук О. В.</i> Добровільність як умова укладення шлюбу	484

Одіон І. А., Музичук К. С. Проблемні питання обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за вироком суду	487
Пальонка В. І., Старко О. Л. До питання про причини та умови злочинності неповнолітніх	489
Пеньшійна С. О., Щирба М. Ю. До питання застосування принципу верховенства права у «вузькому» та «широкому» значеннях	491
Приймачук О. В., Чубоха Н. Ф. Поняття та ознаки джерела підвищеної небезпеки	494
Пристапуна І. В., Чубоха Н. Ф. Окремі аспекти компенсації моральної шкоди.....	496
Сімора Д. Р., Чубоха Н. Ф. Правове регулювання трансплантації в Україні.....	498
Трачук Б. М. Реалізація принципу верховенства права в умовах пандемії COVID-19	501
Хом'як А. А., Качковська Л. Р. Законодавче забезпечення України у сфері електронного документообігу	503
Horodiuk V., Yatsyshyn M. M. Towards the Question About Existence of Private Military Companies in Ukraine	505
Kovalchuk K. M., Yatsyshyn N. P. The Peculiarities of Translation, Interpretation and Usage of the Term “Lawyer” in English Terminological System	507
Kurtseba N., Yatsyshyn N. P. Legal Aspects of Security, Scale and Significance of International Air Transport Over the Last Years	509
Kykhtiuk A. R., Yatsyshyn N. P. The Legal Nature of a Labour Contract and a Civil Labour Contract in the Exercise of the Right to Work in Ukraine	512
Yatsyshyn O., Yatsyshyn M. M. Features of the Subject of a Crime in the form of Animal Cruelty	515

Психологія та соціологія

Котик І. В., Кульчицька А. В. Емоційний інтелект як чинник успіху в життєдіяльності особистості	517
---	-----

Ляшко Л. М., Коструба Н. С. Вплив сім'ї на психологічний розвиток дитини у підлітковому віці	519
Маковський А. О., Матеюк О. А. Душпастирська діяльність військових капеланів як засіб психологічного супроводу прикордонників	522
Пархомович Ю. А., Коструба Н. С. Порівняння ціннісних орієнтацій представників різних вікових категорій.....	524
Полікарчик С., Коструба Н. С. Психологічний аналіз булінгу в підлітковому віці	527
Росинюк А. Р., Кихтюк О. В. Особливості прояву агресії в дітей молодших класів	529
Хвесик Ю. Ю., Коструба Н. С. Особливості сформованості емоційного інтелекту в підлітковому віці	532
Яцюк А. Р., Коструба Н. С. Маніпуляція тональністю повідомлень на прикладі заголовків новин Інтернет ЗМІ.....	534
Epota F. O. H., Kostruba N. S. Relationship Between Personal Qualities and Resistance to Stress: Empirical Analysis	535

Фізика

Налена А. О., Головіна Н. А. Використання законів термодинаміки для дослідження біологічних процесів людського організму	539
Приходько А. О., Шигорін П. П. Віртуальний планетарій Stellarium як дидактичний інструмент вивчення астрономії у вищій школі	541
Трофімук С В., Хомич Д. С., Шаварова Г. П. Оптичний метод зондування поверхні за аналізом інтенсивності відбитого світла.....	543
Ходаківський Є. О., Шигорін О. П., Новосад О. В. ВАХ структур $Ox/CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$	546
Шабала О. О., Тарасенко А. О., Новосад О. В. Використання PhET-Interactive Simulations при вивченні фізики	549

Фізична культура, спорт та здоров'я людини

Колесник С. В.

Структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційних технологій позакласної роботи 552

Мордик О. А., Калитка С. В.

Варіабельність серцевого ритму у жінок, які спеціалізуються зі спортивної ходьби, протягом менструального циклу 554

Панасюк А. С., П'ятиков С. В., Гнітецька Т. В.

Історія зародження хортингу на Волині 557

Пашиківська І. І.

Застосування загальної повітряної кріотерапії у пацієнтів з артеріальною гіпертензією 560

Приступа Ю. М., Деделюк Н. А.

Мотиваційно-ціннісні орієнтири жінок до занять фізичними вправами 562

Рудик О. П., Белікова Н. О.

Особливості впровадження варіативного модуля «Пляжний волейбол» на уроках фізичної культури у старшій школі 565

Семенова І. В., Белікова Н. О.

Особливості формування професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій 567

Торчинська Я. І., Деделюк Н. А.

Пріоритетні напрями підвищення рівня фізичної працездатності водіїв 570

Усачов В. М., Ковальчук Н. М.

З історії фізичного виховання в сільській школі 573

Шнит І. С., Белікова Н. О.

Заняття фізичними вправами як необхідна умова здоров'язбереження старшокласників 575

Юрченко В. С., Турик М. О., Ващук Л. М.

Оптимізація фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах засобами фітнесу 578

Філологія

Божко О. С., Застровська С. О.

Вплив національно-культурних чинників на процес міжкультурного спілкування 581

Бутейко Т. М., Одарчук Н. А. Фонові знання як передумова адекватного перекладу з англійської мови на українську	583
Буцмай Л. О., Галицька О. Б. Терміни азильного права: транслятологічна специфіка	586
Вавринюк З. В., Малімон Л. К. Вербалізація концептосфери «фемінізм» в американському жіночому дискурсі ХІХ століття	588
Ворон Ю. Д., Гончарук С. В. Англомовні дитячі пісні як засіб навчання мовлення учнів молодших класів	591
Гаврилюк С. В., Ущина В. А. Політична коректність у США як лінгвокультурне явище	594
Герезун О. О., Крисанова Т. А. Музичний компонент у навчанні англійської мови	596
Дзюбак Т. В., Каліщук Д. М. Прагматичні маркери неправди в англомовному політичному дискурсі	599
Доротюк М. П., Вербицька А. Е. Концепт FREEDOM в автобіографічному романі Н. Мандели «Long Walk to Freedom».....	601
Євтух Є. В., Галапчук-Тарнавська О. М. Гендерні особливості англомовних жіночих промов.....	604
Іващишин Х. Ю., Балабуха Н. В. Відродження традиції сімейного читання як педагогічна проблема	606
Каленікова І. В., Крисанова Т. А. Ігрові методи у навчанні лексики англійської мови	609
Кіндер Я. М., Шкамарда О. А. Біблійні мотиви в романі Вільяма Голдінга «Володар мух»	611
Коваль Д. М., Галапчук-Тарнавська О. М. Актуалізація образу “celebrity woman” в англомовних ЗМІ	614
Корольчук А. В., Крисанова Т. А. Ігрові методи у навчанні фонетики англійської мови.....	616
Костюк Л. В., Василенко О. В. Емотивність як лінгвістичний феномен у мовознавстві	619
Кошелюк О. В., Одарчук Н. А. Риси постмодернізму в романі Джона Фаулза «Колекціонер»	621

Кухарчук Х. О., Шкамарда О. А. Використання інтерактивних методів навчання іноземної мови в новій українській школі	623
Левчук К. В., Вербицька А. Е. Концептуальна метафора «LIFE is a JOURNEY» в художній літературі («Eat Pray Love» by Elizabeth Gilbert)	626
Лук'янець Д. І., Вербицька А. Е. Метафорична репрезентація COVID-19 в англomовному медіадискурсі.....	628
Мамонтова О. О., Галицька О. Б. Практичні орієнтири наукового перекладу	631
Ніканшин С. С., Галицька О. Б. Специфіка німецько-українського перекладу банківської та біржової термінології.....	633
Осіпович І. В., Лисецька Н. Г. Концепт SCHULD у творі Фердинанда фон Шираха «Illuminaten».....	636
Пахалюк В. В., Шкамарда О. А. Особливості використання сленгової лексики в сучасному американському газетному онлайн-дискурсі	638
Перцюк Ю. Р., Шкамарда О. А. Конфлікт світу дитинства та світу дорослих у романі Дж. Селінджера «Над прірвою в житті».....	640
Пилипишин Л. Я., Василенко О. В. Особливості перекладу міжнародних слів у сучасній англійській мові.....	643
Пилипчук В. І., Лисецька Н. Г. Проблема перекладу німецьких неологізмів	645
Потапюк Ю. В., Семенюк Т. П. Особливості жіночої прози у сучасній німецькій літературі.....	648
Рушанян Я. О., Ущина В. А. Висвітлення гендерних стереотипів у творах художньої літератури.....	650
Семенюк Т. М., Локайчук С. М. Педагогічна термінологіка в праці В. Сухомлинського «Сто порад учителям»	653
Сидорчук М. О., Лисецька Н. Г. Особливості перекладу текстів художнього стилю	655
Терлецька І. Я., Лисецька Н. Г. Адекватність та еквівалентність у перекладі.....	658

Федік Ю. М.	
Диференційні ознаки масмедійних текстів.....	661
Фіяло Я. А., Ущина В. А.	
Аналіз морфологічних неологізмів англійської мови, створених у зв'язку з пандемією COVID-19	663
Фурман О. М.	
Ключові підходи до дослідження піктограм (на матеріалі англомовних масмедійних медичних текстів малої форми).....	667
Харчук В. В., Гончарук С. В.	
Структурно-семантичні особливості фразових дієслів на позначення розумової діяльності.....	670
Черняшук Д. Ю., Шкамарда О. А.	
Принцип наочності у навчанні англійської мови на початковому етапі	672
Чистяк Д. О.	
Рецепція поетичної творчості Тараса Шевченка у сучасних франкомовних перекладах.....	675
Vlahovirna U. M., Shkamarda O. A.	
Adequacy Problems of Literary Translation	678
Oliyevsky R. V., Belyakov O. O.	
Neil Gaiman's "The Thing About Cassandra" In the Lens of Postmodernism.....	680
Savchuk A. V., Belyakov O. O.	
The Meaning and Functions of the Title in Modernist Fiction	683

Хімія, екологія та фармація

Ахнюк М. М., Караїм О. А.	
Аналіз хімічного споживання кисню у поверхневих водах річки Жидувка.....	687
Король К. А., Попович В. В.	
Стан полігонів твердих побутових відходів у туристично-рекреаційному комплексі Львівської області.....	689
Німець Ю. М., Музиченко О. С.	
Оцінка сучасного екологічного стану озера Світязь.....	692
Gulay N. L., Pöttgen R., Kalychak Ya. M.	
Solid Solution $Sc_3Pt_{3-x}In_3$ ($x = 0-0,93$).....	694

Андрошук О. О. – студентка V курсу факультету біології і лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки;

Коцун Л. О. – к. б. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук ВНУ імені Лесі Українки

Сучасний стан ценопопуляції *Platanthera bifolia* (L.) Rich. у Немирівському районі Вінницької області

В умовах підвищення антропогенного впливу на довкілля важливого наукового і практичного значення набуває моніторинг флори певної території. Все більше і більше видів рослин скорочують ареал зростання, а деякі взагалі знаходяться на межі зникнення. Особливо вразливими є представники родини *Orchidaceae*, які мають складну біологію розвитку. Для збереження рідкісних видів рослин створено Червоний список Міжнародного союзу охорони природи [4] та Червону книгу України [5], прийняті положення та рекомендації: Глобальна стратегія збереження рослин (2011–2020 pp.) [4], The Convention on Biological Diversity, CBD [3] (Україна підписала Конвенцію у 1992 р., ратифікувала у 1994 р.), Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття [2], Бернська конвенція «Перелік зникаючих видів природних середовищ існування, які потребують спеціальних заходів збереження» від 1996 р. (Україна у 1996 р. приєдналася до Бернської конвенції) [1], Бонської (в Україні діє з 1999 р.), Вашингтонської (CITES) (в Україні діє з 2000 р.), Рамсарської (в Україні діє з 1997 р.) [1]. Метою роботи є вивчення сучасного стану ценопопуляції *Platanthera bifolia* у Немирівському районі Вінницької області. *P. bifolia* трапляється біля села Мар'янівка на площі понад 1 га покинутих сільськогосподарських угідь та молодого мішаного лісу.

Ділянка погорбована, добре освітлена, з одного боку до неї приймають розпайовані сільськогосподарські угіддя, які довгий час не обробляються, з іншого – узлісся мішаного лісу, що має значно більший вік, ніж поновлення.

Загальне проективне трав'яне покриття становить 91 %. Тут зростають *Poa pratensis* L. – 15 %, *P. annua* L. – 10 %, *Dactylis glomerata* L. – 6 %, *Platanthera bifolia* – 3 %, *Festuca pratensis* Huds. – 3 %, *Glechoma hederacea* L. – 2 %, *Prunella vulgaris* L. – 2 %, *Galium verum* L. – 2 %, *Holcus lanatus* L. – 2 %, –1 %, *Potentilla erecta* (L.) Raeusch.) +, *Campanula patula* L. – 1 %, *Hypericum perforatum* L. +, *Veronica chamaedrys* L. +, *Pinus sylvestris* L. +, *Quercus robur* L. +, *Betula pendula* Roth.+, *Cerasus avium* (L.) Moench +. Кількість особин *P. bifolia* на цій ділянці коливається від 1 до 5 особини на 1 м², середня щільність особин становить 3,5 особини на 1 м². Онтогенетична структура ценопопуляції утворена 3 віковими групами. На території високий відсоток (41,2 %) іматурних особин, що є свідченням доброго насінневого поновлення виду, висока кількість генеративних рослин (34,6 %), що показує про відносну молодість досліджуваної ценопопуляції, а майже третина передгенеративних особин (24,3 %) вказує на відповідність умов зростання виду на цій ділянці до його біологічних особливостей. Таким чином, онтогенетична структура ценопопуляції *P. bifolia* утворена трьома віковими групами, характеризується лівостороннім віковим спектром з переважанням ювенільних особин. Досліджувана ценопопуляція є інвазійною.

Джерела та література

1. Нормативно-правове забезпечення збереження біорізноманіття в лісовому секторі України: аналіз та перспективи розвитку/Г. В. Бондарук, О. О. Кагало, Л. Д. Проценко, А. М. Артов, Б. Г. Праць. Львів, 2013. 266 с. URL: http://www.ecoinst.org.ua/pdf/legal_framework.pdf
2. Василюк О. Стан відображення в програмних документах України та статус реалізації положень Конвенції ООН про охорону біологічного різноманіття. *Аналітичний звіт*. 2017. Жовт. 87 с. URL: <https://www.undp.org>
3. Сохранения растений и Конвенция о биологическом разнообразии. URL: http://www.bgci.org/plants2020_ru/gspc-cbd/
4. Категорії та критерії Червоного списку МСОП: пер. з англ. *Електронне наукове видання*. Версія 3.1. 2-ге вид. Київ, 2017. 36 с.
5. Червона книга України. Рослинний світ/за ред. Я. П. Дідуха. Київ: Глобал-консалтинг, 2009. 900 с.

Бондар О. Б. – к. с.-г. н., ст. викл. кафедри біології, екології та методик їх навчання КОГПА імені Тараса Шевченка

Типологічна структура лісів Харківської області

Постановка проблеми. Ліси відіграють роль природних постійно діючих біологічних бар'єрів, вони попереджують ерозійні процеси і деградацію ґрунтового покриву, суттєво впливають на вітровий і температурний режими, депонують вуглець і виділяють кисень, значно зменшують негативні наслідки парникового ефекту [1, 3].

Метою досліджень було визначити типологічне різноманіття лісів на території Харківської області.

Матеріали та методика досліджень. Для проведення типологічного аналізу лісів на території Харківської області, були використані бази даних ВО «Укрдержліспроекту». Матеріали лісовпорядкування аналізували за трофотопами, типами лісу та деревними породами. Для типологічного аналізу лісів використано методичні положення української лісотипологічної школи [2]. Аналіз дослідних даних проведено із використанням відповідних прикладних комп'ютерних програм, а також геоінформаційних технологій.

Географічні координати крайніх точок досліджуваного об'єкту: на півночі $37^{\circ}29'33''$, $50^{\circ}27'26''$, півдні $36^{\circ}17'50''$, $48^{\circ}31'56''$, заході $34^{\circ}51'27''$, $49^{\circ}59'11''$ та сході $38^{\circ}05'36''$, $49^{\circ}50'43''$ (рис. 1).

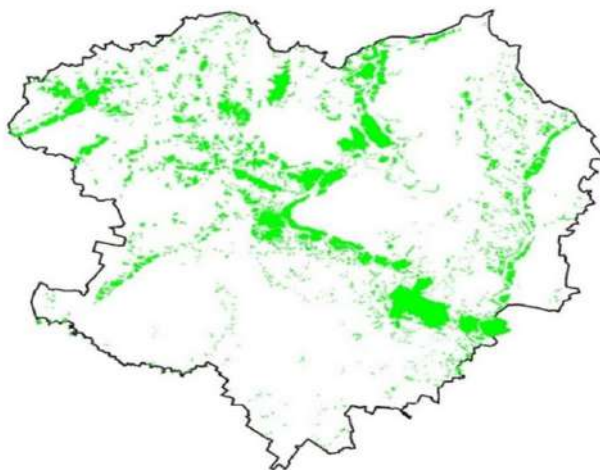

Рис. 1. *Схема-карта розташування лісів на території Харківської області*

Результати дослідження. Загальна площа лісів які підпорядковані Держлісагенству України на території Харківської області становить 282,3 тис. га. У структурі тропотопів лісового фонду цієї області

переважають (рис. 2) груди – 170,0 тис. га (60,2 % від загальної площі вкритої лісовою рослинністю земель), субори – 60,2 тис. га (21,3 %), сугруди – 29,4 тис. га (10,4 %), борів – 22,7 тис. га (8,0 %).

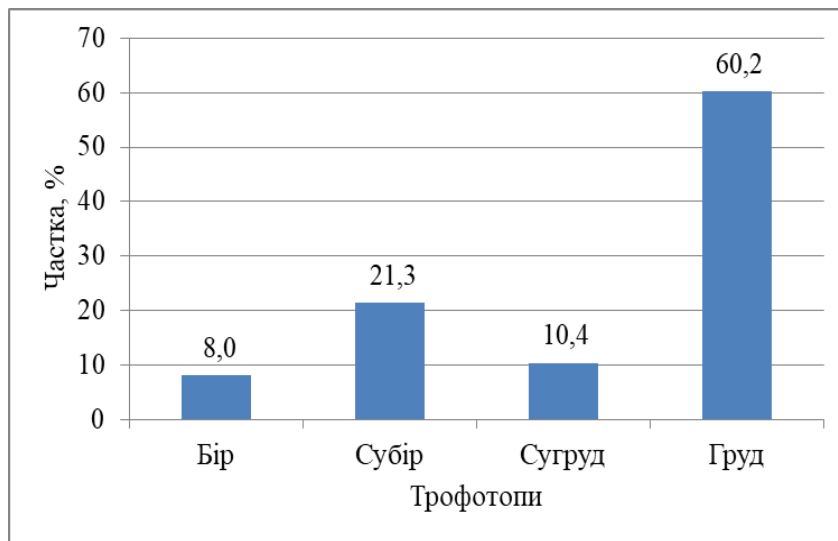

Рис. 2. Розподіл площ насаджень за трофотопами, %

Лісовий фонд лісів Харківської області характеризується значною різноманітністю типів лісу, що охоплює майже всю едафокліматичну сітку Алексеева–Погребняка. В кожній групі трофотопів, визначено різну кількість типів лісу: бір – 4 шт., суббір – 7 шт., сугруд – 11 шт., груд – 13 шт. Загалом на території дослідного об’єкту виділено 35 типів лісу.

Типологічна структура лісів є доволі різноманітною (рис. 3). Так, серед типів лісу найбільшу частку складає свіжа кленово-липова діброва (43,7 % від загальної площі вкритої лісовою рослинністю земель) дещо меншою часткою представлений свіжий дубово-сосновий суббір (18,9 %) та суха кленово-липова діброва (11,9 %).

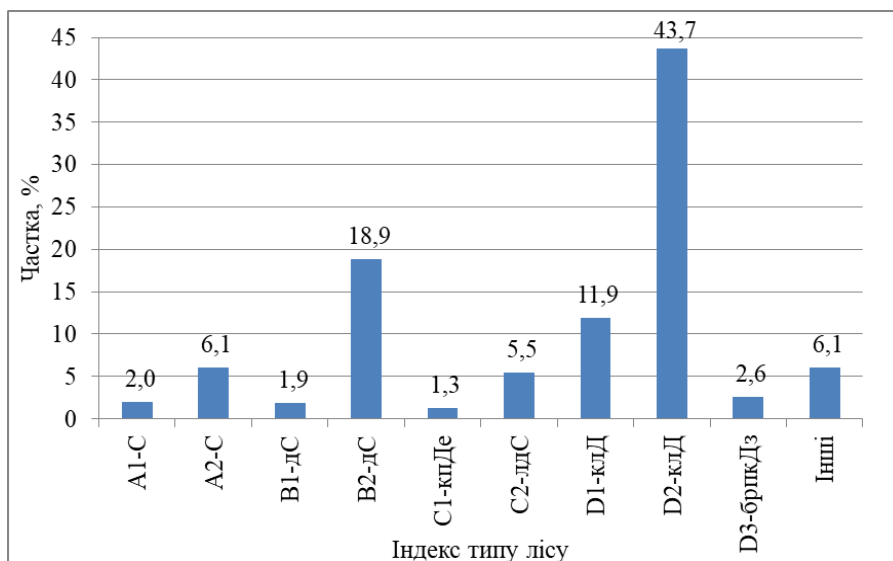

Рис. 3. Розподіл площ насаджень за переважаними типами лісу, %

Видове різноманіття лісів Харківщини представлено 56 видами деревних порід. Так, найбільш поширених деревними породами (рис. 4) є дуб звичайний (*Quercus robur* L.) – 53,4 % та сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.) – 32,7 %.

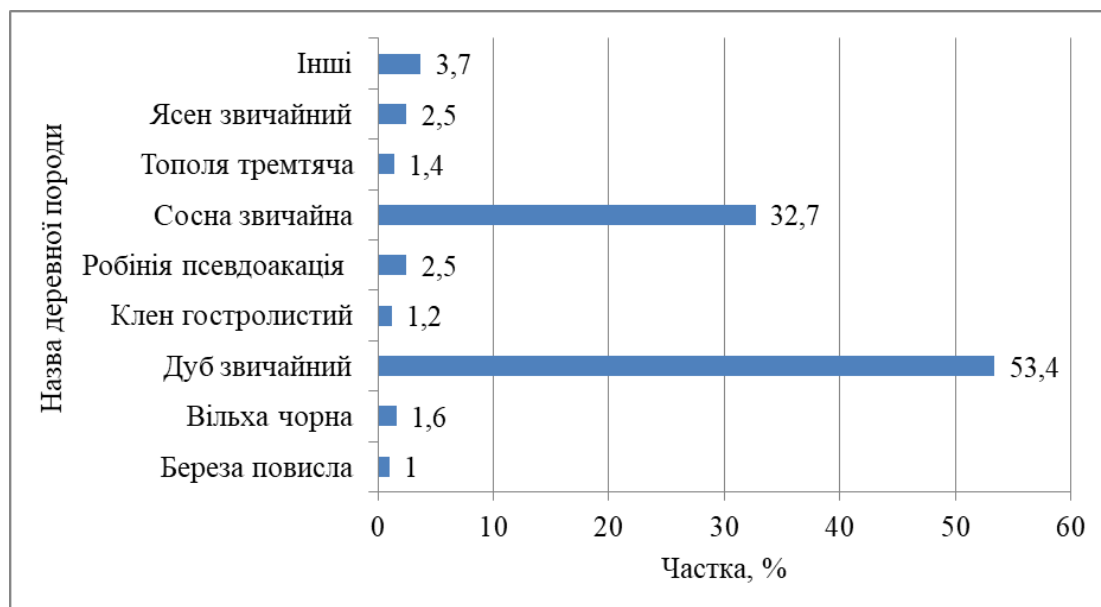

Рис. 4. Розподіл площ насаджень за домінуючими видами порід, %

При збільшенні площ вкритих лісовою рослинністю земель збільшується кількість типів лісу та деревних порід, що ускладнює умови для ведення лісового господарства. Проведення господарських заходів в насадженнях має бути спрямоване на збереження типологічного і видового різноманіття.

Висновки. Типологічна структура лісів Харківської області представлена 35 типами лісу. Так, серед цих типів лісу найбільшу площу займають: свіжа кленово-липова діброва, свіжий дубово-сосновий субір та суха кленово-липова діброва. На території дослідного об'єкта виділено 56 видів порід. Серед цих видів найбільшу площу займає дуб звичайний і сосна звичайна.

Джерела та література

1. Бондар О. Б., Ткач Л. І. Типологічне різноманіття лісів на водозборах річок Лівобережного Лісостепу України. *Actual problems of natural sciences: modern scientific discussions : Collective monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2020. С. 18–34. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-025-4-2>
2. Остапенко Б. Ф., Ткач В. П. Лісова типологія: навч. посіб. Харків: 2002. 204 с.
3. Ткач В. П. Заплавні ліси України. Харків: Право, 1999. 368 с.

Веремій Т. Ю. – студентка IV курсу факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки;
Сухомлін К. Б. – доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри зоології ВНУ імені Лесі Українки

Біоекологічний аналіз турунів (Carabidae: Coleoptera) Ківерцівського НПП «Цуманська пуца»

Постановка проблеми. Ентомофауна Ківерцівського парку є надзвичайно унікальною та включає різноманітні екологічні групи комах. Вони є невід'ємною складовою лісових екосистем, оскільки мають високу чисельність значну кількість видів та відіграють домінуючу роль в підтримці балансу екосистеми.

У вивченні турунів фауни України вагомий внесок зробили О. В. Пучков [2], В. Б. Різун [3; 4]. Але проведені дослідження не розкривають усіх аспектів екології турунів Волині і Ківерцівського НПП «Цуманська пуца», зокрема. Тому, зазвичай, невідомі причини зникнення або зниження чисельності цих видів твердокрилих.

Метою дослідження було встановлення сучасного стану угруповання турунів (Coleoptera, Carabidae) Ківерцівського НПП «Цуманська пуца».

Результати дослідження. Дослідження жуків-турунів проводилося з травня до жовтня 2019–2020 рр. в Ківерцівському НПП «Цуманська пуца». Для проведення дослідження використовували загальноприйнятий ентомологічний метод [5] – відловлювання жуків за допомогою пасток Барбера. Загалом було встановлено 10 пасток у трьох біотопах: 1) згарище – 1 пастка; 2) сосновий ліс – 1 пастка; 3) дубовий ліс – 8 пасток. Під час дослідження, було зібрано 2777 особин турунів та ідентифіковано 39 видів з 19 родів: *Agonum gracilipes*, *Agonum sexpunctatum*, *Amara aenea*, *Amara communis*, *Amara curta*, *Amara familiaris*, *Amara littorea*, *Amara tibialis*, *Bembidion lampros*, *Calathus micropterus*, *Calosoma inquisitor*, *Carabus arcensis*, *Carabus coriaceus*, *Carabus glabratus*, *Carabus hortensis*, *Carabus violaceus*, *Cychrus caraboides*, *Dyschirius globosus*, *Harpalus latus*, *Leistus rufomarginatus*, *Leistus terminates*, *Limodromus assimilis*, *Nebria brevicollis*, *Notiophilus biguttatus*, *Notiophilus palustris*, *Oxypselaphus obscurus*,

Poecilus versicolor, *Pseudoophonus rufipes*, *Pterostichus angustatus*, *Pterostichus diligens*, *Pterostichus melanarius*, *Pterostichus minor*, *Pterostichus niger*, *Pterostichus nigrita*, *Pterostichus oblongopunctatus*, *Pterostichus strenuous*, *Stomis pumicatus*, *Synuchus vivalis*, *Trechus quadristriatus*. Визначення проведено за відповідними визначниками [1].

З метою встановлення показників чисельності та поширення підраховували відповідні індекси. Індекс домінування – відношення числа особин одного виду до загального числа особин всіх видів, виражений у відсотках. Отже, домінуючими видами парку є *Pterostichus niger* (ІД – 33,06 %) та *Pterostichus oblongopunctatus* (ІД – 22,97%). Нечисленними (ІД – 5–10 %) є 2 види. До рідкісних (ІД – 0–5 %) належать 34 види.

Індекс поширення – показник відносного числа проб, в яких представлений певний вид до загального числа досліджених проб, виражений у відсотках. У біотопах парку розповсюдженими (ІІ – 5,2 %) є 4 види турунів: *Amara littorea*, *Carabus arcensis*, *Pterostichus nigrita* та *Pterostichus oblongopunctatus*. Поширеними (ІІ – 3,4 %) є 11 видів. Локальне поширення (ІІ – 1,7 %) мають 24 види.

Для підрахунку видового різноманіття турунів у різних біотопах використовували індекс видового багатства Маргалефа. Це співвідношення числа видів до числа особин (біомаси або щільності виду). У сосновому лісі індекс Маргалефа становить 1,93, у дубовому – 3,55, на колишньому згарищі – 4,42.

Видове різноманіття турунів у різних біотопах підраховували також за індексом видового багатства Сімпсона, який показує, наскільки один вид чи група видів переважає над іншими. За індексом Сімпсона видове багатство однаково високе у дубовому лісі та згарищі (0,99), а низьке у сосновому лісі (0,64).

Висновки. На території Ківерцівського НПП «Цуманська пуца» зареєстровано 39 видів турунів, що належать до 19 родів. Найбільше видове різноманіття у роду *Pterostichus* до якого належать 8 видів. Розповсюдженими є 4 види турунів, поширеними – 11 видів, локальне поширення мають 24 види. Домінуючими видами є *Pterostichus niger* та *Pterostichus oblongopunctatus*. Нечисленними є 2 види. До рідкісних належать 34 види. Видове багатство за індексом Маргалефа зростає за градієнтом: сосновий ліс – дубовий ліс – згарище. Видове багатство за індексом Сімпсона найвище у дубовому лісі та на згарищі (0,99), а найменше – у сосновому лісі (0,64).

Джерела та література

1. Определитель насекомых Европейской части СССР. Жесткокрылые и веерокрылые/под общ. ред. Г. Я. Бей-Биенко. Москва: Наука, 1965. 668 с.
2. Пучков А. В. Жуки-жужелицы (Coleoptera, Carabidae) трансформированных ценозов Украины. Киев, 2018. 448 с.
3. Різун В. Б. Каталог жужелиць (Coleoptera, Carabidae) Західної України. 1. Рід *Cicindela* L. *Західноукраїнський зоологічний огляд*. Львів, 1994. № 1. С. 16–28.
4. Різун В. Б. Угрупування жуків-турунів (Coleoptera, Carabidae) дібров Західного Поділля. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. Львів, 2004. Вип. 20. С. 123–132.
5. Різун В. Б., Чумак, В. О. До вивчення жуків-турунів (Coleoptera, Carabidae) Волинського Полісся. *Природа Західного Полісся та прилеглих територій: зб. наук. пр./Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; [відп. ред. Ф. В. Зузук та ін.]*. Луцьк, 2010. № 7. С. 149–153.
6. Феоктистов В. Ф. Эффективность ловушек Барбера разного типа. *Зоологический журнал*. 1980. Т. IX. С. 1554–1555.

Горщар Ю. В. – студентка IV курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;

Поручинська Т. Ф. – к. б. н., доцент кафедри
фізіології людини і тварин
ВНУ імені Лесі Українки

Добова динаміка температури тіла та частоти серцевих скорочень в осіб з різним хронобіотипом

Постановка проблеми. Хронобіотип – це типовий для певної людини характер добової активності. У кожної людини протягом доби чітко простежуються піки і спади функціонування найважливіших життєвих систем. Вранці організм найбільш працездатний, до середини дня наступає втома, працездатність знижується і виникає потреба у відпочинку. Після відпочинку організму знову починається фізіологічний підйом, після якого загальний тонус знижується, організм готується до нічного сну. Але всі люди різні, особливо з точки зору добових біоритмів. Знання нормальної індивідуальної хронограми дозволяє виявити небезпеки захворювання, організувати свою діяльність виходячи з можливостей організму, уникнути зривів у його роботі [3].

Мета дослідження: дослідити добову динаміку температури тіла та частоти серцевих скорочень в осіб з різним хронобіотипом. У дослідженні приймали участь добровольці віком 20–21 років, ознайомлені з метою та протоколом дослідження. Для визначення хронобіотипу використовували спеціальний опитувальник [2], за кількістю набраних балів досліджуваних відносили до ранкового («жайворонків»), слабо вираженого ранкового, індиферентного («голубів»), слабо вираженого вечірнього, вечірнього («сов») типів. Температуру та частоту серцевих скорочень (ЧСС) досліджувані вимірювали у стані спокою після 5-ти хвилинного відпочинку чотири рази на добу: одразу після пробудження вранці, о 12:00 год, о 16:00 год та перед сном. ЧСС вимірювали методом пальпації сонної або променевої артерії протягом 1 хв. Ці вимірювання дають можливість оцінити добову активність в осіб з різним хронобіотипом, оскільки температура тіла та частота серцевих скорочень свідчать про рівень функціонування організму. Отримані результати опрацьовували за допомогою методів варіаційної статистики з визначенням середніх величин та кореляційного аналізу. Значимими вважали коефіцієнти кореляції при $p \leq 0,05$.

Результати дослідження. Серед досліджуваних виявлено 4,3 % з ранковим типом, 17,4 % з вечірнім типом та 78,3 % – «голубів».

За даними М. В. Березкіна [1] для «жайворонків» характерні підвищення температури і частоти серцевих скорочень в ранковий та обідній час, а ближче до вечора відбувається спад цих показників. Така тенденція спостерігається і в нашому дослідженні (рис. 1, 2). Люди з таким хронобіотипом адаптивні до ранкового режиму роботи.

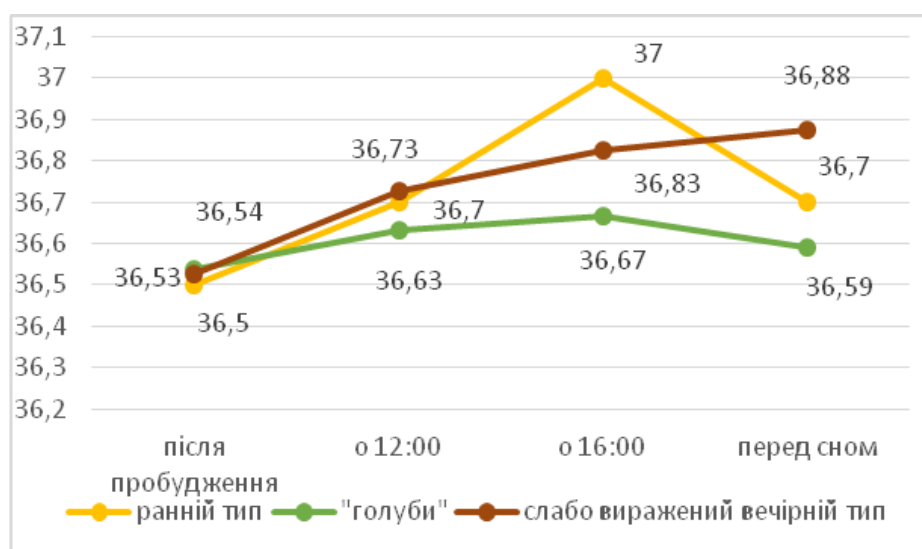

Рис. 1. Добова динаміка температури у осіб з різним хронобіотипом

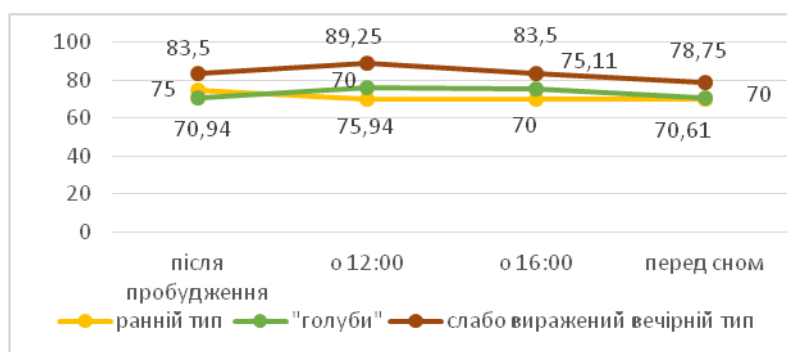

Рис. 2. Добова динаміка ЧСС у осіб з різним хронобіотипом

Для індіферентного хронобіотипу максимуми температури і частоти серцевих скорочень зареєстровані о 12–16 год, після чого спостерігається плавний спад і мінімум зареєстрований вранці (рис. 1, 2). Аналіз добових відмінностей температури і ЧСС показує адаптивність «голубів» до різного режиму роботи.

У «сов» період підвищення температури припадає на 12–23 год, а ЧСС збільшується у ранковий та денний період доби (рис. 1, 2). Такі показники характерні для осіб з вечірнім режимом праці.

Проведений кореляційний аналіз даних виявив значимі кореляції ($R = -0,54$; $p \leq 0,05$) рівня хронобіотипу та частоти серцевих скорочень, зареєстрованих о 12 годині.

Висновки. Встановили, що більшість досліджуваних мають індіферентний хронобіотип. Зміна добової динаміки температури і ЧСС вказує на те, що особи з ранковим типом менш пристосовані до вечірнього режиму праці, на відміну від осіб з пізнім хронобіотипом. «Голуби» – найбільш врівноважені і пристосовані до сучасних умов життя, так як відносяться до проміжного типу активності та можуть підлаштуватися без шкоди для здоров'я практично до будь-якого розкладу. Виявлено значимі кореляції частоти серцевих скорочень та хронобіотипу о 12 годині (для більш пізніх типів характерні вищі показники ЧСС).

Джерела та література

1. Березкін М. В. Хронотоксикологія і резистентність організму. *Хронобіологія і хрономедицина*. Тюмень, 1982.
2. Маруненко І. М., Волковська Г. І., Неведомська Є. О. Вікова фізіологія та валеологія. Київ: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2015. 41 с.
3. Шпачинський Д. В. Вплив біоритмів на організм людини. *Педагогіка здоров'я: зб. наук. пр. VI Всеукр. наук.-практ. конф./ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*; [за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка]. Харків: ХНПУ, 2016. С. 534–535.

Даниленко О. М. – молодший науковий співробітник ДП «Харківська ЛНДС»;
Румянцев М. Г. – к. с.-г. н., старший науковий співробітник лабораторії лісових культур і агролісомеліорації УкрНДІЛГА імені Г. М. Висоцького

Вплив регуляторів росту рослин на біометричні та вагові показники сіянців дуба звичайного із закритою кореневою системою

Постановка проблеми. У лісовому фонді України насадження за участю дуба звичайного (*Quercus robur* L.) займають площу близько 1,7 млн га [4]. Внаслідок розбалансованості їхньої вікової структури (переважання насаджень VII–IX класів віку) в найближчі 20–40 років очікується суттєве збільшення площ, що потребуватимуть лісовідновлення, а це, в свою чергу, потребуватиме інтенсивного розвитку технологій вирощування садивного матеріалу. Використання високоякісного садивного матеріалу дає змогу забезпечити високу його приживлюваність та інтенсивність росту, успішну конкуренцію сіянців із небажаною трав'яною рослинністю на лісокультурній площі [1; 5].

Упродовж останніх десятиліть значну увагу приділено застосуванню різноманітних прийомів та технологій вирощування високоякісного садивного матеріалу, в тому числі із закритою кореневою системою (ЗКС). В Україні активно застосовуються різні біологічно-активні речовини, в тому числі – регулятори (стимулятори) росту і розвитку рослин (РРР). Використання цих препаратів дозволяє повніше реалізувати генетичні можливості, підвищити стійкість рослин проти стресових факторів і в кінцевому результаті збільшити урожай і поліпшити його якість [2; 3; 5].

Мета досліджень – оцінити вплив регуляторів росту рослин на біометричні та вагові показники сіянців дуба звичайного із ЗКС.

Результати досліджень. Дослідження ефективності впливу РРР на ріст сіянців дуба звичайного із ЗКС проводилися в умовах відкритого ґрунту на селекційно-насінневому комплексі Південного лісництва ДП «Харківська лісова науково-дослідна станція». Для вирощування сіянців дуба використовувалися циліндричні контейнери з агроволокна (висота – 28 см, діаметр – 8 см, об'єм – 1407 см³). Склад

субстрату для їх заповнення – суміш темно-сірого середньосуглинкового ґрунту і торфу перехідного типу у співвідношенні за об'ємом 3:1.

Під час вирощування сіянців дуба із ЗКС проводили передвисівне намочування жолудів впродовж 4 год у водних розчинах РРР: «Агrostимулін», «Чаркор», «Триман-1» у різних концентраціях. Контролем слугував варіант із замочуванням жолудів у воді на 24 год. Трикратне підживлення сіянців упродовж вегетаційного періоду проводили такими РРР: «Триман-1», «Humin Plus», «Фумар», «Грейнактив-С», «Реаком», «Мегафол» та «Радіфарм». Дослідження проводили впродовж 2010–2020 рр.

Результати проведених досліджень свідчать, що значення висоти і діаметру сіянців найбільшою мірою збільшувалися у варіантах намочування жолудів розчинами препаратів «Агrostимулін» (4 та 8 мл·л⁻¹), «Чаркор» (2 та 4 мл·л⁻¹) і «Триман-1» (100 та 150 мг·л⁻¹). У відносних значеннях показників різниця становить у варіантах із застосуванням РРР «Агrostимулін» у порівнянні із контролем за висотою в межах 5–24 % і за діаметром – 7–22 %; «Чаркор» – 1–25 % і 3–25 % відповідно та «Триман-1» – 6–22 % і 4–21 % відповідно. При намочуванні жолудів з РРР маса надземної частини перевищувала контроль на 24–29 %, підземної частини (коріння) – на 26–49 %.

Підживлення сіянців дуба із ЗКС випробовуваними РРР позитивно вплинуло на біометричні показники сіянців. Їхня середня висота у варіантах дослідів варіювала в межах 18,1–34,1 см, що перевищувала висоту контролю за роками обліку на 10–73 %. Середній діаметр сіянців у варіантах дослідів варіював в межах 3,8–6,3 мм, що перевищував діаметр контролю за роками обліку на 2–43 %. Середня маса надземної частини одного сіянця в повітряно-сухому стані становила від 1,09 г (варіант «Триман» 100 мг·л⁻¹) до 2,28 г (варіант «Радіфарм» 2,5 мл·л⁻¹), на контролі маса залежно від років досліджень становила 0,64–1,33 г. Середня маса коренів сіянців дуба звичайного в повітряно-сухому стані варіювала від 4,88 г (варіант «Humin Plus» 2 мг·л⁻¹ у 2014 р.) до 9,00 г (варіант «Humin Plus» 2 мг·л⁻¹ у 2013 р.), а на контролі маса в залежності від років досліджень становила 3,06–6,20 г.

Висновки. Результати проведених досліджень свідчать про доцільність застосування РРР під час вирощування сіянців дуба звичайного із ЗКС. Під час передвисівного оброблення жолудів дуба найбільш ефективними виявилися варіанти, де застосовувалися «Агrostимулін» 8 мл·л⁻¹, «Чаркор» – 4 мл·л⁻¹ та «Триман-1» – 150 мг·л⁻¹.

Найбільший позитивний вплив на біометричні та вагові показники сіянців при підживленні сіянців РРР відмічено на варіанті, де застосовувалися «Радіфарм» 2,5 мл·л⁻¹ та «Humin Plus» 2 мг·л⁻¹.

Джерела та література

1. Белеля С. О. Вплив регуляторів росту рослин на ріст сіянців модрина тонколускатої. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.1. С. 36–44.
2. Ведмідь М. М., Яценко С. В. Вплив стимуляторів росту рослин та способів підготовки ґрунту на ріст культур дуба, створених сіянцями різного віку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.11. С. 92–97.
3. Гаврилюк В. М., Гузь М. М., Лісовий М. М. Підвищення схожості насіння модрина європейської стимуляторами росту. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.15. С. 44–49.
4. Ткач В. П., Кобець О. В., Румянцев М. Г. Використання лісорослинного потенціалу лісами України. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2018. Вип. 132. С. 3–12.
5. Біометричні показники сіянців дуба звичайного із закритою кореневою системою залежно від режимів їхнього вирощування/В. М. Угаров, В. О. Манойло, В. В. Фатєєв, В. П. Кравчук, О. М. Даниленко. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2012. Вип. 121. С. 129–133.

Дем'яновський Б. В. – студент V курсу факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки;

Теплюк В. С. – к. б. н., доцент кафедри зоології ВНУ імені Лесі Українки

Біоекологічний аналіз сонечок біоценозів Локачинського району

Жуки-сонечка (Coccinellidae Latreille, 1807) – велика родина комах із ряду твердокрилих. У світовій фауні відомо близько 5200 видів із 360 родів. Переважна більшість кокцинелід є хижаками, які живляться дрібними комахами шкідниками сільськогосподарських культур – попелицями, щитівками, кокцидами, трипсами, листоблішками, кліщами та іншими. Імаго сонечка за життя знищує до кількох тисяч попелиць та інших комах [3].

Не зважаючи на велике значення кокцинелід у природі, й особливо у господарській діяльності людини як природних біорегуляторів

чисельності широкого кола небезпечних шкідників [4], на сьогодні відсутні достовірні дані щодо видового різноманіття та особливостей цієї групи комах у межах Локачинського району Волинської області.

Метою нашого дослідження було уточнити видовий склад, дослідити особливості біології та екологію жуків-сонечок, а також встановити закономірності їх чисельності та поширення у різних біотопах Локачинського району. Дослідження кокцинелід та їх збір проводили у лісах, на луках та в агроценозах як мінімум один раз на тиждень. Збір, фіксацію та систематичну обробку матеріалу здійснювали за загальноприйнятими методиками [2; 4]. Ідентифікацію видів проводили за визначниками [1–3]. Для встановлення кількісних характеристик угруповань сонечок в різних біоценозах підраховували індекси домінування (ІД) та поширення (ІП).

Згідно наших досліджень на території Локачинського району трапляється 10 видів сонечок, із 8 родів: *Adalia* (сонечко двокрапкове *A. bipunctata* L., 1758, сонечко десятикрапкове *A. decempunctata* L., 1758), *Coccinella* (сонечко п'ятикрапкове *C. quinquepunctata* L., 1758, сонечко семикрапкове *C. septempunctata* L., 1758), *Harmonia* (*H. axyridis* Pallas, 1773), *Exochomus* (серцевик чотирикрапковий *E. quadripustulatus* L., 1758), *Scymnus* (хілокорус шестикрапковий *Ch. bipustulatus* L., 1758), *Coleomegilla* (сонечко дванадцятикрапкове *C. maculata* De Geer, 1775), *Halyzia* (сонечко шістнадцятикрапкове *H. sedecimguttata* L., 1758), *Hippodamia* (сонечко мінливе *H. variegata* Goeze, 1777).

У лісах зареєстровано 7 видів сонечок (сонечка двокрапкове, п'ятикрапкове, семикрапкове, десяти крапкове і шістнадцятикрапкове, серцевик чотирикрапковий, хілокорус шестикрапковий). Домінантними видами є *A. decempunctata* (ІД – 22,4 %) та *A. bipunctata* (ІД – 19,4 %).

На луках виявлено 7 видів кокцинелід (сонечка двокрапкове, п'ятикрапкове, семикрапкове, десятикрапкове, дванадцятикрапкове і мінливе, гармонія азійська). Домінують тут *H. axyridis* (ІД – 25,2 %) та *A. decempunctata* (ІД – 19,0 %).

В агроценозах зареєстровано 8 видів сонечок (сонечка двокрапкове, п'ятикрапкове, семикрапкове, дванадцятикрапкове, шістнадцятикрапкове і мінливе, серцевик чотирикрапковий, гармонія азійська). Домінантними тут є *H. axyridis* (ІД – 31,0 %) та *C. maculata* (ІД – 16,2 %).

У всіх досліджених біотопах виявлено 3 види кокцинелід (сонечка двокрапкове, п'ятикрапкове і семикрапкове), які можна вважати

еврибiонтними. До стенобiонтних видiв вiднесли тiльки хiлокоруca шестикрапкового, який трапляється лише у лiсi.

У бiотопах району сонечка є важливими регуляторами чисельності рiзних видiв попелиць – зеленої яблуневої попелиці, борошнистої попелиці, картопляної попелиці, вишневої попелиці, зернової попелиці, капустиної попелиці, листової попелиці. Сонечок виявляли переважно у мiсцях скупчення попелиць, знаходили їх на листках яблунь, груш, вишень, калини, черешні, злакових, капусти, картоплi та деяких iнших сiльськогосподарських культурах.

Початок активності комах вiдзначали з другої декади травня, коли на деяких рослинах можна помітити семикрапкове сонечко (починається сезон розмноження), з чого і починається їх лiт, який продовжувався аж до середини вересня. Найпiзніше (у серединi вересня) у сонечок завершується перiод активності, тобто вони готуються до сплячки, збираючись у групи, якi можуть налічувати до декiлькох десяткiв тисяч особин і бiльше. Такими видами є дво-, семи-, десятикрапкове сонечко та iншi.

Загалом на території Локачинського району масовим видом (iд бiльше 20,0 %) серед кокцинелiд є *H. axyridis*, чисельними (iд – 10,0–19,9 %) – *C. maculata*, *A. bipunctata*, *A. decempunctata*, *C. septempunctata*, малочисельними (iд – 5,0–9,9 %) – *C. quinquepunctata*, *H. variegata*, *E. quadripustulatus*, рiдкiсними (iд до 4,9 %) – *H. sedecim guttata*, *Ch. bipustulatus*. Широкопоширеними (iд бiльше 50 %) є 5 видiв кокцинелiд (сонечка двокрапкове, семикрапкове, десятикрапкове і дванадцятикрапкове, гармонiя азiйська), поширеними (iд – 25,0–49,9 %) – 3 види (серцевик чотирикрапковий, сонечка п'ятикрапкове і мiнливе), малопоширеними (iд – 10,0–24,9 %) – 1 вид (сонечко шiснадцятикрапкове), локальне поширення (iд до 9,9 %) має 1 вид (хiлокорус шестикрапковий).

Джерела та лiтература

1. Атлас комах України/В. І. Гусєв, В. М. Єрмоленко, В. В. Свищук, К. А. Шмиговський; ред. З. Ф. Ключко. Київ: Рад. шк., 1962. 224 с.
2. Дядечко Н. П. Кокцинеллиды Украинской ССР. Киев: Изд-во АН УССР, 1954. 157 с.
3. Определитель насекомых европейской части СССР. Т. II. Жесткокрылые и веерокрылые/под общ. ред. чл.-корр. Г. Я. Бей-Биенко. Москва; Ленинград: Наука, 1965. С. 319–326.
4. Савойская Г. И. Кокцинеллиды: (систематика, применение в борьбе с вредителями сельского хозяйства). Алма-Ата: Наука, 1983. 248 с.

Качмар О. С. – аспірантка I року навчання біологічного факультету

ЛНУ імені Івана Франка;

Кобилецька М. С. – к. б. н., доцент кафедри фізіології та екології рослин

ЛНУ імені Івана Франка

Вплив саліцилової кислоти на фотосинтетичну систему рослин кукурудзи за умов засолення

Постановка проблеми. За дії забруднення довкілля та змін інших екологічних чинників погіршилися умови функціонування рослин. Нераціональний вплив людини на навколишнє середовище часто призводить до негативних непередбачуваних наслідків, одним з яких є засолення, яке спричинює розпад білків, зміну складу клітинних мембран і функціонування фотосинтетичного апарату [1]. Дослідження молекулярних механізмів стійкості рослин до стресових впливів навколишнього середовища є однією з найважливіших проблем у сучасній експериментальній біології рослин. Ключовою реакцією рослин на дію стресових факторів довкілля є зміна вмісту фітогормонів, які відіграють важливу функцію в ростових, морфогенетичних і адаптивних процесах. До таких сполук належить саліцилова кислота (СК), яка будучи ендогенним фітогормоном бере участь у формуванні стійкості рослин до біотичних та абіотичних стресорів. СК є важливою сигнальною молекулою, яка синтезується рослинами і індукує експресію захисних генів [6]. Вона задіяна у регуляції процесів дихання, руху прорихів, фотосинтезу, проростання насіння, впливає на ріст коренів, листків, швидкість дозрівання плодів, викликає специфічні зміни в анатомічній будові листка та хлоропластових структурах. Встановлено, що СК змінює генерування активних форм кисню (АФО), активність ферментів антиоксидантної системи [2]. Перебудови метаболізму, зумовлені СК, мають важливе значення для адаптації рослин до подальших стресових навантажень [3].

Мета дослідження. Визначити вміст пігментів у рослинах кукурудзи за дії засолення та саліцилової кислоти.

Результати дослідження. Аналізуючи дані досліджень, було встановлено, що зі збільшенням концентрації солі довжини кореня та пагона зменшувалися. Найнижчі результати були зафіксовані у групі

проростків кукурудзи, де для замочування використовували воду, а як субстрат – 0,22 М водний розчин NaCl. Сповільнення росту стебел за умов сольового стресу може бути спричинене багатьма факторами. Наприклад, сповільненням росту і поділу клітин меристеми через інгібування їхнього метаболізму і зміни у структурі клітинної стінки [5]. Важливе значення для життєдіяльності рослин відіграють фотосинтезуючі пігменти. Саме тому ми вирішили дослідити як змінюється їх вміст у рослин кукурудзи за дії засолення. Прослідковується тенденція до зменшення вмісту хлорофілів зі зростанням концентрації NaCl. Вміст хлорофілу *a*, *b* та каротиноїдів, а також їх виділення можуть бути адекватними показником при оцінці виробничого та екологічного стресу [7]. Вміст хлорофілу *a*, який є основним пігментом хлоропластів, знижується зі зростанням концентрації NaCl. Зміни вміст хлорофілу *b* були істотними тільки у варіанті впливу 0,22 М NaCl. Із посиленням концентрації стресора спостерігали зменшення співвідношення хлорофілів *a* та *b*, унаслідок зростання відсоткового вмісту хлорофілу *b*. Також при зростанні концентрації NaCl встановили збільшення вмісту каротиноїдів. Такі результати можна пояснити протекторною функцією каротиноїдів [4; 5]. Зростання концентрації червоних і жовтих пігментів відіграє захисну роль, запобігаючи фотоокисненню хлорофілу. СК спричинювала збільшення вмісту каротиноїдів. Прослідковується тенденція до зростання вмісту феофітинів зі зростанням концентрації NaCl. Проте у варіантах із застосуванням СК такі зміни не спостерігалися.

Висновки. 1. NaCl спричиняє зменшення щодо контролю довжини пагонів і коренів рослин кукурудзи.

2. Попереднє замочування насіння у розчині СК не впливало на морфометричні показники рослин щодо контролю, проте зумовлювало їх зростання щодо рослин, які піддавались впливу NaCl.

3. За умов засолення спостерігали збільшення вмісту сухої речовини в коренях рослин кукурудзи.

4. За дії NaCl у пагонах досліджуваних рослин зменшувалась кількість хлорофілу *a*, проте зростала концентрація каротиноїдів, що може свідчити про активацію неспецифічних захисних реакцій.

5. За умов засолення вміст феофітинів *a* та *b* у пагонах 5-добових рослин кукурудзи зростає. Найбільший вміст феофітинів зафіксований за концентрації розчину 0,22 NaCl М у середовищі.

6. За сумісного впливу СК і засолення спостерігається збільшення вмісту феофітину *b* і зменшення вмісту феофітину *a* у 5-добових рослинах кукурудзи.

Джерела та література

1. Макеєва Л. М. Державне регулювання якісного стану земель сільськогосподарського призначення. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2013. № 1. С. 83–87.
2. Маменко Т. П. Адаптивні модифікації антиоксидантних процесів у озимій пшениці, індуковані саліциловою кислотою в умовах посухи. *Молодий вчений*. 2014. № 4 (07) (1). С. 6–8. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_4\(07\)_2](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_4(07)_2)
3. Маменко Т. П., Ярошенко О. А. Вплив саліцилової кислоти на водний потенціал, виділення етилену та активність антиоксидантних процесів у листках озимій пшениці за посухи. *Укр. біохім. журн.* 2009. Т. 81. № 2.
4. Терек О., Пацула О. Ріст і розвиток рослин: навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 328 с.
5. Фекета І. Ю. Фізіологія рослин. Методичні вказівки з дисципліни фізіологія рослин для студентів спеціальності 6.130400 – Лісове господарство. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2011. 56 с.
5. Fan L., Neumann P. M. The Spatially Variable Inhibition by Water Deficit of Maize Root Growth Correlates with Altered Profiles of Proton Flux and Cell Wall pH. *Plant Physiol.* 2004. Vol. 135. P. 2291–2300.
6. Liping Y. Mediation of The Salicylic Acid Pathway by ROS1 in Response to Abiotic Stresses. *BMC Plant Biology.* 2020. Vol. 4. P. 1–13.
7. Estimation of Leaf Chlorophyll a, b and Carotenoid. Contents and Their Ratios Using Hyperspectral Reflectance/Rei Sonobe, Hiroto Yamashita, Harumi Mihara, Akio Morita, Takashi Ikka. *Remote Sens.* 2020. Vol. 12. P. 32–65. doi: 10.3390/rs12193265 www.mdpi.com/journal/remotesensing

Крат О. В. – студентка V курсу факультету біології та лісового господарства

ВНУ імені Лесі Українки;

Абрамчук О. М. – к. б. н. доцент кафедри фізіології людини і тварини

ВНУ імені Лесі Українки

Особливості варіативності серцевого ритму дорослого населення під час впливу психоемоційних чинників

Постановка проблеми. Дані сучасних досліджень дають підстави вважати емоційний компонент однією з головних причин розвитку серцево-судинних захворювань, але питання про те, які саме емоції та

яким чином можуть призвести до патологічних змін, залишається відкритим [5; 6].

Як відомо, сильні емоційні переживання супроводжуються істотними вегетативними і гуморальними реакціями. Стрес характеризується вираженою зміною емоційного стану і суттєвими змінами у функціонуванні регуляторних систем [3]. Аналіз варіативності серцевого ритму (ВСР) є одним із найбільш інформативних методів кількісної оцінки стану вегетативної нервової системи, а саме балансу симпатичного та парасимпатичного відділів, що дозволяє судити про стан механізмів регуляції фізіологічних функцій в організмі людини, зокрема загальної активності регуляторного механізму та нейрогуморальної регуляції серця. Активність симпатичного і парасимпатичного відділів вегетативної нервової системи є результатом багаторівневої інтегративної системи регуляції кровообігу, що змінює в часі свої параметри для досягнення оптимальної пристосувальної відповіді, що відображує адаптаційну регуляцію цілого організму [4].

ВСР обумовлена впливами на серце вегетативної нервової системи, медіатори якої змінюють електролітні співвідношення і електрофізіологічні властивості клітин міокарду, а також ряду гуморальних факторів. Показники ВСР, можливо, досліджувати упродовж доби, за певні проміжки часу. За результатами деяких досліджень ВСР є генетично детермінованою та залежить від індивідуальних властивостей організму і чинників навколишнього середовища. Також при визначенні показників ВСР потрібно враховувати вік, стать, рівень фізичних навантажень тощо [1; 2].

Мета роботи полягає у дослідженні впливу психоемоційних чинників на показники варіативності серцевого ритму дорослого населення. У ході виконання роботи були поставлені такі **завдання**: дослідити психоемоційний стан осіб, що брали участь в експерименті, виконати запис показників ВСР у стані спокою та під впливом психоемоційних чинників та проаналізувати отримані показники ВСР досліджуваних та здійснити їх порівняльний аналіз.

Результати дослідження. Були проведені такі психологічні тестування як: «Шкала емоцій» та тест Б. Додонова на визначення емоційної спрямованості а також здійснено запис ВСР. Результати психологічного тестування показали, що за умови дії негативного емоційного навантаження коефіцієнт самопочуття був найнижчим, що може

спровокувати розвиток таких негативних станів як стрес, стан нервово-психологічної напруги. Найвищий коефіцієнт самопочуття спостерігався під час впливу позитивного психоемоційного навантаження. Частота серцевих скорочень під час негативного психоемоційного навантаження збільшувалася, що свідчить про переважання впливів симпатичної нервової системи у регуляції роботі серця. Встановлено зменшення величини mRR при перегляді відеороликів різної модальності. Виявлено збільшення основних спектральних показників варіативності серцевого ритму.

Висновки. За допомогою комплексу методів дослідження отримано нові результати, які доповнюють існуючі в науковій літературі дані про функціональні особливості варіативності серцевого ритму під впливом певних психоемоційних чинників. Дають можливості розробити нові клінічні методи діагностики психоемоційних порушень та перед депресивних станів розвитку стрес-реакції. Можуть бути науковою основою для розробки медико-біологічних та психолого-педагогічних програм, спрямованих на покращення процесів адаптації, зокрема на зниження рівня напруження регуляторних систем, профілактики психосоматичних захворювань при переході від одних умов життєдіяльності до інших.

Джерела та література

1. Анализ variability сердечного ритма при использовании разных электрокардиографических систем/Р. М. Баевский, Г. Г. Иванов, Л. В. Чирейкин и др. *Вестник аритмологии*. 2002. № 24. С. 66–87.
2. Баевский Р. М., Шлык Н. И. Variability сердечного ритма. *Теоретические аспекты и практическое применение: материалы V Всеросс. симпозиума*. Ижевск: Удмурт. ун-т, 2011. С. 19–21.
3. Баевский Р. М. Проблема оценки и прогнозирования функционального состояния организма и ее развития в космической медицине. *Успехи физиологических наук*. 2006. № 3. С. 42–57.
4. Коваленко В. Н., Несукай Е. Г., Дмитриченко Е. В. Variability ритма сердца как показатель функции вегетативной нервной системы у больных с сердечно-сосудистыми заболеваниями. *Укр. кардіол. журн.* 2006. № 3. С. 68–71.
5. Цяпеч С. В., Фекета В. П., Коструб В. Й. Взаємозв'язок емоційного стану людини з реакцією центральної гемодинаміки при фізичних і психічних навантаженнях. *Фізіол. журн.* 2002. Вип.48, № 3. С. 95–101.
6. Фізіологія людини: навч. посіб. Вид. 2-ге, доп./Є. О. Яремко, Л. С. Вовканич, Д. І. Бергтраум та ін. Львів: ЛДУФК, 2013. 208 с.

Купрійчик Д. В. – студентка IV курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості життєвого індексу у людей молодого віку з різним співвідношенням маси тіла та зросту

Постановка проблеми. Особливе занепокоєння в сучасній Україні викликає стан здоров'я молоді [1]. Тому сьогодні надзвичайно важливо здійснювати моніторинг стану здоров'я саме цієї категорії населення. Одним із показників, який відображує стан здоров'я людини є *життєвий індекс*, який характеризує міру вентиляції легень і є непрямим показником рівня енергетики організму. Розрахунки ЖІ залежать від маси тіла людини. Але, одна і та ж маса тіла може бути у людей з різним зростом, тому важливо під час оцінки міри вентиляції легень за показниками ЖІ враховувати ще й індекс маси тіла.

Мета дослідження: виявити відмінності величини життєвого індексу, пов'язані із різним співвідношенням маси тіла та зросту. У дослідженні взяли участь 103 студенти, серед яких 53 – чоловічої, 50 – жіночої статі, Волинського національного університету імені Лесі Українки віком 17–23 роки здорові за даними соматичного і психоневрологічного обстеження. Всі досліджувані попередньо були ознайомлені з умовами експерименту і виявили добровільну згоду на участь у ньому. Життєва ємність легень (мл) вимірювалася сухим спірометром. Досліджувані робили декілька глибоких вдихів і видихів. Потім робили максимально глибокий вдих і видих у спірометр. Процедура повторювали 3 рази. Записували кращий результат [2]. На основі цих даних розраховувався життєвий індекс [4] за формулою: $ЖІ = ЖЄЛ/м$, де ЖЄЛ – життєва ємність легень (мл), м – маса тіла в кілограмах. Отримані показники ЖІ порівнювалися з нормою, яка для чоловіків становить 60 мл/кг, у жінок – 50 мл/кг [4]. Також визначався зріст (у см), маса тіла (в кг) та розраховувався індекс маси тіла (індекс Кетеле) [2] за формулою: $I = \frac{m}{h^2}$, де m – маса тіла в кілограмах, h – зріст в метрах.

Отримані показники індексу маси тіла оцінювалися за відповідною шкалою: 16 і менше – дефіцит маси тіла; 16–18,5 – недостатня маса тіла; 18,5–25 – норма; 25–30 – надлишкова маса тіла; 30–35 –

ожиріння першого ступеня; 35–40– ожиріння другого ступеня; 40 і більше – ожиріння третього ступеня.

Результати дослідження. В результаті проведеного аналізу нами було встановлено, що у досліджуваних чоловічої статі показники ЖІ коливалися в межах 23,3–78 мл/кг; у жінок 20,8–68,8 мл/кг. Значення ЖІ були більшими у досліджуваних чоловічої статі. У віковому діапазоні від 17 до 23 років показники ЖІ практично не відрізнялися, але все ж таки у 23-річних він був дещо менший, ніж у 17-річних. Майже в усіх вікових групах зріст і маса тіла досліджуваних чоловічої статі були більшими, ніж у досліджуваних жіночої статі. ЖЄЛ також у всіх вікових групах була більшою, ніж у дівчат, що цілком узгоджується із загально фізіологічними тенденціями. У 20-річних не було виявлено особливостей, пов'язаних зі зростом чи масою тіла досліджуваних, які впливали б на величину показників ЖІ. Щоб пояснити це ми порівняли показники ЖЄЛ із нормами [3], які становлять для жінок – 2,5–3,0 л, для чоловіків – 3,5–4,0 л, і встановили, що найбільший відсоток тих, у кого ЖЄЛ менша норми при зрості, який статистично не відрізняється від зросту чоловіків у інших вікових групах. У більшості досліджуваних ЖІ був меншим норми. У різних вікових групах відсоток осіб, у яких він відповідав нормі, відрізнявся. У жінок показники ЖІ найкращі у 18-річних досліджуваних, норма прослідковувалась у 17-ти і 23-річних, а в чоловіків – у 22-річних. Найменший відсоток чоловіків з нормальними показниками був відмічений у групі 20-річних.

Багатофакторний дисперсійний аналіз показав, що взаємодія факторів «стать» та «індекс маси тіла» є значимим ($p = 0,045$) для показників ЖІ. Зокрема, було встановлено, що у досліджуваних із зниженою і збільшеною масою тіла абсолютні значення ЖІ не відрізнялися у чоловіків і жінок, а у досліджуваних із нормальною масою тіла значення більші у чоловіків. Нами був проведений кореляційний аналіз між показниками індексу маси тіла та показниками ЖІ і ЖЄЛ який показав що, найбільші абсолютні значення коефіцієнтів кореляції відмічені для чоловіків з недостатньою масою тіла та для жінок з надлишковою масою тіла. Однак, статистично достовірний кореляційний зв'язок показників життєвого індексу та індексу маси тіла виявлений тільки для групи чоловіків з нормальною масою тіла.

Висновки. У переважній більшості досліджуваних життєвий індекс нижчий норми, але він більший у чоловіків, ніж у жінок. У віці 18, 19 і 21 років переважання ЖІ чоловіків порівняно з жінками найбільше.

У діапазоні від 17 до 23 років суттєвих вікових відмінностей в показниках ЖІ не виявлено, ні у чоловіків, ні у жінок. Статистично достовірний від'ємний кореляційний зв'язок показників ЖІ та індексу маси тіла виявлений тільки для групи чоловіків з нормальною масою тіла.

Джерела та література

1. Гайдаєв Ю. О., Коваленко В. М., Корнацький В. М. Стан здоров'я населення України та забезпечення надання медичної допомоги: аналітико-стат. посіб. Київ, 2007. 72 с.
2. Козачук Н. О. Лабораторний зошит з фізіології вісцеральних систем. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 48 с.
3. Плахтій П. Фізіологія людини. Обмін речовин і енергозабезпечення м'язової діяльності: навч. посіб. Київ: ВД «Професіонал», 2006. 464 с.
4. Чижик В. В. Оздоровча фізична культура в умовах проживання на радіоактивно забруднених територіях. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 197 с.

Лагода Н. М. – студентка V курсу факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки

Особливості функціонування кардіореспіраторної системи спортсменів

Постановка проблеми. Однією з основних характеристик та вимог сучасного спорту є збільшення обсягу та інтенсивності тренувального процесу спортсменів [2]. Насамперед, при зростанні об'єму фізичної роботи, важливого значення набуває швидка та якісна оцінка стану головних фізіологічних систем організму людини, зокрема серцево-судинної та дихальної, які у свою чергу є одними із найважливіших вегетативних компонентів, що дають змогу простежити механізм адаптивних змін, котрі виникають в організмі людини під час виконання різного роду фізичних навантажень [4; 6].

Визначити фізичну працездатність спортсмена, резервні можливості його організму, а також повною мірою оцінити функціональний стан можна за допомогою вивчення основних закономірностей роботи та механізму адаптації системи зовнішнього дихання і серцево-судинної системи у спортсменів різних спеціалізацій [4]. Саме тому ряд досліджень, які дозволять знайти, розробити та впровадити у

практику нові інформативні методи оцінки, що повинні оперативно і точно визначити рівень спортивної, а також функціональної готовності спортсмена, заслуговують особливої уваги [5]. Тип кровообігу та прогнозування ефективності гемодинамічного забезпечення організму під час дозованих фізичних навантажень визначають за допомогою параметрів центральної гемодинаміки, які дозволяють дати оцінку стану системи кровообігу та організму спортсмена в цілому [2; 3]. Об'єктивний аналіз й адекватне оцінювання показників кардіореспіраторної системи можуть сприяти зростанню ефективності професійного відбору та спортивної орієнтації [1].

Мета роботи полягає у вивченні стану серцево-судинної та дихальної систем у спортсменів та неспортсменів. У ході виконання роботи були поставлені такі **завдання**: проаналізувати теоретичні відомості про особливості центральної гемодинаміки та дихальної системи у спортсменів; здійснити порівняльну оцінку основних показників центральної гемодинаміки та дихальної системи, визначити тип гемодинаміки у спортсменів із різними видами спортивної спеціалізації.

Результати дослідження. У процесі роботи були застосовані такі методи дослідження як: метод реографії, для визначення показників центральної гемодинаміки, а також метод пневмотахографії, для визначення показників дихальної системи. Результати досліджень показників центральної гемодинаміки у спортсменів та неспортсменів показали достовірну залежність основних параметрів кровообігу від фізичних навантажень різного характеру. Так спортсмени, які займаються ігровими видами спорту характеризуються високими значеннями таких показників як: частота серцевих скорочень (ЧСС), хвилинний об'єм крові (ХОК), загальний периферичний опір (ЗПО) та серцевий індекс (СІ). У свою чергу, спортсмени-легкоатлети мають високі значення таких показників як: систолічний об'єм крові (СОК), потужність лівого шлуночка (N), ударний індекс (УІ) та витрати енергії (ВЕ). При визначенні типу гемодинаміки, виявлено, що в осіб, які професійно не займаються спортом переважає гіпокінетичний тип, тоді як у досліджуваних спортсменів обох груп – еукінетичний. У спортсменів, які займаються ігровими видами спорту та легкою атлетикою значення показників дихальної системи або відповідають середнім нормативним значенням для неспортсменів, або перевищують їх.

Висновки. За допомогою комплексу досліджень отримано нові результати, які доповнюють існуючі в науковій літературі дані про функціональні особливості роботи серцево-судинної та респіраторної систем у спортсменів різної спортивної спеціалізації. Вони дають

змогу розробити нові методи та підходи до тренувального процесу спортсменів. Можуть бути науковою базою для розробки тренувальних програм, які спрямовані на покращення механізмів адаптації організму людини до фізичних навантажень.

Джерела та література

1. Характеристика функціонального стану дихальної системи спортсменів різних спеціалізацій/Л. Вовканич, А. Дунець-Лесько, П. Качмар, А. Печнук. *Спортивна наука України*. 2013. № 7 (58). С. 41–49.
2. Гузій О. В. Особливості центральної гемодинаміки спортсменів з урахуванням змін варіабельності серцевого ритму у відповідь на тренувальне навантаження. *Science Rise. Medical science*. 2015. № 12 (3). С. 29–33.
3. Романчук О. П., Пісарук В. В. Зміни показників центральної гемодинаміки кваліфікованих спортсменів при тестуванні з використанням керованого дихання та їх оцінка. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 11. С. 77–84.
4. Сокол А. Особливості показників зовнішнього дихання в спортсменів із різними видами спортивної спеціалізації. *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Біологічні науки*. 2013. № 14. С. 137–142.
5. Шевчук Т. Я., Сокол А. П., Катюха С. М. Стан центральної гемодинаміки у спортсменів з різними видами спортивної спеціалізації. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2012. № 2. С. 119–124.
6. Sport category is an important determinant of cardiac adaptation: an MRI study/ T. Luijckx, M. J. Cramer, N. H. J. Prakken et. al. *British Journal of Sports Medicine*. 2012. Vol. 46. Issue 16.

Мельничук Г. – студентка IV курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;

Лисюк Т. – бакалавр факультету біології
та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;

Качинська Т. – к. б. н., доцент кафедри
фізіології людини і тварин
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості якісних та кількісних показників крові в осіб із захворюванням серцево-судинної системи

Однією з найважливіших медико-біологічних та соціальних проблем як в Україні, так і в світі є захворюваність та поширення серед

населення серцево-судинних хвороб [1, 20–24]. Захворюваність населення України на серцево-судинні хвороби у 2015 р. складала 4,3 тис. хворих на 100 тис. населення [2, 46–51]. У зв'язку з високим рівнем захворюваності і смертності від серцево-судинної патології, де безумовним лідером є ішемічна хвороба серця (ІХС), вивчення механізмів розвитку коронарної недостатності є актуальною проблемою [6, 40–44]. Відомо, що ускладнення ІХС, зокрема тромбози коронарних артерій і епізоди ішемії міокарда мають закономірну добову структуру [4]. Перебіг інфаркту міокарда (ІМ) у хворих характеризується особливостями, пов'язаними з поширеністю атеросклеротичного процесу, наявністю серцевої недостатності і супутньої патології. Новітні прилади для дослідження крові видають десятки параметричних даних про її стан, що дозволяє майже завжди безпомилково визначити діагноз хворого і навіть передбачити зміни деяких параметрів у будь-якої людини [3, 49–52]. Тому, важливим є зіставлення клінічних, біохімічних, інструментальних даних, лабораторних показників, що дозволить спрогнозувати перебіг хвороби, а також розробити рекомендації з вторинної профілактики. Мета роботи – виявити особливості якісних та кількісних показників системи крові в осіб із діагнозом ішемічна хвороба серця та інфаркт міокарду.

Дослідження проводили на базі КП «Луцька міська клінічна лікарня». Вибірка досліджуваних складала 20 осіб жіночої статі, віком 36–60 років. Клінічні дослідження проводилися перед початком стаціонарного лікування в кардіологічному відділенні та перед випискою. Всі досліджувані були поділені на 2 групи: I – досліджувані із діагнозом ішемічна хвороба серця (10 осіб); II – досліджувані із діагнозом інфаркт міокарда (10 осіб). Згідно з результатами аналізувалися клінічні показники крові та визначався функціональний стан серцево-судинної системи.

Статистична обробка проводилася з використанням програми MS Excel 2000. Визначали середнє значення показника (M), величину середньої похибки ($\pm m$) [5].

Аналіз кількісних показників крові в жінок, які хворіють на ішемічну хворобу серця та інфаркт міокарда, показав, що кількість еритроцитів у досліджуваних груп знаходились в межах норми. Так, в жінок які хворіють на ІХС перед госпіталізацією показник RBC становив – $4,6 \pm 0,05 \times 10^{12}/л$, перед випискою – $4,6 \pm 0,15 \times 10^{12}/л$. У

пацієнок, які хворіють на ІМ, спостерігалася подібна динаміка. Вміст гемоглобіну в крові жінок, які мають захворювання ІХС, перед госпіталізацією становив $147 \pm 1,7$ г/л, а в осіб з ІМ $132 \pm 1,4$ г/л. Перед випискою показники вмісту гемоглобіну в крові в жінок обох дослідних груп практично не змінилися, порівняно зі значеннями перед госпіталізацією. Об'ємна фракція еритроцитів в цільній крові (Ht) знаходилась в межах норми, як перед госпіталізацією, так і перед випискою зі стаціонарного лікування, у жінок, яким поставлено діагноз ішемічна хвороба серця. Тоді як, у пацієнок із ІМ перед випискою, цей показник був нижчим за норму (перед госпіталізацією $37 \pm 0,5$ %, перед випискою $33 \pm 0,5$ %). Аналіз індексу розправлення еритроцита виявив вищі значення, як перед госпіталізацією, так і перед випискою зі стаціонарного лікування, у жінок з ІМ. Тоді як, у пацієнок із ІХС перед госпіталізацією та перед випискою, відповідає нормі.

Висновки. У жінок зрілого віку, які мають порушення в роботі серця, найбільш чутливими до дії захворювання були показники крові, які безпосередньо стосуються кількості: еритроцитів, гемоглобіну, гематокриту, індексу розправлення еритроцита, тромбоцитів, а серед параметрів лейкоцитарної формули – нейтрофілів. Досліджувані із хворобою інфаркт міокарду характеризуються гіршими щодо «норми», значеннями, порівняно із пацієнтками із діагнозом ІХС.

Джерела та література

1. Алмазов В. А., Беркович О. О., Ситніков М. Ю. Ішемічна хвороба серця. Ендотеліальна дисфункція у хворих з дебютом ішемічної хвороби серця у різному віці. *Кардіологія*. 2001. № 3. С. 20–24.
2. Амосова К. М., Захарова В. І., Ткачук Л. С. Мікросудинна стенокардія: фактори ризику, особливості клінічного перебігу, коронарний резерв, функція ендотелію і вміст кальцію у вінцевих артеріях. *Укр. кардіол. журн.* 2005. № 3. С. 46–51.
3. Бугаєнко В. В. Течение и исход ишемической болезни сердца у пациентов с болевой и безболевой ишемией миокарда. *Міжнар. ендокринол. журн.* 2003. № 3. С. 49–52.
4. Демидова М. М., Яковенко Б. Ф. Біохімія. Суми: Університ. кн., 2002. С. 380.
5. Елисеєва І. І. Общая теория статистики. Москва: Финансы и статистика, 2004. С. 656.
6. Метельська В. А., Перова Н. В. Сучасні основи діагностики та корекції атерогенних дисліпопротеїдемій. *Лікуючий лікар*. 2002. Серп. № 7–8. С. 40–44.

Мотиль Х. В. – студентка III курсу факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки;

Кузьмішина І. І. – к. б. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук ВНУ імені Лесі Українки

Лісові фітоценози заказника «Великий ліс» Сокальського району Львівської області

Постановка проблеми. Дієвою формою зв'язку шкільних наук природничого циклу, зокрема природознавства, біології, з життям є краєзнавчий принцип навчання, який учителі намагаються втілювати у життя. Розвиток творчого потенціалу особистості, формування в учнів творчої діяльності є найважливішим завданням шкільної освіти. Краєзнавство, як засіб активізації всієї навчально-виховної роботи, має важливе значення в комплексному розв'язанні проблем формування в учнів реального світогляду, морального, естетичного, науково-природничого, фізичного, трудового виховання і, саме головне, у формуванні ключових навчальних компетентностей школярів. У шкільному курсі біології 6 класу у темі «Рослинні угруповання» вивчаються смерекові ліси Карпат, соснові ліси Полісся, букові ліси Поділля, мішаний ліс у долині Карпат [2]. Проведення навчальних екскурсій на території лісового заказника «Великий ліс» Львівської області й зумовило здійснити інвентаризацію флори об'єкта природно-заповідного фонду та визначило актуальність теми наукової роботи.

Мета дослідження – скласти список судинних рослин західної частини лісового заказника «Великий ліс», визначити тип лісу, виявити рідкісні види рослин.

Результати дослідження. Лісовий заказник «Великий ліс», загальною площею 1469,0 га, оголошено заповідною територією місцевого значення рішенням Львівської облради від 09.10.1984 р. Він створений з метою збереження високопродуктивних насаджень у межах Малого Полісся і розташований у межах Сокальського і Радехівського (частково) районів Львівської області, на південний схід від м. Сокаль, біля с. Комарів [3]. Територіально найближча до м. Червоноград західна частина заказника для проведення шкільних екскурсій.

За попередніми даними у флорі заказника нараховано 152 види судинних рослин [1]. У деревостані переважають дуб звичайний (*Quercus robur* L.), граб звичайний (*Carpinus betulus* L.), сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.), подекуди ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.), вільха чорна (*Alnus glutinosa* (L.) Gaerth.). У підрослі поширені дуб звичайний (*Q. robur*), ясен звичайний (*F. excelsior*), ялина звичайна (*Picea abies* (L.) Karst), липа серцелиста (*Tilia cordata* L.), граб звичайний (*C. betulus*), в'яз малий, або берест (*Ulmus minor* Mill.), вільха чорна (*A. glutinosa*), клен гостролистий (*Acer platanoides* L.), береза повисла (*Betula pendula* Roth). В підліску поширені ліщина звичайна (*Corylus avellana* L.), зрідка крушина ламка (*Frangula alnus* Mill.), черемха звичайна (*Prunus padus* Mill.), бузина чорна (*Sambucus nigra* L.), дерен-свидина, або свидина криваво-червона (*Cornus sanguinea* L.), верба козяча (*Salix caprea* L.), плющ звичайний (*Hedera helix* L.). За соцологічним статусом види, що виявлені на території заказника, перебувають під державною охороною коручка чемерникоподібна (*Epipactis helleborine* (L.) Crantz.) [5, 177], лілія лісова (*Lilium martagon* L.) [5, 141], гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis* (L.) Rich.) [5, 196], любка дволиста (*Platanthera bifolia* (L.) Rich. [5, 212]). Регіонально рідкісними згідно з Офіційним переліком [4] в межах досліджуваної частини заказника є перстач білий (*Potentilla alba* L.), синюха голуба (*Polemonium caeruleum* L.). Пропонуємо до регіональної охорони вовчі ягоди звичайні (*Daphne mezereum* L.), кадило сарматське (*Melittis sarmatica* Klok.), дзвоники персиколісті (*Campanula persicifolia* L.) – лікарські та декоративні види, поширення яких зменшується внаслідок інтенсивної господарської діяльності людини.

Висновки. Судинні рослини сосново-грабового дубняка західної частини заказника «Великий ліс», як мішаного лісу у Малому Поліссі, використовуються під час навчальних екскурсій серед учнів Червоноградської загальноосвітньої школи № 6. Встановлено моніторинг за рідкісними видами рослин (*E. helleborine*, *Pl. bifolia*, *P. caeruleum*, *P. alba*, *N. nidus-avis*). Підготовлено матеріал для проекрованої екологічної стежки «Сосново-грабовий дубняк Великого лісу».

Джерела та література

1. Ворона Д. С., Кузьмішина І. І. Таксономічні особливості флори лісового заказника «Великий ліс» (Сокальський район, Львівська область). URL: <https://sworld.education/konfer34/858.pdf>
2. Біологія 6 підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл./Л. Ю. Костіков, С. О. Волгін, В. В. Додь та ін. Київ: Вид. дім «Освіта», 2014. С. 203–209.

3. Лісовий заказник «Великий ліс». URL: http://www.lvivlis.com.ua/uk/nature_reserve_fund_local_forest_preserve/112.html
4. Львівська область. *Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (Довідкове видання)/*уклад.: Т. Л. Андрієнко, М. М. Перегрим. Київ: Альтерпрес, 2012. С. 68–74.
5. Червона книга України. Рослинний світ/за ред. Я. П. Дідуха. Київ: Глобал-консалтинг, 2009. 900 с.

Моцюк М. І., Золотухіна А. Ю. – студентки
IV курсу факультету біології та лісового
господарства ВНУ імені Лесі Українки;
Качинська Т. В. – к. б. н., доцент кафедри
фізіології людини і тварин
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості нейродинамічних показників в осіб чоловічої статі залежно від сприйняття індивідуальної хвилини

Постановка проблеми. Параметри індивідуальної хвилини (IX) та хронометричні показники людини здатні віддзеркалити швидкість перебігу психічних і психофізіологічних процесів організму, його адаптивні можливості, а також оцінити готовність індивіда до виконання тої чи іншої діяльності [3, 350–361]. Відмінність тривалості IX від астрономічної хвилини відображає поточний функціональний стан. Відомо, що у добре тренованих і адаптованих людей суб'єктивна хвилина наближена до метричної хвилині [5]. У той же час скорочення IX (менше 48 с) вважається несприятливою ознакою [4, 262–277].

Досліджуючи швидкість прийняття рішення, реагування (внутрішні психічні та психофізіологічні процеси), ми, фактично, вимірюємо сенсорне подразнення як початок процесу, а м'язове реагування – як кінець цього ж самого процесу. У зв'язку з тим, що параметри індивідуальної хвилини є критерієм адаптаційних можливостей людини, ми вирішили дослідити, чи існує вплив індивідуальних особливостей сприйняття часу та нейродинамічні показники.

Мета дослідження – виявити особливості нейродинамічних показників в осіб чоловічої статі залежно від сприйняття індивідуальної хвилини.

У дослідженні брали участь 20 осіб чоловічої статі, віком від 17 до 21 року, студенти Волинського національного університету імені Лесі Українки. Відповідно до результатів тесту «Індивідуальна хвилина» усі досліджувані були поділені на 2 групи: I група – брадихроніки (9 хлопців), які характеризувалися тенденцією до прискорення часу; II група – тахихроніки (11 хлопців), що мали тенденцію до сповільнення часу. Визначення нейродинамічних властивостей ВНД та сенсомоторних функцій здійснювалося за допомогою комп'ютерної системи «Діагност-1», яка є авторською розробкою М. В. Макаренка та В. С. Лизогуба [2, 80–86.]. Під час проведення експерименту досліджувані проходили тестування у режимах: простої сенсомоторної реакції (ПЗМР), складної сенсомоторної реакції (РВ 1-3, РВ 2-3), визначення рівня функціональної рухливості та сили нервових процесів (РНП, СНП) і реакції на рухомий об'єкт (РДО). Статистична обробка отриманих даних проводилась з використанням програми MS Excel 2016. Визначали середнє значення показника (M), величину середньої похибки ($\pm m$). Різницю між двома середніми величинами вважали достовірною при значеннях $t > 2,0$ і $p < 0,05$ [1].

Результати дослідження. Хлопці тахихроніки допускали меншу кількість помилок під час виконання простої та складної сенсомоторної реакції. Особи брадихронічного типу були певною мірою менш точними під час виконання завдання. Показники сили та рухливості нервових процесів вищі у осіб, які схильні до прискорення часу. Під час виконання тесту «реакція на рухомий об'єкт» більш точними були особи, які сповільнюють «індивідуальну хвилину». Так, у хлопців, що мають тенденцію до недооцінки часу кількість точних реакцій становила $4 \pm 0,4$ випадки, тоді як у досліджуваних, що переоцінюють час – $3 \pm 0,5$ випадки. Час сенсомоторної реакції із випередженням та запізненням в тесті «реакція на рухомий об'єкт» теж був більшим в хлопців-тахихроніків, порівняно із брадихроніками.

Висновки. Юнаки, що мають тенденцію до сповільнення часу, характеризуються більш якісним виконанням завдань, що відображається в меншій кількості помилок та більшій точності. Разом з тим, для хлопців брадихроніків характерним є менший час складної та простої сенсомоторної реакції.

Джерела та література

1. Лапач С. Н., Чубенко А. В., Бабич П. М. Статистические методы в медико-биологических исследованиях с использованием Excel. Київ: МОРІОН, 2000. 320 с.

2. Макаренко Н. В., Лизогуб В. С., Безкопыльный А. П. Формирование свойств нейродинамических функций у спортсменов. *Наука в олимпийском спорте*. 2005. № 2. С. 80–86.
3. Малхазов О. Р. Часові показники зорово-моторних реакцій як індикатори надійності людського чинника. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2010. Вип. 7. С. 350–361.
4. Моисеева Н. И. Восприятие времени человеческим сознанием. *Хронофизиология и хрономедицина*. Москва: Наука, 1989. С. 262–277.
5. Шапошникова В. И., Таймазов В. А. *Хронобиология и спорт*. Москва: Сов. спорт, 2005. 180 с.

Новак Н. Ю. – студентка V курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;
Фіщук О. С. – к. б. н., доцент кафедри
ботаніки і методики викладання природничих
наук ВНУ імені Лесі Українки

Використання елементів STEM-освіти на уроках біології у базовій та старшій школі

Проблема. STEM-освіта – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого, вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять. STEM (S – science, T – technology, E – engineering, M – mathematics) [1].

Головна мета впровадження STEM-освіти полягає у реалізації державної політики з урахуванням нових вимог Закону України «Про освіту» щодо посилення розвитку науково-технічного напрямку в навчально-методичній діяльності на всіх рівнях; створенні науково-методичної бази для підвищення творчого потенціалу молоді та професійної компетентності науково-педагогічних працівників [3, 2; 4, 33].

Метою роботи – узагальнення наукової інформації з обраної теми, теоретичне розкриття особливостей використання та висвітлення практичних питань реалізації елементів STEM-освіти у навчанні

біології у базовій школі, а також показати впровадження такої техніки на власному досвіді.

Результати дослідження. Метою STEM-освіти є створення зв'язків між школою і соціальними практиками, між навчальним процесом і цілим світом в аспекті розвитку природних здібностей дитини, рівень яких визначатиме її успішну самореалізацію як під час навчання, так і поза школою. Учень не просто вивчає предмет, якісь базові поняття, а вчиться напряду застосовувати свої знання, використовувати міждисциплінарні зв'язки, вчиться поєднувати різні сфери діяльності [2]. STEM-освіту часто називають «навчанням навпаки», «перевернутою освітою». «Перевернуте навчання» передбачає зміну ролі вчителів, які здають свої передові позиції на користь більш тісної співпраці та спільного внеску в навчальний процес. Об'єктивна необхідність використання засобів STEM-освіти зумовлена їх суттєвим впливом на процес розуміння і застосування інноваційних технологій. Отже, завданням сучасної освіти є впровадження STEM-освіти та створення педагогічних умов для розвитку [5].

Працюючи вчителем біології, ми з моєю колегою з Луцького інституційного ліцею № 8 мали змогу використати STEM-технології безпосередньо у нас на уроках. Так би мовити перевірити ефективність такої, досить стрімко впровадженої інновації, у навчанні. При виконанні лабораторного дослідження у 6 класі за темою: «Будова кореня. Кореневі системи», метою якого було ознайомити дітей із типами кореневих систем, знаходити переваги того чи іншого типу кореневих систем, але поняття «поглинаюча поверхня» так і залишається гіпотетичним, часто діти так і не розуміють, навіщо потрібні кореневі волоски. Але якщо ми запропонуємо учню самому вирахувати довжину коренів, площу поглинання, відсоткове співвідношення підземної та надземної частини, то тут створюються умови для інтеграції діяльності учнів. При вивченні хребетних тварин з учнями 7 класу ми поєднували вивчення біології та географії. Ми розробили 4 картки із фотографіями певних тварин, а тоді запропонували дітям вибрати одну зайву, яка б не підходила за певними критеріями із географії. Також, ще одним із етапів нашого розвитку у сфері STEM-технологій була розробка інтегрованого уроку з математики та біології. Ми проводили цей урок паралельно з вчителем математики. У

ході даного уроку у нас було дві команди. Це команди біологів та математиків. Кожна команда представляла інші факти зі свого напряму роботи, співставляли математичні та біологічні показники.

На уроці екології у 11 класі ми запропонували дітям розв'язати задачі для розрахування кількості споживання води однією людиною, щоб вони могли порахувати загальні витрати води. Оцінивши дані показники математично, діти побачили екологічну «катастрофу», яка нас спіткає. Тобто, таким чином, ми на цифрах показуємо масштаби катастрофи у біології. Діти на такому уроці зуміли поєднати і застосувати знання як з біології так і з математики.

Висновки. Впровадження STEM-освіти на уроках біології має важливе значення. Така технологія дозволяє розв'язати проблеми при підготовці вчителя, який розуміє свою педагогічну відповідальність, фахівця, який постійно прагне до вдосконалення, розвитку і який буде вчитися протягом всього свого життя. Дуже важливим є його вміння організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості дитини, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості.

Використовуючи елементи STEM-освіти, ми можемо спостерігати те, що діти мають змогу відкритися у одному предметі через інший, тобто проявити свій потенціал зі сфери, у якій вони орієнтуються краще, у сферу, яка давалася їм складніше. Таким чином, це дає змогу, активізувати діяльність учнів на уроках, заохочує дітей до навчання, і найголовніше те, що діти бачать безпосередню роль їх знань, вони бачать, що знання дійсно важливі.

Джерела та література

1. STEM-образование в Украине: перспективы развития. URL: <http://womo.ua/stem-obrazovaniev-ukraine-perspektivy-i-razvitiya/>
2. Чурута Л. В. Значення інтеграції біології з іншими науками. *Інтеграція знань з предметів природничо-математичного циклу: проблеми та шляхи їх вирішення: зб. матеріалів інтернет-семінару*. Черкаси, 2012. С. 5–10.
3. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 навчальний рік. (Лист ІЗМО № 21. 1/10-1470 від 13.07.17 року).
4. STEM-освіта – шлях до майбутнього. *Математика в школах України*. 2017. № 27 (543). С. 32–35.
5. Сліпчук І. Особливості використання інформаційних технологій у шкільному курсі біології. *Біологія*. 2012. № 23. С. 8–11.

Панасюк А. Р. – студентка V курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;
Білецька М. Г. – к. б. н., доцент кафедри
зоології СНУ імені Лесі Українки

Динаміка і чисельність ластівки міської (*Delichon urbica*) на території міста Луцька

Постановка проблеми. За умов сучасного глобального погіршення стану біосфери, особливо гостро постають проблеми збереження біорізноманіття та раціонального використання природних ресурсів. Для вирішення цих питань необхідне ретельне вивчення сучасного стану популяцій різних видів живих організмів, зокрема оцінки їх чисельності [2].

В останні десятиліття в Україні значна увага приділяється дослідженню формування і функціонування орнітокомплексів населених пунктів [3]. Разом з тим, недостатньо уваги приділено питанням окремих видів птахів. Насамперед це стосується міської ластівки (*Delichon urbica*).

Хоча Ластівкові (Hirundinidae) є однією із найпоширеніших, багаточисельних та багатих видами родин ряду Горобцеподібних (Passeriformes), ступінь вивченості їх на території України загалом низький. Вивчення популяційної структури та щільності популяцій ластівок, особливостей гніздування, зміщення термінів і шляхів міграцій є актуальним у зв'язку з тим, що ці птахи можуть слугувати чіткими індикаторами поступових змін у природних та штучних екосистемах [1].

Мета дослідження: комплексний аналіз гніздових поселень ластівки міської на території міста Луцька.

Спостереження за птахами тривало у весняно-літній період 2020 р. Користувалися визначником птахів Г. В. Фесенка, А. А. Бокотєя [4]. Безпосередні спостереження вели за допомогою польових біноклів. Для здійснення спостережень виділені чотири модельні ділянки, що достатньо повно характеризують усю різноманітність місць поселення міської ластівки, а саме: райони новобудов, старого центру та індивідуальної забудови. Мережа маршрутів рівномірно охоплювала всю територію міста.

Результати дослідження. У місті Луцьку міські ластівки весною з'являються протягом декількох тижнів, у 2020 р. перших птахів зафіксовано 10 квітня, спочатку з'являється невелика кількість особин, а пізніше протягом двох тижнів прилітає решта птахів. Основна кількість ластівок прилітає від другої декади квітня і до кінця місяця. Прилітають ластівки міські переважно зграями, в яких налічуються 15–20 пташок. Вони спочатку розміщуються на гілках дерев, на проводах телефонних та електромереж.

Гнізда ластівки міської виявлені на території міста у всіх районах. Загальна кількість поселень ластівки міської становила 1478 гнізд. Кількість гнізд, розташованих на інших багатоповерхових будинках – 656 шт. Глибина віконних ніш тут становить 9 см. Виявлено 3 пари, що гніздяться в таких умовах, але їхні гнізда дуже витягнені за формою. Також причиною незначної заселеності ластівками цих будинків є засклені балкони та лоджії, що значно зменшує кількість місць, придатних для побудови гнізда. Так, у середньому, з 54 балконів і лоджій (на одному будинку) незаскленими є 3–7, тобто близько 10 % площі, потенційно придатної для побудови гнізд.

Стара забудова – вулиці, забудовані ще у радянські часи будинками («хрущовками»), не є найулюбленішими для гніздування ластівок. Це, вочевидь, пов'язане з тим, що ці будинки мають лише 4–5 поверхів, а в їхніх дворах і на сусідніх вулицях ростуть високі й старі дерева, крони яких сягають верхніх поверхів. Вірогідно, вони заважають вільному вильоту й підльоту птахів і птахи поселяються тут неохоче. Деякі пари гніздяться під обвитими виноградом балконами, але, якщо поблизу цих балконів нема дерев.

Під час побудови гнізд міські ластівки надають перевагу місцям з трьома, рідше двома площинами прикріплення. Причому, обирають будинки біля відкритих ділянок: пустирів, широких вулиць, а також водойм; у виборі місця гніздування надається перевага районам новобудов; для побудови гнізда міські ластівки обирають ніші, глибина яких становить не менше 9 см і цей параметр є визначальним; у старіших за віком районах міста чисельність ластівок є меншою, оскільки розвиток озеленення біля фасадів будівель заважає зльоту птахів.

Міська ластівка може гніздитися на різних висотах, але найчастіше – на висоті від 4-го до 8-го поверху, заселяючи зручні для побудови гнізд місця (балкони, лоджії, віконні ніші); під час вибору

орієнтації льотка надається незначна перевага південній і західній сторонам будівель.

Висновки. Ластівка міська на території міста Луцька є перелітним птахом, з'являється з другої декади квітня. Відліт спостерігається вкінці серпня – на початку вересня. Це звичайний вид, поширений у всіх районах міста. Надають перевагу житловим масивам новобудов. Гнізда влаштовують на будинках біля відкритих місць, у нішах глибиною не менше 9 см.

Джерела та література

1. Мартюшева О. О., Серебряков В. В. Весняна міграція ластівки міської в Україні за даними фенологічних спостережень. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Біологія.* 2003. № 39–41.
2. Челинцев Н. Г. Методы учета животных на маршрутах. *Экологические особенности охраны животного мира.* Москва, 1985. 186 с.
3. Химин М. Орнітофауна Волинської області. *Каталог орнітофауни Західних областей України.* 1993. № 3. С. 59.
4. Фесенко Г. В., Бокотей А. А. Птахи фауни України: (польовий визначник). Київ, 2012. 416 с.

Панівська О. В. – аспірантка факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;
Бойко П. К. – д. б. н., професор кафедри гістології та медичної біології
ВНУ імені Лесі Українки

Камілобактеріози людей у світі та Україні

Постановка проблеми. Інфекційні хвороби шлунково-кишкового тракту мають значне поширення у світі. Так, за даними ВООЗ на 1 травня 2020 р. у світі на цю патологію хворіла кожна п'ята особа на планеті. Серед цих захворювань, значне місце посідають хвороби, що спричиняються кампілобактеріями. *Campylobacter* є однією з чотирьох основних причин діарейних хвороб у всьому світі [2].

Мета дослідження: вивчення поширеності кампілобактеріозів у світі та Україні.

Результати дослідження. Матеріалами для роботи слугували дані ВООЗ, Міжнародного епізоотичного бюро, МОЗ України, а також дані наукової літератури. Як метод дослідження використано метод епідеміологічного аналізу.

Кампілобактеріози реєструють у всіх країнах світу і за частотою їх прояву вони прирівнюється до сальмонельозів. З ініціативи ВООЗ заходи профілактики кампілобактеріозів були включені до програми боротьби з кишковими захворюваннями у 100 країнах світу [3].

Медичне значення мають такі види кампілобактерій як *Campylobacter jejuni*, *C. coli*, *C. cari*. Крім ентеритів та ентероколітів, кампілобактерії можуть спричиняти септицемії, ендокардити, перикардити, менінгіти, ураження сечостатевої системи.

У країнах, що розвиваються, на кампілобактеріоз найчастіше хворіють діти віком до двох років.

Кампілобактеріози поширені в усіх країнах земної кулі. У багатьох країнах світу кампілобактерії обумовлюють від 5 до 20 % всіх гострих кишкових інфекцій, а в окремих країнах їх частка може перевищувати захворюваність на шигельози чи сальмонельози.

На думку експертів EFSA, 20–30 % випадків кампілобактеріозів людини у країнах ЄС спричинені споживанням інфікованого м'яса птиці. У 50–80 % випадків передача збудника інфекції від птиці до людини відбуваються через інші фактори довкілля або через безпосередній контакт. Встановлено, що у 2010–2015 рр. найвищий відсоток (понад 95) інфікованих кампілобактеріями курячих тушок був у Люксембурзі, Ірландії та Мальті [5].

Значне число хворих на кампілобактеріоз реєструють в країнах Європи (Фінляндія, Бельгія, Франція, Німеччина, Австрія), Австралії, Азії (Бангладеш, Індія, Сирія, Японія), Африки (Алжир, Кенія, Єгипті), Америки (Канада, США, Мексика, Чилі, Бразилія). Зокрема, у країнах Північної Америки щорічно реєструють 2–2,5 млн спалахів кампілобактеріозу [4].

Напруженість епідемічної ситуації щодо кампілобактеріозу у країнах Європи нерівномірна. Найвищий рівень захворюваності спостерігається у Чехії – 178 рсм¹, де цей індекс утричі вищий за середній показник по всій Європі – 50 рсм. Протягом 2005–2012 рр. у Великобританії було зареєстровано 72 150 випадків цієї хвороби (захворю-

¹ 1 рсм – 1 випадок хвороби на 100 000 населення.

ваність – 116 рсм), у Німеччині – 71 рсм відповідно. Порівняно нижча захворюваність на кампілобактеріози у Латвії, Румунії, Італії, Польщі (від 0,31 до 0,77 рсм). Проте, у низці країн, зокрема Португалії та Греції система моніторингу та контролю цієї інфекції ще й досі не впроваджена [5].

Згідно офіційних даних в Україні кампілобактеріоз немає значного поширення – захворюваність населення становить 0,9 рсм. Це, в першу чергу, обумовлено незадовільною лабораторною діагностикою цієї інфекції (ГКІ) [1]. Бактеріологічна лабораторія ДУ «Волинський ОЛЦ МОЗ України» та атестована на проведення діагностичних досліджень гострих кишкових інфекцій, в т. ч. кампілобактеріозів. Однак, тут не впровадженні експрес-методи індикації та ідентифікації збудників кампілобактеріозів, що не дає можливості об'єктивно оцінити напруженість епідемічної ситуації щодо цієї інфекції.

Висновки. Кампілобактеріози населення мають значне поширення в країнах світу, в тому числі і в Україні. Високий показник захворюваності був підставою для створення у високо розвинених країнах національних програм із ерадикації *Campylobacter jejuni*. В Україні у зв'язку із незадовільною лабораторною діагностикою залишається не з'ясованою епідемічна ситуація щодо цієї інфекції.

Розробка ефективного методу індикації та ідентифікації збудників кампілобактеріозів, що ґрунтується на об'єктивності мікроскопічного методу і високої специфічності імунологічних реакцій, дасть змогу виявити реальну епідемічну ситуацію та організувати ефективні заходи боротьби із цією інфекцією.

Джерела та література

1. Інфекційні хвороби: підручник. 2-ге вид., доп. і переробл./О. А. Голубовська, М. А. Андрейчин, А. В. Шкурба та ін.; за ред. О. А. Голубовської. Київ: ВСВ «Медицина», 2018. 688 с. + 12 с. кольор. вкл.
2. Кампілобактеріоз у дітей: сучасні уявлення про етіопатогенез, клінічну картину, можливості діагностики, підходи до лікування/Г. О. Леженко, О. В. Усачова, Т. М. Пахольчук та ін. *Дитячий лікар*. 2013. Вип. 27. С. 33–38.
3. Чистенко Г. Н., Дронина А. М., Раевская И. А. Кампилобактериоз. *Мир медицины*. 2014. № 11. С. 6–8.
4. Hicken consumption and use of acid-suppressing medications as risk factors for *Campylobacter* Enteritis, England/C. C. Tam, C. D. Higgins, K. R. Neal et al. *Emerging Infect Dis*. 2009. № 15 (9). S. 1402–1408.
5. The European Union Summary Report on Trends and Sources of Zoonoses, Zoonotic Agents and Food-borne Outbreaks in 2010. *EFSA*. 2012. 10 (3). S. 25–97.

Попик Д. С. – студентка III курсу факультету біології та лісового господарства

ВНУ імені Лесі Українки;

Кузьмішина І. І. – к. б. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук ВНУ імені Лесі Українки

Судинні рослини екологічної стежки «Горинські крутосхили» Ківерцівського району Волинської області

Постановка проблеми. Організація мережі екологічних стежок є новою формою і методом екологічного виховання населення. Екологічна стежка – один із ефективних методів спілкування з природою, виховання любові до неї. Особливість процесу екологічного навчання і виховання на стежках природи полягає в тому, що він будується на основі невимушеного засвоєння інформації, норм поведінки в природному оточенні. Досягається це шляхом органічного поєднання відпочинку і пізнання під час руху за маршрутом стежки. Екологічні стежки – це спеціально обладнані маршрути, що прокладені по найбільш цікавих місцях зони регульованої рекреації. В межах території пам'ятки природи «Горинські крутосхили» закладено однойменну екологічну стежку протяжністю майже 2 км, що й зумовило здійснити інвентаризацію флори у зв'язку із відсутністю списку видового різноманіття.

Мета дослідження – скласти список судинних рослин екологічної стежки «Горинські крутосхили», виявити рідкісні види рослин.

Результати дослідження. Комплексну пам'ятку природи загальнодержавного значення «Горинські крутосхили» створено у 1975 р. з метою збереження цінної острівної ділянки лісостепу серед південної частини Західного Полісся на крутому схилі корінного берега р. Горинь, де зростають високобонітетні дубово-соснові насадження з домішкою осики, граба, ясена [3]. Основними завданнями пам'ятки природи є охорона та збереження острівної ділянки лісостепу, збереження та відтворення генофонду рослинного світу; забезпечення охорони та раціонального використання природних ресурсів, підтримка загального екологічного балансу у регіоні; використання пам'ятки природи у виховних, наукових, естетичних, природоохоронних та оздоровчих цілях. Пам'ятка природи загальною площею 30 гектарів знаходиться поблизу с. Скреготівка Ківерцівського району Волин-

ської області й увійшла до складу Національного природного парку «Думанська пуща». На підвищеній ділянці на лівому березі р. Горинь із крутим схилом до русла, охороняються грабово-дубові ліси з дубом звичайним (*Quercus robur* L.) віком близько 100 років та різновіковим грабом звичайним (*Carpinus betulus* L.) із домішкою берези повислої (*Betula pendula* Roth), клена гостролистого (*Acer platanoides* L.), осики (*Populus tremula* L.), липи серцелистої (*Tilia cordata* L.) та сосново-дубові насадження. Окремими ділянками зростають високопродуктивні ялинники. У трав'яному покриві трапляються зеленчук жовтий (*Lamium galeobdolon* (L.) L.), печіночниця звичайна (*Hepatica nobilis* Mill. – регіонально рідкісний вид), зірочник лісовий (*Stellaria holostea* L.), медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.), осока пальчаста *Carex digitata* L.), фіалки дивна (*Viola mirabilis* L.) і висока (*V. elatior* Fr., syn. *V. montana* L.), просянка розлога (*Milium effusum* L.), чина весняна (*Lathyrus vernus* (L.) Bern.), веснівка дволиста (*Majanthemum bifolia* (L.) F. W. Schmidt) тощо. За попередніми дослідженнями, проведеними у 2020 р., на території екологічної стежки поширені 52 види судинних рослин, що представляють відділи Папоротеподібні (Pteridophyta), Голонасінні (Gymnospermae, або Pinophyta) і Покритонасінні (Magnoliophyta). Трапляється рідкісний вид, занесений у ЧКУ – гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis* (L.) Rich.) з родини Зозулинцеві (Orchidaceae) із природоохоронним статусом виду «неоцінений» [4]. Багаторічник, криптофіт, кореневищний геофіт, мезофіт, евтроф, сціофіт, євразійський неморальний вид зі складною біологією розвитку та сапрофітним (симбіомікотрофним) типом живлення. Жовтувато-бура сапротрофна рослина із горизонтальним кореневищем, з густо розташованими товстими, м'ясистими коренями, скрученими у вигляді пташиного гнізда. Серед регіонально рідкісних видів [1] – виявлена у 2002 р. костриця найвища (*Festuca altissima* All.). Релікт третинної неморальної флори, поширений у букових, мішаних і хвойних лісах Карпат, порівняно часто, у Передкарпатті – рідко, на Поліссі (Житомир), у Лівобережному Лісостепу (Сумська обл.) і Лівобережному Злаково-Луговому Степу – дуже рідко [2]. На Волині вперше виявлений В. Л. Шевчиком на 3 км на північ від с. Олександрія Ківерцівського району у кв. 44 Звірівського лісництва [5]. На Горинських крутосхилах вид перебуває на крайній північній межі поширення. Багаторічник, дерновинний гемікриптофіт, мезофіт, евтроф, сціофіт, євразійський суббореальний вид рослин з родини тонконогові (Poaceae).

Висновки. До виявлених 52 видів судинних рослин екологічної стежки складено біоморфологічні характеристики, що використовуються під час навчальних екскурсій серед учнів опорного закладу «Жобринський ліцей». Встановлено моніторинг за рідкісними видами рослин (*F. altissima*, *N. nidus-avis*). Готується матеріал для видання путівника екологічної стежки «Горинські крутосхили».

Джерела та література

1. Волинська область. *Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання)*/уклад.: Т. Л. Андрієнко, М. М. Перегрим. Київ: Альтерпрес, 2012. С. 9.
2. Костриця найвища (*Festuca altissima* All.). *Определитель высших растений Украины*/Д. Н. Доброчаева, М. И. Котов, Ю. Н. Прокудин и др. 2 изд. стереотип. Киев:Фитосоциоцентр, 1999. С. 452.
3. Про затвердження Положення про комплексну пам'ятку природи загальнодержавного значення «Горинські крутосхили». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0506737-12#Text>
4. Тимченко І. А., Орлов О. О., Панченко С. М. Гніздівка звичайна *Neottia nidus-avis* (L.) Rich. *Червона книга України. Рослинний світ*/за ред. Я. П. Дідуха. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. С. 196.
5. Шевчик В. Л. Доповнення до флори вищих рослин Західного Полісся. *Укр. ботан. журн.* 1988. Т. 45, № 5. С. 23–25.

Сидор І. В. – студентка IV курсу факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки;
Бусленко Л. В. – к. б. н., доцент кафедри зоології ВНУ імені Лесі Українки

Олігохетофауна Волинської височини

Постановка проблеми. Грунтові олігохети родини *Lumbricidae* мають великий ареал, що охоплює фактично придатну для життя сушу всієї земної кулі, вони поширені в усіх ландшафтних зонах від тундри до пустель. Це свідчить про виняткову екологічну пристосованість дощових черв'яків. Разом з тим існування в межах родини видів із великим ареалом та ендеміків вказує на наявність значних відмінностей у пристосованості окремих видів до різних умов існування [3].

Дощові черви мають велике значення для діагностики ґрунту. Для кожного типу ґрунту та біогеоценозу характерний певний комплекс цих організмів [2]. Тому люмбрициди можуть слугувати тест-об'єктами у біомоніторингу природного середовища [1].

З огляду на важливість пізнання люмбрицид як структурного елемента біогеоценозів постає необхідність більш детального вивчення їх біології та екологічних особливостей, хорології.

Мета дослідження: провести еколого-біологічний аналіз ґрунтових олігохет родини *Lumbricidae* Волинської височини.

Результати дослідження. Внаслідок проведених досліджень на території Волинської височини встановлено фауністичний склад ґрунтових олігохет родини *Lumbricidae*, який представлений 15 видами з 9 родів: *Aporrectodea longa* Ude, 1885, *Aporrectodea trapezoides* (Duges, 1828), *Aporrectodea rosea* (Savigny, 1826), *Aporrectodea caliginosa* (Savigny, 1826), *Allolobophora chlorotica* (Savigny, 1826), *Dendrodrilus rubidus subrubicundus* (Eisen, 1874), *Dendrodrilus rubidus tenuis* (Eisen, 1874), *Dendrobaena octaedra* (Savigny, 1826), *Eiseniella tetraedra tetraedra* (Savigny, 1826), *Eisenia fetida* (Savigny, 1826), *Lumbricus castaneus* (Savigny, 1826), *Lumbricus terrestris* Linnaeus, 1758, *Lumbricus rubellus* Hoffmeister, 1843, *Octolasion lacteum* (Öerley, 1855), *Octodrilus transpadanus* (Rosa, 1884).

Встановлено, що домінуючими видами люмбрицид району дослідження є *Aporrectodea rosea* (ІД – 22 %) та *Lumbricus rubellus* (ІД – 20 %). Масовими видами Волинської височини є *Aporrectodea caliginosa* (ІД – 14 %), *Dendrobaena octaedra* (ІД – 11 %) та *Octolasion lacteum* (ІД – 10 %). Чисельними видами району дослідження є *Lumbricus terrestris* (ІД – 7 %), *Eisenia fetida* (ІД – 5 %), *Eiseniella tetraedra tetraedra* (ІД – 4 %), *Dendrodrilus rubidus tenuis* (ІД – 2 %), *Aporrectodea trapezoides* (ІД – 2 %), *Dendrodrilus rubidus subrubicundus* (ІД – 1,5 %). Малочисельними видами Волинської височини є: *Octodrilus transpadanus* (ІД – 0,5 %), *Aporrectodea longa* (ІД – 0,5 %), *L. castaneus* (ІД – 0,2 %) та *A. chlorotica* (ІД – 0,3 %).

Досліджено видову структуру комплексів люмбрицид в різних районах Волинської височини: Надбузькому, Луцько-Рівненському, Мізоч-Повчанському та Корецькому.

Висновки. Найкраще розвинутою є видова структура комплексу люмбрицид у Мізоч-Повчанському районі Волинської височини. Зареєстровано 15 видів дощових червів, які належать до 9 родів:

Eiseniella, *Eisenia*, *Aporrectodea*, *Allolobophora*, *Dendrobaena*, *Dendrodrilus*, *Lumbricus*, *Octodrilus*, *Octolasion*. Домінуючим видом люмбрицид району дослідження є *Aporrectodea rosea* (ІД – 21 %). Малочисельними у Мізоч-Повчанському районі є чотири види дощових черв'яків: *Octodrilus transpadanus* (ІД – 0,5 %), *Aporrectodea longa* (ІД – 0,5 %), *Allolobophora chlorotica* (ІД – 0,3 %) і *Lumbricus castaneus* (ІД – 0,2 %).

Найменше розвинутою є видова структура комплексу люмбрицид у Надбузькому районі Волинської височини. Зареєстровано лише вісім видів дощових черв'яків: *Aporrectodea rosea* (Savigny, 1826), *Aporrectodea caliginosa* (Savigny, 1826), *Dendrobaena octaedra* (Savigny, 1826), *Eiseniella tetraedra tetraedra* (Savigny, 1826), *Eisenia fetida* (Savigny, 1826), *Lumbricus terrestris* Linnaeus, 1758, *Lumbricus rubellus* Hoffmeister, 1843, *Octolasion lacteum* (Öerley, 1855). Домінуючими видами люмбрицид району дослідження є *Aporrectodea rosea* (ІД – 29 %) та *Lumbricus rubellus* (ІД – 27 %).

На території Луцько-Рівненського району Волинської височини зареєстровано 12 видів ґрунтових олігохет родини *Lumbricidae*. Домінуючим видом люмбрицид району дослідження є *Aporrectodea rosea* (ІД – 20 %), а малочисельними є два види дощових черв'яків: *Aporrectodea longa* (ІД – 0,5 %), *Dendrodrilus rubidus subrubicundus* (ІД – 0,5 %).

У Корецькому районі Волинської височини виявлено 10 видів люмбрицид. Домінуючими видами люмбрицид району дослідження є *Aporrectodea rosea* (ІД – 25 %) та *Lumbricus rubellus* (ІД – 21 %). Чисельними (ІД – 1,0–10,0 %) у районі дослідження є п'ять видів люмбрицид: *Lumbricus terrestris* (ІД – 5 %), *Eisenia fetida* (ІД – 5 %), *Eiseniella tetraedra tetraedra* (ІД – 3 %), *Aporrectodea trapezoids* (ІД – 3 %), *Dendrodrilus rubidus tenuis* (ІД – 2 %).

Джерела та література

1. Бусленко Л. В., Іванців В. В. Дощові черв'яки Правобережної України (видове різноманіття, екологія, біологія, кадастр). Луцьк: ПП Іванюк, 2020. 400 с.
2. Бусленко Л. В., Щепна Л. В. Структура комплексу дощових черв'яків родини *Lumbricidae* сірих лісових ґрунтів Волинської височини. *Наук. вісн. Східно-європ. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія: Біологічні науки*. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2015. № 2. С. 84–89.
3. Іванців В. В. Структурно-функціональна організація комплексів ґрунтових олігохет західного регіону України: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 400 с.

Сильчук А. А. – студент IV курсу факультету біології та лісового господарства ВНУ ім. Лесі Українки;
Сухомлін К. Б. – д. б. н., професор, завідувач кафедри зоології ВНУ ім. Лесі Українки

Біоекологічна характеристика популяції золотистої картопляної нематоди у Луцькому районі Волинської області

Постановка проблеми. Цистоутворююча золотиста картопляна нематода (ЗКЦН) *Globodera rostochiensis* є високоспецифічним паразитом коріння пасльонових рослин (*Solanaceae*). *Globodera rostochiensis* є карантинним видом, що викликає нематодне ураження – глободероз, і становить потенційну небезпеку для обмеженого кола культурних рослин: картопля, томати і баклажани [2]. Інші пасльонові, порівняно з картоплею, уражаються менше, проте є потенційними рослинами-резерватами фітопаразита [3]. ЗКЦН щорічно знищує 12 % врожаю картоплі у світі.

Згідно попередніх досліджень, що проводилися у Луцькому районі Волинської області, золотиста картопляна нематода не була виявлена. Враховуючи наявність ЗКЦН у всіх суміжних районах, легкість інвазії і швидкий ріст популяцій, було вирішено встановити наявність популяцій ЗКЦН у Луцькому районі.

Метою роботи було дослідження поширення та динаміки чисельності золотистої картопляної нематоди у Луцькому районі.

Збори зразків ґрунту були проведені у теплий період 2019–2020 рр. на присадибних ділянках у селах Гаразджа, Рованці, Полонка, Великий Омеляник та м. Луцьк. Ґрунт просушували в сушильній шафі до повітряно-сухого стану при температурі 30 °С. Після цього проби пересіювали через сито. Потім брали наважки по 100 см³ з кожної середньої проби, висипали у склянки, розмішували у невеликій кількості води. Цисти з відібраних проб виділяли флотаційним методом, заснованим на спливанні цист у воді. У кожній склянці верхній шар води, з часточками які спливли на поверхню, серед яких знаходилися і цисти картопляної нематоди, круговими рухами зливали на марлевий фільтр з отворами 0,1–0,2 мм. Після фільтрування оглядали під бінокелем [1].

Результати дослідження. Середня інтенсивність зараження ґрунтів ЗКЦН у Луцькому районі впродовж року становила 8,4 цист/100 см³. Найбільша інтенсивність зараження спостерігалася у місті Луцьку – 27 цист/100 см³. Середні показники інтенсивності зараження від 10 цист/100 см³ до 13 цист/100 см³ зареєстровані у селах Полонка та Гаразджа. У селі Рованці ЗКЦН зафіксовано не було. Рівень зараження зменшився у селі Гаразджа та місті Луцьку на 27,4 % та на 39,3 % відповідно, і зріс у селі Полонка на 22,6 %, за три місяці досліджень. У селі Великий Омеляник ЗКЦН в липні не була виявлена, а у жовтні рівень зараження становив 9 цист/100 см³. Загалом, на ґрунтах присадибних господарств Луцького району середній рівень зараження ґрунту скоротився на 21 % впродовж трьох місяців досліджень.

Сезонна динаміка зараження ґрунтів золотистою картопляною нематодом характеризується зменшенням рівня зараження у селі Гаразджа та місті Луцьку на 27,4 % та на 39,3 % відповідно, і зростанням у селі Полонка на 22,6 %, за три місяці досліджень. У селі Великий Омеляник ЗКЦН в липні не була виявлена, а у жовтні рівень зараження становив 9 цист/100 см³.

Висновки. 1. Золотиста картопляна нематода була вперше виявлена у Луцькому районі.

2. Середня інтенсивність зараження ґрунтів ЗКЦН у Луцькому районі впродовж року становила 8,4 цист/100 см³.

3. Найбільша інтенсивність зараження спостерігалася у місті Луцьку – 27 цист/100см³. Середні показники інтенсивності зараження від 10 цист/100 см³ до 13 цист/100 см³ зареєстровані у селах Полонка та Гаразджа. У селі Рованці ЗКЦН зафіксовано не було.

4. Рівень зараження зменшився у селі Гаразджа та місті Луцьку на 27,4 % та на 39,3 % відповідно, і зріс у селі Полонка на 22,6 %, за три місяці досліджень. У селі Великий Омеляник ЗКЦН в липні не була виявлена, а у жовтні рівень зараження становив 9 цист/100 см³.

5. Загалом, на ґрунтах присадибних господарств Луцького району середній рівень зараження ґрунту скоротився на 21 % впродовж трьох місяців досліджень.

Джерела та література

1. Методичні рекомендації з виявлення картопляних цистоутворюючих нематод/Р. Д. Корчук, П. О. Мельник, С. Є. Прунцев, І. М. Острик, А. Х. Бабіч. *Зелена Буковина*. Чернівці, 2005.

2. Перелік регульованих шкідливих організмів: URL: http://golovderzhkarantyn.gov.ua/index.php?option=com_contem&task=view&id=59
3. Положенець В. М., Гурманчук О. В., Галаган Т. О. Біологічні та морфологічні особливості розвитку золотистої цистоутворюючої картопляної нематоди у зоні Полісся України. *Наукові доповіді Національного університету біо-ресурсів і природокористування*. 2011. № 6. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/Telegram%20Desktop/11pvm.pdf>

Ткач М. М., Карабан М. М. – студентки
IV курсу факультету біології та лісового
господарства ВНУ імені Лесі Українки

Особливості адаптації першокурсників-біологів ЗВО до навчання

Постановка проблеми. Початок навчання у ЗВО для студентів є стресовою ситуацією, викликаною зміною попереднього життєвого стереотипу, стрімким інформаційним потоком, що включає в себе складність завдань, поєднання кількох видів діяльності, невизначеність ситуації, виникнення конфліктів, тощо [2]. Окрім цього, під час навчання здобувачів освіти супроводжують проблеми, пов'язані з початком дорослого життя: нове соціальне оточення ровесників і дорослих, перегляд уявлень про себе, необхідність заробітку, можливий переїзд до іншого міста, проживання в гуртожитку тощо. Вирішенням цих проблем є внутрішня самоорганізація, вміння розподілити час і сили в навчальному режимі, стимуляція роботи з виявлення й усвідомлення життєвих цінностей, уточнення перспективних планів тощо [1; 3].

Пошук шляхів успішної адаптації до змінених соціальних умов та нової діяльності є важливою проблемою для кожного студента. У ЗВО процес навчання першокурсників налагоджується непросто, характеризується великою динамічністю психічних процесів і станів, які зумовлені зміною соціального довкілля. У наукових джерелах вирішуються завдання адаптації молоді до навчання у ЗВО [2; 3]. Проте аналіз фахової літератури засвідчує, що адаптація майбутніх біологів потребує комплексного педагогічного дослідження.

Мета дослідження – полягає у визначенні особливостей процесу адаптації студентів-першокурсників біологічного профілю до умов навчання у ЗВО.

Результати дослідження. Нами було опитано 28 студентів I курсу факультету біології та лісового господарства Волинського національного університету імені Лесі Українки з метою виявлення ступеня їх адаптації до умов зміненого середовища життя. Анкетування студентів проводили упродовж жовтня 2020 року. Серед опитуваних студентів-першокурсників 42,9 % осіб проживають у гуртожитку, 35,7 % – в дома, 21,4 % – на квартирі.

Аналіз результатів вивчення ступеня адаптації студентів-першокурсників біологічного профілю дозволив виявити наступні особливості. 50 % респондентів вказують на зацікавленість у майбутній професії, в такій же мірі – зазначають, що обрана спеціальність дуже подобається. Усі першокурсники стверджують, що завжди розуміють вимоги викладачів до освітніх компонент, тоді як лише 7,2 % осіб зазначають, що найбільш цінують у викладачах справедливе оцінювання. Близько 57,2 % здобувачів освіти найважливішим у процесі адаптації до навчання вважають освоєння нової системи навчання, тоді як 21,4 % – входження у новий колектив.

Серед причин, які, на думку першокурсників, спричиняють труднощі адаптації, зазначені наступні: психологічні – власна неорганізованість (35,7 %), нерозуміння з боку викладачів, завищені вимоги (21,5 %); дидактичні пов'язані з навчанням – режим навчання (14,3 %); комунікативні (спілкування з одногрупниками, з педагогами) – 14,3 %. Новим та незвичним для студентів є зміни, пов'язані з навчальним навантаженням (28,6 %).

Для студентів, шлях покращення успішності полягає у посиленні практичної підготовки (35,7 %) та впровадження інтерактивних методів навчання (21,5 %). Першокурсникам було запропоновано висловити свої пропозиції щодо зміни ситуації, пов'язаної з їх швидшою адаптацією. Серед найпоширеніших висловлювань – соціально-психологічне консультування (64,3 %).

Таким чином, розв'язання проблеми адаптації студентів до навчання у ЗВО потребує постійного моніторингу, а також урахування факторів, які впливають на вибір професії. У науковій літературі зазначено, що формування повноцінного фахівця можливе лише за умови його благополуччя, особистісного комфорту, ціннісного ставлення до себе і фаху, який здобувається, позитивного емоційного стану. Тому вивчення проблем адаптації першокурсників вимагають як удосконалення умов навчання та побуту, так і ціннісного ставлення до особистості студента.

Висновки. Студенту-першокурсник пристосовуватися до нових вимог ЗВО та водночас до нових соціальних обставин: освоєння нової системи навчання (57,2 %), входження у новий колектив (21,4 %), комунікації спілкування з одногрупниками, педагогами (14,3 %). Адаптація студентів-першокурсників буде здійснюватися ефективніше за умови соціально-психологічного (64,3 %).

Джерела та література

1. Бохонкова Ю. О. Соціально-психологічна адаптація першокурсників до умов вищих навчальних закладів: монографія. Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2011. 199 с.
2. Мирончук Н. М. Особливості адаптації студентів перших курсів до навчання у ВНЗ. *Професійна підготовка фахівців у системі неперервної освіти* : збірник наукових праць/за заг. ред. д. п. н., проф. С. С. Вітвицької, к. п. н., доц. Н. М. Мирончук. Житомир, 2015. С. 209–215.
3. Спіріна Т. П., Зарюгіна Ю. Є. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту: Серія: Педагогіка. Соціальна робота*/гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2014. Вип. 32. С. 182–184.

Тригуба О. В. – к. с.-г. н., доцент кафедри біології, екології та методик їх навчання КОГПА імені Тараса Шевченка;

Мотрук О. В. – магістрантка I курсу хіміко-біологічного факультету ТНПУ імені Володимира Гнатюка

Вплив мікробіологічних препаратів на показники ростових процесів нуту звичайного (*Cicer arietinum* L.) сорту скарб

Постановка проблеми. За посівними площами у світі нут посідає третє місце після сої та квасолі з поміж зернобобових культур [1], користується великим попитом на світовому ринку і є найбільш прибутковою культурою в Україні [5]. Селекціонерами створені нові стійкі до хвороб високопродуктивні сорти, які сміливо можна впроваджувати у масове виробництво. Важливим елементом технології вирощування бобових культур, який спрямований на підвищення їх продуктивності, є застосування мікробіологічних препаратів на основі бульбочкових бактерій і регуляторів росту рослин [6].

Мета дослідження. Метою роботи було встановити ефективність передпосівної обробки насіння мікробіологічними препаратами Ризобіт та Ризогумін за показниками ростових процесів нуту звичайного сорту Скарб.

Результати дослідження. Дослідження проводились на важко-суглинистому чорноземі типовому на лесі агробіологічної лабораторії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. У досліді висівали нут звичайний у трьох варіантах та чотирьох повтореннях. Розміщення ділянок – рендомізоване. Насіння нуту звичайного контрольного варіанту зволожували водою, а дослідних – мікробіологічними препаратами Ризобітом та Ризогуміном згідно норм виробника. Ризобіт під нут містить селекціоновані штами *Mesorhizobium ciceri*, розмножені у стерильному торфі. В 1 г Ризобіту має міститися не менш як 2,5 млрд бульбочкових бактерій, норма препарату становить 200 г/га. Ризогумін – комплексний мікробний препарат для бобових, до складу якого, крім штамів азотфіксувальних бактерій, входить оптимальна для впливу на ювенільну рослину та для життєдіяльності ризобій кількість фізіологічно активних речовин біологічного походження [4]. Препарати Ризобіт і Ризогумін надані співробітниками Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН України (м. Чернігів). Сорт Скарб нуту звичайного рекомендований для вирощування в областях Лісостепу та Степу України [2]. Технологія вирощування культури нуту звичайного була типовою для Лісостепу України [3]. Насіння нуту звичайного сорту Скарб отримали із Селекційно-генетичного інституту (м. Одеса). Протягом вегетаційного періоду вимірювали висоту стебла за допомогою лінійки, підраховували кількість листків на рослині та знаходили масу надземних органів шляхом зважування на електронній вазі. Статистичну обробку даних здійснювали за допомогою комп'ютерної програми *Microsoft Excel*.

Встановлено, що мікробіологічні препарати впливають на ростові процеси рослин нуту звичайного сорт Скарб протягом онтогенезу. У фенологічній стадії бутонізації визначено статистично достовірну різницю за показником висоти стебла в інокульованих Ризогуміном рослин ($32,81^* \pm 0,48$ см) відповідно до контролю ($30,89 \pm 0,42$). У наступних фенологічних стадіях виявлено аналогічну закономірність. Очевидно, фізіологічно активні речовини біологічного походження (ауксини, цитокініни, амінокислоти, гумінові кислоти), мікроелементи в хелатованій формі та сполуки макроелементів у стартових концен-

траціях, які входять до складу Ризогуміну [4] стимулюють активність апікальних меристем стебла, що відповідно вплинуло на зазначений показник. За впливу Ризобофіту спостерігається тенденція до збільшення висоти стебла у рослин нуту звичайного ($31,63 \pm 0,36$ – стадія бутонізації; $54,2 \pm 1,4$ – цвітіння та $55,2 \pm 1,4$ – зеленого бобу). Досліджувані біологічні препарати Ризобофіт і Ризогумін істотно впливають на облиствіння рослин протягом фенологічних стадій росту: $38,0^* \pm 0,7$ і $43,4^* \pm 1,1$ (бутонізація), $48,6^* \pm 0,7$ і $49,8^* \pm 1,2$ (цвітіння), $53,6^* \pm 0,1$ і $54,8^* \pm 0,3$ (зеленого бобу) відповідно до контролю $32,7 \pm 0,6$; $43,4 \pm 0,5$; $45,5 \pm 0,7$. Це пов'язано з тим, що рослини дослідних варіантів утворюють бічні пагони. Важливим показником, що характеризує ростові процеси рослин є сира маса їх надземних органів. Встановлено, що біопрепарати впливають на наростання сирої маси пагона та сирої маси листків рослин нуту звичайного. У стадіях бутонізація показники сирої маси пагона за впливу Ризобофіту та Ризогуміну становлять: $7,63 \pm 0,52$ та $8,26^* \pm 0,82$, цвітіння – $14,63^* \pm 0,59$ та $15,28^* \pm 0,68$, зеленого бобу – $27,46^* \pm 0,63$ та $29,32^* \pm 0,72$ відповідно до контролю $6,14 \pm 0,54$; $12,32 \pm 0,65$; $21,71 \pm 0,57$.

Висновки. Передпосівна обробка насіння нуту звичайного сорту Скарб біологічними препаратами Ризобофітом і Ризогуміном інтенсифікує ріст стебла та облиствіння рослин, що відповідно сприяє збільшенню показників сирої маси надземних органів.

Джерела та література

1. Бушулян О. Принц бобового царства. Особливості вирощування нуту за безгербіцидної технології. *Пропозиція*. 2017. № 5. С. 78–83.
2. ДСТУ 4138-2002. Насіння сільськогосподарських культур. Методи визначення якості. [Чинний від 2004-01-01]. Київ, 2003. 173 с. (Національний стандарт України).
3. Лихочвор В. В. Рослинництво. Технології вирощування сільськогосподарських культур. Вид. 2-ге, виправл. Київ: Центр навч. л-ри, 2004. 808 с.
4. Мікробні препарати на основі азотфіксувальних бактерій: веб-сайт. URL: https://pidruchniki.com/76231/agropromislovist/mikrobni_preparati_osnovi_azotfiksuvalnih_bakteriy (дата звернення: 10.08.2021).
5. Мойсієнко В. В. Наукове обґрунтування шляхів підвищення продуктивності нуту (*Cicer arietinum* L.) в Україні. *Вісн. Житомир. нац. агроекологіч. ун-ту*. 2017. № 2 (1). С. 3–11.
6. Пида С. В., Тригуба О. В. Функціонування симбіотичної системи люпин – *Bradyrhizobium* sp. (*Lupinus*) за сумісного застосування ризобофіту та регуляторів росту рослин: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2019. С. 172.

Трохимчук А. Ю. – студентка III курсу факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки;

Кузьмішина І. І. – к. б. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук ВНУ імені Лесі Українки

Водні та прибережно-водні фітоценози Білоозерського масиву Рівненського природного заповідника та їх вивчення в шкільному курсі біології

Постановка проблеми. Оволодіння студентами знаннями, необхідними для реалізації краєзнавчого підходу до вивчення рослинного світу, сприяє здійсненню освітнього процесу відповідно до реформування вищої освіти та вимог Нової української школи. Краєзнавство розглядається не як тимчасовий компонент методики навчання, а як систематична, цілеспрямована навчальна та навчально-пошукова діяльність школярів і вчителя [1, 6]. Зокрема, при вивченні теми «Екологічні групи і життєві форми рослин» у шкільному курсі біології (6 клас) можна використати групи вологолюбних і водних рослин [3, 196–198] під час навчальної екскурсії. Підготовка матеріалів для проведення навчальних екскурсій навколо озера Біле на території Білоозерського масиву Рівненського природного заповідника й визначило актуальність теми наукової роботи.

Мета дослідження – скласти список судинних водних і прибережно-водних рослин озера Біле Вараського району Рівненської області, виявити рідкісні види рослин.

Результати дослідження. Рівненський природний заповідник був створений з метою збереження у природному стані типових та унікальних природних комплексів українського Полісся [4, 33–35]. Територія заповідника складається з чотирьох окремих ділянок, які з 1984 р. мали статус заказників загальнодержавного значення, зокрема, ландшафтний Білоозерський заказник. Він розташований у межах колишнього Володимирецького (району, нині – Вараського). Територія заказника охоплює частину болотного масиву Коза-Березина, а також лісових та озерних природних комплексів з переважанням осоково-гіпнових евтрофних боліт. Обстеженнями було охоплено прибережну

смугу 10–15 м завширшки (5 м водної та 5–10 м прибережної поверхні) озера Біле. Найбільшою цінністю цього озера карстового походження є зростання в прибережному мілководді молодильника озерного (*Isoëtes lacustris* L.), що перебуває під охороною Червоної книги України з природоохоронним статусом «вразливий» [5, 11]. Гідрофіт, гідатофіт, багаторічник 5–20 см заввишки, рідкісний реліктовий вид на північно-східній межі поширення у типовому угрупованні із середньогустим травостоем, представленим одним підводним ярусом. Також поширені кушир занурений (*Ceratophyllum demersum* L.), трапляються рдесники маленький (*Potamogeton pusillus* L.) і туполистий (*P. obtusifolius* Mert. & W.D.J.Koch). Елодея канадська (*Elodea canadensis* L.) в теплі роки інтенсивно розмножується і як заносний вид викликає загрозу для місцевої флори. Угруповання формації молодильника озерного (*Isoëteta lacustris*) мають природохоронний статус «рідкісні» [2, 323–324].

Висновки. На озері розташований реабілітаційно-оздоровчий комплекс «Біле Озеро». Щороку в кінці липня на його території проходить пісенний фестиваль для молоді. Тому навчальні екскурсії серед учнів Володимирецького районного колегіума вчителі зазвичай об'єднували у похід вихідного дня, причому більше звертали увагу на болотні та лісові рослини навколо озера. Нами складено біоморфологічні описи 24 видів водних і прибережно-водних судинних рослин і запропоновано долучити їх до матеріалів навчальної екскурсії.

Джерела та література

1. Бенедюк В. В. Організація краєзнавчої роботи учнів у процесі вивчення фізичної географії основної школи (V–IX класи): автореф. дис. ... канд. пед. наук за спец. 13.00.02 – Теорія та методика навчання географії/Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 1999. 24 с.
2. Зелена книга України/за заг. ред. чл.-кор. НАН України Я. П. Дідуха. Київ: Хімджест, 2009. 490 с. URL: http://proeco.visti.net/lib/zelena_knyga_ukrainy.pdf
3. Біологія: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл./І. Ю. Костіков, С. О. Волгін, В. В. Додь та ін. Київ: Вид. дім «Освіта», 2014. 256 с. URL: <https://4book.org/uchebniki-ukraina/6-klass/1501-biologiya-6-klas-kostikov-2014>
4. Природно-заповідний фонд Рівненської області/за ред. Ю. М. Грищенка. Рівне: Волин. обереги, 2008. 216 с.
5. Червона книга України. Рослинний світ/за ред. Я. П. Дідуха. Київ: Глобал-консалтинг, 2009. 900 с.

Фінів О. В. – студентка IV курсу факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки;
Зінченко О. П. – к. б. н., доцент кафедри зоології ВНУ імені Лесі Українки

Еколого-фауністична характеристика популяції виноградного слимака в межах с. Хоробрів Сокальського району Львівської області

Постановка проблеми. Виноградні равлики є модельним об'єктом для вивчення мінливості і поліморфізму, структури популяцій, різноманітних міжвидових і міжпопуляційних взаємодій, вони – класичні лабораторні тварини. З іншого боку, вони є переносниками різних паразитарних захворювань людини і домашніх тварин, шкідниками культурних рослин, і традиційними кормовими і харчовими молюсками [1; 2; 4]. Крім того, останнім часом зростає значення виноградних слимаків як об'єктів промислової заготівлі. Вивчення морфологічної мінливості, поліморфізму забарвлення і виявлення чинників, які формують фенетичну структуру популяцій наземних молюсків, становить значний інтерес. З іншого боку, аналіз структурної організації, демографічних процесів в популяціях промислових тварин має першорядне значення при вивченні їхньої здатності до самовідтворення, з'ясуванні природних механізмів регуляції їх чисельності. Спираючись, на ці дані можна вирішувати задачі планування навантаження на популяції, у яких ведеться промисел, розробляти методики лабораторного утримання і розведення равликів, оцінювати стан популяцій і визначати заходи по їх охороні [6].

Метою дослідження було визначення характеру поширення, чисельності й вікової структури популяції, молюсків виду *Helix pomatia* в Сокальському районі.

Завдання дослідження:

- встановити чисельність популяції виноградного слимака в районі досліджень;
- проаналізувати поширення виноградного слимака поблизу с. Хоробрів Сокальського району;
- дослідити вікову структуру популяції району дослідження.

Матеріали та методика роботи. Визначення чисельності виноградного слимака проводили з весни до осені 2019–2020 рр. (температура повітря становила вище 15 °С) [5]. Вранці, коли є роса і молюски активні. Під час маршрутних обліків підраховували усіх живих равликів виявлених на поверхні ґрунту та рослинності на тарнссекті завширшки 10×10 (100 м²). Ці ділянки були розміщені поблизу с. Хоробрів у Сокальському районі, і охоплювали різні біотопи: 1) ліс; 2) узлісся; 3) вологі луки; 4) сухі луки; 5) будівництво у с. Хоробрів.

Ділянки були обрані у різних точках, аби визначити де кількість виноградних слимаків найбільша. Облік чисельності проводили впродовж семи місяців починаючи з квітня до жовтня аби прослідкувати сезонну динаміку чисельності молюсків.

Результати дослідження. В результаті проведеного дослідження встановлено, що чисельність особин виноградного слимака поблизу с. Хоробрів зростає з квітня (13 % від загальної кількості зареєстрованих особин) до червня (19 %) після чого починається поступове зниження чисельності впродовж трьох місяців до 7 % у жовтні.

Молюски надають перевагу лісовим біотопам. Зокрема, у лісі зібрано 29 % від усіх зареєстрованих особин, на узліссі – 26 %, а на зволжених луках – 20 %, тоді як поблизу будівництва і на сухих луках 13 % та 12 % відповідно.

В околицях с. Хоробрів найбільшу щільність популяції виноградного слимака у лісі спостерігали у червні – 30 особин/100 м², а на сухих луках найбільша щільність була у травні і становила 12 особин/100 м².

Найважливішою ознакою, яка впливає на загальні характеристики популяції (ріст чисельності, здатність до розмноження) є віковий склад [3].

Популяція виноградного слимака району дослідження є стабільною, оскільки у п'яти досліджених біотопах співвідношення віків відповідає залежності 1:1,5:1 (у лісових біотопах), або 1:1,5:1,5 (на луках і будівництві). Загалом переважають молюски середнього віку (1–2 роки) та статевозрілі особини (більше 2 років). Чисельність дорослих особин висока у травні та серпні, а особини середнього віку переважають у червні та липні. Переважання особин середнього і зрілого віку свідчить про високу здатність популяції до репродукції.

Висновки. Впродовж року чисельність популяції виноградного слимака в околицях с. Хоробрів доволі стабільна. Чисельність молюсків у травні – серпні коливається від 80 до 100 особин/100 м². Невелике її збільшення спостерігається влітку у червні і сягає 19 % від

загальної кількості зареєстрованих особин. У віковій структурі домінують особини середнього та старшого віку, що свідчить про стабільність популяції і високу здатність до збільшення чисельності.

Джерела та література

1. Балашов И. А. Фауна Украины. Т. 29. Моллюски. Вып. 5. Стебельчатоглазые (Stylommatophora). Киев: Наук. думка, 2016. 592 с.
2. Виноградная улитка, Romansnail, Applesnail (Helix pomatia). URL: www.zooclub.ru
3. Вікова структура популяцій. URL: <http://www.zooco.com/ecol-lekci6-7.html>
4. Гураль Р. І., Гураль-Сверлова Н. В. Видова різноманітність черевоногих (Gastropoda) і двостулкових (Bivalvia) моллюсків на території Шацького національного природного парку. *Природа Західного Полісся та прилеглих територій*. 2008. С. 129–136.
5. Крамаренко С. С. Некоторые методы популяционной биологии наземных моллюсков. Николаев, 1995. 40 с.
6. Румянцева Е. Г. Влияние эксплуатации на возрастное распределение в популяции виноградной улитки Helix pomatia (Mollusca, Gastropoda). *Біорізноманіття та роль зооценозу в природних і антропогенних екосистемах: матеріали II Міжнар. наук. конф.* Дніпропетровськ, 2003. С. 154–156.

Харко Т. Є. – студентка IV курсу факультету біології та лісового господарства

ВНУ імені Лесі Українки;

Дричик А. С. – студентка II курсу факультету біології та лісового господарства

ВНУ імені Лесі Українки

Особливості показників індексу маси тіла хлопців шкільного віку, що мешкають у місті та у сільській місцевості

Постановка проблеми. Для чіткої характеристики стану здоров'я дитячого населення та моніторингу процесів його розвитку необхідно регулярно проводити оцінку фізичного розвитку школярів з урахуванням усіх антропометричних вимірювань, у тому числі індексу маси тіла (ІМТ) [1; 3]. Не втрачають актуальності відомості, що на регіональному рівні продовжує існувати потреба в регулярній розробці місцевих стандартів антропометричних показників дітей

усіх вікових груп, що проживають як у містах, так і в сільських місцевостях [1; 3; 4].

Мета дослідження – визначити особливості показників індексу маси тіла хлопців шкільного віку, залежно від місця проживання.

Результати дослідження. У дослідженні взяли участь 180 хлопців шкільного віку, котрих розділяли на дві групи (по 90 осіб): I – учні міської території (м. Луцьк), II – учні сільської території (Маневицький район). В межах груп виділяли підгрупи за віком (по 30 осіб відповідно 7, 13 та 16 років). Усі обстежувані були здоровими за самооцінкою.

Вимірювання основних антропометричних показників (маси тіла (МТ, кг) та зросту (см)) проводили за основними методами антропометрії. Для визначення ІМТ використовували формулу Кетле (співвідношення маси тіла до довжини тіла у квадраті – $\text{кг}/\text{м}^2$). Критерії оцінки ІМТ (норма, дефіцит МТ, виснаження, підвищення МТ, ожиріння) проводили згідно рекомендованих стандартних величин індексу Кетле для школярів за Платоною (2012 р.) [2]. При обробці отриманих даних використовували методи варіаційної статистики з оцінкою t-критерія Стьюдента.

Аналіз основних антропометричних показників показав їх відповідність віковим нормам для усіх хлопців 7-річного віку (табл. 1). Для підліткового віку встановлено зниження зросту та МТ, порівняно з віковими нормами (див. табл. 1). Цікаво відмітити, що 13-річні хлопці сільської місцевості характеризувалися достовірно нижчими показниками зросту та МТ, тоді як у 16 років – достовірно вищими (див. табл. 1).

Таблиця 1

Показники зросту та маси тіла обстежуваних ($M \pm m, n = 30$)

Вік обстежуваних	Хлопці міської території проживання			Хлопці сільської території проживання		
	зріст, см	маса тіла, кг	ІМТ, $\text{кг}/\text{м}^2$	зріст, см	маса тіла, кг	ІМТ, $\text{кг}/\text{м}^2$
7 років	127± 0,004	22,14± 0,46	14,8± 0,19	123± 0,002	22,4± 0,4	15,47± 0,28
13 років	151± 0,01*	42,28± 1,24	18,3± 0,34	145± 0,02	36± 1,55	17,3± 0,38
16 років	167± 0,03	52,9± 2,36	19,6± 0,74	171± 0,02*	69,16± 2,5*	22,91± 0,37*

Примітка: знак «*» вказує на достовірно вищий показник в межах груп обстежуваних.

У результаті аналізу показників ІМТ обстежуваних встановлено наступні особливості (див. табл. 1). Хлопці-семирічки характеризувались значною часткою осіб зі зниженим ІМТ (І група – 39,9,6 %, ІІ група – 43,3 %); підвищених показників ІМТ не встановлено. Це вказує на відсутність впливу місця проживання та рівня соціально-економічного розвитку на антропометричні показники дітей молодшого шкільного віку [1]. У підлітковому віці серед обстежуваних виявлено хлопців з підвищеним ІМТ (І група – 19,9 %, ІІ група – 13,3 %); зазначимо, що частка осіб зі дефіцитом МТ знизилась, порівняно з молодшим шкільним віком (І група – 26,6 %, ІІ група – 33,3 %). У старшому шкільному віці встановлено чіткі територіальні особливості ІМТ: сільські школярі мали високу частку осіб з ІМТ, що відповідав надлишкової масі тіла (63,4 %), порівняно з міськими (13,3 %), котрі і характеризувались значною часткою осіб з дефіцитом МТ (33,3 %).

Висновки. Показники зросту та маси тіла наближались до вікових норм у 7-річних хлопців; з віком проявляються територіальні особливості антропометричних вимірів: міські підлітки переважають хлопців сільської території, у юнацькому віці – зворотна тенденція. Показники індексу маси тіла в усіх хлопців 7 та 13 років, загалом, відповідали нормі. Частка осіб з підвищеним індексом маси тіла є вищою серед міських хлопців (38,3 %) у середньому шкільному віці та серед сільських хлопців (63,4 %) у старшому шкільному віці.

Джерела та література

1. Євстратов П. І. Показники індексу маси тіла у школярів молодших та старших класів міста Чернівці. *Наук. часоп. нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Наук.-пед. проблеми фізичної культури (Фізична культура і спорт)*. 2014. Вип. 3К (44). С. 231–235.
2. Платонова А. Г. Методика скрининг-оценки фізического развития детей по индексу Кетле. *Гігієна населених місць*. 2012. № 60. С. 356–362.
3. Польша Н. С., Платонова А. Г. Физическое развитие школьников Украины. Пространственно-временные и морфофункциональные особенности: монография. Киев: Генеза, 2015. 272 с.
4. Порівняльна характеристика фізичного розвитку дітей шкільного віку, що мешкають у місті та у сільській місцевості/Г. С. Сенаторова, Л. Г. Тельнова, І. С. Дриль, М. О. Гладков, І. М. Гладкова. *Современная педиатрия*. 2013. № 8. С. 154–158.

Чижук К. Л. – студентка IV курсу медико-біологічного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Журавльов О. А. – декан факультету біології та лісового господарства, к. б. н., доцент

кафедри фізіології людини і тварин

ВНУ імені Лесі Українки

Особливості показників респіраторної системи спортсменів з різною тривалістю та спрямованістю тренувального процесу

Постановка проблеми. Система зовнішнього дихання важлива для підтримання високого рівня працездатності та для забезпечення достатнього споживання кисню спортсменами різних спеціалізацій [1]. В теорії і практиці спортивного тренування і спорту залишається питання взаємозв'язку режимів дихання за умов фізичного навантаження. Для аналізу механізмів, що беруть участь в регуляції дихання при м'язовій роботі, необхідно розглянути структуру дихальної реакції в умовах фізичних навантажень, різних як за об'ємом виконаної роботи, так і за інтенсивністю її виконання.

Саме тому особливої уваги заслуговують дослідження, які направлені на пошук та розробку нових не менш інформативних методів оцінки функціонального стану спортсменів та впровадження у практику різноманітних видів спорту, інформативних критеріїв, що дозволять швидко і адекватно визначити рівень спортивної підготовки та функціональної готовності спортсмена [2].

Мета дослідження. Вивчення та узагальнення основних показників зовнішнього дихання, що характеризують функціональний стан дихальної системи спортсменів з різною тривалістю та спрямованістю тренувального процесу. Оцінити функції зовнішнього дихання, виконати порівняльний аналіз та встановити їх зв'язки у спортсменів, які займаються силовими видами спорту та плавців з різною тривалістю.

Основне завдання полягає у тому, щоб визначити співвідношення дихального об'єму і частоти дихання в структурі дихальної реакції в залежності від спрямованості та тривалості фізичних навантажень і характеру їх енергозабезпечення.

Результати дослідження. У ході роботи для дослідження легеневої вентиляції нами був застосований метод спірографії. У спортсменів циклічних видів спорту різних спеціалізацій встановлені особливості функціонування системи зовнішнього дихання в залежності від специфіки тренувальної і змагальної діяльності. Результати аналізу науково-методичної літератури і власні спостереження свідчать, що вчені давно досліджують функціональний стан дихальної системи спортсменів різної кваліфікації та спеціалізації.

Система зовнішнього дихання важлива для підтримання високого рівня працездатності, щоб забезпечити достатнє споживання кисню спортсменами різних кваліфікацій [3].

Висновки. Особливості адаптації спортсменів до навантажень змінюються під впливом рівня кваліфікації, підготовленості, функціонального стану. При цьому однакова за обсягом та інтенсивністю робота викликає різну реакцію організму. Якщо реакція на стандартну роботу у майстрів спорту виражена несуттєво – втома чи зсуви в діяльності провідних функціональних систем невеликі, відновлення протікає швидко, то у менш кваліфікованих спортсменів така ж робота викликає більш бурхливу реакцію: ніж нижча кваліфікація спортсмена, тим в більшій мірі виражена втома і зсуви у стані функціональних систем, які приймають найбільш активну участь в забезпеченні роботи, тривалі періоди відновлення.

Джерела та література

1. Лисенко О. М. Прогнозування фізичної працездатності спортсменів за реакцією кардіо-респіраторної системи при навантаженнях аеробного характеру. *Запорізь.нац. ун-т. Біологічні науки*. 2011. № 2. С. 87–97.
2. Шевчук В. Г., Мороз В. М. Фізіологія: підручник для студ. вищ. навч. закл. Вінниця: Нова кн., 2012. 448 с.
3. Агаджанян Н. А., Торшин В. И., Власова В. М. Основы физиологии человека: учеб. для студ. вузов, обучающихся по мед. и биол. спец. 2-е изд.

Богослов'я, філософія, релігієзнавство

Богданець І. М. – аспірант факультету історії,
політології та національної безпеки
ВНУ імені Лесі Українки

Віртуальна реальність як продукт фетишизму сучасного суспільства

Постановка проблеми. Історичний дискурс трактує фетишизм як первісне релігійне вірування позбавлене абстрактного змісту, що умовно наділяє об'єкти природи надприродними силами.

Розвиток особистості, у тому числі через осягнення абстракцій, призвів до укорінення у колективній свідомості антропоцентричної моделі світу. Сутнісна переорієнтація з космоцентризму та теоцентризму спровокувала ряд значимих трансформацій у всіх сферах людського буття. Закономірно видозмінився і фетишизм.

Концептуально об'єкт дослідження у історичній ретроспективі можна розглядати з 4-х позицій: 1) релігійної (як виду вірувань описаного у працях Ш. де Бросса, Е. Тайлора та ін.); 2) психологічної («сексуальний фетишизм» З. Фрейда; сучасна інтерпретація явища тлумачить фетишизм як захист від тривоги та страху, певний компроміс психіки); 3) економічної (К. Маркс та послідовники у межах «товарного фетишизму» як заміни втрачених людиною ресурсів набутим матеріальним); 4) філософської (концепція релігійної свідомості як фетишизму у Л. Фейєрбаха, вираженої у абсолютизації окремих людських предикатів; у контексті відчуження аналогічною фетишизму за характеристиками є концепція Г. Фіхте заснована на ідеї становлення об'єктів як суб'єктів, що призводить до формування зовнішнього розуму тощо).

Всі ці концепції між собою єднає ідея «підміни» понять, пошук шляхів здобуття певної компенсації втраченого або не набутого.

Внаслідок стрімкої технологізації та глобалізаційних процесів явища засновані на відчуженні, персоніфікації та суб'єктивізації об'єктів предметного світу у контексті антропологічних процесів набувають рис фетишизму. Найбільш очевидним прикладом нового етапу фетишистської моделі співвідношення людини і речового світу є віртуальна реальність.

Метою дослідження є вивчення причин та антропологічних умов існування віртуальної реальності через розкриття процесів, які можна ідентифікувати як фетишизм по відношенню до комп'ютерної техніки і спроектованого за її допомогою віртуального виміру.

Результати дослідження. Сучасний фетишизм можна визначити як процес, що охоплює ряд людських творінь, здатних відокремитися або уникнути контролю, шляхом набуття видимої незалежності та з метою поневолення і пригноблення своїх творців [2].

Коло об'єктів, що є частиною явища фетишизму складає переважно техніка, яка за своїм призначенням є засобом подолання обмежень та інструментом посилення потенціалу людини. Комп'ютерні технології та спроектована за їх допомогою віртуальна реальність у своєму вимірі максимально розширює діяльність сенсорних та моторних систем людини за рахунок графічної та звукової імітації реальності [1, 28].

За допомогою образної, просторової та темпоральної пластичності, віртуальна реальність уникає властивих фізичному буттю обмежень, і, таким чином, створює відкриту до маніпуляцій площину, засновану на максимально можливому відтворенні об'єктивної реальності та домені фантазій.

Ідентифікація віртуальної реальності як нової форми фетишизму обумовлена підвищенням рівня нематеріальних потреб та неможливістю людства задовольнити їх у повному обсязі. До прикладу, оптимізація комунікації за допомогою технологій передала спілкування до компетенції комп'ютерів, тому більшу частину інформації ми отримуємо за їх посередництва. Це вияв віртуального фетишу зумовленого низьким рівнем соціалізації значної частини користувачів. Страх чи дискомфорт у розмові компенсується у віртуальній реальності значною кількістю аватарів «друзів» та імітацією перебування у соціальних групах – спільнотах. Навіть не вступаючи у комунікацію користувач постійно зайнятий інформацією, що викликає ілюзію причетності.

Віртуальний вимір своєю «зручністю» затьмарює матеріальний світ, і навпаки, об'єктивна необхідність існування у матеріальному світі з усіма його «недоліками» змушує нас або шукати способи вирішення проблем невдалої комунікації, низької соціальної активності, відсутності самореалізації, або змушує нас ще більше заглиблюватися у віртуальну реальність.

Висновки. Віртуальний фетишизм – це тривожний «симптом» сучасного суспільства, який свідчить не про демонізм комп'ютерних технологій, а про те, що на фоні достатнього забезпечення матеріальних потреб превалюючої частини населення цивілізованих країн, на перший план вийшли нематеріальні потреби і питання духовного розвитку, які нині перебувають у стані зубожіння через хибну систему цінностей яскраво виражену у матеріальному фетишизмі.

Джерела та література

1. Castro J. C. Between Material and Virtual Worlds: Fetishism and the Discourse of Capitalism. *American Imago*. 2017. Vol. 74 (1). P. 23–39. Doi: 10.1353/aim.2017.0001
2. Leopold D. Alienation. Retrieved March 20, 2021. 2018. August 30. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/alienation/#Feti>

Дячук Р. С. – студент I курсу Богословського факультету Волинської православної богословської академії

Значення праць святих Отців у сучасному суспільстві

Постановка проблеми. За весь період існування людства у світі було написано чимало різних книг та праць не лише письменників та історичних діячів, а й святих Отців, які розкривають мету людського життя та основну місію людини – спасіння. У святоотцівському писанні в широкому обсязі досліджується тема призначення людини на землі, удосконалення християнських чеснот, віддалення від суєтного життя, догоджання та з'єднання з Богом через заповіді.

Мета дослідження полягає у тому, щоб розкрити значення святоотцівського писання для сучасного суспільства.

Результати дослідження. З давніх-давен у світі створювалася та друкувалася чимала кількість книг та творів на різну тематику, які по-

своєму впливали на розвиток людини. Зокрема, існує й безліч духовної літератури, яка позитивно впливає на духовно-моральний розвиток людини. Це не лише книги Священного Писання, а й духовні збірки праць святих Отців, які відіграють не менш важливу роль у духовному зростанні особистості. Спілкування з ближніми неабияк впливає на людину, адже від різних особистостей можна почерпнути багато корисного та цікавого: від мандрівників можна дізнатися про звичаї та традиції окремих держав та народів, від науковців – про довкілля, яке оточує людину, від письменників – про почуття та красу душі. Так само святі Отці церкви Христової діляться з нами святістю та своїми працями дають особливі знання про те, як її досягнути. «З преподобним будеш преподобним, з невинним чоловіком будеш невинним, з обраним будеш обраним» (Пс. 17; 26–27) [3].

Священне Писання називає людське життя тимчасовою мандрівкою, але людина має змогу за цей час ознайомитися з діяльністю святих людей, наслідувати їхні вчинки аби в майбутньому оселитися в Царстві Небесному. «Коли вийдеш з храму свого тіла – вони візьмуть тебе до себе, як свого знайомого, як свого друга» (Лк. 16, 9). «Немає ближчого знайомства, немає тіснішого зв'язку між людьми-однодумцями, з єдиним поглядом на почуття, з єдиною життєвою метою» (1 Кор. 1, 10). Суспільство повинно пізнавати думки та внутрішній світ святих Отців завдяки їхнім писанням, адже всі вони спрямовані на досягнення однієї мети – спасіння людської душі. Такі праці неабияк впливають на духовний розвиток людини, адже небо прийняло у свої володіння святих Отців, а отже, всі їхні думки були викладені через натхнення Святого Духа, а тому й наставником для тих, хто керується цими настановами, є сам Святий Дух [3].

Читання святоотцівських писань може стати джерелом удосконалення всіх людських чеснот, адже з них людина навчається істинному розумінню Священного Писання, правдивій вірі, спасінню, християнській довершеності і врешті – жити за Божими заповідями (Преп. Ніл Сорський. Правила). Людина, після прочитання певної праці, відчуває недоліки своєї душі, вони подібні до цілющих рослин, які виліковують недуги душі. На думку святого Єпифанія Кіпрського: «один погляд на священні книги спонукає до благочестивого життя» [3].

Святі Отці у своїх працях акцентують особливу увагу на духовному зростанні людини, щоб ми могли пізнати основну мету існування людини та вказують на приналежність людини до двох світів –

земного і небесного. Вони вважають пасивну, немічну, схильну до гріха плоть (тіло) матеріальним зосередженням життя, а душу і бадьорий та прагнучий до Бога дух – духовним. Святоотцівське вчення передає нам основні етапи руху як правильно успадкувати Царство Небесне. Святі Отці кажуть, що людина була створена досконалою, але її природа була затьмарена гріхом через споживання забороненого плоду і тому у свої працях вони дають нам знання про те, як людині знову досягнути це блаженство [2]. Доповнюючи думку про гріховність людської природи, блаженний Августин каже: «Хто чистий від гріха перед Тобою (Господи)? Ніхто, хоча б і один день життя його був на землі» [1, 33]. Зокрема, Св. Іоан Золотоуст доповнює: «ухилення від головної мети пригнічує людський дух, а виховання, яке ставить своєю метою суєтний блиск земних благ, розбещує юнацтво, дає суспільству людей гордовитих, аморальних, які загрузли в неприборканих пороках» [4, 89]. Суспільство не має обмежувати себе лише читанням Священного Писання, а навпаки краще більше пізнавати святоотцівські праці, які в результаті й приведуть людину до кінцевого пізнання істини у біблійних оповіданнях [2]. Досліджуючи та пізнаючи ці праці, людина водночас і виховується в християнському дусі чистоти, саме тому Св. Іоан Золотоуст відстоює думку, що першорядне значення для людської душі має чистота релігійно-етичного життя, яке й пізнається через сприйняття святоотцівських оповідань: «І нехай ніхто не думає, начебто я узаконюю, щоб діти залишалися невігласами; ні, хто доручиться на рахунок самого необхідного, я не стану перешкоджати, щоб у них було в надлишку і це мистецтво...» [4, 102].

Висновки. Отже, праці святих Отців на даний час є важливими для кожного із нас, адже із них людина може багато почерпнути про сенс її життя та з'єднання з Богом через дотримання Його заповідей і добрі справи. Суспільство може використовувати ці праці для свого духовного розвитку і як істинний дороговказ у житті для справи свого спасіння.

Джерела та література

1. Блаж. Августин. Исповедь: пер. с латин./предисл. и послесл. Н. И. Григорьевой. Москва: Гендальф, 1992. 544 с.
2. Духовний розвиток особистості свято-отецьке вчення. Реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/28090/> (дата звернення: 17.03.2021).

3. Про читання праць Святих Отців. URL: <https://voskresinnia.org.ua/pro-chytannia-prats-sviatykh-otziv/> (дата звернення: 17.03.2021).
4. Св. Иоанн Златоуст. Полное собрание творений: в 12 т.: в рус. пер. Москва: Православ. кн., 1994. Т. 2. Кн. 1. 520 с.

Кулакевич М. А. – аспірант факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Борейко Ю. Г. – д. філос. н., професор кафедри всесвітньої історії та філософії ВНУ імені Лесі Українки

Джерела та підстави проголошення церковної автокефалії

Постановка проблеми. Сучасний міжцерковний діалог у православному світі характеризується жвавою полемікою щодо поняття автокефалії та джерел її походження. Найбільш гострі дискусії, до яких залучені помісні церкви, розгорнулися між Вселенським і Московським патріархатами, що мають різне бачення джерел автокефалії та підстав її надання.

Тема набуває особливої актуальності, з одного боку, з огляду на утворення Православної церкви України та її автокефальний статус, з іншого – у зв'язку з функціонуванням Української православної церкви, яка перебуває в єдності з Московським патріархатом. Характер діяльності та взаємодії православних юрисдикцій в Україні не лише викликає зацікавлення в суспільстві, а й постає предметом наукових досліджень [2].

Мета дослідження. Історичні прецеденти утворення автокефальних церков спонукають до аналізу й осмислення поняття автокефалії та умов її проголошення.

Результати дослідження. Істотним поштовхом до означених дискусій стало надання у 1970 р. автокефалії єпархіям Російської Православної Церкви у США. Наслідком цих подій було утворення Православної церкви в Америці, яку Вселенський патріархат відмовився визнати [5]. Значного резонансу набули також спроби обговорення питання автокефалії на всеправославному соборі, що відбувся у 2016 р.

на Криті, проте консенсусу не було досягнуто, в тому числі й через відсутність окремих православних церков.

Прикметно, що поняття «автокефалія» або «юрисдикція» не вживаються в жодному зі священних канонів, що потребує звернення лише до історичних посилань. У минулому це вважалося цілком законним і виправданим, оскільки передання, без сумніву, містить конкретні факти. Водночас слід врахувати, що не всі прецеденти варто ототожнювати з переданням церкви. Так, у XVIII ст. Вселенський престол скасував сербську автокефалію, в XIX ст. Російська церква скасувала автокефалію Грузинської церкви [5].

Православні каноністи і богослови виявляють одностайність з приводу священних канонів – апостольських правил, правил вселенських і помісних соборів і правил святих отців як внутрішнього критерію передання. Цей законодавчий пласт є нормою подальшого розвитку церковного законодавства, внутрішньою міркою, контекстом, через призму якого має оцінюватися минуле, нинішнє і майбутнє церковне життя [1, 13]. Відсутність понять «автокефалія» або «юрисдикція» у канонічному переданні постає важливим фактором, що свідчить про необхідність їх правильного розуміння та оцінки [5].

Головна церковно-правова підстава утворення помісних-автокефальних церков сформульована в 34-му Апостольському правилі, яке стверджує, що єпископи кожного народу мають визнавати першого серед них як главу. Відповідно без погодження з главою єпископи не повинні вчиняти дії, які перевищують їхню владу. Натомість кожен має чинити лише те, що стосується його єпархії та місць (селищ), які до неї належать. Проте і перший серед єпископів має погоджувати свої дії з усіма, оскільки в такий спосіб виявляється єдність думок і прославляння Бога [4, 912].

На думку сербського каноніста єпископа Никодим (Мілаша), в апостольському правилі йдеться про існування у кожного народу помісних церков, які мають декілька єпископів, серед котрих один визнавався усіма як перший або як глава усіх. Іншими словами, правило говорить про митрополичі області та подальше зміцнення їхнього устрою у IV і наступних століттях, а також про взаємовідносини єпископів цих областей [3, 69].

Очевидно, що один із вирішальних факторів, який вплинув на розвиток церковної структури, полягав у виникненні та функціонуванні церкви в межах Римської імперії. Сприймаючи моделі держав-

ного адміністративно-територіального поділу, церква здійснювала рецепцію, яка має закономірний відбиток у відповідних церковних правилах.

Висновок. Утворення незалежних помісних православних церков – важлива складова процесу розвитку Вселенської церкви, який залежить від багатьох внутрішньо-церковних, релігійно-суспільних та політичних факторів. Історичний досвід засвідчує, що виникнення незалежної держави з віруючими, які сповідують православ'я, супроводжується конституюванням автокефальної православної церкви. Це демонструє взаємодію церкви з державою та існування нерозривного зв'язку між державним суверенітетом і церковною незалежністю.

Джерела та література

1. Алексеев Д. Источники автокефалии православных церквей. *Религия и право. Информационно-аналитический журнал*. 2005. № 1. С. 12–15.
2. Борейко Ю. Г. Повсякденність українського православного вірянина: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 380 с.
3. Никодим (Милаш), єпископ. Правила Православної Церкви с толкованиями. В 2-х т. Москва: Отчий дом, 2001. Т. 1. 654 с.
4. Правила Святыхъ Апостоль и Семи Вселенскихъ Соборовъ с толкованиями. Москва: Изд. Моск. о-ва любителей духовного просвещения, 1886–1887. 912 с.
5. Шмеман А., протоиерей. Знаменательная буря. Несколько мыслей об автокефалии, церковном предании и еkkлезиологии. URL: <http://bogoslav-club.org.ua/?p=3556>

Кухарук М. М. – студент III курсу
Богословського факультету Волинської
православної богословської академії

Православний погляд на біоетику

Постановка проблеми. Сучасний світ в надзвичайно швидких темпах розвивається. Наука не стоїть на місці, а робить все неможливе аби полегшити наше життя. Тому у світі виникає така наука як біоетика. Вона стала вирішувати багато проблем, які виникають у людства. Біоетика (з грец. βίος – життя, ἔθος – звичай) – нормативне знання, що охоплює моральну проблематику, пов'язану з розвитком біомедичних наук, які стосуються питань генетики, медичних дослі-

джені, терапії, турботи про здоров'я і життя людини. Питання біоетики розглядає саме те, чи добре буде для людини втручання в організм не тільки з фізичної точки зору, але і з моральної.

Мета дослідження полягає у тому, щоб розкрити православний погляд на біоетику.

Результати дослідження. Коли ми чуємо поняття «Біоетика», то думаємо, що це щось незрозуміле, яке до нас не відноситься і є частиною медицини. Цим терміном людський лексикон поповнився зовсім недавно. Йому передували роздуми на тему цінності людського життя, які супроводжували християнство. А ось в християнстві питання біоетики має глибоке відношення до моральних проблем і будь-яка їх оцінка чітко ґрунтується на вченні Церкви про походження, цінність, характер, мету і кінцеве призначення людського життя [2, 220–222]. Площиною зустрічі біомедицини й морального богослов'я є сама людина. Біомедицину не можна зводити лише до рівня природничих наук, вона суттєво пов'язана з антропологією, а через те стає також гуманітарною наукою. Богослов'я натомість цікавиться не стільки самою біомедициною, скільки людиною як предметом медичних втручань в психотілесну структуру людини, кількість яких постійно зростає. Виникає питання: де межі цих втручань? Саме тут постає завдання для морального богослов'я: визначити властиві межі. Роль богослов'я полягає не лише в пасивній оцінці, воно відіграє також активну роль: дає інтегральне бачення людини, допомагає знайти відповіді на складні моральні питання, пов'язані з медициною.

Біоетика шукає вирішення питань морального характеру, які виникають у граничні моменти життя: зачаття, народження, хвороба, смерть. Крім цього, біоетика має демаскувати наукову нерозважливість і відхід від критичного методу виконуваних досліджень [6]. Отже, завдання біоетики – бути своєрідним фільтром для медицини, що повинна служити людині у всій її повноті. Тому біоетика залишається в тісному зв'язку з етикою, що визначає норми і цінності, які є важливими для науково-технічної активності. Етика як аксіологічно-нормативна наука визначає, що потрібно робити. Відповідно до того завданням етики є визначення морального кодексу наукових досліджень, а також прав на їх проведення. Найбільшою цінністю наукових досліджень є відкриття правди про людину і світ на емпіричній площині [5]. Оскільки всі питання біоетики мають відношення

до моральних проблем, то будь-яка їх оцінка має ґрунтуватися на вченні Церкви про походження, цінність, характер, мету і кінцеве призначення людського життя. Вчення Церкви про святість, про створення людини за «образом і подобою Божою» (Бут. 1, 26), про шлюб і народження дітей дає можливість зробити моральну оцінку біоетичним проблемам, що погоджується з виявленою нам у Одкровенні волею Божою.

Біоетика розмірковує про істинні цінності людського життя і способи, завдяки яким біомедичні технології можуть послужити головній його цілі – особистісній участі в особистісному житті. В цій перспективі біоетика постає як функція християнського морального богослов'я, і найважливіше її завдання розпізнати й актуалізувати умови, необхідні кожному християнину для того, щоб життя його було у відповідності до прохання в Бога «християнського кінця життя нашого безболісного, бездоганного, мирного...» [4, 20]. Особливу цінність людського життя підкреслює той факт, що лише людина була створена за Божим образом і подобою (Бут. 1, 26–27) [1] і тільки вона у специфічний спосіб бере участь у житті Бога. Людина, пізнаючи себе, відкриває, що є особою, що є обдарованою розумом і волею та є здатною до любові. Саме тому є винятковим створінням серед інших творінь. З цих духовних якостей і можливостей випливає велика гідність людини – і це лише один із важливих аспектів гідності. Наступний аспект такий, що людина повинна підтвердити цю гідність своєю поведінкою, живучи як людина, застосовуючи всі свої духовні здатності [3, 168–170].

Висновки. Отже, життя людини – це насамперед дар Божий, дар Того, Хто є найбільшим і остаточним гарантом цінності людського життя. Тож треба особливо підкреслити, що цінність життя людини, як і її особиста гідність, знаходить своє обґрунтування й отримує остаточну засаду у зв'язку, який єднає її з Богом, Творцем і Відкупителем. Саме завдяки цьому надприродному зв'язку людина стає спроможною пізнати цінність свого існування. Будь-який науковий і технічний прогрес мусить мати найбільшу повагу для моральних цінностей, які захищають гідність людської особи. Медицина лікує людину, гідність якої оберігає етика. Усвідомлення цінності дару життя й здоров'я веде до більш шанобливого ставлення до інших і до самого себе. Ми відповідальні за цей дар перед Богом.

Джерела та література

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. Переклад Патріарха Філарета (Денисенка). Київ: Вид. Київ. Патріархії УПЦ КП, 2004. 1415 с.
2. Иларион (Алфеев), еп. Православное свидетельство в современном мире. Санкт-Петербург: Изд-во Олега Абышко, 2006. 416 с.
3. Силуянова И. В. Биоэтика в России. Ценности и законы. Москва, 2001. 192 с.
4. Службник. Київ: Вид. від. УПЦ КП, 1999. 484 с.
5. Біоетика як форма захисту богоподібного достоїнства і свободи особистості. URL: www.apologet.kiev.ua (дата звернення 16.03.2021).
6. Богословсько-моральні аспекти турботи про життя та здоров'я людини. URL: www.mif-ua.com (дата звернення 15.03.2021).

Левочко Р. І. – студент III курсу
Богословського факультету Волинської
православної богословської академії

**Церква, жінки і хустки (до питання покривання жінкою
голови у храмі)**

Постановка проблеми. Для сьогодення серед українських православних тема покривання голови жінкою у храмі – досить суперечлива. Хтось каже, що це зовсім не українська традиція, хтось керується настановами з Біблії, інші ж стверджують, що це правило стосується тільки одружених, а незаміжні дівчата можуть і не носити хустки. Ще деякі взагалі стверджують, що це не обов'язково для християн, називаючи це пережитком минулих часів, від чого слід давно відмовитися, бо праведність не залежить від того, з покритою головою дівчина чи ні.

Мета дослідження: на основі Священного Писання визначити чи необхідно жінкам та дівчатам покривати голову у церкві.

Результати дослідження. Загалом слід сказати те, що така неоднозначна традиція щодо покривання голови жінки у храмі основою покладається на послання апостола Павла до Коринфян, де він присвятив цій темі майже цілу главу (1 Кор. 11: 3–16). Так як листи цього апостола до різних християнських громад одразу вважалися відображенням Слова Божого, а невдовзі стали частиною Святого

Писання, то й відповідно усі слова апостола Павла сприймаються як вічні Божі настанови для усіх.

Перш за все у своїй настанові апостол Павло говорить про правила поведінки на літургійних зібраннях для чоловіків і жінок, а не лише для чоловіків. Чоловік на даному зібранні повинен бути з «непокритою головою», жінка натомість – «з покритою». Покриття ж голови для жінки є знаком її «покори» перед чоловіком. Як завжди, щоб зрозуміти всі деталі, потрібно знати контекст. Апостол пише: «Хочу, щоб ви знали, що кожному чоловікові голова є Христос, а голова жінці – чоловік. А голова Христові – Бог». Однак грецьке слово – «κεφάλι», «голова» ніколи не означало «начальство» чи «вищість». Точнішим значенням цього слова у даному фрагменті є «джерело». А отже, з богословської точки зору, джерелом Христа є Бог. Отець і Син є рівні, проте «джерелом» внутрітроїчних відносин є Бог-Отець. Аналогічно, чоловік і жінка – рівні. Але «джерелом» родини є чоловік, за якого жінка виходить заміж, щоб з цього «джерела» отримати любов і потомство. Символічно, це «джерело» не можна покривати.

Також разом з усім слід розуміти ще й історичний контекст тодішнього суспільства. У Коринфі часів апостола Павла, а також у Римі, не було звичаю у жінок накривати голову у приватних обставинах. Літургійні зібрання тоді ще не були публічними. Тому місцеві жінки приходили на молитву згідно своїх звичаїв. Але був і ще один розповсюджений місцевий звичай зачісувати волосся, згідно з яким чоловіки подавали знак щодо своєї нетрадиційної статевої орієнтації. Звідси й наказ Павла чоловікам, що довге волосся «незгідне з чоловічою природою». Це не було сороміцьким у інших регіонах, проте у Коринфі такий знак подавали чоловіки іншої орієнтації. Виходячи з вище вказаного, за аналогією, спосіб зачісок жінок міг вводити в оману оточуючих. Не обов'язково жінка натякала своєю зачіскою про свою іншу орієнтацію, але могла цим самим давати натяк сексуального характеру, а відповідно – давати привід для осуду та звинувачень. Тому апостол Павло радить прикривати голову хусткою щоб не давати язичниками можливості обмови [2, 16].

Окрім цього, непокрите голови дівчат у Коринфі чи Римі були свідомством незаміжньої дівчини. А традиція надягати хустини ще й маленьким дівчаткам прийшла до нас з Росії. В Україні ж такого не

було з роду, підтвердженням чому є «Бояриня» Лесі Українки. Де можна зрозуміти чому, опинившись «на Москві», козачка Оксана чується так дискомфортно навіть у церкві, де її із свекрухою обдивлено й обшептано з усіх сторін. Письменниця писала за хустки такими словами: «Скиньте, Христа ради, оті ваші московські запинала, якщо тільки ви прихожанки українських церков...». Власне, апостол Павло попереджав ще й про цю двозначність, наказуючи заміжнім жінкам не подавати неправильних сигналів тим, хто був присутній на євхаристійному зібранні.

Висновки. Отож, контекст тодішнього наказу був зрозумілий тільки у Коринфі, але ніяк не в Юдеї. А сучасні православні до тепер не розуміють наказів апостола Павла стосовно прикривання голови на літургійних зібраннях. Виконуючи дослівно наказ, який не зрозумілий вже сьогодні, не вникаючи в суть написаного – це вже якийсь тип фарисейства, коли ми шануємо не закон, а букву закону. Також додатково враховуючи те, що в наш час жінки поза храмом ходять з непокритими головами – тому тепер вже й складно вимагати виконання біблійного припису, який взагалі втратив своє значення для сучасного світу [3, 21].

Тому літера апостола Павла є Словом Божим, поки співпадає з суттю і значенням описаного. Саме так сталося з приписами щодо хустин: суть сказаного залишилася, натомість дослівне значення, з огляду на іншу культуру і обставини, змінилося. Суттю же є загалом пристойний вигляд у храмі та усвідомлення людиною, до Кого ми прийшли і ким ми є. Виходячи з цього духовенство Православної Церкви України досить ліберально відповідає на це питання. Тому враховуючи послання апостола Павла необхідно визнати, що його настанови не є підставою для обов'язкового покривання голови. Важливіше ж те, чи згідна жінка зі своєю роллю.

Джерела та література

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями/пер. Патріарха Філарета (Денисенка). Київ: Вид. Київ. Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. 1416 с.
2. Сысоев Даниил, свящ. Женщины в церкви: подчинение или равенство? Толкование на Первое и Второе Послания апостола Павла к Коринфянам. Ульяновск: Ульянов. дом печати, 2015. 96 с.
3. Баркли У. Толкование послания к Коринфянам. ВСБ. 1981. 196 с.

Михалюк І. А. – студент II курсу
Богословського факультету Волинської
православної богословської академії

Сувої Мертвого моря та їх значення для біблеїстики

Постановка проблеми. Починаючи з 1947 р. в місцевості Хірбат Кумран, а також в інших печерах Юдейської пустелі, розташованій на Близькому Сході і в давній фортеці Масада, було виявлено манускрипти, які почали називати Кумранськими рукописами або сувоями Мертвого моря. Деякі з них належать до кумранської громади [1]. Манускрипти отримали назву Кумранських напевно тому, що знаходились протягом тисячоліть у печері під назвою Айн Фейшха, неподалік біля залишків Кумрана [3, 32].

Мета дослідження полягає у тому, щоб дізнатись про значення сувоїв Мертвого моря для біблеїстики.

Результати дослідження. Ізраїльськими археологами з 1993-го по 2004 р. було проведено розкопки в Кумрані. Згодом, у 2007 р., вони опублікували звіт результатів досліджень. За словами археологів, близько 100 р. до Р. Х. було побудоване Кумранське поселення як військовий форт юдейської династії (Хасмонеїв). Поселення стало занепалим після завоювання римлянами. Пізніше воно стало центром гончарного виробництва. Згідно з висновками, зробленими дослідниками, поселення населяло до тридцяти жителів, які виготовляли керамічний посуд. У 66 р. через невдале повстання відбулася масова втеча юдейських жителів від римських воїнів. Певна кількість людей взяла з собою різні сувої релігійного змісту. У Кумрані біженцями було знайдено чималу кількість посуду із глини, і вони дійшли згоди сховати рукописи у печерах біля Кумрану. Біженці продовжили свій шлях біля Мертвого моря, маючи намір у певний час повернутись назад та забрати свої манускрипти. Судячи з того, що рукописи залишалися на місці протягом багатьох століть, забрати біженцям свого не вдалося із загадкових причин.

Стародавні рукописи написані переважно староеврейською мовою (івритом), деякий відсоток – арамейською. Квадратний єврейський шрифт застосовано у більшій частині. Головним матеріалом для на-

писання був пергамент (матеріал для письма з недубленої шкіри тварин). Використовувалось чорнило із вугілля.

Багато різних зібраних даних дозволили зробити датування основної частини цих рукописів періодом від II ст. до Р. Х. до 68 р. від Р. Х. (період Єрусалимського храму) і досліджувати їх біблійну колекцію текстів певного часу. Кумранські манускрипти за змістом можна розділити на такі три категорії: тексти біблійного значення, псевдо епіграфи із апокрифами та сектантську літературу.

Більше 190 стародавніх біблійних рукописів було виявлено з 1947-го по 1956 р. в одинадцятьох печерах Кумрану. Переважно це частини книг Старого Завіту. Також важлива інформація міститься в небіблійних текстах (пешарім).

Кумранські тексти біблійного характеру з текстуальної сторони можна віднести до 5 різних категорій:

– тексти, створені у сектантських спільнотах. Їх відрізняє особливий стиль орфографії, додавання багатьох приголосних літер, що допомагають зробити легшим читання рукописів. До цих текстів за підрахунками відносять, більше 20 % сувоїв біблійного значення;

– тексти масоретського характеру написання. До них належить чимала кількість біблійного тексту, а саме біля 45 відсотків;

– до 5 % стародавніх рукописів, належать тексти, які роблять повторення певних особливостей Самарянського П'ятикнижжя;

– манускрипти, які мають схожість з давньоєврейським джерелом Септуагінти, до прикладу, за розміщенням віршів. Дані сувої займають невелику частину, а точніше лише 5 % від біблійних манускриптів;

– тексти, які не належать до вище наведених груп [2].

Висновки. Сувої Мертвого моря набагато збільшили кількість знань про текст Старого Завіту, періоду Єрусалимського храму, дали уявлення про багатство традицій текстуального характеру того часу. Рукописи також підтверджують надійність перекладу Септуагінти.

Джерела та література

1. Прискорювач елементарних часток прояснив походження Сувоїв Мертвого моря. URL: <https://lenta.ru/news/2010/07/22/scrolls/> (дата звернення: 18.03.2021).
2. Сувої Мертвого моря. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сувої_Мертвого_моря (дата звернення: 18.03.2021).
3. Тимошик М. Історія видавничої справи (українська). *Наша культура і наука*. Київ, 2007. 32 с.

Опейда А. Р. – аспірант факультету історії, політології та національної безпеки
ВНУ імені Лесі Українки;

Опейда Л. М. – к. філос. н., доцент кафедри
всесвітньої історії та філософії
ВНУ імені Лесі Українки

Людина як істота, котра подорожує

Постановка проблеми. Подорожування завжди було одним із «шляхетних виявів людської присутності у світі». Не втратило воно своєї актуальності й нині – в умовах пандемії, спричиненої поширенням корона-вірусної інфекції. Більше того, ситуація з COVID-19 та пов'язана з нею низка проблем, загострила потяг сучасної людини до мандрів. Адже відомо: більш цінуєш те, що втрачаєш. Без сумніву, втрати-зміни торкнулися перш за все зовнішньої сфери – туризму, який в сучасних умовах ледве виживає. Сфера внутрішня глибинна також зазнала значущих змін, що зумовило неабиякий інтерес з боку дослідників, які позиціонують себе як міждисциплінарні.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні філософсько-антропологічних аспектів феномену подорожування, зокрема, виявленні тих метаморфоз людини подорожуючої («*homo viator*»), котрі спричинені, в тому числі, сучасною ситуацією.

Результати дослідження перш за все спираються на історико-філософські надбання в галузі філософії туризму, зокрема, прослідковується концептуальний розвиток останньої, з'ясовується специфіка подорожування та його основні ознаки, виокремлюються сучасні форми подорожування, як от «віртуальні подорожі», а також акцентується увага на подорожуванні як вимірі людського буття, котрий сприяє екзистенційно-особистісному оновленню.

Відомо, що історія людства початково пов'язана з подорожами. З давніх давен наші пращури постійно переміщувалися, намагаючись знайти місця придатні для проживання. З'ясуванню саме такого аспекту подорожі присвячені дослідження М. Біржакова, Ж. Гоффа, В. Грецькевича, А. Гуревича, І. Зоріна, Дж. Карпіні, В. Квартальнова, М. Поло, Г. де Рубрука.

Результатом тривалих досліджень феномену подорожі у просторі культури постала необхідність визначення ключового поняття – «по-

дорожжування». Виявилось, що існує ряд синонімів, близьких за значенням до «подорожжування», зокрема «мандрування», «туризм» та ін. Тому, виникла потреба з'ясування ознак, що відокремлюють подорожжування від інших видів переміщення. Для цього ми використали лінгво-культурологічний підхід, реалізований у роботах А. Белякової та Л. Цзюань.

Оскільки наше дослідження акцентує увагу саме на людині, котра подорожує, то особливий інтерес становить з'ясування трансцендентальних умов здійснення подорожей, що вимагає звернення до проблеми вивчення цілей і мотивів тих особистостей, котрі прагнуть «сягнути за горизонт». Вирішення такого завдання базується на основі ознайомлення з ідеями М. Бубера, Е. Гуссерля, М. Хайдеггера, Й. Хейзинги, а також на основі вивчення та інтерпретації праць А. Адлера, З. Фройда, Е. Фромма, К. Юнга та робіт Ф. Котлера, Г. Крамера та ін.

Якщо пильніше придивитися до людини подорожуючої, то за її нестримним бажанням «розширити видноколо», можна розгледіти задатки та здібності до філософування як стилю мислення, що покликаний якнайповніше охопити та виразити всю єдність-цілісність людського буття, аж до осягнення його сенсу. З'ясувалося, що у подорожжування та філософування схожий зміст, і залежить він насамперед від здатності до дивування (за Аристотелем), а також від нестримного бажання збагнути навколишній природний світ, суспільство, іншу культуру, зрештою – «пізнати самого себе» (за Сократом). І оскільки все краще пізнається у порівнянні, то багато хто із роду людського неодноразово вирушав у мандри.

Серед низки мандрівних філософів чільне місце належить «українському Сократу» – Григорію Сковороді. Свої враження від мандрівок він висловив у «Розмові п'яти подорожніх про істинне щастя в житті». Так, філософ доходить висновку, що щастя людини в ній самій, у тому, щоб упізнати свій внутрішній світ, здружитися з собою, бути добрим до всіх, любити людей, природу, рідний край. Більше того, щастя тут, а не за морями.

В. Пазенок вирізняє «справжнього» мандрівника, якого цікавить знайомство з іншими людьми та їх культурами, від «людини-пройдисвіта», що безцільно блукає світом у пошуках «кращої долі», ліпшого місця [3]. Справжній мандрівник завжди переслідує певну мету, його подорож завжди має початкову точку відліку – рідний Дім, до якого він обов'язково повертається, збагачений ціннісно-цінним досвідом. Згадаймо хоча б міф про Одиссея.

Отже, здобуті життєвими випробуваннями, знання та мудрість рухають цей світ. І по-справжньому «жити – значить мандрувати», а «бути – значить бути в дорозі». Після такої мандрівки людина починає відчувати справжню свободу. І як писав М. Монтень: «Моя потреба у свободі така велика, що якщо б мені заборонили б доступ до якогось куточка, що знаходиться де-небудь в індійських землях, я відчув би себе деякою мірою приниженим» [1].

Без сумніву, сучасні події трансформують сферу подорожування. Вимагаючи від сучасної людини принципово більшої, ніж будь-коли комунікабельності та мобільності, вони все більше переміщують особу в цифровий простір, виносячи на передній план «безпечні» віртуальні подорожі [2].

Висновки. Модифікація умов життя виникає у зв'язку із невривноваженістю нинішнього часу і поступово призводить до специфічних метаморфоз людини подорожуючої. Відбуваються зміни у світосприйнятті, які мають ряд позитивних наслідків, але, водночас, приховують, ледве помітні ризики. Завдання сучасних вчених – розгледіти ці ризики та попередити їх негативний вплив на сучасну людину та світ в цілому.

Джерела та література

1. Монтень М. Об искусстве жить достойно. Философские очерки. Москва, 1975. С. 193.
2. Опейда А. Р. Віртуальний тур як засіб формування позитивного іміджу міста (на прикладі проекту «Віртуальний Луцьк»). *Соціологічні студії: наук.-практ. журн.* 2016. № 2 (9). С. 25–30.
3. Пазенок В. С. Філософія туризму. Київ: Кондор, 2004. 268 с.

Географія, землеустрій, туризм, готельно-ресторанна справа

Вільчик В. Р. – студентка I курсу
географічного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Безсмертнюк Т. П. – к. геогр. н., ст. викл.
кафедри туризму та готельного господарства
ВНУ імені Лесі Українки

Фактори розвитку туристичної галузі в Афганістані

Постановка проблеми. Афганістан відноситься до класу найменш розвинених країн та є однією із найбідніших країн світу. Свого часу туризм став важливим джерелом надходження валюти, і у 1978 р. Афганістан відвідали понад 100 тис. іноземних туристів. Проте, починаючи з 1979 р., через внутрішню політичну нестабільність економіка Афганістану почала занепадати, в тому числі туристична індустрія.

Розвиток туристичної галузі Афганістану забезпечить приплив у країну іноземної валюти, сприятиме освоєнню менш розвинених районів, дозволить включити у господарський обіг невикористані іншими галузями природні ресурси, що надасть поштовх розвитку інфраструктури та сприятиме зайнятості місцевого населення. Тому визначення факторів, які впливають на розвиток туристичної галузі країни, та оцінка цих впливів є досить актуальною.

Мета дослідження полягає у визначенні основних факторів розвитку туристичної галузі в Афганістані.

Результати дослідження. На розвиток туристичної галузі впливає чимало різних факторів, які дослідники часто поділяють за ступенем впливу на статичні (природно-географічні та культурно-історичні чинники) та динамічні (економічні, соціально-демографічні, матеріально-технічні і політичні чинники), а за напрямом впливу – на зовнішні або екзогенні (демографічні та соціальні зміни, розвиток торгівлі, стан транспортної інфраструктури тощо) і внутрішні або ендогенні (співвідношення попиту та пропозиції, поява нових туристичних

тичних сегментів на ринку). За характером впливу чинники класифікують як екстенсивні та інтенсивні, а за результатами впливу всі чинники розподіляються на позитивні (стимулюючі) та негативні (стримуючі) [2; 3].

Афганістан розташований на Середньому Сході, у південній частині Центральної Азії. Північно-східну частину країни перетинає одна з найбільших, найкрасивіших і найвеличніших гірських систем світу Гіндукуш, яка може бути чудовим районом для розвитку пішохідного туризму та альпінізму. Клімат Афганістану субтропічний континентальний, сухий жаркий влітку та холодний взимку, з великим коливанням річних і добових температур. Одним із найвідвідуваніших місць країни є національний парк Банд-е-Амір у провінції Баміан.

У списку об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО нараховується два культурні об'єкти Афганістану: Мінарет та археологічне містечко Джам (провінція Гор), Культурний ландшафт Баміанської долини, або Баміанські статуї Будди (провінція Баміан). Цінними з точки зору розвитку туристичної галузі є також численні пам'ятки історії, культури та архітектури таких міст Афганістану, як Кабул (столиця країни, головний економічний та культурний центр), Кандагар (головний торговий центр Афганістану, історичний центр пуштунських племен), Герат (одне із найдавніших міст країни).

Незважаючи на економічний прогрес в останні роки, помітний ріст зайнятості у сфері обслуговування і торгівлі, Афганістан залишається бідною та дуже залежною від міжнародної допомоги країною. Афганістан є багатонаціональною державою, найчисленнішими народностями якої є пуштуни (афганці), таджики, хазарейці, узбеки, аймаки, туркмени, балохи. Релігія представлена в основному ісламом, оскільки за Конституцією Афганістан є ісламською республікою [1].

В Афганістані є чотири міжнародних аеропорти, серед яких Міжнародний аеропорт Хамід Карзай, Міжнародний аеропорт Мазар-е-Шаріф, Міжнародний аеропорт Кандагар та Міжнародний аеропорт Герат. Також функціонує кілька менших аеропортів по всій країні. Гостьові будинки та готелі знаходяться в кожному великому афганському місті [4].

Нагальною проблемою, яка потребує вирішення в Афганістані, є внутрішня політична нестабільність. Вона полягає в тому, що Афганістан досить довгий період часу перебуває у військовому конфлікті з рухом «Талібан», який на даний момент продовжується. Туризм повинен бути безпечним, проте наразі афганська влада не може забез-

печити цього для іноземних туристів. Афганістан на даний момент є однією із найнебезпечніших країн у світі для мандрівників. Запорукою безпеки в Афганістані є пошук чесного та надійного екскурсовода. Разом з тим, Афганістан є однією з провідних країн «темного» туризму. Щоб допомогти туристичній галузі Афганістану, уряд пропонує повну підтримку приватному сектору та настійно заохочує інвестувати в туристичну галузь.

Висновки. Не зважаючи на те, що Афганістан має сприятливі природно-кліматичні ресурси, велику кількість визначних пам'яток історії та культури, наявність та якість природно-рекреаційних ресурсів, країна не може використовувати їх сповна через негативний вплив політичних, фінансово-економічних, соціально-демографічних та науково-технічних факторів. Після завершення військового конфлікту в Афганістані туристичний сектор економіки країни отримає значний потенціал для розвитку та обіцяє знову стати важливим джерелом доходів.

Джерела та література

1. Афганістан – Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Афганістан> (дата звернення: 20.03.2021).
2. Комліченко О. О. Фактори розвитку туристичної галузі. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: економічні науки*. Херсон, 2014. Вип. 8. Ч. 3. С. 75–79.
3. Цюхля С. Ю. Систематизація факторів розвитку туристичної індустрії. *Ученые записки Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Экономика и управление»*. 2009. Т. 22 (61). № 2. С. 373–380.
4. Tourism in Afghanistan – Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Afghanistan (дата звернення: 20.03.2021).

Горбач В. В. – студентка IV курсу
географічного факультету

ВНУ імені Лесі Українки

Мельнійчук М. М. – к. геогр. н., доцент
кафедри фізичної географії
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості урбанізаційних процесів Волинської області

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть на території Волинської області відбулося значне зростання міських поселень,

а чисельність населення у містах значно збільшилася. Дослідження процесів урбанізації та особливостей їх прояву у розрізі адміністративних районів є важливим завданням сьогодення, вирішення якого необхідне для створення комфортних умов проживання населення краю.

Мета дослідження. Метою роботи є висвітлення особливостей розвитку урбанізаційних процесів у межах Волинської області та її окремих адміністративних районів, виявлення характерних рис та сучасних тенденцій поширення міського способу життя у регіоні.

Результати дослідження. Під урбанізацією розуміють багатогранний соціально-економічний процес, що супроводжується формуванням специфічного міського середовища та суттєвими змінами у способі життя населення (за А. В. Степаненком) [1, 43]. Урбанізаційні процеси на території Волинської області розпочалися ще за часів Київської Русі, коли тут було засноване перше місто – Володимир-Волинський. У процесі історичного розвитку регіону поширення міського способу життя на населення Волинської області постійно зростало, а особливого розвитку набуло у ХХ столітті. Так, у 1939 р. рівень урбанізації становив лише 16 %, а у 1989 р. – 49 %.

Станом на 2019 р. у міських поселеннях Волинської області проживало 52,3 % населення, за цим показником регіон належить до десятки найменш урбанізованих областей України та випереджає лише Закарпатську, Чернівецьку, Рівненську, Тернопільську, Івано-Франківську та Вінницьку області. Однак, інтенсивність урбанізаційних процесів у регіоні досить висока. Зокрема, для області характерний один із найвищих в Україні коефіцієнтів інтенсивності урбанізації (більше трьох при загальноукраїнському показнику – 0,44), що пояснюється наявністю демографічного резерву населення з сільської території внаслідок пізнішою історичною стадією урбанізації, ніж у старопромислових високоурбанізованих областях [2, 3].

Процеси урбанізації у розрізі адміністративних областей проявляються досить нерівномірно. Характерною рисою Волинської області є переважання у відсотковому співвідношенні міського населення над сільським лише у Луцькому, Іваничівському, Володимир-Волинському та Ковельському районах. Слід зазначити, що саме у цих районах сконцентрована найбільша чисельність населення (рис. 1).

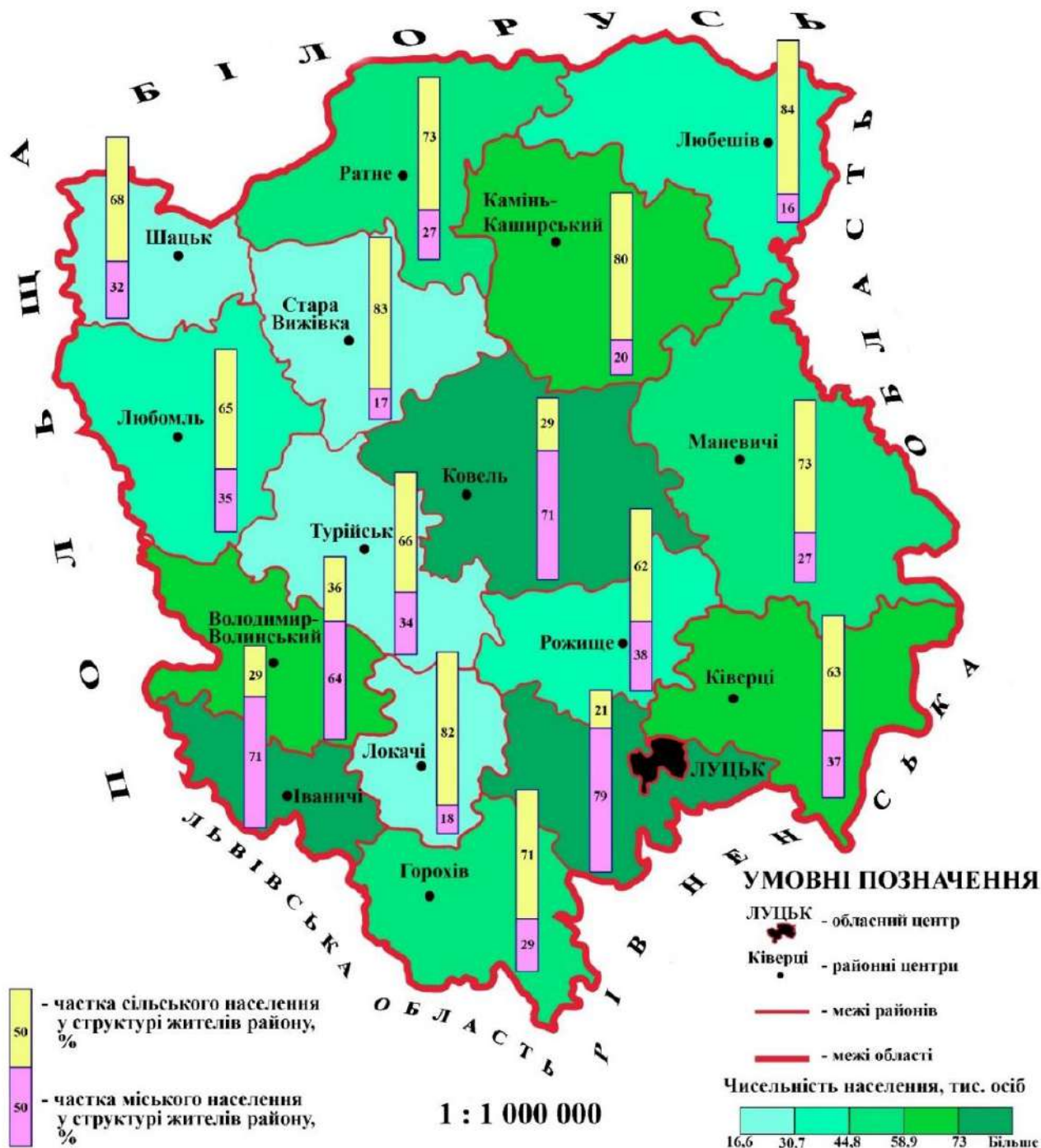

Рис. 1. Карта розселення населення у Волинській області станом на 1 січня 2020 р. (*складено авторами на основі статистичних матеріалів [4, 258–259])

У решті районів сільське населення кількісно значно перевищує міське. Зокрема, найменша частка міського населення проживає у Любешівському, Старовижівському, Локачинському, Камінь-Каширському районах та не перевищує 20 %. Явище пояснюється аграрною спеціалізацією більшості адміністративних районів Волинської області.

Основна частка міського населення (73 %) припадає на 4 найбільших міста Волинської області: Луцьк, Ковель, Нововолинськ та Воло-

димир-Волинський. Значна кількість населення концентрується в обласному центрі – м. Луцьк, тут проживає 217,1 тис. осіб, що складає 40 % міського населення регіону.

При дослідженні урбанізаційних процесів важливою складовою є характеристика якісних показників урбанізації. Зауважимо, що понад 25 % житлових площ у межах міських поселень Волинської області не забезпечені водопроводом, каналізацією та опаленням. Однак, протягом останніх десятиліть спостерігається стійка тенденція до збільшення забезпеченості зручностями міських жителів, оновлення та модернізації житлово-комунальних фондів [3, 220–221].

Слід зазначити, що протягом 2015–2020 рр. характерним для Волинської області є відтік міського населення із окремих адміністративних районів. Зокрема, чисельність міського населення Луцького району скоротилося на 1,1 %, Ковельського – на 0,4 %, Ківерцівського та Іваничівського – на 0,3 %. Однак, явище пов'язане не з розвитком процесів рурбанізації, а із еміграцією жителів міст та селищ міського типу у інші регіони України та закордон. Загалом, чисельність міського населення протягом зазначеного періоду скоротилася на 6200 осіб.

Висновки. Отже, урбанізаційні процеси на території Волинської області в територіальному аспекті досить диференційовані. Найбільша чисельність міських жителів проживає у Луцькому, Ковельському, Іваничівському та Володимир-Волинському районах, найменша – у Старовижівському. Умови проживання у міських поселеннях мають стійкі тенденції до покращення. На сьогодні характерним є зменшення чисельності населення окремих міських поселень, у зв'язку з еміграцією жителів до інших регіонів.

Джерела та література

1. Дронова О. Л. Геоурбаністика: навч. посіб. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2014. 419 с.
2. Мельник І. М., Щеглюк С. Д., Яремчук Р. Є. Розвиток урбанізаційних процесів в умовах децентралізації. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України». 2017. С. 1–10.
3. Олійник Я. Б., Голуб Г. С. Урбанізація Волинської області: історичний аналіз та сучасні особливості з погляду життєдіяльності населення. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 18. С. 215–222.
4. Статистичний щорічник Волинь 2019/за ред. В. Науменка. Луцьк: Гол. упр. статистики у Волин. обл., 2020. 453 с.

Давидюк В. В., Бущук С. Ю. – студенти
IV курсу географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Голуб Г. С. – к. геогр. н., доцент кафедри
економічної та соціальної географії
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості повноважень органів місцевого самоврядування у територіальних громадах в Україні

Постановка проблеми. Кожен мешканець села чи міста має право на доступні та якісні адміністративні, комунальні, соціальні послуги та розвинену інфраструктуру. Але, щоб впливати на якість цих послуг потрібно, щоб відповідальні за їх надання знаходяться близько. Найближчою до людей владою є органи місцевого самоврядування: голова громади, сільські, селищні міські ради та їхні виконкоми. Отже саме вони повинні мати широкі повноваження і достатньо коштів, щоб бути спроможними вирішувати усі місцеві питання і нести за це відповідальність.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати особливості повноважень органів місцевого самоврядування у територіальних громадах в процесі реформи децентралізації в Україні.

Результати дослідження. В Україні з 1 квітня 2014 р. відбувається реформа децентралізації – це передача повноважень та фінансів від державної влади до найнижчих рівнів місцевого самоврядування – територіальним громадам на чолі із головою громади та органам місцевого самоврядування. За державою закріплюється функція контролю за діяльністю цих органів [1].

Територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр.

Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-терито-

ріальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції [2]. Таким чином, повноваження територіальної громади згідно з Конституцією України поширюється на всі питання місцевого значення.

В системі управління територіальною громадою виділяють органи місцевого самоврядування – це голова громади, рада депутатів, виконавчий комітет та старостат, що мають дещо відмінні функції та сфери управління громадою. Отже, розглянемо повноваження голови територіальної громади.

Сільський, селищний, міський голова громади – головна посадова особа територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста в Україні. Він має чи не найбільше повноважень серед всіх органів місцевого самоврядування [1].

Повноваження сільського, селищного, міського голови визначено Законом України «Про місцеве самоврядування», що голова:

- організовує роботу ради депутатів громади та її виконавчого комітету;
- підписує рішення ради та її виконавчого комітету та забезпечує їх виконання;
- вносить на розгляд ради кадрові пропозиції щодо посад виконавчих органів влади, крім керівників закладів освіти;
- скликає сесії ради депутатів, де є головуючим;
- забезпечує підготовку на розгляд ради різноманітних проектів та програм соціально-економічного та культурного розвитку;
- оприлюднює затверджені радою депутатів програми, бюджет та звіти про їх виконання;
- є розпорядником бюджетних коштів;
- виконує представницьку функцію громади у відносинах з державними органами та різними іншими установами та організаціями;
- укладає від імені територіальної громади, ради та її виконавчого комітету договори відповідно до законодавства;
- видає розпорядження у межах своїх повноважень [1].

Висновки. Отже, вже сьомий рік в Україні проходить реформа децентралізації, наразі перший локальний етап вже завершився і добігає кінця другий районний етап реформи й планується в майбутньому третій регіональний етап. Територіальні громади можуть бути міськими, селищними та сільськими, які безпосередньо утворені органами місцевого самоврядування і управляють майном, що є у комунальній власності, що згідно Конституції України поширюється на всі питання місцевого значення. В територіальних громадах є відповідна структура, що затверджена Конституцією України, а саме: голова громади, рада депутатів, виконком і старостат, які мають дещо відмінні функції. Головною посадовою особою в територіальній громаді відповідного населеного пункту є голова територіальної громади, який має найбільше повноважень серед органів місцевого самоврядування, що зазначено Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Джерела та література

1. Закон України «Про місцеве самоврядування України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
2. Конституція України. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 1996. Розділ XI. Ст. 143. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-xi>

Демчук О. А. – студентка I курсу
географічного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Безсмертнюк Т. П. – к. геогр. н., ст. викл.

кафедри туризму та готельного господарства

ВНУ імені Лесі Українки

Природно-рекреаційний потенціал Азорських островів

Постановка проблеми. Азорські острови – це автономний регіон Португалії, останній куток дикої природи в Європі, який має потужний природно-ресурсний потенціал. Займаючи міцну позицію у світовому туризмі, місцева влада суворо контролює туристичні потоки з метою завадити знеціненню рекреаційних ресурсів. Азорські острови багаті на природний та рекреаційний потенціал, зокрема: кратерні озера,

термальні води, природні парки, ендемічні види рослин, пляжі. Таким чином, розвиток індустрії туризму пов'язаний з кількістю та якістю природного та рекреаційного потенціалу, що суттєво впливає на зростання частки сфери послуг у туристичній діяльності Азорських островів.

Мета дослідження полягає у розкритті основних природно-рекреаційних ресурсів Азорських островів.

Результати дослідження. Азорський архіпелаг складається з 9 островів вулканічного походження, розташованих на відстані близько 1500 км від узбережжя Європи і діляться на три групи: східну – Сан-Мігель і Санта Марія, західну – Флореш і Корву, центральну – Фаял, Піку, Грасіоза, Сан-Жорже і Терсейра. Загальна площа архіпелагу становить 2322 км². Клімат тут субтропічний, морський та м'який. Середня температура січня становить 15–17 °С. З червня по вересень переважає суха і малопохмура погода. Столпчик термометра у цю пору року знаходиться між 22–24 °С. Опадів випадає 700–800 мм/рік.

Азори знаходяться на зіткненні тектонічних плит і завдяки сейсмічній активності землетруси є звичним явищем для жителів архіпелагу. Всі острови мають гірський рельєф з численними проявами вулканізму – фумароли та термальні мінеральні джерела.

Особливу увагу привертають кратерні озера. Найбільші з них – Сеті-Сідадеш, Фурнаш і Лагоа-ду-Фогу. Також Азори відомі теплими термальними басейнами. Деякі з них знаходяться в заповіднику «Калдейра-Велья».

Рослинний покрив Азорських островів дуже бідний. Загалом флора архіпелагу налічує 197 видів корінних рослин, з яких 35,5 % є ендемічними. На схилах гір поширені субтропічні гірські ліси, в яких переважає криптомерія японська, а також непрохідні кедрові ліси. Чагарникові ж породи представлені лавром, каштаном, ялівцем. Багато здичавілих інтродукованих чужорідних рослин. На островах вирощують банани, цитрусові, абрикоси, виноград та інші культури.

Природно-рекреаційні ресурси Азорських островів мають високий потенціал для приваблення туристів. Численні пляжі, вулканічні озера, водоспади, цілющі джерела, парки приваблюють туристів зі всього світу.

Одним із найкрасивіших островів є Санта-Марія, який за своїми кліматичними і природними особливостями поділяється на дві частини. На одній частині завжди світить сонце, а дощі йдуть рідко. В іншій частині острова багато рослинності, пагорбів і невеликих гір,

клімат тут вологіший. Острів Флорос – найкрасивіший серед Азорських островів з унікальною природою. Головні туристичні об'єкти зосереджені в південно-західній частині острова, а також в околицях озер Раса і Фунда [3, 115].

Відпочиваючи на Азорських островах, вам запропонують: підводні занурення з метою спостереження за китами, плавання з дельфінами, дайвінг, сафари на джипах. Аматори підводного світу отримують задоволення, насолоджуючись чудовими пейзажами зі скелястими рифами, підводними печерами і затопленими кораблями [3, 116].

Завдяки наявності великої кількості хороших пляжів, Азорські острови підходять для пляжного відпочинку. Найбільше пляжів зосереджено на острові Фаял, де практично всі вони покриті чорним піском. Найкращими пляжами вважаються: Прайя Порто Пін, Прайя до Фого, Прайя Формоза.

На Азорських островах розміщені природні печери Алгар-ду-Карвау, Фурна-де-Енсофре. Печера Фурна-де-Енсофре є унікальним природним об'єктом, який утворився у результаті застигання лави та формування пустот поблизу озера [5, 131].

Висновки. В даний час на Азорських островах є чимало сприятливих факторів для розвитку туризму, який можна використовувати в рекреаційній та туристичній діяльності. Численні пляжі, термальні води, озера, гейзери, водоспади, природні печери забезпечують острову постійний приплив туристів, що впливає на активний розвиток туристичної сфери на Азорських островах.

Джерела та література

1. Азорські острови. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B7%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8 (дата звернення: 19.03.2021).
2. Азорські острови. Португалія. Португалія в континентальній Європі. URL: <https://hotfishing.ru/uk/azorskie-ostrova-portugaliya-portugaliya-v-kontinentalnoi/> (дата звернення: 19.03.2021).
3. Мальська М. П., Гамкало М. З., Бордун О. Ю. Туристичне країнознавство. Європа: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ: Центр учб. л-ри, 2009. 224 с.
4. Немець Л. М., Кулещова Г. О., Соколенко А. В. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: навч.-метод. посіб. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 102 с.
5. Ярьоменко С. Рекреаційний комплекс Португалії: структура та територіальна організація. *Часопис соціально-економічної географії*. 2014. Вип. 17. С. 129–135.

Комбарова І. В., Степанюк І. О. – студентки
IV курсу географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Голуб Г. С. – к. геогр. н., доцент кафедри
економічної та соціальної географії
ВНУ імені Лесі Українки

Екологічний стан зони відчуження ЧАЕС

Постановка проблеми. 26 квітня 2021 р. Україна буде відзначати День пам'яті Чорнобильської трагедії та вшановувати пам'ять жертв радіаційних аварій і катастроф. Навіть після 35 років з дня найбільшої техногенної катастрофи сучасності на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 р., питання екологічного стану територій, що були забруднені радіонуклідами, насамперед 30-кілометрової Чорнобильської зони відчуження, є вкрай актуальними. Глобальна актуалізація проблем радіаційного забруднення територій внаслідок аварії на ЧАЕС та важливість її екологічної складової зумовлюють загальну потребу збалансованого підходу до аналізу та розв'язання проблем екологічної безпеки Чорнобильської зони відчуження.

Мета дослідження. Зона відчуження навколо Чорнобильської АЕС (Чорнобильська АЕС) може бути представлена у вигляді плоского радіоактивного джерела, що має окрему структуру перерозподілу з різними формами і типами радіоактивних елементів. Незважаючи на те, що аварія в четвертому електровідділу ЦПНП сталася давно, радіофактори як і раніше є основним фактором потенційної небезпеки для жителів, які проживають на території поблизу виняткової зони, і всього населення, в загальному і цілому [3].

Також слід зазначити, що однією з найбільш важливих і актуальних проблем є зниження і погіршення якості водних ресурсів в закритій зоні через радіаційне забруднення. Це включає ґрунтові та поверхневі води в басейні. Річка Дніпро, особливо річка Прип'ять яка є притокою.

Результати дослідження. Аналізи радіаційного та екологічного стану довкілля у 30-кілометровій зоні навколо ЧАЕС показують наступні результати:

– поверхневі води Чорнобильської зони і досі залишаються основним транспортером радіонуклідів за межі зони відчуження. При

цьому приблизно 40 % виносу радіонуклідів ^{90}Sr та 90 % ^{137}Cs є транзитними та формуються переважно на території Білорусі;

– внаслідок забруднення підземних вод радіонуклідами продовжується утворення нового геологічного середовища поширення радіоактивних речовин, що не є властивим для природних умов;

– на радіаційне забруднення атмосферного повітря як і раніше впливає сільськогосподарська діяльність, метеорологічні умови і пожежі, що досить часто виникають у зоні відчуження;

– в загальному для фауни і флори спостерігаються процеси вибіркового накопичення радіонуклідів за окремими видами (гриби, дикі тварини, риба у непроточних водоймищах) до рівня радіоактивних відходів [1].

Згідно «Концепції Чорнобильської Зони відчуження на території України» було здійснено зонування території Зони відчуження за виробничими принципами із врахуванням видів діяльності у її окремих ділянках, нерівномірності радіоактивного забруднення місцевості, розташування виробничих об'єктів та елементів інфраструктури, зокрема:

1 зона (ближня зона) – включає територію, що розташована в радіусі 5 км навколо ЧАЕС. Проведення радіаційно-небезпечних робіт у даній зоні здійснюється лише за програмами, що погоджені з відповідними органами МОЗ та Держпраці. У виняткових випадках за результатами проведеного радіаційнодозиметричного контролю проведення даних робіт здійснюється за дозиметричними нарядами-допусками;

2 зона (дальня зона) – включає територію Зони відчуження в радіусі 5–30 км від ЧАЕС (окрім території до зовнішньої межі селітебної зони м. Чорнобиль). Роботи у даній зоні проводяться згідно щомісячних планів-графіків із регулярним радіаційним і дозиметричним контролем;

3 зона (селітебна зона) – включає частину міської території м. Чорнобиль, на якій розміщені гуртожитки з прилеглою територією, об'єкти соціального харчування та торгівлі, соціально-культурного і медико-санітарного призначення, міжквартальні шляхи та під'їзні шляхи до них;

4 зона (зона спеціального режиму) – включає територію вахтового селища Зелений Мис;

5 зона (відособлені ділянки Зони відчуження) – включає територію населених пунктів, мешканці яких були евакуйовані (деякі се-

лища Поліського району Київської області), Народицького і Овруцького районів Житомирської області) [2].

Висновки. Зона відчуження одна з найскладніших територій у світі з точки зору охорони її від пожеж. Це пов'язано з радіаційним забрудненням, недостатньою пожежною інфраструктурою та застарілими методами попередження і гасіння пожеж. Варто теж враховувати аномальні погодні умови та маловоддя, зумовлені кліматичними змінами. Вони вказують на те, що підходи до управління ландшафтними пожежами мають бути змінені.

Незважаючи на прийняті комплексні заходи щодо зниження рівня радіоактивного забруднення території, радіаційна обстановка в окремих частинах екосистеми залишається складною. Зона відчуження навколо Чорнобильської АЕС до сих пір залишається джерелом радіоактивного забруднення майже всіх компонентів.

Джерела та література

1. Васюта С. І. Чорнобильська катастрофа в контексті соціоекологічних проблем. *УІЖ*. 2001. № 4. С. 75–112.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.07.2012 р. № 535-р «Концепція державної політики у сфері розвитку діяльності в окремих зонах радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи».
3. Січкаренко Г. Г. Чорнобиль в новітній історії України (рецензія на книгу: Барановская Н. П. Испытание Чернобылем: монография. Киев: ИО «Юстиниан», 2016. 296 с.). *Переяславський літопис*. 2017. Вип. 11. С. 154–157.

Мазур І. Р. – магістрант I року навчання
географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки

Мельнійчук М. М. – доцент кафедри фізичної
географії ВНУ імені Лесі Українки

Розвиток основних видів релігійного туризму Волинської області

Постановка проблеми. За порівняно короткий час існування релігійного туризму накопичено багатий досвід наукових і практичних розробок. Проте деякі питання залишаються дискусійними і не-

достатньо дослідженими. Особливо важливими питання паломницького туризму стають в сучасних умовах релігійного туризму в Україні та Волинській області та необхідності пошуку нових напрямів розвитку.

Актуальність паломницької та сакральної проблематики у Волинській області обумовлена недостатністю досліджень такого спрямування, тому що більшість вітчизняних робіт з рекреаційної тематики традиційно присвячувалися унікальним, з рекреаційної точки зору, об'єктам відпочинку і туризму.

Отже, існує нагальна проблема наукового обґрунтування, вивчення і раціоналізації використання паломницьких та сакральних ресурсів області для цілей розвитку туристичної індустрії.

Мета дослідження полягає у вивченні паломницького та сакрального туризму, історико-архітектурні та суспільно-політичні передумови розвитку релігійного туризму Волинської області.

Результати дослідження. Волинська область має значний потенціал для розвитку релігійного та сакрального туризму. Вікова історія залишила нашій землі численні пам'ятки духовного життя наших предків. Освячені духом віку храми і монастирі привертають увагу не лише місцевого населення. Позитивним є те, що на Волинську землю приїжджають люди не тільки з усіх куточків України, а й із-за кордону. Велика частка відвідувачів припадає на білорусів, поляків та інших, яка від загального числа становить одну четверту. Дві третини складають мешканці Волинської області, решта припадає на гостей з сусідніх областей.

Серед культових споруд Волині, до яких скеровується паломництво, належить Свято-Стрітенський жіночий монастир у с. Михнівка. Він веде свою історію з XVII ст. Відтоді збереглася Стрітенська церква (дерев'яна, 1642 р.). Храм збудований на кошти члена Луцького православного братства Філона Яловицького. Упродовж одинадцяти років, відколи монастир відновив свою роботу, побудовано ще два храми, келії для монахинь, готель для паломників [2].

Особливий культурний та туристичний інтерес має Свято-Хресто-Воздвиженський чоловічий монастир у с. Старий Чарторийськ. Новітня історія обителі почалася 1997 р. Але вже тепер Хресто-Воздвиженський собор (у минулому – костел домініканців, мурований, 1736–1741 рр.) вражає своєю красою й оригінальністю. До комплексу обителі належать також Успенська церква (дерев'яна, 1920 р.) і капличка-стовп (XVIII ст.) [2].

Важливе місце серед культових споруд краю належить монастирю Успіння Божої Матері в селі Низкиничі. Історія цієї обителі пов'язана з ім'ям Адама Кисіля, воєводи Київського. Саме цей православний український шляхтич був його фундатором і засновником. Окрасою монастирського комплексу є велична п'ятибанна Успенська церква (мурована, 1653 р.), зведена на височезному пагорбі, з якого відкривається краєвид усієї округи. В інтер'єрі – благодатний образ Юрія Переможця, фрески XVII ст., герб славного українського православного роду Кисілів, саркофаг і мармуровий бюст Адама Кисіля [2].

Однією з найвідоміших православних святинь Волині є Миколаївський монастир в с. Жидичин. До складу комплексу належать: Миколаївська церква (мурована, 1723 р.), дзвіниця (мур., XVIII ст.), будинок єпископа (мурований, 1723 р.). Донедавна в храмі монастиря зберігався чудотворний образ Святителя Миколая, який походив, як і сама обитель, ще з княжих часів. У 1227 р. давню обитель відвідав князь Данило Романович Галицький [2].

Значний інтерес для туристів має Святогірський Успенський Зимненський ставропігійний монастир – давній український монастир ченців східного обряду, розташований у с. Зимному неподалік Володимира-Волинського. Давніше – чоловічий, спочатку православний, згодом унійний; нині – жіночий, перебуває в користуванні УПЦМП (РПЦвУ) [2].

Приїжджаючи в монастирі люди сповідують різну ціль – помолитись, покаятись, отримати благодать, зробити пожертвування чи іншу Богоугодну справу. Проте за такими критеріями відвідувачів поділяти не варто.

Паломницький туризм є найбільш поширеним видом релігійного туризму серед населення. Паломником може бути кожен бажаючий відвідати святиню і помолитися в ній. Частка паломників на Волині складає 70 %. Вимоги до прочан (паломників) продиктовані правилами релігії та етики [1].

Сакральний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості становить 20 % від загальної кількості відвідувачів. Головною його особливістю є те, що відвідування монастирів є наперед спланованим і розрахованим за часом та кількістю людей. Якість отриманих вражень залежить від кваліфікованої підготовки гіда, та змісту тексту, який буде розказано під час подорожі. Розкриваючи історичну цінність об'єкта екскурсивод може опустити важливі морально-етичні та

релігійні сторони, що є дуже важливими при таких маршрутах. Не потрібно забувати і про такий важливий елемент, як молитва.

Релігійний туризм наукового характеру поширений відносно слабо. Як зазначалось раніше, ним займається вузьке коло людей, яке має на меті науково-пізнавальні та пошукові цілі. Цей вид туризму займає близько 5 %.

Висновки. Волинь досить багата на культові та сакральні об'єкти, які використовуються в туристично-екскурсійній діяльності, проте цей вид туризму потребує ще детального вивчення, розробки нових маршрутів, розвитку інфраструктури та ін.

Джерела та література

1. Статистичний щорічник Волинь 2019. Луцьк, 2019. 450 с.
2. URL: uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Монастирі_Волині

Мельничук М. А. – аспірантка I року навчання кафедри фізичної географії ВНУ імені Лесі Українки;

Мороз М. М. – магістр спеціальності 103 Гідрологія ВНУ імені Лесі Українки;

Павловська Т. С. – к. геогр. н., доцент кафедри фізичної географії ВНУ імені Лесі Українки

Термічний режим повітря у басейні р. Стохід

Постановка проблеми. Нині однією з глобальних проблем є проблема зміни клімату. Її актуальність визначається тим, що клімат впливає на природні, економічні та соціальні процеси. Незважаючи на зростання впевненості в з'ясуванні глобальних кліматичних тенденцій, в конкретних розрахунках потенційних кліматичних параметрів регіонального чи локального масштабів зберігається високий рівень невизначеності [2].

Мета дослідження – вивчити багаторічну динаміку температури повітря у басейні р. Стохід на МС «Любешів» та МС «Луцьк». Обрані метеостанції знаходяться поблизу гідропостів «Любешів» та «Малинівка», на яких здійснюють спостереження за гідрологічним режимом річки. Дослідження базувалося на фондових даних Волинського об-

ласного центру з гідрометеорології (далі – ВОЦГМ) з використанням математико-статистичного, графічного та порівняльного методів.

Результати дослідження. Басейн р. Стохід (є правою притокою Прип'яті) витягнутий з південного заходу на північний схід у межах Поліської низовини за винятком його крайньої верхньої частини, яка розміщена на північному схилі Волино-Подільського плато [1]. Клімат басейну помірно-континентальний. Пануючими повітряними масами є атлантичні. Заодно сюди досить часто проникають і арктичні холодні повітряні маси (особливо взимку), і трансформовані тропічні (переважно влітку).

Упродовж останніх 50-ти років середньорічна температура повітря на досліджуваній території коливалася в межах 6–10 °С (рис. 1, 2). За цей відтинок часу найтеплішим був 2019 р. (+10,1 °С – МС «Любешів», +10,4 °С – МС «Луцьк»), а найхолоднішим – 1987 р. (-5,6 °С на обох метеостанціях). Найнижча середньомісячна зимова температура була зафіксована в січні того ж 1987 р. (-14,1 °С на МС «Луцьк» і -15,1 °С на МС «Любешів»), а найвища середньомісячна літня температура – у серпні 2015 р. (+22,1 °С на МС «Луцьк») і в липні 2010 р. (+22,4 °С на МС «Любешів»).

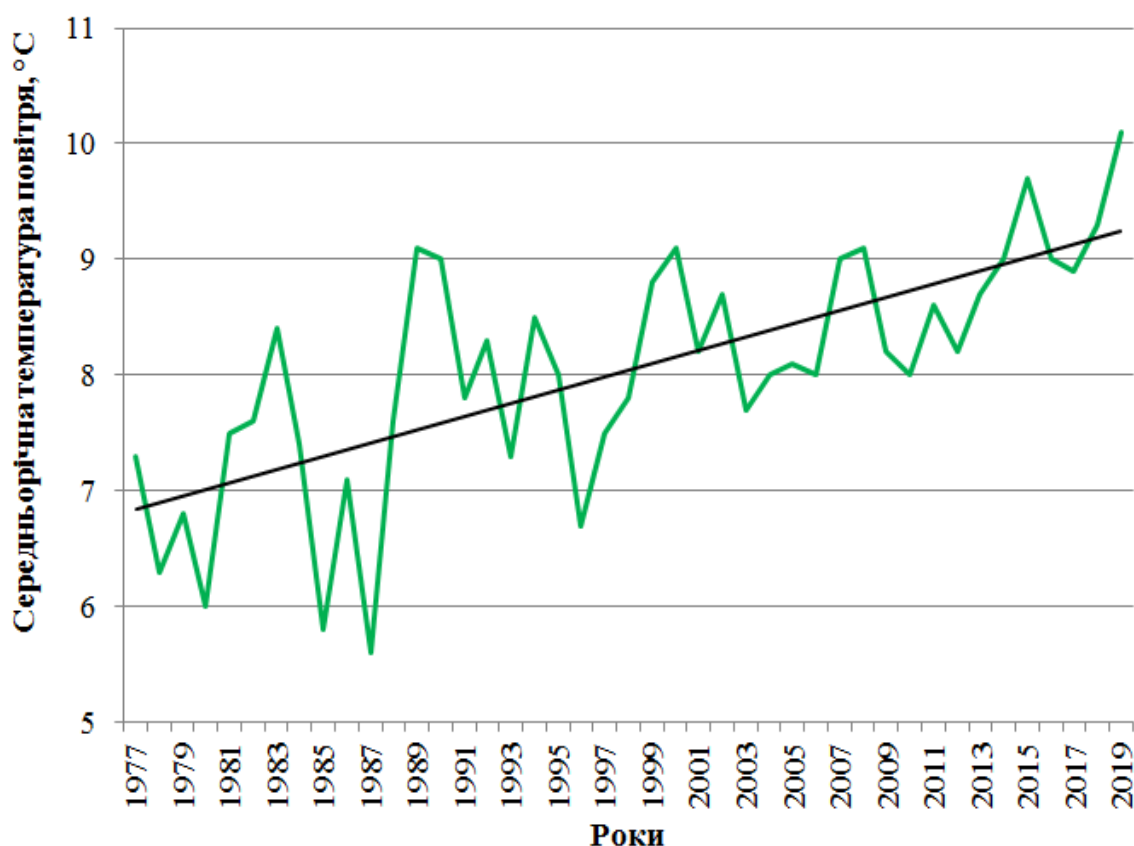

Рис. 1. Багаторічна динаміка середньорічної температури повітря у басейні р. Стохід, МС «Любешів» (за даними ВОЦГМ)

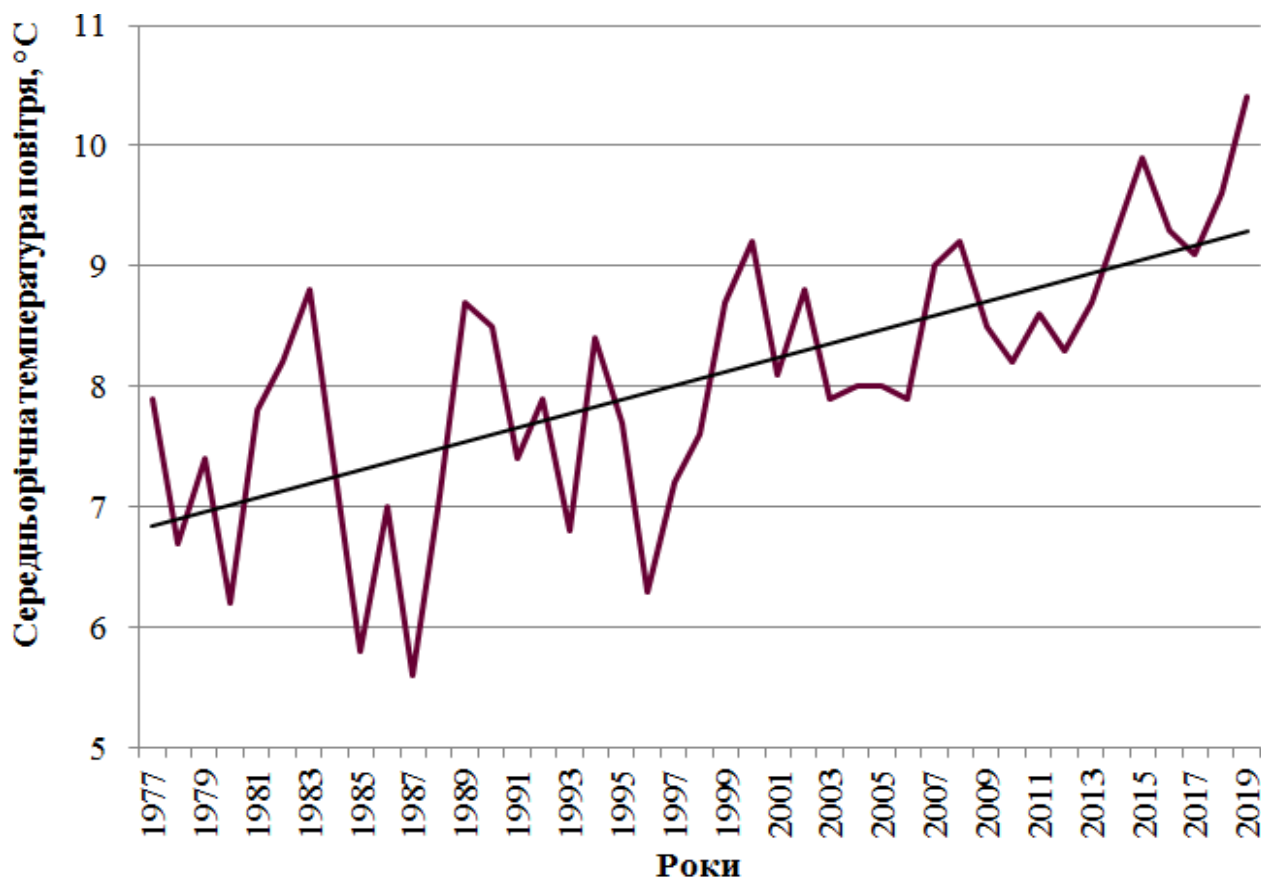

Рис. 2. Багаторічна динаміка середньорічної температури повітря у басейні р. Стохід, МС «Луцьк» (за даними ВОЦГМ)

Щодо динаміки середньомісячних температур повітря на МС «Любешів» (рис. 3, 4) і МС «Луцьк» (рис. 5, 6) упродовж перших десятиріч XXI ст., то за цей час помітне зростання їхніх величин майже у всі місяці року. Лише значення середньомісячних температур повітря січня й липня з плином часу мають слабо виражену тенденцію до зниження, на що вказують положення їхніх лінійних трендів. За цей проміжок часу найнижчі середньомісячні температури повітря на МС «Луцьк» спостерігались у січні 2010 р. (-8,6 °C) і лютому 2012 р. (-9,5 °C), а найвищі – у липні 2010 р. та серпні 2015 р. (+22 °C та +22,1 °C відповідно). На метеостанції «Любешів» за період з 2001 по 2019 рр. найнижчі температури повітря спостерігались у січні (-9 °C) та лютому (-8,8 °C), найвищі – у липні (+22,4 °C) та серпні (+21,4 °C) у ті ж роки, що й на МС «Луцьк».

Упродовж року найнижчі середньомісячні температури повітря в басейні на обох метеостанціях простежуються взимку, зокрема, в січні (близько -3,0 °C), найвищі – в липні (+20,1...+20,3 °C) (рис. 7).

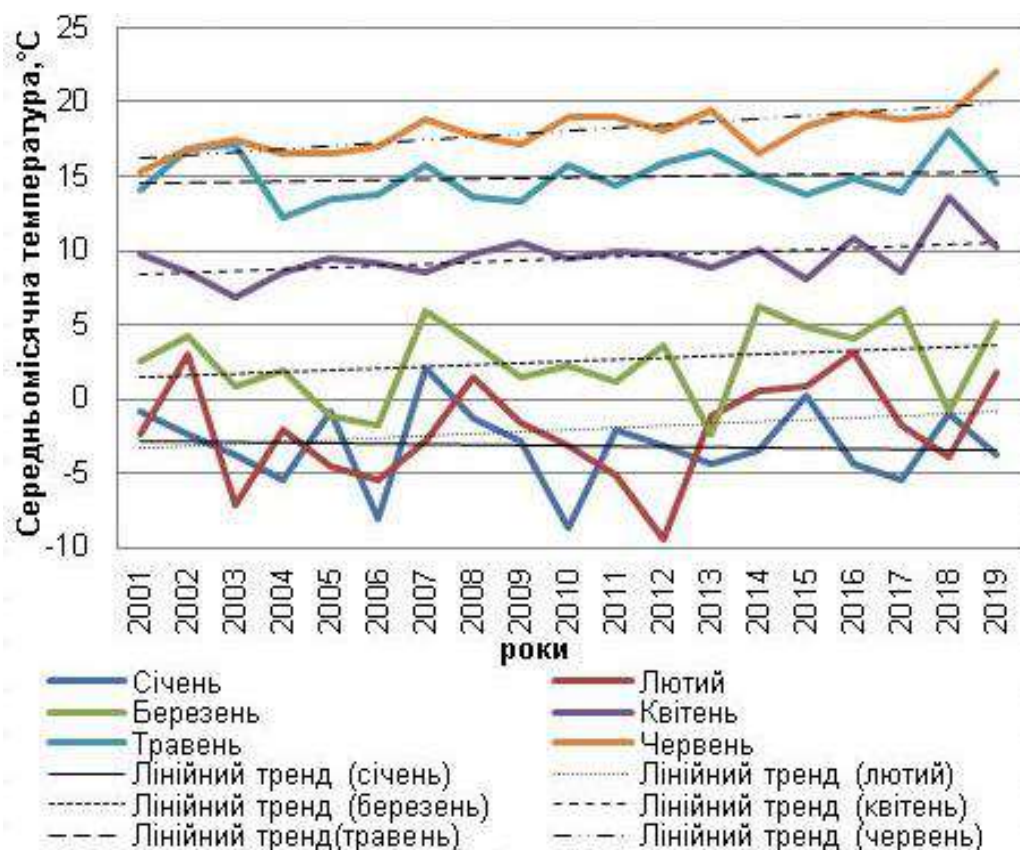

Рис. 3. Динаміка середньомісячних температур повітря на МС «Любешів» з січня по червень (за даними ВОЦГМ)

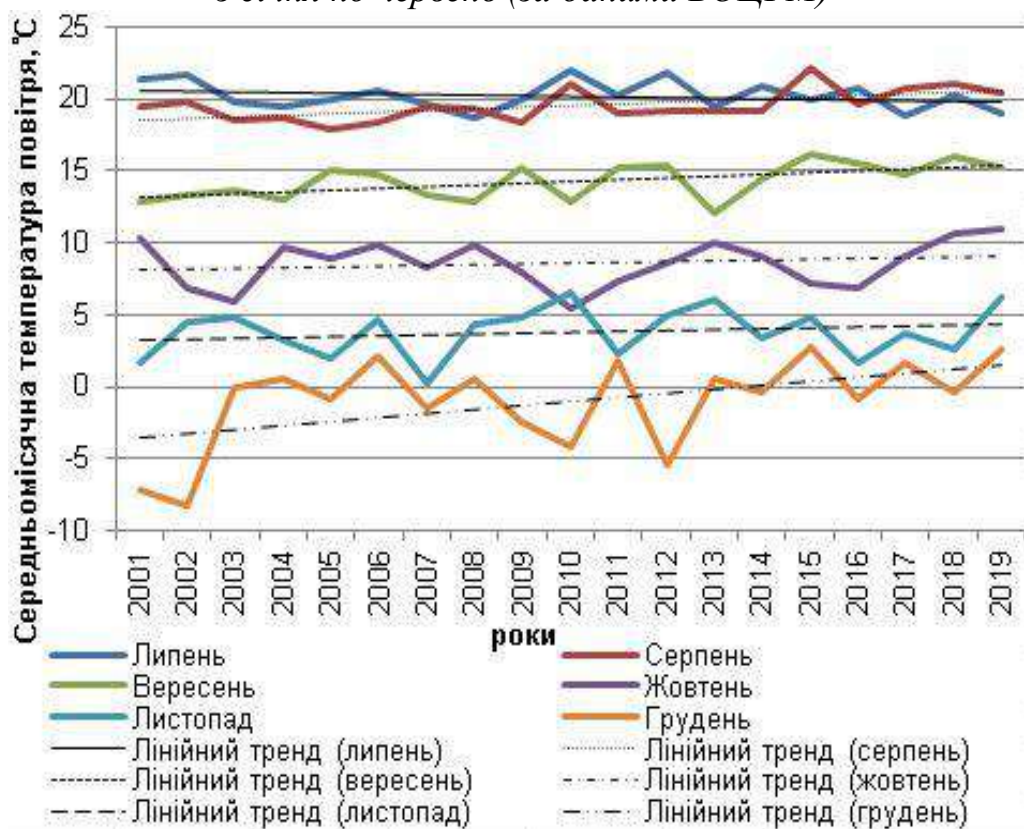

Рис. 4. Динаміка середньомісячних температур повітря на МС «Любешів» з липня по грудень (за даними ВОЦГМ)

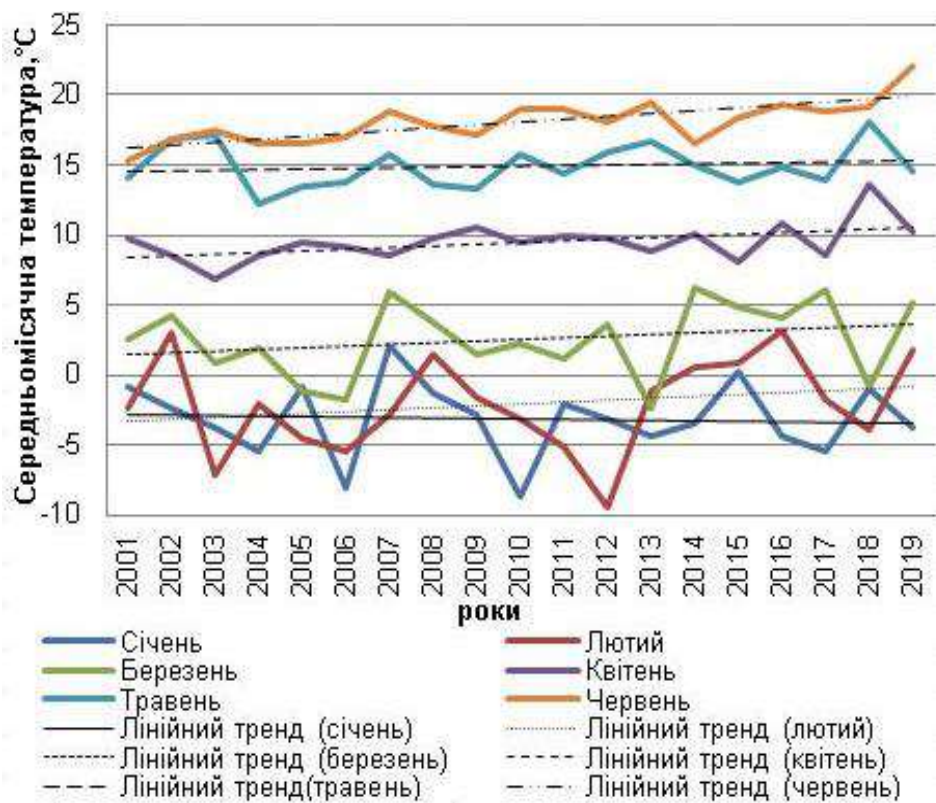

Рис. 5. Динаміка середньомісячних температур повітря на МС «Луцьк» з січня по червень (за даними ВОЦГМ)

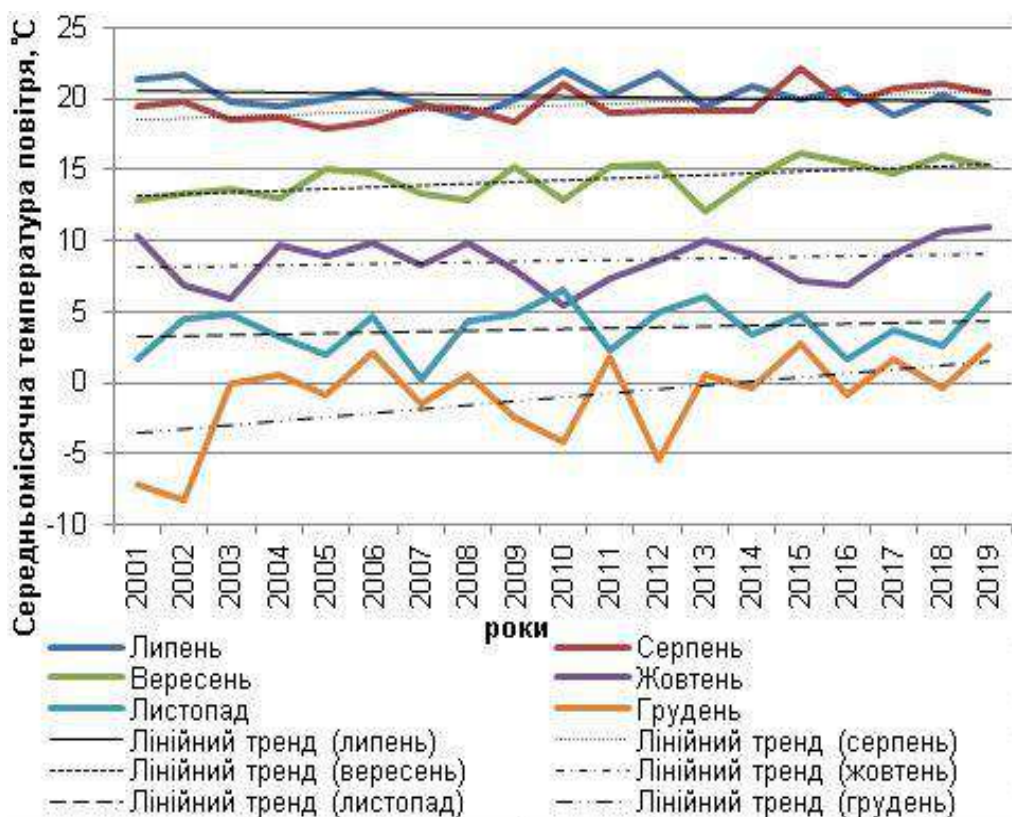

Рис. 6. Динаміка середньомісячних температур повітря на МС «Луцьк» з липня по грудень (за даними ВОЦГМ)

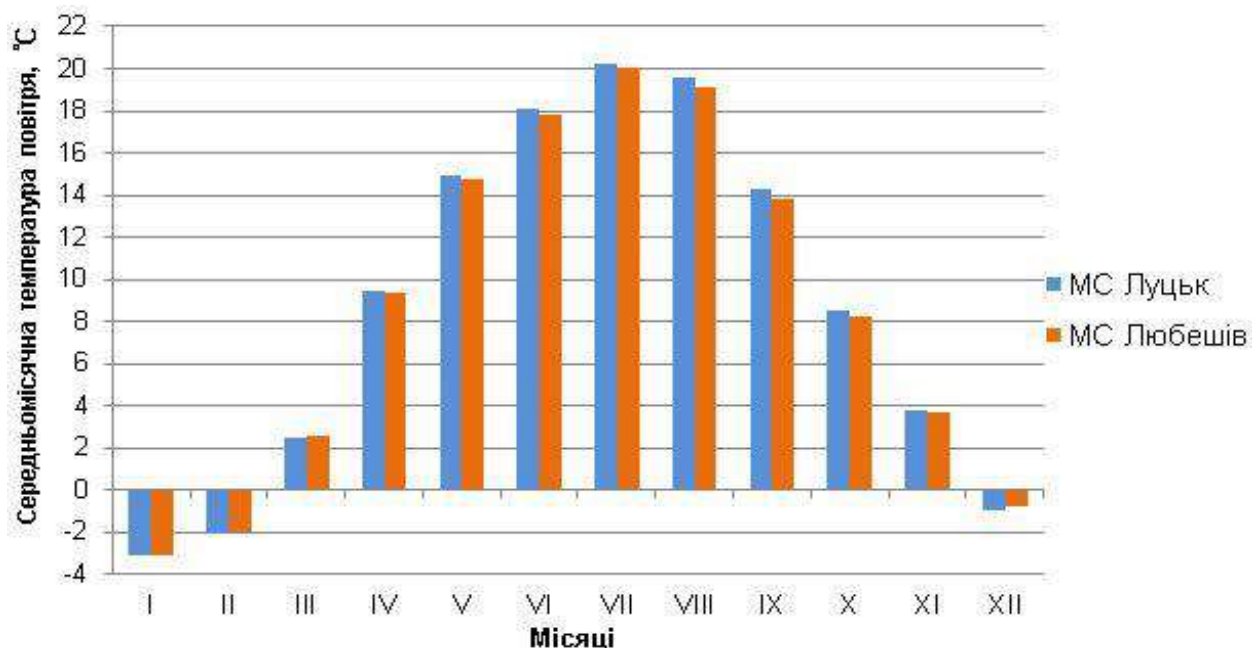

Рис. 7. Річний режим температури повітря на МС «Любешів» і МС «Луцьк» упродовж 2001–2019 рр. (за даними ВОЦГМ)

Висновки. Річний режим температури повітря у басейні р. Стохід має помірно-континентальний характер. У холодний період найнижчі температури повітря спостерігаються у січні, у теплий період – найвищі (у липні). З квітня по листопад середньомісячні температури повітря на МС «Луцьк» дещо вищі, ніж на МС «Любешів», в інші місяці – трохи нижчі. Це зумовлено фізико-географічним положенням метеостанцій, яке, насамперед, визначає обсяги надходжень сонячної радіації, особливостями підстильної поверхні та вітрового режиму. Середньорічна температура повітря у межах водозбору коливається в діапазоні 6–10 °С. Упродовж останніх десятиліть простежується чітка тенденція до зростання середньорічних та середньомісячних (за винятком січня і липня) температур повітря на досліджуваній території. Подальше вивчення температурного режиму, а також режиму випадання опадів, вологості повітря, вітрового режиму в перспективі наших досліджень дасть змогу максимально об’єктивно пояснити тенденції прояву гідрологічних процесів і явищ у басейні з метою розробки заходів збереження екологічної рівноваги та оптимізації природокористування в його межах.

Джерела та література

1. Багаторічна динаміка річкового стоку Стоходу (гідропост Малинівка)/ Т. Павловська, Ю. Білецький, Р. Геналюк, М. Мороз. *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2020. № 5 (409). С. 23–28.
2. Стратегічні напрями адаптації до зміни клімату в басейні Дністра. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Zmina_klimaty/Dniester_ukr_web.pdf

Михалевський П. С. – студент II курсу
географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки

Проблеми розміщення маломобільних груп населення в готелях України

Постановка проблеми. Туризм – це не просто спосіб відпочинку, це об'єднання людей з метою пізнання чогось нового, отримання позитивних емоцій. Дана сфера послуг доступна усім без винятку верствам населення. Проте часто для людей з обмеженими фізичними можливостями досить важко відпочити у такий спосіб. Це стосується не лише доступності історичних пам'яток та музеїв, а й закладів розміщення.

Мета дослідження: проаналізувати доступність готелів, дослідити на рівні державних нормативно-правових документів важливість стандартизації послуг для людей з обмеженими фізичними можливостями.

Результати дослідження. У світі набуває популярності інклюзивний туризм для людей з обмеженими фізичними можливостями, це пов'язано з тим, що 13–14 лютого 2017 р. відбулась зустріч у Мадриді з питань розробки «Міжнародного стандарту з доступного туризму для всіх» за ініціативи Всесвітньої туристичної організації та Іспанської асоціації стандартизації. Результатом зустрічі стало рішення створення стандарту «ISO 21902 Туризм та супутні послуги – Туризм для всіх – Вимоги та рекомендації» [7]. В даному документі будуть представлені технічні критерії, рекомендацій та вимоги у сфері доступного туризму, зокрема рекомендації та посилання на технічні стандарти облаштування готелів. Ці критерії стануть корисними для української стандартизації тому, що діючі державні стандарти фактично не мають вимог до організації надання послуг для осіб з інвалідністю.

Нормативно-правовими документами, за допомогою яких здійснюється стандартизація закладів розміщення України є:

- ДСТУ 4527:2006. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення [5];
- ДСТУ 4268:2003. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги [3];
- ДСТУ 4269:2003. Послуги туристичні. Класифікація готелів [4].

Варто зазначити, що українські стандарти не є детальними, часто відсутня інформація та зокрема вимоги до засобів розміщення для людей з обмеженими фізичними можливостями. У ДСТУ 4269:2003. Послуги туристичні. Класифікація готелів є пункт № 6 «Загальні вимоги щодо врахування потреб інвалідів». Увага зосереджена на тому як потрапити у готель, також у підпункті 6.3 зазначено що готелі усіх категорій повинні мати щонайменше один номер, пристосований до потреб осіб з інвалідністю, але вимоги до облаштування номера відсутні. Тобто дане ДСТУ не має конкретних вимог, зокрема відсутнє посилання на Державні будівельні норми В.2.2–17:2006 «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення» [1], де чітко визначено такі пропозиції:

- у вестибюлях споруд слід передбачати встановлення звукових інформаторів за типом телефонів-автоматів, якими можуть користуватися відвідувачі з вадами зору і текстофонів для відвідувачів з дефектами слуху;

- у замкнутих просторах встановлювати кнопку виклику персоналу;

- прилади для відчинення та зачинення дверей якими користуються маломобільні групи населення мають бути встановлені на висоті не більше 1,1 м і не менше 0,4 м від бічної сторони приміщення;

- розетки слід передбачати на висоті 0,8 м від рівня підлоги;

- візуальна інформація повинна розташовуватись на контрастному форматі.

Це не повний перелік вимог, проте це основні, які слід включити до ДСТУ 4269:2003 Послуги туристичні. Класифікація готелів, щоб номери відповідали мінімальним потребам для груп людей з обмеженими фізичними можливостями.

Також хорошим орієнтиром для покращення доступності засобів розміщення для маломобільних груп населення розроблений Американською радою з питань доступу стандарт «ABA Accessibility Standards» [6], у якому чітко прописані положення щодо: кількості номерів з мобільністю; вимог щодо виступаючих об'єктів, вертикальних зазорів, діапазону охоплення.

В Україні до вирішення питання доступного середовища досить детально підійшла інституція дизайну навколишнього середовища «SIDAA» [2], яка створила довідник для дизайнерів, архітекторів,

будівельників, менеджерів та власників будівель де державні будівельні норми адаптовані так, що їх досить просто виконати. Цим самим розробники зазначають те, що усім без винятку буде зручно користуватись простором без додаткової допомоги. Загалом у довіднику є дві частини: у першій зібрані поради щодо універсального підходу проектування будівель для доступу маломобільних груп населення, а у другій розглядається інклюзивна адаптація середовища для людей з вадами зору та слуху. Загалом це прості, естетичні та головне практичні поради, які можна використовувати навіть не на рівні стандартизації, а на рівні простих порад під час проектування будівлі зі сторони власника.

Проте рівень стандартизації у будь-якому випадку важливий у забезпеченні послуг для осіб з інвалідністю, адже якщо вони не затверджені державою як обов'язкові, то відповідно часто готелі ігнорують такі потреби. Нині важко знайти засіб розміщення в Україні, який би надавав мінімальну кількість послуг для комфортного перебування людей з обмеженими можливостями.

Висновки: Готельна мережа України розвинена досить добре, проте саме спектр послуг часто є скупим і не відповідає міжнародним вимогам. Так як у XXI ст. набирає обертів гасло «tourism for all», то слід удосконалити українські державні стандарти, шляхом внесення вимог щодо врахування потреб людей з інвалідністю. Одним із рішень цієї проблеми є внесення у ДСТУ 4269:2003 окремого пункту, який буде створений на основі Державних будівельних норм В.2.2–17:2006 з мінімальними технічними вимогами.

Джерела та література

1. ДБН В.2.2-17:2006 «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення». URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/04/DBN-V.2.2-17-2006.pdf> (дата звернення: 10.03.2021).
2. Довідник з порадами щодо адаптації будівель для людей з обмеженими можливостями. Інституції дизайну навколишнього середовища «SIDDA». URL: <https://mmg.sidaa.org/> (дата звернення: 15.03.2021).
3. ДСТУ 4268:2003. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги [Чинний від 2004-07-01]. Вид. офіц. Київ, 2004. 14 с. (Інформація та документація).
4. ДСТУ 4269:2003. Послуги туристичні. Класифікація готелів [Чинний від 2004-07-01]. Вид. офіц. Київ, 2004. 18 с. (Інформація та документація).
5. ДСТУ 4527:2006. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення [Чинний від 2006-10-01]. Вид. офіц. Київ, 2006. 28 с. (Інформація та документація).

6. ABA Accessibility Standards. URL: <https://www.access-board.gov/aba/> (дата звернення: 15.03.2021).
7. Future International Standard On Accessible Tourism For All. URL: <https://www.unwto.org/archive/global/press-release/2017-02-27/future-international-standard-accessible-tourism-all> (дата звернення: 10.03.2021).

Поторась О. В. – студент IV курсу
географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Потапова А. Г. – к. геогр. н., доцент кафедри
економічної географії
ВНУ імені Лесі Українки

Популярність компанії «McDonalds» на ринку України

Постановка проблеми. Компанія «McDonalds» є всесвітньовідомим брендом харчової індустрії. В останні роки зростає попит на продукцію цієї мережі харчування в Україні. Як наслідок, в містах країни відкриваються нові заклади компанії «McDonalds».

Мета дослідження. Дослідити популярність компанії «McDonalds» на ринку України.

Результати дослідження. Україна стала 102-ю країною, де почала розвиватися мережа ресторанів «McDonalds». Перший ресторан було відкрито 24 травня 1997 р. в Києві. Станом на 2020 р., 98 ресторанів діють в 21 місті та трьох селах України. Дев'ять українських ресторанів «McDonalds» увійшли до списку ста найбільш відвідуваних закладів мережі в усьому світі. Зокрема, Київський ресторан біля Центрального залізничного вокзалу посідає в цьому рейтингу друге місце [2]. Завдяки роботі мережі «McDonalds» півтора мільйона людей забезпечено робочими місцями. Компанія сприяє розвитку економіки регіонів, в яких розташовані їх заклади харчування, адже щоденно сотні тисяч українців відвідують «McDonalds».

У 2021 р. «McDonalds» прискорює розвиток, зосереджуючись на інвестиціях місцевих громад. Вперше ресторани відкривають у таких містах, як Івано-Франківськ, Біла Церква, Луцьк та Хмельницький.

Таким чином у 2021 р. компанія планує забезпечити 4600 громадян робочими місцями: 1500 – в новостворених ресторанах та 3100 –

у постачальників продуктів та сервісних центрах. Окрім відкриття нових ресторанів, «McDonalds» інвестуватиме кошти для налагодження співпраці з локальними постачальниками, формування системи кругової економіки роботи з відходами через впровадження програм сортування і перероблення пакування.

У 2022 р. компанія «McDonalds» планує відкриття нових ресторанів у Луцьку, Кропивницькому та Маріуполі, а на перспективу – у Чернівцях та Ужгороді.

У 2020 р. обсяг інвестицій компанії на будівництво нових та реновацію існуючих закладів склав майже 26 млн доларів США, а у 2021 р. планується вкладення майже 42 млн доларів США [1].

Україна є найбільшою за площею країною Європи, має зручне географічне положення та перспективний аграрний сектор, проте економічні проблеми, нестійка політична ситуація, недосконале законодавство відлякують інвесторів.

Майже 70 % місцевих постачальників харчової і машинної продукції постачають свою сировину в мережу ресторанів «McDonalds». Головними партнерами в Україні є: компанія ТОВ «OSI Food Solutions», яка постачає біфштекси з українського м'яса; пекарня ТОВ «Vimbo Quick Service Restaurants» виготовляє булочки; Білоцерківській молочний комбінат поставляє молочні суміші для десертів; ТОВ «Lustdorf» – молоко; ТОВ «Чумак» – кетчуп, соуси і мариновані огірки; ТОВ «Аграна» – фруктові наповнювачі, ТОВ «Coca-Cola» поставляє сиропи до напоїв, ТОВ «Овостар» – яйця; компанія ТОВ «Шантильї» – кекси і торти для дитячих днів народжень; ТОВ «Фіно Верде» – салати [3].

Позитивним є те, що ці ж українські постачальники експортують частку своєї продукції для мережі «McDonalds» у такі країни, як: Грузія, Молдова, Азербайджан. На даний момент частка експортної продукції є не значною, адже після закриття поставок у Росію, залишилися країни ЄС, де конкуренція досить висока [2].

Висновки. Компанія «McDonalds» набуває популярності в Україні. Відкриття нових закладів харчування даної мережі забезпечить молодь робочими місцями, а для на населення сформує потужну мережу закладів харчування.

Джерела та література

1. McDonald's планує цього року інвестувати \$42 млн у розвиток мережі в Україні. URL: <https://mind.ua/news/20224054-mcdonalds-planue-cogorich-investuvati-42-mln-u-rozvitok-merezhi-v-ukrayini>

2. McDonalds. URL: https://www.mcdonalds.ua/ua/Know/about_mcdonalds/mcdonalds_in_ukraine.html
3. The Statista Infographic Newsletter. URL: <https://www.statista.com/chart/13729/mcdonalds-restaurants-andemployees>

Семенець Д. Л. – студент V курсу
географічного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Король П. П. – к. геогр. н., доцент кафедри
геодезії, землевпорядкування та кадастру
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості рекультивації земель порушених розробкою піщаного ґрунту

Постановка проблеми. Внаслідок техногенного втручання родючі українські землі зазнають негативного впливу, що виявляється, зокрема, у відкритому кар'єрному видобутку корисних копалин. Верхній родючий шар ґрунту руйнується і землі набувають статусу порушених, тобто таких, що потребують відновлення [8]. Одним із дієвих заходів щодо відновленням порушених земель є їх рекультивація – комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, що спрямовані на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель [3]. Питанням рекультивації порушених земель займалося чимало вітчизняних науковців, серед яких В. І. Лебідь, І. П. Чабан, В. О. Забалуєв, Ю. І. Грицан, О. М. Масюк, О. І. Лісовець, Л. В. Єтеровська та багато інших.

Метою дослідження передбачено встановлення особливостей процедури рекультивації земель, порушених розробкою піщаного ґрунту. Запропонована тема є актуальною, оскільки Волинська область знаходиться серед лідерів за нелегальним видобутком кварцового та будівельного піску, що здійснюється у промислових масштабах і по всій Україні, де нараховується близько 144,5 тис. га порушених земель, які мають бути відновлені до нормального стану.

Результати дослідження. Вид рекультивації земель варто обирати із початком розробки піщаного кар'єру. Рекультивація земель,

порушених розробкою піщаного ґрунту, проводиться у три етапи: підготовчий, технологічний та біотехнологічний [9].

Перший етап полягає в отриманні численних дозволів різних інстанцій (сільськогосподарської, екологічної тощо), інвестиційному обґрунтуванні заходів щодо рекультивації земель, порушених розробкою піщаного ґрунту, і розробці робочої документації для проведення робіт. Цього вимагає і українське законодавство останніх редакцій [2; 3].

На другому етапі здійснюється зняття, складування і збереження верхнього родючого шару ґрунту [2]. Поверхня та схили піщаного кар'єру вирівнюються, заглиблення засипаються менш родючими породами або промисловими відходами з малою шкодою для навколишнього середовища. Для таких робіт необхідно залучати потужну техніку (екскаватори, бульдозери, трактори), геодезичні прилади, при цьому обов'язковим є дотримання робітниками техніки безпеки та наявність кваліфікованих інженерів-землевпорядників, що здатні розробляти якісні проекти землеустрою щодо рекультивації земель, порушених розробкою піщаних кар'єрів.

На третьому етапі проводяться заходи щодо відновлення верхнього родючого шару ґрунту. Колишні кар'єри зазнають озеленення (висівають рослини, висаджують дерева), створюються сільськогосподарські та лісові угіддя, різноманітні водойми, рекреаційні зони, впорядковуються під'їзні шляхи, вирівнюються площі під забудову тощо, тобто порушеній земельній ділянці надається естетичний і окультурений вигляд.

Висновки. Значну роль при проведенні рекультивації земель відіграє дотримання правил техніки безпеки, знання законодавства України у сфері земельних відносин [1–3] і якісні землевпорядні проекти. Рекультивацію порушених земель потрібно розглядати як комплексну проблему відновлення продуктивності та реконструкції ландшафтів, порушених промисловим чи іншим втручанням [7]. Для її вирішення необхідно обирати найбільш раціональний вид рекультивації, враховувати тип піщаного кар'єру та його розташування (всередині промислової зони міста або за містом). При роботах у полі слід використовувати сучасні геодезичні прилади [5]. Для ефективнішої рекультивації необхідно провести класифікацію піщаних кар'єрів за містобудівною цінністю земель [4]. Потребують вдосконалення і нормативно-правові акти щодо порушених земель. На більшу увагу заслуговує не лише використання, а й збереження верхнього родю-

чого шару ґрунту [4]. Рекультивація земель, порушених техногенним втручанням, повинна сприяти збереженню та відновленню особливо цінних земель у державі, а також постійному функціонуванню на її території ефективної екологічної мережі [5].

Джерела та література

1. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV/редакція від 16.10.2020. *Офіційний вісник України*. 2003. № 25. С. 117.
2. Про охорону земель: Закон України/редакція від 16.10.2020, документ 962-IV). *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 39. С. 349.
3. Земельний кодекс України/редакція від 16.10.2020 р., документ 2768-III. Київ: Центр навч. л-ри, 2021. 104 с.
4. Будина Т. Ю. Рекультивація земель при різних видах робіт. *Довідник еколога*. 2013. № 3.
5. Костецька Я. М. Геодезичні прилади. Ч. 2. Електронні геодезичні прилади: підруч. для студ. геодезичних спец. вузів. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2000. 324 с.
6. Лазарева И. В. Восстановление нарушенных территорий для градостроительства. Москва, 1972. 135 с.
7. Місінкевич А. Л. Правове забезпечення рекультивації земель в Україні: монографія. Хмельницький: Хмельницьк. ун-т управління та права, 2015. 140 с.
8. Панас Р. М. Раціональне використання та охорона земель: навч. посіб. Львів, 2000, 2008. 352 с.
9. Панас Р. М. Рекультивація земель: навч. посіб. для вузів. Львів, 2000, 2005. 224 с.

Семенюк К. О. – студентка III курсу
географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки

Тарасюк Н. А. – к. геогр. н., доцент кафедри
фізичної географії ВНУ імені Лесі Українки

**Атмосферні опади як фактор зміни лісових ландшафтів
(на прикладі Маневицького району)**

Постановка проблеми. В сучасних умовах значно зросла роль лісу в житті людини. Зміна клімату на регіональному рівні часто проявляється кризовими екологічними ситуаціями, до яких найбільш чутливими є лісові ландшафти Волинського Полісся. Тому комплексне

дослідження факторів середовища, які впливають на сучасний стан лісів та їх біорізноманіття набуває особливої актуальності.

Мета дослідження – проаналізувати особливості динаміки атмосферних опадів на території дослідження та виявити їх вплив на лісові ландшафти. Основні завдання: опрацювати опубліковані матеріали з питань змін клімату на території Полісся України, провести аналіз даних спостережень за сумою опадів на метеостанції Маневичі, обґрунтувати напрямки оптимізації лісокористування на території Маневиччини.

Результати дослідження. Територія Маневицького району є однією з найбільш лісистих у Волинській області, лісистість коливається в межах від 55 до 58 %. Загалом, кліматичні умови та рельєф території сприяють строкатості лісових ландшафтів. Разом з тим, зміни режиму атмосферного зволоження впродовж року, тривалі бездошові періоди призводять до міграції представників тваринного та рослинного світу. Аналіз динаміки річної суми опадів в умовах змін клімату є важливою кліматичною складовою комплексної характеристики регіону.

За даними метеостанції Маневичі (51°17' пн. ш., 25°31' сх. д., 195 м над рівнем моря) середня багаторічна кількість опадів становить більше 600 мм. Розподіл атмосферних опадів по роках нерівномірний. Найбільша кількість опадів спостерігалась у 1998 р. (1001 мм), а найменша – у 1961 р. (299,3 мм). Коливання досить значні і в умовах потепління «метеорологічні гойдалки» посилюються і впродовж року. Так, зима 2019/2020 р. характеризувалась відсутністю стійкого снігового покриву, впродовж зими опади випадали у вигляді туману та дощу. При цьому температура повітря залишалась вищою середніх багаторічних показників. Такі умови впливають не лише на формування запасу вологи у ґрунтах, поповнення ресурсів ґрунтових та підземних вод, але і сприяють виживанню шкідників лісу. В посушливі роки спостерігаються тривалі періоди без опадів (до 50 днів), що сприяє дефіциту ґрунтової вологи. Всі ці чинники впливають на формування екологічних умов росту та розвитку лісової рослинності, порушення трофічних ланцюгів живлення в лісових ландшафтах.

Встановлено, що і за умов прояву потепління, при зростанні середньорічної температури повітря (в багаторічному режимі на 1,8...2,2 °С) максимальна кількість опадів випадає в теплий період року (з жовтня по квітень). Для території дослідження характерний континентальний

тип випадання опадів з максимумом у липні – в середньому 100 мм. В період з травня по серпень спостерігається більше 70 мм опадів за місяць [1]. Проте, опади впродовж місяців випадають нерівномірно, часто це просто рясні зливи, грози, внаслідок яких активізуються процеси водної ерозії та поверхневого стоку. Тому формується складна картина режиму атмосферного зволоження, яка вимагає детального вивчення. Встановлено, що саме показник лісистості території дослідження є ведучим місцевим чинником утворення та активізації грозової діяльності в теплий період року. Тут спрацьовує місцевий фактор, який активізує конвективні процеси. Не малу роль при цьому, вочевидь, виконує Черемське болото та сусідство з Рівненською АЕС, градильні якої є постійними постачальниками вологи до нижніх шарів атмосфери.

В багаторічному режимі чітко виражений тренд до збільшення суми опадів, що, загалом, вписується до моделі прояву регіональних змін клімату за умов потепління. В період з жовтня по грудень опадів випадає близько кліматичної норми. Особливість території в тому, що весняний період (березень–квітень) характеризується збільшенням суми опадів, на фоні її зменшення по інших метеостанціях регіону.

Рослинний покрив Маневиччини представлений зональними лісовими ландшафтами, серед яких найбільш поширені мішанолісові та соснові [2]. Ландшафт мішаного лісу найбільш багатий на різноманіття рослинного покриву, тому активно транспірує вологу та сприяє атмосферному зволоженню. Хвойні ліси представлені монокультурою, це переважно вторинні насадження. Найбільша стійкість лісових ландшафтів характерна для мішанолісових угруповань, найбільш вразливими є соснові. Саме соснові ліси найбільш поширені по території Маневиччини. Це переважно штучно посаджені або самосіви на місці вирубки дубово-соснових лісів [1]. За даними спостережень лісівників збільшується кількість осередків поширення шкідників, зокрема, верхівкового короїда. Починаючи з 2016 р. зростають площі лісів, які всихають, втрачають промислове значення, створюють комплекс екологічних проблем.

Висновки. Встановлено, що збільшення сумарної кількості опадів в теплий період року на 100 мм в умовах потепління призведе до погіршення умов середовища (ГТК зменшиться на 0,2), тому слід очікувати збільшення частоти прояву ґрунтових посух та поширення хвороб і шкідників лісу. З метою оптимізації лісокористування до-

цільно зменшити площі лісових насаджень монокультури, а відновлення проводити шляхом насадження мішано лісових угруповань, які є більш стійкими до природних викликів сьогодення.

Джерела та література

1. Сучасний екологічний стан та перспективи екологічно безпречного стійкого розвитку Волинської області: кол. моногр./за ред. В. О. Фесюка. Київ: ТОВ «Підприємство “ВІ ЕН ЕЙ”», 2016. С. 88–96.
2. Все про ліси та лісове господарство України: Зміна клімату в Україні: комахи з півдня уже проникли в північні екосистеми. 2018. 20 черв. URL: <https://www.lisportal.org.ua/11491/>

Степанюк І. О., Комбарова І. В. – студентки
IV курсу географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Голуб Г. С. – к. геогр. н., доцент кафедри
економічної та соціальної географії
ВНУ імені Лесі Українки

Головні екологічні проблеми Чорного та Азовського морів

Постановка проблеми. В останні десятиліття питання охорони навколишнього середовища є найбільш актуальними для світового наукового співтовариства, зокрема і питання забруднення вод морів Світового океану. Чорне і Азовське моря – найвіддаленіші від Світового океану, які глибоко врзані в територію Євразії та омивають територію України. Площа їх водозбірного басейну значно перевищує площу самих морів. Саме це узалежнює їх екологічний стан від антропогенного та техногенного впливу, що здійснюється високоіндустріалізованими регіонами розміщеними у водозбірному басейні.

Мета дослідження. Сучасний екологічний стан Чорного та Азовського морів в цілому дуже напружений. На Чорному морі промисловий розвиток і зростання населення прибережних країн, збільшення обсягу нафтових перевезень, інтенсивний розвиток судноплавства, будівництво, розвиток рекреації, дампінг (скидання і затоплення відходів) зумовили серйозне забруднення вод, у тому числі в районах активного рибного промислу.

Результати дослідження. Основною проблемою екологічного стану Чорного моря є антропогенний вплив, який може мати незворотні негативні наслідки. В цілому антропогенний вплив можна звести до наступного: 1) перелов риби (особливо в останні десятиліття); 2) шумове забруднення (геофізична розвідка, бурові роботи, шум гвинтів судів); 3) нафтове забруднення; 4) забруднення отрутохімікатами; 5) побутове забруднення (сміття, каналізаційні стоки); 6) радіоактивний фон судів; 7) кислотні дощі[1].

Найчутливішою до антропогенного навантаження є прибережна частина Чорного моря, особливо у зоні діяльності портів, гирлових річкових зонах, а також зонах впливу великих міст.

Значним стало забруднення акваторії Чорного моря токсичними речовинами, особливо нафтопродуктами. Після катастрофи на Чорнобильській АЕС відбулося забруднення вод Чорного моря радіонуклідами.

Головними антропогенними екологічними проблемами Чорного та Азовського морів, згідно [2; 3] є:

- біогенне забруднення і евтрофікація шельфових вод і її негативні наслідки, серед яких найбільш небезпечною є поява обширних зон придонної гіпоксії, сірчановодневого зараження і замори;

- мікробіологічне забруднення прибережних і гирлових районів моря, що загрожує здоров'ю населення приморських територій і знижує їх рекреаційний потенціал;

- забруднення моря токсичними речовинами, перш за все, нафтою і нафтопродуктами;

- поява екзотичних видів гідро біонтів (вселенців), занесених в море з баластними водами, розмноження яких порушує стабільність аборигенних екосистем і приводить до значних екологічних і економічних втрат.

Висновки. У межах водоохоронної зони Азовського і Чорного морів накопичено значну кількість твердих побутових і промислових відходів. Технологічне недосконалість облаштування звалищ викликає забруднення поверхневих і підземних вод, створює загрозу погіршення санітарно-епідеміологічного стану і здоров'я населення, деградації рекреаційних ресурсів;

Надмірний браконьєрський вилов риби. Хижацька лов риби Мінрибгоспом, яка почалася з 50-х років ХХ ст. методом потужного океанічного лову за допомогою великих мереж, замість традиційних

невеликих, спеціальних снастей. Обсяги вилову риби в Азовському морі за останні 10 років скоротилися у 5 разів. Вилов риби в останні роки становив у середньому лише 20 % рівня 1990 – початку 2000 рр., що призвело до щорічних втрат товарної продукції. Цимлянське водосховище забрало у Азова 80 % прісної води, що призвело до зменшення площ нерестовищ осетрових, оселедця, рибця та підвищення солоності моря [1].

Особливу небезпеку для екосистеми морів представляють сільськогосподарські стоки, до складу яких входить багато отруйних хімічних речовин, препаратів-пестицидів, призначених для знищення шкідливих комах і гризунів.

Джерела та література

1. Екологічна безпека Азово-Чорноморського шельфу/Г. О. Білявський [та ін.]. *Екологія і ресурси: зб. наук. пр./* Ін-т проблем нац. безпеки; голов. ред. В. П. Горбулін. Київ, 2007. Вип. 17. С. 20–27. Бібліогр.: 6 назв.
2. Мазур Л. В., Міськевич С. В. Аналіз екологічних наслідків забруднення вод світового океану викидами нафти. *Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України в світлі вчення про ноосферу: матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф.* Полтава, 2009. С. 173–174. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/11337> (дата звернення: 24.03.2021).
3. Шевчук І. І., Чабанчук В. Ю. Забруднення атмосфери та світового океану пластиком. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. аспір. і студ. (12–13 трав. 2020 р.)*. Луцьк, 2020. С. 569–571. URL: <https://bit.ly/3kIdopJ> (дата звернення: 24.03.2021).

Шевчук І. І. – студентка ІІ курсу

географічного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Новосад О. В. – к. е. н., асистент кафедри

економічної та соціальної географії

ВНУ імені Лесі Українки

Значення туристсько-рекреаційних ресурсів Володимир-Волинського району для економіки регіону

Постановка проблеми. Розвиток туристсько-рекреаційної галузі має велике значення для економіки країни та її регіонів. А тому, значну увагу потрібно приділити вивченню туристсько-рекреаційних ре-

сурсів, оскільки саме їх розвиток та подальша оцінка стануть важливою умовою для поступальної динаміки економіки регіону. Ефективне і раціональне використання даних ресурсів в перспективі дає можливість залучати інвестиції, створювати робочі місця, розширювати туристичний потенціал району та загалом, сприяє економічному процвітанню території.

Метою дослідження є потенціал туристсько-рекреаційних ресурсів Володимир-Волинського району та їх значення у економічному розвитку даної території.

Результати досліджень. Досвід багатьох європейських країн свідчить про те, що ефективне використання рекреаційно-туристичної галузі регіону спроможне забезпечити йому, стійке економічне зростання. Усі можливості для економічного зростання за рахунок розвитку туристсько-рекреаційних ресурсів має і Володимир-Волинський район, хоча на жаль, не всі об'єкти даного району знаходяться в належному стані. Розглянемо потенціал деяких з них.

На території села Затурці, у родинному будинку садиби Липинських створено єдиний в Україні і світі меморіальний музей відомого історика, політолога і державного діяча початку ХХ ст., уродженця Волині В'ячеслава Липинського.

Науковці музею налагодили стосунки з родичами В. Липинського у Польщі, зав'язали листування з Президентом Східно-Європейського дослідного інституту імені В. К. Липинського у США, зібрали значну кількість експонатів та унікальну колекцію речей та документів.

Досить привабливим для туристів є – Кисилин. Зовсім не примітне село на Волині, яке часто вважають віддаленим і яке б могло стати центром для них. На даний час там збереглося кілька архітектурних пам'яток, маленька частина польського кладовища, декілька пам'ятників і найголовніше – костел Кармелітів, який становить глибоку історичну пам'ять, або як його ще називають «Кисилинське чудо». Споруда є пам'ятником архітектури і знаходиться під охороною держави. Стіни оздоблені старовинною ліпниною та цінними фресками, під будівлею проходить безліч підземних ходів, що тягнуться на десятки кілометрів від нього.

Варто уваги і те, що поруч із костелом є поховання поляків, які загинули під час трагічних подій 1943 р. Меморіал «Братська могила поляків» складається із двох частин, що були встановлені 1991 р. Головна стела із написом «Тут поховані громадяни польської національності, які трагічно загинули 11 липня 1943 року» [3].

На території даного села знаходиться також Церква святого Архистратига Михаїла з дзвіницею споруджена у XVII ст. із стінами шириною у півтора метри. Зараз храм – пам'ятка містобудування і архітектури національного значення [4].

Цікавим є і той факт, що на території Володимир-Волинського району є озеро Холопичівське, яке виникло внаслідок заповнення карстової заглибини, яку «відшліфував» льодовик, зробивши озерну улоговину. Озеро належить до озерного басейну Прип'яті на його базі в 1993 р. утворений гідрологічний заказник «Холопичівський», який розміщений неподалік від села Холопичі [1].

Розташування водного об'єкту в оточенні соснового лісу приваблює відпочиваючих і має великий потенціал, що може скласти конкуренцію славнозвісному Світязю [2].

Висновки. Проаналізувавши, далеко не всі, туристсько-рекреаційні ресурси Володимир-Волинського району, можемо сказати, що потенціал є, і досить значний.

Тому, ми можемо стверджувати, що туристсько-рекреаційні ресурси у Володимир-Волинському районі потрібно використовувати в повній мірі, адже вони мають потенціал для організації відпочинку, внутрішнього та в'їзного туризму, екскурсійної діяльності, що в результаті призведе до збільшення місцевого бюджету, згодом до поліпшення стану туристсько-рекреаційних ресурсів, а в підсумку – поліпшення туристичної привабливості району. Звичайно, для вирішення даних питань потрібно залучення як інвестиційних коштів так і людського ресурсу.

Більшість визначних пам'яток повинні бути включені до туристичних маршрутів. Сприяння держави у відтворенні та збереженні даних ресурсів, а також належна реклама спонукатиме до зацікавленості як відвідувачів так і інвестарів, що в свою чергу надасть можливість створити значний економічний та соціальний ефект.

Джерела та література

1. Географія рідного краю. Волинська область: навч.-метод. посіб. Луцьк, 2001.
2. Музейний простір Волині. URL: http://volyn-museum.com.ua/index/zaturcivskij_memorialnij_muzej_v_lipinskogo/0-6
3. Локачинський район: забуті пам'ятки історії. URL: <https://www.hroniky.com/news/view/8933-lokachynskiy-raion-zabuti-pam-iatky-istorii>
4. У забутому селі Кисилін все дихає історією. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/12085-u-zabutomu-kisilini-vse-dikhae-istorieyu.html>

Шевчук І. І. – студентка II курсу
географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;

Стельмах В. Ю. – ст. викл. кафедри фізичної
географії ВНУ імені Лесі Українки

Аналіз негативного впливу діяльності АЕС на навколишнє середовище та шляхів його оптимізації

Постановка проблеми. Атомні електростанції є одним із потужних джерел отримання електроенергії. Сьогодні у світі близько 16 % електричної енергії виробляється на АЕС. Проте, експлуатація та функціонування атомної енергетики несе велику небезпеку навколишньому середовищу, особливо в разі порушення функціонування ядерних реакторів. До основних екологічних проблем, зумовлених діяльністю АЕС, можна віднести наступні:

- утилізація радіоактивних відходів;
- великі об'єми теплових забруднень;
- виробництво та розповсюдження ядерної зброї.

На жаль, на даний час не існує затвердженої програми, яка могла б регулювати утилізацію радіоактивних відходів, що є одною із найбільш актуальних проблем на сучасному етапі розвитку господарського комплексу [3]. За 60 років комерційного використання ядерної енергетики людство не спромоглося побудувати жодного кінцевого сховища для радіоактивних відходів АЕС [4].

Мета дослідження – виявити та дослідити негативні аспекти впливу атомних електростанцій на довкілля.

Результати дослідження. Радіоактивне забруднення супроводжує всі ланки складного господарства ядерної енергетики, починаючи від видобутку і закінчуючи зберіганням і регенерацією палива. Тому радіоактивні відходи – одне з найбільш болючих питань у даній темі, адже це основна екологічна проблема атомних станцій, яка досі не вирішена. Наукові проекти щодо того, куди дівати відпрацьоване ядерне паливо, починаючи з надр та океанських глибин і завершуючи могильниками на Місяці та запущеними кудись подалі в космос контейнерами, не були реалізованими [4].

Перш за все, необхідно сформулювати організаційно-правові засади, а також налагодити інфраструктуру, адже саме вони забезпечать повний цикл поводження з радіоактивними відходами всіх типів і категорій від їх утворення до захоронення. Алгоритм дій полягає у наступному:

- створення актів законодавства, норм, правил та стандартів у сфері поводження з радіоактивними відходами;
- формування органів державного управління та регулювання ядерної та радіаційної безпеки;
- організацію спеціалізованих підприємств, які будуть здійснювати кондиціонування, перевезення, зберігання та захоронення радіоактивних відходів;
- створення сховищ для зберігання і захоронення відходів (місце знаходження яких, буде науково обґрунтовано);
- врегулювання механізму фінансування всіх етапів поводження з радіоактивними речовинами та відходами [1].

Одним із аргументів щодо виправданості функціонування атомних станцій є твердження про те, що АЕС – чиста енергія, оскільки немає викидів CO² та інших парникових газів. Проте варто взяти до уваги те, що саме уран, торій і плутоній виступають як паливний ресурс, а отже в атмосферу здійснюються великі об'єми забруднень, в тому числі і теплових, що певною мірою тягне за собою такі наслідки як: зміна клімату, порушення біоценозів тощо [2].

Коли порушується питання будь-якого використання урану, відразу ж постає питання ядерної зброї. Це зброя масового ураження вибухової дії, заснована на використанні ядерної енергії, що виділяється при ланцюгових реакціях. Особливо гостро постає це питання в зв'язку з високорадіоактивними відходами з ядерних реакторів, оскільки вони можуть містити плутоній. Існуючі підприємства із регенерації ядерного палива самим своїм існуванням створюють можливість використання плутонію для виробництва ядерної зброї [3].

Висновки. Отже, підсумовуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що атомні електростанції мають значний негативний вплив на навколишнє середовище. Задля безпечного функціонування необхідний постійний контроль та підтримка (як у фінансовому, так і в науковому плані) зі сторони держави, створення спеціалізованих підприємств та сховищ.

Джерела та література

1. ЗУ Про поводження з радіоактивними відходами Закон України Про поводження з радіоактивними відходами від 30.06.1995 № 255/95-ВР.
2. Чому атомна енергетика – брудна енергетика і не може вважатися «екологічною». URL: <https://ecoaction.org.ua/atom-ne-eko.html>
3. Ядерна енергетика: прості питання/за ред. А. Мартинюка. Рівне, 2010. 60 с.
4. Ядерні відходи, або як планувати на мільйон років. URL: ядерні-відходи-або-як-планувати-на-мільйон-років/a-2480236

Басараб В. В., Шабала О. В. – студентки
V курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Павлова О. М. – д. е. н., професор
ВНУ імені Лесі Українки

Проблеми впровадження соціальних та економічних інновацій західних міст України

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації суспільного простору активна соціальна та економічна інноваційна діяльність є чи не найважливішим рушієм структурних зрушень у світовій економіці, здатним впровадити нові технології виробництва та бізнесу задля істотного підвищення рівня задоволення потреб суспільства. В Україні, незважаючи на численність заходів щодо стимулювання науково-технічного та інноваційного розвитку, задекларованих вітчизняними програмними, законодавчими та відомчими нормативними документами, фактична результативність їхньої реалізації залишається низькою.

Мета дослідження. Показати основні труднощі впровадження соціальних та економічних інновацій в містах Західного регіону та зробити відповідні висновки про можливі варіанти їх вирішення.

Результати дослідження. Соціально-економічну модернізацію Західних регіонів України неможливо здійснити без впровадження заходів, зорієнтованих на забезпечення сталого розвитку міст. У сфері забезпечення розвитку інновацій міст Західного регіону існує багато труднощів, пов'язаних з нагромадженням хронічних соціальних, економічних та екологічних проблем, які суттєво впливають на якість та безпеку життя людей у даних містах [1]. Основними серед них є наступні: 1. Спостерігається неузгодженість загальнодержавних, регіональних та місцевих концепцій, стратегій та програм, зорієнтованих на сталий розвиток міст Західного регіону. В Україні чинними є десятки програм та стратегій загальнодержавного, регіонального та

місцевого значення, що прямо чи опосередковано стосуються розвитку територій, проте їх результативність є дуже низькою. 2. Неналежним є стан житлово-комунального господарства таких міст, недостатніми є обсяги капітальних вкладень у розвиток житлово-комунального господарства. Домінування природних монополій у містах Волинської, Рівненської, Львівської та Тернопільської області у галузі ЖКГ призвело до того, що комунальні підприємства, здебільшого, неспроможні надавати споживачам якісні послуги у сфері ЖКГ. 3. Спостерігається низький рівень благоустрою міст цих областей, незадовільною залишається ситуація зі збиранням та утилізацією твердих побутових відходів. Одним із викликів щодо забезпечення розвитку міст є нагальна проблема забезпечити екологічну безпеку життєдіяльності населення. 4. Спостерігається відсутність значної кількості новостворених робочих місць. Застарілою є соціальна інфраструктура міст України Західного регіону. Досить низьким є показник залучення інвестицій. Все це ускладнює ситуацію на ринку праці, спричинює трудову міграцію з прилеглих територій до великих міст, а надалі закордон, саме тому відбувається значний відплив робочої сили. Протягом 2000–2020 рр., при відносно незмінній чисельності населення в великих містах Західного регіону України, спостерігалися доволі різноспрямовані тенденції їх економічного розвитку. Так, середньооблікова кількість штатних працівників знизилась у Львові (майже на 20 %), Рівному (на 24 %) і Чернівцях (майже на 30 %). Натомість у Луцьку вона зросла на 6 %. 5. Незавершеність в Україні реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади не дає можливості органам місцевого самоврядування міст Західного регіону сформувати необхідні управлінські та фінансові ресурси для розвитку територій. Відкритість інституційного середовища міста до еволюційних змін є одним з основних чинників його економічного розвитку, а вигідне географічне розташування і достатня транспортна доступність визначають здатність економіки міста інтегруватися в нові ланцюги доданої вартості та адаптуватись до сучасних інноваційних трендів [2].

Висновки дослідження. Аналізуючи наведену інформацію про міста Західного регіону України варто акцентувати увагу на приблизно однаковому незначному скороченні середньооблікової кількості штатних працівників у кожному з них, на наявності вагомих проблем з введенням соціальних та економічних інновацій. На сучасному

етапі існує значна кількість шляхів розвитку міст. Серед них можна виділити наступні. 1. В умовах проведення реформ територіальної організації та децентралізації влади формування ефективних громад з центром в містах обласного значення. 2. Формування програм стратегічного розвитку міст Західного регіону, які б враховували сучасні тенденції глобалізації, посилення міжрегіональної конкуренції, швидкі зміни в навколишньому середовищі. 3. З метою вирішення економічних та екологічних проблем формування сприятливого інвестиційного та інноваційного середовища розвитку міста. Максимальне спрямування зусиль на залучення інвестицій, створення нових сучасних робочих місць, вирішення соціальних та екологічних проблем. 4. Максимально широке залучення сучасних інформаційних технологій у розвиток, побудова «розумних» міста на основі «smart»-технологій. 5. Запровадження енергоефективності у всіх сферах життєдіяльності міста. Адже сьогодні вона є головним атрибутом сучасного міста, основа для запровадження сучасних концепцій розвитку. 6. Запровадження парастисипативного управління, спрямованого на максимальне залучення до розвитку свого міста та управління.

Джерела та література

1. Кравченко В. І. Глобальні процеси і тенденції розвитку економіки та фінансів України. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
2. Мельник М. І. Структурна трансформація економіки міст Західного регіону України: передумови, чинники та особливості: наук. доп./НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. М. І. Мельник. Львів, 2020. 163 с.

Глуцук О. С. – студентка I курсу факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Ющишина Л. О. – к. е. н., доцент кафедри менеджменту адміністрування

ВНУ імені Лесі Українки

Переговори як ефективний шлях вирішення конфліктів

Постановка проблеми. Для сучасних людей конфлікт став чимось звичним. Ще у 1957 р. відомий німецький соціолог Р. Дарен-

дорф розглядаючи причини соціальних конфліктів у своїй праці «Класи та класові конфлікти в індустріальному суспільстві» зазначав, що «наявність конфлікту – природній стан, відсутність конфліктів є чимось ненормальним та дивним» [1]. Усім зрозуміло, що конфлікти не можуть не виникати, так як не існує ідеальної сумісності усіх інтересів в усіх сферах на усіх рівнях управлінської системи. Тому оволодіння методами управління конфліктними ситуаціями та розв'язання конфліктів, у випадку їх загострення, стане найкращим шляхом запобігання негативних наслідків їх дії. Систематизоване з'ясування причин зіткнення потреб, пріоритетів чи цілей дозволить спростити процес практичного вирішення конфліктних ситуацій. Тому особливої уваги заслуговують питання врегулювання конфліктів через переговори.

Мета дослідження полягає у розкритті принципів ведення переговорів, як одного з найбільш ефективних шляхів вирішення конфліктів.

Результати дослідження. Неминучість виникнення конфліктів пов'язана не лише із сучасним ритмом та умовами розвитку суспільства, а швидше з небажанням поступитися принципами, або взагалі будь-чим, що, в свою чергу зумовлює протилежну спрямованість та непримиренність протидіючих сторін.

М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі автори книги «Основи менеджменту» дотримуються такої точки зору, що конфлікт – це «відсутність згоди між двома чи більше сторонами, котрі можуть бути конкретними особами або групами» [2]. Отже, конфлікт – це зіткнення поглядів, інтересів, вподобань що надалі призводить до напруження, незгод та суперечок. У більшості ситуаціях конфлікт не можна залишати невирішеним, для цього існують різні методи розв'язання конфліктів. Проте, на нашу думку, більшість конфліктних ситуацій найкраще вирішувати шляхом переговорів. Переговори, в свою чергу, являють собою «набір тактичних прийомів, спрямованих на пошук взаємоприйнятних рішень для конфлікуючих сторін» [3].

Можливість переговорів залежить від стадій конфлікту. До прикладу: під час напруженості та незгоди переговори проводити недоцільно, ще не всі складові конфлікту визначилися. Переговори будуть доцільними при суперництві та ворожнечі, а при агресивності до переговорів слід долучити і третю незалежну сторону.

Правильно організовані переговори проводять у чотири етапи, а саме:

1) підготовка до переговорів. На цьому етапі збирається вся інформація про конфлікт та його учасників. Визначають причини та наслідки конфлікту, а також визначається мета та можливі варіанти вирішення. Статистикою встановлено, що правильна організація цього етапу – це 50 % успіху переговорів;

2) початок переговорів і попередній вибір позиції учасників. На цьому етапі сторони конфлікту висловлюють свої інтереси, думки, можливе незадоволення. Тобто конфліктна ситуація розглядається з обох сторін;

3) пошук вирішення конфлікту. Основним завданням переговорів на цьому етапі є спрямування на вирішення конфліктної ситуації оптимальними методами. Тут можливі різноманітні маніпуляції й психологічний тиск, захват ініціативи всіма можливими засобами;

4) завершення переговорів. Це останній і завершальний етап переговорів на якому конфлікт має бути вирішеним. Між сторонами не має залишатися напруги та непорозумінь, але не завжди остаточний результат може задовольнити обидві сторони [3; 4].

Кожен етап переговорів по своєму важливий у розв'язанні спірного питання. І тут не має загальних рекомендацій, бо сформулювати їх без врахування конкретної ситуації неможливо. Головне проявляти щирий інтерес до проблем протидіючої сторони, доброзичливість, зосередити увагу на тих чинниках, які перешкоджають досягненню консенсусу.

Висновки. Переговори як соціально-психологічний процес мають психологічні механізми й особливу технологію проведення, тому вміння ввести переговори та через них вирішувати конфлікти дуже корисна й ефективна навичка у будь-якій сфері діяльності. Вона допоможе діловій людині максимально використати свій потенціал та успішно вийти з конфлікту з досвідом виживання у жорстких умовах сучасного ділового світу.

Джерела та література

1. Лісничук О. Політична енциклопедія. Київ: Парламент. вид-во, 2011. 808 с.
2. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: пер. с англ. Москва: Дело, 1997. 492 с.
3. Коваленко Д. В., Шалімова І. М., Керницький О. М. Конфліктологія: навч. посіб. Харків: Точка, 2012. 221 с.
4. Конфліктологія : навч. посіб./Л. М. Ємельяненко, В. М. Петюх, Л. В. Торгова, А. М. Гриненко. Київ: КНЕУ, 2003. 315 с. URL: <https://buklib.net/books/25651/>

Звірко А. О., Демчук І. В. – студенти II курсу факультету економіки та управління ВНУ імені Лесі Українки
Матвійчук Н. М. – к. е. н., доцент кафедри фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Вплив цифровізації на діяльність банків

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується прогресивністю новітніх технологій, які дедалі більше впливають на фінансові ринки. Відповідно, одним із найважливіших напрямів розвитку економіки, у тому числі банківського сектору, є цифровізація. Оскільки ефективна банківська система є основою фінансової стабільності країни, будь-який вплив на даний сектор економіки має важливе значення і вимагає детального дослідження.

Мета дослідження – визначення важливості і масштабності впливу цифровізації на банківську діяльність.

Результати дослідження. Сучасні банки функціонують у середовищі стрімких змін у технологіях, значної конкуренції на ринку фінансових послуг зі збільшенням кількості небанківських організацій, змін у поведінці клієнтів і регулюванні. У результаті банки та їхні операційні моделі, що функціонують нині, не зможуть залишатися незмінними в майбутньому [1, 99].

Цифровізація банківської діяльності охоплює впровадження цифрових технологій в усі сфери діяльності банку, включаючи як внутрішні інновації, які використовуються всередині банку (запровадження електронного документообігу, дистанційна робота банківських працівників), так і зовнішні, які спрямовані на вдосконалення чи запровадження нових методів реалізації банківських продуктів, обслуговування клієнтів тощо.

У даний час основні інвестиції банків здійснюються в розвиток технологій, що дозволяють максимально персоналізувати клієнтські відносини і поглибити зв'язок банківських послуг з електронними пристроями. Проаналізувавши вплив цифровізації на банківську діяльність, ми виділили цифрові технології, які зараз активно розвиваються у банках:

– розвиток технології Big Data. Внаслідок обробки великого обсягу інформації, як структуризованого, так і не структуризованого

характеру, ця технологія полегшує її сприйняття клієнтами банку та сприяє її систематизації.

– повсякденне занурення в соціальні мережі. При правильному веденні інформаційного профілю банку, соціальні мережі сприяють формуванню груп клієнтів з високим ступенем лояльності до банку.

– біометрична ідентифікація. Інноваційними в Україні є такі технології ідентифікації клієнтів: відбитки пальців (підтвердження операцій у мобільному додатку «Ощад 24/7») та розпізнавання обличчя (FacePay24 від Приватбанку) [2, 83].

– технологія Blockchain. Це перспективна технологія, яка допомагає зберігати інформацію по всіх банківських операціях (транзакціях, інформацію про права власності, угоди та інші дані). На основі блокчейну можуть створюватися різні фінансові інструменти, такі як криптовалюти, національні цифрові валюти, а також масиви даних по операціях та угодах.

– електронні платіжні системи та електронні гаманці. Вони дозволяють оплачувати комунальні послуги, рахунки, покупки, банківські кредити тощо, при цьому здійснювати платежі можна за допомогою спеціальних мобільних додатків.

– поява інтернет речей. Пристрої, що оточують людину в будинку, автомобілі, виконують обробку інформації, її аналіз, приймають рішення і виконують певні дії, внаслідок чого спеціальні додатки дозволяють банкам збирати більше даних про смаки і переваги своїх клієнтів, їх поведінку і потреби.

– технології відкритих API. Сьогодні активно розвивається Open banking – новий напрямок бізнесу на основі технології відкритих API (прикладний програмний інтерфейс), який дозволяє банкам підключати нові нефінансові сервіси, а компаніям-партнерам надавати банківські послуги (видавати банківські картки, працювати із самозайнятими тощо).

Сьогодні, в період пандемії та економічної кризи, цифровізація послуг стала особливо актуальною для банківського сектору. Під час самоізоляції багато клієнтів почали віддавати перевагу дистанційним технологіям обслуговування замість традиційного відвідування відділень. Пандемія пришвидшила процес цифровізації банківської діяльності та перехід в онлайн режим користування.

Національний банк та Міністерство цифрової трансформації активно працюють над цифровізацією банківської системи України. З 2020 р. банки України можуть верифікувати клієнтів без їхньої осо-

бистої присутності через використання системи онлайн-верифікації BankID. Електронна ідентифікація особи через BankID дає змогу підтвердити особу користувача, використовуючи його логін і пароль Інтернет-банкінгу та отримати дистанційний доступ до адміністративних, фінансових та комерційних послуг. Так, споживач може перейти до іншого постачальника газу не виходячи з дому за допомогою системи BankID. Від банку державний орган отримує необхідну інформацію (паспортні дані, ідентифікаційний код тощо). Платники податків також використовують цю систему для звітування в електронній формі [2, 85].

У майбутньому НБУ планує масштабну діджиталізацію не тільки банків, а й інших фінансових установ – страхових, кредитних компаній тощо.

Висновки. Цифровізація виступає ефективним інструментом розвитку банківського сервісу, що сприяє уникненню бюрократичних процедур для клієнтів, підвищенню конкурентоспроможності банків, зменшенню дистанції між банком і клієнтом. Також важливою під час пандемії є мінімізація соціальних контактів, яку забезпечує впровадження онлайн-послуг.

Джерела та література

1. Казарян О. Г. Вплив цифрової економіки на діяльність банків України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38 (2). С. 98–102. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2019_38\(2\)__22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2019_38(2)__22)
2. Матвійчук Н. М., Теслюк С. А. Основні тенденції розвитку банківських інновацій в Україні. *Екон. часоп. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2021. № 1 (25). С. 79–87.

Кицюк І. В. – к. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами
ВНУ імені Лесі Українки

Розвиток нефінансової звітності в Україні в умовах європейської інтеграції

Постановка проблеми. Порівняно нова і дуже важлива глобальна тенденція розвитку корпоративної соціальної відповідальності

(далі – КСВ) стосується нефінансової звітності. Нефінансова звітність (звітність з корпоративної соціальної відповідальності, соціальна звітність, звітність зі сталого розвитку) є важливим інструментом соціально відповідального бізнесу, націленим на вдосконалення бізнес-діяльності. Впровадження та розвиток нефінансової звітності національними суб'єктами господарювання набуває особливої актуальності в умовах процесів європейської інтеграції. Адже, підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є фактично вибором стратегічного напрямку реформування країни та подальшої глибинної її інтеграції в сучасну європейську, світову економічну систему.

Мета дослідження полягає у розкритті інформації про глобальні стандарти нефінансової звітності та їх застосування національними суб'єктами господарювання. Основну увагу було зосереджено на проведенні аналізу звітів, підготовлених учасниками Мережі Глобального Договору ООН в Україні (суб'єктами бізнесу).

Результати дослідження. Протягом останніх років все більша кількість компаній у світі зацікавлені в дотриманні принципів та стандартів КСВ у власних бізнес-операціях, одночасно демонструючи відповідальність за свій вплив на суспільство, та, враховуючи попит зацікавлених сторін на більшу прозорість та підзвітність бізнесу. Світова спільнота також здійснює активну діяльність у напрямі розробки загальних стандартів нефінансової звітності. Зокрема, важливу роль у даній сфері відіграють Глобальна ініціатива зі звітності (англ., Global Reporting Initiative, GRI), Міжнародна рада з інтегрованої звітності (англ., The International Integrated Reporting Council, IIRC), Організація Об'єднаних Націй (англ., The United Nations, UN). Законодавство ЄС також вимагає від великих компаній розкривати певну інформацію про те, у який спосіб вони здійснюють свою діяльність та управляють соціальними та екологічними викликами (Директива 2014/95/EU щодо розкриття нефінансової інформації) (англ., Directive 2014/95/EU on non-financial reporting). Зокрема, починаючи із 2018 р. компанії зобов'язані включати нефінансові показники у свої річні звіти. Крім того, у червні 2017 р. Європейська Комісія оприлюднила рекомендації (Керівні принципи Європейської Комісії щодо нефінансової звітності) (англ., Guidelines on non-financial reporting (methodology for reporting non-financial information) C/2017/4234), які включають методологію звітності нефінансової інформації, щоб допомогти компаніям розкривати інформацію щодо екологічних та соціальних складових їхньої діяльності. Дані рекомендації не є обов'язковими, і компанії

можуть на власний розсуд обирати яких рекомендацій дотримуватися: міжнародних, Європейського Союзу, або ж національних, враховуючи власні характеристики та особливості бізнес-середовища [4].

У рамках гармонізації українського законодавства із європейським, у 2019 р. середні та великі підприємства України вперше подавали звіти про управління за 2018 р., що втричі підвищило кількість звітів в Україні серед ТОП-100 великих компаній [2], проте, у більшості випадків дані звіти або мали суто формальний характер (перекладені на відділ бухгалтерії), або їхнє оприлюднення залишало бажати кращого (на сайті компанії в непримітному місці) [1], що, у свою чергу, вимагає більш свідомого та відповідального підходу суб'єктів господарювання до процесу звітності щодо КСВ. Оскільки як наявність відповідного звіту, так і стандарт, який використовується при підготовці звіту, є важливим показником рівня розвитку КСВ компанії в цілому.

Основними стандартами, що використовуються при підготовці звітів учасниками Глобального Договору ООН в Україні [3; 5] є Принципи підготовки комунікації про досягнутий прогрес Глобального договору ООН (англ., UN Global Compact Communication on Progress, CoP); а також інформація про внесок в досягнення 17 Цілей Сталого Розвитку ООН до 2030 року (англ., United Nation's 17 Sustainable Development Goals, SDGs). Лише окремі, зазвичай великі, компанії використовують стандарти звітності у сфері сталого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності (англ., Global Reporting Standards). Також застосовуються наступні стандарти: Керівні принципи ООН щодо бізнесу та прав людини; Конвенції Міжнародної організації праці; Серія стандартів AccountAbility (AA1000); Міжнародний стандарт Інтегрованої звітності IIRC (англ., <IR> Framework); Стандарт ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності».

Висновки. Враховуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що в умовах сучасних тенденцій глобального розвитку, дотримання концепції КСВ є вагомим чинником, що сприяє досягненню інноваційності, конкурентоспроможності та сталого зростання як суб'єктів господарювання, так і національних економік в цілому.

Джерела та література

1. Абакумова Ю. Не залишитися осторонь. *Бізнес журнал*. 2019. 30 жовт. URL: <https://business.ua/special/111-spetsproekt-krashchi-proekty-korporatyvnoi-sotsialnoi-vidpovidalnosti/7081-ne-zalishititsya-ostoron> (дата звернення: 17.05.2020).

2. Саприкіна М. Навіщо бізнесу звіти зі сталого розвитку. *Економічна правда*. 2019. 31 жовт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/10/31/653160/> (дата звернення: 18.05.2020).
3. Global Compact Network Ukraine: веб-сайт. URL: <https://globalcompact.org.ua/members/> (дата звернення: 20.05.2020).
4. Non-financial reporting. *European Commission*: веб-сайт. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/company-reporting-and-auditing/company-reporting/non-financial-reporting_en (дата звернення: 28.03.2020).
5. United Nations Global Compact: веб-сайт. URL: <https://www.unglobalcompact.org> (дата звернення: 20.05.2020).

Кравчук Д. В. – студент II курсу факультету економіки та управління ВНУ імені Лесі Українки;
Левицький В. В. – к. е. н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування ВНУ імені Лесі Українки

Соціально-орієнтована система управління як елемент адміністративного менеджменту підприємства

Постановка проблеми. Підвищення соціально-економічної стійкості підприємства на основі врахування факторів публічності та демократичних заходів потребує створення та ефективного функціонування багатьох систем, серед яких соціально-орієнтована система управління є одним з головних елементів адміністративного менеджменту підприємства та одночасно є критерієм забезпечення ефективної діяльності підприємства в цілому.

Мета дослідження полягає у формуванні основних складових соціально-орієнтованої системи управління підприємством на основі ефективної організації адміністративного менеджменту із урахуванням впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища для стабільного й стійкого розвитку його діяльності.

Результати дослідження. Елементи соціально-орієнтованої системи управління з'явилися у 40-ві роки минулого століття в США у вигляді соціальних рейтингів компаній, які проводилися незалежними оцінювачами (аудиторами) [2–3]. Вони оцінювали стосунки та взаємовідносини адміністрації (адміністративного менеджменту) з найманими працівниками, профспілками, з органами влади й суспіль-

ними інститутами на місцевому та державному рівнях, а також участь й вплив приватного бізнесу (підприємств) на соціально-економічні та екологічні програмами розвитку територій, на яких вони розташовані та здійснюють свою діяльність. Зокрема, в програмах підвищення безпеки виробництва, покращення якості товарів, зниження рівня соціальної несправедливості та економічної нерівності, дотримання прав працівника адміністрацією підприємства [2].

Крім того, варто зазначити, що соціальні інвестиції підприємств у соціально-орієнтовані програми також включали прямі інвестиції, пожертвування у вигляді грошей, товарів (послуг) та ряд інших форм [1]. Саме тому, система соціально-орієнтованого управління підприємством не лише сприяє підвищенню позитивного іміджу підприємств-лідерів, що іноді буває важливішим за їх поточні фінансові результати, але є одним із головних індикаторів їх інвестиційної привабливості та суттєво визначає їх рівень капіталізації у сучасному середовищі бізнесу.

На нашу думку, до основних складових соціально-орієнтованої системи управління у структурі адміністративного менеджменту підприємства варто віднести:

- по-перше, перетворення соціально-орієнтованої складової діяльності підприємства в один з головних принципів та мотивів розвитку адміністративної складової, що забезпечує його стабільне функціонування та сприяє підвищенню конкурентоспроможності на ринку;

- по-друге, формування, в першу чергу у розвинених країнах, так званої «соціо-орієнтованої економіки» – економіки, в якій ухвалення рішень здійснюється виходячи не лише із вимог кон'юнктури ринку, але із різного роду неринкових (соціальних) потреб суспільства та його членів;

- по-третє, зростання усвідомлення власниками підприємств та менеджменту держави, в першу чергу, тими, які на практиці реалізують статус «соціально-орієнтованих» у необхідності виконання своїх регулюючих функцій у соціальній сфері на рівні адміністративного менеджменту підприємства. Дані функції, виражаються зокрема, у встановленні для підприємства соціально-орієнтованих стандартів обов'язкового та добровільного характеру, верифікацію яких покликаний здійснити адміністративний менеджмент. При цьому варто враховувати той факт, що органи управління (адміністрації) усіх рівнів об'єктивно зацікавлені у реалізації системи соціально-орієнтованої системи управління на підприємствах. Вона дозволяє їм володіти реальною інформацією щодо соціальної ситуації на підприємстві, визначати основні напрями своєї дії на формування та реалізацію внутрішніх

соціально-орієнтованих стратегій управління, продуктивно брати участь в діалозі з іншими соціальними партнерами на різних рівнях;

– по-четверте, встановлення соціально-орієнтованих стандартів для підприємства на рівні приватних та держаних структур;

– по-п'яте, посилення суспільної, у тому числі, профспілкової, а також професійної (аудиторської) системи управління найважливішими соціально-орієнтованими параметрами життя підприємства;

– по-шосте, усвідомлення та визнання адміністрацією підприємства своєї соціальної відповідальності перед споживачами продукції (послуг), працівниками і власниками капіталу підприємства, громадянами, що проживають на територіях, на яких розташовані підприємства, населенням країни та світу вцілому, а також перед майбутніми поколіннями.

Висновки. Отже, реалізація соціально-орієнтованої системи управління як основного елементу системи адміністративного менеджменту підприємства допоможе йому досягти не лише ефективного розвитку у перспективі, а й забезпечить адаптацію його до постійних змін та впливів факторів зовнішнього середовища.

Джерела та література

1. Бакуменко В. Д., Тимцуник В. І. Адміністративний менеджмент: навч. посіб. Київ: Центр підготовки навч.-метод. видань КНТЕУ, 2013. 334 с.
2. Фоломкіна І. С. Адміністративний менеджмент: конспект лекцій. Донецьк: ДонНУЕТ, 2014. 101 с.
3. Фомичев А. Н. Административный менеджмент: учеб. пособие. Москва: Изд.-торг. корпорация «Дашков и К^о», 2003. 228 с.

Крет М. А. – студент I курсу магістратури факультету економіки та управління ВНУ імені Лесі Українки

Рейкін В. С. – д. е. н., професор кафедри менеджменту та адміністрування ВНУ імені Лесі Українки

Формування інтегрованої стратегії управління підприємством

Постановка проблеми. Інтеграційна стратегія є ефективним інструментом стимулювання зростання та розвитку конкурентних переваг промислових підприємств. Відбувається консолідація виробничого,

збутового та фінансового потенціалу, що дозволяє забезпечити формування додаткового результату, основою якого виступає ефект синергії.

Метою дослідження є забезпечення сталого та ефективного розвитку підприємства.

Результати дослідження. Стратегія менеджменту являє собою логічно послідовну інтегровану в загальний процес управління схему прийняття промислових, фінансових та інших рішень. Під інтеграцією господарюючих суб'єктів розуміємо процеси об'єднання ресурсів, активів, технологій, факторів виробництва, інформації, збутових мереж для досягнення загальних цілей. При такому підході має місце ефект синергізму [3]. Основна причина інтеграції криється в прагненні отримати і посилити синергетичний ефект, виражений у вигляді економії на масштабах діяльності, комбінуванні взаємодоповнюючих ресурсів, мінімізації трансакційних витрат.

Найважливішим принципом створення інтегрованої стратегії управління підприємством (ІСУП) є принцип інтеграції. Реалізація принципу інтеграції дозволяє забезпечити централізацію і узгодженість розробки та виконання стратегій розвитку на рівні окремих підприємств [2].

До числа основних принципів створення ІСУП також необхідно віднести принцип безперервності. В умовах активізації дестабілізуючих факторів, потрібно забезпечити безперервний оперативний моніторинг та коригування стратегії розвитку підприємства, здійснювати постійний контроль і регулювання процесів її розробки та реалізації.

Ефективність інтегрованої системи розробки та реалізації стратегії розвитку підприємства визначається також її гнучкістю, здатністю адаптуватися до змін ринкових умов.

Стратегія інтеграції базується на таких факторах як: стратегічна зона господарювання, методи концентрації і інтеграції конкурентних ресурсів та ін. [1]. Стратегічну зону господарювання можна визначити як частину (сегмент) зовнішнього середовища, що відображає інтереси підприємства, забезпечує досягнення стратегічних цілей підприємства, реалізацію його конкурентних переваг і зниження ризиків та вимагає певного рівня стратегічного потенціалу підприємства.

При виборі підприємством такого фактора як об'єднання виробничих потужностей, обґрунтування процесу інтеграції передбачає врахування технологічного рівня, можливості розширення, якості управління товарними запасами. Якщо синергетичний ефект зазначених стимулюючих ознак буде позитивним, то підприємство може вибрати стратегію інтеграції виробничих потужностей.

При обґрунтуванні процесу інтеграції за фактором зростання ринкової частки необхідна оцінка співвідношення витрати / ефект від входження на ринковий сегмент, наявний у інтегрованих господарюючих суб'єктів та оцінити для розвитку цього фактора обсяг інвестицій. При виборі підприємством фактора інтеграції – товарно-збутова мережа, – важливою є оцінка загальної сукупності контрольованої мережі та її економічних характеристик у вигляді: обсягу продажів, потенційної пропускної спроможності збутової структури.

Важливими показниками оцінки процесу інтеграції за фактором – рівень матеріальних активів, – є: ексклюзивний доступ до матеріальних ресурсів, наявність альтернативних постачальників, рівень довіри постачальників, безпосереднє забезпечення поставок.

При виборі фактора інтеграції – фінансові активи – показниками, що характеризують стимулювання інтеграції є рівень податкової економії та оцінка вартості фінансових активів.

Висновки. Процедура формування інтегрованої стратегії вважається однією з найскладніших управлінських завдань. ІСУП повинна бути організована і функціонувати так, щоб дотримувалася синхронність в роботі окремих її складових, забезпечувалася ефективність і безперервність розробки та реалізації стратегії, а прийняті рішення були наближені до оптимальних. При цьому вибір напряму інтеграції передбачає отримання максимального синергетичного ефекту. Вироблені на основі ІСУП конкретні цілі та стратегії є критерієм подальшого прийняття управлінських рішень.

Джерела та література

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. Санкт-Петербург: Питер Ком, 1999. 416 с.
2. Тараш Л. И., Дерментли Ф. С. Интегрированные корпоративные структуры: сущность, содержание, классификация. *Економіка промисловості*. 2002. № 2 (16). С. 3–12.
3. Щелкунов В. И. Стратегия функционирования предприятия в условиях активного влияния внешней среды. Киев: Наук. думка, 2000. 144 с.

Курдельчук О. І., Герасимчук Ю. І. – студентки I курсу факультету економіки та управління ВНУ імені Лесі Українки;
Ющишина Л. О. – к. е. н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування ВНУ імені Лесі Українки

Способи вирішення внутрішньоособистісних конфліктів

Постановка проблеми. У час активних економічних, політичних та соціальних змін особливої уваги має проблема конструктивного вирішення внутрішньоособистого конфлікту. Актуалізуються питання подолання складних життєвих ситуацій, які супроводжуються тривожністю, невпевненістю, різноманітними психологічними захворюваннями, гіршому випадку – суїцидом та психозом. Погляди дослідників даної проблеми поділились на дві групи. Одні вважають, що даний феномен розуміється більшою мірою як те, що призводить до гальмування розвитку особистості. Внутрішньоособистісний конфлікт, для них, – це щось негативне та небезпечне. Водночас у розумінні інших авторів, конфлікт особистості – життєва необхідність, без якої не можливий подальший зріст та розвиток людини [1]. На нашу думку, дуже важливим є не лише психологічний супровід для вирішення внутрішньоособистісного конфлікту, а й сприяння його функціонуванню завдяки залученню усіх ресурсів особистості.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та вивченні способів внутрішньоособистісних конфліктів; засвоєння базових знань з питань внутрішньоособистісних конфліктів; вміння розв'язувати та сприяти функціонуванню внутрішньоособистісних конфліктів.

Результат дослідження. Внутрішньоособистісний конфлікт є одним із найскладніших психологічних конфліктів. Він трактується гострим негативним переживанням у внутрішньому світі людини, що було викликане боротьбою його особистісних думок та прагнень. Переживання людини щодо її неоднозначності, недосконалості, нездатності діяти в тій чи іншій ситуації, внутрішні суперечності особистості та власного «Я», розуміння власних бажань та їх здатності змінюватися або ж не можливості їх реалізації – так виглядає поле внутрішньоособистісного конфлікту. Як вважає М. Тимофієва, такий конфлікт, природно притаманний внутрішній структурі особистості, нормальне явище [2].

Вирішення внутрішнього конфлікту особистості являє собою складний і суперечливий процес відновлення узгодженості і єдності внутрішнього світу індивіда, зниження гостроти переживань та протиріч, удосконалення та розвиток «внутрішньої сили» людини.

Важливо вміти тримати баланс свого внутрішнього світу, адже від цього залежить психічний стан особистості. «Здоров'я, як і краса, визначається домірністю, вимагає «згоди протилежностей» і виражається в розмірному співвідношенні душевного і тілесного» – зазначав давньогрецький мислитель Платон [2].

Досліджуючи дане питання, ми помітили, що вирішення внутрішньоособистісного конфлікту залежить від багатьох факторів особистості, а саме: статі, віку, темпераменту, соціального статусу та життєвих цінностей. Тобто вирішення даного конфлікту є індивідуальною справою кожного. Проте можна виокремити такі способи вирішення внутрішньоособистісного конфлікту, які можуть бути використані кожним, без виключення.

По-перше, варто повністю оцінити ситуацію. Віднайти ядро зародження даного конфлікту – ті протиріччя, які викликали почуття гніву, страху чи тривоги. По-друге, важливо зрозуміти природу конфлікту. Для цього досить проаналізувати його важливість, роль та наслідки, які він може внести у наше життя. По-третє, сміливо проаналізувати причини конфліктів, навіть якщо результат виявиться не на нашу користь. Необхідно звільнитися від своїх негативних емоцій та накопиченого гніву. Для кожного даний ритуал є індивідуальний, хтось використовує фізичні вправи, комусь до вподоби вивільняти зайві емоції через творчі заняття чи просто розслаблюючий тренінг.

Як зазначає В. Климчук, рівень внутрішнього конфлікту – це «блукання між сферами життя, вибір між сферами інтересів, між розвитком різних здібностей, визначенні із внутрішнім станом» [3, 18]. Тому, якщо внутрішньоособистісний конфлікт виникає через трудову діяльність, змініть умови чи стиль роботи. Подумайте про можливість зниження рівня ваших запитів. Можливо ваші здібності не відповідають вашим вимогам.

Вмійте прощати не тільки когось, але і самих себе [4].

Висновки. Отже, внутрішньоособистісний конфлікт – це гостре, критичне почуття власного «Я» та людського досвіду, спричинене боротьбою внутрішнього світу особистості, яке відображає суперечливий зв'язок із соціальним середовищем та заважає належному

вирішенню ситуації та дії для досягнення цього. Іншими словами, внутрішньоособистісний конфлікт – це завжди боротьба двох протилежних тенденцій у свідомості людини. Наслідки внутрішньоособистісного конфлікту можуть бути конструктивними (функціональними, продуктивними), з позитивними наслідками, або деструктивними (дисфункціональними, непродуктивними), з негативними наслідками. Процесом вирішення внутрішніх конфліктів є процес узгодженості внутрішнього світу особистості, встановлення психологічної єдності та зменшення вираженості суперечностей у життєвих стосунках. На вирішення внутрішніх конфліктів впливає особистий світогляд, вольові якості, темперамент, статеві та вікові особливості. Досить важливо віднайти гармонію внутрішнього світу, для того щоб вирішувати власні внутрішньоособистісні конфлікти, робити їх не причиною порушення психічного стану, що є наслідком породження різноманітних захворювань, а способом цілісного функціонування та зростання рівня особистості в цілому.

Джерела та література

1. Черкасов В. В., Платонов С. В., Третьяк В. И. Управленческая деятельность менеджера. *Основы менеджмента*. Киев: Ваклер, Атлант, 1998. 470 с.
2. Тимофієва М. Внутрішньоособистісний конфлікт як криза гармонізації особистості. URL: <https://www.bsnu.edu.ua/blog/5755-vnutrishnoosobistisniy-konflikt-yak-kriza-garmonizatsii-osobistosti/> (дата звернення: 02.04.2021).
3. Климчук В. О. Мотиваційні конфлікти особистості: модель психологічної допомоги. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 8. С. 17–21.
4. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 564 с.

Кухарик В. В. – к. е. н., ст. викл. кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами
ВНУ імені Лесі Українки

Причини появи мегарегіональних торговельних угод

Постановка проблеми. Нині, коли у світі зростає протекціонізм, тривають торговельні війни, вводяться нові санкції, очевидно, що Світова організація торгівлі (СОТ) не справляється зі своїми функ-

ціями, що полягають у пошуку взаємоприйнятних багатосторонніх рішень. У результаті цих процесів, все більше посилюється тенденція до фрагментації світової торгівлі в регіональному напрямку. Водночас, появляються глибокі інтеграційні партнерські відносини між регіонами, на які припадає велика частка світової торгівлі та прямих іноземних інвестицій.

Мета дослідження полягає у виявленні причин появи мегарегіональних торговельних угод.

Результати дослідження. Нова форма міжнародної економічної інтеграції – мегарегіональні торговельні угоди (МРТУ), появилася, відносно недавно і на це є ряд причин.

Міжнародним майданчиком для вироблення правил торгівлі між країнами, обговорення умов торгівлі, проведення торгових переговорів, вирішення торгових проблем і суперечок між учасниками є СОТ. Першочерговим завданням організації є максимальне сприяння свободі торгових потоків при дотриманні ряду прийнятих усіма її учасниками правил. Початкові результати діяльності СОТ виявилися вражаючими: високі темпи зростання світового товарообігу і все більша кількість країн, які виявили бажання стати членами організації [4, 121–122].

Однак, у 2001 р., з початком Дохійського раунду переговорів, в багатосторонній торговельній системі виникла системна криза. Так, з 2001 р. не прийнято жодного суттєвого рішення, яке дозволило б розширити свободу торгівлі. Дохійський раунд переговорів триває вже 20 років.

Нині, для активізації процесів міжнародного економічного співробітництва, розширення торгівлі і максимізації переваг від участі в цих процесах вже недостатньо лише знизити тарифні бар'єри. Новий етап передбачає лібералізацію торгівлі у сферах, що мають важливе соціально-політичне значення, а саме: сільське господарство, послуги, а також узгодження питань національного економічного регулювання. Спроби високорозвинених країн та країн, що розвиваються знайти компроміс у вирішенні складних питань (скорочення рівня тарифного захисту промислової та сільськогосподарської продукції, усунення субсидій, що загрожують спотворенню торгівлі та конкурентного середовища, регулювання нетарифних бар'єрів, спрощення формальностей і процедур оформлення торгових операцій, підписання багатосторонньої угоди про регулювання великих інвестиційних

угод та ін.) не є вдалими та лише посилюють протиріччя між окремими групами держав [2, 241].

Дослідники вважають, що в основі виникнення МРТУ лежать одночасно як економічні, так і політичні фактори.

Серед економічних причин зміни переговорної активності з багатостороннього рівня на регіональний з метою створення та укладення МРТУ, що містять нові норми регулювання є: зниження ефективності СОТ; дефіцит сучасних правил на багатосторонньому рівні в таких сферах, як: регулювання торгівлі в рамках глобальних ланцюгів доданої вартості, використання «зеленої енергії», міжнародне інвестування, валютна політика та ін.; глухий кут переговорів Дохійського раунду СОТ [3, 47–48]; відсутність генерування нових правил лібералізації глобальної торгівлі на багатосторонньому рівні (інвестицій, конкуренції, прав інтелектуальної власності, електронної комерції, навколишнього середовища та праці) тощо.

Вагомий внесок у формування нової форми міжнародної економічної інтеграції мають і політичні фактори. Так, створення мега-регіональних торговельних угод має на меті перетворення регіонів на динамічну регіональну спільноту, на зону економічної конкуренції та геополітичного суперництва.

МРТС характеризуються широким колом охоплених питань міжнародного регулювання торговельно-економічних відносин, що виходить далеко за рамки існуючих норм і положень СОТ. Завдяки цьому МРТС можуть стати ядром формування нових правил і умов функціонування глобального торговельного середовища [1, 42].

Висновки. МРТС слід розглядати як якісно новий рівень міжнародної економічної інтеграції, характерною особливістю яких є охоплення широкого питань міжнародного регулювання торговельно-економічних відносин, що виходить далеко за рамки існуючих норм і положень СОТ, а саме: положень щодо правил регулювання послуг, інвестицій, конкуренції, прав інтелектуальної власності, електронної комерції, навколишнього середовища та праці тощо. Відтак, поширення практики укладання МРТС може докорінно трансформувати існуюче глобальне торговельне середовище.

Джерела та література

1. Іванов Є. І. Мегарегіональні торговельні угоди: основні положення та потенційний вплив на глобальну торгівлю. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Сер.: Економічні науки*. 2016. Вип. 17 (1). С. 38–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_17%281%29__11

2. Исаченко Т. М. Реформа вто: предпосылки, условия и перспективы. *Вестник МГИМО. Университета*. 2016. С. 239–248. URL: <https://vestnik.mgimo.ru/jour/article/view/554/554>
3. Портанский А. П. О перспективах межрегиональных торговых соглашений. *Мир новой экономики*. 2017. № 3. URL: <https://wne.fa.ru/jour/article/view/136>
4. Van Grastek G. The History and Future of the WTO. *WTO*. Geneva, 2013. 698 p. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/historywto_e.pdf

Макарук О. В. – студентка V курсу факультету економіки та управління ВНУ імені Лесі Українки;
Сак Т. В. – к. е. н., доцент кафедри підприємництва і маркетингу ВНУ імені Лесі Українки

Чинники формування антикризової стратегії підприємства

Постановка проблеми. На сьогоднішній день умови існування підприємства є економічно нестабільними, які можуть спонукати до виникнення кризових явищ. Необхідність захисту підприємства від наслідків криз пояснюється їх сутністю та інтенсивністю впливу.

Питання антикризової стратегії на підприємстві досліджували такі відомі науковці, як: М. Хаммер, О. Пушкар, А. Градов, О. Кузьмін, Е. Коротков, Е. Уткін, О. Большаков, В. Михайлов, О. Копилюк, Л. Лігоненко, О. Тридід, С. Іванюта, А. Чернявський, А. Штангрет, О. Скібіцький та інші.

Мета дослідження. Дослідження чинників, що визначають особливості антикризової стратегії на підприємстві.

Результати дослідження. В умовах конкуренції та складної економічної ситуації в країні одним із функціональних завдань є забезпечення ефективності антикризової стратегії підприємств.

Антикризова стратегія підприємства повинна бути дієвою та своєчасною щодо зміни зовнішнього середовища. Одним із основних етапів є розробка системи альтернативних варіантів управлінських рішень на основі попереднього досвіду розвитку на різних етапах життєвого циклу.

Основним завданням антикризової стратегії є вирішення розбіжностей між цілями підприємства, наявними ресурсами цього суб'єкта господарювання та впливом зовнішнього та внутрішнього середовища на його розвиток [3].

Антикризове управління ґрунтується на загальних принципах і методах, які притаманні управлінським процесам. Головною метою антикризового управління є забезпечення стійкого фінансового стану в результаті своєчасного реагування на зміни, спричинені зовнішнім середовищем (економічні, політичні, соціальні, міжнародні метаморфози) через уведення в дію антикризових інструментів, що дають змогу усунути тимчасові фінансові труднощі на підприємстві та подолати симптоми банкрутства [2, 279].

Основною причиною розвитку кризи на підприємстві є спад ринкової кон'юнктури. Виникнення кризового стану на підприємствах свідчить про те, що в економіці країни не створено надійної системи моніторингу та системи профілактики фінансових криз. Основні помилки управління призвели до нездатності адаптуватися до зміни середовища, а в результаті до неплатоспроможності бізнес-структур [1].

Умови конкуренції, нестабільна економічна ситуація в країні, викликані пандемією Covid-19, призвели до неплатоспроможності частини підприємств та закриття їх на певний період. Скорочення купівельної спроможності населення, відсутність підтримки (або її неефективність) з боку держави призвели до скорочення виробництва, кризового стану підприємств, банкрутства.

Основні ризики, що можуть вплинути на економічний стан країни та можливості розвитку бізнесу упродовж 2021–2023 рр., наступні:

- продовження карантинних обмежень;
- закриття кордонів;
- отримання низького врожаю зернових культур;
- скорочення зайнятості на ринку праці;
- збереження низької кредитної активності на тлі загострення проблем у банківській системі;
- посилення гібридних загроз національній економіці з боку Російської Федерації [4].

Отже, чинники виникнення кризи на підприємстві можуть бути зовнішніми, які не залежать від діяльності підприємства, і внутрішніми, які залежать від діяльності підприємства.

Зовнішніми чинниками є зростання інфляції, нестабільність податкової системи, політична нестабільність, зростання безробіття, посилення монополізму на ринку, зниження місткості внутрішнього ринку, стихійні лиха, погіршення криміногенної ситуації та ін.

До внутрішніх чинників можна віднести: низьку конкурентоспроможність продукції, залежність від постачальників, високі енерговитрати, відсутність гнучкості в управлінні, високий рівень комерційного ризику, недієву систему управління витратами, неефективний фінансовий менеджмент тощо [5, 69].

Епідемія COVID-19 посилила кризові явища української економіки, такі як: імпортозалежність по сировині і матеріалах, нестабільність внутрішнього ринку для виробників, зростання безробіття тощо.

Висновки. В умовах кризового стану підприємства одним із головних завдань є ефективне й своєчасне антикризове управління. Формування стратегії антикризового управління допомагає подолати негативні наслідки у фінансовому стані та вирішити проблеми банкрутства.

Економіка України і надалі буде розвиватися під впливом зовнішніх умов. У 2021 р. прогнозується часткове відновлення та зростання світової економіки, у тому числі основних торговельних партнерів України.

Джерела та література

1. Кравченко О. В. Антикризове управління підприємством. URL: http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_BOA/kravchenko_035.pdf
2. Ладунка І. С., Андрюшина О. І. Антикризове управління підприємством. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 8. С. 278–281.
3. Морозов Є. Ю. Теоретичні основи формування антикризової стратегії розвитку підприємства. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2018/2018_1/22.pdf
4. Наслідки епідемії COVID-19 та карантинних заходів для провідних секторів економіки України. URL: https://cpd.com.ua/ukr-eng%20covid-19_economics_ukraine.pdf
5. Сак Т. В., Ющишина Л. О. Механізм антикризового управління в умовах забезпечення економічної безпеки підприємства. *Екон. часоп. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: журнал/уклад.* Л. Г. Липич, М. Б. Кулинич. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. № 2. С. 66–74. Doi: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2019-02-66-74>

Мартинюк Р. Ф. – аспірант I року навчання спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» ВНУ імені Лесі Українки

Тенденції інноваційного розвитку банківської сфери під впливом чинника пандемії

Постановка проблеми Розвиток цифрової сфери економіки є достатньо новою та малодослідженою тематикою. Комп'ютеризація, а пізніше – мобілізація всіх аспектів суспільного життя створили необхідність цифровізації, в тому числі, й банківського сектору економіки України. У цьому аспекті технічні рішення завжди розглядалися як електронно-обчислювальна техніка в поміч працівнику. Пандемічні потрясіння 2019 р. змінили представлення техніки, надавши принципово нового значення самостійної робочої одиниці. Розвиток цифрової сфери ще не зазнавав таких шалених темпів, впровадження технічного забезпечення набуло значення не стільки іміджу компанії чи її далекоглядності, скільки необхідності з метою провадження ефективної діяльності.

Метою роботи є дослідження впливу пандемії КОВІД-19 на розвиток цифрової банківської сфери, виявлення основних тенденцій інноваційності.

Результати дослідження Постпандемічна епоха економічного становлення характеризується цифровізацією усіх сфер суспільного життя. Карантинні обмеження змусили шукати шляхи виконання звичних завдань через новітні сервіси та можливості, серед яких варто відмітити цифровізацію сфери бізнесу та створення цифрового банку-партнера.

Карантинні обмеження показали відсутність необхідності бюрократичній складовій бізнесу, в менеджерах найнижчої ланки; впроваджена автоматизована електронно-обчислювальна систем набуло нових відтінків, не поглядом у майбутнє, але турбота про клієнта [1]. Такий напрям розвитку спричинить у майбутньому виникнення про шарку незадіяних кваліфікованих працівників, та зростання безробіття.

Мобілізація банківської сфери – це створення мобільних застосунків для доступу до банківських послуг з мобільного гаджету.

Використання мобільних розрахунків як альтернативи банківської філії спричинило закриття 868 відділень у 2020 р., що є 10,8 % від загальної кількості відділень банків [2].

Постпандемічні реалії змушують видозмінюватися до потреб ринку, станом на 1 квартал 2021 р. лідерами за кількістю діючих філій є державні банки України. Комерційний банк сьогодення є більш чутливим до потреб ринку і віддає перевагу мобілізації максимально експлуатуючі доступні можливості цифрової сфери. Зокрема ID – паспорти для реєстрації, кодовані канали зв'язку, LTE зв'язок, ідентифікація через Face ID, тощо.

Пандемія КОВІД-19 створила «коридор» для інтеграції українських підприємств в світову економіку, проте набуття конкурентних позицій можливе лише за рахунок інноваційної діяльності та співпраці з інноваційним банком-партнером [3]. Відсутність необхідності в постпандемічному етапі розвитку у фізичних представництвах, кваліфікованих менеджерах на місцях, створюють нові можливості розвитку та виходу на світові масштаби.

Висновки. Пандемія КОВІД-19 спричинила дестабілізацію як зовнішньої, так і внутрішньої економіки, розриви та коливання в кожній галузі, проте, з огляду на необхідність ведення підприємницької діяльності та виконання класичних банківських функцій утворилася нова сфера діяльності. Комерційні банки вийшли на інноваційну цифрову площину, а саме – в мобільну сферу дистанційної взаємодії з клієнтом.

Пандемічний період надав рівні шанси для подальшого інноваційного розвитку економіки, отже, очікуваними будуть тенденції розвитку української банківської системи в напрямку цифровізацій та мобілізацій повного спектру послуг.

Джерела та література

1. Мартинюк Р. Ф. Щодо проблематики формування безпеки автоматизованого облікового процесу. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф.* 2017. С. 302–304.
2. Rating of reliable banks of Ukraine 2021: URL: <https://forinsurer.com/rating-banks> (дата звернення: 02.03.21).
3. Грудцина Ю. В. Інноваційна діяльність в Україні: аналіз та прогнозування. *Бізнесінформ.* 2019. № 2. С. 78–84.

Мельничук А. О., Сиротинська І. І. – студентки III курсу факультету економіки і управління ВНУ імені Лесі Українки;
Лялюк А. М. – к. е. н., доцент кафедри підприємництва і маркетингу ВНУ імені Лесі Українки

Аналіз біржового ринку металів

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що сучасні досягнення науки і техніки дають змогу замінити одні матеріали іншими, більш дешевшими, або ж з кращими властивостями, деякі метали все ж залишаються незамінними і є головним конструкційним матеріалом. Різні види металів використовуються при виготовленні виробничого та медичного обладнання, побутової техніки, транспортних засобів. Усе це зумовлює необхідність проведення досліджень щодо виявлення стану і динаміки біржового ринку металів.

Метою дослідження є визначення основних тенденцій розвитку світового біржового ринку та аналіз динаміки цін на кольорові метали на найбільших світових біржах.

Результати дослідження Операції з чорними, кольоровими та дорогоцінними металами, на початку біржової торгівлі, проводились досить часто, але з часом обсяг деяких металів скоротився, а продаж чорних металів взагалі припинився ще в кінці XIX ст. До металів, які постійно були присутніми на біржі відносить мідь. Алюміній і нікель відносяться до наймолодших біржових металів, попит на які зростає через науково-технічний розвиток. Дорогоцінні метали від початку існування біржової торгівлі стабільно присутні на торгах багатьох країн [1].

Осередок бірж, які спеціалізуються на торгівлі кольорових і дорогоцінних металів, розташовані у США та Великобританії. Провідні позиції по продажу металів належать Лондонській біржі металів (*Lodon Metal Exchange* – LME). Відповідно до зміни міжнародного попиту у торгівлі металами, контракти на LME також змінились. Контракти на мідь і олово функціонували з моменту утворення біржі. Торгівля свинцем і цинком офіційно почала здійснюватися з 1920 р., а торгівля алюмінієм була прийнята значно пізніше – у 1978 р. Кон-

тракт на нікель був введений у 1979 р., а у 1987 р. на LME офіційно введено опціони. Об'єми ф'ючерсних контрактів на LME на мідь, первинний алюміній, свинець та цинк складають 25 т, контракт на вторинний алюміній – 25 т, контракт на нікель – 6 т і на олово – 5 т. Контракти на нікель, олово та свинець котирують у фунтах стерлінгів, а інші метали – в доларах. За обсягами торгівлі на LME лідирують два ф'ючерсних контракти – на мідь та на первинний алюміній (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка цін на LME за 2019–2021 рр., \$/т [2]

Метал	Дата		
	29.03.2019 р.	29.03.2020 р.	29.03.2021 р.
Сталь	320	253	440
Алюміній	1899	1506	2255
Мідь	6484	4774	8942
Свинець	2021	1690	1934
Нікель	13 010	11 225	16 259
Олово	21 550	14 355	27 920
Цинк	2999	1848	2811

Лондонська біржа LME виступає гарантом виконання угод за біржовими контрактами. Відвантаження реальних товарів гарантується завдяки наявності десятків складів з продукцією, які розміщені у різних частинах світу. Алюміній кожного дня продається на суму більше 12 млрд доларів. Мідь займає друге місце за продажами на біржі LME – об'єми торгівлі становлять приблизно 3 млрд доларів щоденно. Сума торгів цинку може сягати до 4 млрд USD (2 тонни) за день. Нікель продається на суму до 1 млрд (до 40 тонн) впродовж одного товарного дня. Олово і свинець продаються значно меншими об'ємами [3].

Другим найбільшим центром, де ведеться торгівля кольоровими та дорогоцінними металами є Нью-Йоркська біржа COMEX, яка в 1994 р. об'єдналась з NYMEX. Серед металів по яких здійснюється торгівля є: золото, срібло, паладій та платина. Також торгівля дорогоцінними металами ведеться на різних біржах США, Південно-Східної Азії, Європи, проте лєвова частка ринку все ж належить американським біржам. Частка об'єднаної біржі NYMEX-COMEX становить майже 90 % від всієї світової ф'ючерсної торгівлі дорогоцінними

металами. Проте реальні поставки за ф'ючерсами становлять менше 1 % від усієї кількості укладених контрактів [4]. Торгівля контрактом на золото на біржі COMEX здійснюється з 9.00 до 14.30 щоденно. Як ф'ючерсний, так і опціонний контракт, котируються в доларах США за унцію. Одиниця контракту складає 100 унцій (995-та проба), розмір тіку складає 0,1 дол. за унцію (10 дол. за контракт). COMEX є також лідируючою опціонною біржею. Опціони торгуються на ф'ючерсні контракти. Ціна зіткнення встановлюються з розривом 10 дол. навкруги спот ціни, якщо ціна нижче 400 дол., і 20 дол., якщо ціна спот перевищує 400 дол. (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка цін на NYMEX-COMEX за 2019–2021 рр., \$/т унцію [4]

Метал	Дата		
	29.03.2019 р.	29.03.2020 р.	29.03.2021 р.
Золото	1296	1628	1708
Срібло	15	14	24
Платина	848	738	1178
Паладій	1351	2175	2529

Ціни на золото та паладій стабільно зростали протягом останніх трьох років, а ціни на срібло і платину в 2020 р. зменшились, а в 2021 р. знову зросли.

Висновки. Отже, найбільшими осередками біржової торгівлі металами є Лондон і Нью-Йорк. Саме на LME та NYMEX-COMEX укладається більшість ф'ючерсних угод на кольорові та дорогоцінні метали. В 2020 р. спостерігався спад цін на більшість металів. Проте вже в 2021-му вони знову зросли і перевищили ціни як 2020-го, так і 2019 рр. Лише золото і паладій протягом останніх трьох років мали постійну тенденцію до зростання.

Джерела та література

1. Кравченко А. С. Методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни «Організація біржового товарного ринку». Київ, 2014. 39 с.
2. Лондонская биржа металлов (LME) в подробностях. URL: <https://equity.today/londonskaya-birzha-metallorv-lme.html>
3. Лондонская биржа цветных металлов ЛМЕ/LME – цены. URL: <http://metallischekiy-portal.ru/index-cen-lme>
4. Цены на драгоценные металлы: золото, серебро, платину ЦБ РФ и NYMEX (COMEX). URL: <http://metallischekiy-portal.ru/index-cen-drag-metalls>

Нагайчук Ю. І. – студентка III курсу факультету економіки та управління ВНУ імені Лесі Українки;

Сур'як А. В. – к. е. н., доцент кафедри економіки та природокористування ВНУ імені Лесі Українки

Фактори забезпечення економічного зростання в Україні

Постановка проблеми. Прискорення економічного розвитку країни через конструктивну перебудову і модернізацію національного господарства, оптимальне і ефективне використання природних, мінерально-сировинних і трудових ресурсів, інтелектуального і науково-технічного потенціалу є одним з головних пріоритетних завдань нашої держави. Незадовільний стан соціально-економічних перетворень в країні обумовлений відсутністю ефективної стратегії розвитку України. Виходячи з цього дослідження факторів забезпечення економічного зростання набуває особливого значення, що зумовлює актуальність та своєчасність даного дослідження.

Мета дослідження – виявлення тенденцій економічного розвитку України та визначення факторів стимулювання економічного зростання.

Результати дослідження. Однією із вагомих суспільних проблем, на яку постійно звертають увага економісти і політики є економічне зростання. Динаміку економічного розвитку країни, її авторитет на міжнародній арені й історичні перспективи визначають темпи економічного зростання [4, 180].

Питання економічного зростання вперше досліджували такі економісти як Т. Мальтус і А. Сміт, вони виділяли землю як найбільш важливий фактор економічного зростання [1].

Економічне зростання – це довготривале кількісне та якісне збільшення реального національного доходу при обмеженості ресурсів з метою забезпечення суспільного добробуту в країні та забезпечення нагромадження капіталу у необхідних розмірах.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) є одним з найважливіших індикаторів соціально-економічного розвитку країни, який відображає кінцеву ринкову вартість усіх товарів та послуг, які вироблені на території країни в усіх галузях економіки за рік для споживання, експорту і накопичення.

Основними факторами економічного зростання є праця, земля, капітал з урахуванням технічного рівня засобів виробництва, який забезпечується науково-технічним прогресом, підприємницькі здібності, продуктивність праці [2]. Всі фактори тісно пов'язані між собою. З одного боку, високі темпи економічного зростання можливі за наявності і раціонального використання виробничих ресурсів, досягнень в галузі науки і техніки, але обмеженість природних ресурсів його стримує. З іншого боку, країна може володіти багатими природними ресурсами, але не мати коштів для їх освоєння. Україна володіє суттєвим потенціалом в питанні наявності кваліфікованої робочої сили. Українці – освічена нація, яка є мобільною до підвищення кваліфікації та перекваліфікації [5].

Отже, на нашу думку, саме капітал є найважливішим фактором економічного зростання для України. Він має бути залучений для проведення структурних перетворень в економіці країни, загальної активізації підприємницької діяльності, модернізації і перепрофілювання діючих виробництв, технологічного і технічного переоснащення, подолання сировинної спрямованості економіки, підготовки і перепідготовки висококваліфікованих кадрів, що відповідають вимогам міжнародного стандарту, розвитку виробничої інфраструктури. На обсяг національного доходу суспільства має вплив рівень інвестиційної активності. Основними чинниками, що зумовлюють підвищення інвестиційної активності є:

- збільшення інвестиційних ресурсів населення за рахунок зростання реальних грошових доходів;
- покращення фінансового становища суб'єктів господарювання;
- формування позитивного інвестиційного іміджу України [3].

Висновки. Економічне зростання – це процес збільшення товарів та послуг, які виробляє національна економіка.

Від кількості та якості економічних ресурсів, які використовуються в процесі виробництва, а також від продуктивності праці, яке відбувається на основі впровадження НТП залежить економічне зростання. Основними чинниками економічного зростання є відповідальне використання: праці, капіталу, землі та підприємницьких здібностей. Вони мають бути між собою тісно взаємопов'язані та переплетенні інвестиційною активністю.

Джерела та література

1. Заблоцький Б. Ф. Національна економіка: підручник. 2-ге вид. Львів: Новий світ, 2000, 2011. 359 с. URL: <http://library.tneu.edu.ua>

2. Мельник Г. В., Чемерис Є. Т. Дослідження взаємозв'язку і взаємозалежності понять «економічне зростання» і «економічний розвиток». *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 2 (48), С. 50–54. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/123510/6-Melnik.pdf?sequence=1>
3. Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну за 2017 рік зросли на 4,3 %. *FinPost*. 01.03.2018. URL: <https://finpost.com.ua/news/7371> <https://finpost.com.ua/news/7371>
4. Особливості моделі економічного зростання України. URL <http://lib.chdu.edu.ua>
5. Томнюк Т. Л. Податкова реформа в Україні: основні досягнення та напрями підвищення ефективності. *Бізнесінформ*. 2016. № 1. С. 267–271.

Никончук Л. В. – студентка ІІ курсу факультету економіки та управління ВНУ імені Лесі Українки;

Сур'як А. В. – к. е. н., доцент кафедри економіки та природокористування ВНУ імені Лесі Українки

Теорема Коуза та поведінка виробника в сучасних умовах

Постановка проблеми. З появою виробництва, тобто процесу створення матеріальних і суспільних благ, необхідних для існування та розвитку, актуальним стало питання: «Як правильно поводити себе виробнику на ринку, щоб мінімізувати свої витрати виробництва та збільшити прибуток?». Відповідь на це питання забезпечує кожна з сучасних економічних теорій, в тому числі і нова інституційна економічна теорія.

Мета дослідження визначити як виробник може забезпечити себе стратегіями поведінки та які чинники враховувати підприємцю в сучасних умовах для отримання максимального прибутку, зменшення витрат для максимального задоволення потреб споживачів, як стати конкурентноспроможним і забезпечити своєму підприємству новий, кращий рівень досягнень.

Для цього ми розглянемо теорему Коуза та поняття «трансакційні витрати», яке ввів Нобелівський лауреат, а також розглянемо погляди інших економістів про використання цієї теорії та обґрунтуємо висновки про шляхи використання цієї теореми в сучасних умовах.

Результати дослідження. В сучасних умовах управління витрати займають важливе місце у стратегії поведінки виробника. Особлива увага до виробничих витрат, часто не дозволяє звертати належну увагу підприємства на інші види витрат [1].

Тому в сучасному управлінні витратами виробництва варто враховувати трансакційні витрати які обґрунтував Рональд-Гаррі Коуз. Англо-американський економіст, спеціаліст з питань власності та Нобелівський лауреат, а також розробник нової інституційної економічної теорії, яка розглядає виробничу діяльність саме через трансакційні витрати [3]. У своїй працях вчений довів, що основна мікроекономічна теорія була не повною, оскільки не враховувала витрати на організаційні процеси, а охоплювала лише виробничі і транспортні витрати.

Теорема Коуза обґрунтовує місце трансакційних витрат та витрат на права власності: якщо права власності чітко визначені, трансакційні витрати дорівнюють нулю, то розміщення ресурсів (структура виробництва) буде залишатися незмінною і ефективною незалежно від змін у розподілі прав власності [2].

На думку Коуза трансакційні витрати ніколи не дорівнюють нулю, вони завжди мають місце і включають в себе:

- витрати на пошук інформації про ціни, наміри конкурентів, споживачів, що потребує певного часу і коштів;
- витрати, пов'язані з веденням переговорів, прийняттям рішень, укладанням угод;
- витрати пов'язані з контролем за якістю і кількістю продукції;
- витрати опортюністичної поведінки;
- витрати на оплату щодо захисту права власності.

Тому враховувати теорему Коуза необхідно саме в умовах пошуку шляхів зростання ефективності та прибутковості виробництва.

Висновки. Отже, поведінка виробника в сучасних умовах має бути системною та результативною, Формувати сучасну поведінку виробника доцільно з урахуванням теореми Коуза, а управління підприємством має враховувати трансакційні витрати та передбачати їх зміни в умовах зміни конкурентного середовища. Водночас, враховувати думку Нобелівського лауреата Дж.-Ю. Стігліца, що теорему Коуза можна застосовувати лише за відсутності витрат на здійснення економічних зв'язків і недосконалістю інформації. Кожен виробник повинен самостійно визначати свої трансакційні витрати та на основі

цього визначати свій план дій, враховуючи особливості своєї діяльності, стану ринку та поведінку конкурентів, що забезпечить досягнення мети своєї економічної діяльності.

Джерела та література

1. Давидович І. Є. Управління витратами: навч. посіб. 2008. С. 13–15.
2. Довбенко М. В. Сучасна економічна теорія: навч. посіб. 2005. С. 162–168.
3. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE>

Патута М. С. – студент I курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Цимбалюк І. О. – к. е. н., доцент кафедри підприємництва і маркетингу
ВНУ імені Лесі Українки

Стан і тенденції розвитку консалтингових послуг в Україні

Постановка проблеми. В Україні сфера консалтингових послуг є досить перспективною та знаходиться на стадії свого розвитку. В умовах динамічного, невизначеного та нестабільного економічного середовища підвищується роль і значення консалтингу як окремої підприємницької діяльності. Зараз базова передумова консалтингу – необхідність підвищення ефективності існуючих бізнес-процесів не тільки під час кризових явищ, а й у фазі зростання. Розвиток такої діяльності в Україні, зважаючи на неодноразові фінансові, політичні, соціально-економічні кризи та затяжні трансформаційні процеси має стрибкоподібний, хаотичний характер і поки не досягнув рівня, достатнього для активізації економічного росту країни.

Мета. Тому для кращого розуміння консалтингу як такого, потрібно дослідити передумови виникнення, тенденції розвитку та особливості функціонування ринку консультаційних послуг на території України протягом всього періоду їх існування.

Результати дослідження. Особливість ринку консультаційних послуг полягає у тому, що у фірми, яка займається цим видом діяльності, відсутня можливість показати «зразок свого товару», «зразок

своєї послуги». Тобто консалтинг являє собою індивідуальну підприємницьку діяльність, основою якої є комунікаційний процес передачі знань від консультанта до замовника послуг. Так як сьогодні перемогу в конкурентній боротьбі важко забезпечити тільки матеріальними ресурсами компанії, тому що основу її стратегічних компетенцій формують, передусім, нематеріальні активи, інтелектуальна складова бізнесу. Тому залучення такого інтелектуального ресурсу, як консультування, стає об'єктивною необхідністю для забезпечення довгострокового стратегічного розвитку сучасної компанії.

На теренах нашої країни джерела консультування беруть початок з концепції наукової організації праці (НОП) 30-х років ХХ ст., коли Інститут техніки управління при Наркоматі РКІ займався консультаційною діяльністю, але потім даний вид діяльності був скасований. Далі в 80-х роках почали з'являтися наукові центри, які не тільки прагнули поринути в практичні проблеми й життя конкретної організації, але й стали виступати в ролі консультуючих організацій. Але сам український консалтинг почав активно розвиватися після здобуття незалежності 1991 р. [1]. Рушійною силою розвитку такої діяльності стали ринкові процеси роздержавлення і приватизації. Для початкового етапу розвитку консультаційної галузі було характерне швидке зростання кількості консультаційних фірм та стандартного набору послуг у сфері приватизації.

У процесі становлення ринку консультаційних послуг в Україні можна виділити такі етапи:

1-й етап (1991–2004 рр.) характеризується появою західних менеджмент-консалтингових компаній. Також за результатами роботи та здійсненням проектів технічної допомоги виникли перші консультаційні компанії. Так на основі перших фірм з метою підтримки і взаємодопомоги в даній сфері була створена Українська асоціація менеджмент-консультантів (УАМК). Разом з цим у 2002 р. утворилась Асоціація консалтингових фірм України основне завдання якої регулювання ринку консультаційних послуг підвищенню їх якості захист ринку від непрофесіоналів, а також розвивати бізнес-культуру суспільства в цілому. Так для даного етапу основними видами консультаційних послуг стали постприватизаційна підтримка підприємств, податкове консультування, маркетингові дослідження, організація системи маркетингу на підприємствах, пошук партнерів та інвесторів тощо.

2-й етап (2004–2014 рр.) – характерним є те, що найбільшим попитом користувалися консультації з аудиту, управління персоналом, оподаткування, впровадження нових стандартів якості. У 2008–2009 рр. із поглибленням економічної кризи в Україні активність провідних західних фірм уповільнилася з причини погіршення кон'юнктури ринку консультаційних послуг [2].

3-й етап (2014–2020 рр.) характеризується деякому покращенню ринку консультаційних послуг. Спектр консалтингових послуг, що пропонується на національному ринку, зріс і включає: ІТ-консалтинг, фінансовий, юридичний та маркетинговий консалтинг, оціночну діяльність, управлінський та виробничий консалтинг, інші види. У нинішній період консалтинг як особлива послуга активно розвивається та має значний потенціал для подальшого зростання, що зумовлено, насамперед, застосуванням ІТ-технологій. Хоч і з початком воєнних дій в державі діяльність міжнародних компаній знизилась, але не кардинально, бо і зараз вони мають значний вплив на консалтинг як діяльності в Україні. Так згідно статистики станом на кінець 2018 р. становить 0,46 % від ВВП країни. Загалом частка внеску консультаційних послуг у ВВП не набагато відстає середньоєвропейському рівню [4]. Зараз лідери консалтингу надають перевагу або комплексу універсальних послуг, або їхнім пріоритетом є вузька спеціалізація. Сьогодні карантинні обмеження по всьому світі внесли і вносять свої корективи, багато малих підприємств банкрутують а інші отримують збитки. Проте в даній ситуації консалтинг це така діяльність, що може існувати і в дистанційному режимі, що є досить непоганою перевагою. Разом з цим відсоток консультацій щодо ведення бізнесу в таких умовах збільшився, бо багато бізнесменів розуміють, що ринок не повернеться до того стану, що був до початку пандемії.

До переваг вітчизняних консультантів перед іноземними безперечно відносяться знання ними глибинних причин (пов'язаних із менталітетом, національними особливостями) існуючих управлінських проблем та з огляду на це оптимального їх вирішення, а також можливість адаптації сучасних методів управління до особливостей вітчизняних підприємств [3]. Щодо структури ринку консалтингових послуг, варто відмітити, що на 1 січня 2020 р.: 56 % ринку становило ІТ-консультування; 18 % – фінансове управління та аудит; 12 % – податковий і юридичний консалтинг; 5 % – маркетингові стратегії; 4 % – виробничий консалтинг; 3 % – оптимізація персоналу 2 % –

інше [5]. Проте оцінити достовірно обсяг консалтингового сектору та частку, яку він займає в економіці України, досить складно, що зумовлено такими причинами: відсутність виділення консалтингу як окремого виду діяльності у Державному КВЕД не дає можливості в Україні вести статистичну звітність підприємств за цим напрямом діяльності; складність визначення напрямів надання консультаційних послуг, що зумовлює відсутність потрібних форм регламентації відповідних витрат у фінансовій звітності компанії; значний рівень тінізації вітчизняної економіки зумовлює наявність похибок у статистичних показниках.

Висновки. Отже, разом з переходом України до ринкової економіки рушійною силою розвитку консалтингу стали ринкові процеси роздержавлення і приватизації. Сьогодні успішно функціонують ті підприємства, які забезпечують свою конкурентоспроможність не тільки матеріальними ресурсами компанії, а й нематеріальними активами, інтелектуальною складовою бізнесу, зокрема консалтингу. Популярними стають консалтингові компанії, що пропонують такі послуги, як ІТ-консультування; фінансове управління та аудит; податковий і юридичний консалтинг; маркетингові стратегії; виробничий консалтинг; оптимізація персоналу. Консалтинг має значні перспективи не тільки в Україні, а й на світовому ринку послуг. Дана діяльність має багато переваг, одна з головніших на сьогодні це можливість працювати дистанційно і без значних матеріальних витрат, і найближчим часом її актуальність буде тільки зростати. Подальший розвиток консалтингу має відбуватися на інноваційній основі та забезпечувати нагальні потреби конкурентоспроможного виробництва, також поряд з цим для нормального ведення такої діяльності потрібно затвердити її на законодавчому рівні.

Джерела та література

1. Воронкова В. Г. Маркетинг соціальних послуг: навч. посіб. для ВНЗ/за ред. В. Г. Воронкова; М-во освіти і науки України. Київ: Професіонал, 2008. С. 575.
2. Кальна-Дубінюк Т. П. Інноваційний консалтинг: становлення та сучасні тенденції. *ІнтерАГРО 2010: зб. ст.* Київ: НУБіП, 2010. С. 20–24.
3. Капильцова В. В., Курган Т. Г. Стан, проблеми та тенденції розвитку консалтингу в Україні. *Вісн. Запоріж. нац. ун-ту: зб. ст.* 2010. № 4 (8). С. 189–193. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/econo_2010_4/2010_4/189-193.pdf (дата звернення 31.03.2021).
4. Огляд ринку консалтингових послуг в Україні. *Дослідження консалтингової групи «Астарта-Таніт» на замовлення ЄБРР.* URL: <https://issuu.com/training>.

com.ua/docs/distribution_materials_-_18.11.2010__formatted__red/4 (дата звернення: 31.03.2021).

5. Косенков С. Консалтингові компанії: що це за фірми і чим вони займаються. *Електронний журн. «БізнесКім.com»*. 2020. № 41. URL: <https://bizneskat.com/biznes/112-konsaltingovi-kompaniji.html> (дата звернення: 31.03.2021).
6. Цимбалюк І. О., Уніга О. В. Сучасні тенденції розвитку ринків праці України та країн Євросоюзу. *Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком: зб. наук. пр.* Харків, 2018, С. 477–480. URL: https://mmgh.kname.edu.ua/images/Zbirnik_tez_konf_stal_rozv_2018.pdf (дата звернення: 31.03.2021).

Полянський Е. М. – студент II курсу магістратури факультету менеджменту Вищої Школи Підприємництва і Адміністрації в Любліні (Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie);

Полянська Л. С. – викладач дисципліни «Менеджмент» Млинівського державного технологічного-економічного коледжу

Рівень професійного вигоряння працівників фірми ІКС в Любліні

Постановка проблеми. Предметом дослідження автора наукової роботи є професійне вигоряння співробітників в фірмі ІКС в Любліні.

Метою роботи є визначення рівня професійного вигоряння працівників в фірмі ІКС в Любліні.

Основним інструментом дослідження буде анкета. Дослідження проводилося в паперовому варіанті в другій половині січня 2021 р. в місті Люблін (Lublin) в одному з будівельних супермаркетів.

Результати дослідження. У дослідженні взяли участь 40 співробітників: 30 чоловіків і 10 жінок у віці від 18 до 55 років.

Переважає більшість респондентів (77,5 %) відповіли, що «проблема вигоряння» їх не стосується. Треба відзначити, що 22,5 % з опитаних констатували у себе синдром професійного вигоряння.

У проведеному дослідженні автор виявив, що в компанії чоловіки частіше страждають від «синдрому професійного вигоряння» ніж жінки. Це підтверджується проведеним дослідженням, в якому відпо-

віді з погляду на стать були розділені і які показують, що чоловіки на 16 % більше заявляють про синдром професійного вигоряння.

Що досить дивно, так як зазвичай вважається, що жінки піддаються більшому ризику синдрому професійного вигоряння (M. Kowalska, J. Bugajska, D. Zołnierczyk-Zreda, 2010) [2]. Автор припустив, що це може бути пов'язано з тим, що чоловіки працюють більше (в кількісному значенні – більше годин праці в місяць) і від цього швидше «вигоряють».

В ході дослідження було встановлено, що 40 годин на тиждень працюють 60 % чоловіків і 80 % жінок. У той час як 30 % чоловіків працюють понад штатною нормою, тобто більше 40–50 годин на тиждень, варто відзначити, що таку кількість годин виконують тільки 10 % жінок. Близько 3,33 % чоловіків працюють від 51 До 60 годин на тиждень і стільки ж годин працюють 10 % жінок. Понад 60 годин на тиждень працюють виключно 3,33 % чоловіків. Менше 30–35 годин на тиждень працюють виключно чоловіки 3,33 %.

Якщо припустити, що більшість співробітників працюють за трудовим договором, то середня кількість годин на тиждень має дорівнювати 40 годинам. Виходячи з цих даних, можна зробити висновок, що 36,66 % чоловіків в компанії працюють більше годин, ніж це передбачено штатним розкладом. Для порівняння, тільки 20 % жінок працюють понад норму.

Друга причина може полягати в тому, що у чоловіків більш напружена робота (M. Zaluski, M. Makara-Studzińska, 2019) [3]. Опитувальна анкета серед інших питань також містила питання «чи є робота, яку ви виконуєте, стресовою?».

Варто відзначити, що кожен четвертий чоловік (26,67 %) зазначив, що кожен день відчуває стрес в роботі. Відповідь «буває, але рідко» вибирають 50 % чоловіків і 100 % опитаних жінок. Раз на тиждень відчувають стрес в роботі 16,66 % чоловіків. Також необхідно підкреслити, що 6,67 % чоловіків ніколи не відчувають стресу на роботі.

Висновки. Автор хоче зосередити увагу на тому, що вплив такого фактора, як стрес, є прямим шляхом до вигоряння (M. Kraczkla, 2013) [1]. Друга причина, по якій чоловіки в 2,5 рази частіше стикаються з «синдромом вигоряння», може полягати в тому, що вони частіше відчувають стрес на роботі, ніж жінки.

Також автор хоче звернути увагу на одну цікаву річ, яку він виявив під час проведення аналізу результатів власних досліджень. Про «вигоряння» заявляють 26,67 % чоловіків і 26,67 % жінок, підкреслюють, що кожен день відчують стрес на роботі.

Джерела та література

1. Kraczla M. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie, 2013. 79 с. URL: https://www.humanitas.edu.pl/resources/upload/dokumenty/Wydawnictwo/Zarzadzanie_zeszyt/Zarz%202_2013%20podzielone/Kraczla.pdf (дата звернення: 28.03.2021).
2. Kowalska M., Bugajska J., Zołnierczyk-Zreda D. *Medycyna Pracy*. 2010. 61 (6). S. 615–623. URL: http://www.imp.lodz.pl/upload/oficyna/artykuly/pdf/full/2010/%206-2010_mkowalska.pdf (дата звернення: 28.03.2021).
3. Załuski M., Makara-Studzińska M. Wzajemne relacje między wypaleniem zawodowym, pracą emocjonalną i zaangażowaniem w pracę u pracowników ochrony zdrowia. *Medycyna Pracy*. 2019. 70 (6). S. 711–722. URL: <https://doi.org/10.13075/mp.5893.00868> (дата звернення: 28.03.2021).

Чучман Н. В., Новак Л. В. – студенти
V курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Ющак А. В. – аспірант
ВНУ імені Лесі Українки

Ціноутворення на ринку нерухомості

Постановка проблеми. В адміністративному управлінні економікою всі елементи ціни приймають стандартну форму, встановлену органом управління. В умовах ринкової економіки ціни не є нормою. Основна складова ціни представлена вільною ціною, а контрольована ціна, яка використовується з нею, відрізняється від фіксованої адміністративної ціни. Ступінь свободи та важелі коригування цін різні і залежать від конкретних умов конкретної галузі та товару. Це методологічний аспект ціноутворення. Поняття «метод ціноутворення» пов'язане з такими категоріями, як цінові моделі.

Мета дослідження. Дослідити, як відбувається ціноутворення на ринку нерухомості.

Результати дослідження. Ціноутворення – одна з найважливіших складових маркетингової діяльності будь-якої компанії. Його комерційні результати залежать від компетентності та продуманості ціноутворення, а отже і від того, наскільки компанія враховує свою цінову політику. Суть ціноутворення полягає у визначенні, які ціни необхідно встановлювати на товари (послуги), щоб завоювати частку ринку, щоб забезпечити конкурентоспроможність товару з точки зору ціни та визначити величину прибутку. Для виробників, що працюють на ринку, вирішальне значення має питання ціни на товари. Ціна тісно пов'язана з багатьма маркетинговими детермінантами. Від цього залежать рентабельність компанії, фінансова стійкість та життєздатність [3]. Дотримуючись певної цінової політики, компанія позитивно вплине на збут та прибуток. Як правило, мета організації – не отримувати негайний «прибуток», продаючи продукцію за найвищою ціною. На розмір ціни впливають зовнішні фактори (споживчий сектор, ринкове середовище, рівень конкуренції, постачальники та посередники, економічні умови країни (регіону), державне регулювання цін) та внутрішні фактори (цілі фірми, маркетингова політика, ціноутворення) [3]. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та проведення досліджень ринку нерухомості необхідно розглядати властивості нерухомості як особливий продукт. Нерухомість – це особливий вид власності з особливими правами власності, користування та розпорядження, що призводить до низького рівня ліквідності нерухомості як товару [1]. Є два основні фактори, що визначають ціни на розвиток житлової нерухомості та ринок будівництва. Перший – це фактичні витрати на створення товару, тобто сьгоднішні витрати високі, а другий – це фактор ціноутворення, так званий ринок чи ринок. У процесі формування цін будівельні компанії орієнтуються на купівельну спроможність населення, оскільки поєднання факторів відіграє певну роль у ціноутворенні. Для багатьох компаній ціна є основним інструментом регулювання рівня попиту [4]. Процес ціноутворення базується на цьому методі. Метод ціноутворення – це сукупність найбільш загальних правил формування цін, головним чином пов'язаних з макроекономічними характеристиками економічної системи та різними сферами ціноутворення. Загальні методичні правила визначаються національним законодавчим органом. Ці правила застосовуються до списку витрат, який включає вартість як основу

для оцінки ціни та порядок відображення в ціні елемента прибутку. Найзагальнішою формою останньої є сума прибутку, необхідна для нормальної роботи бізнесу, і податок, включений у ціну. Метод процесу ціноутворення однаковий для будь-якої системи, незалежно від того, хто її встановлює, як довго вона працює і наскільки широке підприємство. На основі цього методу формулюється цінова політика та стратегія компанії. Найважливішим елементом методу ціноутворення є принцип ціноутворення: наукова сутність, доречність, безперервність та єдність процесу ціноутворення. Потрібні певні умови для процесу ціноутворення на підприємстві безпосередньо в умовах ринкової економіки. Основними з них є: економічна незалежність, умови ведення бізнесу, безпека, ринкова конкуренція та ринкова рівновага. Слід зазначити, що ціни різні за напрямом, механізмом формування та функціями. Іншими словами, методологія як методологічний елемент дозволяє здійснювати політику, що відповідає економічній стратегії підприємства [2].

Висновки. Таким чином, метод ціноутворення – це набір більш конкретних правил побудови ціни, що відображають конкретні умови галузі, галузі та товару. В адміністративному управлінні економікою всі елементи ціни приймають стандартну форму, встановлену органом управління. В умовах ринкової економіки ціни не є нормою. Основна складова ціни представлена вільною ціною, а контрольована ціна, яка використовується з нею, відрізняється від фіксованої адміністративної ціни. Ступінь свободи та важелі коригування цін різні і залежать від конкретних умов конкретної галузі та товару. Це методологічний аспект ціноутворення.

Джерела та література

1. Особливості ціноутворення ринку нерухомості в Україні. URL: http://sophus.at.ua/publ/2011_11_15_16_kampodilsk/section_3_2011_11_15_16/osoblivosti_cinoutvorennja_rinku_nerukhomosti_v_ukrajini/5-1-0-99
2. Стрішенець О. М., Павлов К. В. Теоретичні аспекти конкуренції на регіональних ринках житлової нерухомості. *Екон. часоп. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 3 (11). С. 7–12.
3. Стрішенець О. М., Павлов К. В. Формування ринку житлової нерухомості в Україні: цикли та етапи. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали Міжнар. наук. практ. інтернет-конф.* Т. 7. С. 210–214.
4. Суть процесу ціноутворення. URL: https://pidru4niki.com/10561127/marketing/sut_protsestu_cinoutvorennja

Якимук Я. Я., Звірко А. О. – студенти
II курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Матвійчук Н. М. – к. е. н., доцент кафедри
фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Переваги та недоліки онлайн-банкінгу в Україні

Постановка проблеми. Розвиток цифрових технологій вплинув на всі аспекти життя людини, зокрема, і на банківське обслуговування. З кожним роком в Україні спостерігається зростання кількості безготівкових операцій та інтернет-користувачів, а інтернет-банкінг став одним із найперспективніших напрямів банківської діяльності, що постійно розвивається.

Мета дослідження: визначення переваг і недоліків онлайн-банкінгу в Україні.

Результати дослідження. Інтернет-банкінг – один із видів дистанційного банківського обслуговування, який надає доступ до рахунків та банківських операцій в будь-який час через Інтернет (за допомогою комп'ютера, планшета або телефону) [1].

Цей вид обслуговування клієнтів банку є особливо актуальним під час поточної епідеміологічної ситуації у країні та світі. За допомогою онлайн-банкінгу ми можемо здійснити низку операцій, які в офлайн режимі зайняли б тривалий період часу та наразили б нас на небезпеку.

Різновидом інтернет-банкінгу є мобільний банкінг, який упродовж останніх років стає все більш популярним серед населення через зручність і постійний доступ до своїх рахунків. Смартфони досить швидко замінюють пластикові картки, а розробці різноманітних мобільних додатків приділяється значна увага.

Найчастіше за допомогою онлайн-банкінгу клієнти виконують такі операції:

- поповнюють мобільний рахунок;
- роблять перекази з карти на карту;
- оплачують комунальні платежі, штрафи та податки;
- оплачують товари.

Перевагами онлайн-банкінгу є:

- цілодобовий доступ до онлайн-банкінгу з будь-якого пристрою, який має вихід до мережі Інтернет;

– проста схема реєстрації та наявність служби підтримки, яка допомагає спростити сприйняття веб-банкінгу для будь-якої вікової групи людей;

- наявність механізму автентифікації;
- присутність захисту за допомогою паролів;
- контроль достовірності та цілісності інформації;
- висока швидкість виконання операції;

– мінімальна або нульова комісія для клієнта, що є наслідком економії банків від зменшення кількості відділень, персоналу тощо.

Попри численні переваги онлайн-банкінгу, існують і його недоліки:

– нерівномірний рівень забезпечення інтернетом населення;

– неготовність великої кількості організацій і підприємств, які є традиційними одержувачами масових платежів, перейти на повноцінне використання послуг інтернет-банкінгу;

– недовіра до банківської системи, яка спричинена нестабільною економіко-політичною ситуацією в країні;

– значні витрати на впровадження системи дистанційного банківського обслуговування та навчання співробітників (хоча вони окупляться через деякий час, і чим більше клієнтів банк залучить до використання інтернет-банкінгу, тим швидше окупляться витрати на його впровадження);

– високі витрати на обслуговування системи;

– необхідність залучення в онлайн-банкінг великої кількості клієнтів для забезпечення його окупності;

– високі ризики хакерських атак на систему і шахрайських дій по відношенню до клієнтів;

– відсутність «живого» спілкування з клієнтом;

– звільнення працівників внаслідок зменшення потреби в робочих місцях;

– втрата частини клієнтів, що віддають перевагу традиційному обслуговуванню (перш за все старше покоління);

– технічні збої, які періодично виникають під час перевантаження мережі [2, 176].

Так, як система інтернет-банкінгу вимагає значних фінансових, людських, інтелектуальних затрат на її розробку, впровадження та постійну підтримку, це робить можливим її повноцінне використання передусім у великих банках. В більшості невеликих банків система інтернет-банкінгу відсутня або з обмеженими функціональними можливостями.

Беззаперечним лідером у сфері надання послуг інтернет-банкінгу в Україні та одним з найбільш інноваційних банків світу є АТ КБ «ПриватБанк» із системою Приват24. Він першим в Україні розробив багатофункціональний інтернет-банкінг, що стало початком розвитку українських банків у цьому напрямі. Сьогодні існують банки, що повністю перейшли на дистанційне обслуговування населення, – «віртуальні» банки. Прикладом такого банку в Україні є Monobank.

Динаміка результатів діяльності банків показує, що перші позиції в рейтингах посідають банки, які активно впроваджують цифрові бізнес-моделі у своїй діяльності [3, 83].

Висновки. Отже, не дивлячись на деякі ризики і недоліки, онлайн-банкінг є зручним способом економії часу та витрат, що робить наше життя простішим і комфортнішим. Тому ми вважаємо, що за ним майбутнє банківської системи.

Джерела та література

1. Онлайн-платформа «Дія.Бізнес». URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/finansovij-menedzment/so-take-internet-banking>
2. Захаркін О. О. Роль інтернет-банкінгу в розвитку ринку фінансових послуг. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 23. С. 173–177.
3. Матвійчук Н. М., Теслюк С. А. Основні тенденції розвитку банківських інновацій в Україні. *Екон. часоп. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2021. № 1 (25). С. 79–87.

Богдан Б. В. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Мекуш О. Г. – к. ф.-м. н., доцент, завідувач кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Застосування індуктивних кроків у геометрії

Постановка проблеми. В сучасному світі метод математичної індукції широко застосовується в різноманітних областях математики. Роль індуктивних висновків в експериментальних науках дуже велика. Вони дають можливість довести ті твердження, з яких потім шляхом дедукції робляться подальші висновки [2; 3]. Метод математичної індукції закладає основи аналітичного мислення, формує інтуїцію, розвиває уяву, вміння аналізувати, висувати наукові гіпотези та доводити їх або спростовувати.

Мета дослідження – розглянути застосування індуктивних кроків у геометрії на конкретних прикладах.

Результати дослідження. Застосування методу математичної математичної індукції для розв'язання задач на побудову можливе лише в тому випадку, якщо в умові задачі є деяке ціле додатне число n (наприклад, в задачах на побудову n -кутників. Далі ми розглянемо приклад такої задачі, а також багатокутники, які перетинаються (рис. 1).

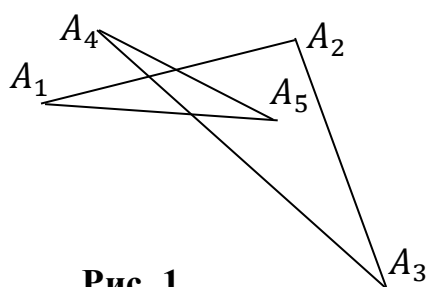

Рис. 1

Під багатокутниками, в більшості задач з геометрії, розуміють будь-яку замкнену лінію $A_1A_2 \dots A_n$.

Приклад. На площині дано $(2n + 1)$ -точок. Побудувати $(2n + 1)$ -кутник, для якого ці точки є серединами його сторін [1; 4].

Розв'язання. 1. При $n = 1$ задача зводиться до побудови трикутника за даними серединами його сторін. Для побудови достатньо провести через кожну із трьох даних точок пряму, паралельну прямий, яка з'єднує дві інші точки.

2. Припустимо, що ми можемо побудувати $(2n + 1)$ -кутник за даними серединами його сторін, і нехай дані $(2n + 1)$ точки $A_1, A_2, \dots, A_{2n+1}$, які є серединами сторін шуканого $(2n + 1)$ -кутника $x_1 x_2 \dots x_{2n+1}$.

Розглянемо чотирикутник $x_1 x_{2n-1} x_{2n} x_{2n+1}$ (рис. 2). Точки $A_{2n-1}, A_{2n}, A_{2n+1}$ є серединами трьох його сторін $x_{2n-1} x_{2n}, x_{2n} x_{2n+1}, x_{2n+1} x_1$. Нехай A – середина четвертої сторони $x_1 x_{2n-1}$. Чотирикутник $A_{2n-1} A_{2n} A_{2n+1} A$ – паралелограм (для доведення достатньо провести пряму $x_1 x_{2n}$ і розглянути трикутники $x_1 x_{2n+1} x_{2n}$ і $x_1 x_{2n-1} x_{2n}$, для яких відрізки $A_{2n} A_{2n+1}$ і $A_{2n-1} A$ є середніми лініями), так як точки $A_{2n-1}, A_{2n}, A_{2n+1}$ нам відомі, то четверту вершину A паралелограма можна легко побудувати. Точки $A_1, A_2, \dots, A_{2n-2}, A$ є серединами сторін $(2n - 1)$ -кутника $x_1 x_2 \dots x_{2n-1}$, який згідно нашому припущенню можна побудувати. Далі залишається побудувати відрізки $x_1 x_{2n+1}$ і $x_{2n-1} x_{2n}$, які діляться навпіл точками A_{2n+1} і A_{2n-1} .

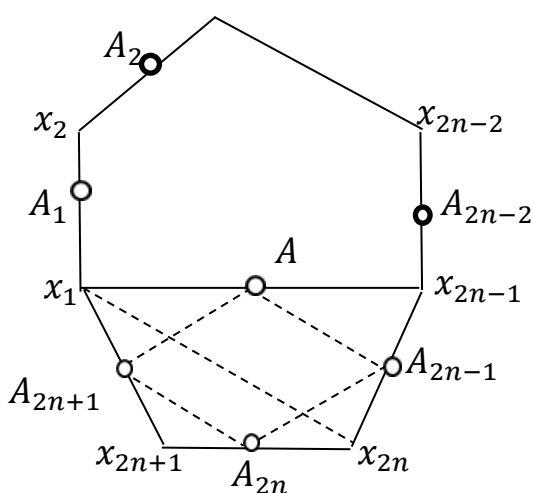

Рис. 2

Далі залишається побудувати відрізки $x_1 x_{2n+1}$ і $x_{2n-1} x_{2n}$, які діляться навпіл точками A_{2n+1} і A_{2n-1} .

Висновок. Застосування індуктивних кроків при побудові геометричних фігур дозволяє підвищити рівень своїх знань у даній галузі математики. Дана тема може бути використана на заняттях з математики та корисна при підготовці учнів до олімпіад.

Джерела та література

1. Головина Л. И., Яглом И. М. Индукция в геометрии. Москва: Гос. изд-во физ.-мат. лит., 1961. С. 100.
2. Нікулін О. В., Кукуш О. Г. Геометрія: поглибл. курс: 7–9 кл.: навч. посіб. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 1999. 352 с.
3. Соминский И. С., Головина Л. И., Яглом И. М. О математической индукции. Москва: Наука, 1967. 144 с.

Бондарчук О. Ю. – студентка IV курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Жигалло М. К., Караханов Д. А. – студенти I курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Застосування принципу стискуючих відображень до знаходження границь послідовностей ланцюгових дробів

Постановка проблеми. Рекурентні послідовності знаходять все більш широкі застосування в різних розділах математики і, зокрема, в аналізі. До рекурентних послідовностей можна віднести послідовність ланцюгових дробів. Під час вивчення теми «Границя послідовності» в курсі математичного аналізу рекурентні послідовності належного представлення ще не знайшли, але при вивченні курсу функціонального аналізу зустрічається цікавий метод знаходження границь для цих послідовностей, зокрема ланцюгових дробів, за допомогою принципу стискуючих відображень.

Мета дослідження. Показати застосування принципу стискуючих відображень на прикладі знаходження границь для послідовностей ланцюгових дробів.

Результати дослідження. Розглянемо допоміжні твердження.

Нехай R деякий метричний простір і A деяке відображення визначене в цьому просторі.

Означення. Відображення A , метричного простору R самого в себе називається *стискуючим*, якщо існує таке α ($0 < \alpha < 1$), що

$$\rho(Ax, Ay) \leq \alpha \rho(x, y) \quad \forall x, y \in R.$$

Слід відмітити, що стискуюче відображення має властивість неперервності, тобто, якщо в метричному просторі R визначене стискуюче відображення A і в цьому просторі маємо деяку послідовність точок x_n , яка збігається до точки x , то матимемо, що відповідна послідовність Ax_n збігається до Ax , тобто $Ax_n \rightarrow Ax$.

Точка x метричного простору R називається *нерухомою точкою стискуючого відображення* A , визначеного в цьому ж просторі, якщо ця точка є розв'язком рівняння $Ax = x$.

Теорема (принцип стискаючих відображень Банаха–Качіополі–Пікара). Будь-яке стискаюче відображення, яке визначене в повному метричному просторі, має єдину нерухому точку.

Нехай f -функція, яка визначена на сегменті $[a; b]$ і задовольняє умову Ліпшиця $|f(x_2) - f(x_1)| \leq K|x_2 - x_1|$ з константою $K < 1$ і відображає сегмент $[a; b]$ в себе. Тоді f є стискаюче відображення і, згідно з теоремою Банаха, послідовність $x_0, x_1 = f(x_0), x_2 = f(x_1), \dots$ збігається до єдиного кореня рівняння $x = f(x)$. Умова стислості виконується, якщо функція на сегменті $[a; b]$ має похідну $f'(x)$, причому $|f'(x)| \leq K < 1$ [2, 62–64].

Принцип стискаючих відображень не лише доводить існування та єдиність нерухомої точки, а й дає практичний спосіб її знаходження. Проілюструємо застосування цього принципу до відшукування границі послідовності ланцюгових дробів.

Довести, що послідовність x_n ланцюгових дробів

$$2, 2 + \frac{1}{2}, 2 + \frac{1}{1 + \frac{1}{2}}, \dots$$

є збіжною, і знайти її границю.

Оскільки послідовність (x_n) визначається і рекурентно: $x_1 = 2$, $x_n = 2 + \frac{1}{x_{n-1}}$ ($n \geq 2$), то з відношення $x_n = 2 + \frac{1}{2 + \frac{1}{2 + x_{n-2}}}$ ($n \geq 3$) і

оцінок $x_1 \leq \frac{5}{2}$, $x_2 \leq \frac{5}{2}$ випливає, що $x_n \leq \frac{5}{2}$ ($\forall n \geq 1$). Крім того,

$x_n \leq 2$ ($n \geq 1$). Розглянемо відображення $f(x) = 2 + \frac{1}{x}$ сегмента $\left[2; \frac{5}{2}\right]$

самого в себе. Воно є відображенням стиску, бо

$$\rho(f(x), f(y)) = |f(y) - f(x)| = \left| \frac{1}{x} - \frac{1}{y} \right| \leq \frac{1}{4} |x - y| = \frac{1}{4} \rho(x, y).$$

Звідси $\alpha = \frac{1}{4}$ – коефіцієнт стиску. Тому має єдину нерухому

точку x^* , причому $x^* = \lim_{x \rightarrow \infty} x_n$, де $x_n = f(x_{n-1}) = 2 + \frac{1}{x_{n-1}}$ ($n \geq 2$). Отже,

згідно теореми Банаха рівняння $x^* = 2 + \frac{1}{x^*}$, повинно мати єдиний

розв'язок. Корінь даного рівняння $x^* = 1 + \sqrt{2}$. Це число і є границею даної послідовності ланцюгових дробів [1, 212–213].

Висновки. Принцип стискуючих відображень дозволяє спеціалістам з фізико-математичних спеціальностей застосовувати його при розв'язуванні прикладних задач, а саме при доведенні різних теорем існування та єдиності, при знаходженні розв'язку функціональних, інтегральних та диференціальних рівнянь. Використовуючи принцип стискуючих відображень зручно шукати границі послідовностей ланцюгових дробів.

Джерела та література

1. Городецкий В. В. Методы решения задач по функциональному анализу. Киев: Вища шк., 1990. 479 с.
2. Колмогоров А. М., Фомін С. Б. Елементи теорії функцій і функціонального аналізу. Київ: Вища шк., 1974. 456 с.

Борсук Б. М. – аспірант факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Ханін О. Г. – к. ф.-м. н, доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Апроксимативні властивості бігармонічних інтегралів пуассона на класах функції Зигмунда

Постановка проблеми. Однією з найважливіших і актуальних завдань прикладної математики на сучасному етапі є дослідження швидкості збіжності лінійних методів підсумовування рядів Фур'є з метою застосування отриманих результатів до вирішення певного виду ігрових завдань динаміки [2–6]. Що стосується загальної теорії лінійних методів підсумовування рядів Фур'є [1], то особливе місце серед останніх займають методи, які задаються за допомогою сукупності функцій натурального аргументу. Прикладами таких лінійних методів є методи підсумовування Абеля–Пуассона (або ж просто Пуассона), Гаусса–Вейєрштрасса, бігармонічного і тригармонічного інтегралів Пуассона.

При отриманні оцінок для верхніх граней відхилень функцій певного класу від операторів, побудованих за допомогою сукупності функцій натурального аргументу, виникають певні труднощі на відміну від операторів, заданих за допомогою трикутних λ -методів підсумовування рядів Фур'є (Фейєра, Валле Пуссена, Рісса, Рогозинського, Стеклова, Фавара). Ці труднощі, напевно, пов'язані з тим, що методика досліджень апроксимативних властивостей першого типу операторів ще мало розроблена і вдосконалена на відміну від методики вивчення властивостей і характеристик трикутних λ -методів підсумовування рядів Фур'є [1]. Тому, основним методом досліджень є вивчення інтегральних представлень відхилень функцій класу Зигмунда від їх бігармонічних інтегралів Пуассона, апроксимативні властивості якого на класах функцій Зигмунда (для випадку $1 < \alpha < 2$) на даний час ще не вивчені.

Метою дослідження є вивчення величини

$$E(Z^\alpha; B_\rho(f; \theta))_c = \sup_{f \in Z^\alpha} \| B_\rho(f; \theta) \|_c.$$

При цьому, якщо в явному виді буде знайдена функція $\varphi(\rho) = \varphi(Z^\alpha; \rho)$ така, що при $\rho \rightarrow 1 - 0$

$$E(Z^\alpha; B_\rho(f; \theta))_c = \varphi(\rho) + o(\varphi(\rho)),$$

то слідуючи О. І. Степанцю [1, 198], можна говорити, що вирішена задача Колмогорова–Нікольського для даного класу Z^α і бігармонічного інтеграла Пуассона $B_\rho(f; \theta)$ в метриці простору C :

$$\| f \|_c = \max_{\theta} |f(\theta)|.$$

Результатами дослідження є вирішена задача Колмогорова–Нікольського (в термінології О. І. Степанця) для бігармонічного інтеграла Пуассона на класах функцій Зигмунда Z^α для випадку $1 < \alpha < 2$.

Висновки. Доведена у роботі теорема дає можливість оцінити швидкість збіжності верхньої межі відхилення функцій класу Зигмунда від їх бігармонічних інтегралів Пуассона в рівномірній метриці. Отримані в роботі апроксимативні характеристики бігармонічного інтеграла Пуассона на класах функцій Зигмунда надалі можна буде використовувати при вирішенні деяких прикладних задач (див., наприклад, [7–8]).

Джерела та література

1. Степанец А. И. Методы теории приближения. Киев: Ин-т математики НАН Украины, 2002. Ч. I. 427 с.
2. Chikrii A. A., Chikrii V. K. Image structure of multivalued mappings in game problems of motion control. *Journal of Automation and Information Sciences*. 2016. 48, N 3. P. 20–35. Doi: 10.1615/JAutomatInfScien.v48.i3.30
3. Chikrii A. A., Matichin I. I. Game problems for fractional-order linear systems. *Proc. Steklov Inst. Math.* 2010. 268 (Suppl 1). P. 54–70. Doi: 10.1134/S0081543810050056
4. Chikrii A. A., Matichin I. I. Riemann-Liouville, Caputo, and sequential fractional derivatives in differential games. In: Breton M., Szajowski K. (eds.) *Advances in Dynamic Games. Annals of the International Society of Dynamic Games, Birkhäuser Boston*. 2011. 11. P. 61–81. Doi: 10.1007/978-0-8176-8089-3_4
5. Chikrii A. A., Chikrii G. T. Matrix resolving functions in game problems of dynamics. *Proc. Steklov Inst. Math.* 2015. 291 (Suppl 1). P. 56–65. Doi: 10.1134/S0081543815090047
6. Chikrii A. O., Chikrii G. T. Matrix resolving functions in dynamic games of approach. *Cybernet. Systems Anal.* 2014. 50, N 2. P. 201–217. DOI: 10.1007/s10559-014-9607-7
7. The Usage of Interpolation Polynomials in the Studying of Data Transmission in Networks/A. Makarchuk, I. Kal'chuk, Y. Kharkevych, A. Yakovleva. *2020 IEEE 2nd International Conference on System Analysis & Intelligent Computing (SAIC). Kyiv, Ukraine*. 2020. P. 1–4, Doi: 10.1109/SAIC51296.2020.9239180.
8. Tovkach R., Kharkevych Y., Kal'chuk I. Application of a Fourier Series for an Analysis of a network Signals. *2019 IEEE International Conference on Advanced Trends in Information Theory, ATIT 2019 – Proceedings*. 2019. P. 107–110. Doi: 10.1109/ATIT49449.2019.9030488

Войчик Т. М. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Пожарська К. В. – к. ф.-м. н., ст. викл. кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Квадратичні функції в задачах з параметрами

Постановка проблеми. Задачі з параметрами відіграють важливу роль у моделюванні фізичних і економічних процесів. Вони стали невід’ємною частиною завдань Зовнішнього незалежного оцінювання

з математики. Тому, проблема формування і розвитку дослідницьких умінь учнів у процесі розв'язування математичних задач з параметрами є актуальною з точки зору розвитку творчої особистості школярів.

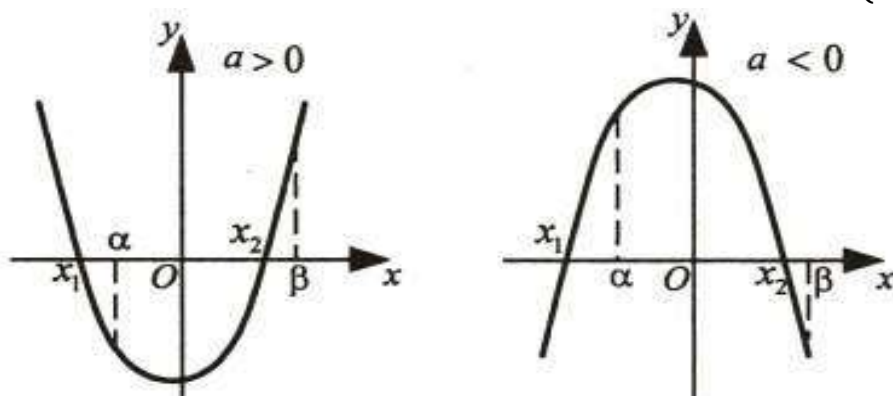
Для такого типу задач важливо не лише підібрати алгоритм розв'язання, що теж часто викликає труднощі, але й проаналізувати отриманий результат, врахувавши всі можливі випадки.

В літературі [2] описано основні види та способи розв'язування рівнянь і нерівностей з параметрами, зокрема, лінійних, квадратичних, тригонометричних, логарифмічних та ін. Особливе місце в шкільній програмі займають задачі на розв'язання та відшукування кількості розв'язків квадратних рівнянь і нерівностей та таких, що зводяться до квадратних.

На факультативних заняттях доречно ознайомити учнів із методами розв'язання задач на взаємне розташування коренів квадратного тричлена. Ці задачі сприяють закріпленню вмінь досліджувати квадратичні рівняння, показують важливість теореми Вієта, часто вимагають повторення основних властивостей арифметичних і геометричних прогресій.

Мета дослідження – висвітлити деякі методи розв'язування задач з параметрами, які містять квадратичну функцію, зокрема задач на взаємне розташування коренів квадратного тричлена.

Результати дослідження. Розглянемо квадратний тричлен $ax^2 + bx + c$, де коефіцієнти $a \neq 0, b, c$ – дійсні числа. Далі, позначимо через x_1, x_2 корені рівняння $ax^2 + bx + c = 0$, $x_1 \leq x_2$. Відомо, що $x_0 = -\frac{b}{2a}$ – абсциса вершини параболи $f(x) = ax^2 + bx + c$. Нехай $\alpha \in \mathbb{R}, \beta \in \mathbb{R}$ – деякі фіксовані числа. Тоді має місце таке твердження: $\alpha < x_2 < \beta, x_1 < \alpha$, якщо виконуються умови: $\begin{cases} af(\alpha) < 0, \\ af(\beta) < 0. \end{cases}$

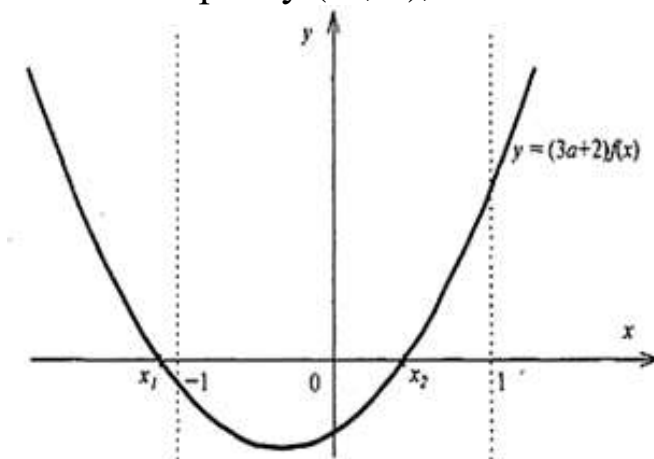
Розглянемо даний випадок на конкретному прикладі.

Приклад. При яких значеннях параметра a корені x_1 та x_2 рівняння: $(3a + 2)x^2 + (a - 1)x + 4a + 3 = 0$ задовольняють умовам $x_1 < -1 < x_2 < 1$?

Розв'язання. Задача рівносильна наступній: встановити, при яких значеннях параметра a тільки один, а саме – більший корінь квадратного тричлена

$$f(x) = (3a + 2)x^2 + (a - 1)x + 4a + 3,$$

де $3a + 2 \neq 0$, належить інтервалу $(-1; 1)$, а інший – менший за -1 .

Вимоги даної задачі виконуються тільки за умови

$$\begin{cases} (3a + 2)f(-1) < 0, \\ (3a + 2)f(1) > 0. \end{cases}$$

Таким чином, ми приходимо до системи:

$$\begin{cases} (3a + 2)((3a + 2) - (a - 1) + 4a + 3) < 0, \\ (3a + 2)((3a + 2) + (a - 1) + 4a + 3) > 0. \end{cases}$$

Розв'язавши цю систему, робимо висновок, що $a \in \left(-1; -\frac{2}{3}\right)$.

Відповідь: $a \in \left(-1; -\frac{2}{3}\right)$.

В літературі [1, 59] можна знайти й інші приклади застосування даного твердження.

Висновки. Залучення до освітнього процесу задач з параметрами дозволяє учням проводити прикладні математичні дослідження та сприяти їхній зацікавленості до математики.

Джерела та література

1. Коваленко В. Г., Кривошеев В. Я., Старосельцева О. В. Алгебра: експеримент. навч. посіб. для 9 кл. 2-ге вид. Київ: Освіта, 1996. 288 с.
2. Щоголева Л. О. Розв'язування рівнянь і нерівностей з параметрами: метод. посіб. для вчителів математики. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2012. 164 с.

Глуцук Т. О. – студент V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Глинчук Л. Я. – к. ф.-м. н., доцент кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Особливості проєктування інтернет-магазину з фільтром параметрів впливу на ціну

Постановка проблеми. Європейські, американські та азійські інтернет-магазини перебувають поза конкуренцією, оскільки мають простий та зрозумілий інтерфейс, а також ефективну систему обслуговування для споживачів. Тому, щоб збільшити власні продажі, переважна кількість магазинів стараються переходити в онлайн, залучаючи нових потенційних покупців і отримуючи більшу кількість продажів із найменшими витратами бюджету на рекламу.

Мета дослідження – аналіз та дослідження особливостей проєктування інтернет-магазину з фільтром параметрів впливу на ціну.

Результати дослідження. Проєктування вебсайту продажу товарів – це моделювання ефективного ресурсу, у процесі якого проходить розробка ідеї сайту, визначення цілей і завдань, а також способів їх досягнення. Наприкінці даного етапу розробники матимуть чітке уявлення того, як повинен виглядати і працювати завершений проєкт (див. рис. 1). Основою проєктування майбутнього сайту є складання технічного завдання. Робота на цьому етапі багато в чому заключається від побажань замовника. У технічному завданні детально описано поставлені завдання і можливості вирішення кожного з них [1].

Рис. 1. Процес проєктування інтернет-магазину

До відкриття інтернет-магазину потрібно визначитися з категоріями виробів, що будуть продаватись, а також ознайомитися з вимогами законодавства, що стосуються певних видів товару. Слід продумати функціонал майбутнього сайту, розібратись з дизайном інтерфейсу для зручності користувачів ознайомлення з продукцією, замовлення, оплати та доставки товару. Необхідно додати фільтри параметрів, сортування, детальні характеристики, фото, відгуки інших покупців тощо [2].

75 % онлайн-користувачів залишають сайт, якщо не знайшли потрібний товар протягом 15 с, тому система фільтрів – один з ключових чинників в онлайн-торгівлі, який може вплинути на ефективність та продуктивність інтернет-магазину. Фільтри пошуку – це певний механізм на сайті, який допомагає користувачеві обрати товар, який відповідає його уподобанням. Відштовхуючись від типів товарів, потрібно створювати і опрацьовувати фільтри, які покривають всі можливі пошукові запити користувачів (колір, розмір, бренд, ціна, рейтинг тощо) [3].

У ситуації, коли магазину потрібно реалізовувати специфічний товар, з яким будуть виникати труднощі з вибором, найкращим виходом для оформлення замовлення буде встановлення контактної форми або чату для зв'язку з консультантом. Останній варіант більш доречний для великих інтернет-магазинів, які мають штат консультантів для цілодобової роботи з клієнтами. Менеджер має змогу психологічно вплинути на вибір споживача, порадити, правильно врахувавши та підбравши за індивідуальними характеристиками та параметрами, товар за найкращою ціною.

1. На контактній формі достатньо розмістити лише поля для введення ім'я, щоб консультант зміг звернутись до покупця, номер телефону чи електронну пошту, а також поле для повідомлення та побажань. Коли клієнт зробить запит, менеджер відразу має змогу зв'язатись для подальшого узгодження всіх нюансів та оформлення замовлення.

2. Якщо інтернет-магазин спроектований з використанням чату, менеджер може обговорити необхідні параметри для складання та оформити замовлення, оплату та доставку товару до покупця.

Висновки. Було проаналізовано етапи проектування інтернет-магазину, визначено основні вимоги до дизайну інтерфейсу. Наступним кроком дослідження є опис роботи сайту продажу товарів з фільтром параметрів впливу на ціну, його основні функції.

Джерела та література

1. Вебсайт. Етапи розробки сайту. URL: <https://websait.uz.ua/website-development/etapy-rozrobky-sajtu/>
2. Відкриваємо інтернет-магазин: крок за кроком. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-hozyajstvennyye-operacii-9-otkryvaem-internet-magazin-shag-za-shagom>
3. Лавська В. Товарні фільтри для великого eCommerce. URL: <https://promodo.ua/ua/blog/tovarnye-filtry-dlya-krupnogo-ecommerce.html>

Гнатюк Ю. М. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Хомяк М. Я. – к. ф.-м. н., доцент кафедри загальної математики та методики навчання інформатики ВНУ імені Лесі Українки

Електронна методична скарбничка вчителя інформатики

Постановка проблеми. Одним із головних завдань сучасної школи України є підвищення фахової майстерності та розвитку творчого потенціалу у кожного вчителя, що значно покращує ефективність освітнього процесу. Для цього проводять методичну роботу, сутність якої полягає у самостійному підвищенні рівня своїх знань. Її зміст охоплює систематичне вивчення політичної, психолого-педагогічної, наукової літератури, участь у роботі шкільних, міжшкільних та районних методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань; розроблення окремих проблем, пов'язаних з удосконаленням навчально-виховної роботи; проведення експериментальних досліджень; підготовку доповідей, виступів по радіо, телебаченню, огляд і реферування педагогічних і методичних журналів, збірників та ін. Аби зберегти, і передати у зручному доступі свої напрацювання іншим, педагоги часто створюють методичну скарбничку.

Мета дослідження – розглянути особливості розробки електронної методичної скарбнички вчителя інформатики.

Результати дослідження. Методична скарбничка – це збір і накопичення комплексної методико-педагогічної роботи. На уроках

інформатики, вчителі найчастіше використовують електронну методичну скарбничку – віртуальне збереження даних, програм які об'єднанні в одному веб-ресурсі. Це дає змогу їх використовувати в процесі навчання і позаурочний час, будь коли. Таке впровадження, щодо використання сучасних комунікаційних засобів навчання постійно розвивається та розширюється. До «комп'ютерних засобів навчання» (*це узагальнена назва для всіх навчальних інструментів, так чи інакше пов'язаних із комп'ютером*) можна зарахувати хмарні сервіси, електронні освітні ресурси, сервіси Веб 2.0. Найбільш популярні засоби, які використовують під час традиційного навчання, є хмарні сервіси Google:

- Google Classroom – для спільної роботи з класом,
- Google Sheets – таблиці для спільного редагування та ведення журналу оцінок,
- YouTube – для перегляду навчального відео,
- Google Forms – для створення опитування,
- Google Docs – для спільної праці з документами,
- Gmail – для спілкування з учнями;
- електронні освітні ресурси та сервіси Веб 2.0:
- Zoom – для проведення онлайн-занять,
- створення опитування на платформі «Всеосвіта»;
- створення опитування на платформі «На урок».

Наведені форми та приклади використання комп'ютерних засобів застосовують на уроках інформатики. Для зручності вчителі створюють сайти, блоги: свою електронну методичну скарбничку з окремими сторінками, щоб перейти до іншої використовують навігацію або кнопку пошуку. Наприклад: комплекс завдань для контролю знань учнів (тексти самостійних, тестових завдань, контрольні роботи для тематичного оцінювання, із зазначенням рівня кожного завдання), дидактичні та роздаткові матеріали на урок, програмне забезпечення комп'ютерного класу, Рекомендовані листи Міністерства освіти, презентації, конспекти, підручники, розділ «Про себе» і т. д.

Основною формою організації роботи з учнями на уроці інформатики в сучасній школі залишається урок, що є основою класно-урочної системи навчання, характерними ознаками якої є постійний склад навчальних груп учнів; строге визначення змісту навчання в кожному класі; певний розклад навчальних занять; поєднання інди-

відуальної і колективної форм роботи учнів; провідна роль вчителя; систематична перевірка і оцінювання знань учнів.

Головною ознакою уроку є його дидактична мета, що визначає, до чого повинен прагнути вчитель. К. Д. Ушинський, виділяє такі типи, за метою уроку:

- урок подання нових знань;
- урок розвитку і закріплення навичок і умінь (тренувальний урок);
- урок повторення, систематизації й узагальнення вивченого;
- урок перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок [3].

У більшості випадків учитель має справу не з однією з названих дидактичних цілей, а з кількома (і навіть з усіма відразу), тому на практиці широко розповсюджений так званий комбінований урок, на якому ставляться різні цілі, поєднуються різні види навчальної роботи (робота щодо закріплення вивченого раніше, засвоєння нового навчального матеріалу, вироблення практичних навичок та ін.). Комбінований урок може мати різну структуру, а тому низку переваг: забезпечувати багаторазову зміну видів діяльності, що створює умови для швидкого застосування нових знань, забезпечує зворотний зв'язок і управління педагогічним процесом, можливість реалізації індивідуального підходу в навчанні. Такий урок, найчастіше використовують в основній школі.

Висновки. Для сучасного вчителя інформатики актуальним є створення власної електронної методичної скарбнички, для того, щоб зберегти і передати у зручному доступі свої напрацювання іншим, щоб спланувати освітній процес, урахувавши можливості та вікові особливості дітей і власний потенціал. Тому подальші дослідження будуть спрямовані на розробку електронно-інформаційного ресурсу вчителя на матеріалі курсу інформатики 5-го класу.

Джерела та література

1. Міхеєв В. В. Лабораторні роботи з методики навчання інформатики: метод. посіб. Житомир: Поліграф. центр ЖДПУ, 2006. 224 с.
2. Міхеєв В. В. Методика навчання інформатики: метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. Житомир: Поліграф. центр ЖДПУ, 2004. 224 с.
3. Сухомлинська О. В. Ушинський Костянтин Дмитрович. *Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб. для студ. ВНЗ: у 2-х кн. Кн. 2. XX ст./за ред. О. В. Сухомлинської.* Київ: Либідь, 2005. С. 284–292.

Горайчук О. П. – студент II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Швай О. Л. – к. п. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Застосування теорії графів до розв’язування логічних задач

Постановка проблеми. Теорія графів зародилася у 1736 р., коли швейцарський математик Леонард Ейлер (*Leonhard Euler*, 1707–1783), опублікував роботу, яка присвячена семи мостам Кенігсберга. Спочатку теорія графів мала справу в основному з математичними розвагами та головоломками. Як окрема математична дисципліна вона була вперше представлена в роботі угорського математика Д. Кеніга (*Konig*) в 30-ті роки ХХ ст. У 1936 р. у працях цього вченого з’явився термін «граф».

Інтенсивний розвиток теорія графів отримала лише 50–60 років тому. Граф стає однією з найпоширеніших математичних моделей у багатьох сферах науки і техніки. У вигляді графів можна інтерпретувати електричні ланцюги, географічні карти, молекули хімічних сполук, зв’язки між групами людей тощо [1; 2].

Мета дослідження – дослідити можливості застосування теорії графів до розв’язування логічних задач.

Результати дослідження. Наочно граф можна уявити як геометричну конфігурацію, яка складається з точок (вершин) і ребер (ліній або відрізків, які сполучають деякі точки).

Граф адекватно відображає ситуацію, коли є якась множина і зв’язки між її елементами. При цьому характер зв’язку не має значення, а важливе тільки питання про наявність цього зв’язку. Графічне моделювання досить часто дозволяє знайти шлях розв’язування логічної задачі.

Логічні задачі утворюють широкий клас нестандартних задач, найбільш розповсюдженими серед яких є текстові, що потребують розпізнавання об’єктів або їхнього розташування в певному порядку за певними властивостями, при цьому частина тверджень умови задачі можуть бути істинними або хибними.

Завдяки наочності графів можна виявляти приховані відношення, фіксувати їх, відкидати не відповідні випадки, звужуючи область повного перебору.

Розглянемо, як приклад, логічну задачу для школярів:

Льоня, Женя і Міша мають прізвища Перець, Яцюк і Яким'юк. Яке прізвище має кожен хлопчик, якщо Женя, Міша і Яцюк – члени математичного гуртка, а Міша і Яким'юк займаються музикою?

Розв'язання:

Розв'язати завдання просто, якщо врахувати що кожному елементу однієї множини обов'язково відповідає елемент іншої множини, але тільки один (у кожного хлопчика є прізвище і прізвище у хлопчиків різні).

Якщо Женя, Міша і Яцюк – члени математичного гуртка, то Женя не Яцюк (сполучаємо відповідні точки штриховою) і Міша не Яцюк (сполучаємо відповідні точки штриховою).

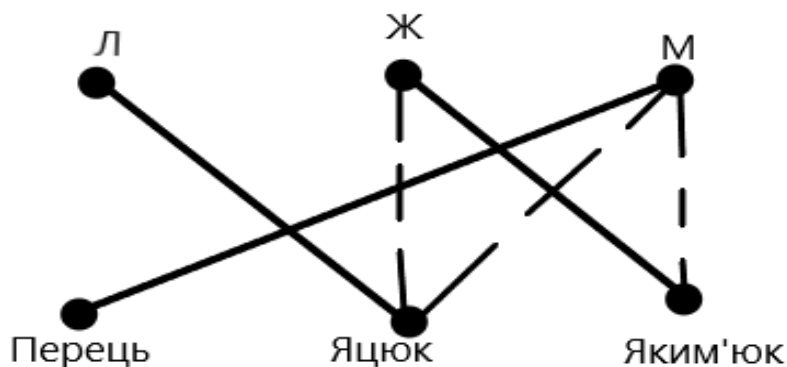
Оскільки Міша і Яким'юк займаються музикою, то сполучаємо відповідні точки штриховою.

Отримали граф:

Якщо елемент кожної множини з'єднаний з усіма елементами (крім одного) іншої множини штриховими відрізками, то з останнім він з'єднаний суцільним відрізком.

Отримаємо:

Відповідь: Женя Яким'юк, Міша Перець, Льоня Яцюк.

Таким же способом можна знаходити відповідність між трьома множинами. Задача на мові графів буде зводитися до відшукання трьох трикутників із суцільними сторонами і вершинами в різних множинах.

Висновки. Незважаючи на простоту, графи є математичними моделями найрізноманітніших об'єктів, явищ і процесів. Тому їх зручно використовувати при розв'язанні різних типів задач, зокрема і логічних.

Джерела та література

1. Нікольський Ю. В., Пасічник В. В., Щербина Ю. М. Дискретна математика: підручник. Львів: Магнолія Плюс, 2005. 608 с.
2. Швай О. Л. Практикум з дискретної математики. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 236 с.

Дмитрук Я. В. – студентка III курсу
факультету інформаційних технологій
і математики ВНУ імені Лесі Українки

Створення гри-платформеру засобами графічних редакторів та мови програмування C++

Ринок інформаційних технологій (ІТ) в Україні активно розвивається як у кількісних, так і в якісних параметрах: збільшується кількість ІТ-компаній, відокремлених підрозділів, філій та чисельність їх працівників. Упродовж останніх років розвивається ігрова ІТ-індустрія. Згідно із дослідженням, проведеним в рамках проєкту «GameHub» [1], розробник комп'ютерних ігор повинен володіти наступними професійно-орієнтованими знаннями і навичками: здатність застосовувати принципи, методи та алгоритми комп'ютерної графіки; здатність застосовувати об'єктно орієнтований підхід до створення комплексних систем; здатність розробляти правила та проєктувати ігрову механіку; здатність до написання сценарію, розкадрування та концептуального дизайну; володіння техніками малювання: як традиційними, так і цифровими; глибоке розуміння можливостей та переваг різних платформ; знання різних мов програмування. Тобто розробник ком-

п'ютерних ігор повинен володіти, як технологіями програмування, так і вмінні створювати графічні зображення, які надалі будуть використані у ігрових інтерфейсах. Тому дослідження технологій, які дозволяють ефективно поєднати графічні елементи та запрограмувати їх поведінку, є **актуальними**.

Мета роботи – розробити та реалізувати гру-платформер із використанням можливостей графічних редакторів Paint Tool Sai та PixelStudio, та мови програмування C++.

У основі гри лежить підводний світ, з головним героєм – Русалом. Метою цієї гри є дійти до кінцевої точки, отримавши заставку виграшу. Завадити пройти гру можуть як вороги, розміщені на карті, оскільки вони наносять шкоду, так і незручно розташовані платформи, з яких можна зірватися та впасти за межі екрану. Це автоматично означає програв.

Процес створення гри складається із двох частин: розробки графічної складової та програмної.

При розробці графічної складової було створено дві моделі піксельних героїв. Одна ігрова, а інша – NPC (Non-Player Character, тобто неігровий персонаж) (рис. 1). Також створено різні дизайни платформ та елементи оформлення (рис. 2). До цих елементів відносяться зображення бульбашок повітря у воді та декілька комплектів водоростей. Фон спочатку теж реалізовувався піксельний, але після проведення тестування був переформатований у більш плавне зображення.

Рис. 1. Ігровий персонаж

Рис. 2. Дизайн платформи

Програмна реалізація здійснює переміщення героя, його взаємодію з NPC, а також на створення колізій між героєм та платформою, героєм та NPC. Героя користувач може переміщати вправо та вліво за допомогою клавіш A та D, відповідно. Стрибки догори здійснюються за допомогою натискання клавіші W, вниз він опускається самостійно. Така механіка зумовлена тим, що запрограмована сила тяжіння, яка діє на всіх героїв. Також при безперервному русі вперед герой прискорюється. Окрім цього, існує функція атаки ворогів, для цього

необхідно натиснути пробіл. Проте атакувати можуть і героя, тому важливо слідкувати за здоров'ям (воно відображається у лівому верхньому кутку), а також вбивати ворогів першими (рис. 3). На кінцевому етапі створення гри було реалізовано анімацію бульбашок та героїв, а також додано заставки у разі програшу та виграшу. Була запрограмована анімація.

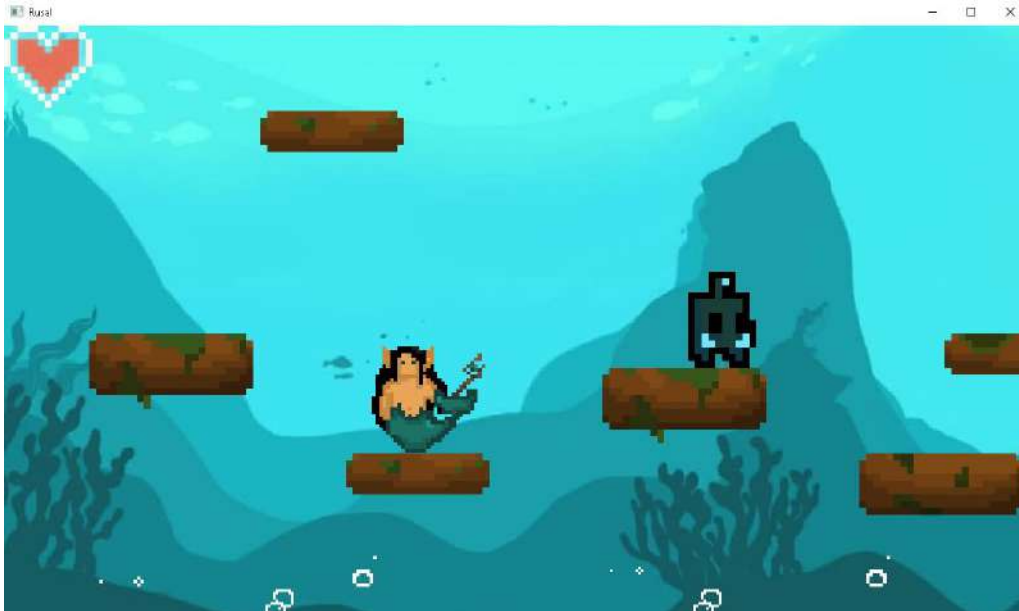

Рис. 3. Інтерфейс гри

Вході розробки гри-платформеру нами було розглянуто роботу із графічними редакторами Paint Tool Sai та PixelStudio, останній, до речі, досі знаходиться у стадії розробки, та використано їх можливості. Для створення програмної частини застосовано можливості мови C++ та середовище розробки Visual Studio. Надалі планується реалізувати підтримку аудіо, інтерактив з предметами оточення, також потрібно буде змінити специфіку гри (перейти з гри-платформеру на RPG), вдосконалити графіку, відійти від піксель арту, вдосконалити механіку переміщення.

Джерела та література

1. Концепція освіти для Serious Games індустрії. Комплексне дослідження в рамках проекту GameHub/В. Якубів, Л. Зінюк, О. Дзябенко, О. Кучанський. *GameHub Consortium*. 2017. 108 с.
2. Ockert J. Du Preez. Visual Studio 2019 in Depth C++ [Текст]. New Delphi: BPB Publications, 2019. 346 с.
3. PaintTool SAI. URL: <https://www.systemax.jp/en/sai/>
4. Pixel Studio – новий редактор для піксель-арта. URL: https://pikabu.ru/story/pixel_studio__novyyi_redaktor_dlya_pikselarta_5967853

Ємчик І. А. – студентка II курсу
факультету інформаційних технологій
і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Мельник М. – учениця Волинського
наукового ліцею-інтернату Волинської
обласної ради

Використання булевих функцій для спрощення релейно-контактних схем

Постановка проблеми. Англійським математиком Джорджем Булем у середині XIX ст. було створено апарат двійкової алгебри, яку називають булевою. Булеві функції широко застосовуються при конструюванні комп'ютерів та різноманітних цифрових автоматів, причому складність функції визначає складність пристрою.

При проектуванні цифрових автоматів надзвичайно важливо мати ефективні методи пошуку найраціональніших щодо технічної реалізації форм подання булевих функцій [1; 2].

Мета дослідження – на основі аналізу літературних джерел розкрити поняття релейно-контактної схеми і показати можливості її спрощення за допомогою булевих функцій.

Результати дослідження. Функція $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ усі аргументи якої, як і сама функція, можуть набирати лише двох значень 0 та 1 називається булевою.

Для теоретичних досліджень та практичних застосувань часто буває корисним подати формулу булевої функції у вигляді деякої стандартної форми. Такими формами є досконалі диз'юнктивні та кон'юнктивні нормальні форми (ДДНФ та ДКНФ), які утворюються за допомогою функціонально повної системи операцій $\{\wedge, \vee, \neg\}$ [2].

ДДНФ і ДКНФ – канонічні форми запису булевих функцій. Вони є найбільшими (найдовшими) з усіх ДНФ і КНФ певної функції. Їх основне призначення в тому, що всі основні алгоритми мінімізації булевих функцій починаються з побудови ДДНФ і ДКНФ. А саме скорочення будь-якої булевої функції є основною метою перетворень формул булевої алгебри.

Під релейно-контактною схемою розуміють пристрій, який складається з провідників і двопозиційних контактів. Двопозиційний кон-

такт – це фізичне тіло, яке може перебувати лише в двох станах – «ввімкнено» або «вимкнено», які будемо позначати через 1 і 0 відповідно.

Будь-яка булева функція може бути реалізована за допомогою релейно-контактної схеми, оскільки її можна зобразити ДДНФ або ДКНФ, в яких використовуються лише три логічних операції – кон'юнкція, диз'юнкція і заперечення.

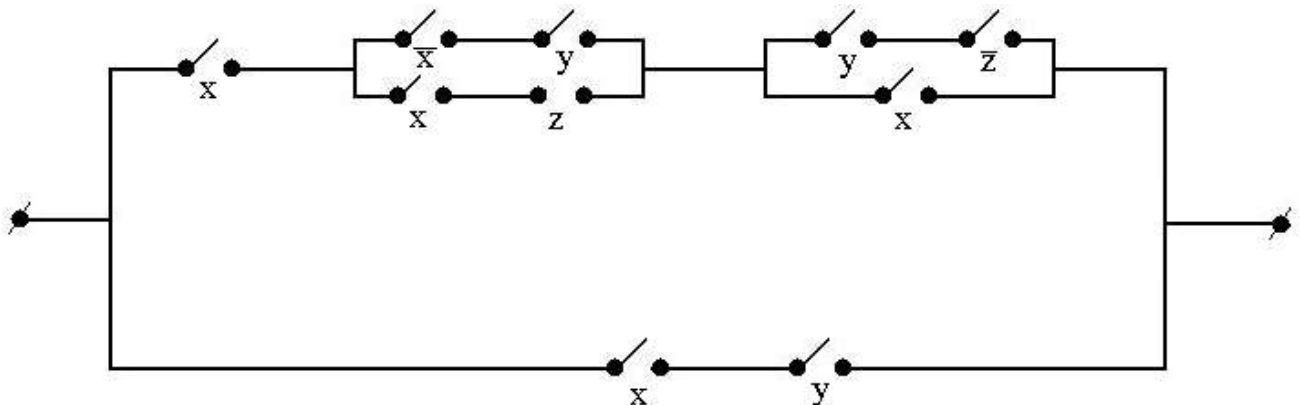
У випадку релейно-контактних схем кожній змінній булевої функції ставлять у відповідність перемикач, який пропускає струм тоді й лише тоді, коли змінна набуває значення 1. Операція кон'юнкції інтерпретується як послідовне з'єднання перемикачів, диз'юнкція – як паралельне з'єднання.

Два електричні ланцюги вважаються еквівалентними, якщо вони одночасно пропускають або не пропускають струм при однакових станах відповідних перемикачів. Із двох еквівалентних ланцюгів простішим вважається той, який складається з меншої кількості перемикачів.

Нехай є два контакти a і b . Послідовне з'єднання контактів позначатимемо через ab , а паралельне – через $a \vee b$. Через \bar{a} позначатимемо контакт, який проводить сигнал тоді і тільки тоді, коли контакт a його не проводить.

Розглянемо приклад:

За схемою побудувати формулу булевої функції та спростити її.

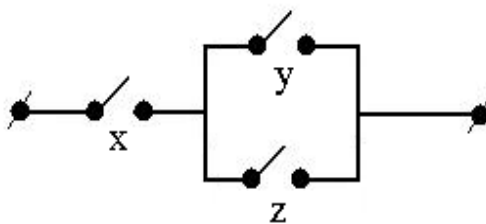
Розв'язання:

Будемо інтерпретувати операцію кон'юнкції як послідовне з'єднання перемикачів, диз'юнкції – як паралельне з'єднання.

Отримаємо, що робота релейно-контактної схеми описується функцією $f = x(\bar{x}y \vee xz)(y\bar{z} \vee x) \vee xy$.

Спростимо функцію f , використавши перший дистрибутивний закон: $f = xz(y\bar{z} \vee x) \vee xy = xz \vee xy = x(z \vee y)$.

Тоді контактна схема, яка відповідає функції f , значно простіша:

Висновки. Незважаючи на простоту, булеві функції широко використовуються в практичній діяльності людей. Зокрема, булева алгебра є математичним апаратом дослідження релейно-контактних схем, які знайшли своє застосування в автоматичній техніці (телефонії, сигналізації, телемеханіці, при проектуванні швидкодіючих ЕОМ).

Джерела та література

1. Іванов Є. О., Ченцов О. І., Шевченко В. П. Дискретна математика. Робочий зошит з українсько-англійським тематичним словником. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. 78 с.
2. Нікольський Ю. В., Пасічник В. В., Щербина Ю. М. Дискретна математика: підручник. Львів: Магнолія Плюс, 2005. 608 с.
3. Швай О. Л. Практикум з дискретної математики. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 236 с.

Жигалло М. К., Караханов Д. А. – студенти І курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Шевчук Д. М. – студентка ІІ курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Символ « O » велике

Постановка проблеми. Символ « O » велике – математичне позначення для порівнювання асимптотичної поведінки (асимптотики) функцій, введене німецьким математиком Паулем Бахманом в другому томі його книги «Analytische Zahlentheorie» (Аналітична теорія чисел), що вийшла у 1894 р. Під асимптотикою розуміється характер зміни функції при наближенні її аргумента до певної точки. [2]

Мета дослідження. Розглянути методи використання символу « O ».

Результати дослідження. Зазвичай символ « O » замінюють «величина, яка за абсолютним значенням не перевищує сталу, помножену на константу». Іншими словами, якщо S – яка-небудь множина, а f і φ – дійсні або комплексні функції, визначені на S , то формула

$$|f(s)| = O(\varphi(s)) \quad (s \in S) \quad (1)$$

Означає, що існує таке додатне число A , що

$$|f(s)| \leq A(\varphi(s)) \quad (s \in S) \quad (2)$$

Якщо $\varphi(s) \neq 0$ при всіх $s \in S$, то (1) просто означає, що відношення $\frac{f(s)}{\varphi(s)}$ обмежено на S .

Наприклад: $x^2 = O(x) \quad (|x| < 2)$
 $= O(x) \quad (-\infty < x < \infty)$

Частіше за все відношення виду (2) цікавить нас не на всій множині S , а тільки на тій його частині, де ці відношення дають нетривіальну інформацію. Наприклад, в формулі $\sin x = O(x) \quad (-\infty < x < \infty)$ потрібно розглядати тільки малі значення $|x|$. Однак нецікаві значення змінної, хоча вони й несуттєві для нас, деколи викликають особливі труднощі.

Розглянемо приклад:

$$e^x - 1 = O(x) \quad (-1 < x < 1).$$

Зрозуміло, що тут цікаві тільки малі значення x . На всій прямій відношення $e^x - 1 = O(x) \quad (-\infty < x < \infty)$ не виконується. Якщо вказати, що інтервал є остаточною, то його розміри вже не мають значення [1].

Висновки. Символ « O » велике використовується в різних галузях математики, але більш за все в математичному аналізі, теорії чисел і комбінаториці, а також в інформатиці й теорії алгоритмів [2] для порівнювання асимптотичної поведінки функцій.

Джерела та література

1. Де Брїйн Н. Г. Асимптотические методы в анализе. Москва: ИЛ, 1961. 11 с.
2. « O » большое и « o » малое. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%C2%ABO%C2%BB_%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%BE%D0%B5_

%D0%B8_%C2%ABo%C2%BB_%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B5

Жумік В. М., Понепалюк А. А. – студенти
V курсу факультету інформаційних технологій
і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Булатецький В. В. – к. ф-м. н., доцент
кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки
ВНУ імені Лесі Українки

Проектування та розробка нового сайту кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Постановка проблеми. Сучасною об'єктивною реальністю є широке впровадження у всі сфери діяльності сучасних інформаційних технологій, призначених для прискорення обміну інформацією та доступу до різноманітних інформаційних джерел. Вимоги до сайтів постійно змінюються, і тепер для успішного представництва освітньої установи необхідно надати зручний інтернет-портал, який відповідає сучасним вимогам в більшій мірі. Інтерактивність та адаптивність сайту забезпечується за рахунок сучасних технологій веб-програмування в обличчі HTML5 і CSS3 [1, 12–24].

Технології веб-програмування на стороні клієнта включають в себе набір різних засобів і мов програмування або мови розмітки контенту. Ці програмні засоби розділяються на два основні види: серверні і клієнтські. Серверні скрипти виконуються на стороні сервера, тобто того комп'ютера, на якому розміщені вихідні файли сайту і база даних. Вони виконуються ще до завантаження сторінок сайту на клієнтській стороні. У свою чергу, клієнтські скрипти виконуються на комп'ютері клієнта вже після завантаження сторінки із сервера й не вимагають її додаткового перезавантаження.

Метою дослідження є виявлення застарілих функціональних елементів поточного інтернет-порталу нині актуальним користувачьким та адміністраторським вимогам та побажанням, і їх усунення для того, щоб зробити їх взаємодію із платформою максимально зручною і комфортною.

Результати дослідження. Було з'ясовано, що для виправлення виявлених в ході дослідження проблем взаємодії користувача зі старим інтернет-порталом оптимальним рішенням являється розробка нового веб-порталу. В новому розробленому інтернет-порталі буде досягнуто виправлення знайдених проблем та враховано побажання адміністраторів. В розробці даного сайту використовуються відносно нові, але при цьому перевірені часом технології, які мають широку спільноту фахівців-розробників, які регулярно підтримують та розробляють новий функціонал. Для вибору технологій було проведено порівняльну характеристику різноманітних CMS [3, 470].

В ході дослідження було сформовано наступні вимоги до сайту:

– основою для сайту можуть бути, як будь-яка система керування контентом чи самостійно створений сайт. В нашому випадку, буде використовуватись CMS – WordPress [2];

– враховуючи вимоги до освітніх порталів закладів вищої освіти, всі розділи та сторінки сайту повинні бути виконані в одному оформленні;

– всі сторінки сайту повинні бути супроводжені зрозумілим меню для зручної навігації по сайту;

– обов'язковою умовою є наявність на сайті форми зворотного зв'язку;

– необхідним є дотримання основних вимог сучасних веб-серверів для можливості подальшого розміщення розроблених сайтів в мережі Інтернет та їх оптимального відображення.

Висновки. В ході дослідження було проведено роботу із формалізацією вимог та аналізом поточного сайту на предмет проблем. Для вирішення цих проблем було встановлено технічні засоби, які дозволяють оптимальним шляхом досягнути їх вирішення.

Джерела та література

1. Хоган Б. Веб-розробка за стандартами нового покоління. *Путер*. 2014. URL: http://muradalievna.ru/metodmaterial/books/HTML5_i_CSS3_Veb_razrabotka_2014.pdf
2. Документація WordPress. URL: <https://codex.wordpress.org/uk>
3. Сравнительная характеристика трех CMS: Drupal, MaxCMS и Wordpress. URL: <https://sites.google.com/site/sravnitelnyeharakteristik/sravnitelnaa-harakteristika-treh-cms-drupal-joomla-i-wordpress>
4. Жданов Е. Правильный выбор цвета. Киев: Факт, 2004.

Іванчук Н. В. – к. т. н., доцент кафедри комп'ютерних наук та прикладної математики Національного університету водного господарства та природокористування

Математичне моделювання впливу біо-кольматації на фільтраційну консолідацію ґрунту

Постановка проблеми. Проблема ущільнення ґрунтів залишається актуальною донині, а, можливо, і набирає більшої актуальності у зв'язку з інтенсифікацією будівельних робіт. Прикладання зовнішніх навантажень на ґрунт спричиняє появу надлишкових напорів в поровій рідині пористого середовища. Тому динаміку ущільнення можна прослідкувати через динаміку розсіювання цих надлишкових напорів. Це описано в рамках так званої фільтраційної теорії консолідації ґрунтів, яка вперше знайшла відображення в математичних моделях Карла Терцагі та Віктора Флоріна [1].

Прикладеними навантаженнями можуть бути не лише цивільні або промислові будівлі, але і сховища відходів (як рідких, так і твердих). При наявності в сховищах відходів органічних речовин одним із факторів впливу на гідрологічні параметри ґрунту стає розвиток мікроорганізмів. Наслідок розвитку мікроорганізмів – біо-кольматація пор пористого середовища. Але, власне ущільнення пористого середовища теж пов'язане зі зміною пористості внаслідок прикладених навантажень. Тобто, якщо пористе середовище попадає в зону впливу органічних відходів, то, на відміну від класичного випадку, вже принаймні два фактори впливають на динаміку зміни пористості – прикладені навантаження та мікроорганізми. Дослідження такого випадку вимагає модифікації класичного підходу до дослідження консолідації ґрунтів методами математичного та комп'ютерного моделювання.

Біо-кольматація, як один із наслідків розвитку мікроорганізмів, призводить до зміни гідрологічних параметрів ґрунту в основах сховищ органічних відходів. Однак у відомих математичних моделях ущільнення ґрунтів такі зміни не враховані. Проте розвиток теорії та практики математичного і комп'ютерного моделювання в даному напрямку вимагає урахування таких факторів, що встановлені натурними експериментами.

Мета дослідження – кількісна оцінка впливу наявності мікроорганізмів у порах ґрунту на динаміку розсіювання надлишкових напорів в масиві ґрунту, який перебуває в стані фільтраційної консолідації. Це дасть можливість зробити висновки про ступінь впливу біо-кольматації на процес ущільнення.

Результати дослідження. 1. Побудовано математичну модель фільтраційної консолідації при фільтрації органічних речовин в масиві ґрунту з урахуванням ефекту біо-кольматації. При цьому модифіковано рівняння фільтраційної консолідації з урахуванням впливу на зміну пористості динаміки розвитку біомаси. В якості рівняння динаміки біомаси бактерій в пористому середовищі використано рівняння Моно.

2. Числові розв'язки відповідної нелінійної крайової задачі знайдено методом скінченних елементів (МСЕ). На основі розроблених алгоритмів створено програмний комплекс для проведення числових експериментів, в якому передбачено урахування впливу біо-кольматації на гідропровідність пористого середовища.

3. Комп'ютерне моделювання показало, що наявність мікроорганізмів у порах ґрунту значно впливає на динаміку розсіювання надлишкових напорів. Зокрема біо-кольматація (на основі розв'язання модельної задачі) може призвести до відносного сповільнення розсіювання напорів на 80–200 % (залежно від моменту часу) в порівнянні з випадком нехтування діяльністю мікроорганізмів. Такі впливи потрібно враховувати при дослідженнях зсувонебезпечних ділянок, які піддаються впливу органічних хімічних речовин, адже наявність надлишкових напорів може спричинити інтенсифікацію зсувних процесів.

Висновки. На практиці проведені дослідження можуть використовуватись при підготовці проектної документації та конструкторських особливостях сховищ органічних відходів. Адже надлишкові напори загалом є негативним явищем, яке призводить до порушення стійкості ґрунтових основ будівель. Розвиток пропонованого дослідження полягатиме в збільшенні розмірності задачі, вдосконаленні моделей розвитку мікроорганізмів та пропонуванні конкретних інженерних рішень для зменшення впливу ефекту біо-кольматації на надлишкові напори в ґрунті.

Джерела та література

1. Zaretskii Yu. K. Theory of soil consolidation. *Israel Program for Scientific Translation*. 1972.

Каневський В. С. – студент V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Мамчич Т. І. – к. ф-м. н., доцент кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Візуалізація географічних даних за допомогою програми R

Постановка проблеми. Візуалізація отриманих результатів є важливою частиною аналізу даних. Можливості програми Excel досить бідні. Потреби науковців, представників ЗМІ, бізнес-аналітиків спонукають до розробки відповідних способів представлення даних. А географічні відомості є особливим та специфічним видом даних.

Мета дослідження. Вивчити можливості програми R для візуалізації географічних даних.

Результати дослідження. Розроблені алгоритми візуалізації статистичних даних із географічною складовою засобами програми R. Створені конкретні приклади візуалізації.

Завдяки розвитку технологій з'являються нові методи зображення даних та вдосконалюються вже існуючі. Географічні карти – один з найпоширеніших способів візуалізації даних, який людство почало використовувати ще до нашої ери. Сучасні можливості дозволяють чітко та об'ємно зобразити велику кількість інформації. Google Earth яскравий цьому приклад, де в тривимірному просторі максимально детально оформлена вся планета Земля. Людина може відвідати будь-який куток світу і на власні очі подивитися, що там знаходиться, не виходячи з дому. Так само і в режимі пішохода в Google Картах користувач може пересуватися вулицями міст всього світу й наочно бачити деталі місцевості. Важко уявити, який масив інформації доступний для перегляду та ретельного вивчення в сучасному веб-просторі завдяки тривимірній візуалізації даних [4].

R – це середовище програмування для статистичного аналізу даних. Воно складається з базової програми R та окремих пакетів, які реалізують спеціальні методи та технології статистичної обробки даних [1, 3]. Статистична інформація часто має географічну прив'язку, тому для її відображення природно використовувати географічні карти. У R передбачений великий вибір можливостей такого відображення. Створення карти виконується за цими 2 кроками:

– Знайти дані, завантажити їх у R: межі регіону можна зберегти у geoJSON (формат, призначений для зберігання географічних структур даних). Деякі бібліотеки R також надають дані про найпоширеніші місця. Також можна використовувати фони стилю google map.

– Складати та керувати графіком: як тільки геодані завантажуються у R, людина отримує геопросторовий об'єкт, який має певні особливості. Користувач може змінювати і складати його за допомогою пакетів, таких як *sp* [3] або *ggplot2* [3].

Програма R створює цікаві інтерактивні карти за лічені хвилини. Карти можуть бути експортовані та автономні HTML-файли, або вбудовані у файл розмітки R або окремим додатком. Кілька бібліотек надають найпоширеніші просторові об'єкти. Після завантаження географічних даних у R користувач може ними керувати: обрати регіон, виділити частини країни, розфарбувати карту, змінювати дизайн та багато іншого.

Висновки. Програма R має широкі можливості представлення географічних даних. Використання пакетів *sp* та *ggplot2* є потужним інструментом візуалізації результатів аналізу даних.

Джерела та література

1. Майборода Р. Є. Аналіз даних за допомогою пакета R: навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. 65 с.
2. Майборода Р. Є. Комп'ютерна статистика: навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2019. 590 с.
3. Edzer Pebesma. Customising spatial data classes and methods. *Tutorial*. Cambridge: Cambridge University, 2008. 20 с.
4. YELLOWARROW.DESIGN: [Веб-сайт]. Київ: UX/UI Дизайн студія, 2017. URL: www.yellowarrow.design

Караханов Д. А. – студент I курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Коровіцька Я. В., Бондарчук О. Ю. – студентки IV курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Математика XVIII століття

Постановка проблеми. Знання історії, етапів становлення та розвитку тієї чи іншої науки є не менш важливим ніж знання терміно-

логії та методів розв'язування задач. Досить цікавим є вивчення того, як у математиці робились важливі відкриття, створювались нові теорії, підтверджувались гіпотези та доводились теореми, а також, які практичні потреби людства робили поштовх до наукових досягнень в різний період часу. Математика вісімнадцятого століття зацікавила тим, що саме в цей період найбільшого розвитку зазнав математичний аналіз, який є фундаментальною дисципліною для кожного математика. Кажуть, що історію ідей математичного аналізу писали починаючи з XVIII ст.

Мета дослідження – провести аналіз літературних джерел та подати коротку інформацію про історію розвитку математики у вісімнадцятому столітті.

Результати дослідження. XVIII ст. в математиці – це час Бернуллі, Ейлера, Ньютона, Лапласа та Лагранжа. Науковими центрами в той час були академії в Парижі, Берліні та Петербурзі. Розвиток математичного аналізу – це основний напрям розвитку математики у вісімнадцятому столітті. У цей час досить далеко просунулася техніка і теорія інтегрування, стали популярними кратні та поверхневі інтеграли, а також інтенсивно розвивались аналіз нескінченно малих та теорія диференціальних рівнянь [1, 122].

Відомим математиком швейцарського походження був Якоб Бернуллі (1654–1705). Він багато зробив для розвитку теорії рядів, диференціального числення, теорії чисел, в честь нього названо «числа Бернуллі». Разом зі своїм братом Йоганном Бернуллі він ввів перші принципи, пов'язані з варіаційним численням. Також відомими математиками, які залишили свої сліди в історії розвитку науки, були сини Йоганна: Микола та Даніель Бернуллі. Микола відомий своїми працями по теорії диференціальних рівнянь. Даніель найбільше прославився працями в галузі математичної фізики та теорії диференціальних рівнянь – його вважають, поряд із Д'Аламбером і Ейлером, засновником математичної фізики [2, 110].

Леонард Ейлер (1707–1783) – геніальний математик, механік, фізик. Родом він теж із Базеля. Його батько був учнем Якоба Бернуллі. Ейлера запросили в Петербург до академії, в якій він працював довгий час (1727–1741, 1766–1783). Був головною гордістю академії на протязі більше 50 років. Йому належать відомі результати в всіх областях математики. Фантастична продуктивність та інтуїція були

одними з найсильніших сторін вченого. В 1735 р. він осліп на одне око, а з часом в 1766 р. втратив зір повністю. За своє життя він написав 886 робіт. За життя опублікували 550 книг та статей, а інші протягом 47 років після смерті. Зроблені за 30 років відкриття в області математичного аналізу були об'єднані в одну наукову працю, що складалась з двох томів «Вступ до аналізу нескінченно малих». На трьох мовах була видана праця «Елементи алгебри» (1768). Близько 140 робіт були присвячені теорії чисел. Досліджуючи прості числа, Ейлер запропонував ряд формул, при підстановки в які великого числа перших цілих чисел виходять прості. В більшості областей математики зустрічається ім'я Ейлера: теореми, функції, кути, підстановки, рівняння [1, 125].

Ісаак Ньютон (1642–1727) – визначний математик та фізик. В 1665 р. після закінчення коледжу Ньютон отримав степінь бакалавра. Роки епідемії чуми (1665–1667) стали найбільш продуктивними в його науковій творчості. Після присвоєння йому ступеня магістра, в 1668 р. він очолив кафедру фізико-математичних наук Триніті-коледжі Кембріджського університету. Був обраний закордонним членом Паризької академії наук. Відома робота Ньютона «Метод флюксій і нескінченних рядів» була опублікована в 1736 р. Сам Ісаак Ньютон сказав, що відкриттям всього його життя були диференціальні рівняння [2, 132].

П'єр-Симон Лаплас (1749–1827) – відомий французький математик, фізик та астроном. Останній визначний математик XVIII ст. Основна математична робота Лапласа «Аналітична теорія ймовірностей» написана в 1812 р. Основні наукові праці Лапласа присвячені небесній механіці. Цей термін вперше з'явився у назві його грандіозної п'ятитомної праці – «Трактат про небесну механіку» (1798–1825). Лаплас є автором космогонічної гіпотези про виникнення Сонячної системи з газової туманності (1796 р.). Гіпотеза одержала назву небулярної [1, 128].

Жозеф-Луї Лагранж (1736–1813) – математик французького походження, член Берлінської, Паризької та Петербурзької академій. Був Президентом Берлінської академії наук в 1766–1787 рр. Лагранж працював у багатьох областях математики, розвинув нову галузь – варіаційне числення, зробив великий внесок у теорію диференціальних

рівнянь і теорію апроксимації функцій. Лагранж видав курси математичного аналізу в двох частинах: «Теорія аналітичних функцій» (1797) та «Лекції по обчисленню функцій» (1801–1806). Він ввів потрібні інтеграли, використовував функції комплексної змінної для розв'язання задач гідродинаміки, замінив геометричний підхід Ньютона до механіки на аналітичний підхід та ін.

Висновки. В роботі в стислому вигляді викладено інформацію про видатних математиків XVIII ст. та про найважливіші наукові досягнення того часу.

Джерела та література

1. Гильмуллин М. Ф. История математики: учеб. пособие. Елабуга: Изд-во ЕГПУ, 2009. 2012 с.
2. Бурбаки Н. Очерки по истории математики. Москва, 1963. 292 с.

Коровіцька Я. В., Бондарчук О. Ю. – студентки IV курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Шевчук Д. М. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Лінійні методи підсумування рядів Фур'є

Постановка проблеми. Відомо, що в класі $C_{2\pi}$ неперервних 2π -періодичних функцій існують такі функції $f(x)$, ряди Фур'є яких є розбіжними [1] в деяких точках. Це спонукає до пошуку інших процесів побудови послідовностей наближаючих поліномів, які б вже рівномірно збігалися на усьому просторі $C_{2\pi}$.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що ряди Фур'є відіграють важливу роль у математичній фізиці, теорії пружності, електромеханіці, теорії випадкових процесів та полів. Історично до створення теорії рядів Фур'є призвели деякі задачі математичної фізики, наприклад, задача про коливання струни, задачі пов'язані з явищами теплопровідності та інші.

Мета дослідження. Розглянути різні методи лінійного матричного підсумування рядів Фур'є.

Результати дослідження. Обмежуючись лінійним випадком, широкий клас методів побудови послідовностей лінійних операторів $U_n(f)$ [2] дає так зване підсумування рядів Фур'є і, зокрема матричне підсумування, що використовує ідеї підсумування розбіжних числових рядів.

Матричне підсумування рядів Фур'є полягає в наступному. Нехай $A = \|\lambda_k^{(n)}\|$, $n = 0, 1, \dots$, $k = 0, 1, \dots, n$, – довільна нескінченна трикутна числова матриця [3]. Кожній неперервній (або ж просто сумовній) функції $f(x)$, відштовхуючись від її розкладу в ряд Фур'є, поставимо у відповідність поліном

$$U_n(f; x; A) = \frac{a_0}{2} \lambda_0^{(n)} + \sum_{k=1}^n \lambda_k^{(n)} (a_k \cos kx + b_k \sin kx), \quad (1)$$

де

$$a_k = \frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(t) \cos kt \, dt, \quad b_k = \frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(t) \sin kt \, dt \quad (2)$$

– коефіцієнти Фур'є функції $f(x)$. Таким чином, будь-яка трикутна матриця A задає метод побудови поліномів $U_n(f; x; A)$, або, іншими словами, конкретну послідовність поліноміальних операторів $U_n(f; A)$, визначених на класі 2π -періодичних сумовних функцій. В цьому випадку також говорять [2], що матриця A визначає конкретний метод (A -метод) підсумування рядів Фур'є. Легко бачити, що при кожному фіксованому n оператори $U_n(f; A)$ є лінійними. Тому A -методи називають лінійними методами (процесами) підсумування рядів Фур'є.

Наведемо приклади A -методів.

1. Якщо матриця A така, що $\lambda_k^{(n)} \equiv 1$, в цьому випадку, очевидно [3], поліноми $U_n(f; x; A)$ співпадають з частинними сумами $S_n(f; x;)$ порядку n ряду Фур'є функції $f(x)$. Слідуючи прийнятій термінології, такий метод називають *методом частинних сум* ряду Фур'є.

2. *Метод середніх арифметичних (метод Фейєра)* визначається матрицею A , в якій $\lambda_k^{(n)} = 1 - \frac{k}{n}$, $k = 0, 1, \dots, n-1$. Поліноми $U_n(f; x; A)$ для цього методу [3] мають вигляд:

$$U_n(f; x; A) \equiv \sigma_n(f; x) \equiv \frac{1}{n} \sum_{k=0}^{n-1} s_k(f; x) \quad (3)$$

і називаються сумами Фейєра.

3. У випадку, коли $\lambda_k^{(n)} = \cos \frac{k\pi}{2n}$, $k = 0, 1, \dots, n$, отримуємо метод

Рогозинського [1]. При цьому,

$$U_n(f; x; A) = R_n(f; x) = \frac{1}{2} \left[S_n \left(f; x + \frac{\pi}{2n} \right) + s_n \left(f; x - \frac{\pi}{2n} \right) \right]. \quad (4)$$

Поліноми $R_n(f; x; A)$ називаються сумами Рогозинського.

4. Поклавши $\lambda_k^{(n)} = \left(1 - \left(\frac{k}{n} \right)^2 \right)^\delta$, $k = 0, 1, \dots, n$, $\delta > 0$, отримаємо

метод Рісса порядку δ [4]. В цьому випадку поліноми $U_n(f; x; A)$ мають вигляд

$$U_n(f; x; A) \equiv S_n^\delta(f; x) = \frac{a_0}{2} + \sum_{k=1}^n \left[1 - \frac{k^2}{n^2} \right]^\delta (a_k \cos kx + b_k \sin kx) \quad (5)$$

і називаються сумами Рісса.

Отже, апроксимативні властивості поліномів $U_n(f; x; A)$ повністю визначаються елементами $\lambda_k^{(n)}$ матриці A .

Висновки. За допомогою довільної трикутної матриці $A = \|\lambda_k^{(n)}\|$, що задає конкретну послідовність поліноміальних операторів, визначених на класі 2π -періодичних сумовних функцій, ця матриця визначає лінійний матричний метод підсумовування та при різних значеннях $\lambda_k^{(n)}$ в матриці A ми отримали відповідно метод частинних сум ряду Фур'є, метод середніх арифметичних (метод Фейєра), метод Рогозинського, метод Рісса.

Джерела та література

1. Дзядык В. К. Введение в теорию равномерного приближения функций полиномами. Москва: Наука, 1977. 512 с.
2. Степанец А. И. Равномерные приближения тригонометрическими полиномами. Киев: Наук. думка, 1981. 340 с.
3. Степанец А. И. Классификация и приближение периодических функций. Киев: Наук. думка, 1987. 268 с.
4. Степанец А. И. Методы теории приближений. Ч. I: Праці Ін-ту математики НАН України. Т. 40: Методы теории приближений: в 2 ч. Киев: Ин-т математики НАН Украины, 2002. 427 с.

Кочулап Б. Б. – студентка III курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Павліха В. Ю. – студент II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Харкевич Ю. І. – к. ф.-м. наук, професор кафедри теорії функцій та методики навчання математики ВНУ імені Лесі Українки

Прикладне значення диференціальних рівнянь при підготовці майбутніх фахівців

Актуальна проблема вивчення математики у вищій школі полягає в тому, щоб накопичити великий досвід для навчання студентів.

Враховуючи тенденції розвитку науки і техніки, економіки й виробництва, важко віднайти таку галузь діяльності людини, яка б не потребувала певної математичної підготовки. Праця все далі стає висококваліфікованою, розумовою, потребує безперервної розумової діяльності, аналізу складних процесів, правильних логічних висновків. Наше суспільство потребує спеціалістів з чітким логічним мисленням, глибокими математичними знаннями й уміннями бачити й реалізовувати можливості застосування математики в різних конкретних ситуаціях. Останнім часом математика перетворилася на повсякденний інструмент досліджень у всіх галузях науки і техніки.

Метою нашого дослідження є встановлення зв'язку між звичним для нас використанням диференціальних рівнянь в математиці та галузями людської діяльності.

Диференціальні рівняння мають велике прикладне значення, вони широко використовуються в механіці, фізиці, астрономії, і навіть біології та хімії. Наприклад, з допомогою диференціальних рівнянь можна врахувати рух планет сонячної системи навколо Сонця, передбачити моменти місячного та сонячного затемнень.

Багато реальних процесів за допомогою диференціальних рівнянь описуються просто і в повному обсязі. Тому цілком зрозумілою є та увага, яку ми приділили вивченню диференціальних рівнянь.

$$\frac{\partial c}{\partial t} + \frac{\partial c}{\partial x} + \frac{\partial c}{\partial y} + \frac{\partial c}{\partial z} = \frac{\partial}{\partial x} \left(D_x \frac{\partial c}{\partial x} \right) + \frac{\partial}{\partial y} \left(D_y \frac{\partial c}{\partial y} \right) + \frac{\partial}{\partial z} \left(D_z \frac{\partial c}{\partial z} \right).$$

Диференціальні рівняння використовують для моделювання розповсюдження забруднювальних речовин у атмосферному повітрі:

Вміння знаходити розв'язок диференціальних рівнянь дає змогу екологам змоделювати розповсюдження домішок в однорідному водному середовищі, а також розрахувати чисельність популяції.

Неможливо не згадати який вагомий внесок здійснюють диференціальні рівняння в дослідженнях фізиків та хіміків.

Всім відомий Другий закон Ньютона теж можна записати у вигляді диференціального рівняння: $m \frac{d^2x}{dt^2} = F(x, t)$ [3].

Фахівці в галузі інформатики та програмування працюють над створенням програм, які дозволять знаходити розв'язок будь-якого диференціального рівняння [1].

Отже, диференціальні рівняння поширені як в математиці, так і в багатьох інших галузях людської діяльності. Тому ми вважаємо, вміння розв'язувати диференціальні рівняння є необхідним при навчанні студентів вищих навчальних закладів.

Джерела та література

1. Гаращенко Ф. Г., Матвієнко В. Т., Харченко І. І. Диференціальні рівняння для інформатиків: підручник. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2008. 352 с.
2. Самойленко А. М., Перестюк М. О., Парасюк І. О. Диференціальні рівняння. підручник. 2-ге вид. Київ: Либідь, 2003. 600 с.
3. Смирнов М. М. Задачи по уравнениям математической физики. Москва: Наука, 1968. 112 с.
4. Шкіль М. І., Сотніченко МА. Звичайні диференціальні рівняння. Київ: Вища шк., 1992. 304 с.

Куцук Ю. В. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Гришанович Т. О. – к. ф.-м. н., ст. викл. кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Вибір алгоритму для генерування sudoku

Постановка проблеми. Процес розробки комп'ютерних ігор є складним, що перш за все пов'язано із специфікою кінцевого про-

дукту та суб'єктивізмом, який є найбільш значущим фактором у розробці комп'ютерних ігор і обумовлений позицією користувача (гравця).

В якості комп'ютерної гри було прийняте рішення розробити вже популярну гру sudoku з доповненням у вигляді можливості грати гру двом користувачам.

Sudoku – математична головоломка з числами. У даній роботі розглядається класична версія sudoku. Ігрове поле являє собою квадрат розміром 9×9 клітин, розділений на менші квадрати зі стороною в 3 клітини. Мета гри – заповнити порожні клітинки так, щоб кожен ряд, стовпчик і квадрат 3×3 містили цифри від 1 до 9 по одному разу [1].

Sudoku активно публікують газети і журнали різних країн світу, збірники sudoku видаються великими тиражами. Розв'язання sudoku – популярний вид дозвілля. Оскільки паперові носії все більше поступаються електронним, зокрема, телефонами, які завжди при собі у сучасних людей, рішення перенести цю ігру з газет на екран цілком виправдане [2].

Метою дослідження являється підбір алгоритмів генерації sudoku, а також створення зручного програмного продукту, для гри в sudoku для пари користувачів одночасно.

Постановка задачі:

– Створити алгоритм (а також програму на його основі), що генерує незаповнене поле sudoku із завчасно заданою кількістю відомих чисел.

– Розробити та запровадити серверну частину даної програми для забезпечення можливості грати гру двом користувачам одночасно в мережі.

– Створити інтуїтивно зрозумілий та зручний графічний інтерфейс користувача.

– Запровадити систему оцінки та рейтинг користувачів.

Результати дослідження. В результаті проведеного дослідження було розглянуто класичні алгоритми генерування sudoku [3]. На їх основі було запропоновано наступний алгоритм:

1. Взяти за основу базову сітку. Сітка повинна відповідати правилам sudoku. Розміщуємо в перший рядок 1 2 ... 8, 9, в рядках нижче зміщуємо на 3 позиції вліво, тобто 4 5 ... 2, 3 і 7 8 ... 5 6. Далі переходячи в наступний район по вертикалі зміщуємо на 1 позицію вліво попередній район.

2. Перетасувати сітку:
 - 2.1. Транспонування всієї таблиці;
 - 2.2. Обмін двох рядків/стовпців в межах одного району;
 - 2.3. Обмін двох районів по горизонталі/вертикалі.
3. Видалення клітин.

Висновки. В результаті виконання роботи здійснено проектування мережевої логічної гри sudoku. Зокрема, було досліджено та підібрано відповідні алгоритми генерування sudoku.

Джерела та література

1. Митьковец А. А., Савчик П. А. Генерация sudoku и оценка количества решаемых sudoku. *БрГТУ*. 2013. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/287370074.pdf>
2. Расторгуева Н. В., Синтяпов С. С., Дубовик С. А. Программная реализация мобильного приложения «sudoku». *Siberian Federal University Digital Repository*. URL: <https://core.ac.uk/reader/38646532>
3. Balyka D. Алгоритм генерации sudoku. *Хабр*. 2013. URL: <https://habr.com/ru/post/192102/>

Литвішко Д. В. – студент III курсу навчально-наукового фізико-технологічного інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Вілігурський О. М. – ст. викл. кафедри теоретичної та комп'ютерної фізики імені А. Свідзинського ВНУ імені Лесі Українки

С# та асинхронне програмування

Постановка проблеми. Мова С#, як і практично всі мови програмування, була спроектована для виконання синхронних операцій. Ми виконували операцію, чекали результату, а потім запускали наступну операцію. Синхронна операція, що виконується в потоці, на довгий час займає цей потік і призначений інтерфейс. Асинхронні операції досить легко вирішують цю проблему.

Результати дослідження. Розглянемо типовий сценарій використання об'єкта WebClient в «старому» стилі. У обробнику натиснення кнопки напишемо код скачування головної сторінки сайту <https://vnu.edu.ua/uk>:

```
public partial class MainWindow : Window
{
    public MainWindow()
    {
        InitializeComponent();
    }

    private void Button_Click(object sender, RoutedEventArgs e)
    {
        var client = new WebClient();
        txtResult.Text = client.DownloadString("https://vnu.edu.ua");
    }
}
```

Головний недолік цього методу – втрачається можливість взаємодії з призначеним для користувача інтерфейсом до завершення завантаження даних по мережі. Кнопка «залипне» доти, поки сторінка не буде повністю завантажена. Призначений для користувача інтерфейс обробляє метод синхронно і, передавши обробку будь-якого методу, не може виконувати дії користувача, поки цей метод не буде завершено. Як правильно завантажити дані, не «підвісивши» інтерфейс користувача? У об'єкті `WebClient` є альтернативний метод `DownloadStringAsync`, щоб реалізувати асинхронне завантаження сторінки:

```
public partial class MainWindow : Window
{
    public MainWindow()
    {
        InitializeComponent();
    }

    //private void Button_Click(object sender, RoutedEventArgs e)
    //{
    //    var client = new WebClient();
    //    txtResult.Text = client.DownloadString("https://vnu.edu.ua");
    //}

    private void Button_Click(object sender, RoutedEventArgs e)
    {
        var client = new WebClient();
        client.DownloadStringCompleted += ClientDownloadStringCompleted;
        client.DownloadStringAsync(new Uri("https://vnu.edu.ua"));
    }

    void ClientDownloadStringCompleted(object sender,
        DownloadStringCompletedEventArgs e)
    {
        txtResult.Text = e.Result;
    }
}
```

Для скорочення обсягу коду використаємо анонімний метод.

```
private void Button_Click(object sender, RoutedEventArgs e)
{
    var client = new WebClient();
    client.DownloadStringCompleted += (s, a) =>
    {
        txtResult.Text = a.Result;
    };

    client.DownloadStringAsync(new Uri("https://vnu.edu.ua"));
}
```

А якщо треба завантажувати сторінки не послідовно, а паралельно? Або послідовно, але маючи масив адрес. Складність коду зростає неконтрольовано швидко, в той час як в синхронному вигляді все це буде значно простіше. Ключові слова `async` і `await` в С# – одне з найбільш значних нововведень цієї мови програмування. Ось, як WPF-додаток буде виглядати з урахуванням нових можливостей, які стають доступні після перемикавання на .NET Framework 4.7:

```
private async void Button_Click(object sender, RoutedEventArgs e)
{
    var client = new WebClient();
    var uri = new Uri("https://vnu.edu.ua");
    txtResult.Text = await client.DownloadStringTaskAsync(uri);
}
```

Дані завантажуються асинхронно. Ми додали тільки два ключових слова: `async` до методу і `await` – при виклику асинхронного методу. В даному прикладі коду, дані завантажені за допомогою асинхронного методу `DownloadStringTaskAsync`, що повертає об'єкт класу `Task <string>`. Ми виконуємо асинхронне очікування завершення завдання (за допомогою ключового слова `await`), а після цього отримуємо результат і відображаємо його в текстовому полі.

Одна з найбільш значних змін в Windows 10 – повна відмова від синхронних операцій всюди, де потенційно можливо довге виконання. Читання файлів, завантаження і передача даних – практично все працює асинхронно. Класи завдань `Task` і `Task <T>` фактично забезпечують асинхронну роботу. Метод `GetStringAsync` повертає об'єкт класу `Task <string>`, що представляє собою завдання, після завершення якого буде повернутий результат типу `string`. Щоб дочекатися результату виконання завдання, скористаємось методом `Wait`:

```
private void Button_Click(object sender, RoutedEventArgs e)
{
    var client = new HttpClient();
    var task = client.GetStringAsync("http://habr.ru");
    task.Wait();
    txtResult.Text = task.Result;
}
```

В цьому випадку код буде виконаний синхронно, кнопка на формі «залипає» доти, поки сторінка не буде завантажена. Ключове слово `await` забезпечить асинхронне очікування завершення завдання. Метод `Button_Click` відразу поверне управління, а при отриманні даних робота продовжиться. Залишок методу `Button_Click`, буде виконаний в основному потоці після завершення завдання. Це аналогічно використанню функції зворотного виклику. Ключові слова `async` і `await` в C# дозволяють писати асинхронний код в синхронному стилі. Реальна робота здійснюється за допомогою класів задач `Task` і `Task <T>`.

Висновки. Таким чином, задачі – це дуже потужна концепція паралельного програмування. Задачі можуть виконувати довільний код і використовувати складні схеми синхронізації. Паралельна обробка (як і асинхронна) в Windows Store додатках виконується за допомогою класів задач.

Джерела та література

1. Документація Microsoft. URL: <https://docs.microsoft.com/ru-ru/dotnet/csharp/programming-guide/concepts/async/>
2. Тюкачев Н. А., Хлебостроев В. Г. «С#. Основи програмування»: підруч. для вузів. Вид-во Лань, 2018. 272 с.

Макарусь О. О. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Філозоф Л. І. – к. ф.-м. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Метод усереднення в планіметрії

Нехай функція $f(x)$ – неперервна на проміжку $[a; b]$, тоді існує $c \in [a; b] : \int_a^b f(x)dx = f(c) \times (b - a)$. Число $f(c)$ називають середнім значенням функції $f(x)$ на сегменті $[a; b]$.

Результат роботи ґрунтується на такій рівності

$$\int_0^{\pi} |\cos(x - a)| dx = 2.$$

Постановка проблеми. Застосування рівності

$$\int_0^{\pi} |\cos(x - a)| dx = 2$$

в геометричних задачах.

Мета: дослідити можливість використання рівності

$$\int_0^{\pi} |\cos(x - a)| dx = 2$$

при розв'язанні деяких геометричних задач.

Задача 1. Дано два набори векторів a_1, \dots, a_n і b_1, \dots, b_m , причому сума довжин проєкцій векторів першого набору на любую пряму не більше суми довжин проєкцій векторів другого набору на ту ж саму пряму. Доведіть, що сума довжин векторів першого набору не більше суми довжин векторів другого набору.

Розв'язання:

Введемо систему координат Oxy . Нехай l_φ – пряма, що проходить через точку O , утворюючи кут φ ($0 < \varphi < \pi$) з віссю Ox і т. д. Якщо точка A лежить на l_φ і друга координата точки A позитивна, то

$$\angle AOx = \varphi; l_0 = l_\pi = Ox.$$

Якщо вектор a утворює кут α з віссю Ox (кут відраховується проти годинникової стрілки від осі Ox до вектора a), то довжина проєкцій вектора a на пряму l_φ дорівнює $|a| \times |\cos(\varphi - \alpha)|$. Інтеграл $\int_0^\pi |a| \times |\cos(\varphi - \alpha)| d\varphi = 2|a|$ не залежить від α .

Нехай вектори a_1, \dots, a_n і b_1, \dots, b_m , утворюють з віссю Ox кути $\alpha_1, \dots, \alpha_n, \beta_1, \dots, \beta_m$. Тоді за умовою

$$\begin{aligned} |a_1| \times |\cos(\varphi - \alpha_1)| + \dots + |a_n| \times |\cos(\varphi - \alpha_n)| &\leq \\ &\leq |b_1| \times |\cos(\varphi - \beta_1)| + \dots + |b_m| \times |\cos(\varphi - \beta_m)| \end{aligned}$$

для будь-якого кута φ . Інтегруючи ці нерівності по φ від 0 до π , отримуємо $|a_1| + \dots + |a_n| \leq |b_1| + \dots + |b_m|$.

Зауваження.

Рівність $\int_0^\pi |a| \times |\cos(\varphi - \alpha)| d\varphi = 2|a|$ означає, що середнє значення довжини проекції вектора \mathbf{a} дорівнює $\frac{2a}{\pi}$, точніше кажучи, середнє значення функції $f(x)$, яке дорівнює довжині проекції вектора \mathbf{a} на пряму l_φ , на сегменті $[0; \pi]$ дорівнює $\frac{2a}{\pi}$.

Задача 2. У колі, діаметром 1, розміщено декілька відрізків із сумою довжин 30. Довести, що існує пряма, яка перетинає не менше 20-ти відрізків.

Розв'язання:

Введемо систему координат Oxy , де O – центр круга. Нехай l_φ – пряма, що проходить через точку O , утворюючи кут φ ($0 < \varphi < \pi$) з віссю O_x . Нехай a_1, a_2, \dots, a_k – довжини даних відрізків. $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_k$ – кути, які утворюють дані відрізки з віссю O_x . Тоді проекції цих відрізків на пряму l_φ будуть:

$$a_1 \times |\cos(\varphi - \alpha_1)|; a_2 \times |\cos(\varphi - \alpha_2)|; \dots; a_k \times |\cos(\varphi - \alpha_k)|.$$

Розглянемо функцію φ :

$$f(\varphi) = a_1 \times |\cos(\varphi - \alpha_1)| + a_2 \times |\cos(\varphi - \alpha_2)| + \dots + a_k |\cos(\varphi - \alpha_k)|$$

$$\text{Тоді, } \int_0^\pi f(\varphi) d\varphi = 2(a_1 + a_2 + \dots + a_k) = 2 \times 30 = 60.$$

Звідси, за теоремою про середнє, існує $\varphi_0 \in [0; \pi]$ таке, що

$$f(\varphi_0) \times \pi = 60.$$

$$\text{Або } f(\varphi_0) = \frac{60}{\pi} \approx 19,1.$$

За принципом Діріхле існує точка, на прямій l_{φ_0} на яку проєктуються не менше 20-ти відрізків. Тоді перпендикуляр проведений до l_φ в даній точці перетинає не менше 20-ти відрізків.

Висновок: метод усереднення є ефективним при розв'язанні різних задач з планіметрії.

Джерела та література

1. Прасолов В. В. Задачи по планиметрии. Ч. 2. Москва: Наука, 1991. 240 с.
2. Давидов М. О. Курс математического анализа. Ч. 1. Київ: Вища шк., 1976. 368 с.

Мариньоха А. С. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Антонюк О. П. – ст. викл. кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Історія дослідження чотиривимірної геометрії

Постановка проблеми. Вивчення історії дослідження чотиривимірної геометрії є одним з важливих факторів розуміння сучасної математики.

Мета дослідження – розглянути історію дослідження чотиривимірної геометрії та її впливу на сучасну математику.

Результати дослідження. Найдавніша згадка чотиривимірної геометрії була у «Книзі про вимірювання куль кулями» що датується приблизно 1000 р. н. е. у якій ас-Сіджізі описав чотиривимірні кулі. Пізніше М. Штіфель у своїй книзі виводить поняття чотиривимірного куба.

Відомо також про дослідження Бернгарда Рімана, який у 1853 р. висунув гіпотезу про можливість існування чотиривимірного простору. Хоча і ставлення до його праць було досить скептичним, чимало вчених високо оцінили дослідження Рімана. Як відомо, побудована М. І. Лобачевським геометрія стала історичною віхою у розвитку геометрії, показавши можливість існування геометрії, відмінної від евклідової.

Одним з найперших, хто описав теорію чотиривимірної геометрії синтетично, маючи на меті перш за все викласти її найбільш доступно широкому загалу читачів, був Микола Іванович Гулак (25 травня 1821 р. – 27 травня (8 червня) 1899 р.). Тому й обрано було для вступу до книги форму діалогу двох друзів, які обговорюють зміст ідей неевклідової геометрії, емоційно ділячись власними судженнями та враженнями, славлячи революційні ідеї нової геометрії. А за зразок для основної частини роботи Гулак взяв широко відомий тогочасний гімназійний підручник з геометрії (А. Ю. Давидова), дублюючи порядок подання тем чотиривимірної геометрії за прикладом тривимірної.

М. І. Гулак – український науковець (математик, історик, філософ, літературознавець), правознавець, громадський і політичний діяч,

відомий участю у Кирило-Мефодіївському товаристві, публіцист та перекладач [1].

Свої дослідження Гулак описав у книзі, що була видана 7 березня 1877 р. Книга складається з двох розділів: вступу – «Розмова про простір» та, власне, самої «Спроби геометрії чотирьох вимірів. Синтетична геометрія». Він будує опис чотиривимірної геометрії за схемою, як вивчається тривимірна геометрія.

Гулак аналізував пучок просторів E^3 , вивчав питання про перпендикуляри та похилі в чотиривимірному просторі, вивів рівняння частини чотиривимірного простору, що міститься між плоско-площиною (E^3) і похилими, проведеними з деякої т. M , віддаленої від простору E^3 на відстань $OM = h$ (цей параметр взято за четверту координату w) до точок R , таких, що $OR = r$. Це рівняння задає нескінченну конічну чотиривимірну поверхню з вершиною в початку

координат: $x^2 + y^2 + z^2 = \frac{wr^2}{h^2}$.

Досліджував Гулак і питання рівності плоских і двограних кутів, утворених відповідно паралельними прямими і площинами, паралельність двох просторів E^3 , кути, гранями яких є простори E^3 , взаємне розміщення трьох просторів E^3 , відношення тристеричного кута до восьми прямих тристеричних кутів.

На основі вивчених закономірностей чотиривимірного простору Гулак ввів поняття много-плоско-площинника, або полістереона, пояснюючи походження другого терміну від двох грецьких слів: «багато» і «об'ємний».

У своїх дослідженнях Гулак ставив собі такі завдання:

Популяризувати в Росії ідеї геометрії Лобачевського і його ім'я (про це свідчить перший розділ його книги);

Продемонструвати, що звичне і, як вважалося, єдино можливе поняття тривимірного простору допускає розширення і що геометрія такого розширеного простору є не менш цікавою і актуальною, ніж геометрія евклідового тривимірного простору (підтвердження цьому – друга частина книжки) [2, 43–54].

Праці Гулака, як і багатьох інших вчених були рушійною силою для нових досліджень. І геометрія збагатилась багатьма побудовами і дослідженнями багатовимірних геометрій.

Висновок. Дослідження історії появи і становлення чотиривимірної геометрії є важливим аспектом у розумінні сучасної геометрії, дає

змогу розширити кордони нашого розуміння простору і його закономірностей, подати ідеї застосувань побудованих теорій.

Джерела та література

1. Гулак Микола Іванович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%BA_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
2. Кратко М. І., Антонюк О. П. Микола Гулак як математик: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 200 с.

Марчук Є. В. – студентка ІІ курсу факультету інформаційних технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки;
Грабова У. З. – к. ф.-м. н., ст. викл. кафедри диференціальних рівнянь математичної фізики ВНУ імені Лесі Українки

Використання інтерактивних моделей у середовищі GeoGebra при вивченні математики

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток технологій дає людям багато нових небачених можливостей, що впливає на всі аспекти нашого життя. Підростаюче покоління повністю занурене у світ технологій. У сферах освіти ведуться пошуки способів інтенсифікації і швидкої модернізації системи підготовки фахівців та підвищення якості навчання з використанням інновацій. Враховуючи непросту епідемічну ситуацію, перед сучасною педагогічною наукою стоїть проблема суттєвого оновлення методів викладання навчального матеріалу студентам, так аби це було цікаво, сучасно, доступно і зрозуміло навіть через екрани комп'ютерів. У даній статті ми розглянемо один із варіантів вирішення цієї проблеми.

Мета дослідження. Зміни не обійшли стороною і математичної освіти, зокрема викладання точних наук в університетах, в особливості сьогодні, коли багато матеріалу доводиться пояснювати дистанційно. Звісно, викладачі не можуть обмежуватися тими ж засобами навчання, що і 5 чи навіть 3 роки тому. Метою дослідження є демон-

страція того, як сильно інформаційно-комунікаційні технології (в особливості використання такої потужної математичної комп'ютерної програми як GeoGebra) можуть покращити, зробити продуктивнішим освітній процес для студентів, які просто не уявляють свого життя без гаджетів, в умовах онлайн-навчання.

Результати дослідження. При вивченні теми: «Неперервність функції. Точки розриву» курсу «Математичний аналіз» у студентів виникають труднощі при розв'язуванні типових завдань із дослідження кускових функцій. Проблеми виникають на етапі побудови графіків таких функцій. Для вирішення цієї проблеми ми пропонуємо скористатися системою динамічної математики GeoGebra (СДМ GeoGebra), вільним педагогічним програмним продуктом, який призначений для вивчення і викладання математики в середніх та вищих навчальних закладах, який поєднує динамічну геометрію, алгебру, математичний аналіз, фізику та статистику.

Пакет динамічної математики GeoGebra – це інтерактивна графіка, алгебра та електронні таблиці, комп'ютерна підтримка навчання математики та інших предметів, можливість вільного доступу (файлове сховище, GeoGebraTube) до навчальних матеріалів.

Ресурс www.geogebra.org пропонує користувачам GeoGebra постійно оновлювану базу методичних і дидактичних матеріалів, а також форум користувачів (учнів, студентів, вчителів, викладачів); останні новини щодо заходів та подій у спільноті користувачів GeoGebra з різних куточків світу.

Програма надає наступні додаткові навчальні можливості урокам:

- дозволяє включати до їх складу виразні 3D-геометричні побудови;
- створювати інтерактивні завдання з моделювання фізичних явищ;
- будувати графіки функцій, проводити експериментальні дослідження зі зміною параметрів функцій тощо [3, 2–3].

Розглянемо приклад дослідження функції на неперервність з використанням інтерактивного середовища GEOGEBRA.

Задача: дослідити на неперервність функцію

$$f(x) = \begin{cases} x^2 + 1, & \text{якщо } x \leq 0 \\ 1 + 2x, & \text{якщо } 0 < x < 2 \\ x - 2, & \text{якщо } x \geq 2 \end{cases}$$
$$\lim_{x \rightarrow 0-0} x^2 + 1 = 1$$

$$\begin{aligned}\lim_{x \rightarrow 0+0} 1 + 2x &= 1 \\ \lim_{x \rightarrow 2-0} 1 + 2x &= 5 \\ \lim_{x \rightarrow 2+0} x - 2 &= 0\end{aligned}$$

Побудувати графік функції можна декількома способами. Через команду «Если» можна виконати побудови фактично трьох елементарних функцій заданих на певних інтервалах, які є частинами однієї функції. Або ж ввести функцію $f(x)$ і використати команду «Если». Надписи створили через інструмент «Текст» у вбудованому редакторі (рис. 1). За умовою задачі функція визначена у точках $x = 0$ та $x = 2$. Знаходимо значення функцій у цих точках. Далі – односторонні границі. Отримали скінченні числа, але вони всі різні. Робимо висновок, що в точці $x = 1$ функція неперервна, а в точці $x = 2$ терпить розрив першого роду зі стрибком функції -2 .

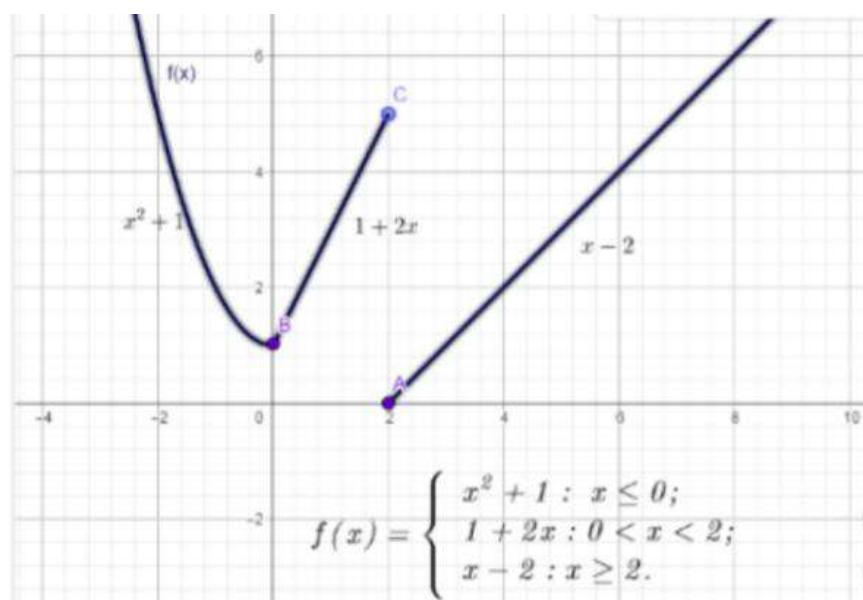

Рис. 1.

Висновки. Отже, застосування сучасних інформаційних технологій, зокрема таких як СДМ GeoGebra, які дають можливість створення інтерактивних моделей задач онлайн під час вивчення основних розділів математичного аналізу є основою для підвищення рівня математичної та професійної підготовки студентів, що є принципово важливим на сьогоднішній день.

Джерела та література

1. Друшляк М. Г., Лукашова Т. Д., Скасків Л. В. Навчання майбутніх вчителів математики розв'язувати задачі теорії графів із використанням GEOGEBRA. *Фізико-математична освіта*. 2019. Вип. 1 (19). С. 35–40.

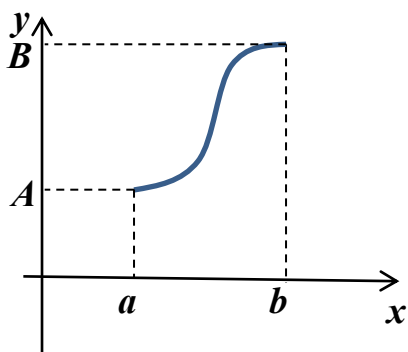
2. Поліщук Т. В. Використання системи GEOGEBRA в процесі навчання курсу «Математичний аналіз». URL: https://informatika.udpu.edu.ua/?page_id=5267
3. Долюк Д., Порхун А. Створення інтерактивних моделей у середовищі Geogebra. 2013. С. 2–3.

Мороз К. І. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Обернені функції та їх властивості

Постановка проблеми. Обернені функції часто зустрічаються у шкільній та вищій математиці. Ця тема вважається доволі важкою як в шкільному курсі, так і при підготовці до ЗНО. Задачі з цієї теми регулярно пропонуються на математичних конкурсах та олімпіадах.

Мета дослідження – сформулювати поняття про обернені функції та засвоїти їх властивості; сформулювати вміння використовувати означення та властивості обернених функцій при розв’язанні задач та вправ.

Результати досліджень. Розглянемо функцію $y = f(x)$, де $x \in [a; b]$, $y \in [A; B]$. З рівності $y = f(x)$ як з рівняння знайдемо x : $x = g(y)$. Ця функція називається *оберненою* для функції $f(x)$ і позначають $y = g(x)$ [1, 4].

Теорема (необхідна і достатня умова існування оберненої функції). Якщо функція $y = f(x)$, $x \in D$, монотонна на проміжку D , то вона має обернену.

Властивості обернених функцій:

Якщо в функції $y = f(x)$ область визначення $D(y) = D$ і множина значень $E(y) = E$, то для функції $y = g(x)$ область визначення $D(y) = E$ і множина значень $E(y) = D$.

$$g(f(x)) = x, x \in D; f(g(x)) = x, x \in E.$$

Якщо функція $f(x)$, $x \in D$, монотонна на проміжку D і областю її значень є проміжок E , то обернена функція $g(x)$, $x \in E$, монотонна на проміжку E .

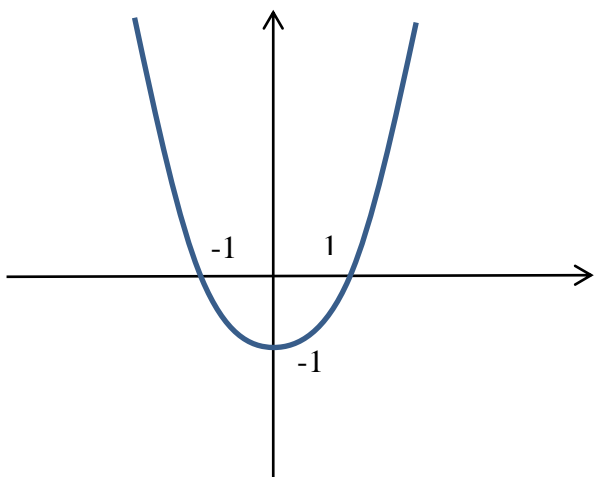
Графіки взаємно обернених функцій $f(x)$ і $g(x)$ симетричні відносно прямої $y = x$.

Розглянемо один із прикладів знаходження обернених функцій:

Приклад 1. Знайти обернену функцію для $y = x^2 - 1$ на проміжку

а) $x \in [0; +\infty)$;

б) $x \in (-\infty; 0]$.

Розв'язання: а) на інтервалі $[0; +\infty)$ функція $y = x^2 - 1$ монотонно зростає від -1 до $+\infty$, тому має обернену. Знайдемо її. Маємо:

$$x^2 = y + 1; \quad |x| = \sqrt{y + 1}.$$

Враховуючи той факт що $x \geq 0$, остаточно одержимо $y = \sqrt{x + 1}$.

б) на інтервалі $(-\infty; 0]$ функція $y = x^2 - 1$ монотонно спадає

на проміжку від $-\infty$ до -1 . Міркуючи так само, як в попередньому пункті:

$$x^2 = y + 1; \quad |x| = \sqrt{y + 1}$$

Але враховуючи, що $x \leq 0$, то одержимо таку обернену функцію:

$$-y = \sqrt{x + 1}.$$

Досить часто при розв'язанні задач зручно скористатися симетричністю графіків взаємно обернених функцій $y = f(x)$ та $y = g(x)$ відносно прямої $y = x$. У випадку, коли обидві функції є зростаючими, отримаємо, що рівняння $f(x) = g(x)$ рівносильне кожному з рівнянь $f(x) = x$ та $g(x) = x$ [2, 13].

Приклад 2. Знайти невід'ємні корені рівняння $x^2 - a = \sqrt{x + a}$ [2, 14].

Розв'язання: Функція $f(x) = x^2 - a$ для $x \geq 0$ є монотонно зростаючою, а обернена до неї функція $g(x) = \sqrt{x + a}$ визначена і зростаюча при $x \geq -a$. Тому нам достатньо розв'язати рівняння $x^2 - a = x$. Оскільки його дискримінант $D = 1 + 4a$, то для існування дійсних коренів отримаємо умову $1 + 4a \geq 0$. Тоді знайдемо дійсні корені

$$x_1 = \frac{1 + \sqrt{1 + 4a}}{2}, \quad x_2 = \frac{1 - \sqrt{1 + 4a}}{2}.$$

Якщо $a > 0$, то корінь x_2 не задовольняє умову задачі. Якщо $a = 0$, то матимемо два невід'ємні розв'язки $x_1 = 1$, $x_2 = 0$. У випадку $a \in [-0,25; 0)$ обидва корені є додатними, причому

$$x_1 > x_2 > -a > 0.$$

Зазначимо, що в курсі шкільної математики учні найчастіше зустрічаються з оберненими тригонометричними функціями: арксинусом $y = \arcsin x$, арккосинусом $y = \arccos x$, арктангенсом $y = \operatorname{arctg} x$ та арккотангенсом $y = \operatorname{arccotg} x$. Розглянемо приклад із використанням аркфункцій.

Висновки. В ході дослідження з'ясували, що таке обернена функція та розглянули її властивості. Визначили, що для того щоб функція мала обернену, необхідно і достатньо, щоб функція була монотонною. А також розглянули приклад знаходження оберненої функції та приклади розв'язання рівнянь із використанням обернених функцій.

Приклад 3. Розв'язати рівняння

$$\arccos(4x^2 - 3x - 2) + \arccos(3x^2 - 8x - 4) = \pi.$$

Розв'язання: Оскільки $\pi - \arccos t = \arccos(-t)$, то можемо записати наступні рівносильні перетворення

$$\arccos(4x^2 - 3x - 2) = \pi - \arccos(3x^2 - 8x - 4),$$

$$\arccos(4x^2 - 3x - 2) = \arccos(-3x^2 + 8x + 4),$$

$$\begin{cases} 4x^2 - 3x - 2 = -3x^2 + 8x + 4, \\ |4x^2 - 3x - 2| \leq 1, \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} 7x^2 - 11x - 6 = 0, \\ |4x^2 - 3x - 2| \leq 1, \end{cases} \Rightarrow$$

$$\begin{cases} x_1 = 2, & x_2 = -\frac{3}{7}, \\ |4x^2 - 3x - 2| \leq 1, \end{cases} \Rightarrow x = -\frac{3}{7}.$$

Джерела та література

1. Істер О. С. Аркфункція: від А до Я. Тернопіль: Навч. кн. – Богдан, 2012. 173 с.
2. Федак І. В. Цикл статей про обернені числа та обернені функції. Харків: Вид. група «Основа». 16 с.

Падалко К. А. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Швай О. Л. – к. п. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Застосування софізмів при вивченні математики

Постановка проблеми. В історії математики важливу роль відігравали софізми. Вони сприяли підвищенню строгості математичних міркувань та більш глибокому усвідомленню понять та методів математики. Софізм – це міркування, що обґрунтовує якусь явну безглуздість, абсурд чи парадоксальне твердження, що суперечить загальноприйнятим уявленням. Вперше поняття софізму було введено у V ст. до н. е. давньогрецьким філософом Протагором із Абдери. У Древній Греції софістами називали платних учителів мудрості, що вчили всіх охочих філософії, логіці та риториці (науці і мистецтву красномовства).

Диспути софістів, які відбувалися у той час, сприяли підвищенню логічної культури мислення та вдосконаленню ораторського мистецтва. Проте, такі диспути, досить часто перетворювалися у безрезультатні суперечки, бо одне із основних завдань софістів – навчити людину підтверджувати (спростовувати) все, що завгодно, аби перемогти. Тому в наш час «софістом» називають людину, яка готова за допомогою будь-яких прийомів захищати певні тези, не рахуючись з об'єктивною істинністю чи хибністю цих тез [1].

Мета дослідження – розглянути історичні аспекти виникнення софізмів як математичних об'єктів та особливості застосування софізмів при вивченні математики.

Результати дослідження. Перший збірник математичних софізмів і парадоксів «Псевдарій» створив давньогрецький математик, автор славнозвісних «Начал» Евклід (IV ст. до н. е). Цей збірник він присвятив помилкам у геометричних доведеннях. На жаль, «Псевдарій» не дійшов до наших часів. Проте він виконав свою функцію – привернув увагу до строгості і культури міркувань. З тих часів ученими була зібрана та опублікована велика колекція математичних софізмів та парадоксів.

Системний аналіз софізмів провів Аристотель (384–322 до н. е.). Усі помилки у них він поділив на два класи: «помилки мови» та помилки «поза мовою», тобто у мисленні.

Зараз існують різні класифікації софізмів за характером «замаскованих» помилок. Зокрема, багато софізмів побудовані на допущенні помилок при діленні на нуль та знаходженні квадратного кореня з повного квадрату. Неправильні висновки робляться з рівності дробів, порушуються правила дій з іменованими числами, здійснюється нерівносильний перехід від одної рівності до іншої.

Аналіз софізмів має важливе педагогічне значення, оскільки розібрати софізм – означає виявити і проаналізувати помилку, а це сприяє більш глибокому та свідомому розумінню теми.

Софізми на уроках математики можна використовувати з метою:

- попередження типових помилок на узагальнюючих уроках;
- створення проблемної ситуації при поясненні нового матеріалу;
- перевірки рівня засвоєння вивченого матеріалу;
- більш цікавого закріплення вивченого матеріалу.

Наведемо приклади застосування математичних софізмів на уроках математики.

Приклад 1. Доведемо, що $2 > 3$.

Доведемо, що $2 > 3$ за допомогою логарифмічних нерівностей.

Цілком очевидно, що $\frac{1}{4} > \frac{1}{8}$ або $\left(\frac{1}{2}\right)^2 > \left(\frac{1}{2}\right)^3$.

Візьмемо натуральні логарифми з обох частин нерівності $\ln\left(\frac{1}{2}\right)^2 > \ln\left(\frac{1}{2}\right)^3$. Використаємо властивість степенів логарифма

$$2\ln\left(\frac{1}{2}\right) > 3\ln\left(\frac{1}{2}\right).$$

Оскільки $\ln\left(\frac{1}{2}\right) \neq 0$, то поділимо нерівність на цей вираз, і в результаті отримаємо, що $2 > 3$.

Приклад 2. Доведемо, що $1 = 2$

Візьмемо вираз $1 - 3 = 4 - 6$. Додавши до обох частин цієї рівності число $\frac{9}{4}$, отримаємо рівність $1 - 3 + \frac{9}{4} = 4 - 6 + \frac{9}{4}$. Помічаємо,

що обидві частини рівності є повними квадратами, тобто $\left(1 - \frac{3}{2}\right)^2 = \left(2 - \frac{3}{2}\right)^2$. Добувши з правої і лівої частин рівності квадратний корінь, одержимо: $1 - \frac{3}{2} = 2 - \frac{3}{2}$, звідки $1 = 2$.

Приклад 3. Доведемо, що усі числа рівні між собою.

Виберемо два довільних числа a і b , тоді $a^2 - 2ab + b^2 = b^2 - 2ab + a^2$.

У лівій та правій частині нерівності запишемо повні квадрати: $(a - b)^2 = (b - a)^2$.

Добудемо квадратний корінь з обох частин рівності $a - b = b - a$, або $2a = 2b$, тобто $a = b$.

Висновок. Софізми, як математичні об'єкти, виникли у Давній Греції і відіграли важливу роль у розвитку математики. Застосування софізмів на уроках математики, пошук помилок, які в них допущені, чітко розуміння їх причин та наслідків сприяє більш глибокому та свідомому розумінню математичної науки.

Джерела та література

1. Вороний О. М. Готуємось до олімпіад з математики. Харків: Вид. група «Основа», 2008. 256 с.
2. Конфорович Л. Г. Математичні софізми і парадокси. Київ: Рад. шк, 1983. 208 с.

Петрович М. Б. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Швай О. Л. – к. п. н., доцент кафедри алгебри і математичного аналізу ВНУ імені Лесі Українки

Вивчення геометрії Лобачевського в школі

Постановка проблеми. У 1733 р. італійський монах-єзуїт, викладач математики, Джироламо Саккері провів спробу довести справедливність V постулату Евкліда. Ідея цього дослідження полягала в тому, щоб замінити V постулат протилежним твердженням, вивести з нової системи аксіом якомога більше наслідків, тим самим побудувавши

«помилкову геометрію», і знайти в цій геометрії протиріччя або свідомо неприйнятні положення. Нажаль, у своїх дослідженнях Саккері припускається прикрої помилки.

У першій половині XIX ст. по шляху, прокладеному Саккері, пішли німецький математик Карл Гаусс (1777–1855), угорський математик Янош Больяй (1802–1860), російський математик Микола Лобачевський (1792–1856). Але мета у них була інша – не розглядати неевклідову геометрію як неможливу, а, навпаки, побудувати альтернативну геометрію і з'ясувати її можливу роль у реальному світі. Найбільш далеко просунувся в дослідженні нової геометрії Микола Лобачевський, який 23 лютого 1826 р. на засіданні фізико-математичного відділення Казанського університету вперше розповів про свою уявну геометрію. У 1829 р. вчений публікує свої результати.

До Лобачевського геометрія Евкліда вважалася єдино можливим вченням про простір. Тому відкриття неевклідової геометрії зробило величезний переворот в розвитку людського мислення [1].

Мета дослідження: розглянути можливості вивчення геометрії Лобачевського в школі.

Результати дослідження. Програма з математики рекомендує учителям, починаючи з 7-го класу на уроках геометрії при вивченні теорії паралельних прямих вказувати, що окрім геометрії Евкліда, що вивчається в школі, існує ще й неевклідова геометрія [2].

Дійсно, створення в учнів правильних уявлень про багатство фактів геометрії, забезпечить їх орієнтацію у великому різноманітті геометричного матеріалу, наблизить школярів до сучасних поглядів на геометрію як науку. При цьому виникає закономірне запитання: «Як же впоратися з поставленими завданнями, не виходячи у за межі програми і не виділяючи додаткового часу?» У дослідженнях вказуються можливі такі три шляхи вирішення проблеми.

1) Коротко ознайомити учнів з історією 5-го постулату. При цьому нас повинні цікавити не тільки спроби його доведення, а й ті очевидні істини і часто неявні припущення, на яких всі ці спроби ґрунтуються. Показати учням, що довготривалі безуспішні пошуки доведення 5 постулату відіграли позитивну роль, допомігши глибше проникнути в структуру геометрії, встановити зв'язок між її найважливішими твердженнями. Це безумовно принесе велику користь в підготовці учнів для правильного сприйняття існування геометрії Лобачевського, яка побудована на запереченні 5-го постулату. Справа

в тому, що кожне доведення постулату, в кінці кінців ґрунтується на якійсь очевидній властивості простору, а цією властивістю виявляється саме твердження, рівносильне постулату Евкліда. Таким чином, всі ці доведення містять замкнене коло.

2) Показати особливу роль аксіоми паралельних в побудові курсу геометрії. Для цього потрібно домогтися, щоб кожен учень міг встановити залежність або незалежність певного геометричного положення від 5-го постулату.

3) З неевклідової геометрії обмежитися вказівками тільки на геометрію Лобачевського, з деякими елементами якої можна познайомити учнів на математичних гуртках. Учні повинні зрозуміти, що значення геометрії Лобачевського не зводиться лише до доведення незалежності 5 постулату. Значно важливішим результатом є доведення Лобачевського того, що геометрія Евкліда не є єдино можливою, а тільки однією з можливих [3].

Ми вважаємо, що вивчаючи питання існування неевклідових геометрій, не можна обмежуватися рамками 7 класу. Це вимагає значно більшої уваги з боку вчителя. Найбільш ефективними методами навчання при цьому є пояснювально-ілюстративний метод та евристична бесіда. Щоб підвищити пізнавальну активність учнів, при застосуванні цих методів доцільно використовувати порівняльний аналіз фактів евклідової геометрії та тверджень неевклідових геометрій.

Висновок. Відкриття неевклідових геометрій дало вирішальний поштовх грандіозного розвитку науки, сприяло і понині сприяє більш глибокому розумінню навколишнього нас матеріального світу. На нашу думку, ознайомлення учнів з геометрією Лобачевського наблизить школярів до сучасних поглядів на геометрію як науку.

Джерела та література

1. Шаповалова Н. В., Панченко Л. Л. Особливості навчання гіперболічної геометрії для підвищення компетентності майбутніх вчителів математики і фізики. *Фізико-математична освіта. Науковий журнал*. 2015. Вип. 3 (6). С. 109–118.
2. Математика. 5–11 класи: навчальні програми, методичні рекомендації про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 н. р., орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів/уклад. Р. В. Гладковський. Харків: Ранок, 2019. 160 с.
3. Тесленко І. Ф. Про неевклідові геометрії в середній школі. *Журнал «Математика в школі»*. 1952. № 4. С. 33–40.

Приймак А. О. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Ханін О. Г. – к. ф.-м. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Про одну комбінаторну задачу, що виникає у сфері логістики

Постановка проблеми. В процесі реалізації виробничих задач торговельної компанії, на стикові складської та транспортної логістики, виникає наступна комбінаторна задача. Нехай необхідно сформулювати для подальшого перевезення вантаж, який загалом складається з n позицій, узятих з товарів m видів, якщо товару i -го виду має бути принаймні r_i , де $i = 1, \dots, m$; $r = \sum_{i=1}^m r_i \leq n$.

Для подальшої оптимізації логістичного ланцюжка виникає питання: скількома способами можна здійснити такий вибір?

Мета дослідження: побудувати математичну модель, що відповідає змісту задачі, та розв'язати її методами комбінаторного аналізу.

Результати дослідження. Виходячи з умов задачі, при формуванні вантажу немає значення порядок, у якому обираються потрібні товари, тобто ми маємо справу з комбінаціями. Натомість, товари у замовленні можуть повторюватися. Таким чином, отримані комбінації можуть містити повторення елементів, і наша задача може бути сформульована наступним чином.

Теорема: Нехай деяка множина містить m різних елементів. Тоді кількість таких комбінацій з повтореннями з цих елементів, що загальне число елементів у комбінації дорівнює n , а елементів i -го виду ($i = 1, \dots, m$) повинно бути не менше r_i , де $r = \sum_{i=1}^m r_i \leq n$, дорівнює

$$C_{m+n-r-1}^{n-r}$$

Доведення: Класичні підручники з дискретної математики (наприклад, [1; 2]) не розглядають комбінації з повтореннями, а тим більше з додатковими обмеженнями. Для розв'язання такої задачі, притримуючись загальної ідеї, викладеної в [3, 54–58], поступимо наступним чином.

Нехай спочатку обираються всі необхідні товари одного виду, потім другого, третього і т. д. Закодуємо вантаж наступним чином: кожен одиницю товару будь-якого з m видів позначимо одиницею, а відділяти види один від одного будемо нулями. Тоді такий вантаж буде закодований послідовністю з 1 та 0, причому 0 служить лише для відділення груп товарів різних видів. Якщо у вантажі якийсь вид товару відсутній, то нулі будуть стояти поруч. В такому випадку кількість нулів, очевидно дорівнює $m - 1$, а кількість одиниць – розміру вантажу n . Зрозуміло, що кожен вантаж може бути однозначно закодований таким способом, і навпаки, кожна така комбінація однозначно визначає скільки товарів якого виду буде міститися у вантажі. Кількість таких комбінацій, очевидно, дорівнює кількості перестановок з повтореннями з n одиниць та $m - 1$ нулів, тобто

$$P(n, m - 1) = \frac{(n + m - 1)!}{n!(m - 1)!} = C_{m+n-1}^n. \quad (1)$$

Необхідно, однак, забезпечити присутність не менше r_i одиниць в i -й групі (i -го виду товару). Оскільки загальна кількість товарів (одиниць), присутність яких обов'язково необхідно забезпечити, складає принаймні r , то для решти товарів у вантажі залишається не більше $n - r$ місць. Сформуємо вантаж, який складається з $n - r$ позицій. Кількість варіантів, якими можна сформуванати вантаж з $n - r$ товарів m видів без додаткових умов на присутність певної кількості товарів різних видів, представляє собою кількість всіх можливих наборів, що складаються $n - r$ одиниць і $m - 1$ нулів, тобто, згідно (1), становить

$$P(n - r, m - 1) = \frac{(n + m - r - 1)!}{(n - r)!(m - 1)!} = C_{m+n-r-1}^{n-r}. \quad (2)$$

З кожної такої комбінації потрібна нам комбінація, яка містить не менше r_i одиниць в i -й групі, однозначно отримується додавання в кожному i -у групі ($i = 1, \dots, m$) r_i одиниць. Таким чином, формула (2) дає нам остаточну кількість необхідних варіантів.

Висновки. В роботі побудована та досліджена математична модель, яка узагальнює результат, отриманий в [3], на випадок, коли необхідно забезпечити певне представництво у вантажі товарів деяких видів, що розширює коло прикладних задач, в яких цей результат може бути застосований.

Джерела та література

1. Андерсон Дж. А. Дискретная математика и комбинаторика. Москва: Изд. дом «Вильям», 2004. 960 с.
2. Бондаренко М. Ф., Білоус Н. В., Руткас А. Г. Комп'ютерна дискретна математика: підручник. Харків: Компанія СМІТ, 2004. 480 с.
3. Виленкин Н. Я., Виленкин А. Н., Виленкин П. А. Комбинаторика. Москва: ФИМА, МЦНМО, 2006. 400 с.

Свентик Н. П. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки;
Кравчук О. М. – к. п. н., доцент кафедри математичного аналізу і статистики ВНУ імені Лесі Українки

Історія виникнення теорії ймовірності

Постановка проблеми. Нині важко встановити, хто вперше поставив запитання, нехай і в недуже чіткому формулюванні про визначення самої можливості появи випадкової події.

Мета дослідження. Ми ставили за мету розглянути історію виникнення теорії ймовірності та з'ясувати хто із вчених працював в цій галузі математики.

Результати дослідження. Ще в Стародавньому Китаї, Ірані та Римі були відомі факти стабільності деяких відношень (частот), пов'язаних із демографічними даними, а також із даними про поставання великих міст.

Думка про те, що закони проявляються через масу випадкових подій, викладена в поемі Лукреція Кара «Про природу речей» (98–95 рр. до н. е.). Деякі уявлення про ймовірності уявлення мали й інші античні філософи, зокрема, Демокрит і Платон.

Певні міркування про випадкове зустрічаються й у літературних творах Середньовіччя. Зокрема, у «Божественній Комедії» видатного поета, «батька італійської літератури» Данте Аліг'єрі (1265–1321) неодноразово наводяться зауваження про гру в кості (підкидання гральних кубиків) і навіть способи підрахувати число сприятливих можливостей тієї чи іншої комбінації.

Більш чіткі постановки питання вперше зустрічаються в трактаті «Сума знань» (1487 р., опубл. 1494 р.), який написав Лука Пачолі (бл. 1445–1517), італійський математик і монах, автор перших ґрунтовних праць із математики епохи раннього Відродження. До речі, талановиті ілюстрації до праць Луки Пачолі виконав сам Леонардо да Вінчі.

Суттєве просування в розв'язуванні початкових задач імовірнісного характеру пов'язаного з іменами італійських учених Нікколо Фонтана (Тарталья) (бл. 1500–1557) і Джироламо Кардано (1551–1556). У рукописі «Книга про гру в кості» (1526, опубл. 1663) Кардано розв'язав багато задач про підкидання гральних кубиків і випадіння на них того чи іншого числа очок.

У «Загальному трактаті про міру і число» (1556) Тарталья прагнув розв'язати задачу про поділ ставки між гравцями, які не довели гру до кінця. Він знайшов помилки в міркуваннях Луки Пачолі, який раніше досліджував цю задачу. Однак, як з'ясувалося дещо пізніше, і сам Тарталья не зміг не зробити помилки при розв'язуванні цієї задачі. Та це й не дивно, оскільки на той час ще не було вироблено необхідних понять – ймовірності та математичного сподівання.

Варто зазначити, що у вище вказаному трактаті Тарталья правильно розв'язав деякі задачі комбінаторики. Зокрема, він розглянув задачу про число різних способів, якими можна розсадити 10 осіб на 10 місцях і знайшов відповідь: $10! = 10 \cdot 9 \cdot 8 \dots 2 \cdot 1$. Ще математик отримав низку комбінаторних тотожностей.

Задачі ймовірнісного характеру досліджував також Галілео Галілей (1564–1642). Він обчислював кількість усіх можливих варіантів при підкиданні трьох гральних кубиків. Однак Галілей, як і його попередники, так і не дійшов до поняття ймовірності.

Однак зазвичай вважають, що теорія ймовірності зародилася в 1654 році в листуванні двох французьких учених – Белза Паскаля (1623–1662) і П'єра Ферма (1601–1665). Збереглося лише три листи Паскаля і чотири листи Ферма.

Варто зазначити, що зацікавив Паскаля задачами з теорії ймовірностей придворний французького королівського двору кавалер де Мере (1607–1705). Саме він поставив перед Паскалем дві задачі, які поклали початок теорії ймовірностей.

Перша задача. Скільки разів треба підкинути два гральні кубики, щоб шанси отримати хоча б один раз дубль 6–6 (тобто поява

одночасно двох шісток), були більші, ніж шанси не отримати жодного разу дубль 6–6?

Друга задача. Два гравці А та В грають у гру, де шанси перемогти для кожного з них однакові. За домовленістю перший, хто виграє шість партій, отримує весь приз (усю ставку). Гру зупинено за рахунку 5:3 на користь гравця А. Як справедливо поділити приз (ставку)?

Також варто зауважити, що в листуванні Паскаля та Ферма було помічено таке важливе поняття, яке згодом отримало назву «математичне сподівання».

На початковий етап розвитку теорії ймовірностей суттєвий вплив здійснили не лише азартні ігри, а й задачі, що виникали в практиці страхових товариств, при обробці результатів астрономічних спостережень та при проведенні статистичних досліджень народонаселення.

Джерела та література

1. Бек В. Л. Теорія статистики: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2002.
2. Вашків П. Г. Теорія статистики: навч. посібник. 2001.
3. Богословский С. М. Система профессиональной классификации. 1913.

Семенюк Д. М. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Антонюк О. П. – ст. викл. кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Деякі застосування основних понять лінійної алгебри

Математика пропонує потужний апарат для вирішення різноманітних прикладних задач. Зокрема, і лінійна алгебра, яка входить до навчальних планів багатьох спеціальностей вищої школи як складова курсу вищої математики, має широкі застосування у різних галузях знань та практичної діяльності.

На жаль, за браком навчального часу при вивченні основних понять лінійної алгебри студенти знайомляться тільки з обмеженим спектром їх застосувань (це, перш за все, стосується розв'язування

систем лінійних рівнянь), що негативно впливає на мотивацію до засвоєння курсу в цілому.

Метою даного дослідження є аналіз різних застосунків основних понять та методів лінійної алгебри, встановлення їх зв'язків з іншими розділами математики, а також демонстрація доцільності цих прикладних використань.

Студенти спеціальності «111 – Математика» знайомляться з багатьма застосуваннями теорії лінійної алгебри при вивченні наступних курсів. Зокрема:

– в аналітичній геометрії теорія визначників використовується при знаходженні мішаного добутку, доведенні лінійної залежності та незалежності системи векторів;

– в диференціальній геометрії за допомогою визначників записуються рівняння площин супровідного тригранника та обчислюються коефіцієнти другої квадратичної форми поверхні в даній точці;

– в курсі математичному аналізу визначник Якобі застосовується при обчисленні подвійних інтегралів;

– в теорії диференціальних рівнянь визначник Вронського використовується для визначення та доведення лінійної залежності або лінійної незалежності розв'язків лінійного однорідного рівняння;

– в дискретній математиці матриці безпосередньо використовуються в теорії графів, зокрема, утворюють матрицю інцидентності, матрицю суміжності, степеневу матрицю.

При написанні курсової роботи було досліджено чимало навчальних методичних матеріалів щодо вивчення лінійної алгебри та наукових статей щодо її прикладних застосувань.

Задача 1 (застосування матриць для розв'язування задач з економіки) [2, 96]. Продаж товарів двох видів (α , β) здійснюють два магазини. Обсяги реалізації цих товарів кожним магазином представлено у вигляді матриць на початку доби (A) та наприкінці доби (B), де в стовпчиках вказано кількість товару (α , β), а в рядках – кількість товару в кожному магазині за даний період.

$$A = \begin{pmatrix} 320 & 60 \\ 200 & 90 \end{pmatrix}; B = \begin{pmatrix} 220 & 30 \\ 180 & 30 \end{pmatrix}.$$

Потрібно з'ясувати, яку кількість товару було продано за добу. Зрозуміло, що необхідно знайти різницю матриць A–B:

$$A - B = \begin{pmatrix} 320 & 60 \\ 200 & 90 \end{pmatrix} - \begin{pmatrix} 220 & 30 \\ 180 & 30 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 100 & 30 \\ 20 & 60 \end{pmatrix}.$$

Аналізуючи елементи матриці $A-B$, легко пересвідчитися, що перший магазин реалізував товару типу α більше, а типу β менше ніж другий.

З розвитком та впровадженням комп'ютерних технологій зростає необхідність використання багатьох теоретичних понять алгебри. Так, матриці використовують для опису електричних мереж, виробничих процесів; обернені матриці необхідні при розкодуванні повідомлень.

Задача 2 (матриці в створенні цифрових зображень) [1, 46–47]. Усі зображення, збережені в цифровому форматі, є поділеними на маленькі квадратики, пікселі. Комп'ютер може змінити яскравість кожного пікселя сітки. Наприклад, букву T (рис. 1) зображено за допомогою дев'яти пікселів у сітці 3×3 . Розглянемо чотири відтінки і занумеруємо їх відповідно 0, 1, 2, 3.

0	Білий
1	Світло-сірий
2	Темно-сірий
3	Чорний

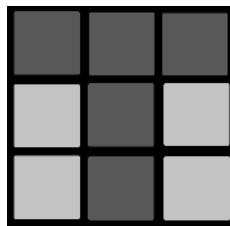

Рис. 1.

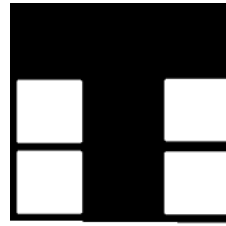

Рис. 2.

Записавши матрицю A , яка відповідає цифровій фотографії, зображеній на рис. 1: $A = \begin{pmatrix} 2 & 2 & 2 \\ 1 & 2 & 1 \\ 1 & 2 & 1 \end{pmatrix}$, ми можемо змінити відтінки фото. Для цього достатньо до матриці A додати, наприклад, матрицю B :

$$B = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ -1 & 1 & -1 \\ -1 & 1 & -1 \end{pmatrix}.$$

$$\text{Тоді } A + B = \begin{pmatrix} 2 & 2 & 2 \\ 1 & 2 & 1 \\ 1 & 2 & 1 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ -1 & 1 & -1 \\ -1 & 1 & -1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 & 3 & 3 \\ 0 & 3 & 0 \\ 0 & 3 & 0 \end{pmatrix}.$$

Таким чином отримаємо зображення букви T (рис. 2).

Висновок: Знання з лінійної алгебри мають широкі застосування не тільки в різних розділах математики, але й багатьох галузях життєдіяльності. Тому необхідним є ґрунтовне вивчення як самої теорії так і прикладних аспектів математики. Адже таке ознайомлення

сприятиме підвищенню мотивації до вивчення студентами навчального курсу та допомагатиме в їх подальшій професійній діяльності.

Джерела та література

1. Лінійна алгебра та аналітична геометрія: навч. посіб./В. В. Булдігін, І. В. Алексеева, В. О. Гайдей та ін.; за ред. проф. В. В. Булдігіна. Київ: ТВіМС, 2011. 224 с.
2. Рокіцький І. О., Панасенко О. Б. Застосування лінійної алгебри. Вінниця: Вид. Главацька Р. В., 2012. 240 с.

Стельмах Ю. О. – студентка IV курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Гембарська С. Б. – к. ф.-м. н., доцент кафедри теорії функцій та методики навчання математики ВНУ імені Лесі Українки

Наближення класів функцій однієї та багатьох змінних

Постановка проблеми. Поширено результати, отримані за багаторічний період досліджень апроксимативних характеристик періодичних функцій однієї та багатьох змінних з класів $B_{p,\theta}^r$, які називаються класами Нікольського–Бесова, на аналогічні класи функцій, заданих на \mathbb{R}^d . Крім того проаналізовано і, в деяких випадках, узагальнено раніше одержані результати при дослідженні апроксимативних характеристик класів функцій, що визначаються обмеженнями на кратну різницю (класи H_p^r). Класи функцій, про які йде мова, є аналогами функціональних класів з добре відомих просторів С. М. Нікольського (простір Н) і О. В. Бесова (простір В).

Мета дослідження: проаналізувати відомі результати щодо найкращого наближення класів $B_{p,\theta}^r$ і H_p^r періодичних функцій багатьох змінних, розглянутих О. В. Бесовим і С. М. Нікольським, і поширити їх на аналогічні класи функцій, які визначені на \mathbb{R}^d .

Результати дослідження. Наведемо означення функціональних просторів, про які буде йти мова нижче.

Означення. Нехай заданий вектор $r = (r_1, \dots, r_d)$, $r_j > 0, j = \overline{1, d}$, і параметри $1 \leq \theta, p \leq \infty$. Тоді сукупність функцій $f \in L_p^0(\pi_d)$ зі скінченними нормами

$$\|f\|_{B_{p,\theta}^r} = \left(\int_0^{2\pi} \cdots \int_0^{2\pi} \|\Delta_h^k f(\cdot)\|_p^\theta \prod_{j=1}^d \frac{dh_j}{h_j^{1+r_j\theta}} \right)^{\frac{1}{\theta}}, \quad 1 < \theta < \infty,$$

$$\|f\|_{B_{p,\infty}^r} = \sup_{h>0} \|\Delta_h^k f(\cdot)\|_p \prod_{j=1}^d h_j^{-r}, \quad \theta = \infty,$$

називається простором $B_{p,\theta}^r$.

При цьому для векторів $k = (k_1, \dots, k_d)$ і $r = (r_1, \dots, r_d)$ виконується умова $k > r$.

Зауважимо, що під класом $B_{p,\theta}^r$ (зберігаємо те саме позначення, що і для простору) будемо розуміти множину функцій $f \in B_{p,\theta}^r$, для яких $\|f\|_{B_{p,\theta}^r} \leq 1$.

Отже, знайдено точні за порядком оцінки наближення класів $B_{p,\theta}^r$ цілими функціями експоненціального типу зі спектром у кубічній області (означення див. у роботі [1]).

Сформулюємо один із результатів, одержаний у цьому напрямі.

Теорема. Нехай $d \geq 1, 1 < p, q < \infty, 1 \leq \theta \leq \infty$. Тоді, якщо $r > d \left(\frac{1}{p} - \frac{1}{q}\right)_+$, то справедливі порядкові співвідношення

$$E_{D_{2^n}}(B_{p,\theta}^r)_q \asymp \varepsilon_{D_{2^n}}(B_{p,\theta}^r)_q \asymp 2^{-n \left(r - d \left(\frac{1}{p} - \frac{1}{q}\right)_+\right)},$$

де $a_+ = \max\{a, 0\}$.

Наслідок. Якщо $d = 1, 1 < q < p < 2, r > 0$, то мають місце співвідношення

$$E_{2^n}(S_{p,\theta}^r B(\mathbb{R}))_q \asymp \varepsilon_{2^n}(S_{p,\theta}^r B(\mathbb{R}))_q \asymp 2^{-nr}.$$

З означенням апроксимативних характеристик, наведених у теоремі, а також класів функцій у наслідку, можна ознайомитися у роботах [1; 3].

Висновки. Досліджено деякі питання наближення функцій з класів $B_{p,\theta}^r$ їх східчасто-гіперболічними сумами Фур'є у просторі L_q . Також знайдено точні за порядком оцінки найкращих наближень класів $B_{p,\theta}^r$ у просторі L_q цілими функціями зі спектром у східчастому гіперболічному хресті. Досліджено поведінку наближень класів $B_{p,\theta}^r$ за допомогою цілих функцій зі спектром спеціального вигляду у просторі L_q при певних співвідношеннях між параметрами p і q .

Джерела та література

1. Стасюк С. А., Янченко С. Я. Найкраще наближення класів $B_{p,\theta}^r$ функцій багатьох змінних у просторі $L_p(\mathbb{R}^d)$. *Теорія наближення функцій та суміжні питання: зб. пр. Ін-ту математики НАН України*. 2008. Т. 5, № 1. С. 367–384.
2. Янченко С. Я. Наближення класів функцій багатьох змінних $B_{p,\theta}^\Omega$ у просторі $L_q(\mathbb{R}^d)$. *Укр. мат. журн.* 2010. Т. 62, № 1. С. 123–135.
3. Янченко С. Я. Наближення функцій з класів Бесова цілими функціями у просторі $L_q(\mathbb{R}^d)$. *Теорія наближення функцій та суміжні питання: зб. пр. Ін-ту математики НАН України*. 2010. Т. 7, № 1. С. 380–391.

Татюк О. А. – магістрантка спеціальності
«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
ВНУ імені Лесі Українки;

Чибирак С. В. – к. і. н., доцент кафедри
музезознавства, пам'яткознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності
ВНУ імені Лесі Українки

**Інформаційне забезпечення органів державного управління
(на прикладі Рожищенського районного відділу Державної
виконавчої служби західного міжрегіонального управління
Міністерства юстиції (м. Львів))**

Постановка проблеми. Від якості управлінських рішень, що приймають державні службовці, часто залежить не тільки ефективність та результативність відповідної державної політики, але й рівень життя населення, здоров'я і добробут громадян. Сьогодні важливо вдосконалити процес інформатизації державної служби [3]. Державна виконавча служба є не тільки одним з найважливіших інститутів державного управління, а й значущим суспільним інститутом, який забезпечує виконання судових рішень.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану та визначенні шляхів удосконалення інформаційного забезпечення органів державного управління, а саме – Державної виконавчої служби.

Результати дослідження. У сучасних умовах діяльність Державної виконавчої служби і органів державної влади в цілому тісно по-

в'язані із інформаційною діяльністю, оскільки усі рішення, що приймаються, фіксуються у документально-інформаційних ресурсах. Особливістю інформаційної діяльності є застосування новітніх інформаційних технологій для підтримки прийняття управлінських рішень з метою забезпечення ефективного функціонування системи [2] та здійснення контролю за їх виконанням.

Основними завданнями держави сьогодні є: розробка інноваційних проєктів створення та розвитку систем інформатизації в пріоритетних сферах (е-управління державою), розвиток нормативно-правової бази інформатизації суспільства, забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформації [1]. Поступово, але неухильно документообіг переноситися з паперового на електронні носії, що супроводжується впровадженням засобів автоматизації.

Державна виконавча служба робить досить важливі кроки в напрямку електронного документообігу. Нині відкритою в онлайн-режимі є база даних боржників. Інформація, у якій є актуальною, боржник виключається з реєстру після закінчення терміну виконавчого провадження або ж за відсутності боргу щодо періодичних платежів. Доступність до цієї інформації унеможливорює відчуження боржниками майна до моменту виконання ними рішень судів та інших органів, що є додатковим фактором впливу на громадянина-боржника. Варто зауважити, що дана служба веде «Єдиний державний реєстр виконавчих проваджень», контролює процес внесення державними виконавцями відомостей про вчинені виконавчі дії. У перспективі діяльності даного органу виконавчої влади організація інформаційного забезпечення процесу оскарження дій державного виконавця. На нашу думку, необхідним є розміщення на сайті Державної виконавчої служби електронного бланку звернення громадян щодо боржників, які не сплачують аліменти. Відзначимо потребу в інтернет-сторінках міжрегіональних управлінь та районних відділень Державної виконавчої служби.

Висновки. У період розвитку цифрової епохи, використання інформаційних комп'ютерних технологій стає ключовим чинником удосконалення інформаційного забезпечення в державному управлінні. Пріоритетним напрямом розвитку інформаційного забезпечення органів державної влади в Україні, зокрема й Державної виконавчої служби, залишається питання е-документообігу та е-урядування, як нової форми державного управління. Упорядкування й оптимізація

сервісної діяльності органів влади та поетапне запровадження надання послуг в електронній формі є найкращим шляхом такого реформування. Відзначимо, що у перспективі на офіційному сайті Міністерства юстиції варто розмістити сторінки органів державної виконавчої служби міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції. Другим етапом інформатизації державних органів влади стане розробка інтернет-сторінок районних відділів Державної виконавчої служби (зокрема й Рожищенського). А також сьогодні суспільство потребує збільшення кількості е-послуг, що надає Державна виконавча служба.

Джерела та література

1. Луценко С. М. Пріоритетні напрямки розвитку інформаційного забезпечення органів влади. *Державне будівництво*. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2011_1_8 (дата звернення: 13.03.2021).
2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 06.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 13.03.2021).
3. Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження: Наказ Міністерства юстиції України від 05.08.2016 р. № 2432/5. Дата оновлення: 01.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16#Text> (дата звернення: 13.03.2021).

Тіщенко О. А. – студент V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Булатецький В. В. – к. ф.-м. н., доцент кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Розробка редактора-конвертера тестових завдань форматів Moodle та OpenTEST

Постанова проблеми. Існує багато різноманітних платформ для дистанційного навчання, які відрізняються одна від одної за різними чинниками, в тому ж числі і форматами тестів, які вони використовують. Тому, виникає потреба у створення програмного забезпе-

чення, яке б суттєво полегшило створення, редагування та міграцію файлів-тестів з однієї платформи на іншу.

Мета дослідження: створити редактор-конвертер для тестових завдань типових форматів **Moodle** та **OpenTEST**.

Наш конвертер дозволить перетворювати дані з одного формату в інший, з відповідною сумісністю без втрати цих даних.

Moodle підтримує такі основні формати тестів як AIKEN та GIFT, які дають можливість завантажити прості типи питань з текстових документів. Такі текстові документи можна легко створити, знаючи відповідні службові символи та дотримуючись певних правил форматування.

AIKEN формат підтримує тестові питання лише типу «Множинний вибір» лише з однією правильною відповіддю. Цей формат є найбільш читабельним і має лише одне службове слово ANSWER, яке позначає варіант правильної відповіді. Кожне питання розміщується в окремому рядку, всі варіанти відповідей розміщуються також в окремих рядках і мають бути позначені великими латинськими літерами A B C D з крапкою або дужкою, правильна відповідь позначається службовим словом ANSWER і «:», між запитаннями повинна бути пуста стрічка.

Більш функціональним є GIFT-формат розмітки тексту, який надає можливість створити в текстовому документі та відформатувати питання таких типів як: «Множинний вибір», «Правильно/неправильно», «Коротка відповідь», «Відповідність», «Числова відповідь», а також «Пропущене слово». GIFT-формат дозволяє створювати у файлі рядки коментарів, назви тестових завдань, вагові коефіцієнти варіантів відповідей у відсотках. Варіанти відповідей відокремлюються від питання фігурними дужками { }. Текст окремого тестового питання у файлі не повинен містити порожніх рядків. Відокремлення питань один від одного здійснюється порожнім рядком (подвійне натискання клавіші ENTER). Символи ~, =, #, {, } мають спеціальне призначення і тому не можуть використовуватися як звичайні символи тексту питань або відповідей. Якщо необхідно використати ці символи у тестовому запитанні, наприклад, для створення математичної формули, то для запобігання появи помилок перед контрольним символом ставиться \.

OpenTEST – це комп’ютерна система тестування знань, створена для очного підсумкового контролю якості засвоєння теоретичного матеріалу, набутих знань і практичних навичок, які одержані у великих організаціях масштабу підприємства зі складною розподіленою структурою. Основною особливістю системи OpenTEST є її спрямованість на забезпечення тестування з максимально строгою звітністю.

Для автоматизованого імпорту в OpenTEST2, тест необхідно спеціальним чином оформити в програмі Microsoft Office Word 2003–2007.

Тест оформляється у вигляді таблиці з трьох стовпців. Перший стовпець містить ключові слова-позначення рядків (тест, тема, питання відповідь). Другий стовпець містить ключові слова-параметри і їх значення. Третій стовпець містить текст, який відповідно до ключових слів цього рядка є назва тесту, теми, тест, питання або текст варіанти відповіді. Процес оформлення передбачає використання порожнього шаблону тесту OpenTEST2 MSWord Test Template в форматі MSWord.

Для імпорту тесту з MSWord до бази даних OpenTEST2 документ зберігається як «Веб-сторінка з фільтром». Результат архівується у ZIP, дається назва OpenTEST2 MSWord Zip Package і його вже можна імпортувати в OpenTEST2.

Нашим завданням є створення спеціалізованого програмного забезпечення, що дозволить автоматизувати та спростити процес створення, редагування та використання тестів як для Moodle, так і OpenTEST.

Висновки. Нами розглянуто особливості основних форматів тестів **Moodle** та **OpenTEST**, для подальшого створення редактора-конвертера для автоматизації роботи з такими форматами.

Джерела та література

1. Дистанційне та змішане навчання інформатики: [Веб-сайт]. Львів: Блог про дистанційне та змішане навчання інформатики, 2013. URL: www.dystosvita.blogspot.com
2. Герасимчук О. Б., Кузьмук Т. В. Система тестування «OpenTEST». Модуль тестування: вказівки користувачу. Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. 10 с.
3. Герасимчук Б. В., Герасимчук О. Б. Тестуюча система «OpenTest»: керівництво користувача для професорсько-викладацького складу ЛДТУ. Луцьк: ЛДТУ, 2004. 60 с.
4. GIFT format. URL: https://docs.moodle.org/38/en/GIFT_format

Трофимчук М. А. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки;
Харкевич Ю. І. – к. ф.-м. н., професор кафедри теорії функції та методики навчання математики ВНУ імені Лесі Українки

Історія поняття «нерівність» та нерівність Коші

Постановка проблеми. Розвиток математичної думки неможливий без порівняння величин, понять «більше» та «менше». Тому актуально буде дізнатись історію виникнення поняття нерівності та ознайомитись з однією з головних нерівностей – нерівністю Коші.

Мета дослідження – дослідити історію поняття нерівність, довести нерівність Коші.

Результати дослідження. Поняття «більше» і «менше» поряд із поняттям рівності виникли у зв'язку з переліком предметів і необхідністю порівнювати різні величини. Поняттям «нерівність» користувалися давні греки. Архімед (III ст. до н. е.), обчислюючи довжину кола, вони встановили, що «периметр будь-якого кола дорівнює потроєному діаметру з надлишком, який менший за сьому частину діаметра, але більший ніж десять сімдесят перших». Над нерівностями та методами їх доведення працювали давньогрецькі математики Евклід та Піфагор.

В 1557 р. Роберт Рекорд вперше ввів знак рівності, мотивуючи своє нововведення наступним чином: ніякі два предмети не можуть бути рівні між собою більше, ніж два паралельні відрізки. Знак рівності Рекорда став загальноживаним лише у XVIII ст., після того як їм почали користуватися Лейбніц та його послідовники.

Інший англійський вчений Гарріот ввів вживані донині знаки нерівності, обґрунтувавши (в «Практиці аналітичного мистецтва», опублікованій 1631 р. посмертно) нововведення так: якщо дві величини не рівні, то відрізки, що фігурують в знаці рівності – не паралельні, а перетинаються. Перетин може бути справа ($>$), або зліва ($<$). В першому випадку утворений знак нерівності буде означати «більше», в другому – «менше».

В теорії та практичних задачах трапляються знаки нерівностей, поєднані із знаком рівності \geq (не менше), або \leq (не більше). Такі нерівності називаються нестрогими, на відміну від нерівностей, що містять знак $>$ або $<$ і мають назву строгі нерівності. Символи \geq та \leq були введені в 1734 р. французьким математиком П'єром Буге.

В 1821 р. французький математик О. Л. Коші опублікував і довів одну з найвідоміших нерівностей, яка ввійшла в перелік класичних. Цю нерівність було відомо більш ніж 2000 років тому:

$$\sqrt{ab} \leq \frac{a+b}{2}, \text{ де } a, b \geq 0. \quad (1)$$

Словами запишемо так: середнє геометричне двох невід'ємних чисел не більше середнього арифметичного цих чисел.

Доведемо дану нерівність. Доведення базується на фундаментальній нерівності, що виражає невід'ємність квадрата довільного числа:

$$(l - m)^2 \geq 0. \quad (2)$$

Тут $(l - m)^2 = 0$ тільки при умові $l = m$. Із нерівності (2) випливає:

$$l^2 + m^2 \geq 2lm, \text{ або } \frac{l^2+m^2}{2} \geq lm.$$

Поклавши $l^2 = a$, $m^2 = b$, отримаємо нерівність (1).

Коші узагальнив нерівність (1) на 3, 4, 5, ..., n невід'ємних чисел.

Нерівність Коші є основою різноманітних нерівностей, з одного боку, а з іншого – знаходить застосування в лінійній алгебрі для векторів, в математичному аналізі для рядів та інтегрування добутоків та в теорії ймовірностей при застосуванні до варіації та коваріації.

Висновки. У ході даного дослідження ми вивчили історію виникнення нерівностей, розглянули одну із основних нерівностей – нерівність Коші та довели її, вказали значення для математичної науки.

Джерела та література

1. Глейзер Г. И. История математики в школе. 7–8 кл. Москва: Просвещение, 1982. 240 с.
2. Бевз В. Г. История математики. Харків: Основа, 2006. 171 с. (Бібліотека журналу «Математика в школах України»: серія заснована в 2003 р.; вип. 2(38)). Бібліогр.: с. 166–169.
3. Бородін О. І., Бугай А. С. Біографічний словник діячів у галузі математики. Київ: Рад. шк., 1973. 551 с.

Троцюк В. М. – студент факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Товкач Р. В. – к. ф.-м. н., доцент кафедри теорії функцій та методики навчання математики ВНУ імені Лесі Українки

Дослідження гіпотези Рімана

Постановка проблеми. Гіпотеза Рімана про корені дзета-функції є однією з важливих проблем в теорії простих чисел. Наукова громадськість вважала і вважає рішення цієї проблеми одним із пріоритетних завдань. Доведення або спростування даної гіпотези стане справжнім «проривом» в теорії простих чисел. Актуальність обраної теми впливає з того що якщо ця гіпотеза буде доведена, це призведе до прориву в області безпеки інтернету.

Мета дослідження: проаналізувати результати досліджень стосовно гіпотези Рімана та основні властивості дзета-функції.

Результати дослідження. Дзета-функція Рімана $\zeta(x)$ може бути визначена або рядом Діріхле, або нескінченним добутком Ейлера.

Нулі дзета-функції діляться на два типи: тривіальні і нетривіальні. Дзета-функція Рімана $\zeta(s)$ визначена для всіх комплексних $s \neq 1$ і має нулі у від'ємних парних $s = -2; -4; -6; \dots$

Числа $-2; -4; -6; \dots; -2k; \dots$ називаються тривіальними нулями дзета-функції і інших дійсних нулів ця функція не має.

Бернхард Ріман у своєму знаменитому мемуарі «Про число простих, не перевищуючих даної величини» пов'язав задачу дослідження розподілу простих чисел в натуральному ряді з проблемою положення нулів дзета-функції Рімана в критичній смужці.

Гіпотеза Рімана стверджує, що: *всі нетривіальні нулі дзета-функції мають дійсну частину, рівну .*

Ріман виявив, що кількість простих чисел, що не перевищують x функція розподілу простих чисел, що позначаються $\pi(x)$ виражається через розподіл так званих «нетривіальних нулів» дзета-функції.

Багато математиків намагалися довести або спростувати гіпотезу Рімана. Тисячі помилкових доведень були представлені більш ніж за одне століття.

Інший підхід доведення складається в численному обчисленні, який може спростувати гіпотезу Рімана. Наприклад на даний момент були перевірені перші 10^{13} нулі на критичній лінії.

Було знайдено багато тверджень, еквівалентних гіпотезі Рімана, хоча не одне з них не привело до значного прогресу в її доведенні (або спростуванні).

Висновки. Дзета-функція Рімана може бути визначена або рядом Діріхле, або нескінченним добутком Ейлера. Дзета-функція Рімана $\zeta(s)$ визначена для всіх комплексних $s \neq 1$ і має нулі у від'ємних парних $s = -2; -4; -6; \dots$ Також ми розглянули основні властивості цієї функції. Ще було розглянуто гіпотезу Рімана, в якій кількість простих чисел, що не перевищують x функція розподілу простих чисел, що позначається $\pi(x)$ виражається через розподіл так званих «нетривіальних нулів» дзета-функції.

Джерела та література

1. Воронин С. М., Карацуба А. А. Дзета-функція Римана. Москва: Физматлит, 1994. 376 с.
2. Дербишир Дж. Простая одержимость. Бернхард Риман и величайшая нерешённая проблема в математике. Астрель, 2010. 464 с.
3. Титчмарш Е. К. Теория дзета-функции Римана/пер. М. А. Евграфов. Москва, 1953. 387с.

Ханін О. Г. – к. ф.-м. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки;

Мамчич І. Я. – студент V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Досвід реалізації алгоритму оцінювання розподілу ймовірностей за допомогою програми R

Постановка проблеми. У прикладній науці існує широкий клас задач, в яких проміжним результатом дослідження є розподіл частот, який може використовуватись для подальшого аналізу. Зокрема, можна проводити класифікацію об'єктів, заданих такими розпо-

ділами. Цим емпіричним даним відповідають теоретичні розподіли ймовірностей для генеральної сукупності. Метод, призначений для знаходження цих ймовірнісних розподілів запропоновано в роботі [3]. Даний метод потребує досить громіздких обчислень, що приводить до задачі пошуку підходящого програмного забезпечення та розробки ефективних обчислювальних процедур.

Мета дослідження: розробити зручну для використання технологію реалізації алгоритму оцінювання розподілу ймовірностей.

Результати дослідження. Нехай експериментальне спостереження має вигляд m -вимірному вектора: (n_1, n_2, \dots, n_m) , де n_i ($i = 1, 2, \dots, m$) – це частоти. Для роботи з даними такого типу розроблено підходи. Критерій Пірсона χ^2 -квадрат дозволяє проводити статистичні виведення щодо узгодженості двох розподілів. Критерій Колмогорова–Смірнова використовують з такою ж метою. Критерій Шапіро співставляє емпіричний розподіл з нормальним.

Для подальших досліджень бажано було б знайти оцінки теоретичних розподілів із заданою надійністю. Така оцінка становила б і самостійний інтерес, задаючи опис об'єкта, і дозволяла б розвивати подальші дослідження із співставленнями об'єктів, класифікаціями, тощо.

Для встановлення теоретичних розподілів на основі емпіричних частот у роботі було запропоновано метод, за яким теоретичний розподіл знаходиться як розв'язок задачі нелінійної оптимізації, де цільовою функцією є значення відстані Пірсона χ^2 -квадрат, а система обмежень складається з умови $p_1 + p_2 + \dots + p_m = 1$ та умови потрапляння p_i у відповідні довірчі інтервали, обчислені за емпіричними частотами для заданої надійності.

Для реалізації обчислювального алгоритму було обрано програму R, оскільки це потужна програма для статистичного аналізу із багатою колекцією асоційованих пакетів. Для задачі оптимізації використано процедуру «nloptr» пакету «nloptr», яка реалізовує чисельний метод знаходження локального мінімуму на основі градієнтного методу.

Висновки. Запропонований метод оцінки розподілу ймовірностей разом із зручною технологією обчислень в R має перспективи використання в аналізі даних, оскільки є запит на алгоритми роботи з даними такого типу. Розподіл частот отримується в дослідженнях з політології, соціології, маркетингу – всюди, де вивчають преференції респондентів щодо вибору серед заданих альтернатив.

Значним за обсягом та складністю задач полем дослідження є контент-аналіз (Text Mining), де частоти є базовими даними. Тут для структурування даних співставлення розподілів є критично важливим.

З огляду на стрімкий злет технологій штучного інтелекту створення методів, які стосуються класифікацій, також є на часі.

Розробка методів та ефективно працюючих обчислювальних процедур сприяли б розвитку вказаних галузей.

Джерела та література

1. Майборода Р. Є. Аналіз даних за допомогою пакета R: навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. 65 с.
2. Майборода Р. Є. Комп'ютерна статистика: навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2019. 590 с.
3. Ханін О. Г. Методологічні особливості застосування критерію узгодженості χ^2 в практичних задачах соціології, економіки та маркетингу. *Економічний аналіз: зб. наук. пр. Терноп. нац. екон. ун-ту*. Тернопіль: Вид.-полігр. центр Терноп. нац. екон. ун-ту «Економічна думка», 2015. Т. 22. № 1. С. 67–70.
4. Ханін О. Г. Метод χ^2 -кластеризації в задачах маркетингу. *Економічний аналіз: зб. наук. пр. Терноп. нац. екон. ун-ту*. Тернопіль: Вид.-полігр. центр Терноп. нац. екон. ун-ту «Економічна думка», 2016. Т. 26. № 1. С. 38–42.

Хлебко С. В. – студентка V курсу
факультету інформаційних технологій
та математики ВНУ імені Лесі Українки;
Кравчук О. М. – к. п. н., доцент кафедри
математичного аналізу і статистики
ВНУ імені Лесі Українки

Щодо взаємного розташування трьох площин в просторі

Постановка проблеми. Як відомо, розв'язання системи трьох лінійних рівнянь з трьома змінними тісно пов'язане із взаємним розташуванням трьох площин в просторі. При розв'язанні систем трьох лінійних рівнянь з трьома невідомими методом Гаусса, з'ясується, що можливі такі випадки стосовно їх розв'язків:

- 1) єдиний розв'язок;
- 2) безліч розв'язків;
- 3) немає розв'язків.

Мета дослідження. Дати повну класифікацію випадків взаємного розташування площин, виходячи з множини розв'язків системи рівнянь.

Результати дослідження. Розглянемо в просторі три площини $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$, заданих в прямокутній системі координат, відповідно рівняннями:

$$\begin{aligned} A_1x + B_1y + C_1z + D_1 &= 0, & A_2x + B_2y + C_2z + D_2 &= 0, \\ A_3x + B_3y + C_3z + D_3 &= 0. \end{aligned}$$

Складемо систему:

$$\begin{cases} A_1x + B_1y + C_1z + D_1 = 0, \\ A_2x + B_2y + C_2z + D_2 = 0, \\ A_3x + B_3y + C_3z + D_3 = 0. \end{cases} \quad (1)$$

Розглянемо всі можливі випадки, які можуть бути при розв'язанні системи (1).

Система рівнянь (1) має *єдиний* розв'язок, тобто існує єдина трійка чисел (x_0, y_0, z_0) , яка задовільняє кожне рівняння системи (1). Оскільки будь-яка трійка чисел визначає в просторі точку, то в даному випадку всі три площини $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ мають єдину спільну точку [1, 47].

1. Система рівнянь (1) має *безліч* розв'язків. Введемо вектори:

$$\vec{n}_1 = (A_1, B_1, C_1), \vec{n}_2 = (A_2, B_2, C_2), \vec{n}_3 = (A_3, B_3, C_3),$$

кожен з яких перпендикулярний до відповідної площини $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$. Залежно від напрямку цих векторів можливі такі випадки:

2. \vec{n}_1 не колінеарний з \vec{n}_2 , \vec{n}_2 не колінеарний з \vec{n}_3 , \vec{n}_1 не колінеарний з \vec{n}_3 . Тоді площини не можуть бути попарно паралельними між собою, а, отже, кожна пара площин перетинається по прямій, тобто $\alpha_1 \cap \alpha_2 = l_1, \alpha_2 \cap \alpha_3 = l_2, \alpha_1 \cap \alpha_3 = l_3$. Розв'язком системи (1) є трійка чисел, яким відповідають точки, які належать одночасно трьом прямим l_1, l_2, l_3 , тому в цьому випадку дані прямі співпадають, тобто, $l_1 = l_2 = l_3$. Відповідно всі три площини мають спільну пряму [2, 42].

3. Нехай деякі два із даних векторів $\vec{n}_1, \vec{n}_2, \vec{n}_3$ колінеарні, а третій їм не колінеарний. Для визначеності $\vec{n}_1 \parallel \vec{n}_2$, \vec{n}_2 не колінеарний з \vec{n}_3 , тоді \vec{n}_1 не колінеарний з \vec{n}_3 . Звідси слідує, що площини α_1 і α_2 паралельні. Враховуючи, що система (1) має безліч розв'язків. Площини α_1 і α_2 співпадають, тобто $\alpha_1 = \alpha_2$, а площина α_3 їх перетинає [1, 47].

4. $\vec{n}_1 \parallel \vec{n}_2, \vec{n}_2 \parallel \vec{n}_3$, тоді $\vec{n}_1 \parallel \vec{n}_3$. В цьому випадку площини паралельні, а оскільки, система рівнянь має безліч розв'язків. То всі три площини $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ співпадають. Система рівнянь (1) немає розв'язків (рис. 1).

5. Нехай \vec{n}_1 не колінеарний з \vec{n}_2 , \vec{n}_2 не колінеарний з \vec{n}_3 , \vec{n}_1 не колінеарний з \vec{n}_3 . В даному випадку кожна пара площин перетинається по прямій, тобто $\alpha_1 \cap \alpha_2 = l_3, \alpha_1 \cap \alpha_3 = l_2, \alpha_2 \cap \alpha_3 = l_1$. Так як система рівнянь (1) немає розв'язків, то значить не існує трьох чисел, які задовільняють кожне рівняння системи (1), а це означає, що немає спільних точок для прямих l_1, l_2, l_3 , тобто l_1, l_2, l_3 – різні паралельні прямі. Очевидно, що площини попарно перетинаються по трьох різних паралельних прямих (рис. 2) [1, 48].

6. Нехай будь-які два із даних векторів колінеарні, а третій їм не колінеарний. Припустимо, що $\vec{n}_1 \parallel \vec{n}_2$ і \vec{n}_1 неколінеарний з \vec{n}_3 , тоді \vec{n}_2 не колінеарний з \vec{n}_3 . В цьому випадку площини α_1, α_2 паралельні і не мають спільних точок, а площина α_3 перетинає їх по паралельних прямих (рис. 3) [1, 48].

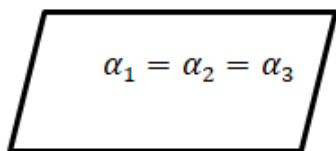

Рис. 1.

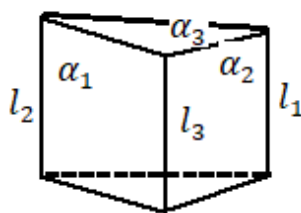

Рис. 2.

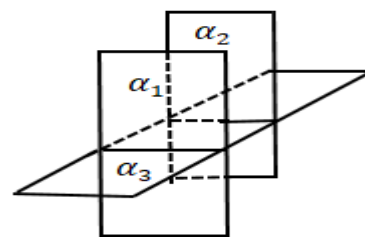

Рис. 3.

7. Нехай $\vec{n}_1 \parallel \vec{n}_2, \vec{n}_2 \parallel \vec{n}_3$, тоді $\vec{n}_1 \parallel \vec{n}_3$. В цьому випадку три площини паралельні, тобто дві площини співпадають, а третя немає з ними спільних точок (рис. 4) [2, 43].

8. Нехай $\vec{n}_1 \parallel \vec{n}_2, \vec{n}_2 \parallel \vec{n}_3$, тоді $\vec{n}_1 \parallel \vec{n}_3$. В цьому випадку площини не співпадають (рис. 5) [2, 43].

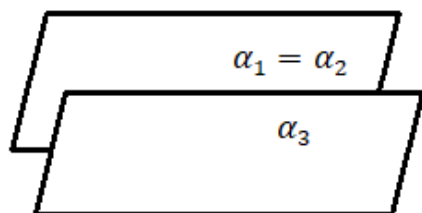

Рис. 4.

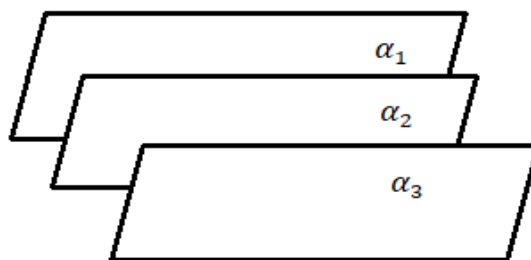

Рис. 5.

Висновки. Дослідження розв'язків системи трьох лінійних рівнянь з трьома невідомими дає можливість встановити взаємне розташування трьох площин у просторі, що задаються загальними рівняннями.

Джерела та література

1. Богданова Т. А., Лебедев Н. Н. Об взаимном положении трех плоскостей в пространстве. *Научно-методический журнал: Математика в школе*. Москва. 1980. № 4. С. 47–48.
2. Кравчук О. М. Практикум з аналітичної геометрії. Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2013. 210 с.

Хомич Т. В. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Пожарська К. В. – к. ф.-м. н., ст. викл. кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Доведення нерівностей з модулями

Постановка проблеми. В наш час нерівності та системи нерівностей широко використовуються як у теоретичних дослідженнях, так і при розв'язанні важливих практичних задач. Нерівності – це не тільки допоміжний інструмент. У кожній області математики – алгебрі і теорії чисел, геометрії і топології, теорії ймовірностей та теорії функцій, математичній фізиці і теорії диференціальних рівнянь, теорії інформації та дискретній математиці – можна вказати фундаментальні результати, сформульовані у виді нерівностей. Без них не може обійтися ні фізика, ні астрономія, ні хімія. Тому вивчення нерівностей відіграє важливу роль у математичній підготовці школярів [1].

Опанування матеріалу з теми передбачає формування у школярів поняття нерівності, вивчення основних класів нерівностей, їхніх систем та загальних методів розв'язування.

Мета дослідження – розглянути деякі методичні особливості доведення нерівностей з модулями.

Результати дослідження. При вивченні матеріалу особливу роль відіграє логічне мислення школярів, оскільки зміст кожної теми

складається з ланцюжка понять, пов'язаних між собою логічними відношеннями. Тому одним з головних завдань вчителя є створення умов для формування логічної компетентності учнів.

Розглянемо доведення деяких базових нерівностей з модулями, які сприятимуть розвитку пізнавальної активності учнів.

1) Довести, що для будь-яких дійсних чисел a і b виконується нерівність $|a + b| \leq |a| + |b|$, причому маємо знак рівності тільки в тому випадку, коли числа a і b мають однакові знаки або хоча б одне з них рівне нулю.

Дійсно, так як $\sqrt{a^2} = |a|$, $\sqrt{b^2} = |b|$, $\sqrt{(a+b)^2} = |(a+b)|$, то початкову нерівність можна записати у вигляді $\sqrt{(a+b)^2} \leq \sqrt{a^2} + \sqrt{b^2}$. Піднісши обидві частини цієї нерівності до квадрату, матимемо $a^2 + 2ab + b^2 \leq a^2 + 2\sqrt{a^2b^2} + b^2$, $ab \leq \sqrt{a^2b^2}$, тобто $ab \leq |ab|$. Оскільки отримана нерівність справедлива для всіх a , b , то робимо висновок і про правильність початкової нерівності.

2) Довести, що для будь-яких дійсних чисел a і b виконується нерівність $|a - b| \geq |a| - |b|$.

Дійсно, число a можна подати у вигляді $a = (a - b) + b$. Звідси, використавши першу властивість, одержимо $|a| = |(a - b) + b| \leq |a - b| + |b|$. Бачимо, що вираз рівносильний нерівності $|a - b| \geq |a| - |b|$.

При вивченні матеріалу, варто зауважити роль такого типу нерівностей при розв'язуванні олімпіадних задач та задач прикладного змісту. Можна запропонувати учням довести відповідну узагальнену нерівність для скінченної кількості доданків під знаком модуля.

Зауважимо також, що на факультативних заняттях з математики ефективним буде доведення відповідної нерівності для комплексних чисел та розгляд її геометричної інтерпретації [3, 28–30].

3) Довести, що для будь-яких комплексних чисел α і β виконується нерівність $|\alpha + \beta| \leq |\alpha| + |\beta|$.

Нехай $\alpha = r_1(\cos\varphi_1 + i\sin\varphi_1)$, $\beta = r_2(\cos\varphi_2 + i\sin\varphi_2)$, де $r_1 = |\alpha|$, $r_2 = |\beta|$. Тоді $\alpha + \beta = r_1\cos\varphi_1 + r_2\cos\varphi_2 + i(r_1\sin\varphi_1 + r_2\sin\varphi_2)$, звідки

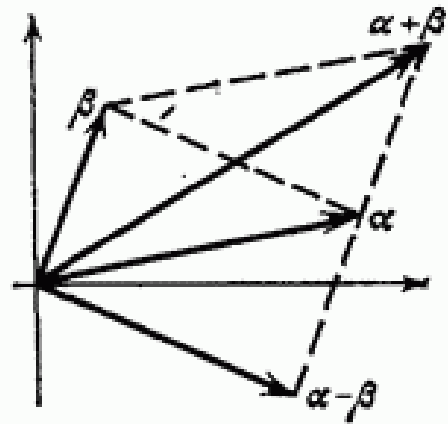
$$\begin{aligned} |\alpha + \beta|^2 &= (r_1\cos\varphi_1 + r_2\cos\varphi_2)^2 + (r_1\sin\varphi_1 + r_2\sin\varphi_2)^2 = r_1^2 \cos^2\varphi_1 + \\ &+ 2r_1\cos\varphi_1 r_2\cos\varphi_2 + r_2^2 \cos^2\varphi_2 + r_1^2 \sin^2\varphi_1 + 2r_1\sin\varphi_1 r_2\sin\varphi_2 + r_2^2 \sin^2\varphi_2 = \\ &= r_1^2(\cos^2\varphi_1 + \sin^2\varphi_1) + 2r_1r_2(\cos\varphi_1\cos\varphi_2 + \sin\varphi_1\sin\varphi_2) + r_2^2(\cos^2\varphi_2 + \\ &\quad + \sin^2\varphi_2) = r_1^2 + 2r_1r_2\cos(\varphi_1 - \varphi_2) + r_2^2. \end{aligned}$$

Але $\cos(\varphi_1 - \varphi_2) \leq 1$. Тому $|\alpha + \beta|^2 \leq r_1^2 + 2r_1r_2 + r_2^2 = (r_1 + r_2)^2$, звідки випливає, що $|\alpha + \beta| \leq r_1 + r_2 = |\alpha| + |\beta|$. Нерівність доведено.

Розглянуті нерівності мають і геометричний зміст. Так, якщо точки 0 , α , β , не лежать на одній прямій, то трикутник з вершинами 0 , α , $\alpha + \beta$ має сторони довжиною $|\alpha|$, $|\beta|$, $|\alpha + \beta|$.

Із відомих «нерівностей трикутника» – сторона трикутника менша за суму двох інших сторін і більша за їх різницю – отримаємо нерівність 3).

Висновки. Нерівності відіграють важливу роль в математиці. Їх використовують у математичному аналізі, наближених обчисленнях, програмуванні багатьох інших розділах математики.

Джерела та література

1. Бевз Г. П. Методика викладання математики. Київ: Вища шк., 1977. 376 с.
2. Собкович Р., Кульчицька Н. Основні методи доведення нерівностей. Івано-Франківськ: ІОППО, 2014. 116 с.
3. Фадеев Д. К. Лекции по алгебре: учеб. пособие для вузов. Москва: Наука, 1984. 416 с.

Червінська К. С. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Філозоф Л. І. – к. ф.-м. н., ст. викл. кафедри математичного аналізу і статистики ВНУ імені Лесі Українки

Арифметичні прогресії, що складаються з простих чисел

Постановка проблеми. Серед багатьох напрямів досліджень в теорії чисел важливе місце займають питання розподілу простих чисел у натуральному ряді та в арифметичних прогресіях. Їх розгляду присвячували свою увагу велика кількість визначних математиків як в давнину, так і впродовж кількох останніх століть. Проте, попри значні досягнення (теорема Діріхле та ін.), чимало питань цієї проблематики не розв’язані й сьогодні.

Мета дослідження. Розглянути арифметичні прогресії, всі члени яких є простими числами, що належать певному проміжку натураль-

ного ряду. Встановити специфіку їхньої різниці та конгруентність членів прогресії за певним модулем. Побудувати всі такі прогресії у конкретному прикладі без використання нових інформаційних технологій.

Результати дослідження. Розглядаємо зростаючі арифметичні прогресії, що складаються не менше ніж із трьох членів (говоритимемо, що їхня довжина не менша за 3). Очевидно, що *не існує таких прогресій, у яких перший член дорівнює 2*. У прогресіях (a_n) , де $a_1 > 2$, встановлюємо, що *їхня різниця d є парною та не ділиться на a_1* . Легко бачити, що в арифметичній прогресії з першим членом 3 максимальна її довжина дорівнює 3, оскільки $a_4 = 3 + 3d$ буде складеним числом. Оскільки різниця парна і не ділиться на 3, то $d = 6k + 2$ або $d = 6k + 4$, $k \in \mathbb{Z}$. Також d не може закінчуватися цифрою 2 (крім випадку $d = 2$) та цифрою 6, бо тоді a_2 чи a_3 кратне 5, тобто не є простими.

Випадок $d = 2$ становить особливий інтерес, вийде прогресія з трійки близнят: 3, 5, 7, це єдина така прогресія, інших трійок близнят не існує.

Емпіричні спостереження на табличному матеріалі дозволили нам висунути гіпотезу про те, що *коли перший член прогресії більший за 3, то її різниця завжди ділиться на 6*. При доведенні використали той факт, що всі прості числа, які більші за 3, мають вигляд: $a_i = 3n + 1$ або $a_i = 3n + 2$, $n \in \mathbb{N}$. Знаючи, що різниця є парним числом, припустимо, що вона не ділиться на 6, тобто $d = 6k + 2$ або $d = 6k + 4$, $k \in \mathbb{N}$. Розглянувши 4 можливі випадки для a_1 та d , ми встановили, що або a_2 , або a_3 буде складеним, кратним 3. Отже, припущення, що різниця прогресії не ділиться на 6, привело до суперечності з тим фактом, що всі члени прогресії є простими числами. Цим доведено нашу гіпотезу.

Звернемо увагу на прогресію 5, 11, 17, 23, 29, довжина якої 5, а $d = 6$. Це єдина прогресія для цієї різниці, що має таку довжину, довших за неї немає.

Нами також встановлено, що *всі члени, арифметичної прогресії, яка складається лише з простих чисел і перший член в якій більший за 3, будуть конгруентні між собою за модулем 6, а також і за модулем 3*.

Побудуємо всі арифметичні прогресії на основі множини простих чисел з інтервалу (1000; 1225). Всього тут є 32 простих числа.

Помістимо їх у таблицях 1 і 2, в кожній з яких вони конгруентні між собою за модулем 3.

Таблиця 1

1009	1021	1033	1039
1051	1063	1069	1087
1093	1117	1123	1129
1153	1171	1201	1213

Таблиця 2

1013	1019	1031	1049
1061	1091	1097	1103
1109	1151	1163	1181
1187	1193	1217	1223

$d_{min} = 6$, $d_{max} = 96$, d кратне 6. Було встановлено, що для всіх значень різниці існують відповідні прогресії. Найдовші прогресії довжиною 5 та 4 виписано в таблиці 3, решта прогресій складаються з 3-х членів, їх тут існує 27 (це без врахування тих прогресій, які можна утворити з довших із таблиці 3).

Таблиця 3

№ з/п	Різниця d	Довжина n_{max}	Члени прогресії
1	30	5	1033, 1063, 1093, 1123, 1153
2	6	4	1091, 1097, 1103, 1109
3	18	4	1033, 1051, 1069, 1087
4	42	4	1087, 1129, 1171, 1213
5	54	4	1009, 1063, 1117, 1171
6	60	4	1033, 1093, 1153, 1213

Для полегшення процесу побудови прогресій ми задіяли дві інші послідовності, побудовані на основі таблиць 1 та 2 з метою розгляду мінімальних невід’ємних чисел, з яких утворювали арифметичні прогресії. Відомо, що якщо (a_n) – арифметична прогресія, то $(a_n + C)$ – також арифметична прогресія з тією самою різницею, і навпаки ($C = const$). Для таблиць 1 та 2 ми вибрали відповідно $C_1 = -1009$, $C_2 = -1012$. Встановлена таким чином взаємно однозначна відповідність дозволила виконувати підрахунки усно.

Висновки. Виконавши дослідження, ми одержали ряд фактів стосовно арифметичних прогресій, всі члени яких є різними простими числами. Мета дослідження досягнута.

Багато інформації з розглянутої теми викладено в [1; 2] та інших джерелах. Зокрема, найдовша з відомих таких прогресій має 12 членів, у неї $a_1 = 23143$, $d = 30030$, знайдена радянським вчителем В. А. Голубевим [2, 35].

Джерела та література

1. Бородін О. І. Теорія чисел. Київ: Вища шк., 1970. 274 с.
2. Серпинский В. Что мы знаем и чего мы не знаем о простых числах. Москва; Ленинград: Физматгиз, 1963. 92 с.

Шевчук Д. М. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Коровіцька Я. В. – студентка IV курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Жигалло М. К. – студент I курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Розв’язання геометричних задач за допомогою циркуля і лінійки

Постановка проблеми. Ще у давні часи «великі» грецькі математики стверджували, що ті побудови, котрі виконуються циркулем і лінійкою є істинно геометричними. В епоху середньовіччя конструктивна геометрія була погано розвинена. У новий час, а саме XVII–XX ст., розвиток набрав нових обертів і нині теорія геометричних побудов являє собою величезну та широко розвинену частину математики.

Ця теорія використовує конструктивні прийоми, зокрема розв’язування геометричних задач за допомогою циркуля і лінійки, які зводяться до величезної кількості елементарних побудов, які у свою чергу ґрунтуються за загальних знань аксіом конструктивної геометрії [2].

Мета дослідження – розглянути особливості розв’язання геометричних задач за допомогою циркуля і лінійки.

Результати дослідження. Процес розв’язування задачі на побудову полягає в знаходженні конкретної послідовності основних побудов, а саме із чотирьох етапів:

- 1) аналіз (пошуку способу розв’язування задачі);
- 2) побудова (послідовне виконання основних побудов чи раніше розв’язаних задач, що дають можливість одержати шукану фігуру);
- 3) доведення (встановлення, чи побудована фігура дійсно задовольняє усі умови задачі);
- 4) дослідження (скільки розв’язків має задача при кожному виборі заданих елементів).

Основними методами розв’язування задач на побудову з використанням лінійки та циркуля є:

метод перетину геометричного місця точок (геометричним місцем точок називається множина всіх точок, які мають одну або декілька спільних властивостей);

метод геометричних перетворень (при розв'язуванні задач на побудову, крім даних елементів, що визначають шукану фігуру, розглядають ще допоміжні елементи, які є образами даних в якомусь геометричному перетворенні; виділяють окремі методи: метод паралельного перенесення, метод осьової симетрії, метод центральної симетрії, метод подібності, метод інверсії);

алгебраїчний метод (розв'язання задач зводяться до побудови деякого відрізка (чи декількох відрізків), заданого формулою). [1]

Задача. Провести дотичну до кола, яка проходить через дану точку A .

У восьмому класі після вивчення теми «Теорема Піфагора» можна розв'язати цю задачу алгебраїчним методом.

Аналіз. У $\triangle AOB$: $\angle B = 90^\circ$; $OA = a$, $OB = r$ – відомі; шуканий відрізок – $AB = x$. Тоді $x^2 + r^2 = a^2$, звідки $x = \sqrt{a^2 - r^2}$. Побудова виконана на рисунку 3.

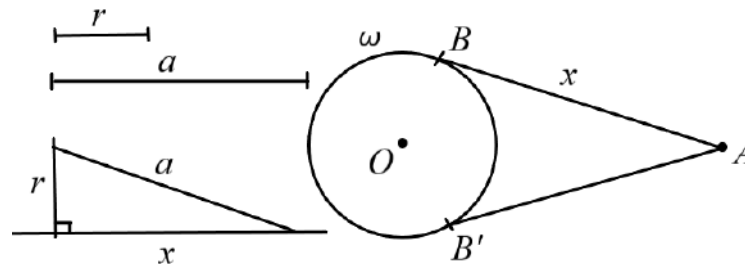

Рис. 3.

Виникає питання, чи кожен відрізок, заданий алгебраїчною функцією може бути побудований циркулем та лінійкою.

Теорема [2] (критерій розв'язності задач на побудову):

Для того, щоб відрізок можна було побудувати циркулем та лінійкою необхідно і достатньо, щоб його довжина виражалася через довжини заданих відрізків за допомогою алгебраїчних операцій (+, −, *, :) над квадратичними радикалами.

Висновок. Отже, геометричні задачі на побудову в усі часи були важливим компонентом шкільної математичної освіти. У процесі вивчення геометрії потрібно приділяти велику увагу вивченню задач на побудову за допомогою циркуля і лінійки.

Джерела та література

1. Боравльов А. П., Ленчук І. Г. Аналіз у розв'язанні задач на побудову: навч. посіб. для студ. мат. спец. вищ. пед. навч. закл. Київ: Вища шк. 2012. 191 с.
2. Критерій розв'язності задач на побудову. URL: <https://formula.kr.ua/konstruktivna-geometriya-tsirkulya-ta-liniyki/kriterij-rozv-yaznosti-zadach-tsirkulem-ta-linijkoyu.html>
3. Кушнір І. А. Методи розв'язування задач з геометрії. Книжка для вчителя. Київ: Абріс, 1994. С. 34, 44, 86.

Горщар В. В. – студентка V курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Кучерепа М. М. – к. і. н., професор кафедри історії України та археології ВНУ імені Лесі Українки

Церковно-релігійні проблеми в українсько-польських відносинах (1921–1939 рр.)

Постановка проблеми. Останнім часом в українській та зарубіжній історіографії підвищилась увага до проблем взаємодії держави і церкви. Вивчення принципів відносин держави і церкви у міжвоєнний період представляє наукову і політичну цінність.

Відроджена у 1918 р. Друга Річ Посполита була багатонаціональною і багатоконфесійною державою. Однією з важливих внутрішніх проблем міжвоєнної Польщі була проблема православ'я. За кількістю вірних православ'я стало другим віросповіданням до якого належало 3,8 млн вірян, з них 1,5 млн українців [8, 16]. Церковно-релігійні проблеми активно впливали на стан українсько-польських відносин.

Мета дослідження. Виходячи з наукового, теоретичного та практичного значення заявленої теми, враховуючи її недостатню вивченість ставиться мета проаналізувати вплив церковно-релігійних проблем на українсько-польські відносини у 1921–1939 рр.

Результати дослідження. Протягом усього міжвоєнного двадцятиліття Православна Церква в Польщі зустрічалась з низкою проблем. Вони були як внутрішнього, так і зовнішнього походження. Зокрема, необхідно було впорядкувати майнові питання, врегулювати правовий статус і відносини з державою, організувати внутрішній устрій. Церква у Польщі постійно відчувала на собі зазіхання римокатолицького костелу, неправомірні дії уряду і місцевих адміністрацій.

Політика Другої Речі Посполитої щодо Православної церкви спрямовувалася на підпорядкування її державі, зменшення кількості

парафій, зміну структури. Держава намагалася відібрати у Церкви майно, змінити її характер, розколоти церковну спільноту [4, 93]. Православній церкві держава силою накидала закони та інші правові акти. Зокрема, без погодження ієрархів і мирян у 1922 р. були затверджені «Тимчасові правила відношення уряду до Православної церкви в Польщі», які регулювали відносини між державою і церквою практично майже усе двадцятиріччя.

Польська влада активно долучилася до унезалежнення Православної церкви від церкви Російської і отримання автокефалії. Константинопольський патріарх Григорій VII визнав домагання ієрархів і польського уряду справедливими і видав 13 листопада 1924 р. Томос про визнання Православної Церкви в Польщі автокефальною [3, 610–611].

Досить важливими, а інколи навіть драматичними у міжвоєнне двадцятиріччя стали проблеми українізації церкви і надання їй національного характеру. Важливу роль у цьому відіграв Український церковний з'їзд, який проходив у червні 1927 р. у Луцьку. На 1 листопада 1935 р. у Волинській єпархії в 124 церквах Богослужіння відправлялось українською мовою, в 40 – українська Служба Божа чергувалась із церковно-слов'янською, в 99 – українською мовою читались Євангелія, Апостол, Вірую, Отче Наш, а у 126 церквах богослужіння відправлялось час від часу [5, 91].

Друга Річ Посполита і римо-католицький костел проводили т. зв. ревіндикаційні акції, спрямовані на захоплення православних церков римо-католиками. Це спричинило незадоволення і велике обурення православних українців, які стали на захист своїх святинь [6, 75]. У 1938 р. у зв'язку із реалізацією програми зміцнення польськості на Кресах проведено ганебну для Польської держави акцію руйнування церков на Холмщині, внаслідок якої було по-варварському знищено за неофіційними даними 167 православних храмів [2, 18]. Руйнування церков супроводжувалось масовим насиллям над місцевими українцями і православними священниками. Доведені до відчаю люди зверталися до органів влади, через депутатів-українців до Сейму, уряду, судових інстанцій.

Наступ на Православну Церкву особливо посилювався у 1939 р. після прийняття урядової директиви щодо політики на східних кресах. Там зазначалося, що «основну увагу необхідно звернути на процес колонізації Автокефальної Православної Церкви в Польщі» [1, 1–3].

Висновки. У 1921–1939 рр. польська влада намагалася створити з Православної церкви знаряддя для денационалізації українців, і на-

дання їй польського етнічно-національного характеру [5, 305]. Дії польської влади і римо-католицького костелу у багатьох випадках давали зворотній ефект, оскільки серед православних поглиблювалися недоброзичливі настрої щодо держави. Церковно-релігійна політика Другої Речі Посполитої принесла православним українцям багато кривд, втрат.

Джерела та література

1. Державний архів Рівненської області, ф. 479, оп. 1, спр. 8, арк. 1–3.
2. Макар Ю. Холмщина і Підляшшя в першій половині ХХ століття. Історико-політична проблематика. Львів: Ін-т українознавства НАН України ім. І. Крип'якевича, 2003. С. 18.
3. Мартирологія Українських Церков. У 4-х т. Т. I: Українська Православна Церква. Торонто; Балтимор, 1987.
4. Kościół w drugiej Rzeczypospolitej/red. Z. Zieliński, S. Wilk. Lublin, 1980.
5. Mędrzecki W. Województwo Wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1988.
6. Papierzyńska-Turek M. Między tradycją, a prawdą: państwo i Kościół prawosławny w Polsce w latach 1918–1939. Warszawa, 1986.
7. Papierzyńska-Turek M. Między tradycją a rzeczywistością: państwo wobec prawosławia 1918–1939. Warszawa, 1989.
8. Piotrowicz W. Wschodnie zagadnienia wyznaniowe. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1939.

Гулюк І. – аспірант II року навчання спеціальності 032 «Історія та археологія» ВНУ імені Лесі Українки, науковий співробітник відділу історичних пам'яток НДІУ

Штрихи до ідентичності шляхти Волинського воєводства Речі Посполитої (1569–1648 рр.)

Постановка проблеми. Категорії, через які дослідник інтерпретує минуле, безпосередньо пов'язані із питаннями, які він ставить джерелу. Історичні студії другої половини ХХ ст., як іноземних так і українських істориків, вказали на потребу вивчення не лише зовнішніх процесів, а й роботи над аспектами ідентичності минулих суспільств. Такі підходи резонні також для дослідження шляхти

Волинського воєводства українського раннього Нового часу. Вони дозволяють розглядати її історію не стільки через поняття «зради» і «загарбництва», скільки через розуміння/пояснення її ментальності, часто неоднорідної та складної. У цьому контексті важливим є відстеження поведінки шляхти в побутових реаліях, способу її мислення, усвідомлення себе та інших.

Мета дослідження. На основі судових справ із Луцького і Володимирського гродських судів дослідити прояви ідентичності шляхти Волинського воєводства ранньомодерного періоду.

Результати дослідження. Проблеми, пов'язані із зростанням та еволюцією аристократичного стану завжди поставали як важливі, ще від античних часів. Ближче до ранньомодерного періоду сприйняття та інтерпретація знаті дещо змінилася, не в останню чергу завдяки плідним аюзіям отців церкви, які працюючи із Святим Письмом, часто екстраполювали біблійні сенси на побудову власних суспільств. Ці аспекти були значимі також для Речі Посполитої, складовою якої було Волинське воєводство. Елітний стан формувався як завдяки уже наявній шляхті, яка набула свої привілеї у часи Середньовіччя через винагороду за військові кампанії – від короля або приватних осіб і через пізніші успадкування/купівлі власності, так і через процедуру залучення іноземної аристократії, шляхом надання привілею королем і його підтвердження у Сеймі [5, 75–83].

При цьому доступ до елітарного стану Речі Посполитої, як засвідчує відома праця Валеріана Неканди Трепки «*Liber generationis*» («*Liber chanozum*», 1640 р.), не був закритий [4, 191–198]. Ці свідчення вказують на риси юридичного становлення еліти і можливих механізмів порушення правил, які толерувалися середовищем. Тоді як на те, як саме у побутових ситуаціях шляхтич означував власний статус, вказують численні ситуації, що були зареєстровані в актових записах гродських та земських судів. У рамках дослідження декларованої проблеми, буде розглянуто чотири справи.

У справі, яку 1608 р. розглядав Луцький гродський суд, де Лев Бабинський оскаржував свого слугу Станіслава Пяновського, який «умисльне домъ» його спалив, примітні декілька важливих моментів. По-перше, класифікація постраждалим сторін конфлікту: себе, як «пана его» та винуватця конфлікту як ««голоту [яка] неть ведома откуль» походить. По-друге, суд, згідно прохання, яке попередньо погодив позивач («впадши ми въ ноги [...] аби его, яко злочинцу, на

замокъ не слаль»), мав відбуватися в його домі, при «шляхтичах учтивих». По-третє, Станіслав Пяновський під час розгляду справи, знехтував і зневажив норми права, не забезпечивши себе відповідним свідком («замести шляхтича, хлопа простого изъ Гуляльницькь приведши») який, як виявилось згодом, не захотів присягати, бо не мешкав у цій місцевості («не естемъ шляхтичомъ – такъ мешкаю въ Гуляльникахъ») [1, 347–349].

З подібним акцентом, до певної міри із невизначеним статусом шляхтича, можемо зустрітися також у справі, яку 21 квітня 1578 р. розглядали у Володимирському гродському суді. «Поводом» у цій справі був володимирський єврей Хаїм Зетиць Хаків, який позивав до суду слугу Василя Холоневського-Долмата. Згідно зі слів позивача, згаданий слуга, «знашодши дей мене тут въ ринку у Володимери, на ятках меснихъ седячого» побив та поранив його, не маючи для таких дій підстав. Загалом, в справі примітно, що (1) формою покарання обвинуваченого була «навезка», яка була передбачена для шляхтичів (30 коп литовських) і те, що (2) в справі вказано, що «оний Долмать неоселей», через що, найбільш ймовірно, винуватець належав до шляхетської спільноти («и потому приятеля мети не могу, хто би за мене заплатити подняль») [1, 106–107].

Дві наступні справи, містячи у собі звичні для тих часів моральні протилежності «человека злого» і «человека спокойного», вказують на особливості інтерпретацій подій конкретним шляхтичем.

Скарга, яка була подана до Луцького гродського суду 8 січня 1614 р. від імені Мацея Гродзицького на тополецького боярина Яцка Карповича Мордаковича вказує на розбій, що був вчинений обвинувачуваним. Інцидент трапився на дорозі, коли обвинувачений, разом із своїми приятелями, вдосталь «попивъшис», побили позивача та його слугу Васька Чернобая, при цьому пограбувавши їх. Ці дії постраждалий характеризував як не повагу до його статусу («зневаживши стан мой шляхецкий») [1].

Більш чітко акцент на шляхетському статусі бачимо у справі, яка була подана до Луцького суду 2 січня 1615 р. Позивачем виступив Олехно Гуляльницький, який скаржився на вітебського воєводу Фрідріха Сапігу і березолупського тивуна Хому, які його ув'язнили («и меня, шляхтича»). Постраждалого утримували при дворі згаданого воєводи упродовж двох днів, завдавши йому численних ран і відпустили лише після того, коли тивунові Хомі вказали, що вони «зле чинят, же шляхтича вязят» [3].

Висновки. Розглянуті справи вказують як на ідентичність, яка була властива шляхті (маркери поведінки), так і на диференціацію, що проявлялася у межах цього стану. З огляду на суспільний порядок у державі, факт приналежності до елітарного стану особи мав впливати, а часто – контролювати опонента та його дії.

Джерела та література

1. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. Ч. 6. Т. I. Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в XV–XVIII веке (1498–1795): приложение. Киев. Университет. типогр. И. И. Завадского, 1876. 626 с.
2. ЦДАК України, ф. 25: Луцький городський суд, оп. 1, спр. 97, арк. 35 зв.–36 зв.
3. ЦДАК, ф. 25, оп. 1, спр. 100, арк. 19 зв.–20 зв.
4. Burakowski A. Geografia “Liber chamorum”. *Przegląd Historyczny*. 1999. 90/1. S. 191–198.
5. Szymański J. Indygenat czy nobilitacja. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia*. 1992. 26 (240). S. 75–83.

Дударчук Л. В. – аспірант
ВНУ імені Лесі Українки

**Діяльність закладів професійної освіти на Дунаєвеччині
в умовах нацистської окупації (1941–1944 рр.)**

Постановка проблеми. Початок німецько-радянської війни призвів до значних соціокультурних змін на теренах Західної України. Нинішні Волинська, Рівненська, Тернопільська (частково) та Хмельницька області увійшли до складу генеральної округи «Волинь–Поділля». Впродовж 1941–1944 рр. на окупованій території існувало чимало професійних навчальних закладів, кількість та особливості функціонування яких у кожному з гебітскомісаріатів відрізнялися. Вважаємо, що дослідження їхньої діяльності дозволить краще зрозуміти перебіг освітнього процесу у вказаний період на Хмельниччині загалом і на Дунаєвеччині зокрема.

Мета дослідження – проаналізувати функціонування закладів фахової освіти на Дунаєвеччині в 1941–1944 рр.

Результати дослідження. Окупація Хмельниччини військами Вермахту спричинила адміністративно-територіальні зміни в регіоні.

В 1941 р. територію краю було поділено на низку гебітскомісаріатів. До складу Дунаєвецького гебіту увійшли довоєнні Солобковецький, Віньковецький, Миньковецький та Дунаєвецький райони Кам'янець-Подільської області.

Впродовж 1941–1944 рр. на Дунаєвеччині діяло чимало закладів професійної освіти. Вже у кінці грудня 1941 р. голова окружної спілки ремісників повідомляв про можливість для місцевих юнаків, які досягли 14-річного віку, опанувати різні види ремесла. Бажаючим здобути відповідні професійні вміння необхідно було звертатися до районних ремісничих спілок [1, 4]. Як бачимо, на початковому етапі окупаційного періоду ініціатива у підготовці спеціалістів у різних галузях господарського життя належала місцевим організаціям, а наявність широкої мережі районних філій цих товариств дозволяла здобути відповідний фах значній кількості населення.

Весною 1942 р. дунаєвецький окружний комісар видав розпорядження, згідно з яким всі установи, підприємства, приватні майстерні та загальні селянські двори зобов'язувалися приймати для навчання осіб, яких надсилає спілка ремісників й оплачувати його грошима (45 коп. за год), одягом та їжею, або ж нараховувати трудовні. Учням, які здобувають фах, було наказано зареєструватися у ремісничій спілці і без її дозволу заборонялося залишати місце навчання [3, 4]. Імовірно, в такий спосіб окупаційна влада намагалася взяти на облік місцеве працездатне населення.

Згодом в регіоні почали функціонувати заклади професійної освіти вузькопрофільного спрямування. У травні 1942 р. розпочалось навчання в Миньковецькій агрошколі, де готували спеціалістів з городництва та садівництва. Джерела свідчать, що в ній відповідну кваліфікацію здобувало 70 осіб. Заклад був забезпечений достатньою кількістю педагогічних працівників, навчальним приладдям, мав свою їдальню та гуртожиток. Окрім теоретичних предметів курсанти мали практичні заняття, які відбувались на земельній ділянці площею близько 30 га, яку було виділено за ініціативи місцевої влади. Там же знаходилось підсобне господарство школи. Восени 1942 р. передбачався черговий набір студентів, а також розширення діяльності закладу – відкриття відділу бджільництва та вошинної майстерні [2, 4]. В наступному, 1943 р., анонсувався набір в Дунаєвецьку ремісничу і Говірську сільськогосподарську школи [7, 4].

Зауважимо, що наявність у деяких навчальних закладів власної земельної ділянки дозволяла не лише проводити зі студентами прак-

тичні заняття, а й отримувати від цього прибутки. Зокрема, влітку 1942 р. газета «Дунаєвецькі вісті» повідомляла про те, що чималий урожай має Голозубинецький ветеринарний технікум, де було посаджено огірки, капусту, помідори та іншу городину загальною площею 2,5 га [4, 4]. В умовах війни натуральне господарство відігравало важливу роль.

В роки нацистської окупації на території гебітскомісаріату функціонували навчальні заклади для підготовки медичних працівників. Зокрема, в 1942 р. у Дунаївцях проводився набір студентів у медично-фельдшерську школу. Абітурієнтами могли стати особи від 16 до 20 років, які раніше вступали до цього закладу, але не завершили навчання, або ж ті, що мали 7–10 річну шкільну освіту. Плата за навчання становила 200 крб за рік. Бажаючі здобути відповідний фах мали скласти вступні іспити з української мови (письмово та усно), алгебри (письмово), геометрії (усно), а також подати пакет документів – заяву, свідоцтво про освіту та метричну довідку [5, 2]. У вересні 1942 р. при Дунаєвецькій лікарні діяли курси Червоного Хреста, де без відриву від виробництва навчалось 20 осіб. Заняття (практичні і теоретичні) відбувалися тричі на тиждень. На них курсанти вчилися надавати першу допомогу при пораненнях, нещасних випадках і т. д. [6, 4]. Урухомлення таких навчальних закладів було зумовлено не лише необхідністю надавати медичну допомогу місцевому населенню і представникам окупаційної адміністрації, а й поширенням у цей час багатьох інфекційних хвороб.

Висновки. Таким чином, в 1941–1944 рр. на Дунаєвеччині існувало чимало закладів професійної освіти. Переважна більшість з них готувала фахівців в сільськогосподарській сфері, а також медичних працівників. Термін навчання у фахових школах, як правило, був короткий. Окупаційна адміністрація намагалася контролювати їхню діяльність, використовуючи господарський потенціал регіону для потреб Третього Райху.

Джерела та література

1. Урядові Дунаєвецькі вісті. 1941. 25 груд. С. 4.
2. Урядові Дунаєвецькі вісті. 1942. 21 трав. С. 4.
3. Урядові Дунаєвецькі вісті. 1942. 28 трав. С. 4.
4. Урядові Дунаєвецькі вісті. 1942. 5 лип. С. 4.
5. Урядові Дунаєвецькі вісті. 1942. 26 лип. С. 2.
6. Урядові Дунаєвецькі вісті. 1942. 20 верес. С. 4.
7. Урядові Дунаєвецькі вісті. 1943. 2 верес. С. 4.

Жалай Л. С. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. і. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Діловодство Камінь-Каширської районної державної адміністрації: актуальні питання організації

Постановка проблеми. Сучасна динаміка подій, які відбуваються в державі, спрямована на вдосконалення процесів державного управління. Розпочата у 2014 р. реформа місцевого самоврядування та децентралізації влади стала однією з важливих в Україні. Територіальні громади отримали широкі повноваження та можливості для забезпечення сталого місцевого розвитку.

У цих умовах особливого значення набуває документування та організація роботи з документами, як складова процесу управління, що суттєво впливає на ефективність діяльності органів державної влади та їх взаємозв'язок із органами місцевого самоврядування (далі – ОМС). Водночас, організація функціонування цих органів забезпечує розвиток держави в цілому.

Мета дослідження – з'ясувати сучасний стан документаційного забезпечення діяльності органів державної виконавчої влади в Україні (на прикладі Камінь-Каширської районної державної адміністрації).

Результати дослідження. Проведений огляд нормативно-правової бази сфери (далі – ДЗУ) дає нам підстави стверджувати, що дана установа керується значною кількістю правових документів, які є базою в управлінському процесі. Однак, охарактеризувати нормативно-правову базу документаційного забезпечення діяльності органу самоврядування як досконалу поки неможливо. Причиною цього є відсутність певних документів, що чітко унормовують окремі процеси ДЗУ (наприклад, з підготовки та оформлення документів проведення сесій рад та засідань виконавчого комітету).

У цьому напрямі дедалі актуальним стає питання підготовки детальної, конкретної та відповідної сучасним вимогам інструкції з діловодства в ОМС, примірної номенклатури справ цих органів, що

безумовно, позитивно вплинуло б на організацію роботи апарату органів самоврядування загалом.

Для сучасної України вдосконалення роботи ОМС є одним з актуальних завдань, що потребує науково-обґрунтованих підходів. Належна організація функціонування цих органів забезпечує успішний розвиток держави, зокрема її соціально-економічну та політичну стабільність. З іншого боку, на ефективність дій органів державної влади суттєво впливає їх взаємозв'язок з ОМС. Саме на місцевому рівні вирішуються основні проблеми життєдіяльності територіальної громади та забезпечується реалізація її інтересів. Діяльність у цьому напрямі є головним завданням ОМС, успішне здійснення якого залежить від якісного та оперативного опрацювання відповідної інформації, що надходить до них або створюється ними як управлінські документи [3, 3].

Для оперативного прийняття таких рішень сьогодні основними перспективними напрямками ДЗУ діяльності ОМС слід вважати запровадження новітніх технологій, створення та широкого запровадження у діловодну практику діяльності автоматизованої системи аналізу вхідних, вихідних та внутрішніх документів. Відповідно, сюди також відноситься й використання електронних інформаційних ресурсів, зокрема веб-ресурсів органів державної влади в діяльності ОМС, інтернет-засобів, а також систем електронного документообігу [1, 9].

Електронне врядування є стратегічною частиною інформаційної діяльності та сприяє залученню широкої громадськості до управління у місцевому самоврядуванні. Воно здатне змінити владу, зробити її більш прозорою та підконтрольною громадськості і це позитивно впливає не лише на громадян, але й для держави в цілому, зокрема для підвищення ефективності організації діяльності та її функціонування. Впровадження систем електронного документообігу є довготривалим процесом, але їх застосування дозволить на якісно новому рівні організувати управління в ОМС [8, 206].

Висновки. В процесі адміністративної реформи на державному рівні необхідно встановити єдині принципи уніфікації і стандартизації документування, а також сприяти реалізації єдиних підходів щодо організації роботи з документами. Оскільки це сприяє ефективній діяльності органів виконавчої влади, особливо в умовах росту обсягів документації та впровадження електронного документообігу. Основними напрямками удосконалення сфери ДЗУ слід вважати: забезпечення ефективності управління через створення цілісної нормативно-пра-

вової системи й застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, що безумовно, позитивно впливатиме на організацію роботи апарату органів самоврядування.

Джерела та література

1. Інструкція з діловодства в Камінь-Каширській РДА : затв. розпорядженням голови РДА від 03.08.2020 р. № 123. С. 116.
2. Копняк К. В. Електронний документообіг в публічному управлінні: проблеми впровадження, переваги та перспективи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. №10. С. 1–10.
3. Петрова І. О. Документаційне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.10. Київ, 2008. 21 с.
4. Про відділ з роботи зі зверненнями громадян апарату Камінь-Каширської РДА: положення затв. розпорядженням голови РДА від 26.02.2020 р. № 45. С. 11.
5. Про добровільне об'єднання територіальних громад: ЗУ від 05.02.2015 р. № 157-VIII ВВР. 2015. № 13. Ст. 91. Дата оновлення: 14.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 09.11.2020).
6. Про організаційний відділ апарату Камінь-Каширської РДА: положення затв. розпорядженням голови РДА від 05.07.2018 № 196. С. 6.
7. Про службу діловодства апарату Камінь-Каширської РДА: положення затв. розпорядженням голови РДА від 05.07.2020 р. № 197. С. 4.
8. Руснак Б. А. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика: посіб. для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Одеса: 2016. 736 с.
9. Сельченкова С. В. Нормативне регулювання діловодства в органах виконавчої влади. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/07-25.pdf> (дата звернення: 21.03.2021).

Зінчук Б. В. – студентка V курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Петрович В. В. – к. і. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Становлення документознавства в незалежній Україні

Постановка проблеми. Відзначаючи становлення документознавства, варто зауважити, що наука стала предметом співпраці зару-

біжних і вітчизняних наукових інституцій документознавчого спрямування, що позитивно впливає на вироблення й узгодження спільних дій для розв'язання актуальних теоретичних і методологічних питань. Однак суто історико-документознавчі проблеми все ще залишаються малодослідженими.

Мета дослідження полягає в науковій реконструкції, осмисленні й комплексному дослідженні становлення, розвитку документознавства в Україні.

Результати дослідження. Останні роки минулого й початок ХХІ ст. в Україні, час, на який припадає полеміка щодо формування, становлення та розвитку науки про документ – документознавства. Це дозволяє стверджувати, що в сучасній системі наук документознавство займає одну з пріоритетних позицій. Масштабне запровадження в Україні системи електронного документообігу підвищує значущість документознавства як навчальної дисципліни [1].

Документознавство займає одну з пріоритетних позицій в сучасній системі наук практичної сфери діяльності – діловодства, архівної справи та історії. Вивчення історії документознавства відкриває додаткові можливості для опрацювання науково обґрунтованих пропозицій щодо оптимізації державної політики у сфері керування документаційними процесами, що особливо важливо в світових, євроінтеграційних умовах становлення державності [2].

Отже, дискусія щодо формування, становлення документознавства відповідає актуальним завданням сучасного розвитку науки [3]. Як зазначають провідні дослідники-документознавці, якісно новий етап у розвитку українського документознавства наступив в 1990–2000-х рр. і пов'язаний із формуванням наукової й освітньої інфраструктури дисципліни.

Важливою подією стало відкриття в 1994 р. Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД). Чільним напрямом діяльності відділу документознавства УНДІАСД стало вивчення практичного досвіду роботи з документами, розроблення оптимальної моделі організації та діяльності діловодної й архівної систем країни, створення нормативно-правової бази їх функціонування. Поступово окреслилися головні наукові напрями студій: історичний, теоретичний, науково-технологічний [3].

Досягненню українського документознавства останніх років минулого й початку ХХІ ст. в Україні сприяло формування системи

фахових періодичних видань, які віддзеркалюють здобутки вітчизняної й зарубіжної науки.

Важливим чинником еволюції документознавства в досліджуваний період часу стало формування системи документознавчої освіти в Україні, що виявилось у заснуванні, відкритті й розвиткові навчальної спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Вагомим чинником розбудови спеціальності стало розроблення її навчально-методичного забезпечення, зокрема типових і робочих програм фундаментальних професійних і професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, вихід у світ перших підручників, посібників із загального та спеціального документознавства, інших дисциплін документально-комунікаційного циклу. Проте, підходи до тлумачення змісту поняття «документ» створюють чималі труднощі в осмисленні розмежування загального та спеціального знання в документознавстві.

За останні двадцять років побудовано розвинену інфраструктуру документознавства, основними складовими якої є підготовка наукових кадрів, документознавча освіта, система професійних видань, проведення документознавчих форумів. На сучасному етапі документознавство є однією з найперспективніших професій, бо саме від неї залежить документаційне забезпечення усіх сфер діяльності суспільства. Варто зазначити, що у Волинському національному університеті імені Лесі Українки з 2004 р. здійснюється підготовка висококваліфікованих фахівців – документознавців.

Узагальнений образ історії документознавства складається із хронологічно послідовних етапів його представлення – від накопичення емпіричних знань про документ, їх диференціації й оформлення перших галузей наукових знань (дипломатика, палеографія, сфрагістика, археографія) до виникнення окремих наукових дисциплін.

Висновки. Сучасне українське документознавство має на своєму рахунку багато прогресивних концепцій та теорій. Його представники проводять наукові пошуки, вдосконалення і розширення наукової бази, ними написано багато книг та статей, котрі високо оцінені світовим науковим товариством. Але багато питань залишається неопрацьованими та потребують детальнішого його вивчення, де особливе значення варто приділити саме змісту, структурі науки та питанню класифікації документів. Питання розвитку, становлення та функціонування документознавства в Україні є актуальним в наш час.

Джерела та література

1. Барабаш В. А. Проблеми становлення та розвитку документознавчої освіти і науки в Україні в інтерпретаціях сучасних вітчизняних учених. *Історія науки і біографістика*. 2014. № 4. С. 3–11.
2. Бездрабко В. В. Сучасне документознавство в Україні: концепції, перспективи розвитку. *Український історичний журнал*. 2008. № 6. С. 165–183.
3. Слободяник М. С. Основні напрями розвитку документознавства в сучасній Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2012. № 2. С. 4–15.

Кирильченко А. О., Кузь В. В. – студенти
II курсу факультету історії, політології та
національної безпеки
ВНУ імені Лесі Українки;

Кінд-Войтюк Н. В. – к. і. н., доцент кафедри
нової та новітньої історії України
ВНУ імені Лесі Українки

Остафій Дашкевич – перший неформальний гетьман України

Постановка проблеми. Біля витоків української державності стояв відомий військово-політичний діяч, уродженець Овруча Остап (Остафій) Дашкевич. Цей славний воїн походив з давнього роду української шляхти. Видатний український історик М. Грушевський справедливо відносить Дашкевича до перших організаторів козаччини.

Мета дослідження – доведення того факту, що Остафія Дашкевича можна вважати першим гетьманом України та висвітлення його здобутків у військовій та дипломатичній сфері.

Результати дослідження. Остафій Дашкевич, згідно з документами Литовської Метрики походив з давнього шляхетського роду, який володів маєтками на Брацлавщині та Поліссі. Народився і зростав в Овручі. З його молодих років відомо те, що будуючи свою кар'єру, побував у Німеччині та Франції, де вдосконалював освіту й набував військового досвіду. Згодом це привернуло увагу Великого князя Литовського Олександра I, який в 1502 р. наділив його Кричевським староством [1]. В 1507 р. Дашкевич був в Любліні, при дворі польського короля, де дуже скоро здобув визнання. Він призначений

старостою черкаським і канівським [4, 134–135]. Там Остафій Дашкевич уперше зустрівся з козацтвом. Остафій Дашкевич став першим хто не тільки побачив в козацтві нову могутню силу українського народу але зумів зібрати воєдино розпорошених людей з Дніпровських островів з околиць Канева та Черкас, організував їх у єдину військову силу, установив однакову для всіх єдину зброю – вогнепальну та шаблю, поділив усіх на полки, полки на сотні, призначив старшину, підстаршину [2, 20–21].

Дашкевич домігся від польського короля в 1511 р. утворення 4-тисячного кінного загону для охорони кордонів. В цей загін Отаман набрав переважно дніпровських козаків. На чолі загону став сам Остафій. Так як охоронцям майже нічого не платили, король Сигізмунд I Старий дозволив козакам закладати слободи вище порогів, надав козакам землі на довічне користування по обидві сторони Дніпра між ріками Кінська вода, Самара, Кальміус, Ташлик, Бог (Буг).

Отаман брав активну участь у воєнній кампанії 1514 р. – битві під Оршою. Нове козацьке військо вперше спробувало свої сили у першому великому поході проти татар під Білгород в 1516 р., коли було розбито кілька татарських орд [5, 58–62].

З цього часу в Польщі і Великому Князівстві Литовському заговорили про козаків. Король Сигізмунд I Старий у відповідь ханові сказав, що не його війська здійснили напад на Білгород, це були неконтрольовані ним «козаки». Далі в жовтні 1518 р. Дашкевич разом з князем Констянтином Острозьким розбили 1000 татар на Волині. В собі хреста, але гетьман навідсіч відмовився зраджувати вірі і своїй рідній землі.

Наступного року Остафій втік з татарського полону і прибув до Черкас. В 1523 р. відплатив нападом на Очаків, повністю спаливши місто і турецький замок, і став першим козацьким ватажком, що спромігся атакувати кримський півострів на околиці Ѓьозлеві, Карасубазарі, Ак-Мечеті [4, 134–135].

Повернувшись до Черкас, з славою полководця Остафій Дашкевич ще активніше почав формувати козацькі загони, і на польські гарнізони та війська більше не покладався. Щоб унеможливити орді її несподівані напади, гетьман Дашкевич створює передові прикордонні загони козаків, які рейдують поблизу татарських улусів, тримаючи кримчаків у постійній напрузі, а подеколи й нападають на стійбища, захоплюють здобич і полонених [3, 57].

Пізніше, Остафій Дашкевич, виступаючи на засіданні сейму, розгорнув цілий план захисту південних кордонів держави. Як запевняє польський хроніст Мартин Бельський: «йому вірити можна», тому план ніхто не оскаржив. Ідея могутньої, неприступної фортеці на пониззі Дніпра виникла, набула розголосу і зажила самостійним життям. За двоє десятиліть, вона все ж таки набула здійснення завдяки князю Дмитру Вишневецькому. Він, не чекаючи участі в справі короля та сейму, силами своїх козаків та селян, спорудив на Хортиці дерев'яно-земляне укріплення – січ. Воно й поклало основу традиції Запорізької Січі [6, 123–124].

Відомо також і те, що в 1534 р. Дашкевич, разом з кримськими татарами, опустошив Сіверщину, а в 1535 р. з відділом козаків, що нараховував 30 тисяч людей приєднався до татар, які зі своїм князем Булгаком пішли на Москву.

Наприкінці 1535 р. Остафій Іванович Дашкевич помирає. Він не залишив по собі нащадків – не мав дітей. Згідно з рішенням короля, все майно Дашкевича і його маєтки перейшли до Богдани, доньки сестри Остафія Милохни [7, 66–67].

Висновки. Отже, Остафія Івановича Дашкевича можна по праву назвати першим козацьким гетьманом. При ньому українські козаки були офіційно визнані у Східній Європі як значна військова сила. А всередині українського суспільства козацтво почало сприйматися як окрема військова верства населення. Гетьман намагався укріпити південні кордони Речі Посполитої і таким чином захистити населення від спустошливих набігів татар.

Джерела та література

1. Бойко М. Стратег Остап Дашкович із Овруча. *Літопис Волині*. 1967. № 9.
2. Дашкевич Я. Р. Козацтво на Великому кордоні. *Український історичний журнал*. 1990. № 12. С. 20–22.
3. Ластовський В. В. Остафій Дашкович – військовий і політичний діяч. *Пам'ять століть*. 2001. №6. С. 57–61.
4. Ластовський В. В. Про стосунки Остафія Дашковича з українським козацтвом. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. Київ, 1999. Вип. 8. С. 134–136.
5. Сенютович В. Ю. Остап Дашкович (Дашкевич) – вождь козацький. *Український історик*. 1969. № 1–3. 125 с.
6. Сушинський Б. І. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX століть. Одеса, 2004. 591 с.
7. Черкас Б. Остафій Дашкович – черкаський і канівський староста XVI ст. *Український історичний журнал*. 2002. № 1. С. 53–67.

Кузьмич І. В. – студентка V курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Рудянин І. П. – к. і. н., доцент кафедри історії України та археології ВНУ імені Лесі Українки

Озброєння війська Київської Русі

Постановка проблеми. Озброєння війська Київської складалося з таких видів зброї: металюної, холодної, металюних машин тощо [2, 25].

В Київській Русі бойова техніка, а також наступальне озброєння мали велике значення. Зброю ближнього бою часто можна назвати вирішальною у тодішньої боротьби, вона впливала на результат бою і багато в чому визначала рівень давньоруської військової техніки.

Якщо брати до уваги, функціональні ознаки, то зброя поділяється на зброю дальнього і ближнього бою, а також колючу, ударну та рублячу. Водночас ці види зброї є не лише захисними, а й наступальними. В Київській Русі також використовувалася зброя власного виробництва, така як трофейна і придбана [4, 125].

Мета дослідження: на основі конкретних історичних фактів висвітлити специфіку розвитку озброєння війська Київської Русі.

Результати дослідження. Основною бойовою силою війська Київської Русі складала добре озброєна та навчена дружина, яка складалася з професійних бійців. Дружина могла не лише швидко, але й несподівано переміщатися на дуже великі відстані, вони часто переміщалися на кораблях, здійснюючи несподівані морські десанти. Саме в раті була найкраща зброя і обладунки, іншу частину військ Київської Русі складали вої що набиралися з вільних селян і городян на час військових дій. Вої були легко озброєною піхотою. Третю частину військ складали добровільні або наймані підрозділи, які складалися з іноземців [4, 156].

В Київській Русі були два основні роди війська: оружники і стрільці. Якщо говорити про оружників, то вони мали на озброєнні панцир, шолом, щит, меч, спис, сокиру. А от стрільці були тільки озброєні луком із стрілами. До кінця XI ст. слов'янське військо було пішим. В X ст. Олег і Ігор вперше використали кінноту, у походах на Візантію і греків, яка за своїм озброєнням поділялася на важку (воїни

в панцирах, шоломах, зі списами і щитами) та легку (стрільці злуками). Списи були зброєю і піхоти і кінноти, але вони мали різну назву (сулиця, рогатина), а також були різної довжини (від 1,5 до 2,5 м). На кінці списа зазвичай було залізне вістря у вигляді видовженого листка з отвором. Меч був двосічною зброєю, завдовжки до 1 м, його носили в піхві і він вважався знаком судової влади князя. Шабля була запозичена зі Сходу, від степових народів. Вона була легшою від меча, але трохи довшою – до 1,2 м, гострою з одного боку і трохи викривленою [1, 251].

Бій з ворогом завжди починав князь, першим кидаючи спис. Якщо списи ламалися, то тоді бій продовжували мечами. Лучники із стін мурів міста обстрілювали ворога. З часом піхота поступалася місцем кінноті. Після того як кіннота здобувала перемогу, піхота закінчувала битву: розбивала залишки ворога, захоплювала бранців у полон, забиравала здобич, зброю [2, 30].

Відносно сталий комплекс озброєння, складається у IX–X ст. Він збагачується булавами та кістнями з чотиригранними шипами. Найбільшого вжитку зазнають пластинчасті обладунки, шоломи та кольчуги. Ще додаються елементи західного зброярства – каролінгські мечі та круглі щити вікінгів з умбонами, розповсюджуються шаблі.

Якщо говорити про XI–XIII ст., то бойове застосування сокири знижується, вона залишається на озброєнні інженерних військ. До XII ст. їх виробництво скорочується, тоді вже найбільшого поширення набувають чекани та бороноподібні сокири [3, 23].

З літописів ми дізнаємося, що «протягом XII–XIII ст. провідне становище стверджується за кінною дружиною, серед рублячо-колючої зброї провідне місце займають більш пристосовані до кавалерійського бою романські мечі, кавалерійські списи отримують спеціалізовані, задля ураження різних цілей, наконечники. Ще від XII ст. зброї надається підвищена броньбійність: оскільки обладунки поступово підвищують свою захисну здатність на озброєнні з'являються дроблячі засоби – клевець та пірнач, арбалети з броньбійними стрілами, замість пласких набувають поширення гранчасті, більш придатні до пробиття кольчуг, леза кинджалів» [5, 295].

Велика роль зброї за часів Київської Русі пов'язана з частими війнами. Для Русі війна, за словами історика Бориса Дмитровича Грекова, була «головним засобом вирішення поставлених перед нею завдань» [3, 22].

Висновки. Отже, можна стверджувати, що озброєння війська Київської Русі формувалось та вдосконалювалося в умовах ведення війни, з одного боку, з важкоозброєним європейським противником, а з іншого – із швидкими і маневреними кінними степовиками.

Джерела та література

1. Бойко О. Історія України: навч. посіб. 3-тє вид., виправл., допов. Київ: Академвидав, 2004. 687 с.
2. Бережинський В. Г. Зброя Київської Русі. Лук і стріли. Київ: Акад. Збройних сил України, 1996. 34 с.
3. Греков В. Д. Бойові сокири Південно-Західної Русі X – першої половини XIII ст. *Зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Сер.: «Історія та географія».* 2012. Вип. 43. С. 21–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znrkhnru_ist_2012_43_6 (дата звернення: 25.03.2021).
4. Літописець Нестор. Літопис Руський. Повість минулих літ. Київ: Дніпро, 1989. 274 с.
5. Фортифікація Київської Русі. Нариси з воєнної історії Давньої України. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2005. С. 291–301.

Мекіса Д. Ю. – студентка магістратури факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки

Потестарна імагологія як напрям історичних досліджень

Постановка проблеми. Вивчення імагології отримує дедалі більшу популярність у сучасній українській гуманітаристиці. Сучасні історики концентрують свою увагу на розвитку нових галузей дослідження, однією з яких є імагологія. Дослідження образу влади стає все більш актуальним в історичній науці, оскільки дослідження подій політичної історії з іншої точки зору дозволить розширити вже відомі знання про розвиток людства.

Мета дослідження. Розкрити об'єкт і предмет потестарної імагології як напряму історичної науки.

Результати дослідження. Виникнення імагології як наукової галузі пов'язується з французькою історичною школою «Анналів» (Л. Февр, М. Блок, Ж. Ле Гофф, Ж. Дюбі та інші), що склалася в середині ХХ ст. Ця наукова дисципліна формується й розвивається в

умовах розгортання процесів всесвітньо-історичного масштабу [5, 93]. Після Другої світової війни внаслідок деколонізації утворювалися нові незалежні держави, відбулося пробудження самосвідомості народів, їхньої етнокультурної автентичності, актуалізувався інтерес до культурних колоніальних народів; як у колишніх метрополіях, так і в колишніх колоніях набули розвитку постколоніалістські студії.

Важливу роль для розвитку західної імагології мали роботи німецького дослідника Е. Х. Канторовича, який в своїх працях поставив питання образу монарха [4]. Ґрунтовними також були дослідження французького історика-медієвіста А. Грабара, котрий досліджував місце імператора у візантійському мистецтві [3].

У російській історіографії новий імпульс дослідженням в сфері імагології дали історична антропологія та історія ментальності з їх узагальненим колективним образом «культури Іншого». Відомою дослідницею в галузі імагології є російська історикиня Л. П. Рєпіна, яка в своїх працях часто звертається до понять «образ», «влада» та «імагологія» [6].

В українській науці поняття «імагологія» більше пов'язують з компаративістикою, хоча «за своїм характером імагологія є галуззю міждисциплінарною, поряд з літературознавцями нею займаються антропологи і етнологи, соціологи і культурологи, історики ментальності, історики ідей та інші» [5, 95].

Поняття «імагологія» можна окреслити як міждисциплінарний напрям наукових досліджень, що склався на перетині літературознавства, соціальної, історичної психології, історії, культурології, політології та культурної антропології. Історична імагологія вивчає проблеми формування і побутування національних та іншокультурних образів у свідомості соціальних і етнічних спільнот, окремих індивідів і груп. В рамках імагології виокремилися такі підгалузі: історична імагологія, політична імагологія, культурна іконографія та потестарна імагологія.

Вивчення феномену «образу влади» формує окремий, специфічний напрям історичних досліджень, який має назву «потестарна імагологія» [2, 19]. Він відрізняється від інших галузей історичного знання тільки предметом свого інтересу, але не завданнями і підходами. Потестарна імагологія дає можливість описати по новому історичний процес, представити його наскрізний вимір [2, 22].

Для істориків, котрі займаються вивчення образу влади, на першому плані виявляється комунікативний аспект влади. Вони розуміють його як спілкування, в ході якого підтверджується або заперечується легітимність існуючого порядку, позначаються бажані або, навпаки, небажані альтернативи йому, виражаються очікування і побоювання різних груп як правлячої еліти, так і підвладної більшості. Комунікація такого роду – найважливіший аспект організації будь-якого політичного співтовариства [2, 21]. В доіндустріальних культурах вона здійснювалася здебільшого символічними засобами: ритуалами, церемоніями, зображеннями, предметами, мовою та ін.

Потестарна імагологія безпосередньо стосується вивчення релігійних традицій, оскільки в усіх домодерних концепціях влади передбачалося, що земна влада є в тому чи іншому сенсі продовженням влади небесної і тільки разом вони складають цілісність [1]. Тому, займаючись такими цілком окремими питаннями, як іконографія правителів, символіка їхніх інсигній або ж деталі політичного церемоніалу, дослідник неминуче виходить на загальні уявлення людей відповідного часу про Бога як організатора всього існуючого порядку, зокрема політичного [1].

Висновки. Таким чином, можна підсумувати, що потестарна імагологія є важливою дисципліною, яка має значний потенціал і дозволяє синтезувати різні аспекти нашого знання про минуле. Об'єктом дослідження потестарної імагології є образ влади, а предметом – процес формування та еволюції образу влади.

Джерела та література

1. Бойцов М. А. Потестарная имагология Средневековья как область междисциплинарных исследований. *Междисциплинарные подходы в сравнительном преподавании истории европейских религиозных традиций*. URL: <http://www.hist.msu.ru/Labs/UkrBel/bojcov.htm> (дата звернення 27.03.2021).
1. Бойцов М. А. Что такое потестарная имагология? *Власть и образ. Очерки потестарной имагологии*/под ред. М. А. Бойцова и Ф. Б. Успенского. Санкт-Петербург, 2010. С. 5–37.
1. Грабар А. Император в византийском искусстве. Москва, 2000. 328 с.
1. Канторович Э. Х. Два тела короля. Исследование по средневековой политической теологии: пер. с нем. Москва, 2014. 744 с.
1. Наливайко Д. С. Літературна імагологія: предмет і стратегії. *Теорія літератури й компаративістика: статті-розвідки*. Київ, 2006. С. 91–103.
1. Репина Л. П. «Национальный характер» и «Образ Другого». *Диалог со временем*. 2012. № 39. С. 9–19.

Нерода І. Ю. – аспірантка кафедри історії України та археології

ВНУ імені Лесі Українки;

Кучерепа М. М. – к. і. н., професор кафедри історії України та археології

ВНУ імені Лесі Українки

Проблема правового врегулювання внутрішнього положення Православної церкви в Польщі на початку 1920-х років

Постановка проблеми. Становище Православної церкви в Польщі (ПЦП) було суперечливим та складним. Опинившись у складі іновірної держави православ'я потерпало від утисків. Для української спільноти в нових історичних умовах важливим було те, чи матиме в Польщі православне віросповідання і його церковні структури правові підстави для існування. Однією з найскладніших була проблема врегулювання правового статусу ПЦП, оскільки не було жодних правових актів, які б регулювали відношення влади до Православної церкви.

Мета дослідження. Виходячи з наукового, теоретичного та практичного значення проблеми ставиться мета проаналізувати процес правової організації Православної церкви в Польщі на початку 1920-х років.

Результати дослідження. Перша спроба організації православно-церковного життя в межах всієї Польщі належала Православній церковній раді, створеної у Варшаві російськими націоналістами. З метою організації центральної влади ПЦП рада запросила білостоцького єпископа Володимира. Проте, «єпископ Володимир не врахував моменту...» [2, 8]. За лавірування між польським урядом та Московським патріархатом його було усунуто від православно-церковних справ.

Після усунення в червні 1921 р. єпископа Володимира міністр віросповідань та народної освіти М. Ратай запропонував кременецькому єпископу Діонісію розробити проект організації управління ПЦП [6, 102]. Декретом від 1 липня 1921 р., уряд визнав за Кременецьким єпископом Діонісієм право канонічної юрисдикції в межах тієї частини Волинської єпархії, що відійшла до Польщі [2, 13].

В той час варшавська Церковна рада планувала провести у серпні 1921 р. з'їзд представників православних парафій усієї Польщі.

Єпископ Діонісій не підтримав цю ідею. З цього приводу архієпископ Олексій писав: «Ніхто з Волині на з'їзд не з'явився, а це означало, що там, де перебувала більша частина всіх православних Польщі, керувала церковною справою авторитетна людина...» [1, 9].

Проте особа єпископа Діонісія – росіянина – не цілком задовольняла уряд. Для організації православ'я польська влада намагалася схилити до приїзду з Італії архієпископа Юрія. Його прибуття до Польщі забезпечувало потрібну кількість повноправних єпископів для скликання Собору, перше засідання якого розпочалося 24 січня 1922 р. Ієрархи, насамперед, почали обговорення питання про організацію внутрішнього управління ПЦП і її правового статусу в Польщі. Вони сподівалися укласти двосторонню угоду – Конкордат між ПЦП та польською державою, який передбачав великі свободи для православ'я. На вимогу представників уряду текст Конкордату було суттєво змінено.

Уряд вніс до проекту Конкордату зміни, які йому забезпечували широке втручання в справи православ'я і обмежували зв'язки з РПЦ. Проросійськи зорієнтовані єпископи Володимир та Пантелеймон відмовилися підписати запропоновану угоду. Прийняття Конкордату зірвалося. Тому уряд в односторонньому порядку видав «Тимчасові правила про відношення Уряду Речі Посполитої Польської до Православної церкви в Польщі» [4, 70].

Зміст «Правил» свідчить, що вони були підготовлені без належного аналізу проблем, які могли виникнути у стосунках між державою та ПЦП. Згідно з Тимчасовими правилами, правовою репрезентацією Церкви визнавався Синод під керівництвом екзарха, який мав повноваження митрополита. Для правомірності прийнятих рішень вистачало згоди екзарха та лише двох єпископів. Екзарху надавалося право призначати, переміщувати і усувати єпископів на основі постанов Собору єпископів та за згодою уряду. Офіційною мовою церковної адміністрації було затверджено польську. В кожній єпархії утворювалися Духовні консисторії [5, 1]. Згідно Правил, Собор єпископів на засіданні 14–15 червня 1922 р. утворив «малий собор архієреїв», який дістав назву Священного Синоду православної митрополії в Польщі і мав займатися вирішенням поточних справ [2, 21].

Висновки. Отже, «Тимчасові правила» зберігали синодально-консисторський устрій, не передбачали участі мирян в церковних справах. Вони були далекими від традиційних в Православній церкві

засад соборності. Державна влада отримала право повного контролю над процесом організації церковного устрою ПЦП. Тимчасові правила, видані урядом без будь-якого порозуміння з РПЦ, стали першим кроком на шляху до припинення канонічної залежності від Московського патріархату. Таким чином, вже від початку 20-х років урядові структури намагалися повністю підпорядкувати Православну церковну організацію, не допустити ні її внутрішнього зміцнення, ні збереження у ній російських впливів.

Джерела та література

1. Алексей, архиепископ. К истории православной Церкви в Польше за десятилетние прибывания во главе Ее Блаженнейшего митрополита Дионисия: 1923–1933. Варшава, 1937. 164 с.
2. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. Т. 4. Нью-Йорк: Бавнд Брук, 1975. 384 с.
3. Держархів Тернопільської обл., ф. 148, оп. 1, спр. 20, арк. 3.
4. Langrod J. S. O autokiefaliji Prawosławnej w Polsce. Warszawa, 1931. 170 s.
5. Monitor Polski. 1922. 16 lut. № 38.
6. Papierzyńska-Turek M. Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczpospolitej 1922–1926. Kraków, 1979. 481 s.

Олефір С. М. – студентка V курсу
магістратури факультету історії, політології
та національної безпеки
ВНУ імені Лесі Українки

Дубенський замок у XVIII ст.

Постановка наукової проблеми. Упродовж XVIII ст. замок у Дубні залишався важливим центром тогочасного суспільного життя. Кожен із його власників: Януш Сангушко, Станіслав та Михайло Любомирські додавали до архітектурного ансамблю твердині нові елементи, будували нові чи утримували існуючі його споруди, розвивали, чи навпаки занедбували власну резиденцію.

Метою дослідження є показати внесок почергових власників замку (Сангушків та Любомирських) у його розбудову, ставлення до споруди як власного майна та укріпленого пункту, другої, після Острога, столиці Острозької ординації у Луцькому повіті Волинського воєводства Речі Посполитої.

Результати дослідження свідчать, що за часів Януша Сангушка замок мав занедбаний вигляд. У першій половині XVIII ст. до замку вів лише один вхід з боку міста через склепінчасту браму, оздоблену порталом. Над трикутним причілком брами виднівся пізніший щит із зображенням гербів власників Дубна. Вгорі – герб кн. Острозьких, представлений Юрієм Змієборцем, далі – Погоня Литовська кн. Сангушків і Шренева – кн. Любомирських. Зверху на брамі облаштовано дерев'яний купол, на якому закріплено годинник. З фортифікаціями з'єднано по осі три житлові будинки: біля брами і мосту – замок кн. Острозьких і дві офіцини. Первісний вигляд тих будинків не відомий ні з описів, ні з архівів. Підземелля під брамою зазвичай відводили для гарнізону. Склепінчастим коридором можна було перейти із замкового двору за рів [1, 79–84].

Князь Януш Сангушко постійно жив у Дубенському замку, тримав численний двір, вів життя на широку ногу, забавлявся чаркою і це не могло не відбитися на його війську. Дубенські драгуни одягалися ошатно, бо завжди були на очах у князя, який полюбляв гарматну стрілянину. Натомість піхота Острозької ординації терпіла нестатки в амунації. Вояки ходили в селянських чоботах, кожухах і свитах, особливо на постах, віддалених від загального ока. Для варти на валах і біля брами підбирали кращі мундири, які позичали один одному [2, 85–89].

У другій половині XVIII ст., тобто за часів Станіслава і Михайла Любомирських, Дубенський замок фундаментально перебудували. Палац, зліва від брами, який колись служив помешканням князям Острозьким і мав два поверхи, здався новим власникам малокомфортальним. У перебудові палацу кн. Любомирських брав участь архітектор Доменіко Мерліні, італійський емігрант, який спеціалізувався на реконструкції старих палаців. Припускають, що архітектор Генрик Іттар з Мальти, який володів талантом художника, маляра і майстра стюкового ліплення, міг брати участь у подальшому оздобленні вже збудованого палацу [3, 112].

Любомирські добудували також другий поверх до офіцини у південній частині замкового дворища. На першому поверсі цієї будівлі розташовувалась адміністрація замку. На другий поверх вело двоє сходів. Там знаходилось 10 житлових кімнат [4, 698].

Значні перетворення в Дубенському замку сприяли збагаченню його власників – під час контрактних ярмарок, які перевели зі Львова у 1774 р. тут збиралось чимало поважних державних осіб і

багатих купців. Щодня в замку громадилося до 300 осіб, серед яких був литовський стольник Йосип Чарторійський, краківський каштелян кн. Антон Яблоновський, сєрадський воєвода Михайло Валєвський, волинський воєвода Єронім Сангушко, львівський каштелян Йосиф Попіль. Тут влаштовувались азартні ігри в рулетку і «чортіка», які часто поглинали в гостей весь обіг торгового дня. Можна було зайти з повними кишенями грошей, а вийти з порожніми і навпаки. Червоне бургундське вино лилося рікою: пили за здоров'я присутньої і відсутньої шляхти та гостинних господарів замку і міста. На час ярмарок кн. Любомирський запрошував різних знаменитостей. Так на сцені його театру відомий польський драматург Войцєх Богуславський поставив п'єсу «Гєнріх IV на полюванні» та інші п'єси – свої і Юліана Урсина Нємцевича, в яких головні ролі виконував знаменитий актор Казімеж Овсінський. Побувала тут і римська опера, яка ще вище підняла престиж Любомирських [5, 528].

Кілька разів у 1781 р. в замку побував останній польський король Станіслав Август Понятовський, прямуючи з Варшави до своєї резиденції у Вишневі. Замок і місто почали занепадати після переведення звідси у 1794 р. контрактів до Зв'ягєля, а відтак до Києва.

Як **висновки** можна зазначити, що упродовж XVIII ст. Дубенський замок залишався важливим оборонним пунктом та значним культурним і політичним центром на Волині у складі Речі Посполитої. У першій половині століття, за князя Сангушка, масштабних робіт у замку не проводилося, натомість друга його половина ознаменувалася розгортанням значних будівельних проєктів. Любомирські значно перебудували фортецю, посилили її обороноздатність, пишність та оздобу покоїв. Великою мірою саме будівельні проєкти князів Любомирських якраз і створили образ сучасного Дубенського замку.

Джерела та література

1. Дмитренко Т. Скарби Дубенського замку. *Магдебурзькому праву у місті Дубні – 500 років: матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф.* Дубно, 2007. С. 79–84.
2. Карп'юк О. Інвентар Дубенської фортеці. *Там само.* С. 85–89.
3. Смолін П. Князі на Дубні. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2011. 112 с.
4. Aftanazy R. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej.* Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1994. Т. 5. Część II: Województwo wołyńskie. Ziemia ruskie Korony. 698 s.
5. Lubomirski J. *Historia pewnej ruiny. Pamiętniki 1839–1870/przełożył T. Ewert; wstęp i komentarz J. W. Gomulicki.* Warszawa: Czytelnik, 1975. 528 s.

Пінчук Л. В. – аспірантка
ВНУ імені Лесі Українки

Боротьба за продовольство як форма протистояння між УПА та радянськими партизанами (на прикладі Камінь-Каширського району)

Постановка проблеми. В сучасній українській історіографії чітко простежується курс на зменшення героїзації радянського партизанського руху. Незважаючи на значну кількість наукових праць конфлікт між українським націоналістичним підпіллям та червоними партизанами на Волині залишається недостатньо вивченим, що і зумовлює **актуальність** даного дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати особливості боротьби за продовольство як важливий чинник протистояння між УПА та радянськими партизанами.

Результати дослідження. Однією із форм протистояння між українськими повстанцями та радянськими партизанами була боротьба за продовольство.

Джерелами продовольчого забезпечення українських підпільників були: захоплені трофеї, членські внески (від населення та безпосередніх членів), реквізиції, конфіскації, власне виробництво, підприємницька діяльність (продаж бофонів). Однак головним джерелом господарсько-фінансового забезпечення українських націоналістів була підтримка місцевого населення [5, 341].

Заготівля продуктів у місцевого населення входила до компетенції господарської референтури яка відповідала за матеріально-технічне забезпечення ОУН і УПА. Конкретно за збір продуктів і сировини у населення відповідала заготівельна підреферентура [8, 199].

Практична заготівельна робота серед місцевого населення відбувалася так: за розпорядженням кущового, майже весь склад куща входив у село, де розділявся на дрібні групи по 3–5 осіб, які заходили до мешканців та давали їм завдання, скільки і яких продуктів їм слід приготувати. У визначений день повстанці поверталися й забирали їх. Провідники разом із господарчим референтом районного проводу

ОУН збирали інші необхідні для повстанців речі. Із більшості мешканців сіл збирали від 20 до 50 рублів, визначену кількість зерна, 10–20 кілограмів картоплі, цибулі, інших продуктів [5, 341]. До прикладу господарчим села Ольбле-Ляцьке був Метчик Адам Іванович який в жовтні 1943 р. проводив збір продуктів, одягу та грошей для підпілля [1, 54–55]. Інколи за добровільно віданні селянами продукти, одяг, тощо їм видавали бофони [6, 7]. Заради справедливості зазначимо, що збір продовольства інколи носив примусовий характер.

Партизани ж здобували собі провіант у формі безоплатних реквізицій які нерідко нагадували жорстокі грабунки. Останні забирали не тільки харчі, а й усе, що їм потрапляло під руки. Показовими є спогади мешканки села Стобихва Галини Іллівни Макарук (1940 р. н.): «...В нас партизани вимели всьо! І корови, і коні – всьо забрали, як стоїш! І одягу. Партизани. Бандери не брали! Бандери не брали! Воно їм не потрібне було. Вони були діти батьків господарських. А оці по коморах»... [3, 61]. Промовистими є також спогади Андрія Івановича Склезя мешканця міста Камінь-Каширський яке 13–14 січня 1944 р. зайняли вояки УПА: «Після того як вояки УПА вступили в місто люди взяли повстанців на постій у свої хати. Староста Кривдік, який був дуже заможний, виділив їм корову, а жителі напекли хліба – хто скільки міг, ще дали збіжжя та сіна для їхніх коней. Мешканці міста ходили куди хотіли, ніхто їх не зачіпав». Але вже вранці 22 січня 1944 р. місто Камінь-Каширський захопили червоні партизани пригадує Андрій Іванович. «Оточивши місто, вони кинулися по хатах грабували майно і шукали учасників визвольного руху. Брали все, що потрапляло під руку: одяг, взуття. Забирали їжу, свиней, курей. Ходили і нищпорили навіть із шомполами по горищах. На мосту вулиці Воля поставили свою сторожу яка нікого не пропускала» [7].

Українські повстанці намагалися захищати села від безкарних грабунків партизан. Так 29 жовтня 1943 р. в селі Черче частина загону імені Орджонікідзе з Пінської партизанської бригади при виконанні господарської операції натрапили на підготовлену повстанцями засідку. В результаті бою загинув партизан Гвоздіков Петро Іванович [9, 68]. Зі своєї сторони партизани також активно перешкоджали господарчим операціям підпільників. До прикладу 28 жовтня 1943 р. розвідка партизанського загону імені А. В. Суворова з бри-

гади імені В. М. Молотова під командуванням розвідника А. Довгуна в районі села Бірки обстріляла загін підпільників який вивозив худобу з села. В результаті сутички повстанці відступили [9, 86].

Ще одним джерелом поповнення продовольства для партизан були схрони УПА. Такі бази, бункери, криївки зі зброєю, продовольством, медикаментами закладалися по всіх районах впливу УПА. До прикладу в селі Карпилівка схрон знаходився в клуні Гаврилук Ірини Олександрівни куди підпільники Мільнічук (Мілінчук) Панас Андрійович (псевд. *Своєк*), Семенюк Володимир Федорович (псевд. *Береза*) та Панасюк Іван Степанович (псевд. *Черешня*) приносили зібрані в довколишніх селах продукти харчування [2, 62]. За такими схронами і полювали червоні партизани. Так партизанами в районі села Хотешів Камінь-Каширського району з 65 схронів було вилучено 47 тонн муки, 13 тонн жита, 2 центнери ковбаси... 9 тонн цукру тощо [4, 148].

Висновки. Отже, боротьба за продовольство між радянськими партизанами і українським націоналістичним підпіллям наносила шкоду не лише учасникам конфлікту, але й продовольчій базі населення. Крім того часто мирне населення ставало жертвами під час здійснення реквізицій тою чи іншою стороною.

Джерела та література

1. Архів Управління СБУ у Волинській обл. (далі – АУСБУ у Волинській обл.) Ф. п. Спр. 13017. Т. 4. Арк. 54–55.
2. АУСБУ у Волинській обл. Ф. п. Спр. 6445. Арк. 62
3. Дмитренко А. Усна історія села Стобихва (у спогадах Олени Макарук). *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Камінь-Каширський район в історії України та Волині: наук. зб.* Луцьк, 2017. Вип. 64. С. 55–66.
4. Дмитрук В. Вони боролися за волю України. Луцьк: Волин. обл. друк., 2006. Т. 3. 389 с.
5. Ільницький В. Організація господарського та фінансового забезпечення діяльності Карпатського краю ОУН. *Дрогобицький краєзнавчий збірник.* Дрогобич: Посвіт, 2017. Спецвип. III. С. 340–356.
6. Клименко О. О. Бофони: грошові документи ОУН і УПА/за ред. В. М. Даниленка. Київ: Ун-т банків. справи Нац. банку України, 2008. 192 с.
7. Кривава розправа у 1944-му... URL: <http://polissia.net/?p=1442>
8. Марчук І. Структура ОУН на Волині у період Другої світової війни. *Український визвольний рух.* Львів, 2004. Зб. 3. С. 196–204.
9. ОУН-УПА в Беларусі. 1939–1953 гг. Документы и материалы/редкол.: В. И. Адамушко и др. Минск: Выш. шк., 2012. 2-е изд. 528 с.

Подмокла Ю. М. – студентка V курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії та філософії ВНУ імені Лесі Українки

Єретичний рух жидівствуючих на руських землях в останній третині XV – на початку XVI ст.

Постановка проблеми. В останній третині XV – на початку XVI ст. на руських землях особливого поширення набув єретичний рух жидівствуючих (у сучасній літературі також використовуються терміни «ожидовілі» або «зжидовілі», від терміну «жид»). Історія цієї єресі й до сьогодні привертає увагу багатьох дослідників оскільки чимало аспектів даної проблеми потребує нових досліджень і трактувань.

Мета дослідження – аналіз генези єретичного руху жидівствуючих, а також з'ясування основних особливостей цього віровчення.

Результати дослідження. Виникнення єресі жидівствуючих пов'язують з іменем жида (жид – традиційний слов'янський етнонім для позначення євреїв) Схарія, який разом із князем Михайлом Олельковичем прибув у 1470 р. з Києва до Новгороду й там поширив своє вчення [5, 23]. Однак відомостей про нього в інших джерелах ми не знаходимо. Тому деякі вчені пов'язують постать Схарія з Захарієм Гуїл Гурсісом, який в деяких грамотах зветься Захарієм Скарою. Існують свідчення, що він був таманським князем, ворогував із турецьким султаном, а також активно листувався з Іваном III щодо переїзду до Москви. В одному з джерел Захарія названо «жидовином», однак згодом вчений Ф. Брун довів, що він належав до давнього генуезького роду і не був євреєм [3, 109–110]. Тому ототожнення постатей Схарія та Захарія Скари через співзвучність імен є досить дискусійним питанням.

У праці Йосифа Волоцького «Просвітитель», яка є одним із важливих джерел у вивченні руху жидівствуючих, зустрічаємо відомості про те, що разом з Схарієм до Новгороду прибули й два інші євреї – Йосиф Шмойло-Скаравей та Мосей Хануш. Там вони познайомилися зі священниками Олексієм та Денисом, які в свою чергу почали

таємно розповсюджувати віру жидівствуючих серед духовенства та родини [5, 23–24].

У 1480 р. новгородські священники були запрошені Іваном III до Москви. Денис став настоятелем Архангельського собору, а Олексій – Успенського. Згодом до жидівствуючих у Москві приєдналися архімандрит Зосим, великокнязівські дяки брати Федір та Іван-Вовк Куріцини, купець Семен Кленов та інші [5, 33].

Вперше ересь була виявлена у 1487 р. у Новгороді архієпископом Геннадієм. Сталось це випадково. Під час одного з зібрань жидівствуючі на підпитку почали визнавати скоєні ними богохульства. Докладніше про ересь Геннадію розповів піп Наум, який вирішив таким чином покаятися. Архієпископ в свою чергу організував своєрідний «обшук» еретиків [1, 419].

У 1488 р. Іван III та митрополит Геронтій видали грамоту, в якій визнали звинувачення Геннадія лише щодо трьох жидівствуючих: «И князь великий велел тех трех казнить, попа Григорья, и попа Ересима, да и Самсонка дьяка, градской казнью, да казнив, послал их к тебе...» [2]. Однак ця страта не поклала край поширенню ересі.

У 1490 р. новим митрополитом став Зосима. В цей же час новгородський архієпископ Геннадій був звинувачений в порушенні канонічного та судового прав, а також у зв'язках із Литвою. Тому в жовтні того ж року він звернувся до митрополита з грамотою, в якій спростував всі обвинувачення проти себе, а також потребував скликати Церковний собор проти жидівствуючих [4].

17 жовтня 1490 р. відбувся Собор, який повністю засудив діяльність еретиків. Однак після нього боротьба проти жидівствуючих тривала ще тривалий час. Лише в грудні 1504 р. в Москві було скликано черговий Собор. На ньому діяльність руху жидівствуючих вкотре були засуджені, а самих еретиків страчено [3, 216].

Проаналізувавши «Просвітитель» Йосифа Волоцького, можна виокремити такі основні принципи віровчення жидівствуючих:

- заперечення існування Святої Трійці;
- Бог не має ні Сина, ні Святого Духа;
- оскарження можливості існування святих та рятівної сили їхній мощей;
- іконоборство;
- заперечення необхідності основних церковних таїнств, молитов, милостині;

– не визнання інституту чернецтва та монастирів;
– заперечення основ християнської есхатології, тобто вірувань про те, що кінець світу настане на 7000 р. від створення світу (1492 р. від Різдва Христового) [5, 24–26].

Висновки. Отож, є всі підстави стверджувати, що зародившись в результаті зовнішнього впливу єретичний рух жидівствующих зумів продовжити багатовікові традиції таємних іудейських сект. Проіснувавши майже 35 років, ця єресь справила значний вплив на свідомість руського середньовічного суспільства.

Джерела та література

1. Алексеев А. И. Религиозные движения на Руси последней трети XIV – начала XVI в.: стригольники и жидовствующие. Москва, 2012. 560 с.
2. Грамоты великого князя Ивана III и митрополита Геронтия архиепископу Геннадию Новгородскому, февраль 1488 г. URL: <https://www.sedmitza.ru/lib/text/433580/> (дата звернення: 24.03.2021).
3. Казакова Н. А., Лурье Я. С. Антифеодальные еретические движения на Руси XIV – начала XVI века. Москва, 1955. 544 с.
4. Послание архиепископа Геннадия Новгородского митрополиту Зосиме, октябрь 1490 г. URL: <https://www.sedmitza.ru/lib/text/433589/> (дата звернення: 24.03.2021).
5. Преподобный Иосиф Волоцкий. Просветитель. Москва, 2011. 432 с.

Сайфи С. Х. – студентка V курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Стрільчук Л. В. – д. і. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії ВНУ імені Лесі Українки

Формування зовнішньополітичного курсу уряду Єлизавети I Тюдор

Постановка проблеми. Єлизавета Тюдор, дочка Генріха VIII та Анни Болейн, у черзі на престол була лише третьою після Едуарда і Марії, тому вона з дитинства перебувала у постійній напрузі. Всі роки прожиті Єлизаветою до сходження її на престол навчили її бути обачливою, гнучкою, готовою до стрімких змін. У дитячі та юнацькі

роки Єлизавета сумлінно вивчала іноземні мови та основи наук, ці знання суттєво допомогли Єлизаветі у прийнятті важливих рішень, зокрема й у зовнішній політиці.

17 листопада 1558 р., у день смерті Марії Тюдор, англійський парламент проголосив королевою Англії Єлизавету Тюдор. Прийшовши до влади, Єлизавета зіткнулася з великою кількістю проблем, якими була охоплена Англія. Тому, одним із перших завдань, що постали перед Єлизаветою стало формування зовнішньополітичного курсу разом зі своїм урядом.

Мета дослідження. Проаналізувати особливості та основні вектори зовнішньої політики уряду Єлизавети I, виділивши їх особливості.

Результати дослідження. Формування зовнішньополітичного курсу країни було важливим та складним процесом з огляду на численні фактори як внутрішнього так і зовнішнього характеру. Найперше з чим стикнулася Єлизавета прийшовши до влади це були претензії Марії Стюарт, королеви Шотландії, на англійський престол. Марія Стюарт була в центрі постійних католицьких змов направлених проти англійської королеви. Розуміючи всю загрозу з боку шотландської королеви 1 лютого 1587 р. Єлизавета підписала смертний вирок Марії Стюарт [2, 337]. Однак, страта Марії Стюарт суттєво ускладнила позиції Англії на зовнішньополітичній арені.

2–3 квітня 1559 р. в Като-Камбресі був укладений мир, який ознаменував закінчення італійський війн. Англія не стала висувати претензії на Кале, вимагаючи викуп. Для Англії позитивним результатом цього миру було те, що країна на деяких час була позбавлена від безпосереднього втручання Іспанії та Франції.

У 1561–1562 рр. Єлизавета почала проводити новий зовнішньополітичний курс, який базувався на підтриманні внутрішніх негараздів у країнах суперниках і сусідах, така політика сприяла тому, щоб ті країни не могли втручатися у справи Англії. Важливо зазначити, що таку політику не варто називати чимось новим, оскільки політика «рівноваги сил» була закладена ще батьком Єлизавети Генріхом VIII [3].

Прикладом такої політики була підтримка королевою Єлизаветою протестантів у інших країнах, особливо такий прояв політики був характерний для перших років правління Єлизавети, коли Англія була ще досить слабкою в економічному плані і не вистачало військових сил, щоб вступити у відкриту боротьбу із зовнішніми ворогами.

Головною метою зовнішньої політики Англії у всі роки правління Єлизавети була охорона королівства від вторгнення зовнішніх ворогів і укріплення національної незалежності. Вагому роль відіграло розширення зовнішніх торгових зв'язків, а також не менш важливим було здобути та утвердити панівне становище на морі. Головне місце у зовнішній політиці Єлизавети займали відносини з Іспанією, які спочатку були у прихованій, а згодом переросли у відкриту суперечку.

Новому дворянству і буржуазним елементам Англії не подобалося те, що Іспанія контролювала торгові шляхи в Атлантиці, тому вони намагалися всіма способами витіснити її звідти. Важливим фактором було те, що Англія була головною перепоною на шляху Філіпа II, який хотів встановити гегемонію на континенті.

Каталізатором протистояння Англії та Іспанії стала Нідерландська революція та страта Марії Стюарт. Взагалі, політика Єлизавети щодо Нідерландів була досить складною, на це впливало ряд чинників, зокрема Єлизавета розглядала заколот проти королівської влади як посягання на встановлений Богом порядок. Однак, політична ситуація все ж змушувала Єлизавету надати допомогу Нідерландам. Дії англійців в Нідерландах призвели до війни з Іспанією [3]. Щоб захистити свої порти від іспанців у Нормандії і Бретані, англійська королева надавала фінансову підтримку голландцям.

Ще одним напрямком політики була Франція. З 1560 р. у Франції йшли релігійні війни між гугенотами (кальвіністами), які були противниками королівської централізації та католиками (французькими королями). Щодо позиції Англії у цьому конфлікті, то без сумніву можна стверджувати, що вона підтримувала протестантів-гугенотів, а Іспанія, яка мала дуже непрості відносини з Англією, підтримувала католиків, тобто королівську владу [1].

Зовнішньополітичний курс Англії щодо Ірландії базувався на колоніальній політиці. У XII–XVII ст. ірландці вели боротьбу за незалежність, а з XVI ст. у цій боротьбі проявився ще й релігійний аспект, оскільки в Ірландії панівною релігією залишився католицизм, в той час як в Англії утвердилася протестантська англіканська церква. У своїй боротьбі з Англією Ірландія більшою мірою апелювала до Іспанії, тому що вона отримувала звідти економічну, політичну та військову допомогу [2, 340]. Тобто, англійці-протестанти для Ірландії були колонізаторами, а іспанці-католики союзниками.

Висновки. Зовнішньополітичний курс уряду Єлизавети I був сформований в напрямі розв'язання конфліктів, що виникли між Англією та іншими країнами. Вагому роль у зовнішній політиці відігравала релігія. Зусилля уряду і самої королеви були спрямовані в утвердженні Англії на морі та в укріпленні національної незалежності Англії.

Джерела та література

1. Васильєва С. Епоха Єлизаветы I. URL: <https://historicus.ru/469/>
2. Всемирная история. Т. 4/под ред. М. М. Смириня. Москва, 1958. 824 с.
3. Штокмар В. В. История Англии в средние века. Санкт-Петербург: Алетейя, 2000. 203 с.

Стрелков В. В. – аспірант кафедри політології, управління та державної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Бортніков В. І. – д. політ. н., професор кафедри політології, управління та державної безпеки ВНУ імені Лесі Українки

Моделювання мережевих політичних технологій та їх імплементація в електоральному процесі

Постановка проблеми. На сучасному етапі політичного процесу в Україні, мережеві політичні технології (так-звані «сітки») справляють питомий вплив на результати народного волевиявлення за підсумками електорального процесу. Підкуп виборців та продаж виборцями своїх голосів за різні форми матеріального заохочення дискредитують процес легітимації політичної влади в державі та гальмують процеси демократизації в українському суспільстві. Тому дослідження системної та організаційної структури мереж по скупівлі голосів, а також найбільш типових їх моделей, та надання практичних рекомендацій по протидії таким політичним технологіям є актуальними для сучасного політичного процесу в Україні.

Мета дослідження – визначити роль мережевих політичних технологій в електоральному процесі на прикладі президентських

виборів 2019 р. Надати рекомендації по запобіганню імплементації таких політичних технологій шляхом нормативно-правового регулювання виборчого процесу.

Результати дослідження. Міжнародна місія зі спостереження за виборами ОБСЄ/БДПЛ виявила ознаки підкупу виборців та отримала велику кількість повідомлень з достовірних джерел по всій країні про підкуп виборців під час президентських виборів 2019 р. Було порушено понад 100 кримінальних проваджень щодо заявлених фактів про підкуп виборців, у тому числі два розслідування загальнонаціональної *схеми підкупу виборців* в рамках кампаній П. Порошенка та Ю. Тимошенко [1, 3]. Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС) ініціювало розслідування проти кампанії П. Порошенка, а СБУ разом із Генеральною прокуратурою України (далі – ГПУ) та Державним бюро розслідувань розпочали слідчі дії проти кампанії Ю. Тимошенко. МВС надало детальну інформацію стосовно двох справ. У Волинській області поліція заарештувала двох осіб та вилучила понад 700 тис. грн у клубі районного центру, де гроші розподілялися між агітаторами П. Порошенка. У Чернігівській області поліція також вилучила велику суму готівки з офісу «Блоку Петра Порошенка» після отримання заяви про те, що особи роздавали гроші громадянам в обмін на підтримку кандидата. ГПУ перевищила свої повноваження, коли ініціювала чи перешкоджала деяким розслідуванням підкупу голосів. Наприклад, ГПУ зобов'язала поліцію звільнити двох підозрюваних, яких звинувачували в участі у схемі підкупу голосів на користь П. Порошенка. Спостерігачі ОБСЄ/БДПЛ в місті Одеса отримали відео, яке містить докази ймовірного підкупу виборців, в ньому певні люди підписують документи й отримують конверти. Представники міжнародної місії отримали велику кількість заяв про те, що працівники виборчого штабу П. Порошенка підписували угоди з виборцями, за якими виборці отримують по 500 грн до та після виборів в разі надання ними доказів результатів свого голосування. Місія зі спостереження за виборами отримала також декілька повідомлень про те, що деякі благодійні організації та фонди, пов'язані з тим чи іншим кандидатом чи їх довіреними особами, або безпосередньо політичними партіями, організовували благодійні заходи по всій країні, використовуючи їх у якості інструментів агітації. Спосте-

рігачі отримали повідомлення від мера м. Маріуполь про те, що політичні партії роздавали гроші та цукор нужденним. Були помічені пакети з подарунками, що видавалися учасникам зустрічей з виборцями. У маріупольському передвиборчому штабі О. Ляшка спостерігачі ОБСЄ помітили пачки документів з копіями першої сторінки паспортів. Спостерігачам повідомили, що ці документи є індивідуальними запитами громадян і в основному стосуються різноманітних комунальних проблем [1, 22, 24, 38].

Головним трендом політичних технологій президентських виборів 2019 р. стала масова скупка голосів за допомогою *мережевих технологій* (маються на увазі мережі по скупці голосів за гроші, так звані «*сітки*»). Наприклад, одна з мереж була організована за технологією, яка отримала умовну назву «*ялінка*». Якщо за початкову суму на витрати по скуповуванню голосів взяти умовний 1 млн грн, за який виконавець має побудувати *сітку* (куратора цієї грошової суми називають «тисячником» – він знаходиться на вершині умовної «ялінки»), то кожен кінцевий виборець (такий виборець знаходиться на самому нижчому рівні «ялінки») має отримати по 1 тис. грн. за свій голос. Проміжними ланками *сітки* є «сотники», які мають забезпечити 100 голосів на користь кандидата та «десятники», які мають забезпечити 10 голосів (згідно побудованої моделі, до роботи в *мережі* має бути залучено 10 «сотників» та 1000 десятників, вони отримують по 100 та 10 тис. грн відповідно на реалізацію поставленого завдання). Описана нами модель забезпечує купівлю 1000 голосів.

Висновки. Для протидії використанню мережевих політичних технологій, рекомендуємо внести зміни до законодавства, які б уточнили зміст виборчих правопорушень – були недвозначними та такими, які важко «обійти» в правовому полі. Насамперед це стосується правопорушень, які пов'язані із використанням адміністративного ресурсу та підкупу виборців. Також розробки та законодавчого закріплення потребує механізм застосування дієвих санкцій щодо такого роду правопорушень.

Джерела та література

1. Ukraine, Presidential Election, 31 March and 21 April 2019: Final Report. *The Organization for Security and Co-operation in Europe* («OSCE»): веб-сайт. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/439631> (дата звернення: 31.01.2021).

Суліма Н. С. – аспірантка I курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки

Західна Волинь у геополітичних планах та практиках більшовицької Росії (1918–1921 рр.)

Постановка проблеми. Закінчення Великої війни у листопаді 1918 р., розпад найбільших імперій, революційні піднесення у багатьох країнах, утворення нових держав загострили проблематику визначення нових кордонів. Територія Західної Волині опинилася у епіцентрі боротьби за сфери впливу між двома державами – Польщею та Радянською Росією (РСФРР). Не зважаючи на підписання Ризького мирного договору від 18 березня 1921 р., відповідно до якого територія Західної Волині відійшла до складу Другої Речі Посполитої, радянська влада не полишала намірів розпалити вогнище світової пролетарської революції, а територія Волинського воєводства мала стати одним із головних засобів для просування революційних ідей до країн Західної Європи.

Мета дослідження полягає у вивченні місця та ролі території Західної Волині в більшовицькій зовнішній політиці 1918–1921 рр.

Результати дослідження. У досліджуваній період головний аспект зовнішньополітичної стратегії більшовицького уряду базувався на ідеї світової революції. Концепція та розробка основних ідей «світової диктатури пролетаріату» займала важливе місце в творчості К. Маркса та Ф. Енгельса. Російські соціал-демократи використали ідейні вчення німецьких філософів у своїй теоретичній та практичній діяльності. Найбільшими послідовниками, теоретиками та соратниками у боротьбі за експорт світової революції були В. Ленін та Л. Троцький. Для поширення радянської влади у березні 1919 р. в Москві було утворено міжнародну організацію комуністичних партій – III Інтернаціонал, так званий Комінтерн. Це був радянський інструмент підривної діяльності у країнах Західної Європи на користь більшовицької Росії [6, 34–35].

Головним ідейним осередком комуністичного руху на території Західної Волині була Комуністична партія Східної Галичини (КПСГ). Протягом 1921–1922 рр. були організовані комуністичні осередки у Луцьку, Ковелі, Рожищах, Точині, Голобах, Локачах та у інших міс-

тах та селах Волинського воєводства. Згодом усі вони утворили єдину окружну організацію, фінансування якої здійснював ЦК КП(б)У. Для поширення ідей більшовицької революції використовувалися всі можливі засоби, починаючи від поширення різноманітних агітаційних матеріалів, фінансових надходжень, аж до постачання зброї [4, 184].

На території Волинського воєводства більшовицький уряд планував розгорнути широкий антипольський партизанський рух. У досліджуваний період на Волині активну диверсійну діяльність проводила радянська державно-партійна спецслужба «Закордот». Територіально Західна Волинь була віднесена до третьої області роботи Київського відділення цієї структури [5, 286–287].

Територія Волині була поділена на два райони, які були підпорядковані губернській ревтрійці. Такі структури існували у повітах та сільських місцевостях. Головними завданнями цих трійок були організація сільських мешканців у партизанські загони, проведення агітаційної політики та різноманітна диверсійна діяльність. Антипольське повстання планувалося на серпень 1921 р. [2, 112].

Навесні 1921 р. стан безпеки на території воєводства значно погіршився. Все більше поширювався бандитизм та грабіж [1, арк. 1]. На Волині активно діяли два типи більшовицьких агітаторів. Перший тип – спеціальні емісари, котрих відправляла радянська влада з головним завданням – поширення комуністичних ідей. Другий тип становили бандити, які проводили диверсійну діяльність та грабіж місцевого населення. Обидві групи з легкістю перетинали кордон, охорона якого була слабкою [1, арк. 2].

Протягом короткого періоду агенти «Закордоту» організували та здійснили багато операцій, які, звичайно, не могли не привернути увагу польських органів безпеки. Інформацію про діяльність радянської спецслужби на території Волинського воєводства польська поліція отримала ще навесні 1921 р. [2, 152]. Проте розгорнути значну діяльність на території Волині їй не вдалося. Влітку 1921 р. було заарештовано 46 комуністів з різних міст Волинського воєводства. Хоча польським спецслужбам і вдалося розкрити діяльність Київського відділення «Закордоту» на території Волині, однак такі поспішні дії були передчасними, оскільки затруднили виявлення аналогічних спецвідділів у інших регіонах польської держави [2, 123–129]. Варто відзначити, що ліквідація «Закордоту» не сприяла покращенню стану безпеки на території Волинського воєводства.

Висновки. Отже, геополітична стратегія більшовицького уряду була спрямована на експорт світової революції до країн Західної Європи. Природні умови Волинського воєводства, а також прихильність частини українського населення до комуністичних ідей сприяли активізації антипольської підривної партизанської діяльності, збільшенню кількості більшовицьких диверсійних загонів та дестабілізації ситуації в регіоні у досліджуваний період.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області (ДАВО), ф. 1, оп. 2, спр. 13.
2. «Закордон» в системі спецслужб радянської України: збірник документів. Київ: Вид-во НА СБУ, 2000. 213 с.
3. Купчик О.Р. Волинь у експорті більшовицької революції до країн Європи (1920-ті роки). *Ukrainica Polonica*. 2005. № 2. С. 43–47.
4. Оксенюк Р. Нариси історії Волині. Соціально-економічний розвиток, революційний рух трудящих. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1970. 276 с.
5. Разиграєв О. Польська державна поліція на Волині у 1919–1926 роках. Луцьк: ДП «Волинські старожитності», 2012. 444 с.
6. Сидак В. С., Козенюк В. А. Революцію назначить...: Экспорт *революции* в операциях советских спецслужб. Київ: Генеза, 2004. 248 с.
7. Турченко Г. Ф., Шпак Ю. Г. Розробка ідей світової революції у творах російських соціал-демократів на початку ХХ століття. URL: file:///C:/Users/1/Desktop/67840-140518-1-SM.pdf (Last accessed: 27.03.2021).

Хом'як П. П. – аспірант I року навчання факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Стільчук Л. В. – д. і. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії ВНУ імені Лесі Українки

Римсько-Католицька Церква на Волині напередодні Другої світової війни

Постановка проблеми. Друга світова війна стала одним із найважчих періодів в історії людства. 1 вересня 1939 року на Другу Річ Посполиту відбувся несподіваний напад нацистської Німеччини, а вже 17 вересня розпочалась військова атака з боку Радянської Росії [1]. У результаті зміни кордонів та політичних сил, змінювалось також

ставлення до церковних структур та їхньої діяльності на окупованих територіях.

Мета дослідження – проаналізувати становище Римсько-Католицької Церкви на Волині перед початком Другої світової війни.

Результати дослідження. Територія Луцької дієцезії Римсько-Католицької Церкви у 1939 р. становила 38 678 км², яка фактично не змінилась від 28 жовтня 1925 р., коли Папа Римський Пій XI буллою *Vixdum Poloniae unitas* відокремив Луцьку дієцезію від Житомирської [5, 351]. На території Луцької дієцезії проживало близько 2 300 000 мешканців, з них: українці (приблизно 1 610 000 чоловік), поляки, євреї (221 700 чоловік), німці (51 900 чоловік), чехи (33 900 чоловік), росіяни (25 300 чоловік) [3, 20]. Згідно костельних архівів, католиків нараховувалось 321 477 чоловік [4, 117]. Серед інших національностей були поширені литвини, білоруси та караїми [6, 65].

Станом на 1926 р. Луцькою дієцезією керував єпископ Адольф Петро Шельонжек [2, 21], а від 1928 р. його помічником став єпископ Стефан Вальчикевич [2, 23]. Допоміжним керівним органом для єпископа Шельонжека було Управління Луцької дієцезії, яке складалося з різних профільних відділів: адміністративний, науки та мистецтва, віри і моральності, фінансовий, статистичний, навчальний та відділ східного обряду. У тому ж році було відкрито дієцезіальну друкарню, яка окрім духовної літератури займалась видавництвом «Луцького дієцезіального щомісячника» (1926–1939); тижневика «Католицьке життя» (1930–1939); «У справі Божій» (1935–1939); «За віру» (1936–1939) [2, 22].

Протягом 1926–1932 рр. при Управлінні Луцької дієцезії працював Генеральний секретаріат у справах Суспільної Акції – суспільна організація, яка мала на меті допомогу потребуючому населенню та займалася благодійництвом. 22 лютого 1932 р. була заснована Католицька Акція – організація, яка формувалась з мирян та займалася працею з молоддю: створення народних бібліотек та читальнь, організація лекцій, конференцій, різного виду курсів для молоді (станом на 1937 р. нараховувалось 102 місцеві організації, учасниками яких було понад 4000 осіб). У 1936 р. засновується Комітет віри та моральності, який займався розвитком віри. У 1938 р. свою роботу розпочинає Інститут вищої релігійної культури [2, 23].

З огляду на умови життя, які відрізнялись в різних частинах Волині, змінювалась густина заселення регіону. Так, наприклад на

Поліссі проживало вдвічі менше населення, аніж в інших куточках Волині. З огляду на таке становище, кількість католицьких парафій відрізнялась по кількості [6, 73]. Станом на 1 серпня 1939 р. Луцька дієцезія налічувала 165 парафій, хоча згідно планів мало бути 189 [3, 26].

Важливо підкреслити, що перед вибухом Другої світової війни у Луцькій дієцезії функціонували чоловічі та жіночі згромадження. Серед них були: Орден Братів Менших Капуцинів, Місіонери Облати Непорочної Марії, Товариство Ісусове, Орден братів босих Пресвятої Діви Марії з гори Кармель, Конгрегація Святого Хреста, які прибули з США до Луцької дієцезії та Конгрегація Ораторіум св. Філіпа Нері. До жіночих орденів належали Сестри Бенедиктинки Місіонерки, Сестри Францисканки Родини Марії, Сестри Непорочного Зачаття Діви Марії, Сестри Божого Провидіння, Сестри св. Йосифа, Сестри св. Домініка, Сестри Служебниці Пресвятої Діви Марії Непорочної, Сестри Доньки Найчистішого Серця Діви Марії, Сестри св. Терези від Дитяти Ісус [3, 25].

Висновки. Підсумовуючи проаналізований матеріал, можна зробити висновок, що напередодні Другої світової війни становище Луцької дієцезії було у стані свого розквіту. Завдяки старанням служителів Церкви, діяльності чернечих згромаджень, видавництву релігійної та освітньої літератури, вдалось підняти рівень духовності та релігійності серед населення. Вагомим є той факт, що значно збільшилась кількість парафій, що дозволило священникам виконувати свої обов'язки та повній мірі залучати мирян до розвитку духовності та підтримки релігійного життя краю. Церква не залишалась осторонь благодійності, тому окрема гілка діяльності була спрямована на допомогу потребуючим.

Джерела та література

1. 1939 – підписано пакт Молотова-Ріббентропа. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/serpen/23/1939-pidpysao-pakt-molotova-ribbentropa>
2. Оліх А. Завдяки їм. Луцьк, 2016. С. 21–23.
3. Dębowska M., Kościół katolicki na Wołyniu w warunkach okupacji 1939–1945. Rzeszów, 2008. S. 20, 25–26.
4. Elenchus ecclesiarum et cleri saecularis et regularis diocesis luceoriensis pro Anno Domini. 1938. S. 117.
5. Kumor B. Granice metropolii I diecezji polskich (966–1939). Lublin, 1969. S. 351.
6. Mędrzecki W. Województwo wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1988. S. 65, 73.

Цведель К. К. – студентка групи ДС-62Мз факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Ярош О. Б. – д. і. н., професор кафедри політології, управління та державної безпеки ВНУ імені Лесі Українки

Реалізація державної мовної політики в Україні

Постановка проблеми. Із давніх часів мова, як чинник державності, відігравала провідну роль. Її політичний аспект найточніше визначили древні римляни: «чия мова – того і влада» [7]. А визначний український вчений і громадський діяч, згодом митрополит і перекладач Біблії Іван Огієнко називав мову душею кожної національності, її святинею і найціннішим скарбом: «І поки живе мова, житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом...» [5, 7]. Важливість державної мови полягає в тому, що вона є однією з основних ознак самостійності і суверенності держави, а також засобом офіційного спілкування в країні. Тому є необхідність у дослідженні проблематики реалізації мовної політики в Україні.

Метою дослідження є особливості реалізації державної мовної політики України.

Результати дослідження. Всі існуючі визначення терміну «державна мовна політика» здебільшого характеризують за двома основними ознаками: 1) як частину національної політики певної держави; 2) як сукупність заходів, спрямованих на певний мовний розвиток [2]. Реалізація державної мовної політики забезпечується Конституцією України (ст. 10), законами України, указами Президента України, розпорядженнями Кабінету Міністрів, нормативними актами органів державної влади і місцевого самоврядування.

Документом, відповідно до якого українській мові було надано статус державної мови, став закон «Про мови в Українській РСР», ухвалений Верховною Радою УРСР 28 жовтня 1989 р. [1]. Після здобуття Україною незалежності мовна політика здійснювалася більше на папері, була декларативною. Можна вважати, що єдиним важливим здобутком тих років стало підтвердження у новій Конституції України 1996 р. статусу державної для української мови і тлумачення цього статусу Конституційним судом України.

У лютому 2010 р. Указом Президента України В. А. Ющенка була схвалена Концепція державної мовної політики. У ній проведено аналіз сучасного стану мовної ситуації в Україні; досліджено причини виникнення мовної проблеми; визначено завдання щодо розв'язання мовних проблем [3].

У липні 2012 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про засади державної мовної політики», який встановлював українську мову державною, але істотно розширював використання регіональних мов, якщо кількість носіїв цих мов була не менше 10 % від населення певного регіону, а в окремих випадках й менше 10 %. Дія закону розповсюджувалась на 18 мов [7]. У лютому 2014 р. даний закон був скасований Верховною Радою, а в лютому 2018 р. рішенням Конституційного Суду України визнаний неконституційним.

Після скасування зазначеного Закону правову прогалину у сфері законодавчого врегулювання державної мовної політики заповнило прийняття у квітні 2019 р. Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що дозволило закрити більшість питань щодо статусу державної української мови. Закон набрав чинності 16 липня 2019 р. і впроваджується поступово. Використання української мови вже є обов'язковим у роботі лікарів, освітян, державних службовців, правоохоронців, а з січня 2021 р. – працівників сфери послуг [8].

Майже одночасно з набранням чинності данного закону український уряд схвалив Стратегію популяризації української мови до 2030 р. «Сильна мова – успішна держава». Відповідне рішення було прийнято на засіданні Кабінету Міністрів України 17 липня 2019 р. [6]. Ця Стратегія визначає мету, стратегічні цілі та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної мовної політики найближчими роками, та охоплює всі сфери суспільного життя. Реалізацію Стратегії заплановано в три етапи: 2019–2020 рр. – пріоритетним напрямом є вивчення поточного стану сфери застосування державної мови; 2021–2025 рр. – збільшення комунікативного і демографічного потенціалу української мови, формування цілісного україномовного інформаційно-культурного простору; 2026–2030 рр. – пріоритетом визначено підвищення загальної мовної культури населення та розвиток і поглиблення процесів, реалізація яких розпочалася в попередні роки.

Виходячи з положень останніх законодавчих актів, найважливішими подальшими кроками розвитку мовної політики мають стати: створення центрального органу із повноцінною вертикаллю спеціалізованих органів для здійснення мовної політики в галузі мовного планування і будівництва; упорядкування й наповнення змістом механізму контролю за дотриманням чинного законодавства щодо мови [4, 5].

Висновки. Таким чином, державна мовна політика має бути спрямована, насамперед, на утвердження української мови не лише як офіційної державної мови, а й на свідоме використання її як повноцінної мови спілкування громадян України. Наша країна не зможе забезпечити свою державну індивідуальність та самобутність до того часу, доки відсутні належні знання сучасної української літературної мови і ділового мовлення та бажання розмовляти нею у депутатів Верховної Ради, інших високопосадовців, працівників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Діяльність Уповноваженого із захисту державної мови при Президентові України (мовного омбудсмена) та утвореної урядом Національної комісії зі стандартів державної мови на сьогоднішній день є неефективною, тому актуальним є створення Національної Ради з мовної політики при Президентові України, яка змогла б забезпечити законодавче регулювання та контроль за дотриманням процесу реалізації мовної політики.

Джерела та література

1. Андрієнко Л. Мови України в мовному законодавстві і мовній політиці. *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ: зб. наук. пр.* Київ: ВД Дмитра Бураго, 2019. 688 с.
2. Гришина Н. М., Бігарі М. І. Державна мовна політика в Україні: зміст та підходи до реалізації. *Ефективність державного управління: зб. наук. пр.* 2019. Вип. 4 (61): у 2 ч. Ч. 1/за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів: ЛПІДУ НАДУ, 2019. С. 86–97. URL: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.61.2019.198502> (дата звернення: 12.03.2021).
3. Концепція державної мовної політики. Схвалено Указом Президента України від 15.02.2010 р. № 161/2010. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/210 (дата звернення: 14.03.2021).
4. Куц Ю. О. Сучасна мовна політика Української держави: управлінсько-правовий аспект. Теорія та практика державного управління. 2017. Вип. 1 (56). С. 1–6.
5. Мова і політика: наукове видання. Київ: Ін-т Відкритої Політики, 2000. 64 с.

6. Стратегія популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава». Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 № 596-р (із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням КМ № 1585-р від 16.12.2020). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show//596-2019-p (дата звернення: 14.03.2020).
7. Чеховська М. М., Шлапаченко В. М. Державна мова як складова інформаційного суверенітету держави. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2018. № 2. С. 104–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2018_2_14 (дата звернення: 17.03.2021).
8. Шмагун А. В. Завдання та перспективи української моделі мовної політики. URL: pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/35.pdf (дата звернення: 15.03.2021).

Швець І. В. – аспірантка кафедри історії України та археології

ВНУ імені Лесі Українки;

Шваб А. Г. – д. і. н., професор кафедри історії України та археології

ВНУ імені Лесі Українки

Соціально-психологічна специфіка адаптації переселенців Волинської губернії в Сибіру (кінець XIX – початок XX століття)

Постановка проблеми. У вивченні колонізаційного руху селянства за Урал особливе місце займає соціально-психологічна адаптація переселенців, їх інтеграція до нових умов з позиції облаштування в регіоні, пристосування до навколишнього географічного та соціального середовища. Дослідження цього аспекту суттєво розширює розуміння причин міграції, природи труднощів пов'язаних із переселенням, дослідженням процесу адаптації до нових умов, відстеженням соціально-психологічних змін в ментальності переселенців.

Мета дослідження – визначити соціально-психологічну специфіку адаптації переселенців за Уралом в кінці XIX – на початку XX ст.

Результати дослідження. Ключем до пояснення масового характеру переселенського руху селян за межі кордонів стабільного середовища, може служити явище адаптації. Сучасні наукові підходи трактують явище адаптації, перш за все, як комплекс пристосуваль-

них реакцій людини до постійно змінюваних умов зовнішнього і внутрішнього середовища. Процес вироблення стійких поведінкових стереотипів, функціональних реакцій, за допомогою яких досягається ефект життєдіяльності. Особистість і середовище в ході даного процесу знаходяться в динамічній рівновазі, їх співвідношення постійно змінюється [4]. У сучасних соціально-психологічних дослідженнях повсюдно визнається, що міграційні переміщення в регіони, які характеризуються незвичайним природним середовищем, призводять до значних змін міжособистісних контактів, соціального статусу, життєвих стереотипів, сформованої системи взаємодії з оточенням і неминуче вимагають перегляду установок, відносин, уявлень про соціальні ролі таким чином, щоб вони були адекватні новим сформованим умовам [3].

Оцінка ролі цього процесу в досягненні збалансованості системи «Людина-середовище», дає підставу розглядати соціально-психологічну адаптацію як самостійне явище. Беручи до уваги ту обставину, що адаптація – це не тільки результат зближення індивіда або групи людей до нових соціокультурних умов, а значною мірою, постійний пристосувальний процес. Можна виділити основні універсальні елементи адаптаційного циклу, до розряду яких варто віднести наявність адаптивної ситуації і адаптивних бар'єрів[3]. Своєрідність адаптивної ситуації в місцях вселення мігрантів визначалася різними факторами, які вплинули на здатність і темпи пристосування переселенців до умов регіону. Далеко не останню роль в цьому процесі відіграв природно-географічний комплекс, окремі елементи якого часто виступали прямим спростуванням того образу Сибіру, який формувався у свідомості переселенців на батьківщині. Найважливішим компонентом адаптивної ситуації, що склався в ході колонізаційного процесу, було соціальне середовище, в якому були змушені діяти мігранти.

Характеризуючи середовище, в якому опинилися переселенці, слід більш детально зупинитися на характеристиці укладу життя автохтонного населення, ранніх освоювачів Сибіру (так званих «старожилів») і особливостях початкового освоєння Зауралля. Виділяючи сибіряків-старожилів в окрему групу, більшість дореволюційних дослідників сходилися на думці, що до цієї категорії слід відносити осіб, які проживали на цих територіях досить довго та втратили зв'язок і спогади про первісну батьківщину. Таким чином, друге і

наступні покоління сибіряків ставали носіями зміненої, на сибірському ґрунті культури. Сибіряки, на думку дослідників дореволюційного періоду, володіли тими відмітними властивостями, які були притаманні всім колоністам в умовах освоєваних регіонів. Освоєння сибірських земель, яке вимагало величезної енергії, розвинуло в сибіряків дух підприємливості, звички покладатися тільки на себе. Стереотипи поведінки сибіряків, що склалися під впливом природних умов регіону переміщення, визначили специфіку адаптації переселенців, сприяли пролонгації процесу їх особистого і господарського пристосування до нових умов життя [1, 300]. З очевидністю цих умов нові переселенці стикалися вже при першому зіткненні з сибірським соціумом: більшою мірою в ситуації спільного проживання зі старожилами, в меншій – при утворенні самостійних селищ [2, 342]. При певних контактах між старожилами і переселенцями в першу чергу зверталася увага на відмінності в мові, одязі, обрядах. Протиставлення старожилів переселенцям по лінії «ми – вони», «Свої – чужі» свідчило про те, що адаптивні бар'єри відбивали систему об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх факторів, гальмували пристосування особистості (групи) до ситуацій [3].

До розряду основних адаптивних перешкод, котрі стримували процес «вселення» переселенців в соціальну структуру сибірського життя слід віднести: світоглядний, емоційно-психологічний, ситуативний, тимчасовий бар'єри [3]. Варто припустити, що соціально-психологічна адаптація має стадійний характер і включає в себе три періоди: первинної, стабільної адаптації та адаптаційного стомлення. На думку психологів, період первинної адаптації відповідає реакціям тривоги, стабільної адаптації – стадії опору, а адаптаційного стомлення – стадії виснаження [3]. З огляду на цю обставину, найбільш репрезентативним свідченням про порушення процесу адаптації, є статистичні показники повернення в місця попереднього проживання та покинутих господарств. У разі успішного подолання адаптивних бар'єрів, по закінченню досить тривалого часу частина переселенців ставала повноправною частиною сибірського соціуму, втягувалася в господарське життя регіону, облаштовувала свої господарства, домагаючись економічного успіху.

Висновки. Таким чином, міграційна мобільність і адаптивна готовність селян-переселенців з Європейської частини імперії та Волинської губернії зокрема, формувалася внаслідок комплексного

багатофакторного впливу. Вивчення переселенської активності та адаптаційних можливостей, чинників природно-географічного, економічного і соціально-психологічного характеру дозволило визначити деякі універсальні закономірності міграцій, та відкрило широкі можливості для прогнозування причин і результатів масових міграцій.

Джерела та література

1. Кауфман А. А. Переселение и колонизация. Санкт-Петербургъ, 1905. 349 с.
2. Колонизация Сибири въ связи съ общимъ переселенческимъ вопросомъ. Санкт-Петербургъ, 1900. 374 с.
3. Чуркин М. К. К вопросу об эмоционально-психологическом аспекте адаптационных возможностей мигрантов в процессе переселения и обустройства на новых местах (на материале переселенческого движения в Западную Сибирь крестьянства Черноземного Центра России во второй половине XIX – начале XX вв.). URL: <http://sib-subethnos.narod.ru/p2005/Churkin1.htm> (дата звернення: 15.03.2021).
4. Чуркин М. К. «Неудобный класс»: крестьянство в переселенческом движении в Сибирь (вторая половина XIX – начало XX века). URL: <https://docplayer.ru/39604560-Neudobnyy-klass-krestyanstvo-v-pereselencheskom-dvizhenii-v-sibir-vtoraya-polovina-xix-nachalo-xx-veka.html> (дата звернення: 16.03.2021).

Mekisa D. Yu. – master’s degree student of the History, Political Science, and National Security faculty of Lesya Ukrainka Volyn National University;

Smalko L. Ye. – associate professor at Foreign Languages for Humanities department of Lesya Ukrainka Volyn National University

Otto I the Great Image in the Chronicles “*The Deeds of the Saxons*” by Widukind of Corvey

Formulation of the research problem. The personality of Otto I, byname Otto the Great, has always aroused the interest of historians. The analysis of the research into the problem has revealed that the scholars interpret his reign as the true beginning of the Holy Roman Empire and describe Otto I as the most powerful Western European ruler of that time. However, a comprehensive analysis of this ruler image in terms of the authentic sources is still topical for historians.

The goal of this study is to elucidate the personality of Otto I the Great using a case study of Widukind of Corvey's chronicles *The Deeds of Saxons*.

Statement regarding the basic material of the research. Otto the First was a German king, emperor, and creator of the Holy Roman Empire. In historiography, the period of his reign is also known as the Ottonian Renaissance. According to historical sources, it was the epoch of true revival of social and cultural life: there appeared scriptoriums, literary activity was flourishing, and Latin was intensively studied at the royal court [1, 123].

Many prominent historians, among them V. D. Balakin and P. Wilson, contributed greatly to a better understanding of the issues concerning the classical history of Germany in the Middle Ages. The Saxon Chronicles of Widukind of Corvey (925–980), an educated monk who lived at the court of Henry I, is one of the most significant sources on the German history of the tenth century. Observing royal court life allowed the author to describe vividly and accurately the reign of the first German kings, particularly Henry I (919–936) and his son Otto the First (936–973), byname the Great [2, 201].

Widukind of Corvey begins his story of Otto I with his coronation, bypassing the mention of his childhood. Otto I appears before us not as an ordinary ruler but as a God-chosen man: “Here I bring you Otto, whom God chose, Emperor Henry once appointed, and now all the princes have chosen a king, and when you approve this choice, show it by raising your right hand to heaven”, with these words, the Archbishop of Mainz addressed those present at the action [3]. The chronicles read that there were no opponents to electing Otto as a king. Thus, from the very beginning of Otto I's reign, the closest to him surrounding attempted to oppose the person of the ruler to all others in order to emphasize the divinity of his personality and, therewith, his power. In this context, we can argue that the royal dynasty began to form.

Further, the chronicle reads: “Take this sword and defeat all the adversaries of Christ, barbarians and bad Christians; by the will of God, you have been given power over the entire Frankish state to maintain lasting peace among all Christians” [3]. We can interpret these words as an expectation that the monarch will act as a guarantor of peace and stability in Christendom. The insignia given to the king was to serve him a reminder that he “should punish his subjects with paternal severity and extend a hand of mercy first of all to the servants of God, widows, and orphans” [3].

Widukind portrays Otto I as a remarkably just and impartial person, and to confirm it, he mentions situations when the king's subjects chose him to be their "protector and mediator" because they strongly believed in the King's justice.

To show the legitimacy of the election of Otto as a king, the chronicler emphasizes that Otto "was the eldest and best of the brothers". However, we know that there was another elder brother, Thankmar[4]. The chronicle also mentions that the emperor was a faithful friend and highly valued his friendly ties: "he did not deny his friends anything and was more loyal to them than anyone else" [4].

To describe King's leisure time, Widukind uses purely aristocratic and noble amusements to emphasize the king's supremacy over all others: "He often went hunting, loved to play chess, sometimes with royal dignity he showed a passion for horseback riding" [4]. Widukind described in detail the appearance, behavior, and character of the future emperor, noting that in his deeds, he was the best of all mortals: «famous primarily for his piety, he was better than all other mortals in the deeds, always kind, except, when he instilled fear with his royal instructions»[3]. The author details that the emperor often sacrificed his sleep to devote more time to public affairs, showing that the king always cared about his subjects: "moderate about sleep, he even in a dream always talked about something, so he seemed vigorous" [4].

To convey a positive image of Otto, the chronicler, when describing the monarch's intellectual capabilities, states that he learned to read in a very short period of time: "His abilities were absolutely unbelievable because after the death of Queen Edith, he, being illiterate before, learned literacy so masterfully that could read and understand books quite freely. Furthermore, he was able to speak the Roman and Slavic languages and, which was a rare fact, he considered it estimable to use them" [4]. Widukind emphasizes the king's extraordinary endurance, noting that he was much more resilient to difficulties than one could expect from a man who had been brought up as a prince and a member of the aristocratic family since childhood.

Conclusions. In general, this study has revealed that Widukind of Corvey depicted an idealized image of Otto I. He is the guarantor of peace in the state, a skillful military leader, a defender of all Christians, and, in general, faithfully performs all the duties entrusted to him. Otto I the Great appears as a remarkably just ruler who enjoyed popularity among both the nobility and the poor.

Sources and literature

1. Balakyn V. D. *Tvortsi Sviashchennoi Rymskoi ymperyi*. Moskva, 2004. 356s.
2. *Vydukynd Korveiskyi. Deianyia Saksov [The Deeds of Saxons].* Кн. 2 [Book 2].
Per. H. E. Sanchuka. *Tekst vosproyzyvodytsia po yzdaniiu: Vydukynd Korveiskyi. Deianyia saksov.* Moskva, 1975. URL: <http://www.vostlit.info/Texts/rus/Widukind/frame2.htm> (дата звернення: 24.03.2021).
3. *Vydukynd Korveiskyi. Deianyia Saksov [The Deeds of Saxons].* Кн. 3 [Book 3].
Per. H. E. Sanchuka. *Tekst vosproyzyvodytsia po yzdanyiu: Vydukynd Korveiskyi. Deianyia saksov.* Moskva, 1975. URL: <http://www.vostlit.info/Texts/rus/Widukind/framevved3.htm> (дата звернення: 22.03.2021).
4. Wilson P. *The Holy Roman Empire: A Thousand Years of Europe's History.* London, 2016. 942 p.

Грицина К. В. – студентка I курсу
ОС «Бакалавр» спеціальності 034
«Культурологія» ВНУ імені Лесі Українки

Проблемний аспект функціонування релігії у контексті сучасної культури

Постановка проблеми. Відомо, що релігія є поліфункціональною. Вона виконує, до прикладу, світоглядну, компенсаційно-терапевтичну, регулятивну функції і багато інших. Я виділяю також роль релігії як стримуючого механізму, який змушує людей відчувати рамки: моральні, етичні; спонукає до контролю над собою. На мою думку, у буремному ХХІ ст. релігія потрібна як ніколи, щоб не допустити руйнівну анархію. Людству потрібні гальма і їхню роль виконує релігія. Проте парадокс полягає у тому, що інколи релігія як соціальний інститут дуже консервативно виступає за або проти таких явищ, які у сучасному світі є необхідними для розвитку цивілізованого суспільства.

Мета дослідження. Висвітлити проблемний аспект функціонування ролі релігії у контексті сучасної культури.

Результати дослідження. Релігія тісно пов'язана з політикою, заперечувати це не має ніякого сенсу. Проте цей зв'язок негативно впливає на гендерну рівність. Професорка політології, гендерної та політичної теорії Лондонської школи економіки Енн Філіпс зазначає, що впродовж багатьох століть релігійні лідери наголошували на тому, що головним обов'язком жінки є підкорення, вони зображували жіночу сексуальність як руйнівну силу [4, 35–58]. Релігійні погляди і нині є ключовими аргументами в багатьох політичних дискусіях, передусім, коли йдеться про гендерну політику та політику сексуальності. Так, в березні 2012 р. Українська Греко-Католицька Церква

звернулася до Верховної Ради України з вимогою заборонити аборти. Наступного дня в парламенті був зареєстрований законопроект про заборону абортів. Продиктовані релігією принципи святості життя і шлюбу часто стають важким тягарем жінок, які нерідко потерпають від домашнього насильства і що на власному тілі відчують наслідки пологів та вагітностей [1, 8]. Також на думку релігійних правих, послаблення інституту сім'ї та суспільної моралі викликано гендерною політикою, фемінізмом та видимістю ЛГБТ-спільноти [1, 10]. Консервативна позиція багатьох церков стосується саме гомосексуальності. Загалом, значна частина дискримінаційних законодавчих ініціатив запроваджується саме під егідою захисту дітей, моральності, духовних та християнських цінностей. Проте варто зазначити, що в інтерв'ю 2020 р., відображеного у документальному фільмі Євгена Афінеєвського «Франческо», Папа Римський Франциск виступив з підтримкою цивільних одностатевих шлюбів. З подібним посилом він висловлювався і раніше, але це було першим офіційним закликом до толерантності зі сторони церкви [3].

Висновки. У підсумку зазначимо, що релігія є невід'ємною частиною життя людини. Як соціальний інститут вона має великий вплив на розвиток суспільства. Саме тому важливо, щоб релігійні діячі інколи відступали від строгого консерватизму для того, щоб «рухатися в ногу з часом», тобто розуміти духовні потреби сучасної людини. Позиція Папи Римського дає приклад іншим конфесіям у цьому контексті і показує нам, що церква рухається на зустріч викликам ХХІ ст.

Джерела та література

1. Гендер, релігія і націоналізм в Україні/Г. Гриценко, Л. Пагуліч, Н. Чермалих, Г. Ярманова. Київ, 2012.
2. Дудко Є. Рух за гендерну рівність у християнстві. 2016. URL: <https://commons.com.ua/uk/ruh-za-gendernu-rivnist-u-hristiyanstvi/> (дата звернення: 26.03.2021).
3. Папа Римський висловився на підтримку цивільних союзів ЛГБТ-пар. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-papa-rymskyi-lhbt/30905518.html> (дата звернення: 26.03.2021).
4. Phillips A. Religion: Ally, Threat or Just Religion? A Debate on the Public Role of Religion and its Social and Gender Implications. *Gender and Development*. Paper No. 5. Geneva: UNRISD, Heinrich Boell Stiftung, 2009. P. 59.

Кондратюк М. І. – студентка III курсу
факультету історії, політології
та національної безпеки
ВНУ імені Лесі Українки

Функціонування музейних центрів Австрії в умовах пандемії COVID-19

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 зупинила роботу та ефективне функціонування музеїв у всьому світі, загрожуючи їх фінансовому стану та життєдіяльності [2]. Вона стала справжнім випробуванням і для музеїв Австрії. Наприклад, музейні заклади тільки одного Відня зіткнулися з втратами доходів до 80 %, що становить сотні тисяч євро на тиждень [1]. Тому корисним буде узагальнення досвіду музейних закладів Австрії, які відчують різносторонню державну підтримку, щодо перебудови діяльності з метою підтримання власного функціонування в умовах пандемії COVID-19.

Мета дослідження – висвітлити основні заходи музеїв Австрії, спрямовані насамперед на розширення комунікації для ознайомлення з представленими колекціями, пошук можливостей для повноцінного функціонування і розвитку.

Результати дослідження. Початок і розширення масштабів пандемії у змусили музеї Австрії з березня 2020 р. зачинити двері для відвідувачів на різні періоди часу. З метою виходу з такої кризової ситуації вони вдалися до використання нових форм роботи, що базуються на залученні новітніх технологій. Зокрема, музейні заклади створюють цифровий інвентар із внутрішніми базами даних та управлінням правами при організації виставок. Музеї активно використовують цифровізацію, веб-сайти, соціальні медіа та програми для смартфонів і планшетів, щоб привернути увагу ширшої аудиторії. Так, музеї прискорили оцифрування колекцій, яке має метою повноцінне досягнення цілей музею – дослідження, збереження, представлення світових культурних цінностей. Однак цей процес непростий, оскільки його здійснення містить чимало правових колізій. Австрійське законодавство про авторське право не завжди дозволяє на закон-

них підставах широкомасштабне оцифрування без відповідного попереднього дозволу. Якщо музей вирішує оцифрувати і таким чином поширити відомості про свою колекцію, то обов'язково потрібно попередньо ретельно перевірити статус авторського права кожного об'єкта, щоб переконатися, що закон про авторське право не порушується.

Однією з найпопулярніших сьогодні форм посилення інтересу до збірок музеїв, що їх використовують музейні фахівці Австрії, є віртуальні екскурсії – унікальні подорожі експозиціями музейних закладів. Поширення таких інноваційних форм, коли експозиційний матеріал знаходиться в електронному просторі та доступний для широкого кола відвідувачів, є досить вдалим засобом розвитку музейної справи. Головною його особливістю є те, що людина без великих затрат та через значні відстані може відвідати музеї Австрії, ознайомитися зі змістом їх експозиції, виставками тощо.

Музейні заклади Відня пропонують віртуальні подорожі шляхом онлайн-турів. Кожен бажаючий може оглянути збірки Альбертіни, Музею мистецтв Відня, палац Шенбрунн [3; 4]. Шанувальники відомого австрійського художника, графіка, представника віденської школи модерну Густава Клімта (1862–1918) отримують можливість ознайомитися з колекцією його полотен через екскурсію Бельведером, до якої приєднуються за допомогою соціальної мережі Facebook.

Бажаючі оглянути Віденський природознавчий музей можуть здійснити віртуальну екскурсію, надану Google Street View. Австрія не є частиною Google Street View через суворі закони про конфіденційність даних у країні, тому екскурсія в 39 виставкових залах музею за технологією Street View є новинкою. Одне з останніх нововведень – цифровий планетарій з технологією проєкції *fulldome*, що дає відвідувачам можливість здійснити захоплюючі віртуальні подорожі до краю галактики Чумацький Шлях або кілець Сатурна. Завдяки додатку Arts & Culture можна побувати в будь-якому музеї Австрії та насолодитися найвідомішими колекціями австрійського мистецтва [5].

Австрійські музеї значну увагу звертають також на безпеку власних колекцій. Це пов'язано з примусовим закриттям частини музейних закладів та різким скороченням обслуговуючого персоналу, потребою дотримання умов зберігання експонатів, дуже чутливих до різних природних чинників.

Висновки. Таким чином, в умовах пандемії COVID-19 музейні заклади Австрії, спираючись на державну підтримку, рекомендації міжнародних музейних організацій перебудовують власну роботу у напрямі оцифрування колекцій, розробки онлайн-контенту, зокрема, віртуальних екскурсій, гарантування безпеки музейних збірок, соціального захисту музейного персоналу, ін.

Джерела та література

1. Музеї, музейні фахівці та COVID-19: ICOM та ЮНЕСКО підготували звіти. URL: <https://prostir.museum/ua/post/42886>
2. ЮНЕСКО: Кожен восьмий музей у світі через пандемію може закритися назавжди. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/24710/2020-05-20-yunesko>
3. Belvedere Museum Vienna. URL: <https://www.belvedere.at/en>
4. Museum ALBERTINA. URL: <https://www.albertina.at/besuch/erreichbarkeit>
5. Naturhistorisches Museum Wien. URL: <https://www.nhm-wien.ac.at>

Леміш О. Л. – студентка II курсу факультету культури та мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки;
Шурдак М. І. – к. мист., ст. викл. кафедри історії та теорії мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки

Використання бас-гітари та контрабаса у музичних колективах

Постановки проблеми. На початку ХХ ст. гастролюючі колективи зіштовхнулися з проблемою транспортування об'ємних музичних інструментів, тому тогочасні музичні майстри створювали сучасні, простіші в транспортуванні музичні інструменти. До числа інструментів, які зазнали змін увійшли контрабас та бас-гітара, які подібні за своєю будовою та функційним значенням. Проте, використання якого музичного інструменту є пріоритетнішим?

Мета дослідження: порівняти основні характеристики контрабаса та бас-гітари, виділити спільні та відмінні риси обох. Визначити їх функціональне значення в колективах.

Результати дослідження. На перший погляд контрабас та бас-гітара є абсолютно різними музичними інструментами, проте якщо уважніше розглянути їхні характеристики можна побачити низку спільних ознак, серед яких такі:

1) діапазон звучання. Бас-гітара, так як і контрабас звучить в низькому регістрі. Найнижчим звуком бас-гітари є нота «мі» контроктави, а найвищим нота «соль» першої октави. У контрабаса діапазон звучання відрізняється від бас-гітари лише верхньою границею, яка досягає ноти «сі» першої октави, що свідчить про ширші виконавські можливості інструменту;

2) функції. У контрабаса та бас-гітари однакові функції у колективах: вони відіграють роль «музичного фундаменту», басової основи, надаючи більшої широти звучання та могутності музичних творів.

Окрім спільних ознак, інструменти мають і відмінні характеристики:

1) розмір. Розмір контрабаса досягає 1,8 м у висоту, а дека та обичайка створюють об'ємність корпусу інструменту. На відміну від контрабаса бас-гітара є меншою за розміром та об'ємом через те, що складається з суцільного шматка дерева без порожнини всередині;

2) якість звуку. На відміну від бас-гітари контрабас має більш природній звук, тому, що має резонуючі отвори за допомогою яких виникає акустичне звучання. А бас-гітара у своїй будові має звукознімачі, за допомогою яких передає сигнали до акустичної системи, яка перетворює їх у звук, проте цей звук часто звучить «штучно», «порожньо»;

3) спосіб звуковидобування. Контрабас є струнно-смичковим інструментом, це означає, що на ньому можна грати як і піццікато, так і за допомогою смичка, який надає тембрально-насиченого звучання музичним творам. На бас-гітарі можна грати піццікато та за допомогою медіатора, який надає більш різкого та короткого звучання;

4) поза під час гри на інструменті. Існує дві пози для гри на контрабасі: стоячи і тримаючи інструмент лівою рукою за гриф (піццікато) та сидячі на високому стільці (з використанням смичка). На бас-гітарі теж можна грати як і стоячи, так і сидячі, проте висота стільця не впливає на зручність виконання та спосіб звуковидобування;

5) точність інтонування. Контрабас на відміну від бас-гітари не має у своїй будові ладів, тому для «чистого» інтонування виконавець-інструменталіст повинен чути та розрізняти висоту звучання самостійно. Саме гра на контрабасі розвиває гостроту музичного слуху у виконавця, адже під час гри музикант-інструменталіст постійно слухає чистоту свого інтонування. У бас-гітари звуковисотність змінюється за допомогою ладів: рух вгору на один лад підвищує звук на 0,5 тона, звук вниз на один лад понижує звучання на 0,5 тона. В цьому випадку від виконавця не вимагається наявності абсолютного слуху, адже функцію чистого інтонування виконують лади.

Контрабас та бас-гітара мають однакове функціональне значення у колективах:

1) ритмічне. Створюють ритм своєю грою за допомогою ударів по корпусі. Можливе поєднання зі звучанням барабану для посилення ритмометрики;

2) гармонічну. Виконання пов'язаних між собою звуків та акордів в певному ладу;

3) мелодичну. Виконання музичних творів як солюючий інструмент.

Висновки. Провівши аналіз основних характеристик та функціональних значень ми дійшли до висновку, що як і контрабас, так і бас-гітара відіграють важливу роль у музичних колективах. Проте, роль контрабаса є вагомішою, оскільки окрім своїх спільних з бас-гітарою характеристик він має відмінні, вагоміші та необхідніші. Серед цих характеристик такі: якість звуку (контрабас звучить більш акустично, «природньо»), спосіб звуковидобування (гра смичком надає приємне тембральне та густе забарвлення), більший діапазон звучання. Контрабас – це основа будь-якого колективу: його ритміка, гармонія, мелодія.

Джерела та література

1. Ариєвич С. Практическое руководство игры на бас гитаре. Москва: Музыка, 1983. С. 156
2. URL: <https://soundtimes.ru/simfonicheskaya-muzyka/putevoditel-po-instrumentam/kontrabas> (дата звернення: 30.03.2021).
3. URL: https://muztorg.ua/uk/index.php?route=information/aridius_news&aridius_news_id=99 (дата звернення: 30.03.2021).
4. Морген Л. Школа-самоучитель игры на контрабасе в эстрадном ансамбле. Москва: Сов. композитор, 1970. С. 50.

Мазур І. А. – студентка I курсу магістратури факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Чибирак С. В. – к. і. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Особливості інформаційного забезпечення діяльності Дубечненської ОТГ

Постановка проблеми. Розвиток інформаційного суспільства формує нові вимоги до роботи органів місцевого самоврядування, зокрема територіальних громад. Насамперед, виникає потреба забезпечення інформаційними ресурсами цих органів влади, які сприятимуть їх якісному функціонуванню. Це зумовлює актуальність обраної тематики дослідження.

Мета дослідження – аналіз інформаційного забезпечення в органах місцевого самоврядування на прикладі Дубечненської ОТГ.

Результати дослідження. Дубечненська об'єднана територіальна громада (далі – Дубечненська ОТГ) є досить молодою громадою, представницьким органом якої є Дубечненська сільська рада. На сільську раду покладені функції місцевого самоврядування.

Дубечненська ОТГ – громада, що розвивається у різних напрямках, зокрема і у сфері інформаційного забезпечення. Для того, щоб проаналізувати забезпечення інформацією ОТГ, необхідно з'ясувати визначення понять «інформація» та «інформаційне забезпечення».

Закон України «Про інформацію» визначає інформацію, як «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [3]. Тобто інформацією можуть бути певні факти про ту чи іншу подію, які зафіксовані та зберігаються на будь-яких носіях.

Інформаційне забезпечення – це наявність інформації, необхідної для здійснення управлінських процесів, та яка міститься в інформаційних системах. Здійснення інформаційного забезпечення неможливе без використання інформаційних та комп'ютерних технологій. Головною метою створення інформаційного забезпечення є підвищення якості управління та подальший розвиток організації [1, 20].

Створення інформаційного забезпечення в Дубечненській ОТГ дає можливість для проведення моніторингу за перебігом виконання організаційних, економічних та політичних завдань розвитку громади.

Дубечненська ОТГ дотримується принципу гласності. Це відображається у відкритості проведення засідань ради та прийняття рішень. У випадку якщо питання стосуються інформації з грифом «Для службового користування» та таємної інформації, тоді вони, відповідно до чинного законодавства, вирішуються в закритому режимі. Інші дії влади оприлюднюються в порядку, відповідно до регламенту Дубечненської сільської ради.

Гласність роботи сільської ради передбачає:

- доведення до відома жителів громади інформацію про план роботи ради;
- здійснення трансляцій засідань ради за допомогою мережі Інтернет, телебачення та радіомовлення.
- опублікування в засобах масової інформації звітних документів про роботу ради та прийнятих рішень
- створення умов для мешканців громади спостерігати за роботою ради;
- розміщення актів ради та окремих посадових осіб на офіційному сайті громади та сторінках в соціальних мережах [2].

Для підвищення ефективності роботи Дубечненської ОТГ доцільним є удосконалення умов для спостереження за її господарською діяльністю в плані актуальності, вірогідності і повноти. Також важливим аспектом є забезпечення взаємодії всіх потоків інформації від суб'єктів господарювання ОТГ, та підвищення оперативності її подання [4, 390].

Також ОТГ отримує інформацію від вищих органів державної влади. Інформація подається в законодавчих актах України, зокрема у Конституції України, Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», іншими законодавчими актами України, а також в указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, інших центральних органів, рішеннями обласних та районних рад тощо.

За допомогою інформаційних технологій та забезпеченням технічними засобами інформація в ОТГ надходить через електронну пошту, систему електронного документообігу АСКОД, та в паперо-

вій формі через засоби поштового зв'язку. Це дозволяє підвищити ефективність прийняття рішень та здійснювати контроль за роботою ради, забезпечити максимальну прозорість дій місцевої влади.

Висновки. Інформація є важливим елементом розвитку Дубечненської ОТГ. Інформаційне забезпечення ОТГ дає можливість їй ефективно розвиватися в усіх сферах, швидко опрацьовувати потоки інформації, що надходять в ОТГ. Для підвищення рівня інформаційного забезпечення Дубечненська ОТГ потребує оновлення технічних засобів, комп'ютерного парку та програмного забезпечення, що сприятиме підвищенню оперативності в управлінні.

Джерела та література

1. Денисенко М. П., Колос І. В. Інформаційне забезпечення ефективного управління підприємством. *Економіка та держава*. 2006. № 7. С. 19–24.
2. Про затвердження регламенту Дубечненської сільської ради. Рішення Дубечненської сільської ради від 05.12.2017 р. № 28/1. URL: <http://dubechnenska.gromada.org.ua/docs/284327/> (дата звернення: 26.03.2021).
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 26.03.2021).
4. Цаль-Цапко Ю. С., Мороз Ю. Ю. Інформаційне забезпечення управління територіальними громадами: аспекти статистики і фінансової звітності. *Проблеми економіки*. 2018. № 2. С. 389–395. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2018_2_52 (дата звернення: 26.03.2021).

Мамчур А. В. – студентка IV курсу
ОС «Бакалавр» спеціальність 034
«Культурологія» ВНУ імені Лесі Українки;
Столярчук Н. М. – к. філос. н., доцент
кафедри культурології
ВНУ імені Лесі Українки

Новації та експерименти у теоретичній і художній творчості Олександра Архипенка

Постановка проблеми. Україна дала світові багато талановитих людей, якими сьогодні ми можемо пишатися. Про постать митця Олександра Архипенка пересічні українці мало що знають, оскільки

за радянських часів його творчість свідомо замовчувалась. Митець змушений був виїхати на захід у пошуках новітніх знань про сучасне мистецтво і в прагненні до свободи творчості. Він став засновником кубізму у скульптурі, всесвітньовідомим новатором, експериментатором і бунтарем з філософським поглядом на життя, самобутнім світоглядом і унікальною концепцією творчості. Його постать, художня та теоретична творчість потребують нині наукового аналізу і вивчення.

Мета дослідження – здійснити культурологічний аналіз творчості О. Архипенка і відслідкувати новації, відкриття та експерименти, розроблені митцем.

Результати дослідження. З юних років О. Архипенка цікавила простота і магія східних мистецтв та міфології. Одним з його найбільших захоплень був Єгипет, його пластика, лаконічність і простота. Через деякий час митець заглибився у вивчення художньої культури Китаю, Індії і Стародавньої Греції. Від Леонардо Да Вінчі, Ботічеллі, сенсуалізму XVIII ст. він перейняв усвідомлення унікальності призначення митця.

XIX ст. видавалось йому надто репрезентативним, він же прагнув глибини, змістовності, духовності художніх образів. Скульптор намагався повернути мистецтву первісну сакральність, саме тому кожен його твір є такою собі жертвою Природі, у нього часто з'являються ритуальні танці, богині, боги війни й відродження [1].

В одному з есеїв О. Архипенка «Наука творчості» є такі слова: «Творчість нас веде в ті сфери, де матеріалізм не діє. Матеріалізм – це вчення про те, що існує зараз, і що існувало раніше, він більше орієнтований на минуле. Творчість – це завжди зв'язок із майбутнім; психологія творчості пов'язана з усім, що існує і це може існувати; творчість ніколи не консервативна; вона ніколи не загальмує еволюції. Відповідно до якогось універсального закону природи люди зараз відчують все більший потяг до духовного! Зараз пора для того, щоб започаткувати науку творчості...» [2]. І намагаючись відобразити духовні цінності у скульптурних образах, митець постійно перебував у стані творчого пошуку та експериментував – з формою, матеріалами, простором, ввів колір і рух, динаміку у пластичне мистецтво.

У своїх працях він пояснив, що протяжність і повсюдність творчого світового розуму, який відкривається нам космічним динаміз-

мом, ми асимілюємо і висловлюємо через мистецтво та винаходи. Абстрактні сили природи, що містяться у формі енергії всередині наших клітин, свідчать про вищу творчу організацію, таку собі приховану взаємозалежність, згруповану в серії дій, які складають творчу першість в людині. Їх здатність інтуїтивно, а також раціонально зосереджуватися на абстракції при сприятливих умовах може прорости як творчий розум і дух, що знаходить конкретне вираження в мистецтві.

Архипенко багато роздумував з приводу суті і призначення сучасного йому мистецтва. Він говорив, що загалом «мистецтво – для кожного, але не кожний – для мистецтва». Очевидно, автор мав на увазі, що, аби зрозуміти суть мистецтва, потрібно або мати вроджену здатність до творчості (інстинкт), або набути знань стосовно психологічного обґрунтування і філософії мистецтва.

Сучасне мистецтво, на його думку, більшою мірою пов'язане з індивідуальними переконаннями і поглядами, які є своєрідними моделями творчої свідомості, та з сучасною наукою і філософією. Воно повністю незалежне від доктрин, правил, норм або релігійних догм будь-якого типу [3].

Так, намагаючись ствердити свою свободу і незалежність, О. Архипенко прагнув створити власний варіант художньої реальності, внести у неї щось нове, свіже, сучасне. При цьому він точно знав, що ідея, яка ніби-то народилася у певної особи, насправді не належить виключно їй одній, бо всі ідеї вічно існують у Всесвіті в усі часи і можуть прислужитися будь-якій меті. Тобто ми їх запозичуємо, а потім знову повертаємо до всесвітнього сховища.

Таким чином, скульптор лише шукав своє поєднання уже відомих форм, творив власний стиль. Як він говорив: «У стилі міститься особистість митця, національні й расові ознаки, а також філософія і дух часу» [4].

Висновок. Таким чином, новації О. Архипенка проявились у використанні «відсутності матерії» – в моделюванні увігнутості, простору, прозорості і їх відбитків у тривимірній скульптурі, конструкціях і скульптурному живописі. Ще одним виявом новизни у творчості митця виступає його глибоке теоретичне філософсько-психологічне обґрунтування своєї творчості і мистецтва загалом. Таким чином у творах майстра органічно поєднані універсальні загальнолюдські цінності і новітні, нетрадиційні, оригінальні форми.

Джерела та література

1. Олександр Архипенко – український скульптор, роботи якого знаходяться у відомих музеях світу. URL: <https://artslooker.com/naydorozhchiy-ukrainskiy-skulptor-roboti-yakoho-znakhodiatsia-u-vidomikh-museyakh-svitu/> (дата звернення: 19.03.2021).
2. Життя і творчість Олександра Архипенка. URL: <https://xreferat.com/47/4407-3-zhittya-tvorch-st-oleksandra-arhipenka.html> (дата звернення: 19.03.2021).
3. Архипенко мистець скульптор художник. URL: https://studexpo.ru/297177/kulturologiya/mistetstvo_vsesvitu (дата звернення: 20.03.2021).
4. О. Архипенко – новатор і традиціоналіст. URL: <https://referat.co/ref/199280/read?p=1> (дата звернення: 20.03.2021).

Маркус А. О. – студентка I курсу факультету культури та мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки;
Столярчук Н. М. – к. філос. н., доцент
кафедри культурології
ВНУ імені Лесі Українки

Релігійні організації і секти: культурологічно-порівняльний аналіз

Постановка проблеми. Сучасний світ вирізняється максимальними проявами свободи і незалежності. Нині активно створюються нові релігійні рухи, секти, товариства й організації, котрі мають світоглядний, ідеологічний, парарелігійний характер і часто застерігають від швидкого кінця світу та апокаліптичних подій, закликають до морального очищення, розуміючи його доволі своєрідно. Часто релігійні секти, декларуючи максимальний прояв свободи для своїх вірян, на практиці сильно обмежують і контролюють їх волевиявлення. Тому важливо знати сутність і головні ознаки таких релігійних сект, які мають деструктивний характер і можуть чинити руйнівний вплив на соціальне, моральне, психологічне здоров'я вірян. У процесі дослідження окресленої проблеми виникає детермінаційна дилема: як відрізнити релігійну організацію і секту. Саме розмежування та порівняльний аналіз релігійних організацій і сект і є **метою дослідження.**

Результати дослідження. С́екта (*secta* – школа, вчення, від латин. *sequor* – слідує) – релігійне об'єднання, яке вченням і обрядами відрізняється від панівних релігійно-церковних організацій. Секти складаються здебільшого з колишніх вірян головної церкви, які, покинувши її, перебувають найчастіше у гострій до неї опозиції.

Багато нових релігійних груп (сект) приймає як програму своєї діяльності філософію New Age. Вони приймають положення, що ставлять під сумнів існування Біблійного, особового, трансцендентного, вічного Бога і Його провидіння щодо творення. Замість віри й любові до особового Бога пропонується віра в панкосмічну енергію, неособову енергетичну силу, а також обожнення себе самого. Ці групи у своїй діяльності посилаються на чотири джерела: окремі здобутки сучасної науки; релігії Сходу (у їх ідеології має місце ідея реінкарнації); психологію свідомого і підсвідомого; астрологію – езотеризм, гноза, окультизм [2].

У сучасному сектознавстві прийнято ділити секти на тоталітарні і класичні. Класичні або історичні, це ті релігійні секти, віровчення яких відрізняється від традиційних конфесій, але при цьому вони не несуть соціальної небезпеки, не травмують психіку людини.

Тоталітарна секта – це та, що користується маніпулятивними прийомами, експлуатує своїх членів. Вона може завдати їм психологічну, фінансову і фізичну шкоду. В значній мірі контролює поведінку, думки і емоції своїх членів. Вона використовує різні методи для перетворення новозавербованої людини в лояльну, слухняну, і улесливу учасницю [1]. Але для цих двох типів є спільні риси, які відрізняють їх від релігійної організації. Можна виділити ключові характеристики, властиві більшості з сект:

1. Релігійна реклама. Секти завжди зайняті нав'язуванням свого товару, тобто поширенням. Сюди відносяться всі види реклами в засобах масової інформації. Це і настирливі запрошення відвідати збори або семінари з невизначеними назвами («вивчення Біблії» – секта Муна, єговісти; «вивчення англійської мови» – мормони).

2. Ієрархія і подвійне вчення. Зазвичай ініціатори секти маскують своє вчення під загальноновизнані цінності. Всієї правди про справжні ідеали сектантів новачкам ніколи не розповідають. Найчастіше, щоб стати «посвяченим» в справи громади, потрібно займати високе місце в ієрархії. Ієрархічність – одна з головних властивостей побудови релігійної секти. Такі умови дозволяють тримати всю організацію під суворим контролем.

3. Непогрішність секти і її засновника. Вчення секти завжди претендує на те, що це найвища істина, причому істина «більш свіжа», ніж істини всіх інших, особливо ж – традиційних релігій. Ці «істини» виходять надприродним шляхом, через «одкровення», бачення, контакти з духами (наприклад, Мун спілкувався з духом, який назвався «Христом» і дав вказівку створити секту).

4. Контроль життєдіяльності. Кінцева мета сектантської організації – контроль над багатьма, а в ідеалі – над усіма сферами життя людини. Для досягнення цієї мети того, хто вступив у секту виривають зі звичного життя, позбавляють знайомого кола спілкування. У багатьох сектах використовуються особливі поселення сектантів в будинках або квартирах, переобладнаних під «ашрами» або «монастирі», часто перенаселені.

5. Агресивний прозелітизм і психологічний тиск. Новачок у секті завжди оточується особливою увагою, його свідомість повинна бути активно перебудована. У мунітів це називається «бомбардування любов'ю»: у завербованого створюється відчуття, що саме його чекали в секті, кожне його зауваження з захопленням оцінюється як досить дотепне і глибоке, його не відпускають ні на хвилину, щоб не залишити його наодинці з його думками і переживаннями (ця методика називається «сендвіч» – два сектанта повинні буквально затиснути як в лещатах людину і не відпускати навіть коли вона відправляється в туалет) [4].

Висновки. Отже, якщо розвиток релігійних груп вважається позитивним або навіть бажаним з соціального погляду явищем, то поява і розвиток сект (нових релігійних груп) – явище тривожне, до якого слід відноситись з обережністю. Релігійні групи, що існують у межах великих релігій, наприклад християнської, допомагають людині прочитувати життєвий шлях, віднаходити справжню мету і сенс життя, розв'язувати свої проблеми, дбати про спільне благо. Істинні духовні лідери цих груп допомагають людині проживати життя відповідально, наповнено й гідно, зростати й розвиватися духовно. Натомість нові релігійні рухи (секти) часто використовують ідеї, засоби й методи, ворожі не тільки християнству, але й людству загалом [3].

Джерела та література

1. Дворкін О. Л. Сектознавство. URL: <https://pravbeseda.ru/library/index.php?page=book&id=931> (дата звернення: 30.03.2021).

2. Слівак Я. Релігійна група і нові релігійні рухи (секти). URL: <http://masters.donntu.org/2014/fknt/nizvetskaya/library/article8.htm> (дата звернення: 30.03.2021).
3. Леоненко Т. Є. «Нові релігійні групи» (тоталітарні секти) як структурна основа поширення релігійного кримінального фанатизму. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2014/17.pdf (дата звернення: 30.03.2021).
4. Характерні ознаки секти. URL: <https://azbyka.ru/xarakternye-priznaki-sekty> (дата звернення: 30.03.2021).

Михальчук І. В. – аспірант III року
факультету культури і мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості формування культурної ідентичності у просторі медіавіртуальної реальності

Постановка проблеми. Сучасні фундаментальні зміни у соціокультурному просторі пояснюються вирішальним впливом засобів масової інформації. Важливо, що становлення медіавіртуальності як нового соціокультурного простору триває досі, тому наукова спільнота є свідком і співучасником цього процесу, а феномени медіареальності та культурної ідентичності постають актуальною проблемою сьогодення.

Мета дослідження: проаналізувати медіареальність як сучасний соціальний та культурний простір. Ця мета включає такі завдання: Визнання характеристик медійної реальності як формування культурної ідентичності у просторі; визначити вплив засобів масової інформації на соціальні та культурні процеси; розглянути можливі шляхи подолання негативного впливу медіавіртуальності.

Результати дослідження. Особливістю медіареальності є виробництво візуальних продуктів, масштаби яких досягли безпрецедентного рівня. Відповідно, критерії оцінки подій також змінилися: сучасні люди зазвичай не довіряють не літері та слову, та навіть не візуальним образам дійсності, а зображенням, створеним технологією [1, 2]. Формування сучасної медіареальності розпочалося в культурі ще у ХХ ст. Деякі дослідники припускають, що лише після появи телебачення можна стверджувати, що медіареальність сформувалася як соціальне та культурне явище.

Вплив світових інформаційних процесів і сучасних новітніх комунікаційних технологій, які мають глобальний характер, змінюють саме визначення ідентичності, у тому числі і культурної. У сучасному інформаційному суспільстві питання ідентичності отримало різні тлумачення через високі вимоги поширення інформаційних технологій. Сучасні люди опиняються в ситуації вибору різних моделей ідентичності, оскільки сучасне інформаційне суспільство визначається новою соціальною структурою, що безпосередньо впливає на модель поведінки [2].

Особливість сучасної культурної ідентичності полягає в тому, що основним фактором, що сприяє останньому, є медіасередовища та віртуально інформаційно-комунікаційні системи. Сучасні люди можуть перебувати одночасно у кількох культурних просторах. Для сучасної людини є доступною вся культура. В інформаційну епоху існує правило: людина живе у віртуальній реальності, де формуються нові соціальні та культурні потреби, напрямки, ролі та визначення свого «Я». Водночас, всупереч вільному доступу до будь-якої інформації, дослідники вказували на такі проблеми, як брак інформації. Це відбувається через великий її обсяг, що генерується щороку та значно перевищує здатність людини засвоювати цю інформацію [2].

Основними характеристиками сучасного соціального культурного простору є хаос і динаміка, нескінченність та надмірність потоку інформації, візуалізація та віртуалізація соціальних та культурних явищ, а також тенденція фрагментації, мозаїчного світогляду, загального моделювання та маніпуляцій. ЗМІ проникають у різні форми повсякденного життя, включаючи роботу, відпочинок [3]. Вплив засобів масової інформації всебічний: соціальний та культурний простір набув якості медіареальності, а також змінився її онтологічний статус. Нові медіатехнології швидко змінюють часопросторові відносини в суспільстві, впливаючи на економічні, політичні, соціальні, релігійні та культурні процеси.

В сучасному світі Інтернет стає засобом організації протестів і навіть повалення режиму за допомогою так званих флешмобів. У масовому суспільстві ідентичність реалізується через медіасистеми та культурні індустрії. Люди продовжують порівнювати себе з іншими, расою, нацією, людством. Ось чому існує парадокс культурної ідентичності [3].

Висновки. Питання культурної ідентичності в умовах глобалізації можна зрозуміти, вивчаючи функцію культурних механізмів глибинного рівня. Однією з тенденцій сучасності є медіа поворот, який в умовах сучасного суспільства маніфестує себе як медіареальність, медіареволюцію, медіафілософію, медіакультуру тощо. Культурна ідентичність зазвичай виражається як складне явище, оскільки вона поєднує внутрішній і зовнішній виміри. Зовнішній вимір також можна назвати об'єктивним аспектом культурної ідентичності, що включає в основному символічний простір культури, який визначається як певна цілісність. Під вирішальним впливом засобів масової інформації соціальні, культурні та постмодерністські моделі ускладнилися. Проектуються суспільні, релігійні, політичні та культурні пріоритети. Культурна ідентичність є вираженням людської свободи, і її реалізація базується на розподілі всіх відмінностей між людьми.

Джерела та література

1. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. 2008. 112 с.
2. Виселко І. В. Медіапростір як соціокультурне явище: теоретичні розвідки та практичні наслідки. *Вісн. НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: зб. наук. пр.* 2011. № 1 (31). С. 41–46. Бібліогр.: 16 назв.
3. Сінькевич О. Б. Ідентифікаційні практики масової культури: соціально-філософський аналіз: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03. Львів, 2016. 402 с.

Новакович М.-Є. – студент III курсу спеціалізації «Музикознавство» Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка;

Новакович М. О. – д. мист., професор кафедри музичної медієвістики та україністики Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка

Протестантський хорал як національне явище німецької культури

Постановка проблеми. Протестантський хорал (нім. *evangelisches Kirchenlied*, буквально – євангелічна церковна пісня, духовна пісня) – духовний піснеспів на німецький текст, пов'язаний із протестант-

ським культом, що виник у XVI ст. у зв'язку із подіями Реформації та Селянської війни. Головною умовою появи цього духовного музичного жанру стало прагнення зробити Богослужіння, а також розуміння Святого Письма доступним кожному. Згідно ідеї М. Лютера, протестантський хорал як новий рід духовної музики повинен був залучити всю громаду до виконання наспівів, зблизити церковну й побутову музику.

Мета дослідження. Розглядаючи протестантський хорал як національне явище німецької культури, звернімося до історичних передумов, що зумовили виникнення та подальший розвиток цього жанру.

Результати дослідження. Насамперед варто зауважити що загальний спів громади використовувався в релігійних практиках ново-завітної Церкви ще з моменту її виникнення. Святий апостол Павло, звертаючись до Церкви у Колосах, вказує на необхідності музики та співу в громадах: «З вдячністю співаючи Богові у своїх серцях псалми, прославлення, духовні пісні» (Колос. 3:16).

У католицькій церкві до VI ст. община брала безпосередню участь в богослужбовому співі. Загальним співом проголошувалися «Символ Віри», «Amen», «Kyrie eleison» та виконувалися гімни. Ці права віруючих на зламі VI–VII ст. були відібрані григоріанською реформою, що замінила спів громади співом священників. Однак на німецькому ґрунті ця реформа була проведена не повністю. Народ зберіг окремі привілеї саме для великих церковних свят, коли він проголошував «Kyrie eleison» та «Алілуя». Із часом було введено у звичай до цих літургічних фрагментів додавати строфи, написані німецькою мовою.

Поява у XIV–XV ст. містерії також посприяла проникненню німецької народної пісні в церкву, де вона трансформуючись знаходить нове духовне підґрунтя. З плином часу у німецьку духовну пісню вводяться перекладені з латинської мови гімни і покладені на вірші «Символ Віри», «Отче наш», «Десять Заповідей», «Сім слів на Хресті» і різноманітні псалми.

Таким чином, коли Реформація XVI ст. офіційно відкрила німецькій пісні двері храму, не виникало потреби заново створювати тексти та мелодії. Поетичні скарби XIV і XV ст. давали широку можливість вибору. Батько Реформації Мартін Лютер вважав недостатнім переклад латинської меси на німецьку мову, а усвідомлював надзвичайну важливість створення німецької євангелічної меси і німецьких духовних пісень, котрі могли б виконуватися під час богослужінь не лише

церковним хором, а й усією общиною так, як це було в часи раннього християнства.

Німецький реформатор із дивовижним художнім розумінням мови переглянув давню пісенну спадщину для нової церкви, змінивши та вдосконаливши її у відповідності до нових потреб. На сторінках його трактатів знаходимо наступні слова: «Текст і ноти, мелодія і жести – і те, і інше повинне звучати рідною мовою і рідним голосом, в іншому випадку все це підробка та мавпування». При написанні духовних пісень М. Лютер іноді переробляв тексти світської поезії, надаючи їм глибокого духовного змісту. Про його майстерність свідчить пісня «Nu freut euch, lieben Christengemein» («Радітимемо знову і знову»). Ю. Голубкін зазначає, що в процесі її створення Мартін Лютер запозичив декілька рядків із пісні анонімного міннезінгера XII ст., в котрій коханий запевняє свою наречену у безмежній любові до неї. В лютерівській духовній пісні це палке виявлення почуттів міннезінгером перетворилось у свідчення Христа про Його невичерпну любов до гріховної людини і про нероздільність їхнього єднання.

Висновки. Із практичної точки зору поширення збірників хоралів із мелодією у дисканті посприяло розвитку домашнього музикування. Як зазначала Катерина Берденнікова, «євангельська духовна пісня і перекладена німецькою мовою Біблія увійшли в життя німців, щоб супроводжувати їх від народження до смерті».

Джерела та література

1. Ахенбах Х. Х. Песнь в Библии и пение общины у Мартина Лютера и Пауля Герхардта. URL: http://www.elkras.ru/statii/pesn_v_biblii_i_penie_obshiny_u.jdx
2. Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту/укр. пер. проф. Івана Огієнка. URL: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>
3. Бондар І. Особливості прояву духовної традиції лютеранства в музичному мистецтві Західної Європи. URL: <http://r500.ua/osoblivosti-proyavu-duhovnoyi-traditsiyi-lyuteranstva-v-muzichnomu-mistetstvi-zahidnoyi-yevropi/#sthash.R1kmBH.dpuf>
4. Голубкин Ю. А. Мартин Лютер и реформирование мессы. URL: <http://r500.ua/martin-lyuter-i-reformirovanie-messy>
5. Котляров П. М. Музичне мистецтво доби Реформації: спів як втілення ідеї «Загального священства». *Реформація 500*.
6. Уилсон-Диксон Э. История христианской музыки: пер. с англ. Санкт-Петербург: Мирт, 2001. 428 с.
7. Цагер Д. Лютер и Бах: теологи слова и музыки: Евангелическое Лютеранское Служение/пер. с англ. Д. Шкурлятьевой. URL: <http://music.lcmsrussia.org/lutbach/text.htm>

Петлій С. В. – аспірантка факультету культури і мистецтв ВНУ імені Лесі Українки;
Новакович М. О. – д. мист., професор кафедри музичної медієвістики та україністики ЛНМА імені М. В. Лисенка

Диригентська діяльність Ігоря Маркевича

Постановка проблеми. В українському музикознавчому просторі гостро стоїть проблема виявлення, дослідження та повернення знакових фігур митців українського походження, які за різних обставин жили і працювали за кордоном. Одним із таких репрезентаторів нашої національної ідентичності є франко-італійський диригент, композитор, піаніст Ігор Маркевич.

Мета дослідження – представити диригентську діяльність Ігоря Маркевича через спогади його учнів, вчителів, буклети до аудіо записів, відгуки, рецензії та статті світових музичних критиків, диригентів, композиторів, а також власні мемуари диригента. Увібравши в себе досвід ключових фігур музичної культури ХХ ст. таких як Альфред Корто, Надя Буланже, Герман Шерхен та ін., Ігор Маркевич зробив вагомий внесок у розвиток диригентського мистецтва ХХ ст.

Результати дослідження. На початку своєї кар'єри як композитор і піаніст, у 17-річному віці, І. Маркевич отримав замовлення від С.Дягілева написати концерт для фортепіано з оркестром, прем'єра якого відбулася у лондонському Ковент Гардені у виконанні автора в 1929 р. «Початок серйозного композиторського шляху Маркевича був пов'язаний з інтересом до нього (особистим та творчим) Дягілева у 1929 р. та не реалізованими проектами постановки на музику Маркевича в «Російських балетах», а також з пропозицією Сергія Ейзенштейна у 1930 р. повернутися до СРСР та спільно працювати над звуковими фільмами» [1, 32]. І надалі, після смерті С. Дягілева, І. Маркевич тісно співпрацював з учасниками Російського балету Дягілева – Л. Мясніним, С. Лифарем, В. Ніжинським.

Не дивлячись на успіх в композиторській кар'єрі – критики називали І. Маркевича значною фігурою музичного модернізму – він з 1941 р. остаточно припиняє композицію та присвячує себе диригуванню. В радіобесідах з Клодом Ростаном у 1959 р. І. Маркевич акцентує увагу на відмінностях начал композиторської та диригентської

діяльностей, «зокрема композитор є індивідуалістом, як би він не хотів в певні моменти протилежного. А виконавець, зокрема диригент, змушений працювати в ансамблі, – це індивідуаліст і навіть індивідуаліст-«тоталітарист» (термін І. Маркевича), який веде за собою тих, хто виступає з ним в ансамблі, лише за власним вибором» [1, 33]. Природа діяльності диригента базується на співпраці – І. Маркевич називає її «гуманістичною». «В цілому, моя стурбованість стосовно сучасних молодих композиторів пов'язана з тим, що вони виявляються більше тоталітаристами, а ніж гуманістами» [3, 12].

Ще під час композиторської діяльності І. Маркевич брав уроки диригування у німецького та французького диригентів – Германа Шерхена та П'єра Монто. І. Маркевич унаслідував традиції обох диригентів довівши їх до абсолютного перфекціонізму. Г. Шерхен був першим виконавцем багатьох творів композиторів своєї епохи – А. Оннегера, А. Берга, Б. Бартока, А. Шенберга, П. Хіндеміта та ін. Це в подальшому буде робити І. Маркевич з композиторами своєї епохи – Лілі Буланже, Луїджі Даллапіколи, Даріуса Мійо, Фредеріка Момпу. Щодо впливу П'єра Монто – він був запрошений С. Дягілевим у свої «сезони» та диригував прем'єрні виконання «Петрушки», «Весни священної» І. Стравінського, «Дафніса та Хлої» М. Равеля та інших балетів, опери-балету «Золотий півник» М. Римського-Корсакова. В репертуарі І. Маркевича вважаються еталонними записи «Весни священної» І. Стравінського, «Картинок з виставки» М. Мусоргського, «Шахеразоди» М. Римського-Корсакова, всіх симфоній П. Чайковського та ряд інших творів, за що за Маркевичем закріпилася слава найкращого європейського інтерпретатора російських композиторів.

Ігоря Маркевича не можливо причислити до певної диригентської школи, адже його бачення ролі диригента було індивідуальним та базувалося на власних інтелектуальних, філософських догмах. Цей аргумент може підтвердити той факт, що Герман Шерхен був самоучкою і перш за все був музикантом-мислителем, експериментатором та пошукачем, який вбачав свою роль як артиста другорядною. Все це перегукується з баченням І. Маркевича, про що свідчать спогади швейцарського диригента та композитора Мішеля Табачника, який приймав участь в майстер-класах Маркевича в Іспанії та був його асистентом протягом півтора року. «Ігор Маркевич відносився до

музики як до структури, на противагу загальноприйнятої думки молоді, що інтерпретація – це щось інстинктивне, те, що народжується з натхнення. Диригентський жест – об’єктивна річ, до якої треба підходити з раціональної сторони. Маркевич був дуже цікавим – він вносив порядок та дисципліну не лише в диригентську техніку, але й повсякденне життя. Він все структурував та наповнював змістом. Проблема його студентів була у тому, що вони брали від нього лише зовнішню, технічну сторону, забуваючи про емоції» [2]. Продовження диригентської традиції І. Маркевича ми можемо спостерігати у П’єра Булеза, Данієля Баренбойма, які стали ще більшими структуралістами та концентрували свою увагу на роль *раціо* в мистецтві.

Висновки. Отже, Ігор Маркевич був культовою фігурою в музичному світі і як диригент мав безперечний вплив на розвиток диригентського мистецтва ХХ ст.

Джерела та література

1. Вишневецький І. «Евразийское уклонение» в музыке 1920–1930-х годов. Москва: НЛО, 2005. (Научное приложение, вып. L). 512 с.
2. Кривицкая Е. Интервью с Мишелем Табачником. «Я всегда устремлен вперед». URL: <https://muzlifemagazine.ru/mishel-tabachnik-ya-vsegda-ustremlen-v/>
3. Ростан К. Беседы с Игорем Маркевичем [Текст]: [диалоги с фр. музыковедом К. Ростаном]/сост., пер. с фр. Е. Кривицкой; [консульт. пер. А. Бретаницкая; предисл. В. Синайского]. Москва: Композитор, 2003. 120 с.

Петрук І. О. – студент ІV курсу факультету культури і мистецтв ВНУ імені Лесі Українки;
Пригода Т. М. – к. філос. н., доцент кафедри культурології ВНУ імені Лесі Українки

Ентропія культури у контексті постмодерного дискурсу

Постановка проблеми. Епоху постсучасності, постмодерної культури можна охарактеризувати як хаотичну, невизначену і плюралістичну. Активний розвиток інформаційних потоків, глобалізація та направленість на масовість стають фундаментом культури як знаково-символічної реальності, дискурсу «смерті автора», «смерті

суб'єкта», «смерті Бога», «смерті людини», митця, мистецтва та культури в цілому, втрати об'єктивних орієнтирів, чітких критеріїв, завершених теорій.

Ентропія (з грец. *entropia*) – поворот, перетворення. Ентропія розглядається в рамках хаосу та трансформації традиційних уявлень про культурні коди, що розростається, наближаючись до точки біфуркації - моменту нового порядку.

Мета дослідження – окреслити основні характеристики сучасної (постсучасної) культури у контексті «ситуації постмодерну» (Ж. Лютар), особливо в умовах тотального смислового «розмивання» меж і змістової трансформації ключових культурологічних і філософських понять, термінів, етичних цінностей, естетичних категорій.

Результати дослідження. Постмодерне розуміння сучасного стану культури і мистецтва стало своєчасним філософським феноменом. «Смерть автора» (Р. Барт), варіативність інтерпретації тексту [1], хаотична структура або безструктурність, нескінченність переходів між фрагментами сприяють сприйняттю універсуму культури як певної ілюзорної реальності, симуляції, міражу, зітканого з безлічі хаотичних одиниць, – культурних кодів і знаків, фрагментів значень і коментарів [2]. Ентропія, що тісно пов'язана з культурними кодами, може бути функцією, відповідно, будь-чому можна надати значення ентропії. Культурний код допомагає розшифрувати сенс культурних явищ, знаків і символів. Він забезпечує взаємозв'язок між знаком і значенням, допомагає зрозуміти, що означають ті чи інші культурні феномени. Ентропія зумовлює трансформацію культурного коду, а значить, культури як такої. Трансформація кодів – це процес, що реалізується за рахунок впровадження в «систему» окремих елементів, які не знищують її ззовні, а змушують поступово працювати по-новому.

Постсучасність позиціонує мистецтво не автономно, а в системі інтертекстуальних зв'язків, надаючи йому інших (нових) сенсів та інтерпретацій. «Ситуація постмодерну» демонструє нове світосприйняття, основною характеристикою якого став рішучий розрив з традиційним суспільством, його культурними стереотипами, радикальні перегляд і зміна фундаментальних засад соціокультурної реальності. У постмодерні переформатовуються методологічні основи процесу мислення, перевага надається не постійності і завершеності думки і

знання, а їх нестабільності, фрагментарності, особливості, неповторюваності; цінуються не абстрактні, а конкретні результати досвіду; стверджується, що дійсність сама по собі, тобто кантівська «річ у собі», недоступна для нашого пізнання; робиться акцент не на абсолютність істини, а на її відносність [3]. Культура постмодерну постає як «захисний інструмент», своєрідний «антиентропійний механізм» проти самознищення системи. У такому контексті важливим і, почасти, вирішальним чинником міцності, витривалості і виживання систем (культури як системи) є високий рівень їх внутрішнього розмаїття, можливої багатоваріантності та різновекторності перспектив.

Спираючись на розуміння ентропії як елементу трансформації культурних кодів, стає можливим визначити сучасну епоху як період розростання хаосу відповідно наближенню до моменту вибору нового варіанту стабільного порядку. Постмодерн демонструє зміну гуманістичної моделі, він презентує світ як абсолютний хаос чи «хаосмос» (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі), який і є для нього об'єктивною реальністю. У такому ентропійному і хаотичному світі не існує заданих форм, чітких меж, єдиної спрямованості, ніякого часового, просторового чи історичного виміру, де «смерть мистецтва» є його смертю як естетичної реальності, що протиставлена соціальній дійсності, і свідчить про смерть культурного елітизму. Художник підкоряється зовнішній і внутрішній стихійності і не намагається сформувати потік власних переживань, думок, емоцій та асоціацій, відображаючи симбіоз різних фрагментів минулого, теперішнього та майбутнього. Переважно раціонально створена модель штучного порядку переживає тотальну поразку, провокуючи ентропію.

Висновки. Отже, ентропія – особливий момент еволюції людства. Саме завдяки процесам ентропії відбуваються різного типу трансформації для виявлення потенційних і динамічних моделей суспільного і культурного світопорядку, що передбачає не лише сприятливі умови і реалізацію, а й жорсткий і часто прихований опір традиційним ціннісним систем і стандартів.

Джерела та література

1. Барт Р. Смерть автора. URL: <https://lingvotech.com/barthes-94e>
2. Бодрияр Ж. Симулякры и симуляции/пер. с фр. А. Качалова. Москва: Изд. дом «ПОСТУМ», 2015. 240 с.
3. Ситуація постмодерна в сучасній філософії. URL: <https://sites.google.com/site/filokname/home/situacia-postmoderna-v-sucasnij-filosofiie>

Слищенко Я. В. – студент III курсу
факультету культури і мистецтв,
ВНУ імені Лесі Українки;

Пригода Т. М. – к. філос. н., доцент
кафедри культурології
ВНУ імені Лесі Українки

«Drudkh» та мистецтво обкладинок до альбомів

Постановка проблеми: обкладинки для музичних альбомів та їхня роль у сприйнятті музичного мистецтва

Мета дослідження: визначити вплив обгортки на сприйняття альбому слухачем

Результати дослідження. Чимало музичних виконавців підсилюють інтерес до своєї творчості епатажними та екстраординарними обкладинками до альбомів. Музиканти вкладають в обгортки різний сенс. Часто вони лише дають зрозуміти, як виглядають виконавці. Частіше вони орієнтуються на сучасний та естетичний вигляд, для оптимального сприйняття слухачем. Інколи обкладинки музичних альбомів набувають художнього змісту, стають культовими. Їх зображують на одязі, предметах побуту. Вони стають візитівкою виконавця та сприяють його популярності.

Коли ми говоримо про культові обкладинки для альбомів, на думку приходять обгортки для «Nevermind» гурту «Nirvana», «Abbey Road» Бітлів, «The velvet underground & Niko», розроблену Енді Ворхолом, «Було не любити» легендарних «Гадів» та інші. Найякравіші оправи, як визнано, належать британським рок-експериментаторам Pink Floyd. Обкладинки для альбомів «Atom Mother Heard», «Dark Side the Moon», «Wish you will Here», «Animals» допомогли «Флойдам» здобути популярність та стати легендарними

Якщо говорити про українську музику, перший гурт, який спадає на думку в контексті цікавих альбомів, це, звісно ж, «Drudkh».

«Drudkh» – український фолк-блек-метал-гурт. Музиканти колективу поєднали атмосферний метал з українською етнічною мелодійністю. Що і зумовило значну увагу до гурту в різних країнах Європи і світу. Тексти більшості композицій «Drudkh» складають твори українських поетів. Серед них Тарас Шевченко, Олександр Олесь, Олег Ольжич, Святослав Гординський, Майк Йогансен, Олекса

Стефанович. Тематика пісень гурту охоплює такі теми, як велич природи, саморозвиток людини, патріотизм, націоналізм, історія України. Для оформлення вінілових, касетних та дискових видань гурт використовує твори українських художників ХІХ ст., поширюючи та пропагуючи їхню творчість.

Розглянемо особливість оправ українських металістів на прикладі кількох робіт. Четвертий альбом блек-метал колективу «Кров у наших криницях» став легендарним серед поціновувачів метал-музики. Окрім пісень на твори Ліни Костенко, Олександра Олеса, Тараса Шевченка та Юрія Клена слухачів вразила обгортка. Гурт використав надзвичайно потужну роботу Василя Перова «Проводи покійника» в якості обкладинки, яка максимально органічно вписалась в концептуальність альбому. Альбом харківського колективу, про який вже було згадано, став культовим та досить популярним. Тому він був багато разів перевиданий, при чому, гурт представив аж чотири варіанти обкладинки. Обкладинка з перевидання 2010 р. до болю зрозуміла кожному українцю. Була використана картина Михайла Кривенка «Їхав козак на війноньку».

«Пригорща Зірок» 2010 р., восьмий студійний альбом Drudkh, був неоднозначно сприйнятий поціновувачами гурту. Одні вбачали в ньому змінений підхід до блек-металу, інші – слабкий неконцептуальний альбом. Тим не менш, обкладинка, будучи надзвичайно вишукано-загадковою, закарбувалася у пам'яті кожного прихильника гурту. Загадкова богиня Місяця відкриває нам переживання Олекси Стефановича та Святослава Гординського, на вірші яких і були складені пісні.

Обгортка сьомої студійної роботи колективу «Вічний оберт колеса», опублікованого в 2012 р., цілком могла би прикрасити експозицію будь-якого музею сучасного мистецтва. Вода, птаха, дерево та посох у «вічному оберті» захоплюють глядача своєю таємницею. Альбом розповідає про зміну пір року, рух історії по колу. Тому ця дивовижна обгортка стає незмінним доповненням до музики.

Крайній альбом 2018 р. «Їм часто сниться капіж» має загадкову, філософську обгортку. Тут зображена людина, яка виходить з темного приміщення до міста, залишаючи за собою тінь від сяючого місяця.

Висновки. Цікаві обгортки, які привертають увагу, допомагають у сприйнятті музичного матеріалу. Завдяки саме естетичній складовій, їхнє зображення наносять на одяг та предмети побуту, що

сприяє популярності колективу. Слід визнати, що обкладинки для альбомів гурту «Drudkh» є невід'ємною частиною їхньої творчості, яка, безумовно, увійде в історію музики як одна з вершин українського мистецтва.

Терещук М. М. – студент I курсу ОС
«Бакалавр» спеціальність 034 «Культурологія»
ВНУ імені Лесі Українки;

Столярчук Н. М. – к. філос. н., доцент
кафедри культурології
ВНУ імені Лесі Українки

Аскетизм в контексті світових релігій

Постановка проблеми. У різні епохи люди, незалежно від їх соціального статусу, віросповідання, гендеру та віку прагнули духовного росту та вдосконалення. Аскетизм завжди був одним із шляхів досягнення цієї мети.

Аскетизм (від грец. *ασκεσις* – тренуватися, практикуватися, вправлятися) – це такий спосіб життя, під час якого людина відрікається від задоволення потреб та бажань задля свого духовного піднесення. Аскетизм характеризується задоволенням своїх потреб мінімумом (в першу чергу в побуті), щира допомога нужденним, отримання радості не від особистої вигоди, а від самовдосконалення, уміння керувати власними емоціями, усвідомленим придушенням людських пристрастей з метою розвитку духу, принесенням в жертву зовнішнього для свого внутрішнього, тривалим мовчанням та ін.

Мета дослідження. Різні світові релігії тлумачили поняття аскетизму по-своєму. Саме тому ця тема потребує особливої уваги та вивчення.

Результати дослідження. Слово «аскетизм» отримало свій духовний контекст завдяки стоїкам, які зрозуміли аскезу як глобальну ритуальну стриманість, духовну практику. У цьому ж сенсі слово вживали і ранні християнські мислителі. Богословська література інтерпретує аскетизм як комплекс релігійно-ритуальних самообмежень, що практикуються людиною з метою відмови від наземного

гедонізму. Майже усі релігійні вчення пропонують ту чи іншу аскетичну практику щоб очистити себе духовно.

Християнство розглядає аскетизм не як мету, а як спосіб, або поштовх за допомогою якого людина може наблизитися до сакрального, це так званий шлях до благодаті. Дотримуючись аскетичного способу життя християнин веде боротьбу, у якій він розвиває та укріплює свої погляди, свою волю і віру. Якщо згадувати християнські практики, пов'язані із аскетизмом, то сюди відносять піст, працю, усамітнення, зберігання почуттів, допомогу своїм ближнім, а також регулярне читання та вивчення Святого Письма.

В ісламі поняття «аскетизм» позначає інше слово – «Зухд». Ось як роз'ясняє поняття «Зухд» ісламський мудрець Суфьян ас-Саурі: «Зухд – це відсутність великих надій, а не вживання поганої їжі і носіння вовняного одягу» [2]. Інший ісламський мудрець – Уахб ібн аль-Уард щодо поняття «зухд» сказав: «Зухд полягає в тому, щоб ти не сумував за мирським, яке упустив, і не радів тому мирському, яке придбав» [2]. Ще один мудрець – Ібрахім ібн Адхам про «Зухд» висловився так: «Зречення буває трьох видів: зречення як обов'язок, зречення як гідність і зречення як порятунок. Що стосується зречення як обов'язку, то це зречення від забороненого, зречення як гідність – це зречення від дозволеного, а зречення як порятунок – це зречення від сумнівного» [2].

Будда напевно є найвідомішим аскетом за всю історію нашої планети, адже історія його аскетичного способу життя є найбільш показовою. В свої 29 років Гаутама Сіддхартха обстриг волосся, переодягнувся в скромний одяг ченця і, попрощавшись із розкішним життям, покинув палац батьків. Таким чином Гаутама став тим, хто шукає просвітлення – Буддою. Впродовж 6 років він жив як аскет, вбивав свою плоть, поки одного разу майже не помер, при цьому зрозумівши, що абсолютно не наблизився до істини. Будда прийшов до висновку, що знищення свого тіла не є шляхом до просвітлення, а потрібно практикувати медитацію і роздуми.

Буддизму характерні такі аскези, що призводять до стану Нірвани:

- Шаматха – основна і головна внутрішня аскеза буддистів – зосередження і повне заспокоєння розуму і свідомості;
- Випаш'яна – культивування вищого знання (медитації);

– помірність в їжі – це слідування серединного шляху в аскетизмі. Тіло міститься в тому стані, в якому не відволікає аскета від зосередження на медитації. В буддизмі фізична аскеза не так важлива, як аскеза контролю над думками;

– практика Саті (усвідомлення) – уявне розділення тіла на 32 елемента (волосся, зуби, шкіра, нігті і так далі) допомагає дисциплінувати думки, щоб не піддатися мирським спокусам [4].

Висновки. Отже, не дивлячись на різне розуміння і на різну інтерпретацію, основою аскетизму є самообмеження і самоконтроль емоційних і моральних якостей задля духовного самовдосконалення та самоаналізу. Аскетизм вимагає постійної боротьби із своїми гедоністичними бажаннями за допомогою сили волі.

Джерела та література

1. Аскетизм в «КультКопилке Знаний». URL: <https://russtu.ru/index.php/articles/view/114> (дата звернення% 19.03.2021).
2. Аскетизм и отречение от этого мира. URL: <http://soliha.com/tarbiyya/asketizm> (дата звернення: 19.03.2021).
3. Закович М. М., Герасимчук О. А. Аскетизм. *Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт]*/гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Ін-т енциклоп. дослідж. НАН України, 2001. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44452 (дата звернення: 19.03.2021).
4. Что значит аскетизм. Аскетизм в буддизме. URL: <https://vctn.ru/chto-znachit-asketizm-asketizm-v-buddizme-istoriya-rassmatrivaemogo> (дата звернення: 19.03.2021).

Ткачук Є. В. – студентка V курсу
факультету культури і мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки;

Кашаюк В. М. – к. мист., доцент кафедри
історії та теорії мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки

«На небо очі пуцаю» Віктора Степурка у контексті хорової творчості митця

Постановка проблеми. Становлення української незалежності наприкінці ХХ ст. стало причиною для певних змін у соціокультур-

ному просторі. Свобода у творчому самовираженні дозволила композиторам звертатися до релігійної тематики. Серед таких митців – Віктор Степурко, до чий творчості звертаємося у даному контексті та чий творчий доробок пронизаний ниткою духовності. Митець є автором низки духовних творів, у тому числі першої української православної меси «Богородичні догмати XVII століття», «Літургії св. Іоанна Златоустого», цикл на тексти акафістів та антифонів XVII ст. «Похвала святим преподобним Антонію та Феодосію Печерським», цикл «Київські фрески» на канонічні тексти та ін. Ті чи інші грані духовної творчості В. Степурка відображені у дослідженнях Т. Андрієвської [1], Я. Бардашевської [3], О. Василенка [4], Т. Соловйової [5] та ін. Разом із тим, на нашу думку, недостатня увага приділяється виконавському аспекту доробку митця, що і визначає актуальність даної теми.

Мета дослідження. Вирізнити основні стилістичні риси «На небо очі пуцаю» із хорового циклу «Фрески Києва» Віктора Степурка та проаналізувати особливості диригентської роботи над твором.

Результати дослідження. Хоровий цикл Віктора Степурка «Фрески Києва» складається із чотирнадцяти номерів, написаних на богослужбові тексти. Твір вперше прозвучав у 2016 р. на фестивалі «Музичні прем'єри сезону» у виконанні камерного хору «Київ» під керівництвом Миколи Гобдича.

Дванадцятий номер «На небо очі пуцаю» є степенним антифоном другого гласу і призначений для виконання під час ранішнього богослужіння. Однак, у баченні композитором символіки літургійних слів і жанрів постійно відчувається бажання винести їх за межі храмів і поширити в довколишньому просторі [3]. Композитор використовує канонічний текст степенного антифону частково, музична концепція в певній мірі переважає над вербальним змістом. Ці фактори дозволяють віднести твір до позахрамової музики, призначеної для концертного виконання.

Твір є мініатюрою для чотириголосного мішаного хору. Тональність d-moll, розмір 8/8. Динамічна шкала – від p до mf. Одне із завдань, яке постає під час виконання твору, – зберегти темп Lento, який проставлений автором, не зруйнувавши цілісності твору, а також точно виконати пунктирний ритм, витримати половинні, цілі та зліговані тривалості. Важливо зазначити, що фактура твору побудована на тонких орнаментальних сполученнях мотивів, що наближає її

до сецесійної стилістики. У кожній хоровій партії ці мотиви є смислово рівноцінні, однак не завжди синхронні. Для диригента постає завдання виділити ці мотиви для вчасного їх проведення. Загалом, мелодична лінія має елегійний характер з логічними опорами. Протягом одинадцяти тактів від початку твору літературний текст співає винятково партія сопрано, в той час як інші партії співають у техніці *mormorando*. У даній частині твору постають виконавські труднощі у чоловічих партіях. Органний пункт на звуці «d» у баритона та постійне чергування тонів 4-1, 5-1 у тенора вимагає від виконавців інтонаційної чистоти та стабільності у звучанні. З дванадцятого такту у творі прослуховується яскрава імітаційність почергово у голосах від найвищого до найнижчого. Кожна з партій проводить тему на словах «На небо очі пуцаю мого серця». Цим засобом створюється кульмінація твору. Загалом по твору між партіями часто прослуховуються комбінації складних для виконання інтервалів (наприклад, хід підряд $v2-m2-v2$ у сопрано та альта у третьому такті), також у партії баритона наявний хроматичний хід «fis-g-gis-b-c» (14–16 такти). Другий глас – ніжний, зворушливий, відображає найтонші переживання людської душі. Цей глас і паралельний йому 6-й домінують у співах заупокійних богослужінь [2]. Ці засоби виразності створюють в образно-емоційному плані твору медитативність, що викликає асоціації зі зверненням голосу душі до Бога.

Висновки. Твір «На небо очі пуцаю» є яскравим проявом авторського стилю звукопису Віктора Степурка. Композиторська інтенція передати сакральний зміст молитви виражається у застосуванні комплексу музичних виражальних засобів. Від виконавців та від диригента вимагається концентрація над змістом твору та висока професійна майстерність для вдалого виконання і передачі композиторського задуму.

Джерела та література

1. Андрієвська Т. «Missa movere» В. Степурка в контексті сучасних тенденцій оновлення духовної музики (особливості жанрово-стильового синтезу). *Київське музикознавство*. 2016. Вип. 54. С. 57–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kmuz_2016_54_10 (28.03.2021).
2. Антоненко М. Православна духовна музика в системі української культури кінця ХХ – початку ХХІ століття: дис. ... канд. мистецтвознавства: 26.00.01. Київ, 2020. 269 с.
3. Бардашевська Я. Образно-семантичні засади хорової творчості Віктора Степурка (на матеріалі хорів *a capella*): дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Івано-Франківськ, 2017. 225 с.

4. Василенко О. Хорова творчість Віктора Степурка в сучасному виконавстві. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2018. № 2. С. 30–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chasopys_2018_2_5 (20.03.2021).
5. Соловйова Т. Жанр літургії в творчості Віктора Степурка: дипломна робота: 6.020204. Київ, 2018. 111 с. URL: https://glieracademy.org/wp-content/uploads/2019/04/2018_soloveva.pdf (10.03.2021).

Федонюк С. Д. – аспірантка I року навчання спеціальності 034 – «Культурологія» ВНУ імені Лесі Українки.

«Документальний активізм» в сучасній Україні

Постановка проблеми. Значення документальної аудіовізуальної продукції зростає під час масових протестів, воєн. У історії України це було очевидним у Помаранчеву революцію, революцію Гідності, а з 2014 р. – прослідковується у екранному висвітленні анексії Криму, російсько-української війни. Документальне кіно – різновид кінематографа, що поєднує мистецтво і журналістику, впливає як на окремого глядача, так і на настрої суспільства. Історична ситуація мотивує українських авторів щодо створення кіно-, теле- та Інтернет-документалістики, забарвленої власною громадянською позицією, так званім «громадянським активізмом».

Мета дослідження. Здійснити соціокультурний аналіз знакових вітчизняних документальних фільмів, що висвітлюють проблематику громадянського суспільства в сучасній Україні, тему російсько-української війни.

Результати дослідження. У світовий культурологічний дискурс поняття «документальний активізм» увійшло завдяки канадцям Езрі Вінтон та Светлі Турнін, авторам книги «Транслюючи правду через екран: гід з документального активізму». Продюсерський центр «Cinema Politica», заснований кінознавцем Вінтон та культурологинею Турнін у традиції так званої «канадської школи», обстоює активний, політизований за змістом, радикальний за художніми прийомами погляд. Документальний активізм – це вибудовані на екрані перехресні стосунки між аудиторією і режисером, аудиторією й

темою фільму. Це аудіовізуально з'єднані два світи, два погляди: документалістів та активістів. Знакові фільми українських документальних активістів щорічно представлені у національній програмі міжнародного фестивалю за права людини «Docudays Ua». Адже тема зрушень у суспільстві, що бореться із залишками комуністичної системи, агресивними проросійськими впливами, стала основною для багатьох кінорежисерів та тележурналістів. Автори не лише документують явища чи події, а й свідомо спонукають глядачів до активної громадянської позиції, ініціюють дискусію. Культурологиня Віра Шелест характеризує документальний активізм як кіно, яке говорить до емоцій та розуму [3]. На думку Шелест, події 2013–2014 рр. кардинально змінили Україну, адже відбулося здавалось би неможливе: зближення та взаємодія мистецтва й громадянського суспільства. З метою зміцнення патріотизму, підтримки українських збройних сил, добровольців, волонтерів, виникають творчі об'єднання та Ютуб-канали. Кінооб'єднання «Вавилон 13», продакшен «DocNote Films», індивідуальні журналістські проєкти на противагу російським інформаційним спецопераціям презентують Україну світові, засобами кінодокументалістики доводять незворотність демократичних перетворень. Як наслідок, у 2016 р. документальний фільм Євгенія Афінеєвського «Зима у вогні: Боротьба України за свободу» номіновано на премію «Оскар». Жіночий кінематографічний фронт «відкрився» в Україні у 2017 р., коли документальний альманах «Невидимий батальйон» вперше висвітлив малоартикульовану тему жінки на війні. Режисерки Ірина Цілик, Аліна Горлова, Світлана Ліщинська зняли по дві кіноновели. На екрані будні і воєнні спогади ветеранок АТО. Проте війна – лише тло для розмови, бо воюють ці жінки-добровольці заради миру [3]. Кіноальманах підняв проблему самостійного вибору українськими жінками права варити борщ чи воювати. Фільм спонукав Міністерство оборони на 63 позиції розширити перелік бойових посад, доступних для жінок, а Верховну Раду – ухвалити закон щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у ЗСУ та інших військових формуваннях. Закон став першим дієвим успіхом жіночого документального активізму в Україні. «Явних проявів немає» – фільм Аліни Горлової (2018 р.) є ідейним продовженням «Невидимого батальйону», бо поглибив історію однієї з героїнь, майорки Оксани Якубів. Назва стрічки співзвучна з медичним визначенням посттравматичного розладу, на який страждає жінка. З поміж жіночої докумен-

талістики вирізняється ліричним авторським почерком фільм «Війна химер» Анастасії та Марії Старожицьких (2017 р.). Журналістки за фахом, мати Марія і донька Анастасія, виступили у співавторстві, що є нетиповим, одиничним прикладом у вітчизняному кіно. Старожицькі візуалізували щоденники двох закоханих, що переплітаються. І хоч глядач бачить розбомблені будинки, поранених, чує вибухи й стрілянину, режисерки вважають «Війну химер» антивоєнним фільмом (але не пацифістським), а саму історію – універсальною. Такою, що могла відбутись з людьми будь-якої країни, з якими трапилась війна. Герої фільму прагнуть розібратись: що таке війна, не розділяючи її, війну, на воюючі сторони [6].

Висновки. Отже, документальний активізм в сучасній Україні – це не лише голос суспільства у геополітичному дискурсі, аудіовізуальний засіб посилення громадянської солідарності, це вже і досить якісні зразки авторської кінодокументалістики. Хоч наразі ще поодинокі, сценарно і драматургійно слабкі, неприбуткові у прокаті. Проте соціокультурний ефект від документального кіно під час війни важливіший за фінансовий. Розвиток кінематографу та кіноіндустрії – актуальні питання повістки дня національної безпеки України. Саме документальний активізм здатний органічно поєднати кіномистецтво, громадську діяльність і політику.

Джерела та література

1. Почепцов Г. Г. Сенси і війни. Україна і Росія в інформаційній і смислових війнах. Київ: Києво-Могилянська академія, 2016. 312 с.
2. Про документальний активізм: інтерв'ю з Езра Вінтон та Светла Турнін. URL: <https://docudays.ua/2015/news/intervyu/interview-winton-turnin/>
3. Документальний активізм – кіно, яке говорить до емоцій та розуму. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/ideas/dokumentalnyj-aktyvizm-kino-i-ake-hovoryt-do-emotsij-i-rozumu.html>

Хоміч О. М. – студентка III курсу факультету культури і мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки

Fashion-фотографія як елемент медіакультури

Постановка проблеми. Реалії сучасного світу – стрімке поширення та розвиток медіатехнологій, у яких фотографія посідає одне з

провідних місць. Приголомшуюче, яскраве, привабливе, епатажне фото привертає увагу, викликає захоплення та змушує замислитися. Сьогодні одним із найпопулярніших видів світлини є fashion-фото, яке майорить з глянцевих журналів, рекламних бордів, інтернет-ресурсів.

Фотографія і мода постають предметом дослідження культурологів, філософів, істориків, соціологів, мистецтвознавців, зокрема варто відзначити роботи Р. Барта, Ж. Бодріяра, М. Маклюена, Г. Спенсера, Ю. Легенького, М. Мельника.

Мета дослідження – здійснити культурологічний аналіз fashion-фотографії.

Результати дослідження. Головна особливість fashion-фотографії – це передача атмосфери, стилю та настрою епохи, які втілюються в образах та манері виконання. Фотографії в стилі fashion можна розуміти, як у вузькому сенсі – знімки дефіле, так звані «backstage», презентації одягу і аксесуарів будинків мод, так і в широкому – безмежний жанр гламуру, що панує у сфері глянцевої світлини [2].

Феномен fashion-фотографії виник на початку ХХ ст. разом із поширенням технології фотографування і становлення сучасної медіакультури. Потужний вплив на розвиток жанру, формування його специфічної виражальної мови здійснило мистецтво авангарду. Уже в 1920-ті роки рекламні агентства розпочали активно використовувати світлину замість графіки, яка домінувала в поліграфії тих років. Модні колекції також «документувалися» за допомогою фотографії [2]. Мода і світлина стали нерозлучними союзницями, стираючи «національні кордони і культурні бар'єри», на що свого часу звернув увагу М. Маклюен [3, 223].

Важливою поштовхом для розвитку fashion-фотографії була поява в 1935 р. портативних фотокамер, які дали можливість активно знімати на вулиці, в складних ракурсах та у русі. Зростання актуальності fashion-фотографії припадає на 1950–1970-ті рр. Модний бум післявоєнної Європи (передусім Італії), незліченні покази, розквіт кінематографа істотно стимулювали розвиток жанру [2, 5]. «Вибухове» враження було зумовлене також і тим, що fashion-фотографія відійшла від класичних канонів: прямолінійні фото одягу, людей, речей, без зайвих емоцій і креативу. Натомість, модна світлина використовувала різний спектр емоцій, цікаві та водночас дивні позування, незвичний декор та його обігравання, різноманіття локацій, які викликали шалений інтерес і попит, цікавість у суспільстві.

Зусиллями фотографів-новаторів рамки жанру дедалі розширювалися, fashion-фотографії надається метафоричне, чи не екзистенціальне звучання. Спочатку відкинуті комерційною фотографією майстри, які виражали через знімок своє світобачення, глибокі психологічні та поведінкові характеристики, з часом отримали визнання і популярність [5]. Серед фотографів, які працювали в жанрі fashion-фотографії, найвідоміші імена: Ірвінг Пенн, Річард Аведон, Паоло Роверсі, Енні Лейбовіц та інші. Так, під час роботи у журналі «Vogue» Ірвінг Пенн у власній манері знімкував Сальвадора Далі, Пабло Пікассо, Ігоря Стравинського, Одрі Хепберн, Альфреда Гічкока [5]. Особливе враження також викликає робота Річарда Аведона «Довіма і слони» (1955 р.). Річард Аведон – американський фотограф єврейського походження, який знаменитий своїми роботами в жанрі документальної та fashion-фотографії [6]. «Довіма і слони» – одна з найпопулярніших світлин у світі. Знята понад півстоліття тому для реклами нової колекції Крістіана Діора, «Осінь-зима – 1955», вона досі привертає увагу глядачів [4]. На фото зображена супермодель «Vogue» Довіма в оточенні двох величезних слонів. Модель виглядає надзвичайно тендітною і витонченою на фоні цих тварин; елегантна поза дозволяє розгледіти вишукану сукню, першу роботу, тоді ще невідомого Ів Сен-Лорана, якого Діор взяв у асистенти. І таких яскравих прикладів у fashion-фотографії є багато. Підсумовуючи, варто згадати слова Ж. Бодрійя: «Сучасна епоха – це особливий код, і емблемою йому слугує мода [1, 175].

Висновки. Отже, fashion-фотографія – це невід’ємний елемент сучасної медіакультури і вид мистецтва, який дає можливість виражати внутрішній стан людини, здійснювати експерименти та розширювати сприйняття реальності. Це не просто клацання дорогої фотокамери, це рефлексія, креативність, побудова сюжету. Дигіталізація культурних феноменів і застосування інтерактивних технологій впливають на індустрію моди, тому дану тему можна вважати відкритою для подальших теоретичних розробок.

Джерела та література

1. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. Москва: Добросвет, 2000. 387 с.
2. История развития Fashion фотографии и лучшие фотографы жанра. *PROPHOTOS Авторитетно о фото и видео технике*. URL: <https://prophotos.ru/lessons/4381-fashion-fotografiya> (дата звернення: 29.03.2021).
3. Маклюэн М. Понимание медиа: внешние расширение человека/перев. с англ. В. Николаева. Москва: Канон-Пресс-Ц, 2003. 464 с.

4. Скрынников И. «Довима и слоны» – кадр-загадка Ричарда Аведона. URL: <https://fototips.ru/art/dovima-i-slony-kadr-zagadka-richarda-avedona/> (дата звернення: 29.03.2021).
5. Як фотографія стала мистецтвом. Частина 2 – художня та концептуальна фотографія. *101GALLERY*. URL: <https://gallery101.com.ua/photo-history2/> (дата звернення: 29.03.2021).
6. 10 легендарных фэшн-фотографов, которых вы обязаны знать. URL: https://aboveart.ru/portfolio_page/10-iconic-fashion-photographers/ (дата звернення: 29.03.2021).

Шимчук А. М. – студентка II курсу
факультету культури і мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки;
Пригода Т. М. – к. філос. н., доцент кафедри
культурології ВНУ імені Лесі Українки

Дзен у житті людини в умовах пандемії

Постійна неоднозначність, перманентна тривога, непевність щодо майбутнього, самотність, ізоляція, застиглий світ; життя, відкладене на потім, і... дзен. Здавалося б, де ж тут місце дзену? Як ця незвичайна для західної людини естетика може знайти вираження у світі сучасної людини в умовах пандемії? Як парадоксальний досвід може вписатися у логічно-раціоналістичну модель буття? Відтак, метою цього допису є осмислення дзену у постковідному, постсучасному світі, його вплив на естетичне світовідчуття сучасної західної людини.

У вузькому розумінні, «дзен» - це стан просвітлення, що призводить до розуміння основ світопорядку. У практичному сенсі, «дзен» - медитація, занурення в особливий стан споглядання, і для цього можуть використовуватися найрізноманітніші інструменти - все визначається практикою кожної конкретної людини, тому часто застосовуються нестандартні шляхи досягнення просвітлення [2]. Життя людини нині – постійний пошук орієнтирів, спокою, гармонії з собою і зі світом, тож саме тут ми можемо спостерігати як дзен плавно проникає у наше життя, водночас, зі своєю особливою естетикою, бо дзен - це все, що є навколо. Мистецтво, що несе в собі дзен, є природним та випадковим. Скромність, простота, самотність,

непомітність – відчуття дзену неможливо достеменно описати, бо не існує красивого, як і потворного, важливим є тільки неповторне та швидкоплинне. Себто, дзен людина здатна прожити, людина носить його у собі, вона стає ним, вона бачить крізь призму нього світ, наче крізь прозорий кришталь.

Естетика дзену зараз стає для нас особливо близькою: ми торкаємося її на вищих чуттєвих рівнях, проте не завжди можемо описати, вписати у рамки понять і термінів. Знайомим для нас є, наприклад, поняття «вабі» – краса простоти, краса буденного, мудра стриманість, невибагливість й водночас вишуканість, яку ми часто відчуваємо, помічаючи клаптик трави, що пробився крізь асфальт, гриб на порослому мохом пні - життя там, де не чекаєш. Або, скажімо, поняття «сабі», яке передбачає собою принадність старовини, архаїчну недосконалість, наліт часу, який ми можемо спостерігати, розглядаючи стару дитячу іграшку, вигорілі фарби на тканині, меланхолію речей. Сабі втілює зв'язок між мистецтвом і природою [1]. Своєю чергою, естетика «шибуї» передбачає тонку, просту, ненав'язливу красу форм та ліній, що створює позачасовий спокій. Слово «шибуї» втілене у терпкому смакові зеленого чаю, у тонкому, невизначеному ароматі хороших парфумів. Сибуй - це первісна недосконалість у поєднанні з тверезою стриманістю. Усе штучне, вигадливе несумісне з цим поняттям [1]. Особливе значення для сучасної людини має категорія естетики «юген», яка є невимовною словесно істиною, натяком і недосказаністю. Надзвичайно влучно юген описав Дзеамі Мотокійо: «Спостерігати, як сонце заходить за пагорб, вкритий травами і квітами, йти вперед все далі і далі по величезному лісі, не замислюючись про те, чи пора повертатися, стояти на березі і бачити, як човен зникає з поля зору за далекими островами у морі, споглядати політ диких гусей, які були помітні, а потім загубилися серед хмар» [3]. Людина все частіше шукає адекватних символів і достовірних сенсів, і юген позначає інтуїтивне, містичне, таємниче сприйняття сутності речей, таке зрозуміле для нас «блукання у невизначеності», оскільки розгадування таємниці мистецтва життя полягає в тому, щоб вслухатися у невимовне, милуватися невидимим.

У повсякденній культурі сьогодення дзен знайшов несподіваний відгук у різних сферах західної культури: у музиці, живописі, літературі, мовознавстві, релігії, філософії, психоаналізі. Навіть незвичні для Заходу естетичні категорії все більше знаходять своє відобра-

ження у сучасному дизайні інтер'єру, у побутових речах, в одязі, але найбільше - у стилі життя, у прагненні до простоти, невагомості і невимушеності. У філософії дзену відчуються мотиви непостійності світу, певна поетизація мінливості, недовговічності. Причому до осяяння найчастіше веде споглядання природи в її нескінченній мінливості, здатність налагоджувати баланс із навколишнім середовищем, бачити красу і витонченість буденного життя.

«Дзенівське» зосереджене споглядання, краса, яка скромно лежить в глибині речей, не прагнучи поверхні і показовості, прояви його естетики не просто знайомі нам. Більше того, тепер, в умовах пандемії, людина шукає спокою, умиротворення, невимушеної простоти і невибагливості. Філософія дзену - така дивна, на перший погляд, і ,водночас, така близька – спроба відповісти на ці запити.

Джерела та література

1. Саби, ваби, сибуй, югэн. Главные понятия японской эстетики. URL: <https://wabisabi.by/sabi-vabi-sibuj-yugen/> (дата звернення: 30.03.2021).
2. Что значит дзен? URL: <http://o-buddizme.ru/osnovy-buddizma/chto-znachit-dzen> (дата звернення: 30.03.2021).
3. Эстетика дзен. URL: <https://www.vocidellopera.com/single-post/2015/10/16/%D1%8D%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B4%D0%B7%D0%B5%D0%BD> (дата звернення: 30.03.2021).

Якимюк Т. П. – студент III курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки ВНУ імені Лесі Українки

Французький досвід співпраці держави та музейних закладів

Постановка проблеми. На сьогодні незаперечним є той факт, що музейна справа України потребує модернізації. Прикладом у цьому може бути музейна діяльність у Франції – країні, де музеї накопичили потужний організаційний потенціал. Успіхові посприяла перш за все продумана музейна політика держави, хороше фінансування, відмінна підготовка кадрів. Тому порушена у тезах проблема актуальна у зв'язку з доцільністю запозичення французького досвіду співпраці держави і музеїв для підвищення ефективності роботи музейних

закладів України, зростання їх ролі у розвитку культурного туризму, туристично-екскурсійної популяризації регіонів країни.

Мета дослідження – висвітлити визначальні напрями сучасної співпраці держави і музеїв у Франції, які можуть допомогти удосконаленню музейної діяльності в Україні.

Результати дослідження. На початок 2021 р. у Франції згідно з офіційними даними Національного інституту статистики і економічних досліджень нараховувалося 1212 музеїв [4]. Ознайомлення з станом музейної справи дає змогу зробити висновок, що пріоритетні зусилля спрямовуються на удосконалення її законодавчої бази, системи управління музеями, розвиток традицій громадської підтримки музеїв, розширення мережі інформаційних ресурсів музейної діяльності. Зокрема, від 4 січня 2002 р. діє закон «Про музеї Франції». Він містить чіткі наукові й культурні критерії, наявність яких у музейних закладів дозволяє державі надавати їм статус національного [3]. Чітку структуру, на відміну від України, має й система управління музеями Франції. Усі заклади повністю або частково перебувають у віданні Міністерства культури і масових комунікацій. Підрозділом міністерства, відповідальним за здійснення державної музейної політики, є Управління музеїв. До його компетенції входить підготовка законодавчих актів, що стосуються музейної справи; моніторинг ринку предметів мистецтва, переміщення цінностей; закупівля предметів мистецтва; вивчення і поповнення колекцій, їх охорона та реставрація; представлення колекцій для громадського ознайомлення; політика у сфері підготовки музейних кадрів; міжнародне співробітництво у сфері музейної діяльності [1].

Показовою для українських музеїв може бути й діяльність підпорядкованого Управлінню музеїв Об'єднання національних музеїв (ОНМ) Франції (Reunion des musees nationaux, RMN). ОНМ – це представницький орган на правах комерційної структури, що з 1990 р. виконує функції асоційованого комерційного агента національних музеїв країни (організація великих виставок за участю різних музеїв, видавнича та рекламна діяльність, випуск сувенірної продукції тощо). Працівники ОНМ – фахівці у сфері комерції – досліджують ринок, складають замовлення на виробництво товарів і реалізують їх у музейних магазинах, працівники музеїв – фахівці, які займаються спадщиною, мистецтвознавці, історики – відвідують аукціони і підбирають предмети, що могли б зайняти гідне місце у французьких

національних музеях. Фінансисти готують звіт про доходи, а мистецтвознавці – списки предметів на закупівлю. Після затвердження річного фінансового звіту близько 14 % прибутку залишається в ОНМ на його розвиток, а інша сума йде на придбання нових надходжень у музеї [2, 353].

Одним з найважливіших напрямів державної політики в сфері збереження і примноження національного культурного надбання є постійна підтримка меценатства. Закон про меценатство, що діє з 2003 р., передбачає розширення ряду податкових пільг для меценатів, створюючи тим самим додаткові стимули вкладати кошти в поповнення музейних колекцій. На особливу увагу заслуговує також французький досвід створення сучасних інформаційних ресурсів для музейних зібрань.

Висновки. На нинішній час напрацьований цікавий і повчальний досвід співпраці держави і музеїв у Франції. Задля підвищення ефективності діяльності музеїв, збільшення у їх залах кількості відвідувачів наша держава у співпраці з вітчизняними музейними закладами повною мірою може використати відповідний французький досвід.

Джерела та література

1. Офіційний сайт Міністерства культури і масових комунікацій Франції. URL: <http://www.culturecommunication.gouv.fr/>
2. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеєзнавство: навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 428 с.
3. Французький правовий портал «Legifrance». URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000769536&categorieLien=id>
4. Musee. Chiffres cles 2020. Statistiques de la culture. URL: <http://www2.culture.gouv.fr/culture/deps/chiffres-cles2020/12-musees-2020.pdf>

Борис М. С., Римарук О. О. – студенти
І курсу навчально-наукового медичного
інституту ВНУ імені Лесі Українки

Вплив Covid-19 на психологічне здоров'я

Постановка проблеми. Попри те, що віруси, які викликають застуду та грип, здавна впливали на життя людства, поява нового коронавірусу призвела до ситуації, наслідки якої ніхто не міг навіть уявити. Covid-19 зумовив запровадження карантинних заходів, наслідками яких у світі стали не лише економічні втрати, негативний вплив на бізнесову та соціальну сфери діяльності, порушення плинності повсякденного життя людей, а і криза психічного здоров'я. Тому разом із необхідністю дбати про фізичний стан, слід навчитися підтримувати і своє психічне здоров'я.

Мета дослідження. Проаналізувати вплив Covid-19 на психологічне здоров'я населення та описати закономірності зараження коронавірусом пацієнтів з психічними розладами.

Результати дослідження. У пацієнтів, у яких був позитивний тест на Covid-19, діагностують психічні розлади: тривогу, депресію, панічні атаки, появу симптомів компульсивного розладу або безсоння протягом трьох місяців після позитивного тестування на вірус. Важливими спостереженнями виявилися симптоми псевдо-ПТСР. При ПТСР є момент входу в травматичну ситуацію та виходу. У випадку коронавірусу йдеться швидше про накопичувальну травму, тобто немає входу і виходу. Коли людина знаходиться постійно в стані стресу, виникає стан «ось-ось це все закінчиться», а нічого не закінчується. По-суті, людина має навчитись жити у стані нестабільності, так як зараз це є найстабільніший стан.

Аналіз, проведений дослідниками Центру біомедичних досліджень охорони здоров'я Оксфорда та Національного інституту медичних досліджень виявив, що у людей з діагнозом психічного

нездоров'я на 65 % більше шансів діагностувати Covid-19. За три місяці після діагностики коронавірусу у 5,8 % пацієнтів вперше було зафіксовано психічні захворювання, порівняно з 2,5 % до 3,0 % пацієнтів у групах порівняння – майже подвоєння ризику, за даними статті в журналі *Lancet Psychiatry* (2020).

Причиною розладу зазвичай стає поєднання генів і чинників навколишнього середовища. «У тих, хто має генетичну схильність до деяких форм ОКР, як-от нав'язливе прагнення до чистоти, розлад може розвинути або погіршитися», – пояснює Стівен Тейлор (2020).

Для кращого розуміння проблеми, ми наводимо історію пацієнтки А, яка надала згоду для розголошення конфіденційної інформації.

Пацієнтка А: до пандемії Covid-19 вона обідала в ресторані зі своїм партнером та родичами, відвідувала книжкові клуби з друзями та загалом вела активне соціальне життя. З квітня цього року дівчина виходила зі своєї квартири лише п'ять разів. Причиною цього стала підвищена соціальна тривога та нав'язливо-компульсивна поведінка, пов'язана з гермофобією - страхом мікробів. «Схоже, цей додатковий стрес став тією останньою краплею, після якої я вже не можу справлятися», – пояснює тридцятирічна жінка, яка працює копірайтеркою та вчиться на заочному відділенні університету. Вона панічно боїться громадського транспорту, постійно турбується про чистоту посуду та помітила, що зображення клітин коронавірусу провокують в неї тривожні відчуття. «Основний симптом – я починаю плакати. Я уявляю свою смерть, а потім в мене починається справжня істерика, коли від плачу болить все тіло і легені», – каже вона. На це накладаються почуття провини і страху, що вона втратила контроль над своїм ОКР (Обсесивно-компульсивний розлад) і що їй, можливо, знадобляться роки, щоби повернутися до нормального стану. Хоча пандемія спричинила занепокоєння у багатьох з нас, для деяких людей, як-от для цієї пацієнтки, вона стала тригером набагато серйозніших проблем із психічним здоров'ям. На думку психологів, такі наслідки пандемії триватимуть ще довго після її завершення.

Висновки. Дослідження показало, що важливим наслідком коронавірусу є вплив на психологічне здоров'я населення, особливо на пацієнтів з психічними розладами. Своєчасна консультація в фахівця зменшує ризик ускладнень протікання захворювання. За нинішніх складних умов важливо піклуватися як про фізичне, так і про психічне здоров'я, бути критичними до інформації у засобах масової інформації та підтримувати позитивний настрій доступними способами.

Джерела та література

1. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-54839461>
2. URL: <https://nuozu.edu.ua/n/m/6992-psykhichne-zdorovia-ta-covid-19>
3. URL: <https://suspilne.media/86498-ak-covid-vplivae-na-psihicne-zdorova-harkivska-profesorka-ozvucila-rezultati-opituvanna/>
4. URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2020/6%28117%29/pages-6-8/pandemiya-covid-vpliv-na-psihicne-zdorov-ya-naselennya-#gsc.tab=0>
5. URL: <https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/home>
6. URL: <https://www.who.int/ru>

Бранюк С. В. – аспірант
ВНУ імені Лесі Українки

**Зміни когнітивних показників жінок літнього віку
після нейробіозворотного тренінгу**

Постановка проблеми. Відомо, що процес старіння супроводжується порушенням вищих психічних функцій та зниженням рівня стійкості до стресу. Для пригальмування даних процесів, або ж відновлення рівня втрачених когнітивних функцій застосовують різні методи. Одним із таких перспективних методів є тренінг з використанням нейробіологічного зворотного зв'язку (НБТ).

Для виявлення можливих змін використовували когнітивні викликані потенціали (КВП), що слугують об'єктивним показником стану когнітивних функцій. Компонентом КВП є позитивна хвиля. Параметрами що її характеризують є латентність P3 (мс) та амплітуда N2-P3 (мкВ). Вважається, що цей компонент найбільш тісно пов'язаний з когнітивними процесами сприйняття, уваги, пам'яті.

Мета дослідження. Виявити зміни когнітивних функціях (увага, пам'ять та ін.) та когнітивних КВП після застосуванням нейробіозворотного тренінгу.

Результати дослідження. У дослідженні брало участь 40 жінок похилого віку, з котрих сформовано дві групи по 20 осіб «експериментальну» й «плацебо». Експериментальна група брала участь у 15 сеансах НБТ. Представники групи плацебо вважали, що брали участь у тренінгу, але це була симуляція. Дослідження проходило в три етапи. Етапи I, III були ідентичними і включали такі тестування, в котрих взяли участь обстежувані обох груп. Тестування за Монреаль-

ською когнітивною шкалою (MoCA, Montreal Cognitive Assessment), оцінювали когнітивні функції, а саме зорово-конструктивні навички, графічне розпізнання, увагу й концентрацію, мовлення, абстракцію, робочу пам'ять, орієнтацію [1, 3]. Тестування «Corsi» (Corsi blok-tapping task) із батареї тестів «Psychology Experiment Building Language (PEBL)», визначали рівень короткочасної просторової пам'яті [4]. Тестування за Госпітальною школою тривоги й депресії (HADS, Hospital Anxiety and Depression Scale), оцінювали рівень тривоги й депресії [6].

Візуальний НБТ та реєстрація КВП проводились з використанням програмно-апаратного комплексу «НейроКом». Для всіх осіб нейрофідбек-тренінг тривав 15 сеансів. Кожний сеанс складався з п'яти двохвилинних епізодів тренінгу, між якими були однохвилинні перерви. Тривалість тренінгу склала 6–8 тижнів з періодичністю 2–3 сеанса на тиждень [2].

Реєстрація візуальних КВП в парадигмі *oddball* передбачала вивчення організації процесів вибіркової уваги та впливу новизни стимула та його значущості на характер обробки інформації у корі головного мозку [5]. Під час реєстрації зорових КВП тестовані отримували інструкцію якомога швидше коротко натискати вказівним пальцем правої руки на кнопку пульта у відповідь на значимі стимули і не реагувати на незначимі стимули. Ймовірність подання значимих і не значимих стимулів у пробі складала 30 % на 70 % відповідно, час експонування 500 мс.

В результаті проведеного аналізу було встановлено, що в осіб експериментальної групи після завершення НБЗ-тренінгу відзначали скорочення латентності P300 на початку тренінгу після його завершення, $p \leq 0,01$. У обстежуваних групи плацебо даних достовірних змін не зафіксовано. Також зафіксовано збільшення значення міжпікового інтервалу N2-P3 у жінок експериментальної групи.

В результаті психофізіологічного тестування після пройдених сеансів НБТ в експериментальній групі фіксували вищі показники зорово-конструктивних навичок і рівня робочої пам'яті ($p < 0,01$), уваги й концентрації, мовлення ($p < 0,05$). Ефективність короткотривалої просторової пам'яті у обстежуваних експериментальної групи під час третього етапу показала наближення до норми (5–6 балів). У контрольної групи зміни були не значимі. Під час третього етапу у осіб експериментальної групи виявлено зменшення показників тривоги (до $5,25 \pm 0,63$ бала) й депресії (до $3,25 \pm 0,66$ бала) ($p \leq 0,05$).

Висновки. В результаті дослідження встановлено значуще скорочення латентності та збільшення амплітуди РЗ у осіб експериментальної групи та достовірне покращення показників зорово-конструктивних навичок, робочої пам'яті, короткочасної просторової пам'яті, уваги й концентрації, мовлення. Виявлено зниження рівня тривоги й депресії.

Джерела та література

1. Синдром помірних когнітивних порушень при старінні: метод. рек./В. В. Безруков, Н. Ю. Бачинська, В. О. Холін та ін. Київ, 2007. 32 с.
2. Бранюк С. В. Вплив нейрофідбек тренінгу на виконавчі функції у осіб похилого віку. *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія: Біологічні науки.* 2018. № 8 (381).
3. Міщенко Т. С., Шестопалова Л. Ф., Тріщинська М. А. Клінічні шкали і психодіагностичні тести у діагностиці судинних захворювань головного мозку: метод. рек. Харків, 2008. 36 с.
4. Mueller S. T., Piper B. J. The Psychology Experiment Building Language (PEBL) and PEBL Test Battery. *J. Neurosci Methods.* 2015.
5. Cortical responses of 7–10-year-old children to easy and difficult contrasts in discrimination of pseudowords/A. N. Shestakova, E. Service, A. A. Gorin, E. S. Krugliakova. *Psychology. Journal of the Higher School of Economics.* 2015. Vol. 12. N 4. P. 64–80.
6. Zigmond A. S., Snaith R. P. The hospital anxiety and depression scale. *Psychiatrica Scandinavica.* 1983. Vol. 67 (6). P. 361–370.

Зуйко М. В. – студентка V курсу навчально-наукового медичного інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Бояркевич А. О. – студент I курсу навчально-наукового медичного інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Мельничук В. О. – аспірантка ВНУ імені Лесі Українки;

Усова О. В. – к. б. н., доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії ВНУ імені Лесі Українки

Фізична терапія після перенесеного COVID-19

Постановка проблеми. На сьогоднішній день серед епідеміологічних захворювань найбільш неоднозначним, непередбачуваним та

небезпечним для людства є захворювання, якому WHO 11.02.20 присвоїла офіційну назву SARS-CoV-2 або новий коронавірус 2019 (2019-nCoV) [3]. Аналізуючи досить велику ймовірність зараження, перебіг захворювання, а також наслідки, які формують постковідний синдром, стає очевидним, що дана хвороба несе за собою дуже важкі та незворотні зміни для організму людини. Порушення, які виникають в організмі людини під час перебігу хвороби та залишаються після зникнення основних симптомів, завдають значної шкоди здоров'ю людини, що, в свою чергу, негативно відображається у повсякденній діяльності та створює додаткове навантаження на родину, громаду та країну. Саме тому питання збереження здоров'я населення, відновлення функцій та систем організму людини після перенесеного COVID-19 залишається актуальним.

Мета дослідження: обґрунтувати особливості використання засобів фізичної терапії після перенесеного COVID-19.

Результати дослідження. В роботі здійснено аналіз, узагальнення та інтерпретацію даних наукової літератури з теми дослідження. У дослідженні брали участь 10 осіб (5 чоловіків та 5 жінок) основного працездатного віку (від 25 до 54 років) [6], що перехворіли COVID-19 легкої форми.

Було проведено опитування всіх учасників дослідження, звідки виокремились в окрему групу низка спільних симптомів: задишка, періодичний сухий кашель, що посилюється під час фізичних навантажень (наприклад ходьбі), розлади сну, головний біль, постійне відчуття втоми.

Результати опитування показали, що задишка турбує 5 осіб (50 %), періодичний кашель 5 осіб (50 %), головний біль 7 осіб (70 %), на розлади сну страждають 3 особи (30 %), на загальну втому 5 осіб (50 %).

Серед жінок найбільш вираженим був головний біль, який турбував 4 осіб (80 %), задишка та втома були у 3 осіб (60 %), розлади сну у 2 осіб (40 %), кашель в 1 особи (20 %). Серед чоловіків найчастішою була скарга на кашель, який спостерігався у 4 осіб (80 %), головний біль у 3 осіб (60 %), задишка та втома турбувала 2 осіб (40 %), розлади сну діагностовано лише в 1 особи (20 %).

Опираючись на програми фізичної терапії за Г. Ільницькою із співавторами (2020) та В. Горошко із співавторами (2021) для учасників дослідження були складені індивідуальні реабілітаційні програми.

ми, які ґрунтувались на пульмонологічній, серцево-судинній та психологічній терапії. Індивідуальні реабілітаційні програми включали терапевтичні вправи, дихальну гімнастику, їзду на велосипеді, вправи на тренажерах, та психотерапію [1, 282–283; 2, 133].

Дихальні вправи призначають з метою зменшення задишки внаслідок зменшення гіпервентиляції легень, нормалізації роботи дихальних м'язів та оптимізації торако-абдомінальних рухів. Такі заняття направлені на відновлення нормального механізму дихання, покращення легеневої вентиляції та виведення харкотиння, запобігання утворенню плевральних спайок, посилення крово- і лімфообігу, обмінних процесів у легенях та розсмоктування патологічного вогнища в них, а також активізації діяльності серцево-судинної та інших систем організму [4, 1081; 5, 87].

Метою серцево-судинної терапії є підвищення толерантності до фізичного навантаження. Застосування терапевтичних вправ у індивідуальних реабілітаційних програмах сприяло покращенню функціонального стану всіх систем організму. Також був помітний позитивний вплив на психоемоційний стан [2, 135].

Висновки. Застосування терапевтичних вправ у вигляді дихальної гімнастики та вібраційних дихальних вправ сприяють зміцненню дихальних м'язів, поліпшенню функціонального стану всіх систем організму, а також мають позитивний вплив на психоемоційний стан, що сприяє швидкому одужанню.

Ранній початок регулярних занять фізичною активністю, психологічна допомога сприяють швидшому відновленню організму, зменшують термін реабілітації, підвищують працездатність, покращують крово- і лімфообіг та в максимальному обсязі дозволяють повернутись до звичного способу життя.

Джерела та література

1. Горошко В. І., Гордієнко О. В. Реабілітація легеневих ушкоджень у пацієнтів після коронавірусної інфекції COVID-19. *Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні: матеріали IV Всеукр. електрон. конф. «COLOR OF SCIENCE» (29 січ. 2021 р.)*. Вінниця: ВДПУ, 2021. С. 280–284.
2. Терапевтичні вправи після перенесеної коронавірусної інфекції (COVID-19)/ Г. Ільницька, Н. Зелененко, В. Спужак, Л. Ільницька. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2020. № 10. С. 132–138.
3. Home. WHO | World Health Organization. URL: <https://www.who.int/home>

4. Kisner C., Colby L. A. Therapeutic exercise: foundations and techniques/illustrations by J. L. Kisner. 2017. P. 1081.
5. Ranu H., Wilde M., Madden B. Pulmonary Function Tests. *Ulster Med. J.* 2011. Vol. 80 (2). P. 84–90.
6. URL: <https://socialdata.org.ua/888-2/>

Кондзерська В. І. – студентка III курсу
навчально-наукового медичного інституту
ВНУ імені Лесі Українки;

Сітовський А. М. – к. н. з фіз. вих. і спорту,
доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії
ВНУ імені Лесі Українки

Прихильність до профілактики нераціонального харчування як фактору ризику повторного інфаркту міокарда в резидуальний період захворювання

Постановка проблеми. Прихильність до лікування є визначальним фактором якості й ефективності лікування [4]. Переважна більшість пацієнтів після інфаркту міокарда мають супутню патологію. Наявність кількох захворювань погіршує якість життя, збільшує кількість необхідних медикаментів, що може негативно впливати на прихильність хворого до лікування й модифікацію факторів ризику [5].

В Україні 43 % населення мають хоча б один фактор ризику серцево-судинних захворювань, 28,2 % – два та 22,5 % – три і більше. Найбільший внесок у рівень смертності від ішемічної хвороби серця та судинних уражень головного мозку належить таким факторам, як систолічний артеріальний тиск (50 %) і надмірна маса тіла, коли підвищується рівень холестерину і ліпопротеїдів низької густини (21 % і 32 % відповідно), порушення вуглеводного обміну та серцевої недостатності [3].

Встановлено дуже низьку прихильність до немедикаментозних методів вторинної профілактики та заходів із корекції факторів ризику і модифікації стилю життя. Зміна стратегії роботи із пацієнтами, а саме трансформація «комплаєнсу» в «конкорданс», партнерські стосунки та активна участь хворого, дозволять покращити вторинну профілактику інфаркту міокарда [1]. Отримані результати

вказують на необхідність розробки реабілітаційно-профілактичних заходів на амбулаторному етапі [2].

Мета дослідження. Дослідити прихильність до профілактики нераціонального харчування у хворих після інфаркту міокарда в резидуальний період захворювання.

Методи дослідження. Для вивчення обізнаності щодо факторів ризику та прихильності до вторинної профілактики була створена репрезентативна вибірка шляхом рандомізації з урахуванням пропорційного розподілу у популяції за віком (до 65 та старше 65 років) та статтю. Обізнаність пацієнтів щодо факторів ризику, застосування профілактичних заходів та прихильність до лікування оцінювались на підставі анкетування. В анкетуванні взяли участь 333 респонденти – 234 чоловіки (70,27 %) та 99 жінок (29,73 %), середній вік – $62,5 \pm 9,8$ року. Термін після перенесеного ІМ у середньому становив $2,5 \pm 1,6$ року.

Результати дослідження. З метою з'ясування обізнаності пацієнтів щодо того як можна знизити ризик повторного інфаркту, в контексті профілактики нераціонального харчування, було проаналізовано наступні можливі варіанти відповідей: зменшення вживання жирів, регулярне вживання овочів та фруктів.

Лише 16,52 % пацієнтів обізнані, що зменшення вживання жирів знижує ризик повторного інфаркту (серед них – 14,96 % чоловіки і 20,2 % жінки). Та лише 11,41 % пацієнтів зазначили що регулярне вживання овочів і фруктів знижує ризик повторного інфаркту (серед них – 11,97 % чоловіки і 10,1 % жінки).

З метою з'ясування прихильності до модифікації нераціонального харчування як фактору ризику повторного інфаркту ми проаналізували відповіді щодо того чи застосовують пацієнти такі заходи профілактики як зменшення вживання жирів та регулярне вживання овочів і фруктів. Лише 19,4 % пацієнтів зазначили що зменшують вживання жирів з метою профілактики серцевих захворювань (з них 19,71 % – чоловіки і 18,68 % – жінки). Та лише 9,7 % пацієнтів зазначили що регулярно вживають овочі та фрукти з метою профілактики серцевих захворювань (з них 9,13 % чоловіки і 10,99 % жінки).

Аналізуючи інформацію щодо того чи рекомендував лікар притримуватись дієти (вживати менше солодкої, жирної їжі) 85,89 % пацієнтів відповіли «так». А також, 82,88 % пацієнтів отримували від лікаря рекомендації вживати менше солоної їжі.

Висновки. Виявлено низьку обізнаність та прихильність до профілактики нераціонального харчування як фактору ризику повтор-

ного інфаркту в резидуальний період захворювання. Хоча понад 80 % пацієнтів отримували відповідні рекомендації від лікаря.

Необхідна розробка інформаційного контенту, що до формування системи знань відносно факторів ризику (зокрема нераціонального харчування), а також система дистанційного моніторингу прихильності до вторинної профілактики повторного інфаркту міокарда.

Джерела та література

1. Гребеник М. В., Левчик О. І. Прихильність до довготривалої вторинної профілактики після інфаркту міокарда. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2018. № 1 (75). С. 18–23.
2. Фізична реабілітація після інфаркту міокарда в домашніх умовах: [навч. посіб.]/ С. Я. Індика, А. М. Сітовський, С. Б. Новак, В. М. Ходінов. Луцьк: АРТіП, 2014. 150 с.
3. Радченко Г. Д., Сіренко Ю. М. Фактори ризику виникнення несприятливих подій (інфаркту міокарда, нестабільної стенокардії, інсульту, ниркової та серцевої недостатності, смерті) у хворих з артеріальною гіпертензією, які проходили стаціонарне лікування у спеціалізованому відділенні. *Артеріальна гіпертензія*. 2008. № 2 (2). С. 10–16.
4. Ягенський А. В., Січкарук І. М. Прихильність до лікування пацієнтів у віддалений період після інфаркту міокарда. *Раціональна фармакотерапія*. 2019. № 1–2 (50–51). С. 24–27.
5. Self-reported adherence to treatment and arterial hypertension control in patients after ischemic stroke and myocardial infarction/I. Sichkaruk, A. Yagensky, N. Belikova et al. *Journal Of Hypertension*. 2008. Vol. 26. P. 398.

Мельничук М. С. – магістр I курсу
навчально-наукового медичного інституту
ВНУ імені Лесі Українки;

Шабала М. В. – аспірант II року навчання
кафедри фізичної терапії та ерготерапії
ВНУ імені Лесі Українки;

Усова О. В. – к. б. н., доцент кафедри фізичної
терапії та ерготерапії
ВНУ імені Лесі Українки

Фактори ризику остеопорозу у жінок похилого віку

Постановка проблеми. Остеопороз є поширеним системним захворюванням скелету, яке характеризується зниженням міцності

кісткової тканини, порушенням її мікроархітектури з подальшим збільшенням ризику переломів [5, 3]. Остеопороз та пов'язані з ним переломи в усьому світі є важливою медико-соціальною проблемою охорони здоров'я, оскільки призводять до інвалідизації і передчасної смерті [6, 181].

Процес втрати кісткової маси має прихований перебіг. Переломи, що зазвичай є першими проявами остеопорозу, часто залишаються непоміченими: типові для хвороби компресійні переломи тіл хребців можуть протікати майже безсимптомно. Разом із поганою обізнаністю населення про проблему остеопорозу це значно ускладнює ранню діагностику захворювання [3, 25].

Частота остеопоротичних переломів зростає після настання менопаузи. Так, у жінок віком ≥ 50 років в цілому близько 50 % переломів проксимального відділу стегнової кістки асоціюються з постменопаузальним остеопорозом і ризик розвитку цього перелому збільшується в міру старіння [2, 13].

Метою роботи було дослідити фактори ризику остеопорозу у жінок похилого віку та підвищити рівень інформованості і розуміння серйозності хвороби та її наслідків для даного контингенту досліджуваних.

Результати дослідження. В роботі здійснено аналіз, узагальнення та інтерпретацію даних наукової літератури з теми дослідження. Використаний доповнений і адаптований в консультативній поліклініці ДУ «Інститут проблем ендокринної патології ім. В. Я. Данилевського НАМН України» тест-опитувальник для дослідження ризику розвитку остеопорозу [6, 182]. У дослідженні взяли участь 12 жінок похилого віку (56–74 р).

Факторами ризику остеопорозу є: спосіб життя: надмірна або недостатня маса тіла, недостатнє вживання кальцію, дефіцит вітаміну D, надмірне вживання солі; генетичні захворювання; ендокринна патологія; гіпогонадні стани; захворювання шлунково-кишкового тракту; захворювання крові; аутоімунні хвороби; неврологічні та кістково-м'язові фактори ризику; інші стани та захворювання; лікарські препарати; несприятливі (шкідливі та небезпечні) фактори виробництва [1, 30].

Ю. О. Тітова та Н. О. Кравчун (2019) створили опитувальник для хворих на цукровий діабет 2 типу з супутньою неалкогольною жировою хворобою печінки та без неї, хворих без цукрового діабету

2 типу щодо виявлення в них ранніх ознак остеопорозу. У пацієнтів трьох груп спадкова схильність розвитку остеопорозу була приблизно однакова. Хворі мали більшу схильність до травматизації. У всіх трьох групах відзначалась діагностична значущість впливу супутньої патології та її лікування. Стосовно жінок, настання менопаузи та хірургічне втручання з приводу гінекологічних проблем, спостерігалися з більшою частотою в групах хворих на цукровий діабет 2 типу з супутньою неалкогольною жировою хворобою печінки та без неї. Вплив інших факторів на схильність до розвитку остеопорозу, безпосередньо куріння, вживання алкоголю, уподобання в їжі, мали всі групи [6, 182].

І. В. Паньків (2018) з використанням інструмента FRAX з найбільшою частотою відзначено такі фактори, як неадекватне забезпечення вітаміном D, порушення репродуктивної функції, а також ендокринопатії як соматогенні причини вторинного остеопорозу (цукровий діабет, ожиріння, гіпотиреоз), захворювання шлунково-кишкового тракту і асоційовані з остеопорозом стани (серцево-судинні захворювання) [4, 744].

За результатами наших досліджень факторами ризику, які мають частоту підтвердження 40 % і більше були: поставлений діагноз остеопорозу у батьків або перелом після падіння з висоти свого росту – 42 %, горб (сутулість) у батьків – 50 %, вік більше 40 років – 100 %, перелом після невеликої травми в дорослому віці – 67 %, падіння (більше, ніж один раз за останній рік) або є страх впасти через те, що відчують себе тендітними – 58 %, часто страждають інфекційними або запальними захворюваннями – 50 %, настання менопаузи до 45 років – 83 %, палять або коли-небудь палили цигарки – 42 %, не вживають мінеральну воду, збагачену магнієм – 83 %, надають перевагу білковій, жирній їжі, алкоголю, каві – 83 %.

Висновки: Фактори ризику остеопорозу з різною частотою підтверджуються всіма досліджуваними жінками. Вважається, що використання чинників, асоційованих із підвищенням імовірності виникнення остеопорозу і переломів, дозволяє сформуванню груп ризику щодо проведення діагностичних і профілактичних заходів.

Джерела та література

1. Клінічні рекомендації з діагностики, профілактики та лікування остеопорозу/ О. М. Ігнат'єв, О. М. Полівода, М. І. Турчин, Т. О. Єрмоленко, Т. Л. Прутіян. *Вісник морської медицини*. 2019. № 3 (84). С. 28–38. Doi: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3465937>

2. Марченкова Л. А. Постменопаузальний остеопороз как медико-социальная и экономическая проблема XXI в. *Фарматека*. 2015. № 4–15. С. 13–20.
3. Остеопороз: від ранньої діагностики до ефективного лікування. URL: <https://health-ua.com/article/45659-osteoporoz-vd-ranno-dagnostiki-doeftivnogo-lkuvannya>
4. Паньків І. В. Частота і структура основних чинників ризику у жінок із постменопаузним остеопорозом. *Міжнародний ендокринологічний журнал*. 2018. Vol. 14, № 8. Р. 744–748. Doi: <https://doi.org/10.22141/2224-0721.14.8.2018.154854>
5. Поворознюк В. В., Ханс Д., Дзерович Н. І. Показник якості трабекулярної кісткової тканини в клінічній практиці. *Боль. Суставы. Позвоночник*. 2014. 10 листоп. № 4. С. 14–22.
6. Тітова Ю. О., Кравчун Н. О. Опитувальник щодо виявлення ранніх ознак остеопорозу у хворих на цукровий діабет 2 типу. *Вісник проблем біології і медицини*. 2019. Вип. 1, т. 1 (148). С. 181–184.

Міщанчук В. С. – студент III курсу
навчально-наукового медичного інституту
ВНУ імені Лесі Українки;

Сітовський А. М. – к. н. з фіз. вих. і спорту,
доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії
ВНУ імені Лесі Українки

Прихильність до профілактики вживання алкоголю та паління як фактору ризику повторного інфаркту міокарда в резидуальний період захворювання

Постановка проблеми. Прихильність до лікування є визначальним фактором якості й ефективності лікування [3]. Переважна більшість пацієнтів після інфаркту міокарда мають супутню патологію. Наявність кількох захворювань погіршує якість життя, збільшує кількість необхідних медикаментів, що може негативно впливати на прихильність хворого до лікування й модифікацію факторів ризику [6].

Саме споживання тютюну визнано однією з провідних причин втрати здоров'я і передчасної смертності населення, що і є характерною невтішною закономірністю в громадському здоров'ї як для населення економічно розвинених держав світу, так і країн, що

розвиваються. Підтвердженням сказаному є те, що в міжнародній класифікації хвороб (МКХ-10) тютюнокуріння класифікується як захворювання [4].

Від хвороб, пов'язаних із курінням, щорічно помирає близько 8 млн осіб, а в Україні – близько 200 тис. осіб. Тим часом в Україні курить 64,5 % дорослих чоловіків, що в 1,4 разу більше, ніж в Європі, та в 1,6 разу, ніж у світі [5].

Встановлено дуже низьку прихильність до немедикаментозних методів вторинної профілактики та заходів із корекції факторів ризику і модифікації стилю життя. Зміна стратегії роботи із пацієнтами, а саме трансформація «комплаєнсу» в «конкорданс», партнерські стосунки та активна участь хворого, дозволять покращити вторинну профілактику інфаркту міокарда [1]. Отримані результати вказують на необхідність розробки реабілітаційно-профілактичних заходів на амбулаторному етапі [2].

Мета дослідження. Дослідити прихильність до профілактики тютюнопаління та вживання алкоголю у хворих після інфаркту міокарда в резидуальний період захворювання.

Методи дослідження. Для вивчення обізнаності щодо факторів ризику та прихильності до вторинної профілактики була створена репрезентативна вибірка шляхом рандомізації з урахуванням пропорційного розподілу у популяції за віком (до 65 та старше 65 років) та статтю. Обізнаність пацієнтів щодо факторів ризику, застосування профілактичних заходів та прихильність до лікування оцінювались на підставі анкетування. В анкетуванні взяли участь 333 респонденти – 234 чоловіки (70,27 %) та 99 жінок (29,73 %), середній вік – $62,5 \pm 9,8$ року. Термін після перенесеного ІМ у середньому становив $2,5 \pm 1,6$ року.

Результати дослідження. З метою з'ясування обізнаності пацієнтів щодо того як можна знизити ризик повторного інфаркту, в контексті профілактики тютюнопаління та вживання алкоголю, 15,92 % пацієнтів зазначили що відмова від куріння знижує ризик повторного інфаркту (серед них – 20,09 % чоловіки і 6,06 % жінки), та 16,52 % пацієнтів зазначили, що зменшення вживання алкоголю знижує ризик повторного інфаркту (серед них – 20,94 % чоловіки і 6,06 % жінки).

З метою з'ясування прихильності до профілактики тютюнопаління та вживання алкоголю 11,04 % пацієнтів зазначили що відмови-

лись від куріння з метою профілактики серцевих захворювань. З них 14,90 % чоловіки і 2,20 % жінки. 10,70 % пацієнтів зазначили що зменшили вживання алкоголю з метою профілактики серцевих захворювань (з них 13,46 % чоловіки і 4,40 % жінки).

На питання: «Чи вживали Ви алкоголь протягом останнього року» встановлено, що 62,46 % вживали (з них 72,65 % чоловіків та 38,38 % жінок). Аналізуючи відповідь на питання «Чи випиваєте ви більше ніж: 7 пляшок пива або 0,5 л горілки або 2 пляшки вина за тиждень», встановлено, що 12,44% вживають (з них – 14,12 % чоловіків та 5,13 % жінок).

Аналізуючи інформацію чи рекомендував лікар дотримуватися таких рекомендації: менше курити/покинути курити та вживати менше алкоголю, встановлено, що менше курити чи покинути курити рекомендували 70,27 %, вживати менше алкоголю рекомендували 73,57 %.

Висновки. Виявлено низьку обізнаність та прихильність пацієнтів що до профілактики тютюнопаління та вживання алкоголю. Лише 11,04 % пацієнтів зазначили що відмовились від куріння та 10,7 % пацієнтів зазначили що зменшили вживання алкоголю з метою профілактики серцевих захворювань.

Джерела та література

1. Гребеник М. В., Левчик О. І. Прихильність до довготривалої вторинної профілактики після інфаркту міокарда. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2018. № 1 (75). С. 18–23.
2. Фізична реабілітація після інфаркту міокарда в домашніх умовах: [навч. посіб.]/С. Я. Индика, А. М. Сітовський, С. Б. Новак, В. М. Ходінов. Луцьк: АРТіП, 2014. 150 с.
3. Ягенський А. В., Січкарук І. М. Прихильність до лікування пацієнтів у віддалений період після інфаркту міокарда. *Раціональна фармакотерапія*. 2019. № 1–2 (50–51). С. 24–27.
4. Lopez A. D. Global and regional burden of disease and risk factors, 2001: systematic analysis of population health data/A. D. Lopez, C. D. Mathers, M. Ezzati et al. *Lancet*. 2006. Vol. 367. P. 1747–1757.
5. Changes in Smoking Prevalence in 8 Countries of the Former Soviet Union Between 2001 and 2010/B. Roberts, A. Gilmore, A. Stickley et al. *J. of Public Health*. 2012. Vol. 102 (7). P. 1320–1328.
6. Self-reported adherence to treatment and arterial hypertension control in patients after ischemic stroke and myocardial infarction/I. Sichkaruk, A. Yagensky, N. Belikova et al. *Journal of Hypertension*. 2008. Vol. 26. P. 398.

Оксентюк Д. П., Бірук В. П. – студенти
II курсу навчально-наукового медичного
інституту ВНУ імені Лесі Українки;
Сітовський А. М. – к. н. з фіз. вих. і спорту,
доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії
ВНУ імені Лесі Українки

Функціональний резерв серця та фізична працездатність підлітків 12–14 років різних медичних груп

Вступ. Найбільш поширеними індикаторами оцінки ефективності здоров'язберігаючих технологій є показники діяльності серцево-судинної системи підлітків. На сьогодні відомостей кількісного обґрунтування інформативності, прогностичної й діагностичної значимості таких показників у процесі корекції функціонально-резервних можливостей серцево-судинної системи підлітків недостатньо.

Необхідною й обов'язковою умовою розподілу учнів на медичні групи є визначення функціонально-резервних можливостей серцево-судинної системи за пробою Руф'є [1]. В різних дослідженнях вказується, що за показниками індексу Руф'є більшість школярів відносять до спеціальної медичної групи [2].

Мета дослідження. Визначити рівні функціонального резерву серця за даними індексу Руф'є та вивчити фізичну працездатність школярів 12–14 років різних медичних груп.

Матеріал та методи дослідження. Було обстежено 178 школярів 7–8-х класів віком 12–14 років (85 хлопців та 93 дівчини). Дослідження проводилось на початку навчального року. Усі учні добровільно взяли участь у цьому експерименті, а також було отримано письмову згоду їх батьків.

Фізична працездатність досліджувалась за показниками велоергометричної проби PWC_{170} . Одномоментний тест ступінчасто зростаючої потужності тривалістю не менше 9 хв.

Розподіл учнів на медичні групи проводили за показниками рівня функціонально-резервних можливостей серцево-судинної системи, що проводять за індексом Руф'є (IP) [1].

Результати дослідження. При розподілі медичним працівником навчального закладу на початку навчального року учнів на медичні групи для занять фізичною культурою встановлено, що за показни-

ками індексу Руф'є, до основної медичної групи увійшло 13,5 % підлітків, до підготовчої групи – 35,4 %, до спеціальної медичної групи – 51,1 % школярів. Серед школярів спеціальної медичної групи був лише один підліток, що мав відхилення у стані здоров'я постійного характеру (0,6 % від загальної кількості). Серед учнів віднесених до підготовчої медичної групи було троє підлітків у відновному періоді після гострої захворюваності (1,8 % від загальної кількості). Решта школярів були віднесені до підготовчої й спеціальної медичної групи лише за результатами проби Руф'є.

Слід зазначити, що між медичними групами не було суттєвих відмінностей у показниках індексу маси тіла, життєвої ємності легень, життєвого індексу, ЧСС й артеріального тиску.

За результатами тесту PWC_{170} встановлено гірші (абсолютні та відносні значення тесту PWC_{170}) показники фізичної працездатності у школярів спеціальної медичної групи на фоні гіршого функціонального резерву серця за даними проби Руф'є.

За даними кореляційного аналізу встановлено, що у загальній вибірці, підліткам з вищим рівнем функціонального резерву серця, за показниками індексу Руф'є, характерні вищі абсолютні й відносні показники фізичної працездатності ($p < 0,05$).

Це підтверджує відомі закономірні взаємозв'язки фізичної працездатності й функціональних можливостей серцево-судинної системи [3–5]. Однак не відображає чітких відмінностей у рівнях фізичної працездатності між різними медичними групами. Оскільки у кожній медичній групі показники тесту PWC_{170} коливаються у досить широких діапазонах за даними перцентильного аналізу. А наявність кореляції між тестом PWC_{170} та пробю Руф'є може пояснюватись наявністю спільного фактору при їх обрахунку – ЧСС.

Висновки. Існуючі підходи до розподілу учнів на медичні групи за показниками індексу Руф'є не відображають реальних адаптивних можливостей й рівня фізичної працездатності школярів.

Необхідні подальші вивчення інформативності й доцільності застосування проби Руф'є для розподілу школярів на медичні групи.

Джерела та література

1. Про забезпечення медико-педагогічного контролю за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах: Наказ М-ва охорони здоров'я України та М-ва освіти і науки України № 518/674 від 20.07.2009 р.

2. Заневський І. П. Проба Руф'є як метод діагностики функціонального стану серцево-судинної системи дітей шкільного віку. *Спортивна наука України*. 2011. № 3. С. 71–92.
3. Сітовський А. М. Річна динаміка фізичної працездатності дівчаток 7-х класів в умовах трьох уроків фізичної культури залежно від темпів їх біологічного розвитку. *Сучасні оздоровчо-реабілітаційні технології: зб. наук. пр.* Луцьк, 2005. № 1. С. 146–150.
4. Сітовський А. М. Фізична працездатність підлітків в умовах диференційованого фізичного виховання з урахуванням темпів їх біологічного дозрівання. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац ун-ту ім Лесі Українки/уклад.: А. В. Цьось, С. П. Козіброцький.* Луцьк, 2009. № 1 (5). С. 61–65.
5. Сітовський А. М. Особливості річної динаміки фізичної працездатності хлопчиків 7-х класів в залежності від темпів їх біологічного розвитку. *Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту.* Львів, 2005. Вип. 9, т. 4. С. 58–62.

Олійник Я. Г. – студентка II курсу навчально-наукового медичного інституту
ВНУ імені Лесі Українки;
Сітовський А. М. – к. н. з фіз. вих. і спорту,
доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії
ВНУ імені Лесі Українки

Поширеність ожиріння у хворих після ішемічного інсульту у резидуальний період захворювання

Постановка проблеми. У світі щорічно інсульт виникає у понад 15 млн людей і майже 5 млн помирають унаслідок нього [1]. Інсульт посідає одне з основних місць серед причин смертності та перше місце у структурі стійкої втрати працездатності [2]. Інсульт є найбільш важливою причиною набутої стійкої інвалідності в дорослому віці [4].

Близько 75 % всіх інсультів становить первинні інсульти й біля 25 % – повторні. У віці після 45 років кожне десятиліття число інсультів у відповідній віковій групі подвоюється. Смертність при інсульті досить висока: зі 100 хворих у гострому періоді інсульту 35–40 чоловік помирає.

Серед факторів ризику виникнення повторних інсультів, одне з провідних місць займають надлишкова вага тіла й ожиріння. «Парадокс ожиріння» – це зменшення ризику смерті після серцево-судинних захворювань з високим індексом маси тіла (ІМТ), навіть коли ІМТ є фактором ризику [3, 5].

Актуальним є питання вивчення прогностичного значення ожиріння, як модифікованого фактору вторинної профілактики інсульту.

Мета дослідження: дослідити поширеність ожиріння у хворих після ішемічного інсульту на амбулаторному етапі реабілітації.

Методи дослідження. Для вивчення обізнаності щодо факторів ризику та прихильності до вторинної профілактики була створена репрезентативна вибірка шляхом рандомізації з урахуванням пропорційного розподілу у популяції за віком (до 65 та старше 65 років) та статтю. Обізнаність пацієнтів щодо факторів ризику, застосування профілактичних заходів та прихильність до лікування оцінювались на підставі анкетування. В анкетуванні взяли участь 282 хворих на етапі амбулаторної реабілітації, які перенесли ішемічний інсульт. Із них чоловіків було 157 (44,33 %), жінок – 125 (55,67 %) осіб. Середній вік чоловіків становив $61,6 \pm 10,2$ року, жінок – $64,4 \pm 9,7$ року. Час після інсульту становив від 0 до 9 років. Всім вказаним пацієнтам проводилось визначення антропометричних показників (зріст, вага, окружність талії та плеча), розраховувався індекс маси тіла (ІМТ) за формулою $ІМТ = \text{маса тіла}/\text{зріст}^2$).

Результати дослідження. Ожиріння ($ІМТ > 30 \text{ кг}/\text{м}^2$) визнано незалежним фактором ризику коронарної хвороби серця й передчасної смерті. У чоловіків збільшення індексу маси тіла асоціюється зі стійким ростом частоти ішемічного інсульту, незалежно від впливу гіпертензії, цукрового діабету й рівня холестерину. У жінок, також, встановлений позитивний зв'язок. Абдомінальне ожиріння більшою мірою, ніж не абдомінальне, асоціюється з ризиком інсульту. Достовірний і незалежний зв'язок між абдомінальним ожирінням та ішемічним інсультом виявлений у всіх расових та етнічних групах [1].

Аналізуючи показники індексу маси тіла у жінок було встановлено, що 12,71 % мали нормальну масу тіла, 32,2 % – надмірну, 55,08 % – ожиріння. У чоловіків, нормальна маса тіла реєструвалась у 22,22 % обстежених, 43,79 % хворих мали надмірну масу, 33,99 % – ожиріння.

При вивченні гендерних відмінностей було встановлено, що серед осіб які мають нормальну масу тіла переважають чоловіки (30,61 % та 69,39 % відповідно, $p < 0,05$).

Серед осіб, які мають надмірну масу тіла також переважають чоловіки – (36,19 % та 63,81 % відповідно, $p < 0,05$). Проте серед хворих, в яких відмічається ожиріння, переважають жінки (55,56 % та 44,44 % відповідно, $p < 0,05$).

Було встановлено, що в 61,17 % осіб, які перенесли ішемічний інсульт, реєструється абдомінальний та в 38,83 % – неабдомінальний тип ожиріння.

Серед жінок абдомінальний тип ожиріння відмічається у 82,35 % та в 17,65 % – неабдомінальний тип ожиріння. Тоді як чоловіків з абдомінальним типом ожиріння дещо менше ніж з неабдомінальним (44,81 % та 55,19 % відповідно). При вивченні гендерних відмінностей встановлено, що серед хворих з абдомінальним типом ожиріння переважають жінки (58,68 % та 41,32 % відповідно), у той час як серед хворих з неабдомінальним типом ожиріння переважають чоловіки (80,19 % та 19,81 % відповідно).

Висновок. Ожиріння, в тому числі його абдомінальний тип, як важливий фактор ризику виникнення ускладнень кардіоваскулярної патології, частіше спостерігається серед осіб жіночої статі. Зокрема, у хворих після ішемічного інсульту на амбулаторному етапі реабілітації виявлено значний відсоток осіб з ожирінням: 55,56 % жінок та 44,44 % чоловіків. У 61,17 % хворих реєструється абдомінальний тип ожиріння та відмічено більший його відсоток у жінок порівняно з чоловіками (82,35 % та 44,81 % відповідно).

Джерела та література

1. Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при ішемічному інсульті: Наказ МОЗ України від 03.08.2012 р. № 602.
2. Корнацький В. Соціальні та медичні проблеми цереброваскулярної патології. *Український кардіологічний журнал*. Київ, 2008. № 1. С. 121–124.
3. Obesity paradox and functional recovery in first-ever acute ischemic stroke survivors: the PREMIER study/E. Chiquete, C. Cantú-Brito, J. Villarreal-Careaga et al. *Revista de Neurologia*. 2010. Vol. 51 (12). P. 705–713.
4. The impact of body mass index on functional rehabilitation outcomes of working-age inpatients with stroke/A. Garcia-Rudolph, J. D. Kelleher, B. Cegarra et al. *Eur. J. Phys. Rehabil. Med.* 2020.
5. Self-reported adherence to treatment and arterial hypertension control in patients after ischemic stroke and myocardial infarction/I. Sichkaruk, A. Yagensky, N. Belikova et al. *Journal of Hypertension*. 2008. Vol. 26. P. 398.

Пастушенко І. Ю. – студентка навчально-наукового медичного інституту
ВНУ імені Лесі Українки;
Мельничук В. О. – аспірантка
ВНУ імені Лесі Українки

Ефективність застосування сучасних терапевтичних методів у відновному лікуванні остеомієліту дітей

Постановка проблеми. Незважаючи на досягнення сучасної медицини, лікування остеомієліту залишається однією з актуальних проблем у галузі травматології та ортопедії. Остеомієліт є одним із найтяжчих форм гнійно-септичних захворювань у дітей [1]. Несприятливі явища екології і соціального стану призвели до змін властивостей збудників гнійно-септичних захворювань і опірності дитячого організму. У більшості випадків (75–90 %) остеомієліт розвивається у дитячому віці. Особливо часто ним хворіють новонароджені. Хлопчики хворіють у 1,5 разу частіше ніж дівчата [1]. Небезпека остеомієліту полягає в тому, що при захворюванні, як правило ускладнюється генералізація кістки – уражаючи визначену область кісткового мозку, з часом страждає вся кісткова система людини, що призводить до обмеження рухової діяльності. Найчастіше остеомієліт локалізується в довгих трубчастих кістках, а саме в стегновій (30,8 %), великогомілкової (21,9 %), плечовій (10,3 %), кістки тазу (8,2 %), кістки ступні (8,9 %), кістки хребта (2,0 %) [3]. Тривала іммобілізація кінцівок, спричинена остеомієлітом, призводить до зниження кровопостачання, зменшення локального обміну тканинного і органного обміну речовин, сприяє переходу гострої стадії в хронічну, обмежує функціональний стан у побутовій діяльності. Тому ранній початок заходів активної реабілітації значно пришвидшує процес одужання і сприяє ранньому поверненню до звичного способу життя дитини.

Мета дослідження: обґрунтувати ефективність застосування сучасних терапевтичних методів у відновному лікуванні остеомієліту дітей.

Результати дослідження. У дітей найчастіше зустрічається метадіафізарний остеомієліт, який уражає всі структури кістки, і може переходити на м'які тканини, що призводить до функціональних обмежень, або інвалідизації. В профілактиці остеомієліту на ранніх

післяопераційних втручаннях, особлива увага надаєть харчуванню. В постімобілізаційному періоді для підготовки організму до активного функціонування ураженої кінцівки застосовують масаж. Ефективність масажу полягає у збільшенні скорочувальної здатності, сили і працездатності м'язів, швидкості перебігу відновних процесів, нормалізації тону м'язів, розсмоктування крововиливів і набряків, прискорення процесів регенерації, відновленні еластичності м'язів. [6]. Вплив масажу на суглобово-зв'язковий апарат полягає у покращенні еластичності і міцності зв'язок та сухожилків, покращує рухливість у суглобах. Поліпшуючи кровопостачання суглобів він стимулює утворення і циркуляцію в них синовіальної рідини, запобігає патологічним змінам у хрящовій тканині та морцненню суглобових сумок [2].

Ефективність терапевтичних вправ залежить від активної участі пацієнта. У пацієнтів з інтрамедулярною стадією гострого остеомієліту терапевтичні вправи носять допоміжний характер, в той час як при екстремедулярній стадії їх роль зростає і (разом з фізіотерапевтичним лікуванням) набуває самостійного значення [4]. Для підвищення їх ефективності, необхідно враховувати фазу розвитку хвороби, реакції на неї організму, стан всіх органів і систем, психічну реакцію пацієнта на захворювання та інші її індивідуальні особливості. У всіх випадках важливо дотримуватися принципу поєднання загальної і місцевої дії фізичних вправ, пам'ятаючи, що одужання багато в чому залежить від загального стану організму хворого [2].

Для зменшення напруги в спастичному м'язі, застосовують постізометричну релаксацію (ПІР) внаслідок чого зникає скутість і хворобливі відчуття, м'яз стає м'яким і розслабленим [4].

Висновки. Комплексність заходів фізичної терапії сприяє швидкому функціональному відновленню у дітей. Застосування масажу і фізіотерапії, перед терапевтичними вправами і ПІР, здійснює розслаблюючий вплив на м'язи, тому при застосуванні ПІР і терапевтичних вправ ми досягаємо збільшення амплітуди рухів, покращуємо рухливість в суглобах, зменшуємо спастичність м'язів, що дозволяє в короткий термін відновити втрачену функцію кінцівки.

Джерела та література

1. Шимон В. М., Кубаш В. І., Шимон М. В. Сучасний підхід до лікування хронічного остеомієліту у хворих з дефіцитом йоду з використанням високоінтенсивного лазерного випромінювання. *Травма*. № 17 (3). С. 142–145.
2. Корольчук А. П., Сулима А. С. Масаж загальний і самомасаж: навч.-метод. посіб. для студ. ф-ту фіз. вих. і спорту. Вінниця, 2018. 124 с.

3. Реабілітація пацієнтів з захворюваннями нервової системи: навч.-метод. посіб. для магістрів медицини IV курсу мед. ф-ту закл. вищ. освіти III–IV рівня акредитації по спец. «Медицина» кваліфікації професійної «Лікар» / О. А. Козьолкін, І. В. Візір, М. В. Сікорська, О. В. Лапонов. Запоріжжя: ЗДМУ, 2019. 183 с.
4. Еремушкин М. А. Мягкие мануальные техники. Постизометрическая релаксация мышц. *Наука і техніка*. 2014. 288 с.

Слюсар А. О. – студентка II курсу навчально-наукового медичного інституту ВНУ імені Лесі Українки;
Сітовський А. М. – к. н. з фіз. вих. і спорту, доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії ВНУ імені Лесі Українки

Рівень рухової активності хворих після ішемічного інсульту у резидуальний період захворювання

Постановка проблеми. Інсульт є однією з провідних причин інвалідності [1]. Частка ішемічного інсульту, серед усіх інсультів, становить близько 80 % [3]. Неврологічний дефіцит відмічається у понад 65 % хворих. За останнє десятиліття число інсультів збільшилося на 30 %. Частота інсульту подвоюється кожні десять років у віці 60 років, лише 20 % тих, що вижили після інсульту, молодші 65 років [4].

Доведено, що помірна чи висока рухова активність сприяє зниженню частоти інсульту більш як на 20 % порівняно з особами з низькою руховою активністю, позитивно впливаючи на модифікацію факторів ризику серцево-судинних захворювань загалом та інсульту зокрема [2].

Недостатня кількість фізичної активності є фактором ризику (повторного) інсульту. Люди з інсультом або транзиторною ішемічною атакою мають високий ризик повторного інсульту і мають нижчий рівень фізичної активності [5, 6].

Мета дослідження: дослідити стан рухової активності хворих після ішемічного інсульту в резидуальний період захворювання.

Методи дослідження. Для вивчення обізнаності щодо факторів ризику та прихильності до вторинної профілактики була створена репрезентативна вибірка шляхом рандомізації з урахуванням пропорційного розподілу у популяції за віком (до 65 та старше 65 років) та

статтю. Обізнаність пацієнтів щодо факторів ризику, застосування профілактичних заходів та прихильність до лікування оцінювались на підставі анкетування. В анкетуванні взяли участь 282 хворих на етапі амбулаторної реабілітації, які перенесли ішемічний інсульт. Із них чоловіків було 157 (44,33 %), жінок – 125 (55,67 %) осіб. Середній вік чоловіків становив $61,6 \pm 10,2$ року, жінок – $64,4 \pm 9,7$ року. Час після інсульту становив від 0 до 9 років.

Результати дослідження. Для кращого розуміння методології організації фізичної терапії у резидуальний період реабілітації та планування заходів вторинної профілактики нами було досліджено стан рухової активності хворих після ішемічного інсульту. Одним з варіантів відповідей на запитання «Які саме методи профілактики Ви застосовуєте?» була відповідь «Підвищення рухової активності». Таку відповідь дали лише 8,9 % респондентів: з них 1,7 % жінок та 7,1 % чоловіків.

При аналізі відповідей на питання «Скільки часу Вам доводиться ходити пішки протягом дня?» хворих було розподілено на чотири рівні рухової активності. До першого рівня віднесли осіб, в яких рухова активність була <15 хв на добу, до другого 15–30 хв, третього 30–60 хв, четвертого >60 хв на добу.

Було виявлено, що в 26,64 % обстежених рухова активність тривала менше 15 хв на день, з них 43,84 % жінок та 56,16 % чоловіків. Рухова активність від 15 до 30 хв на добу була в 11,68 % обстежених, з них 56,25 % жінок та 43,75 % чоловіків. Рухова активність 30–60 хв на добу була в 20,07 % обстежених, 49,09 % жінок та 50,91 % чоловіків. Варто відмітити, що рухова активність понад 60 хв на добу відмічалася у 41,61 % обстежених: з них 38,6 % жінок та 61,4 % чоловіків відповідно.

Аналіз відповідей на запитання «Як часто Ви робите фізичні вправи тривалістю близько 30 хв?», відповіді розподілилися наступним чином: 74,1 % респондентів взагалі не займаються фізичними вправами, з них 34,7 % жінок та 39,4 % чоловіків; 2,6 % респондентів займаються лише 2–3 рази на місяць; 0,7 % респондентів займаються раз в тиждень; 2,9 % респондентів займаються фізичними вправами 2–3 рази на тиждень, з них 0,4 % жінок та 2,5 % чоловіків; 5,1 % респондентів займаються 4–6 разів на тиждень, з них 2,2 % жінки та 2,9 % чоловіків; 14,6 % респондентів займаються руховою активністю біля 30 хв щодня, з них 4,7 % жінок та 9,9 % чоловіків.

Висновки. Встановлено, що 74,1 % респондентів взагалі не виконують фізичних вправ та лише 22,6 % виконують фізичні вправи й мають достатній рівень рухової активності протягом тижня. Основними причинами, чому хворі не виконують фізичні вправи, є незадовільний стан здоров'я та відсутність сили волі.

Перспективи подальших досліджень визначаються необхідністю пошуку шляхів підвищення рухової активності хворих після ішемічного інсульту у резидуальний період реабілітації як фактору вторинної профілактики цереброваскулярної патології.

Джерела та література

1. Жигунова А. К. Нейрореабілітація – як зробити її ефективнішою? *Український медичний часопис*. 2013. № 2. С. 21–23.
2. Руководство по профилактике инсульта у пациентов с ишемическим инсультом или транзиторной ишемической атакой. URL: <http://www.angio.health-ua.com>
3. Álvarez-Sabín J., Roman G. C. The Role of Citicoline in Neuroprotection and Neurorepair in Ischemic Stroke. *Brain Sci*. 2013. № 3. P. 1395–1414.
4. How predictive is the MMSE for cognitive performance after stroke/A. Bour, S. Rasquin, A. Boreas et al. *Neurology*. 2010. Vol. 257. P. 630–637.
5. General lifestyle interventions on their own seem insufficient to improve the level of physical activity after stroke or TIA: a systematic review/L. Hendrickx, K. Vlietstra, R. Valkenet, Wondergem. *BMC neurology*. 2020. Vol. 20. P. 1–13.
6. Self-reported adherence to treatment and arterial hypertension control in patients after ischemic stroke and myocardial infarction/I. Sichkaruk, A. Yagensky, N. Belikova et al. *Journal of Hypertension*. 2008. Vol. 26. P. 398.

Хатітовський Б. М. – студент III курсу
навчально-наукового медичного інституту
ВНУ імені Лесі Українки;

Сітовський А. М. – к. н. з фіз. вих. і спорту,
доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії
ВНУ імені Лесі Українки

Прихильність до профілактики ожиріння як фактора ризику повторного інфаркту міокарда в резидуальний період захворювання

Постановка проблеми. Особливості перебігу захворювання та індивідуальний ризик розвитку несприятливих серцево-судинних по-

дій у хворих з різними клінічними формами ішемічної хвороби серця залежать також від факторів ризику, таких, як наявні супутні артеріальна гіпертензія, хронічна серцева недостатність, ожиріння I–II ступеня [1, 5]. В Україні 43 % населення мають хоча б один фактор ризику ССЗ, 28,2 % – два та 22,5 % – три і більше. Значний внесок у рівень смертності від ІХС та судинних уражень головного мозку належить такому фактору як надмірна маса тіла і ожиріння [2].

Прихильність до лікування є визначальним фактором якості й ефективності лікування [3, 4]. Переважна більшість пацієнтів після інфаркту міокарда мають супутню патологію. Наявність кількох захворювань погіршує якість життя, збільшує кількість необхідних медикаментів, що може негативно впливати на прихильність хворого до лікування й модифікацію ожиріння [3].

Мета дослідження. Дослідити поширеність ожиріння та прихильність до його профілактики у хворих після інфаркту міокарда в резидуальний період захворювання.

Методи дослідження. Для вивчення обізнаності щодо факторів ризику та прихильності до вторинної профілактики була створена репрезентативна вибірка шляхом рандомізації з урахуванням пропорційного розподілу у популяції за віком (до 65 та старше 65 років) та статтю. Обізнаність пацієнтів щодо факторів ризику, застосування профілактичних заходів та прихильність до лікування оцінювались на підставі анкетування. В анкетуванні взяли участь 333 респонденти – 234 чоловіки (70,27 %) та 99 жінок (29,73 %), середній вік – $62,5 \pm 9,8$ року. Термін після перенесеного ІМ у середньому становив $2,5 \pm 1,6$ року.

Результати дослідження. У резидуальному періоді захворювання після інфаркту міокарду у загальній вибірці пацієнтів діагностовано надмірну вагу тіла (за показниками індексу маси тіла (ІМТ), що становить $29,49 \pm 5,03$ кг/м². Зокрема у чоловіків – $28,99 \pm 4,83$ кг/м², а у жінок індекс маси тіла є достовірно більший і становить $30,65 \pm 5,31$ кг/м² ($p < 0,05$). Співвідношення обводу талії до обводу стегон у загальній вибірці становить $0,98 \pm 0,14$, у чоловіків дане співвідношення становить $1,00 \pm 0,13$, проте у жінок співвідношення обводу талії до обводу стегон становить $0,92 \pm 0,15$ ($p < 0,05$).

З метою з'ясування обізнаності пацієнтів щодо нормальних значень ваги тіла нами проаналізовані відповіді на питання «Яка на вашу думку у вас вага?». 3 % пацієнтів загальної вибірки зазначили, що мають значний дефіцит ваги, зокрема чоловіків – 3,42 %, жінок –

2,02 %. Про те, що мають дещо знижену вагу тіла зазначили 9,31 % респондентів загальної вибірки, серед них чоловіків – 8,12 %, жінок – 12,12 %. На те, що мають нормальну вагу тіла вказали 36,94 % респондентів загальної вибірки, з них чоловіків – 39,32 %, жінок – 31,31 %. Про те, що вважають свою вагу дещо збільшеною зазначило 40,54 % респондентів загальної вибірки, серед них чоловіків – 42,31 %, жінок – 36,36 %. Про те, що мають значний надлишок ваги тіла зазначило 10,21 % респондентів, серед них чоловіків 6,84 %, жінок – 18,18 %.

Нами проаналізовано показники ІМТ серед пацієнтів, які зазначили, що мають нормальну масу тіла. Встановлено, що лише 29,51 % серед загальної вибірки мають нормальну вагу тіла (чоловіків – 29,67 %, жінок – 29,03 %). А 45,08 % респондентів насправді мають надмірну вагу тіла (з них чоловіків – 51,65 %, жінок – 25,81 %. У 25,41 % респондентів загальної вибірки діагностовано ожиріння (з них чоловіків – 18,68 %, жінок – 45,16 %).

Нами також встановлено низький рівень обізнаності що до можливості зниження ваги тіла в профілактиці повторного інфаркту міокарда (лише 3 % респондентів знають про такий фактор ризику). Та лише 2,34 % пацієнтів застосовують зниження ваги тіла з метою профілактики повторного інфаркту міокарда.

Висновки. Виявлено низьку обізнаність пацієнтів що до належних показників ваги тіла. Лише 29,5 % пацієнтів, з числа тих хто оцінив свою вагу як нормальну, дали об'єктивну оцінку. Решта 70,5 % пацієнтів, з числа тих хто оцінив свою вагу як нормальну, мають надмірну вагу тіла та ожиріння за показниками ІМТ. Необхідна розробка інформаційного контенту, що до формування системи знань факторів ризику (зокрема ожиріння) як предиктора повторного інфаркту міокарда.

Джерела та література

1. Вакалюк І. П., Варунків Н. Б. Оцінка ефективності відновних процесів після інфаркту міокарда в поєднанні з супутніми чинниками ризику виникнення серцево-судинних подій. *Актуальні питання медичної науки та практики*. 2011. № 1 (78). С. 13–19.
2. Радченко Г. Д., Сіренко Ю. М. Фактори ризику виникнення несприятливих подій (інфаркту міокарда, нестабільної стенокардії, інсульту, ниркової та серцевої недостатності, смерті) у хворих з артеріальною гіпертензією, які проходили стаціонарне лікування у спеціалізованому відділенні. *Артеріальна гіпертензія*. 2008. № 2 (2). С. 10–16.

3. Ягенський А. В., Січкарук І. М. Прихильність до лікування пацієнтів у віддалений період після інфаркту міокарда. *Раціональна фармакотерапія*. 2019. № 1–2 (50–51). С. 24–27.
4. Persistence with secondary prevention medications after acute myocardial infarction: Insights from the TRANSLATE-ACS study/R. Mathews, T. Y. Wang, E. Honeycutt et al. *American heart journal*. 2015. Vol. 170 (1). P. 62–69.
5. Self-reported adherence to treatment and arterial hypertension control in patients after ischemic stroke and myocardial infarction/I. Sichkaruk, A. Yagensky, N. Belikova et al. *Journal of Hypertension*. 2008. Vol. 26. P. 398.

Ющук А. Л. – аспірантка

ВНУ імені Лесі Українки;

Бояркевич А. – студент

ВНУ імені Лесі Українки;

Пикалюк В. С. – д. м. н., професор кафедри

анатомії людини ВНУ імені Лесі Українки

Особливості клініко-біохімічного та молекулярно-імунологічного статусу у хворих на COVID-19 залежно від віку та супутньої патології

Коронавірус (COVID-19) вважається новим вірусом, що швидко поширився планетою. Епідемічна хвороба, спричинена ГРВІ-CoV-2, називається коронавірусною хворобою-19 (COVID-19). [Liu J. et al. 2020; Chan JF-W. et al. 2020; Huang C. et al., 2020]. Поява (COVID-19) поставила перед фахівцями в сфері охорони здоров'я важкі завдання, пов'язані зі швидкою діагностикою та клінічним веденням хворих з цією інфекцією. Хоча епідемія коронавірусної інфекції COVID-19 охопила весь світ і триває другий рік, багато проблем щодо епідеміології, діагностики, клініки, лікування та профілактики цієї інфекції залишаються мало вивченими та неоднозначними [Никифоров В. В. та ін., 2020; Задорожна В. І., Винник Н. П., 2020]. Алгоритм діагностики щодо захворювання на COVID-19, чи підозру до нього, включає комплекс клінічного обстеження, а також загальної та специфічної лабораторної діагностики.

Метою дослідження є вивчення циркуляції маркерів вірусу COVID-19, дослідження гематологічних, біохімічних та імунологіч-

них показників, їх особливості та кореляцію з віком, статтю та супутньою патологією хворих.

Результати дослідження. Проведено аналіз історій хворих на ковід, пролікованих на базі КП «Волинська обласна інфекційна лікарня» за 2020 р. Всього проліковано 1316 осіб. З них: чоловіків – 533, жінок – 730, дітей – 53. Також проведено аналіз даних за наступними віковими категоріями та статтю:

– чоловіки 533 особи: до 60 р. – 237 осіб; 60–70 р. – 180 осіб; старші 70 р. – 114 осіб;

– жінки 730 осіб: до 60 р. – 297 осіб; 60–70 р. – 246 осіб; старші 70 р. – 187 осіб.

Встановлено особливості гематологічних та біохімічних показників у хворих на COVID-19 у різних вікових групах та в залежності від супутньої патології на території Волинської області. Визначено особливість гуморальної імунної відповіді у хворих на COVID-19 в залежності від віку та супутньої патології. Вперше буде встановлено кореляційний зв'язок між циркуляцією маркерів вірусу і показниками загальних клініко-лабораторних досліджень у хворих з COVID-19. Розроблені критерії ранньої діагностики, а саме, послідовність та першочерговість визначення показників.

Висновки. Отримані результати дозволять підвищити ефективність діагностики та розробити критерії прогнозування протікання захворювання, що дасть можливість забезпечити адекватну терапію та збереження в подальшому здоров'я та життя хворих.

Джерела та література

1. Задорожна В. І., Винник Н. П. Коронавірус 2019-nCoV: нові виклики охороні здоров'я та людству. *Інфекційні хвороби*. 2020. № 1 (99). С. 5–15.
2. Новая коронавирусная инфекция (COVID-19): клинико-эпидемиологические аспекты/В. В. Никифоров и др. *Архив внутренней медицины*. 2020. № 10 (2). С. 87–93.
3. A familial cluster of pneumonia associated with the 2019 novel coronavirus indicating person-to-person transmission: a study of a family cluster/J. F.-W. Chan, S. Yuan, K.-H. Kok et al. *Lancet*. 2020. № 395. P. 14–23.

Педагогічна освіта та соціальна робота

Бандура А. – студентка III курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;

Бартків О. С. – к. п. н., доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти ВНУ імені Лесі Українки

Сім'я в складних життєвих ситуаціях: сутність та основні ознаки

Постановка проблеми. Сучасна сім'я має свій статус у суспільстві; сімейні ролі та цінності, які відображають особливості життя в Україні різних типів сімей. На сьогодні негативною характеристикою сім'ї є її криза, яка полягає у неможливості нею самостійно, без сторонньої підтримки і допомоги виконувати більшість своїх функцій, які є взаємопов'язаними.

Сучасні наукові дослідження розкривають теоретичні основи соціально-педагогічної діяльності з сім'єю (В. Гуров, О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, І. Трубавіна, П. Шихирев та ін.), аналізують діяльність соціального працівника з акцентом на допомозі сім'ї у вихованні дітей (Ф. Кевль, Т. Лодкін, Г. Селевко); звертають увагу на розв'язання проблем сім'ї (К. Акстманн, Н. Гарашкіна). Проте науковцями недостатньо акцентується увага на питаннях вивчення сімей, які опинилися в складних життєвих ситуаціях та не подаються характеристики такої сім'ї.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності та основних ознак сім'ї, яка перебуває в складних життєвих обставинах.

Результати дослідження. Сім'я є окремим соціальним інститутом з правами і функціями в суспільстві, обов'язками, ролями; особливою соціальною системою з різними стосунками та структурою; первинним колективом з метою, розподілом влади і відповідальності; особливою соціальною групою з власними цінностями [1].

За визначенням Закону України «Про соціальні послуги» складними визначаються такі життєві обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність людини, наслідки яких вона не може подолати самотужки [3].

У соціального-педагогічній літературі сім'я, яка перебуває в складних життєвих обставинах розглядається як: сукупність осіб, які проживають разом і пов'язані спільним побутом, взаємними правами й обов'язками, серед яких є хоч одна дитина віком до 18 років [4]; сім'я, що виховує неповнолітню дитину/дітей, і яка втратила свої виховні можливості у зв'язку з виникненням складних життєвих обставин, що порушують нормальну життєдіяльність одного або кількох членів сім'ї, наслідки яких вони не можуть подолати самотійно [2]; сім'я, яка втратила свої виховні можливості через виникнення таких умов, що порушують нормальну життєдіяльність одного або кількох членів сім'ї, наслідки яких вони не можуть подолати самотійно [3].

Однією з характеристик такої сім'ї є наявність ситуацій, за яких порушується її належна життєдіяльність і, наслідки яких вона не може самотужки побороти (інвалідність, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю або станом здоров'я, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо) [3]. Варто зазначити, що поряд з цим терміном у соціально-педагогічній літературі зустрічається й інший – «уразлива сім'я» – це сім'я, яка має ознаки нездатності батьків забезпечувати потреби дитини, що спричиняє виникнення складних життєвих обставин [5].

Відповідно до «Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей» до сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, належать такі, які не можуть самотійно подолати або мінімізувати негативний вплив визначених обставин: 1) жорстоке поводження з дитиною в сім'ї; 2) відсутність постійного місця роботи у працездатних членів сім'ї; 3) відсутність житла; 4) відбування покарання у виді обмеження волі; 5) тривала хвороба, встановлена інвалідність (у тому числі дітей); 6) спосіб життя, внаслідок якого один із членів сім'ї частково або повністю не має здатності чи можливості самотійно піклуватися про особисте життя та брати участь у суспільному житті; 7) ухиляння батьків від виконання обов'язків; 8) стихійне лихо; 9) дискримінація осіб та/або груп осіб [2].

Висновки. Отже, сім'я, яка опинилася в складних життєвих обставинах – це сім'я, яка не виконує належним чином свою виховну функцію через виникнення обставин, наслідки яких вона не може подолати самотійно і, які заважають належному її існуванню та життєдіяльності. Основними ознаками складних життєвих обставин сім'ї є: насильство, конфлікти, судимість або перебування в місцях позбавлення волі одного з членів сім'ї, інвалідність, хронічний алкоголізм або наркоманія батьків, негативні життєві звички тощо.

Джерела та література

1. Зберегти сім'ю. Соціальна робота із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах/авт.-упоряд.: О. М. Мороз, Г. І. Постолук, Т. В. Семигіна, О. С. Шепіленко. Київ: ЕКМО, 2008. 160 с.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)». 21 листоп. 2013 р. № 896. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896-2013-%D0%BF>
3. Про соціальні послуги» Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2002. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
4. Соціально-педагогічна та соціальна робота з різними категоріями клієнтів: навч.-метод. посіб. для студ./Н. П. Краснова, Л. П. Харченко та ін. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 408 с.
5. Технологія соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. URL: http://bahmat.at.ua/SOTS_SUPROVID/soc.suprovid.pdf

Березко І. І. – студент VI курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;

Сушик Н. С. – к. п. н., доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи ВНУ імені Лесі Українки

Сутність та особливості професійного іміджу викладачів закладів вищої освіти

Постановка проблеми. З метою підвищення соціального статусу, рейтингу, конкурентоздатності, якісного надання освітніх послуг, виконання професійних функцій і завдань потрібно цілеспрямовано формувати професійний імідж викладачів закладів вищої освіти.

Мета дослідження – обґрунтувати сутність та особливості професійного іміджу викладачів закладів вищої освіти.

Результати дослідження. На основі вивчення й аналізу наукових досліджень у таких аспектах: педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх магістрів педагогіки вищої школи (Коркішко, 2018) [1], розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти (Навроцька, 2019) [3], формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов (Прус, 2017) [4], педагогічні умови формування професійного іміджу у майбутніх учителів іноземної мови (Серман, 2020) [5], ми трактуємо поняття *«професійний імідж викладачів закладів вищої освіти»* як інтегровану характеристику науково-педагогічних працівників, яка цілеспрямовано формується суспільством, державою, професійною групою, закладом вищої освіти, колективом, здобувачами освіти, фахівцями згідно з вимогами професійних стандартів.

На нашу думку, професійний імідж викладачів закладів вищої освіти визначається такими особливостями: 1) об'єктивно відображає професійні та особистісні характеристики науково-педагогічних працівників; 2) цілеспрямовано формується та проявляється у різних видах професійної (освітній, науковій, організаційній, виховній) діяльності особистості; 3) визначається на основі професійних здобутків фахівців (освітній, науковий ступінь, вчене звання, професійна кваліфікація, компетентність, якість та індекс цитування наукових праць у наукометричних базах даних, рейтинг оцінювання результатів професійної діяльності, членство у професійних об'єднаннях, професійні відзнаки, нагороди та інших) [2]; 4) сприяє побудові успішної професійної кар'єри; 5) забезпечує досягнення високого професійного статусу серед колег і здобувачів вищої освіти.

Ми вважаємо, що формування професійного іміджу викладачів закладів вищої освіти передбачає такі послідовні етапи: 1) ознайомлення з професійними стандартами; 2) вивчення рівня сформованості професійного іміджу науково-педагогічних працівників; 3) розроблення програми його цілеспрямованого формування та самовдосконалення; 4) реалізація цієї програми; 5) діагностика досягнутих результатів у визначеному аспекті.

Висновки. Професійний імідж викладачів закладів вищої освіти – це динамічна, інтегрована, багатофункціональна, багатофакторна, особистісна характеристика науково-педагогічних працівників, яка забезпечує професійну самореалізацію особистості, ефективну спів-

працю фахівців у професійній команді, толерантне спілкування зі здобувачами вищої освіти.

Джерела та література

1. Коркішко А. В. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх магістрів педагогіки вищої школи : дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2018. 250 с. URL: <https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/specrada/06071218/Korkishko/Korkishko.pdf> (дата звернення: 20.03.2021).
2. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності від 30 грудня 2015 р. № 1187 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.03.2021).
3. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти: дис. ... канд. пед. наук за спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2019. 250 с. URL: http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-04/Dis_Navrotska.pdf (дата звернення: 20.03.2021).
4. Прус Н. О. Формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов: дис. ... канд. пед. наук за спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» (015 Професійна освіта). Дніпро: ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», 2017. 242 с. URL: https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/Academic_Council/K_08_120_02/20549.pdf (дата звернення: 20.03.2021).
5. Серман Л. І. Педагогічні умови формування професійного іміджу у майбутніх учителів іноземної мови: дис. ... канд. пед. наук за спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Рівне: Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, 2020. 250 с. URL: http://www.rshu.edu.ua/images/afto/disert_serman_li2.pdf (дата звернення: 20.03.2021)

Ващишина С. В. – студентка V курсу
факультету педагогічної освіти та соціальної
роботи ВНУ імені Лесі Українки;
Данилюк О. К. – к. філол. н., доцент кафедри
теорії і методики початкової освіти
ВНУ імені Лесі Українки

**До проблеми формування культури спілкування молодших
школярів засобами фразеології**

Сучасні процеси реформування початкової загальної освіти передбачають формування нової, національно свідомої, духовно багаті мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно й до-

цільно користуватися мовними засобами в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Однією з ключових компетентностей Нової української школи є спілкування державною мовою, під якою розуміють усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів), здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час, усвідомлення ролі ефективного спілкування [1, 15].

Важливого значення набуває вирішення проблеми формування культури спілкування молодших школярів з опорою на фразеологічне багатство української мови – стійкі сполучення слів, що репрезентують вербальне і невербальне спілкування.

Свідоме й уміле використання учнями фразеологізмів залежить від вибору методичних шляхів, що перетворюють усталений вираз в активний засіб спілкування, вираження думки. Аналіз методичної та педагогічної літератури попередніх десятиліть свідчить, що проблема формування культури спілкування учнів початкових класів з використанням фразеологізмів, яку репрезентують як вербальну, так і невербальну комунікацію, спеціально не досліджувалася, згадувалася лише при розгляданні основних форм вітання, прощання, запрошення, прохання (Г. А. Андрієвська, Н. Д. Бабич, М. С. Вашуленко, Є. В. Івашина, Т. О. Ладиженська, М. Г. Стельмахович, І. А. Стернін, Л. Ф. Ткачук, Л. О. Соловець).

Мета дослідження – визначення основних аспектів формування культури мовлення засобами фразеології.

Результати дослідження. Уміння дотримуватися етичних норм завжди високо цінувалося в суспільстві. Знання норм етики, наслідування їм у поведінці та мовленні свідчать про гарні манери. У мовленнєвій комунікації під цим розуміють володіння етикетною культурою, уміння контролювати свої почуття, емоції, керувати своїм характером, волею, поведінкою. Дотримання етикетних норм передбачає прояв таких якостей, як ввічливість, гречність, чемність, тактовність, уважність, доброзичливість, стриманість. Виражаються ці якості через конкретні мовленнєві дії. Оскільки ввічливість може мати різні відтінки, різний ступінь вияву, то мова послуговується спеціальними додатковими словами і стійкими сполученнями слів на означення цього осяжного поняття. Звідси мовленнєвий етикет – правила мовленнєвої поведінки, прийняті в суспільстві; він же, доречно використаний, формує толерантність характеру і культуру

поведінки. Тематично дібрана фразеологія допомагає ґрунтовніше розкрити поняття «культура спілкування», «мовленнєвий етикет», «культура поведінки», «риса характеру».

Огляд науково-методичної літератури засвідчив, що проблема роботи з фразеологізмами як засіб формування культури спілкування молодших школярів мало досліджена, що дало підстави для висновків про доцільність і своєчасність методичного обґрунтування роботи з фразеологізмами в початкових класах з метою засвоєння учнями основних норм вербального і формування навичок оцінки невербального спілкування [2].

Важливу роль у формування навичок культури спілкування засобами фразеологічного багатства української мови, що дозволяє залучити учнів початкових класів до пізнання джерел української духовної і матеріальної культури, етикетних народних норм спілкування, покликаний зіграти вчитель початкової школи, його ерудиція, глибокі знання законів вербальної і невербальної комунікації, походження виразів мовленнєвого етикету, стійких сполучень слів, що містять оцінку невербального спілкування, його методична підготовка, зокрема вміння створювати уявні ситуації спілкування та добирати фразеологічний матеріал з метою відпрацювання навичок культури спілкування молодших школярів.

Наші дослідження підтверджують, що робота з фразеологізмами як засобом формування культури спілкування молодших школярів значною мірою залежить від застосування комплексу творчих фразеологічних завдань. Запропонована система комплексних вправ з формування культури спілкування молодших школярів засобами фразеології не лише удосконалює мовленнєву культуру учнів, увиразнює мовлення, а й впливає на їхню загальну культуру, формування національної свідомості, становлення толерантної особистості.

Результативність роботи з фразеологізмами «ввічливості» залежить від раціонального використання активних форм організації навчальної діяльності учнів (індивідуальна, парна, групова), ефективних методів навчання мови за способом взаємодії вчителя і учнів (слово вчителя, бесіда, спостереження над мовою, робота з довідковою літературою, вправи), прийомів роботи з фразеологічним матеріалом з урахуванням дій, обов'язкових для формування мовленнєвих здібностей (*прослуховування, вимова, запам'ятовування, читання, написання* фразеологізмів, що репрезентують вербальні і невербальні засоби спілкування; *співвідношення* стійкого словосполучення з логічною реальністю; *реагування* почуттями на позамовну дійсність і

відшукування в мові відповідних фразеологізмів для використання їх в усному і писемному мовленні).

Результати проведеного нами експерименту засвідчили, що реалізація семантичного підходу до навчання молодших школярів української мови, застосування ефективних прийомів семантизації фразеологізмів в умовах початкової школи неможливі без опори на довідковий матеріал у зв'язку з недостатнім фразеологічним запасом учнів, що викликало потребу в створенні: 1) програми з культури спілкування для учнів 3–4 класів; 2) системи фразеологічних бесід з культури спілкування на допомогу вчителю початкових класів; 3) тлумачного, перекладного, синонімічного фразеологічних словників ввічливості; 4) дидактичного матеріалу з культури спілкування з урахуванням прийомів семантизації фразеологізмів.

Висновки. Отже, знання фразеології рідної мови сприяють формуванню не лише духовно багатой особистості, а й комунікативних умінь та навичок. Використання фразеологізмів спрямоване на усвідомлення основних правил культури спілкування, активізують і збагачують фразеологічний словник учнів, виховують у них увагу до стійкого сполучення слів, його значення, розвивають мислення, в тому числі логічне і художнє мислення молодших школярів.

Джерела та література

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainskashkola-compressed.pdf>
2. Соловець Л. О. Фразеологізм як засіб формування культури спілкування молодших школярів. *Початкова школа*. 2006. № 6. С. 19–22.

Гарасим'як Л. М. – студентка II курсу
географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;

Бартків О. С. – к. п. н., доцент кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти
ВНУ імені Лесі Українки

Вимоги до лекції як форми організації навчання на сучасному етапі

Постановка проблеми. Основною формою організації навчання в закладах вищої освіти є навчальна лекція. У системі активізації

навчання лекційний метод займає провідне місце, бо лекція – можливість викласти в логічно систематизованій формі великий обсяг навчальної інформації [5].

Проте з розвитком інформаційних технологій знижується актуальність способу передачі інформації через конспектування поданого викладачем матеріалу, набагато простіше завантажити електронну версію аналогічної лекції. Про це наголошують С. Совгіра, Н. Винник, А. Задворнова, В. Бабенко, М. Сидоренко: у доінтернетний період лекції займали основне місце в процесі викладання у закладах вищої освіти оскільки доступ матеріалу був значно обмежений і перебував в діапазоні одного читального залу бібліотеки університету. Сьогодні ситуація змінилася докорінно. Будь який охочий може знайти значний обсяг інформації, яка його цікавить, у власному смартфоні [1].

Та все ж, незважаючи на такі тенденції, в вищих навчальних закладах застосовується така форма навчання – лекція.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні значимості та актуальності лекцій в період інтенсивного розвитку Інтернету.

Результати дослідження. Українським педагогічним словником лекцію потрактовано як систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки [2]. М. Король та А. Кузмінський описують завдання, переваги та недоліки лекцій та визначають цю форму організації навчання основною в освітньому процесі [2; 3].

Про це наголошує і В. Нагаєв, зазначаючи, що лекція – основа для подальшої самостійної роботи. Вона справляє виховну і розвивальну дію в процесі взаємодії викладача і студента, розвиває інтерес і любов до науки, творчі здібності, інтелектуальну й емоційно-вольову сферу особистості [4].

За своєю дидактичною суттю лекція виступає і як організаційна форма навчання – «специфічний форма взаємодії викладача і студентів, у рамках якого реалізується різноманітний зміст і різні методи навчання», і як метод навчання – «монологічний виклад навчального матеріалу в систематичній і послідовній формі, сконцентрований в основному навколо фундаментальних проблем науки»[5].

На сьогодні спостерігається тенденція до зниження її ролі у професійній підготовці, оскільки доступність значної кількості різноманітних джерел інформації дає можливість студентам самостійно здо-

бувати знання, а тому інформаційна функція викладача втрачає актуальність. Як стверджує А. Кузьмінський, сучасні інформаційні технології з використанням комп'ютерів мають повністю витіснити діяльність викладача як лектора [3].

Поте, на наш погляд, розвиток Інтернет-технологій не може повністю замінити лекційних занять, їх потрібно лише модернізувати. Це викликане тим, що в деяких випадках лекційна форма навчання просто не може бути замінена жодною іншою, оскільки потрібна інформація може бути відсутньою в підручниках чи Інтернеті [1].

Конспект лекцій в електронному вигляді швидко поширюється між студентами завдяки високому розвитку технологій. Інформація, яка раніше переписувалась із зошита в зошит, зараз майже миттєво потрапляє до кожного студента і конспектування втрачає свою важливість. Тому і необхідність відвідування лекційних занять студентами зводиться нанівець. Але чи дійсно варто проводити такі заняття? Чи не набагато краще скачати матеріал із сайту баз університету і самостійно опрацювати у зручний час. Проте, майстерно прочитана лекція – це вистава одного актора, де ми відчуваємо, сприймаємо художні образи, відчуваємо наукові закони в ореолі мистецького оздоблення. А. Чехов, пригадуючи лекції свого викладача, професора Г. Захар'їна, писав: «Вийшли лекції Захар'їна. Я купив і прочитав... Але, на жаль, є лібрето, але немає опери, немає тієї музики, яку я слухав, коли був студентом» [3].

Висновки. З розвитком Інтернет-технологій постало питання актуальності лекційних занять. Проаналізувавши недоліки та переваги такої форми та методу навчання можна визначити вимоги до лекцій у період онлайн доступу до інформації: висока змістовність та емоційність подачі викладачем начального матеріалу; тісна взаємодія зі студентами; можливість дискутувати, відстоювати правильність або спростувати хибність студентами власної думки; розтлумачення та пояснення незрозумілих термінів та положень; візуалізація навчального матеріалу, яка дозволяє його сприймання різними органами чуттів.

Отже, лекції в сьогоденні потрібні, як основний метод навчання, проте їх необхідно модернізувати.

Джерела та література

1. Актуальні питання вищої медичної (фармацевтичної) освіти (в онлайн режимі за допомогою системи Microsoft Teams): матеріали XVII Всеукр. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 5–6 листоп. 2020 р.). Тернопіль: ТНМУ, 2020. 328 с.

2. Король М. Д. Лекція та її роль у навчальному процесі. *Dental science and practice*. 2015. № 3–4. С. 29–32.
3. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 486 с.
4. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі. Київ: Центр учб. л-ри, 2007. 232 с.
5. Радіонова Н. Підвищення якості викладання лекційного заняття, щодо обліку основних засобів підприємства. URL: <https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian>

Гурнік О. В. – студентка
ВНУ імені Лесі Українки;
Падалко Н. Й. – к. п. н., доцент кафедри теорії
функцій та методики навчання математики
ВНУ імені Лесі Українки

Оптимізація вивчення теми «Ірраціональні рівняння» в шкільному курсі математики

Постановка проблеми. Для успішної самореалізації особистості у сучасному житті необхідно, щоб її розвиток поєднував в собі творчий потенціал до навчання, ініціативність до саморозвитку та самонавчання в сучасних умовах, здатність ідентифікувати себе як важливу і відповідальну складову українського суспільства, яка готова змінювати і відстоювати національні цінності українського народу [1]. В умовах карантину такий розвиток особистості ускладнений. На нашу думку **актуальним** є дослідження педагогічних та методичних умов застосування інформаційно-комунікаційних технологій для вивчення теми «Ірраціональні рівняння» в шкільному курсі математики.

Мета роботи – дослідити педагогічні та методичні умови застосування інформаційно-комунікаційних технологій для вивчення теми «Ірраціональні рівняння» в шкільному курсі математики.

Гіпотеза дослідження – при правильному підборі педагогічних та методичних умов застосування інформаційно-комунікаційних технологій для вивчення теми «Ірраціональні рівняння» в шкільному курсі математики відбуватиметься формування в школяра здатності

ідентифікувати себе як важливу і відповідальну складову українського суспільства, яка готова змінювати і відстоювати національні цінності українського народу.

Провідним засобом досягнення такого формування особистості у закладах середньої освіти є запровадження компетентнісного підходу в навчально-виховний процес, зокрема, в основу змісту та організації процесу навчання математики. Відповідно до якого кінцевим результатом навчання є сформовані певні компетентності як здатності учня засвоювати свої знання в навчальних і реальних життєвих ситуаціях, повноцінно брати участь в житті суспільства.

Важливу роль у навчанні математики відіграє систематичне вивчення і використання історичного матеріалу, який підвищує інтерес до вивчення математики, стимулює потяг до наукової творчості, пробуджує критичне ставлення до фактів дає учням уявлення про математику як невід'ємну складову загальнолюдської культури.

Зокрема, при вивченні теми «Ірраціональні рівняння» слід показати, як виникли і розвивались математичні поняття даної теми.

Ірраціональні числа виникли в геометрії при вивченні довжин. Геометричне ірраціональне число виражає собою довжину відрізка, неспівмірного з відрізком одиничної довжини. За легендою, піфагорійці відкрили несумірність деяких геометричних величин, але оскільки це суперечило їхній філософії, цілком побудованій на натуральних числах, вони тримали це відкриття у найсуворішій таємниці і навіть покарали на смерть одного з членів свого братства, який (за різними джерелами) перший знайшов або розголосив цей факт [2].

Остаточного розвитку теорія ірраціональних чисел набула тільки в другій половині XIX ст. у працях німецьких математиків Дедекінда, Кантора і Вейерштрасса, а П'єр Ферма (1601–1665) в середині XVII ст. запропонував загальний метод розв'язування ірраціональних рівнянь, зводячи їх до системи цілих алгебраїчних рівнянь [3].

Висновки. Вважаємо, що для вивчення теми «Ірраціональні рівняння» в шкільному курсі математики в сучасних умовах карантину слід використовувати інформаційно-комунікаційні технології для подачі елементів історії математики.

Проведене дослідження підтвердило висунуту нами гіпотезу.

Джерела та література

1. Математика. 5–11 класи: навчальні програми, методичні рекомендації про викладання навчальних предметів в закладах загальної середньої освіти у

- 2019/2020 н. р., орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів/уклад. Р. В. Гладковський. Харків: Ранок, 2019. 160 с.
2. Хохлова Л. Г., Хома-Могильська С. Г. Ірраціональні рівняння і нерівності. Тернопіль: ТНПУ, 2018. 51 с.
3. Козирева О. А. Розв'язування ірраціональних рівнянь: урок у 10 класі. *Математика в школах України*. 2011. № 32. С. 16–18.

Деркач О. М. – студент VI курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;
Сушик Н. С. – к. п. н., доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи ВНУ імені Лесі Українки

Сутність, структура, зміст комунікативної компетентності викладачів закладів вищої освіти

Постановка проблеми. Діяльність викладачів закладів вищої освіти, спрямована на розвиток, формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти та власної особистості.

Мета дослідження – обґрунтувати сутність, структуру, зміст комунікативної компетентності викладачів закладів вищої освіти.

Результати дослідження. На основі результатів аналізу наукових публікацій Н. Волкової, О. Лебідь, [1], Ю. Лущик, Л. Пікулицької, Г. Циганок [2] ми трактуємо поняття «*комунікативна компетентність викладачів закладів вищої освіти*» як динамічну, складну, якісну, професійну характеристику науково-педагогічних працівників, що інтегрує цінність, ціннісну орієнтацію, знання ефективного спілкування, комунікативні вміння, навички, особистісні якості (комунікабельність, гуманність, толерантність, відповідальність, ініціативність, об'єктивність, тактовність, емпатійність), здатність спілкуватися з учасниками освітнього процесу згідно з професійним стандартом [3]. Пропонуємо ознайомитися зі структурою та змістом комунікативної компетентності викладачів закладів вищої освіти (див. табл. 1).

Структура та зміст комунікативної компетентності викладачів закладів вищої освіти

№ з/п	Компоненти комунікативної компетентності викладачів закладів вищої освіти
1	<p><i>Ціннісно-мотиваційний компонент відображає:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • цінність спілкування у професійній діяльності, • ціннісну орієнтацію на ефективне спілкування з учасниками освітнього процесу; • мотивацію до підвищення рівня комунікативної компетентності викладачів закладів вищої освіти
2	<p><i>Когнітивний компонент характеризує знання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • сутності, видів, функцій, структури, стилів, вербальних і невербальних засобів спілкування; • ознак й етапів встановлення психологічного контакту зі співрозмовником; • видів, прийомів активного слухання співрозмовника; • сутності, причин, функцій, класифікацій, структури конфліктів у спілкуванні особистості, групи; • технологій, форм, методів профілактики й ефективного розв'язання конфліктів у спілкуванні особистості, групи
3	<p><i>Емоційно-вольовий компонент передбачає сформованість відповідального ставлення викладачів закладів вищої освіти до спілкування у професійній діяльності</i></p>
4	<p><i>Поведінковий компонент передбачає оволодіння вміннями, навичками:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • спілкуватися на основі етичних принципів і норм поведінки; • враховувати вікові, індивідуальні особливості суб'єктів спілкування; • оптимально й ефективно використовувати різні стилі спілкування; • встановлювати та підтримувати психологічний контакт із співрозмовником на усіх етапах спілкування; • висловлювати, пояснювати, обґрунтовувати ідеї, думки, позиції; дискутувати, переконувати в різних формах спілкування; • активно слухати, сприймати, розуміти потреби, інтереси, мотиви, емоції, почуття, переконання, поведінку співрозмовників; • оптимально й ефективно використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування; • реалізовувати технології профілактики й ефективного розв'язання конфліктів у спілкуванні особистості, групи
5	<p><i>Особистісно-діяльнісний компонент передбачає здатність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • визначити та реалізувати мету, завдання, зміст, форми, методи, засоби спілкування з учасниками освітнього процесу; • ефективно спілкуватися з учасниками освітнього процесу згідно з професійним стандартом; • проявити особистісні якості (гуманність, толерантність, комунікабельність, відповідальність, ініціативність, об'єктивність, тактовність, емпатійність, пунктуальність) у професійному спілкуванні викладачів закладів вищої освіти

Висновки. Комунікативна компетентність викладачів закладів вищої освіти забезпечує ефективну реалізацію освітньої, наукової, методичної діяльності, трудових функцій, дій згідно з професійним стандартом.

Джерела та література

1. Волкова Н. П., Лебідь О. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії в умовах аспірантури. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія.* 2020. № 2. С. 168–180.
2. Лущик Ю., Пікулицька Л., Циганок Г. Комунікативна компетентність викладача ЗВО як складова професійної компетентності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2020. № 5–6. С. 71–85.
3. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти», затверджено наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (дата звернення: 26.03.2021).

Єфімова А. В. – студентка IV курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;
Кузава І. Б. – д. п. н., професор, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти ВНУ імені Лесі Українки

Музикотерапія в системі корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами

Постановка проблеми. На сучасному етапі, коли навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) відбувається не лише в спеціальних закладах освіти, а й у загальноосвітньому просторі, для корекції їх психофізичних порушень необхідні нові нетрадиційні методи й моделі психолого-педагогічної допомоги.

Мета дослідження – проаналізувати особливості використання музикотерапії в системі корекційно-розвивальної роботи з дітьми з ООП.

Результати дослідження. У корекційній педагогіці та спеціальній психології арт-терапія набула популярність як у науковому, так і

у практичному напрямі її використання, застосовуючи до людей з різними психофізичними відхиленнями й у якості унікального засобу створення умов повноцінного життя цих людей. Аналіз наукових джерел довів (К. Блум, Д. Кукук, А. Маслоу, Р. Мей, Ф. Перлз, А. Ріордан, К. Роджерс, Д. Шомунд, А. Понтвик та інші), що вмiле використання дійового впливу мистецтва на особистість дитини з вадами психофізичного розвитку сприяє її повноцінному життю в суспільстві, стабілізації психічного й фізичного стану, уникненню соціальних, психологічних, сімейних стресів, допомагає гармонізації особистості [3; 6].

Особливе місце в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку займає музикотерапія. Термін «*музикотерапія*» греко-латинського походження й у перекладі означає «зцілення музикою».

У деяких випадках музикотерапія має психологічний характер впливу, набуттю нових засобів емоційної експресії, полегшенню можливостей засвоєння пацієнтами нових відносин і установок.

Доведено, що музикотерапія спрямована на профілактику, психокорекцію особистісних відхилень у розвитку дитини з проблемами, де музика використовується як символічна форма, допоміжний засіб, вплив якого націлений на регуляцію порушень психосоматичних і психоемоційних процесів, корекцію рефлексивно-комунікативної сфери дитини [1].

Профілактичний, лікувальний і корекційний ефект музикотерапії передбачає можливість невербального реконструювання психо-травмуючої для дитини ситуації, моделювання її позитивного емоційного стану, настрою, подолання своїх хвилювань, страхів, труднощів спілкування, допомогу в подоланні цих проблем, які притаманні дітям різних категорій із психофізичними відхиленнями в розвитку.

У науково-методичній літературі були виявлено напрями корекційного впливу музикотерапії в роботі з дітьми з особливими потребами, а саме:

- корекція психосоматичних порушень (функцій серцево-судинної системи, психомоторики, вегетативної системи, дихання тощо);
- корекція відхилень у психоемоційній сфері;
- допомога у подоланні труднощів у соціально-адаптаційних проявах (комунікативно-рефлексивних процесах);
- активізація творчих процесів, підвищення художньо-естетичних потреб дитини як шлях самореалізації [5].

Слід зазначити, що завдання музикотерапії не в тому, щоб спростити сприймання музики дітей з ООП, а духовно налаштувати дитину на хвилю великого музичного мистецтва, відкрити для неї важливості розвитку власної особистості та зрозуміти свої творчі потреби як особистості. Тобто, музика покликана виховувати культуру, розкривати креативні можливості, розширювати потенціал дітей незалежно від особливостей розвитку кожного. Розробляючи методику музикотерапії для дітей з особливими освітніми потребами вона була зорієнтована на те, щоб «подарувати дитині світ музики й допомогти їй знайти в собі такі ресурси творчості, які звільнять її від ярма хвороби або, принаймні, допоможуть мобілізувати свої зусилля на власний розвиток, на реалізацію своїх можливостей, отримання задоволення від спілкування з прекрасним і високим..» і визначила це основною метою музикотерапії [2].

Висновки. Отже, музикотерапія – це контрольоване використання музики в лікуванні, реабілітації, корекції та вихованні дитини, яка має психофізичні порушення. Використання музикотерапії в спеціальних дошкільних закладах різних типів як багатофункціонального засобу розвитку й корекції дитячого організму є надзвичайно важливим завданням для забезпечення нормалізації життєдіяльності дітей з особливими потребами. Вплив музики може бути спрямований на нейтралізацію патологічних проявів особистісного розвитку дитини, на відновлення її порушених функцій, корекцію відхилень у поведінці й розвитку тощо, що сприятиме подальшій соціальній адаптації, творчій самореалізації особистості.

Джерела та література

1. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. завед./под ред. Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. Москва: Издат. центр «Академия», 2001. 248 с.
2. Квітка Н. Навчально-розвивальна програма з музикотерапії для дітей з особливими освітніми потребами. *Дефектологія*. 2011. № 3. С. 37–43.
3. Лещенко М. П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання. Київ, 1996. 192 с.
4. Методичний посібник з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку/уклад. Н. Квітка. Київ, 2013. 82 с.
5. Музыкальное воспитание детей с проблемами в развитии и коррекционная ритмика: учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Е. А. Медве-

дева, Л. Н. Комиссарова, Г. Р. Шашкина, О. Л. Сергеева; под ред. Е. А. Медведевой. Москва: Издат. центр «Академия», 2002. 224 с.

6. Обучение детей с проблемами в развитии в разных странах мира: хрестоматия/сост. и ред. Л. М. Шипицина. Санкт-Петербург, 1997. 167 с.

Кравчук К. – студентка IV курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;

Чернета С. Ю. – к. п. н., доцент ВНУ імені Лесі Українки

Профілактика насильства над жінками у сім'ї

Постановка проблеми. Профілактика є одним з основних способів попередження та виявлення негативних тенденцій в соціальному середовищі. Для запобігання домашнього насильства над жінками необхідне застосування не тільки методів профілактики на законодавчому рівні, а й змін свідомості громадян, їх ставлення щодо факту про прояв будь-якого виду насильства в сім'ї. Тому необхідно не тільки створювати відповідні державні служби, які б контролювали неблагополучні сім'ї і надавали допомогу жінками, які зазнали насильства, але також потрібно розвивати особисту відповідальність громадян, які стали свідками застосування насильницьких дій щодо жінок.

Мета дослідження. На основі наукових праць та досліджень визначити особливості профілактики насильства над жінками у сім'ї.

Результати дослідження. Відповідно до закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» можна визначити, що домашнє насильство – діяння фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають однією сім'єю, але не перебувають у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3, 1].

Проблеми профілактики та попередження насильства в сім'ї досліджували такі вчені, як О. Бандурка, А. Блага, О. Джужа, Л. Крижна, О. Костирь, Ю. Крупка, К. Левченко, О. Литвинов, Г. Мошак, М. Панов, Я. Сотак, О. Старков та ін.

Аналізуючи численні соціальні опитування можна визначити, що «існує дуже мала кількість людей, яка проявляє свою свідомість і повідомляє в спеціалізовані органи про факти насильства над жінками» [2, 83]. Законодавці вважають, що введення кримінальної відповідальності за дане порушення дозволить підвищити свідомість громадян та попередити велику кількість проявів насильства у сім'ї. При цьому необхідно зазначити, що тільки законодавчого втручання зазвичай недостатньо. Головною причиною цього виступає той факт, що законодавче регулювання фізичного та інших типів насильства над жінками на даний час є недосконалим і передбачає кримінальну відповідальність тільки в разі летального випадку або заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю.

Профілактика насильства у сім'ї – це комплекс превентивних заходів, спрямований на збереження і зміцнення усіх видів здоров'я особистості шляхом підвищення загального рівня культури і формування соціальних установок щодо неприйняття насильницьких форм поведінки в сім'ї.

Дослідниками було виділено основні труднощі, які пов'язані із запобіганням насильства над жінками в сім'ї, а саме [2, 107]:

1. Необхідність чіткого визначення рамок прийнятної поведінки в сім'ї. Нерідко трапляються випадки, коли досить важко визначити, де дії можна тлумачити як насильство, а де ситуацію можна назвати виключно конфліктною, без вчинення насильницьких дій. Також насильницька поведінка може мати різне трактування в різних культурах та віруваннях.

Вид насильства, в якому не присутні побиття, нерідко інтерпретується поблажливо та не викликає осуду з боку суспільства, і іноді навіть не розцінюється як насильницька поведінка. Тому визначення меж сімейного насильства першорядна законодавча і суспільно-просвітницька мета, без якої не можна буде протидіяти домашньому насильству і неможливо дати оцінку глибині цієї проблеми.

2. Прихованість сімейного насильства, яка в окремих випадках перевищує дев'яносто відсотків. Жертви насильства нерідко замовчують про те, що сталося, і вважають за краще не повідомляти в

спеціалізовані установи. Більшість потерпілих жінок робить це через страх розправи чи втрати власної оселі, тому не наважуються розповідати про це навіть своїм батькам і друзям.

До списку заходів, які повинні запобігати насильству над жінками у сім'ї, можна віднести [1, 45]:

1. Розвиток соціально-культурних та морально-етичних знань в родинних зв'язках.

2. Визначення допустимих та прийнятних меж поведінки у сім'ї.

3. Тлумачення прав і обов'язків членів сім'ї.

4. Проведення профілактичної роботи та вивчення мирних методів вирішення сімейних конфліктів.

Дана робота повинна проводитися кваліфікованими спеціалістами з психології, конфліктології та соціальної роботи. Діяти потрібно одразу, при перших заявах про факти насильства над жінками в сім'ї. Також необхідно підвищити рівень доступності інформації про перші ознаки насильства в сім'ї та інформації про організації, які надають допомогу в даній ситуації.

Висновки. Таким чином, можна зробити припущення про те, що робота з профілактики домашнього насильства над жінками у сім'ї повинна починатися в першу чергу зі зміни мислення та сприйняття насильства соціумом, з метою підвищення рівня звернень в правоохоронні органи жертв домашнього насильства, а також обізнаності у своїх свободах та правах. Основною проблемою поширення насильства над жінками в Україні можна визначити те, що увага соціальних працівників та психологів більшою мірою зосереджена на допомозі саме жертвам насильства. Робота спрямована виключно на реабілітацію жертв, яка проявляється через екстрене втручання в ситуацію насильства. Саме профілактика може допомогти ефективно запобігти не тільки наслідкам домашнього насильства над жінками, а й дозволити передчасно розпізнати передумови насильницьких дій.

Джерела та література

1. Dominiczak A. Przemoc wobec kobiet w rodzinie: niezbędnik pracowników szpitali. Warszawa: Centrum Praw Kobiet, 2008. 160 с.
2. Каминская Н. Л. Проблема насилия над женщинами. *Реалізація державної політики стосовно дітей, молоді, сімей та затвердження гендерної рівності в суспільстві на території Донецької області: матеріали регіон. круглого столу (м. Донецьк, 18 лют. 2009 р.)*. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 216 с.
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. С. 35.

Лісник М. І. – студентка IV курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;

Кузава І. Б. – д. п. н., професор, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти ВНУ імені Лесі Українки

Особливості трудового навчання дітей із порушенням інтелектуального розвитку

Постановка проблеми це вплив трудового навчання на формування особистості дитини з обмеженими можливостями спрямований на розвиток її загальних здібностей, формування психологічної готовності, відповідального ставлення до праці, а також вплив на розумовий та фізичний розвиток дитини.

Мета дослідження є теоретично довести необхідності трудового виховання для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Так як трудове виховання є закладанням основ для розвитку здібностей у кожній дитині, трудове виховання також впливає на особистий розвиток дитини.

Позитивним у процесі трудового виховання та формування елементарних трудових навичок у дитини-дошкільника є те, що існує можливість використовувати різноманітні засоби діяльності та її форми. Гра, спілкування, творчі види роботи, які не мають жорстких рамок регламентації, не ставлять дитину у певні часові рамки, не оцінюються дорослими за певною схемою особливо позитивно сприяють на позитивний психологічний клімат діяльності і сприяють її результативності. У таких умовах реалізувати принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей дошкільнят просто і природно [7, 18].

Трудове навчання дітей з порушенням інтелектуального розвитку охоплює ті аспекти виховного процесу, де формуються трудові дії, складаються виробничі відносини, вивчаються знаряддя і способи їх використання. Праця в процесі виховання виступає й як провідний чинник розвитку особистості, і спосіб творчого освоєння світу, набуття досвіду посильної трудової діяльності в різних сферах праці [1, 14].

Результати дослідження є такі, що наприкінці цілеспрямованої роботи з дітьми вже можна спостерігати, що трудова діяльність має великий вплив на особистість дитини. Це відбувається під час праці,

дитина стає більш відповідальною, самостійною, цілеспрямованою і розвивається творче мислення.

Висновки є такими, що ознайомлення дітей з порушенням інтелектуального розвитку із працею дорослих – це важливий крок до їхньої самореалізації в майбутньому. Діти ознайомлюються у процесі демонстрації різних видів праці, пояснення їх значення, а також під час безпосередньої організації спільної діяльності дорослих і дітей. Діти залюбки допомагають дорослим, переймаються їх настроєм, наслідують їх вчинки, набуваючи конкретних знань і уявлень про працю, розвиваючи допитливість, інтерес до діяльності дорослих, проймаючись повагою до людей праці та результатів їх старань. Водночас дорослі мають змогу впливати на поведінку дітей – викликати у них прагнення до праці, досягнення конкретного її результату [2, 11].

Джерела та література

1. Виховання елементів культури праці у дітей старшого дошкільного віку/ З. Борисова, Г. Беленька, М. Машовець та ін. [2-ге вид.]. Київ, 2002.
2. Кисла О. Ф. Корекційна педагогіка: навч. посіб. 2016.
3. Трудове навчання в інклюзивному класі/А. Кравченко, Є. Беркут, І. Брусенська, Л. Кошарська. *Перше вересня*. Київ, 2018.

Ляховський Д. С. – студент II курсу
географічного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Бартків О. С. – к. п. н., доцент кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти
ВНУ імені Лесі Українки

Екскурсія як одна з форм вивчення географії

Постановка проблеми. Екскурсія – одна з дієвих форм формування в школярів географічних знань, оскільки дає змогу учням краще зрозуміти усі природні процеси, що протікають навколо нас; завдяки екскурсії діти можуть на власні очі побачити захоплюючі географічні об'єкти та мають змогу розширити свої уявлення не лише віртуально, але й реально. Саме тому в закладах загальної середньої освіти потрібно вводити якомога більше додаткових годин для їх проведення. Однак, як засвідчує аналіз поглядів учених, застосування

екскурсій під час вивчення географії не найкращим чином розвинене в українських школах, особливо у сільських.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні переваг використання екскурсій у процесі вивчення школярами географії.

Результати дослідження. Екскурсія – це цілеспрямований, наочний процес пізнання навколишнього середовища, основою якого є використання заздалегідь відібраних об'єктів [1]. Навчальні екскурсії організовуються з метою формування в учнів уміння спостерігати за навколишнім світом, сприяння розвитку наукового мислення, інтересу до вивченого матеріалу, ознайомлення з культурно-суспільним надбанням нашого народу та людства, національними традиціям. Поряд з цим, їх використання передбачає цілеспрямоване вивчення певного досліджуваного об'єкта учнями, що забезпечує формування практичних знань та умінь. Щоб ця форма вивчення навколишнього середовища була якнайкраще застосована, та мала певний результат, потрібно заздалегідь визначити мету та завдання екскурсії.

Формулювання мети здійснюється відповідно до теми уроку і її місця в системі географічних знань. Однак, потрібно враховувати і бажання школярів, лише тоді діти із захопленням будуть чекати майбутньої подорожі.

Екскурсії можуть бути випереджувальними і проводитися напередодні вивчення нової теми; тематичними – для осмислення та розуміння учнями певної теми або розділу; комплексними – охоплюють широке коло питань основ наук і проводяться наприкінці вивчення розділу або навчального року з метою узагальнення знань та вмінь.

Так, як екскурсія є формою прямого спілкування, яка базується на взаємозв'язку і взаємодії суб'єктів освітнього процесу, то процес спілкування передбачає не лише обмін інформацією, але й формування спільних почуттів, настроїв, досягнення взаєморозуміння. Лише за таких умов засвоєння знань буде ефективним. І саме тут пріоритетним буде зворотний зв'язок, що проявляється в реакції учнів на процес комунікації, з якої видно, чи досягає вчитель свої мети, чи потрібно з його боку внести певні корективи.

Як засвідчують результати опитування вчителів географії, екскурсії рідко використовуються в освітньому процесі через такі об'єктивні причини: небажання вчителя витратити власний час на її організацію; обмеженість варіативності в запропонованих екскурсіях;

вартість екскурсії, яка передбачає ознайомлення з географічними об'єктами за межами населеного пункту, є недешевою, особливо для сільських шкіл; потрібні значні кошти для перевезення школярів. Указані чинники знижують бажання проведення екскурсій, адже несуть за собою значну відповідальність та турботи.

Використання екскурсії сприяє вивченню школярами природи рідного краю. Як зазначає А. Даринський, краєзнавчий принцип – це використання краєзнавчої інформації як первоначала, основи для вивчення найважливіших географічних понять і закономірностей. Автор обґрунтовує думку про те, що краєзнавчі знання відіграють важливу роль як база порівняння, як своєрідний еталон при вивченні віддалених від рідного краю районів [2]. Саме досліджуючи рідний край, чітко виявляються основні ознаки екскурсії: пізнавальна спрямованість; суб'єкт-суб'єктна взаємодія: з одного боку – вчитель, який скеровує процес пізнання, з іншого – учні, які в ході вивчення географічних оволодівають знаннями [3].

Наприклад, після вивчення у 6 класі теми «Орієнтування на місцевості» цілком доречно піти з учнями на невеличку денну подорож, щоб на практиці оволодіти способами орієнтування на місцевості, визначити сторони горизонту за допомогою компасу, навчитись розраховувати азимут та напрямки на різні об'єкти на місцевості. Також, у ході екскурсії можна скласти схему маршруту, за яким відбувалася екскурсія. На наступному уроці важливо узагальнити інформацію про важливість сформованості умінь орієнтування на місцевості задля збереження власного життя та безпеки під час подорожей та екскурсій.

Узагальнення результатів проведення екскурсії може здійснюватися у різних формах: бесіди, у ході якої вчитель з'ясовує враження учнів від об'єкта, обговорює найважливіші етапи екскурсії, конференції – за умов, коли учні звітуються щодо виконання запропонованих раніше завдань (проектів), диспуту, коли висловлюють власну позицію щодо побаченого та почутого; виставки колекцій, стіннівок, малюнків, альбомів.

Висновки. Отже, екскурсія є дієвою формою закріплення знань, які були отримані в процесі навчання на уроках. Вона сприяє кращому засвоєнню учнями шкільного матеріалу, розвиває креативне мислення у дітей. Однак, використання екскурсії потребує зі сторони вчителя значної підготовки. В організації екскурсії є дуже багато

проблем, проте їх можна завжди нівелювати, аби тільки було бажання. Насамперед потрібно почати з близького дослідження рідного краю, з кожним кроком урізноманітнюючи шкільне життя.

Джерела та література

1. Бенедюк В. В. Краєзнавство: курс лекцій. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2016. 102 с.
2. Методика преподавания географии/под ред. А. В. Даринского. Москва, 1975.
3. Поняття екскурсії: URL: https://tourlib.net/books_ukr/korol-ekskurs1

Мельник М. В. – студентка II курсу психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

Оксенюк О. В. – к. п. н., доцент кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи РДГУ

Молода сім'я як об'єкт соціальної роботи

Постановка проблеми. Сім'я – одна з найголовніших ланок суспільства, найперший та найсильніший інститут соціалізації особистості. Потреба у вирішенні проблем сім'ї ніколи не зникне із «соціального ринку» послуг. Молода сім'я є не досить стійким утворенням в силу свого досвіду та можливостей, тому потребує якісного соціального захисту, забезпечення гідних умов існування в соціумі.

Мета дослідження. Здійснення теоретичного аналізу соціального захисту молоді сім'ї в Україні, виявлення специфіки діяльності соціальних працівників щодо захисту молоді сім'ї.

Результати дослідження. Сім'я – це суспільний інститут і водночас мала соціальна група, що має історично означену організацію, члени якої пов'язані шлюбними або родинними відносинами, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність якої зумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення [1].

Налічується чимало класифікацій типів сімей, і залежать вони від різних факторів. Варто зауважити, що правильне визначення типу сім'ї забезпечує більш вдалий підбір методів та технологій роботи із

клієнтами, допомагає швидше скоректувати сімейну проблему та запобігти її розвитку.

Для того, щоб проаналізувати проблеми, які виникають у сучасній молодій сім'ї, сім'ю необхідно розглядати у взаємозв'язку з її соціальним оточенням, до якого, перш за все, відносяться батьки подружжя, їхні найближчі родичі, а також ті соціальні інститути, з якими молода сім'я змушена вступати в контакт для підтримки життєзабезпечення, розвитку та реального виконання своїх функцій. Розглянемо структурні проблеми (що стосуються створення і збереження структури сім'ї); до яких віднесено змістову площину таких функцій: функція створення сім'ї; функція збереження сім'ї; функція розширення сім'ї [2].

Необхідність створення сім'ї повинна поступово зростати. Створення сім'ї залежить від психічного та психофізичного почуття захищеності та стійкості до несприятливих умов. Створення сім'ї – досить складний багатогранний процес, який вимагає багато часу та зусиль. Статистика свідчить, що третина конфліктів у новостворених сім'ях пов'язана з неправильним вибором мотивів зі створення сім'ї та призводить до розлучень. Також великий відсоток людей у віці 25–30 років не може створити власну сім'ю внаслідок не правильно визначених означених мотивів.

Наступна функція, що належить до структурних проблем, – збереження сім'ї. Дестабілізація шлюбу – одна з найважливіших проблем молодих сімей. На 270 000 укладених шлюбів припадає майже 930 розлучень, серед яких немало і молодих сімей. Причому, далеко не всі сім'ї з неблагополучними відносинами приймають рішення про розлучення або через боязнь процедури і наслідків розлучення, або через психологічну інертність, або завдяки сформованим суспільним нормам типу «діти повинні мати двох батьків, незалежно від відносин між ними». При цьому, сім'я формально зберігається, але порушуються її основні функції [3].

Складовою частиною структурних проблем є функція розширення сім'ї. До найважливіших негативних явищ сучасності, крім нестійкості шлюбу, належить і різке зниження народжуваності. Установлено, що 18–20 % подружніх пар на цей час мають одну дитину, тоді як нормальна сім'я повинна мати 2–3 дітей. Спектр причин такого мінімалізму досить широкий: від матеріально-економічних труднощів молодій сім'ї (відсутність власного житла, недостатня кількість дитячих дошкільних установ, низькі допомоги матерям, які перебувають у

відпустці по догляду за дитиною) до медичних проблем (безпліддя та інші захворювання). Проте, репродуктивні плани сімей дають надійний прогноз майбутньої народжуваності – приблизно 95%-й показник відтворення.

Висновки. Аналізуючи сучасну сімейну статистику, можемо стверджувати, що кількість сімей (незалежно від віку, фінансового стану та інших можливостей сім'ї), які потребують допомоги фахівця, досить велика. Тому соціальний працівник у роботі з сім'ями надає такі послуги як консультування, діагностика, супровід сімей, які цього потребують; проводить тренінги для молодих сімей та сімей, які мають певні непорозуміння; сприяє наданню сім'ї матеріальної допомоги та інше.

Згідно з даними проведених досліджень, констатовано велику кількість розлучень. На нашу думку, 38 472 розірваних шлюбів за останні 2 роки можливо скоротити вдвічі, варто лише розповсюджувати більше інформації, спілкуватися з молодими людьми до шлюбу, не ідеалізуючи подружні відносини. Також *слід вчасно* звертатися за допомогою до спеціалістів із соціальної роботи за наявності складних життєвих обставин чи інших негараздів.

Джерела та література

1. Інформаційні матеріали сайту «Соціологія сім'ї». URL: <https://sites.google.com/site/leschukvasyl/sociologia-sim-ie>
2. Зберегти сім'ю. Соціальна робота із сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах/авт.-упоряд.: О. М. Мороз, Г. І. Постолук, Т. В. Семигіна, О. С. Шипіленко. Київ: ЕКМО, 2008. 160 с.
3. Інформаційні матеріали сайту «Характеристика стосунків молодого подружжя в сім'ї». URL: https://works.doklad.ru/view/___bCs97Kcqс.html

Мельничук Д. С. – студентка IV курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;
Белкіна-Ковальчук О. В. – к. п. н., доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи ВНУ імені Лесі Українки

Вікові особливості прояву соціальної обдарованості

Постановка проблеми. Важливою складовою дослідження соціальної обдарованості є врахування вікової специфіки розвитку осо-

бистості. Вікові особливості визначають певні характеристики обдарованості та обумовлюють специфіку її прояву. Тому вважаємо актуальним провести аналіз наукової літератури та визначити особливості прояву соціальної обдарованості у різні вікові періоди.

Мета дослідження – характеристика вікових особливостей прояву соціальної обдарованості.

Результати дослідження. Соціальну обдарованість як прояв «спеціального таланту» виділяв Н. Д. Левітов (1924 г.), праобраз соціальних здібностей можна виявити в шкалі Біне-Сімона (1905 р), тестах інтелекту Т. Ханта (1928 р) і т. д. Сьогодні соціальна обдарованість розглядається як комплексне утворення, що виступає передумовою успішності в декількох сферах людської життєдіяльності, заснованих на відносинах типу «людина-людина». Саме тому в літературі можна знайти різні варіанти позначення соціальної обдарованості: комунікативна, лідерська, організаторська, менеджерська, педагогічна, психологічна [4].

Становлення особистості соціально обдарованої дитини має певні вікові тенденції і цей процес нерідко проходить неоднозначно і хворобливо. О. Демченко зазначає, що структура соціальної обдарованості починає формуватися ще у молодшому шкільному віці і включає пізнавально-педагогічну творчу активність і здатність до соціального впливу. У підлітковому віці йде змістовне збагачення цієї структури шляхом включення в її склад показників педагогічних схильностей і інтересів. Віковою характеристикою структури соціальної обдарованості підлітків є виділення комунікативної чутливості, пов'язаної з основним видом діяльності – спілкуванням в системі суспільно-корисної діяльності [2].

У юнацькому віці ядро соціальної обдарованості доповнюється здібностями до організації процесу педагогічної взаємодії. Соціально обдаровані юнаки та дівчата, які вирішили пов'язати своє майбутнє з професіями соціономічного типу, набувають навичок практичної педагогічної роботи та, перш за все, оволодівають прийомами і способами педагогічної взаємодії, безпосередньо включаючись в різні його види: волонтерство, вожатська діяльність, шефство, літні педагогічні загони. Виникнення цієї складової соціальної обдарованості пов'язують з професійним самовизначенням юнаків та дівчат, які навчаються в педагогічних класах, а також провідним типом їх діяльності – навчально-професійної [1].

У кожному віковому періоді існують специфічні комплекси показників соціальної обдарованості, що найбільш тісно пов'язані з логікою особистісного розвитку в онтогенезі.

У молодшому шкільному віці, коли відбувається активне освоєння навчальної діяльності і соціальних норм поведінки, на перший план виходять пізнавальні, мовні здібності й артистизм. Названі компоненти соціальної обдарованості опосередковані типовими для даного віку особистісними характеристиками: соціальною нормативністю поведінки, сумлінністю, життєрадісністю, активністю. У підлітковому віці в процесі спілкування як провідного типу діяльності активно розвиваються різні елементи дорослості, підліток активно відстоює своє право на неї [3]. Тому найважливішими складовими соціальної обдарованості стають лідерські характеристики (комунікативні та організаторські здібності), а серед особистісних детермінант – сміливість, незалежність, радикалізм, домінантність. У юнацькому віці людина усвідомлює свою неповторність, унікальність, що призводить до більш пильної уваги до свого внутрішнього світу, психології інших людей, відбувається інтеграція в суспільство.

Усе це визначає взаємозв'язок таких характеристик соціальної обдарованості, як емпатійність і творчість, і таких властивостей особистості як соціабельність, артистизм та активність.

Висновки. Отже, в результаті дослідження ми дійшли висновку, що кожна вікова категорія має свої певні особливості прояву соціальної обдарованості, у яких існують відмінності у структурі самої обдарованості, в характері визначення показників обдарованості індивідуальними властивостями, в будові індивідуальності соціально обдарованої особистості та в ступені вираженості показників обдарованості й індивідуальних властивостей.

Джерела та література

1. Бойченко М. А. Розвиток лідерських якостей обдарованих школярів. *Педагогічний альманах* : зб. наук. пр. Херсон, 2016. № 29. С. 28–34.
2. Демченко О. П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2016. № 12. С. 78–90.
3. Киселева Т. Г. Рефлексивно-аксиологический подход к исследованию социальной одаренности. *Ярославский педагогический вестник*. 2014. № 2. Т. II. С. 78–83.
4. Хрусталева Т. М. Психологическая модель социальной одаренности менеджера. *Сибирский психологический журнал*. 2010. № 6. С. 80–84.

Миколаюк Ю. М. – студентка IV курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;

Кузава І. Б. – д. п. н., професор, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти ВНУ імені Лесі Українки

Математичні ігри як засіб розвитку пізнавальних інтересів учнів із особливими освітніми потребами

Постановка проблеми. Розвиток пізнавального інтересу є напро-чуд важливим в процесі навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Наразі особливої уваги потребує розвиток пізнавальних інтересів дітей з особливими освітніми потребами на уроках математики.

Використання математичних ігор є одним із найдієвіших засобів формування та розвитку пізнавальних інтересів дітей з особливими освітніми потребами. Математичні ігри відрізняються емоційністю, викликають в учнів позитивне ставлення до занять з математики.

Дане питання в своїх працях досліджували та описували такі науковці як: О. В. Гаврилов, П. В. Горностаєв, В. Г. Коваленко, Б. А. Кордемський, Н. Г. Морозова, Г. Самойлик, Г. Шаталов, Г. І. Щукіна та інші.

Мета дослідження – обґрунтувати ефективність використання математичної гри в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами та описати її як засіб розвитку пізнавальної активності.

Результати дослідження. Математична гра є одним із основних методів та засобів навчання математики дітей з ООП. Вона використовується в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами з метою формування у дітей інтересу до предмету, набуття ними нових знань, умінь, навичок, поглиблення вже наявних знань [4].

Згідно досліджень [3], виникнення інтересу до вивчення математики у значної кількості учнів з легким ступенем порушення інтелектуального розвитку залежить більшою мірою від того, наскільки методично правильно буде побудована навчальна робота. Урок для кожного учня повинен спиратися на його активність і захопленість, а включення математичної гри в хід уроку зможе стати опорною точкою для виникнення і розвитку допитливості та пізнавального інтересу.

Включення в урок різних видів та типів ігор та ігрових моментів робить процес навчання цікавим, створює у дітей з ООП бадьорий робочий настрій, полегшує подолання труднощів у засвоєнні навчального матеріалу [2].

Як свідчить практика, математична гра допомагає закріплювати і розширювати передбачені шкільною програмою знання, вміння і навички. Під час математичних ігор діти систематизують й закріплюють свої знання про різні ознаки предметів, встановлюють зв'язки між ними, просторові, часові та інші співвідношення. Також, завдяки математичним іграм учні з ООП засвоюють загальні поняття та збагачують словниковий запас [1].

Ігровий мотив є дійсним підкріпленням пізнавальному мотиву, сприяє створенню додаткових умов для активної розумової діяльності учнів, підвищує концентрацію уваги, наполегливість, працездатність, створює додаткові умови для появи радості успіху, формує почуття колективізму [5].

Варто відмітити, що при проведенні математичних ігор з дітьми з особливими освітніми потребами учителю слід підготувати необхідну кількість малюнків, таблиць, карток, різних іграшок, предметів тощо, враховуючи індивідуальні особливості кожної дитини [3].

Висновки. Отже, проведений аналіз наукових джерел та практичного досвіду дав змогу стверджувати, що пізнавальний інтерес є частиною загальної проблеми навчання, виховання і розвитку дітей з ООП.

Математичні ігри являються найкращим засобом розвитку пізнавального інтересу учнів з особливими освітніми потребами. Застосування та використання їх в процесі навчання має вплив на пробудження інтелектуальної активності даних школярів і формує у них пізнавальний інтерес до вивчення математики як предмета.

Джерела та література

1. Гаврилов О. В. Спеціальна методика викладання математики в допоміжній школі: курс лекцій. Ч. 2/уклад.: О. В. Гаврилов, О. М. Лащенко, Н. І. Королько. Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2006. 432 с.
2. Коваленко В. Г. Дидактичні ігри на уроках математики: книга для вчителя. Київ: Освіта, 1990. 96 с.
3. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. Вид. допов. та переробл. Київ: Вид. група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

4. Михальчук І. В. Дидактичні ігри для дітей з особливими освітніми потребами молодшого шкільного віку. Теофіполь, 2016.
5. Шаталов Г. Способи підвищення мотивації навчання. *Математика. Додаток до газети «Перше вересня»*. 2003. № 23.

Мігдаль Г. А. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Бартків О. С. – к. п. н., доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти ВНУ імені Лесі Українки

Методи викладання математики в умовах нової української школи

Постановка проблеми. Розвиток математики і математичної освіти в Україні займає особливе місце у державі, тому сьогодення вимагає від учителів правильної методики викладання математики, використання таких методів її вивчення, які б спонукали учнів до роздумів, активної взаємодії задля вирішення математичних завдань.

Мета дослідження – проаналізувати інтерактивні методи викладання математики учням за вимогами Нової української школи.

Результати дослідження. Концепція Нової української школи вимагає формування в учнів системи компетентностей, однією з яких є математична компетентність. Відповідно до цього нормативного документу, учень має логічно та алгоритмічно мислити, уміти застосовувати математичні методи для розв'язання прикладних завдань, розуміти та використовувати прості математичні моделі, уміти будувати їх для вирішення проблем [4].

Одним із сучасних методів навчання математики в початковій школі є сторітеллінг (у перекладі з англійської *story* означає історія, а *telling* – розповідати [5]). Отже, сторітеллінг – це розповідь історій. Щоб розповідь зацікавила учнів у вивченні нового матеріалу, учитель захоплює розповідями про математику як науку та її значення у сучасному житті людини. Наприклад, у процесі вивчення учнями 2 класу теми «Цифри та числа. Дії та їх компоненти» [1] нами була

використана розповідь про австралійських аборигенів племені гумулгал, які користувалися двійковою системою числення, тобто у них було всього два числа: урапон – один, укасар – два.

Цікавим методом є мейкерство (з англійської *take* перекладається як «робити», «створювати» [5]), сутність якого полягає в створенні учнями чогось нового своїми руками. У процесі вивчення теми «Геометричні фігури» у 3 класі, можна запропонувати дітям власноруч вирізати геометричні фігури [2]. Також, вивчаючи математичні дії, діти можуть виготовити карточки з цифрами та математичними знаками і граючись виконувати математичні вправи.

Ще одним методом є дослідницьке навчання (англомовний аналог – *exploratory education* [5]). Указаний метод навчання увійшов у професійний обіг у другій половині ХХ століття: спочатку через праці фахівців з порівняльної педагогіки (М. Кларін), пізніше його стали активно використовувати у своїх роботах дослідники в галузі педагогічної психології (А. Леонтович, О. Савенков та ін.). За використання цього методу діяльність учнів передбачає вирішення творчої, дослідницької задачі із заздалегідь невідомим рішенням. Наприклад у 4 класі, вивчаючи тему «Відстань. Час. Швидкість» дітям пропонуємо самостійно дослідити як указані величини залежать одна від одної [3]. У процесі дослідження діти самостійно виводять залежність цих величин і усвідомлюють як отримані знання застосовується у практичній діяльності та житті. За реалізації цього методу вчитель не викладає нову інформацію, а підводить учнів до усвідомлення поняття за допомогою пізнавальної діяльності.

На сьогодні актуальним є метод змішаного навчання (в англійській літературі – *blended або hybrid learning* [5]), який має різні визначення у психолого-педагогічній літературі. Загалом це – поєднання офлайн- (або особисто, «на місці») та онлайн-навчання у різних пропорціях. Наприклад у 4 класі, вивчивши тему «Множення і ділення багатоцифрових чисел», дітям радимо пройти онлайн-тестування для перевірки вивченого матеріалу [3]. У 2 класі, в процесі розгляду теми «Час. Вимірювання часу» дітям пропонуємо самостійно переглянути відео-ролик про час та орієнтування по годиннику [1]. Варто наголосити, що за цим методом учень самостійно вчиться здобувати нові знання, планувати свою діяльність і працювати з різними джерелами отримання інформації. Поряд з цим, використання вказаного методу передбачає і самостійну роботу учнів з опанування нового

матеріалу в класі, а закріплення отриманих знань здійснюють вдома, використовуючи різні інноваційні технології. Також учитель використовує певні сайти та електронні платформи для онлайн-навчання. Наприклад, використання електронної платформи «Мій клас» дозволить учителеві виявити рівень сформованості математичних компетенцій за допомогою тестових завдань. Платформа «KHAN ACADEMY» містить відеолекції з математики українською мовою.

Висновки. Отже, учитель Нової української школи має вміти організовувати інтерактивне вивчення математичних знань, щоразу осучаснювати методи викладання математики, зацікавлюючи учнів вивчати цей предмет. Формування в учнів математичної компетентності може здійснюватися за допомогою гаджетів, онлайн освітніх платформ та використовуючи інтерактивні методи навчання.

Джерела та література

1. Бевз В. Г., Васильєва Д. В. Математика: підруч. для 2 класу закл. заг. серед. освіти. Київ: Вид. дім «Освіта», 2019. 144 с.
2. Бевз В. Г., Васильєва Д. В. Математика: підруч. для 3 класу закл. заг. серед. освіти (у 2-х ч.). Ч. 1. Київ: Вид. дім «Освіта», 2020. 128 с.
3. Бевз В. Г., Васильєва Д. В. Математика: підруч. для 4 класу закл. заг. серед. освіти (у 2-х ч.). Ч. 1. Київ: Вид. дім «Освіта», 2021. 77 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Київ, 2012. 623 с.

Мороз І. П. – студентка IV курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;

Чернета С. Ю. – к. п. н., доцент, завідувач кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи ВНУ імені Лесі Українки

Вплив інтернет-залежності на розвиток молоді особистості

Постановка проблеми. Новітні інформаційно-комунікаційні технології мають неабиякий вплив на розвиток та формування молоді

особистості. Надмірне та неконтрольоване використання Інтернет-мережі перетворилося на загрозу повноцінному розвитку особистості, її психічному та фізичному здоров'ю. Інтернет-залежність вважається однією з актуальних проблем сучасного суспільства. Всесвітня мережа стала невід'ємною частиною життя для більшості населення. Багато людей почали використовувати її не тільки для роботи чи пошуку інформації, а як засіб життя. Саме Інтернет став доволі привабливим і простим способом відходу від реальності, гарним засобом сховатися від різноманітних проблем та негараздів.

Мета дослідження. На основі наукових праць та досліджень охарактеризувати вплив інтернет-залежності на розвиток молоді особистості.

Результати дослідження. Шалений розвиток сучасних інформаційних технологій спричинив появу нової, особливо серед молодого покоління, серйозної проблеми - проблеми залежності від Інтернет-мережі. Саме ця проблема породжує появу ряд нових проблем і конфліктів як у суспільстві, так і в особистому житті.

Термін «інтернет-залежність» вперше був запропонований американським лікарем Голдбергом, кілька років тому. Під цим поняттям він розумів непереборне бажання до Інтернету, що характеризується «згубною дією на побутову, навчальну, соціальну, робочу, сімейну, фінансову сфери діяльності» [2, 44–50].

Вплив інтернет-залежності на молоду особистість досліджують багато вчених, зокрема психологи, соціологи, лікарі та педагоги. Вагомий внесок у цьому напрямі належить таким вченим, як О. Є. Войскунський, М. І. Дрепа, А. Є. Жичкіна, І. Розіна, Дж. Сулер, О. А. Попова, М. С. Іванов, Х. Терецька та ін.

Дані дослідження, отримані О. А. Поповою, підтверджують: чим вищий у молодих людей ступінь інтернет-залежності, тим вищими є емоційна нестабільність, моральна ненормативність, тривожність, імпульсивність, підозрілість, соціальна тривога і непристосованість, недовіра до оточуючих, втрата надії, порушення в комунікативній сфері, соціальна неповноцінність, а також суїцидальний ризик.

Крім того, особистість із інтернет-залежністю мають значні проблеми в комунікативній сфері: вони «закриті» і відсторонені від інших, конфліктні, живуть лише власними переживаннями, схильні до суперечок, агресії та девіантної поведінки, у них завищена самооцінка і повна відсутність критичності. Крім того, вони страждають від відсут-

ності підтримки оточуючих і нестачі людського спілкування, що, у свою чергу, викликає у них почуття безпорадності та безвиході [3, 35–39].

М. І. Дрепа виокремлює такі основні характеристики інтернет-залежних особистостей:

– в емоційно-вольовій сфері – високі показники тривожності, депресії, агресивності й ворожості та низькі – сили волі, стресостійкості, самооцінки і впевненості в собі;

– у комунікативній сфері – підвищений рівень самотності й конфліктності;

– у мотиваційній сфері – прагнення уникнути невдач [1, 105–109].

Це і свідчить про те, що надмірне використання новітніх Інтернет-технологій негативно впливає на всі сфери життя людини. У людини змінюється стиль життя, життєві цінності та манера поведінки. Залежна від Інтернету особистість все більшу перевагу надає віртуальному спілкуванню, замість безпосереднього, особистого спілкування один з одним. Такій людині зазвичай важко адаптуватися в соціальній групі, членом якої вона є, самореалізуватися, проявити індивідуальність.

Мар'їна О. В. наголошує, що частина сучасної молоді замість того, щоб активно включатися в соціальні інститути, створювати сім'ї та орієнтуватися на творчу діяльність, регулярно занурюється у «віртуальну реальність».

Висновки. Безперечно, молоді люди є творчими і амбітними особистостями, вони прагнуть пізнавати і відкривати сучасний світ, прагнуть досягнути великих вершин, і часто, самі не усвідомлюючи того стають заручниками Інтернет-мережі. Аналіз наукових досліджень нам показує яким чином залежність від Інтернет-мережі впливає на життя молоді особистості.

Залежність від Інтернет-мережі – це актуальна проблема сучасності, вона є відносно новою та виникла завдяки активному розвитку сучасних цифрових технологій. Вона має неабиякий вплив на розвиток та виховання молоді особистості. Адже, сьогодні, Інтернет більше нагадує чарівну казку, у якій користувач володіє «надприродними» можливостями, на відміну від реального життя.

Джерела та література

1. Дрепа М. И. Психологическая профилактика интернет-зависимости у студентов: дис. ... канд. псих. наук. Ставрополь, 2010. 277 с.

2. Камінська О. Вплив інтернет-залежності на формування ціннісних орієнтацій молоді. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 178–182. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_1_57
3. Попова О. А. Личностные особенности студентов с разным уровнем интернет-зависимости. *Психологические науки*. Москва, 2012.

Новосад Л. А. – студентка IV курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;
Каптур Г. А. – к. філол. н., доцент кафедри теорії і методики початкової освіти ВНУ імені Лесі Українки

Розвиток мовлення молодшого школяра у процесі вивчення української мови

Постановка проблеми. Розвиток мовлення учнів початкових класів є пріоритетним принципом навчання української мови, що зумовлює врахування освітніх інновацій, а також типологічних характеристик суб'єктів освітнього процесу. У Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) йдеться про врахування компетентнісного підходу до навчання на основі ключових компетентностей [2, 1]. У цьому контексті актуальною є мета початкової мовної освіти – формування мовної особистості, яка володіє вміннями комунікативно доцільно використовувати мовні засоби в різних сферах і видах мовленнєвої діяльності. Тому розвиток мовлення учнів початкових класів набуває особливого значення.

Мета дослідження полягає в розробленні методики розвитку мовлення молодших школярів у процесі вивчення української мови.

Результати дослідження. Сучасні методи і прийоми навчання мови та розвитку мовлення спираються на традиції вітчизняної школи. Проблему розвитку мовлення молодших школярів, зокрема добір методів, прийомів та вправ, представлено у працях В. Бадер, М. Вашуленка, Р. Вовкотруб, Т. Коршун, А. Ляшкевич, А. Нікітченко, М. Орап, О. Паскаль, С. Пенькової, О. Петрук та ін.

Основу системи навчання мовлення молодших школярів становлять: імітаційний, конструктивний, творчий, комунікативний методи, кожен із яких реалізується у відповідних вправах [3, 8].

Імітаційний метод (метод навчання за зразками) передбачає аналіз текстів-зразків, побудову власних висловлювань і текстів за аналогією, пошукову діяльність (вибір мовних одиниць), побудову моделей текстів-зразків, конструювання власних текстів за цими моделями, близькі до тексту усні та письмові перекази з творчим доповненням чи без, інсценування, драматизацію, літературну творчість. До прийомів імітаційного методу належать: добір заголовків до частин тексту, усі види усних і письмових переказів, складання речень або компонентів тексту відповідно до якогось певного типу тексту, письмові твори за аналогією до прочитаних творів, переклади, відгуки про прочитані книги, ділові папери.

Конструктивний метод (конструювання або переконструювання тексту). До прийомів належать логічні прийоми та вправи (побудова роздумів, доказів, виправлення логічних помилок і помилок у послідовності викладення думок тощо); прийоми та вправи, в основу яких покладено теорію тексту (складання текстів різних видів, редагування власних текстів тощо).

Творчий метод використовується для стимулювання творчої діяльності учнів, передбачає формування умінь учня набувати знання самостійно, досліджувати предмет або явище, робити висновки, а набуті знання застосовувати у практичній діяльності. Він включає школярів у процес самостійного творчого пізнання, сприяє формуванню навичок творчої діяльності, створює умови для формування пізнавальних інтересів, потребу в такому виді діяльності; забезпечує не тільки формування знань про текст, розвиток умінь і навиків мовної діяльності, але й сприяє розвитку творчих здібностей молодших школярів в єдності з вдосконаленням їх мовної здібності. Особливу увагу варто звернути на самостійне створення учнями тексту (твору).

Комунікативний метод спрямований на формування і розвиток комунікативних умінь. За характером мовленнєвої діяльності він аналогічний продуктивно-творчому, оскільки базується на розвитку й творчому застосуванні набутих мовленнєвих навичок, передбачає формування діалогічного й монологічного мовлення. Цей метод включає такі прийоми: створення мовленнєвих ситуацій, рольових ігор, казкових сюжетів, реклами, словесного малювання.

В умовах становлення та розвитку Нової української школи залишаються актуальними різні аспекти проблеми застосування традиційних методів розвитку мовлення учнів.

Вправами, що сприяють розвитку мовлення, визначено такі: робота над словом, словосполученням, реченням; конструювання тексту, його редагування, різні види переказів (докладний, стислий, вибірковий); твори (твір-опис, твір розповідь, твір-міркування, твір за картиною, за серією малюнків, твір на основі власного досвіду, твір на основі загадки та інше); складання ділових паперів (запрошення, оголошення, лист другові та інші) [1].

Вагоме значення в роботі з розвитку мовлення учнів початкових класів відведено таким *наочним методам*, як: спостереження, екскурсії, екскурсії-огляди, розглядання предметних та сюжетних ілюстрацій, перегляд кінофільмів, мультимедійних презентацій, телепередач, застосування дидактичних ігор тощо. Використання цих методів відповідає дидактичному принципу наочності, а також наочно-дієвому та наочно-образному характеру мислення учнів.

Висновки. Ефективність розвитку мовлення молодших школярів залежить від низки чинників: виникнення потреби в спілкуванні, комунікації, створення мовленнєвого середовища, спланована система роботи над розвитком мовлення (формуванням комунікативних умінь: інформаційно-змістових, структурно-композиційних, граматико-стилістичних та ін.).

Джерела та література

1. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі: метод. посіб. Київ: Освіта, 2006. 268 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/Laws/show/462-2011>
3. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.-метод. посіб./ за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ: Літера ЛТД, 2011. 364 с.

Падалко К. А. – студентка

ВНУ імені Лесі Українки;

Бартків О. С. – к. п. н., доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

ВНУ імені Лесі Українки

Активізація самостійної роботи з математики учнів 5–6 класів в умовах карантину

Постановка проблеми. Проблема застосування інформаційно-комунікаційних технологій в умовах карантину є дуже **актуальною**,

оскільки складність дисциплін й щільність потоку інформації в 5–6 класах істотно вищі, ніж у молодших класах середньої школи [1].

Мета роботи – обґрунтувати особливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення математики в 5–6 класах в умовах карантину.

Гіпотеза дослідження – самостійна робота учнів 5–6 класів з математики в умовах карантину може бути активізована із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій в ігровій формі

Результати дослідження. Незвичні для учнів форми навчальної роботи активізують їхню розумову діяльність і поживляють освітній процес.

З метою підвищення якості підготовки учнів та розвитку у них самостійності пропонуємо використовувати інформаційно-комунікаційні технології у процесі викладання математики в період карантину.

Поєднання досвіду і знань, що їх вимагає ігрове заняття з математики, дає можливість тому, хто навчається, чіткіше побачити цілісність процесу навчання. Фрагменти уроків з математики, зміст яких є основою для побудови гри, прийнято називати «ігровими» [2].

Ігрові форми проведення уроків можуть використовуватися як універсальний засіб формування базових математичних компетенцій. Одна і та ж гра може виконувати декілька функцій.

Когнітивна-творча функція – набуття якісних знань, умінь, навичок та їх застосування у розв’язуванні поставлених задач, формулюванні висновків.

Розважальна функція – створення сприятливої атмосфери на уроках.

Комунікативна функція – об’єднує учнів у колектив та встановлює емоційний контакт.

Релаксаційна функція – зняття емоційного напруження, яке викликане навантаженням на нервову систему під час інтенсивного навчання.

Психологічна функція – формування навичок підготовки свого фізіологічного стану для більш ефективної діяльності, перебудова психіки для засвоєння більшого обсягу інформації.

Розвивальна функція – гармонічний розвиток особистості для активізації резервних можливостей учнів.

Виховна функція – психотренінг та психокорекція, поява особистості в ігрових моделях життєвих ситуацій.

Ігрові форми навчання спрямовані на досягнення психолого-педагогічних і виховних цілей [3].

Для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань слід враховувати вікові, соціально-психологічні та індивідуальні особливості учнів. Завдання вчителя полягає у створенні нормальних стосунків у класі, де проводиться ігрове заняття. Під впливом демократичних, гуманних відносин на уроках учні стають більш активними та діяльними.

Як показує досвід, у учнів немає достатньо стимулів і можливостей підготовки до контрольних уроків під час традиційного проведення навчання. Ігрові заняття перевірки і корекції знань, умінь і навичок із застосуванням ІКТ залучають до навчального процесу приховані резерви: колективний запал до гри й прагнення до обміну засвоєною інформацією, акумулюють підготовку учнів, поліпшують якість засвоєння пройденого матеріалу [2].

Розроблена методика проведення уроків із математики в 5–6 класах в період карантину включає в себе систему інтерактивних занять, які сприяють розвитку самостійності і розглядаються нами як педагогічно організована, навчально-пізнавальна, самостійна діяльність учнів.

Висновки. Оскільки, згідно навчальної програми з математики [4], вивчення дисципліни в 5–6 класах закладах загальної середньої освіти здійснюється з переважанням індуктивних міркувань в основному на наочно-інтуїтивному рівні з залученням практичного досвіду учнів і прикладів з довкілля, то органічним, на нашу думку, є використання на уроках математики в 5–6 класах елементів гри. В умовах карантину дана методика можлива виключно з застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Ця система роботи вчителя з розробки, організації та проведення уроків з математики в період карантину, має на меті формування самостійності в учнів 5–6 класів.

Джерела та література

1. Психологические и психофизиологические особенности студентов/под ред. Н. М. Пейсахова. Казань: Изд. КГУ, 1987. 290 с.
2. Петрук В. А. Формування навичок педагогічної діяльності у учнів технічних закладів на уроках з вищої математики. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. пр.* Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2002. Вип. 6. Ч. 1. С. 99–100.
3. Божович Л. И. Проблемы формирования личности/под ред. Д. И. Фельдштейна. Москва; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. 352 с.

4. Математика. 5–11 класи: навчальні програми, методичні рекомендації про викладання навчальних предметів в закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 н. р., орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів/укладач Р. В. Гладковський. Харків: Ранок, 2019. 160 с.

Панова А. М. – студентка II курсу психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

Оксенюк О. В. – к. п. н., доцент кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи РДГУ

Насильство в сім'ї як соціальна проблема

Постановка проблеми. Насильство у сім'ї є однією із найпоширеніших негативних ознак, що характеризує неблагополучну українську родину, де через різноманітні соціальні, економічні, психологічні причини, соціально-побутову невлаштованість, безробіття, алкоголізм та наркоманію страждає хоча б один член сім'ї, що і провокує виникнення сімейного неблагополуччя. Насильство в сім'ї є негативним соціальним явищем, яке підриває моральні цінності сім'ї, порушує права жінок і дітей, які найчастіше потерпають від насильства, завдає шкоди їх фізичному та психологічному здоров'ю. Насильство в сім'ї, незважаючи на те, чи є воно фізичним, економічним, сексуальним чи психологічним, є одним із найбільших порушень прав людини – права на життя та фізичну та психологічну недоторканість, що закріплені у Конституції України. На жаль, щороку поліція України реєструє близько 150 тисяч заяв про факти насильства в сім'ї.

Мета дослідження: вивчення домашнього насильства як соціальної проблеми та способів протидії йому засобами соціальної роботи.

Результати дослідження. Установлено, що домашнє насильство має різні види і форми прояву: побутове насильство, жорстоке поводження у сім'ї, зневаження обов'язками щодо дитини або жорстоке поводження в емоційній сфері, сексуальне насильство. Статистика показує, що 44 % батьків не знають інших методів виховання, ніж побиття дитини за провину, а на обліку в органах МВС за жорстоке

поводження з дітьми в Україні знаходиться понад 33 тис сімей, в яких проживає більше 62 тис дітей. Кількість зафіксованих випадків насильства у сім'ї в Україні змушує шукати дієві рішення. З 2017 р. в Законі України «Про безоплатну правову допомогу» передбачено надання безоплатної правової допомоги особам, які потерпіли від домашнього насильства або насильства за ознакою статі [2]. Водночас, за статистикою місцевих центрів з надання безоплатної правової допомоги, до них звернулося упродовж 2018 р. менше 1000 осіб з проблемою домашнього насильства (питання гендерно зумовленого насильства, обмеження й поновлення дієздатності, надання психіатричної допомоги у примусовому порядку становлять 1051 випадок, із яким зверталися до центрів) [1].

Реальні масштаби проявів насильства в сім'ї сьогодні важко визначити, але майже 60 % жінок страждають від домашнього насильства на постійній основі. Кількість кримінальних справ за фактами насильства не відображає його реального рівня поширення, оскільки жінки часто соромляться вчиненої щодо них наруги, і не сповіщають про це правоохоронні органи, а також не звертаються по допомогу до судової системи. Часто жінки-жертви насильства відчують на собі тиск багатьох обставин, які перешкоджають їм адекватно реагувати на цю проблему. За даними міжнародних досліджень, кількість дітей, які щодня потерпають від насильства в сім'ї, перевищує 10 мільйонів. Щоденно в Україні фіксують близько 348 випадків насильства в сім'ї [1].

У свою чергу, проблема з подолання насилля у сім'ї вирішується досить повільно через низку чинників, з-поміж яких одним з ключових можна вважати те, що потерпілі не звертаються по допомогу. Наприклад, люди переконані, що вони не зможуть отримати потрібної соціальної чи правової допомоги, люди не хочуть зізнаватися в проблемі чи не довіряють соціальним або правовим установам, окрім того – поширена висока суспільна толерантність до проявів насильства в побуті. У цьому випадку можуть допомогти вирішити означену проблему соціальні працівники, у тому числі – парапрофесіонал у соціальній роботі – особа, яка бере на себе функції, притаманні соціальним працівникам, але не має освіти у фаховій галузі. На відміну від волонтера, парапрофесіонал отримує спеціальні знання та навички для виконання цих функцій [3]. У малих громадах парапрофесіонали можуть відіграти особливу роль, зокрема, в питаннях подолання сі-

мейного насильства. Парапрофесіонали займаються просвітницькою діяльністю щодо зменшення рівня толерування побутового насильства в громаді, а також виконують функцію брокера послуг, знаючи порядок взаємодії служб, їх повноваження та локації. Ключовим є те, що парапрофесіонал постійно перебуває у громаді; щоб до нього звернутися, не потрібно оформлювати документи чи ходити до установи – достатньо зателефонувати та призначити конфіденційну зустріч.

Висновки. Таким чином, насильство в сім'ї є серйозною проблемою українського суспільства, що вимагає пошуку нових форм і методів, технологій соціальної роботи. Зокрема, варіантом розв'язку цієї проблеми може бути залучення парапрофесіонала у соціальній роботі – особи, що пройшла курс спеціального навчання з вирішення конкретних соціальних проблем у малій громаді.

Джерела та література

1. Статистичні дані щодо діяльності системи безоплатної вторинної правової допомоги. Основні статистичні показники діяльності місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги. *Розподіл клієнтів за категоріями осіб, які мають право на БВПД*. 2018. URL: <https://legalaid.gov.ua/ua/statystychnidani/2174-mistsevi-tsenry-2018-rik>
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України станом на 18.07.2020 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://www.google.com.ua/url?q=https://zakon.rada.gov.ua/go/3460-17>
3. Єрошенко К. М. Формування компетентностей парапрофесіоналів соціальної роботи (на прикладі навчання громадських радників). *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2017. № 14. С. 12–15.

Пташник Ю. О. – студентка VI курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Галапчук-Тарнавська О. М. – к. філол. н.,
доцент кафедри англійської філології
ВНУ імені Лесі Українки

Стратегії навчання англійській мові в інклюзивному класі молодшої школи

За останні роки інклюзивна освіта набуває першочергових позицій з точки зору формування демократичного суспільства. Адже саме

в такому суспільстві люди з інвалідністю можуть повністю реалізувати свій потенціал та бути соціально активними. Формування інклюзивного середовища – вагомий крок до успіху, втілення нових можливостей, комунікації та рівні права з усіма – знаходиться в центрі уваги Концепції Нової української школи (НУШ).

Інклюзивна освіта характеризується формуванням такого навчально-розвивального середовища, яке може забезпечити рівноправ'я доступу на освіту всіх дітей і дорослих як з обмеженими можливостями, так і без них, як в академічному, так і в суспільному житті.

Інклюзивний підхід займає вагому нішу у навчальній діяльності та процесі, як один з методів реалізації функцій інклюзивної освіти. Це як ключ, який дає можливість відкрити свій потенціал та знайти своє місце в суспільстві.

Впровадження принципів інклюзивного навчання на уроці з англійської мови в школі уже давно стало предметом особливої уваги методистів, лінгвістів, науковців та педагогів-практиків. Використання інклюзивного підходу досліджували І. М. Каминін, Н. В. Тучина, А. А. Колупаєва та ін. [1].

Мета нашого дослідження полягає у аналізі практичних умов реалізації застосування інклюзивного підходу на уроках англійської мови та у виявленні організаційних, методичних та комунікативних стратегій навчання англійській мові в інклюзивному класі молодшої школи.

У початковій школі інклюзивний підхід відіграє важливу роль у засвоєнні знань, відкритті свого потенціалу, комунікації та соціалізації. Діти в початковій школі є більш «гнучкими», вони легко сприймають зміни та адаптуються до освітнього та навколишнього середовища. Саме в цей період закладається базис поведінкових норм та соціальних відносин, з якими учень далі буде реалізовувати свої здібності та можливості.

Однією з умов реалізації інклюзивного підходу до навчання іноземної мови в інклюзивному класі є принцип диференціації. Диференціація (від латин. *differentia* – різниця, відмінність) – поділ цілісності на певні суттєві елементи, які характеризуються низкою відмінностей. Розробленні завдання, методом диференціації, повністю адаптовані до рівня знань учня, що дає можливість без будь яких перешкод, наявності страху не справитися з завданнями, успішно виконати їх [3]. Наприклад, при складанні опису свого будинку деякі

учні третього класу пишуть текст про свій будинок, інші діти формують текст вже з наявних речень у правильному порядку, ще інші учні, працюючи з готовим текстом, співвідносять меблі до відповідних кімнат у будинку (квартирі), використовуючи слова з довідки, а деякі учні можуть зобразити свій будинок, малюючи кімнати та меблі, подаючи мінімальні відомості про них за допомогою флеш-карт із словесними надписами об'єктів.

Розробка, як і виконання завдань такого типу, займає багато часу та ретельного підготування, врахувавши всі можливості дітей з особливими освітніми потребами. Учням, які безпосередньо виконують такі завдання, рекомендується виділити окреме приміщення та, за необхідності, збільшити кількість часу на завершення усіх завдань.

Тому наступним вагомим елементом досконалої реалізації інклюзивного підходу у навчання англійської мови в початковій школі є створення так званого «фізичного середовища», тобто організація внутрішнього та зовнішнього простору, яке передбачає наявність меблів, «класних куточків», іграшок, допоміжних засобів навчання (мультимедійні дошки, проектори, акустичні системи), а також засоби щоденного проживання та обладнання для мобільності, які, в свою чергу, мають відповідати віковим особливостям дітей, здібностям та потребам.

Класи, в яких навчаються діти з порушенням слуху, важливо обладнати акустичними системами (зокрема для виконання *Listening activities*) та мультимедійними дошками і проекторами, які дають можливість проглядати відео, фільми з субтитрами.

Для учнів з обмеженими фізичними можливостями не менш важливим фактором у засвоєнні інформації є рівень адаптації меблів до наявних потреб. Адже саме можливість регулювання висоти та ширини парти, доступність інвалідного візку, наблизитися до парти, щоб комфортно виконувати завдання, комфортність крісел безперечно впливають на рівень та фокус уваги на уроці.

Останні тенденції показують, що популярність кінестетичних класів суттєво зростає, адже вони забезпечують природну схильність дітей до пересування. В якійсь мірі кожен учень є кінестетиком, тобто навчається в русі. І дослідження показують, що матеріал засвоюються набагато краще, коли діти активні. Тому саме кінестетичне навчання можна більше спостерігати в початковій школі, коли на уроках з англійської мови учні вивчають теми *Action verbs, Commands, Daily routines, Sport* та інші [4].

Мовлення та рівень інтелекту дитини також залежить від розвитку дрібної моторики рук, адже вона безсумнівно пов'язана з пам'яттю та увагою. В цьому випадку важливу роль відіграють допоміжні засоби навчання, такі як конструктори, леги, пластилін, штучний пісок, іграшки, пазли тощо. Дуже популярним серед учнів початкової школи є леги. Цей мультифункціональний конструктор знайшов своє широке застосування при вивченні таких тем з англійської мови як *Colors, Body parts* (створення монстра, робота), *House, Numbers* та інші. За допомогою карток-пазлів діти складають англійські слова, водночас тренуючи моторику та читання.

Вагома роль у створенні інклюзивного середовища при вивченні англійської мови відводиться вчителю та методиці, яку він власне і обирає, працюючи в класі з дітками з особливими освітніми потребами. Насамперед давати чіткі завдання, команди формувати короткими реченнями, щоб учні могли запам'ятати правильну послідовність подій, використовувати мотиваційні методи та форми навчання, зокрема створення *Lapbooks* – це багатофункціональний процес, під час якого учні повторюють вивчений матеріал, синхронізують та зберігають, як комплексний інтерактивний підручник, повторюють лексику, розвивають дрібну моторику під час всього процесу створення Лепбуків.

Учитель повинен продумати також способи перевірки розуміння інструкцій у не вимушеній обстановці. Для цього можна застосовувати ряд ігор, таких як *Sit down/Stand up, Simon says, Board race* та інші. При вивченні тем *Food, Shopping* важлива роль належить *Role-play activities, making stories and dialogues*, з попередньою розробкою диференційованих завдань. Такі уроки є більш практичними, учні перебувають в наближених до реальності умовах.

Отже, формування інклюзивного середовища та впровадження інклюзивного підходу до навчання іноземної мови в НУШ зокрема, повинно бути невід'ємною частиною сучасного уроку з англійської мови. Використання такого методу допомагає учням з особливими потребами засвоювати матеріал без будь яких перешкод, уникнути перенавантаження, проявити свій потенціал, бути зацікавленим в уроці та мотивованим у подальшому вивченні мови.

Джерела та література

1. Каминін І. М., Тучина Н. В. Впровадження принципів інклюзивної освіти в процес навчання англійської мови в школі. *Педагогіка здоров'я: зб. наук. пр. VI Всеукр. наук.-практ. конф.* Харків, 2016. С. 647–652.

2. Колупаєва А. А. Від сегрегації до інклюзії. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*: наук.-метод. зб. Київ, 2005. Вип. 6. С. 52–56.
3. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Київ, 2012. 308 с.
4. Loreman T., Deppeler J., Harvey D. H. P. Inclusive Education. *Supporting diversity in the classroom*. Sydney, 2010. 301 p.

Чайковська А. В. – магістрантка I курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;
Остапівська І. І. – к. п. н., доцент кафедри теорії і методики початкової освіти ВНУ імені Лесі Українки

Інтегрований урок як інноваційна форма навчання

Постановка проблеми. Концепція Нової української школи передбачає формування у молодших школярів компетенцій, які дозволять їм не лише результативно використовувати набуті знання, уміння та навички у повсякденному житті, але й поглиблювати та удосконалювати їх. Це можливо тільки тоді, коли школяр усвідомлює взаємозв'язок дисциплін різних освітніх галузей. А це найкращим способом реалізується завдяки інтеграції навчальних предметів. Таким чином, інтеграція у початковій освіті – це процес засвоєння учнями всієї сукупності знань у їх розвитку, оволодіння загально-науковим світоглядом, який формується на знанні всіх предметів у їх взаємозв'язку.

Мета дослідження передбачає актуалізацію змісту феномену інтегрованого уроку як інноваційної форми навчання та визначення його характеристичних особливостей.

Результати дослідження. Інтеграція це процес, який може бути реалізований на різних педагогічних рівнях. Так, О. Комар розглядає три види інтеграції у початковій освіті, дослідниця класифікує їх за змістом навчального матеріалу і виділяє інтеграцію:

1) внутрішньопредметну, яка передбачає інтеграцію різних знань усередині окремих навчальних предметів;

2) міжпредметну, яка заснована на синтезі понять і фактів із двох або й більше різних дисциплін.

3) транспредметну, котра передбачає інтеграцію змісту загальної освіти зі вмістом додаткової освіти [1].

Найчастіше у педагогічній практиці початкової ланки освіти інтеграцію застосовують під час уроків. При цьому технологія інтегрованого уроку пов'язує предмети, які, на перший погляд, здаються несумісними. Відбувається поєднання у ціле розрізнених частин різнопредметних знань, їх глибоке взаємопроникнення, своєрідне «злиття» в одному навчальному блоці узагальнених відомостей. Таким чином, освітня мета такого уроку може бути досягнута лише при об'єднанні знань із різних предметів, які будуть спрямовані на розгляд і вирішення певної проблеми, гармонійному поєднанні методів різних наук, реалізації практичного спрямування інформації, що й дозволить домогтися цілісного, синтезованого сприйняття учнями досліджуваного питання. Саме тому інтегровані уроки допомагають дітям поєднати одержувані знання у єдину систему і активізують інтерес учнів до предмету. Під час такого уроку з'являється можливість індивідуальної роботи з кожним учнем, видно помилки кожного школяра, які відразу можна виправити і допомогти подолати виниклі труднощі. Зміна діяльності учнів сприяє меншій їх стомлюваності і переключення уваги.

Інтеграція уроків, як і будь-який інший процес, вимагає виконання певних умов, а саме:

1) досліджувані об'єкти повинні бути близькі;

2) методи дослідження, що використовуються між інтегрованими предметами, повинні бути однаковими [3, 166].

Варто також зазначити, що структура інтегрованих уроків, як і змістове наповнення, також відрізняється від звичайних:

– граничною чіткістю, компактністю, стислістю навчального матеріалу;

– логічною взаємозумовленістю;

– взаємопов'язаністю матеріалу інтегрованих предметів на кожному етапі уроку;

– великою інформативною ємністю навчального матеріалу, що використовується на уроці [2, 207].

Висновки. Підсумовуючи проведену роботу можна стверджувати, що з точки зору змісту діяльності, інтегрований урок відрізня-

ється від традиційної форми навчання, перш за все, використанням міжпредметних зв'язків. На такому уроці аналізується об'єкт із точки зору різних навчальних дисциплін; крім того, він має широкі розвиваючі можливості. Він дозволяє реалізувати принцип системності навчання, що є найважливішим принципом дидактики, а також створює найкращі умови для розвитку мислення, гармонізації особистості учня завдяки розвитку його світогляду. Отже, інтеграція предметів у сучасній школі – реальна потреба часу, необхідна всім тим, хто зацікавлений у формуванні всебічно розвиненої особистості. Для кожного вчителя проведення інтегрованих уроків сприяє підвищенню зростання професійної майстерності, так як вимагає від нього володіння методикою нових технологій навчально-виховного процесу, здійснення діяльнісного підходу до навчання.

Джерела та література

1. Комар О. Дещо про інтеграцію та інтегровані уроки. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2017. Вип. 57. С. 67–73.
2. Овчаров С. М. Інтегровані уроки як засіб розвитку креативності учнів. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2013. Вип. 31. С. 204–210.
3. Січко І. О. Використання інтегрованого підходу на уроках «Я досліджую світ» в умовах Нової української школи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2020. Вип. 1. С. 166–168.

Шайнюк Н. – магістр факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;

Пріма Д. А. – д. п. н., доцент кафедри теорії і методики початкової освіти ВНУ імені Лесі Українки

Сутність дослідницької компетентності вчителя початкової школи

Постановка проблеми. Одним із головних завдань, що постають перед сучасним педагогом, є пошук, створення та застосування педагогічних інновацій; вміння проектувати освітні програми, вивчати сучасні методики і технології, проводити експериментальну роботу,

обробляти отримані експериментальні дані, узагальнювати і поширювати свій досвід роботи, постійно здійснювати дослідницьку діяльність.

На важливість підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності вказує досвід, висвітлений у працях українських (І. Задорожна, М. Князян, Т. Кошманова та ін.) і зарубіжних (Л. Брайс, Г. Голм, Ч. Сяомань, С. Флоріо-Раейн та ін.) учених.

Мета дослідження полягає в аналізі сутності та структурних компонентів процесу формування дослідницької компетентності вчителя початкової школи.

Результати дослідження. Дослідницька компетентність, на думку А. Хуторського, – це оволодіння відповідною дослідницькою компетенцією – результат пізнавальної діяльності у певній галузі, методи та методики дослідження, яку він має опанувати задля здійснення дослідницької діяльності, а також мотивацію й позицію дослідника, його ціннісні орієнтації [5, 55]. С. Осипова її розкриває як інтегральну якість особистості, яка виражена у бажанні й здатності самостійно опановувати і отримувати нові знання через процес переносу смислового контексту від функціональної до перетворювальної діяльності, базуючись на існуючих знаннях, уміннях, навичках і способах діяльності [3]. У свою чергу, Ж. Рассказова наголошує, що дослідницька компетентність проявляється у свідомій готовності та можливості зайняти діяльну дослідницьку позицію щодо своєї діяльності й себе як її суб'єкта, творчо та самостійно розв'язувати дослідницькі задачі на основі існуючих знань і умінь [4]. Л. Бондаренко розкриває сутність дослідницької компетентності вчителя закладу загальної середньої освіти, визначаючи її як цілісну, інтегративну властивість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, науковий досвід, особистісні цінності та якості (креативність, творче мислення, увагу, спостережливість) дослідника й виявляється в готовності ефективно здійснювати власну дослідницьку діяльність і здатності організувати продуктивну науково-дослідну роботу студентів [1, 10]. Нам імпонує думка Н. Коваленко, яка основне поняття нашого дослідження визначає як здатність та готовність до самостійного творчого розв'язання професійних задач, пізнання й перетворення педагогічної діяльності, продукування нового педагогічного знання на основі сучасних підходів та наукових здобутків педагогічної науки, системи методологічних знань та вмінь, застосування наукових методів [2].

Узагальнюючи погляди Л. Бондаренко і Н. Коваленко дослідницьку компетентність розглядаємо як якість особистості, яка інтегрує здатність та готовність учителя початкової школи до впровадження активної дослідницької діяльності через розв'язання пошукових задач.

Визначаючи складові дослідницької компетентності констатуємо, що вчитель початкових класів має знати її сутність, структуру, методи наукового пошуку (інформаційно-гностичний компонент), уміти проводити дослідницьку діяльність й залучати до неї школярів у процесі педагогічної взаємодії (комунікативно-діяльнісний компонент), аналізувати результати власної дослідницької діяльності та учнів (рефлексивний компонент), має бути вмотивований до пошуку нового в організації освітнього процесу і визначати сформованість дослідницької компетентності як професійну цінність (мотиваційно-ціннісний компонент). Тому необхідним є формування в учителів початкової школи саме цих компонентів дослідницької компетентності в закладі вищої освіти.

Висновки. Отже, важливо у вчителів початкової школи формувати дослідницьку компетентність, оскільки вчитель-дослідник сам ефективно здійснює дослідницьку діяльність, залучає до творчих пошуків учнів, тим самим формує активну особистість, забезпечує продуктивний характер її діяльності, відповідальне, творчо-перетворювальне ставлення до свого індивідуального і суспільного життя.

На основі наукового пошуку дослідницьку компетентність визначаємо як якість особистості, яка інтегрує здатність та готовність учителя початкової школи до впровадження активної дослідницької діяльності через розв'язання пошукових задач. Компонентами формування дослідницької діяльності визначаємо інформаційно-гностичний, мотиваційно-ціннісний, комунікативно-діяльнісний та рефлексивний.

Джерела та література

1. Бондаренко Л. І. Формування дослідницької компетентності викладачів вищих навчальних закладів в умовах магістратури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Старобільськ, 2015. 21 с.
2. Коваленко Н. В. Формування дослідницької компетентності майбутніх учителів у навчально-науковому проєкті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2018. № 10 (84). С. 81–92.
3. Осипова Н. В. Модель формування дослідницької компетентності у майбутніх інженерів-програмістів. *Інформаційні технології в освіті*. 2014. Вип. 20. С. 150–159.

4. Рассказова Ж. В. Формирование исследовательской компетентности обучающихся 8–9 классов в условиях общеобразовательной организации: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Владикавказ, 2014. 22 с.
5. Хуторской А. В. Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. тр. Москва: ИНЕК, 2007. 327 с.

Шевчук І. І. – студентка II курсу

географічного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Бартків О. С. – к. п. н., доцент кафедри

загальної педагогіки та дошкільної освіти

ВНУ імені Лесі Українки

Шкільний булінг та методи його профілактики

Постановка проблеми. Сьогодні проблема булінгу набула масового характеру. Цькування стало звичайним способом самоствердження в дитячому колективі. Проте, слід звернути увагу, що певні непорозуміння між учнями існували і раніше, але на сучасному етапі вони набули більш жорстокого характеру. 18 грудня 2018 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [3]. Відповідно до нього, діяння учасників освітнього процесу щодо інших, які приносять фізичну чи психологічну шкоду тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи від двадцяти до сорока годин [3].

Проблематику булінгу та його різновиди досліджували такі вчені як: А. Ведернікова, Ю. Градова, О. Іваній тощо.

Мета дослідження: обґрунтувати методи профілактики шкільного булінгу.

Результати дослідження. Д. Лейн та Е. Міллер визначають булінг як тривалий процес свідомого жорстокого ставлення, фізичного і (або) психічного, з боку одного або групи дітей до іншої дитини (іншим дітям) [5].

Отже, на основі аналізу трактування поняття «булінг» резюмуємо, що основними ознаками його є: систематичність – діяння, які

відбуваються неодноразово; передбачає цькування, кривдження або жорстоке ставлення; наявність сторін: кривдник (булер), постражданий (жертва), спостерігач.

Аналіз поглядів вчених засвідчує, що булінг несе за собою такі наслідки:

– розлади психіки. Навіть один випадок булінгу залишає глибокий емоційний «шрам», що вимагає спеціальної роботи психолога;

– труднощі у взаєминах. У більшості випадків жертви залишаються самотніми на все життя, більше спілкуються в соціальних мережах, ніж в реальному світі.

– хвороби. Результатом булінгу дуже часто бувають фізичні недуги, можливі розлади сну і переростання травми в психосоматику [6].

З метою недопущення булінгу в школі важливо проводити профілактику цього негативного явища.

Так, поняття «профілактика» (за О. В. Безпалько) – це напрям соціально-педагогічної діяльності, що передбачає комплекс соціальних, економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі [2].

У педагогічній науці виокремлено різні методи профілактики булінгу. Бесіда з дітьми молодшого шкільного віку, осуд. До 12 років проблему булінгу вирішити простіше, ніж зі старшими дітьми. У цьому віці дітей ще не сформовані моральні принципи і вони спираються на думку вчителя. Достатньо провести бесіди з усіма учасниками цькування, показати непривабливість поведінки агресорів і висловити власне негативне ставлення до подій. Наприклад, психолог або ж учитель може провести спеціальні психологічні ігри, що дають можливість відчути себе на місці жертви і усвідомити неприпустимість булінгу [4].

Переконання – вплив на агресора ззовні. Після 12 років моральні переконання в дітей уже сформувалися, і їх буде не так просто змінити. Особистість і авторитет дорослого відходять на другий план, а на перший – група ровесників. Тому діяти потрібно обережно, формуючи громадську думку. Необхідно донести, що цькування – це проблема класу, а не конкретної людини. Коли ж агресор зрозуміє, що його однолітки не підтримують висловлену позицію, переконати його в тому, що булінг – це проблема, стане простіше.

Метод прикладу через залучення авторитетного союзника. Розмовляти з класом має авторитетний для дітей педагог або дорослий,

тому що все залежить від сили переконання і внутрішньої віри в те, про що говориться. Діти мають поважати цю людину, прислухатися до неї [1].

Висновок. Отож, проблема булінгу на сучасному етапі вкрай актуальна, адже цькування набувають все більш жорстокого характеру. Звісно, існують нормативно-правові документи за допомогою яких ми можемо врегулювати дане питання. Але перш за все вчителі, батьки, психологи мають допомогти дітям подолати цю проблему. Адже наслідки можуть стати фатальними як для кривдника, так і для жертви.

Джерела та література

1. Беляєва О. Булінг у шкільному середовищі. URL: <https://106.kiev.ua/5665-2/>
2. Журавель Т. В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності. Соціальна педагогіка: навч. посіб./за заг. ред. О. В. Безпалько; авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверєва, Т. Г. Веретенко та ін.: Київ: Академ-видав, 2013. С. 85–101.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019, № 5. Ст. 33.
4. Коваль Н. А. Булінг в школі, причини та наслідки. *Наслідки для жертви булінгу*. URL: <https://mkocubynska-gromada.gov.ua/news/1537779230/>
5. Лейн Д. А. Шкільная травля (буллинг). URL: <http://psifeya.ru/wpcontent/uploads/2014/02>
6. Тарасенко А. В. Психологічне забезпечення розвитку соціотехнічних систем діяльності: теоретичні засади та методологія. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип 7. С. 759–768.

Demchuk O. – IV year student of the Faculty of Pedagogical Education and Social Work of Lesya Ukrainka Volyn National University;
Yatsyshyn N. P. – Ph. D. in Pedagogics, Associate Professor of the Department of Foreign Languages for the Humanities of Lesya Ukrainka Volyn National University

Patriotic Education of Junior Schoolchildren with Special Educational Problems

Formulation of the problem. In our opinion, the current effectiveness of junior schoolchildren patriotic education with special education-

nal problems needs to be increased. Very often such education, unfortunately, is not effective, which causes different problems in the future.

The aim of the study is to increase the effectiveness of primary school children patriotic education with special educational problems, to determine the most effective methods.

The main research material. The educational system constantly reproduces and deepens the emotional and aesthetic, artistic, modal and intellectual components of the consciousness of the people, creates conditions for the development and flourishing of natural talents and talents of every citizen of Ukraine. The formation of spiritual potential – the highest value of the nation and state.

The purpose of patriotic education is the education of a conscious citizen, patriot, youth gaining social experience, high culture of interethnic relations, formation of young people's needs and ability to live in civil society, spirituality and physical perfection, moral, artistic and aesthetic culture.

Patriotic education in schools is aimed at attracting students to the deep layers of national culture and spirituality, the formation of children and youth national worldviews, ideas, views and beliefs based on the values of national and world culture. It is carried out at all stages of schooling, provides comprehensive development, harmony and integrity of the individual, development of his abilities and talents, enrichment on this basis of intellectual potential of the people, its spirituality and culture, education of the citizen of Ukraine capable of independent thinking, social choice and activity, aimed at the prosperity of Ukraine.

Education should be based on the principles of humanism, democracy, family and school unity and succession of generations.

The most important civic personality trait is the formation of national consciousness, patriotic feelings for the native land, its people, readiness to work in the name of Ukraine. The price means of reflecting the nation is the formation of a person's national dignity and pride in his homeland, the rejection of the feeling of national inferiority, the sense of national fullness that has been formed over the centuries [1].

As the scientist Bedriy quite rightly points out, the priority of patriotic education of junior schoolchildren is the study of Ukrainian musical culture in music lessons. Folklore, classical heritage, modern directions of music form in students national self-awareness, care for relatives origins, to the traditions of their people, understanding the significance of their culture in the artistic picture of the world.

In music lessons, the teacher reveals to students the deep meaning of the concept "Motherland" through an emotionally open, positive and

respectful attitude to such eternal problems of life and art as motherhood, love, goodness, happiness, friendship and duty. Patriotic the theme takes place in literally all classes where the subject of musical art is studied.

Didactic material selection and different types working with it should help children understand language as a material for the transmission of thought and content, to feel the beauty of the word, to cultivate the need for creativity, the desire for accuracy, expressiveness, imagery of their own speech, the effort to adhere to the norms in use of language units of different levels of the language system, the desire to learn to operate the language skillfully.

Carrying out Ukrainian language lessons in the form of a game, for example, the game “Wrong – right”, the task which is to find and correct a lexical or grammatical error is especially actual [2].

Conclusions. In my opinion, in order to increase the effectiveness of patriotic education of young people with special educational needs, it is necessary to introduce appropriate patriotic courses in specialized educational programs, study the views of students and, if possible, their parents, psychologists. In addition, a fairly effective tool would be to conduct excursions to historically prominent places in Ukrainian history. Separately, I want to note that such changes require careful support by teachers of inclusive education.

Sources and literature

1. National-patriotic education. Official website of Kalush Lyceum № 5. URL: <https://school5.if.ua/natsirnalno-patriotychne-vyhovannya/>
2. Bedriy Ch. Patriotic education of junior schoolchildren in class work. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-66-2019-4.pdf>

Kapitula M. – IV year student of the Faculty of Pedagogical Education and Social Work of Lesya Ukrainka Volyn National University;

Yatsyshyn N. P. – Ph. D. in Pedagogics, Associate Professor of the Department of Foreign Languages for the Humanities of Lesya Ukrainka Volyn National University

Inclusive Education in Ukraine: Problems and Ways to Solve Them

Formulation of the problem. The development of modern society in Ukraine and the processes of integration into the European Community

sharply raise the issue of ensuring social protection of the country's citizens, and especially those who need it most, in particular, children with special educational needs. The urgency of the problem of inclusive education is primarily due to the fact that the number of children in need of correctional education is steadily growing. Today, there are more than 1 million children in Ukraine who need correction of physical or mental development, which is 12 % of the total number of children in the country.

The aim of the study is to reveal the peculiarities of the development of inclusive education in Ukraine and search for economic and organizational levers for its activation.

The main research material. Inclusive practice implements access to education in a general education institution at the place of residence and creates the necessary conditions for successful learning for all children, without exception, regardless of their individual characteristics, mental and physical capabilities.

Inclusion is the process of increasing the degree of participation of all citizens in society, and above all those who have difficulties in physical development. It provides for the development and application of specific solutions that can allow everyone to participate equally in academic and social life. The term "inclusion" differs from the terms "integration" and "segregation". When inclusive, all stakeholders should be actively involved in order to achieve the desired result.

According to the definition given by N. Sofiy and N. Nayda, "inclusive education is a system of educational services based on the principle of ensuring the basic right of children to education and the right to study at the place of residence, which provides for the education of a child with special educational needs, in particular, a child with special psychophysical development, in a general education institution" [1]. In our opinion, this definition fully applies to the process of teaching such children in preschool, vocational and technical educational institutions, as well as extracurricular education.

Now in Ukraine, there is a shift in the emphasis of the state's social policy towards the formation of public consciousness regarding the perception of them as equal members of society and the need to create conditions for these citizens to live a full life, including education.

The reality is that children who graduate from boarding schools or study at home have very serious problems with socialization. Often they are not confident in themselves, are not independent, they lack social

competencies, it is difficult for them to realize themselves, get a higher or special education, find a job, and so on.

But inclusion implies that the child is in society from an early age, learning to survive. Children have opportunities to establish friendships with healthy peers and participate in social life. On the other hand, healthy children who study from the first grade with children with special needs, in adulthood treat people with disabilities differently: no longer with pity or contempt, but on an equal footing, learn to naturally perceive and tolerate human differences, establish and maintain friendly relations with people who are different from them.

The analysis of foreign experience in implementing integrated and inclusive education of children with disabilities proves that the leading role in this process belongs to the state, while the state's policy towards persons with disabilities is based on equal rights and guarantees of special rights to ensure their life [2, 3–6].

Based on the exceptional importance of the role of the state in the development of inclusive education, we emphasize that macro-level obstacles are of the greatest importance in the process of slowing down the development of inclusive education in Ukraine. The main obstacles to this level are: imperfection of the current legislation on children with disabilities; non-compliance with its international norms; lack of a law on special education, which would clearly define the legal basis of the institution of inclusive education and the principles of the mechanism for creating economic conditions for the implementation of inclusive approaches to the education of persons with special educational needs.

At the meso-level, the main obstacles to the development of inclusion in education are: the presence of cultural stereotypes regarding people with disabilities; the unwillingness of the existing education system to meet the individual needs of each child; the lack of special educational standards and variable programs for teaching people with special educational needs; the lack of a legally fixed opportunity to conduct training of “special” students according to an individual plan, which allows you to use a standard educational program adapted to the special educational needs of a particular student and actually, and not formally, apply it in training personally oriented approach; lack of support programs for people with disabilities studying in a general educational institution.

Micro-level obstacles to the development of inclusive approaches in education are related to the activities of specific organizations, specialists,

and individuals. For inclusive education, this is the level of psychological acceptance by teachers of educational institutions of the very possibility of joint education of people with disabilities, their professional attitudes, stereotypes and actions in relation to students with disabilities.

Conclusions. Building an effective system of inclusive education in Ukraine is possible on the basis of interaction of various factors, first of all, strengthening the financing of education, improving its regulatory and legal support, improving methodological and personnel support for Inclusive Education. It is also necessary to create the necessary conditions for full-fledged education of children with special educational needs in educational institutions, including training teachers, providing individual support during education, taking into account the needs of the child, receiving and processing information for mastering the curriculum, and providing them with state support.

Sources and literature

1. Sofiy N. Z., Nayda Yu. M. Conceptual aspects of inclusive education: inclusive school: features of organization and management. Moscow, 2007. 128 p.
2. Tsyganov M. E. Integration of disabled people in the sphere of employment. *Opit of the EU countries*. 2003. N. 4. P. 28–56.

Mykolayuk Yu. M. – IV year student of the Faculty of Pedagogical Education and Social Work of Lesya Ukrainka Volyn National University;

Yatsyshyn N. P. – Ph. D. in Pedagogics, Associate Professor of the Department of Foreign Languages for the Humanities of Lesya Ukrainka Volyn National University

Disabilities Types of Individuals in the USA According to the Individuals with Disabilities Education Act (Idea) of 1997

Formulation of the problem. Nowadays, more and more children are born with psychophysical development disorders. There are many factors that lead to a disability and no one is safe from having such a child. Children with disabilities need our special attention. That's why nowadays

the question of education of children with disabilities is very actual in every country and of great importance in Ukraine as well.

The aim of the study. As the education of children with disabilities in the USA is recognized as being one of the most progressive, we aim at analyzing this experience.

The main research material. First of all, it should be said that the education of children with disabilities in America is based on the legal document named The Education for All Handicapped Children Act (EHA). The Education for All Handicapped Children Act (EHA) was amended in 1997 and is now known as the Individuals with Disabilities Education Act (IDEA) [2].

Under IDEA's legislation, all states receiving federal funding must: provide all students with disabilities between the ages of three and 21 with access to an appropriate and free public education; locate and evaluate children labeled with disabilities; develop an Individualized Education Program (IEP) for each child; educate children with disabilities within their "least restrictive environment" [2].

Above all, these federal provisions enacted by IDEA ensure that all children with disabilities are provided with the adequate services and resources necessary for them to succeed within and beyond the educational system alongside their non-disabled peers [3].

The umbrella term of special education broadly identifies the academic, physical, cognitive, and social-emotional instruction offered to children who are faced with one or more disabilities. Under the IDEA, these disabilities are categorized into the following areas [1]:

1. *Autism Spectrum Disorder (ASD)* – refers to a developmental disability that significantly affects communication (both verbal and nonverbal) and social interaction. These symptoms are typically evident before the age of three and adversely affect a child's educational performance.

2. *Deaf-Blindness* – refers to concomitant visual and hearing impairments. This combination causes severe communication, developmental and educational needs that cannot be accommodated through special education programs solely for those children with blindness or deafness.

3. *Deafness/Hearing Impairment*. Deafness means a child's hearing impairment is so severe that it impacts the processing of linguistic information with or without amplification and adversely affects a child's educational performance. Hearing impairment refers to an impairment

(fluctuating or permanent) that adversely affects a child's educational performance.

4. *Developmental Delay*. Developmental delay is a term designated for children birth to age nine, and is defined as a delay in one or more of the following areas: cognitive development, physical development, socio-emotional development, behavioral development or communication.

5. *Emotional Disturbance* – refers to a condition that exhibits one or more of the following characteristics both over an extended period of time and to an exceptional degree that adversely affects a child's educational performance.

6. *Intellectual Disability* is defined as a significantly below average functioning of overall intelligence that exists alongside deficits in adaptive behavior and is manifested during the child's developmental period causing adverse affects on the child's educational performance.

7. *Multiple Disabilities*. Children with multiple disabilities are those with concomitant impairments such as intellectual disability and blindness or intellectual disability and orthopedic impairment(s).

8. *Orthopedic Impairment* – refer to severe orthopedic impairments that adversely affect a child's academic performance. It's include those caused by congenital anomalies and diseases, as well impairments by other causes.

9. *Other Health Impairment(s)* – refer to a limitation in strength, vitality or alertness, resulting in limited alertness to one's educational environment. These impairments are often due to chronic or acute health problems.

10. *Specific Learning Disability* – refers to a range of disorders in which one or more basic psychological processes involved in the comprehensive/usage of language (both spoken or written) establishes an impairment in one's ability to listen, think, read, write, spell and/or complete mathematical calculations.

11. *Speech/Language Impairment* – refer to communications disorders such as stuttering, impaired articulation or language/voice impairments that have an adverse effect on a child's educational performance.

12. *Visual Impairment (Including Blindness)* – refers to impairment in one's vision that, even after correction, adversely affects a child's educational performance. The term “visual impairment” is inclusive of those with partial sight and blindness [1].

Conclusions. Thus, having analyzed the given document we can make a conclusion that there are many types of disabilities in the USA and

special education teachers should know them in order to help such children. According the Individuals with disabilities education Act these disabilities are categorized into: Autism Spectrum Disorder, Deaf-Blindness, Deafness/Hearing Impairment, Developmental Delay, Intellectual Disability, Multiple Disabilities, Orthopedic Impairment, Other Health Impairment(s), Specific Learning Disability, Speech/Language Impairment, Visual Impairment (Including Blindness).

Sources and literature

1. Individuals with Disabilities Education Act. URL: <http://idea.ed.gov>
2. The National Education Association. URL: <http://www.nea.org>
3. What is Special Education? URL: https://docs.google.com/document/d/1sk9OkzSqm2E2bIem1KxuKKVe07dPtqWzIF3Cg-lZ_e8/edit

Taraniuk V. O. – IV year student of the Faculty of Pedagogical Education and Social Work of Lesya Ukrainka Volyn National University;
Yatsyshyn N. P. – Ph. D. in Pedagogics, Associate Professor of the Department of Foreign Languages for the Humanities of Lesya Ukrainka Volyn National University

Using the Method of Fairy Tale Therapy in Working with Children with Special Educational Needs

Formulation of the problem. The question of finding new methods of working with children with mental and physical disabilities is an urgent task of every special education teacher nowadays. All kinds of research material and experiments have led not only to the creation of new methods. They say, however, we should address our attention to long-known and proven methods of work. Among them we can distinguish such means of work as a fairy tale.

The aim of the study is to identify the features of the influence of fairy tales on the intellectual, psychological and emotional state of the child and to determine the expediency of use in education and upbringing of children with special educational needs.

The main research material. Many domestic and foreign researchers note fairy tale therapy as the best method of teaching and upbringing a child.

The influence of a fairy tale on a child lies in the fact that the perception of a fairy tale not only leads to the acquisition of individual knowledge and skills, to the formation of individual mental processes, but also changes the general attitude towards reality, contributes to the emergence of new, higher motives of the child's activity [1].

The fairy tale occupies an important place when working with children with psychophysiological disorders, in particular: impaired vision, hearing, musculoskeletal system, as well as for children with autism spectrum disorders [4, 70]. Many experts now content that it is possible to use fairy tale therapy in the process of work with children with intellectual disabilities with a characteristic underdevelopment of emotional and moral and ethical qualities.

A fairy tale is also an excellent means of social adaptation for a child with special educational needs. They gain communication skills and real experience. After all, a fairy tale has a strong influence on emotional development and acquaintance with a fairy tale, creates real psychological conditions for experience.

It should be noted that Fairy tale therapy plays an important role in the correction of the emotional sphere of "special" children. The emotional background created by the educator (psychologist) while reading a fairy tale, changing the voice of the characters, showing the emotional states of fairy tale characters – all this contributes to the fact that the child unconsciously begins to "reflect" on each of them. The child's face shows the feelings she felt while listening to a fairy tale [3].

It is proved that automation and differentiation of sounds in speech preschoolers are easiest to achieve through the use of elements of fairy tale therapy. The fairy tale gives beautiful images of speech, the reproduction of which allows the child to successfully master the native language. Therefore, it is indispensable in correctional work with preschool children, in particular, with disabilities. You can take a fairy tale as an assistant for children to master vocabulary and grammar, since it is figurative and poetic, there are many personifications, apt definitions, comparisons in it. A fairy tale can be matched to any problematic situation in life, which helps the child learn to observe the norms of behavior, the rules of the

game, and moral commandments. The child's behavior is not formed through direct instruction, but through tales, proverbs and sayings. Folk art is designed to develop humor and imagination [2].

The value of fairy tales for psychocorrection of the child and the development of his personality lies in [4, 71]:

1. The lack of direct moral teachings. The events of a fairy tale are logical, natural, follow from each other, and the child indirectly learns the causal connections that exist in the world.

2. Through fairy-tale images, the child is confronted with the life experience of many generations. In fairy tales there are situations and events that everyone experiences in their lives. In this way, the child learns everything that happens in human life.

3. The main character is a generalized image and it is easier for a child to identify himself with the hero of a fairy tale, to become a participant in fairy tale events.

4. A halo of mystery and magic, intriguing plot, unexpected transformation of characters – all this allows the child to actively perceive and absorb information in the fairy tales.

Conclusion. The usage of fairy tale therapy in the process of working with children with special educational needs will allow the teacher to stimulate the development of gnostic processes, intelligence, motor skills and correct psychological problems. The studies note the appropriateness of using the method of fairy tale therapy in the education and upbringing of children with mental and physical disabilities. Continuation of their use and improvement is promising and challenging for correctional pedagogy.

Sources and literature

1. Соколова Л. Сказкотерапия в коррекционной работе с детьми дошкольного возраста с ЗПР. URL: https://www.defectologiya.pro/zhurnal/skaskoterapiya_v_korrekcionnoj_rabote_s_detmi_doshkolnogo_vozrasta_s_zpr/
2. Кочетова Е. Элементы сказкотерапии в коррекционной работе с детьми с ОВЗ. URL: <https://nsportal.ru/detskii-sad/korreksionnaya-pedagogika/2019/02/03/elementy-skaskoterapii-v-korreksionnoy-rabote-s>
3. Панфилова М. Игротерапия общения: тесты и коррекционные игры: практ. пособие для психологов, педагогов и родителей. Москва: Гном и Д, 2000. С. 160.
4. Шуплецова Г. Арт-терапія як спосіб позитивного психотерапевтичного впливу на дитину. *Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. пр./гол. ред. С. П. Кучин. Вип. 18, 19.* Харків: Наук. т-во «Наука та знання», 2018. 168 с.

Vyhura Kh. Yu. – IV year student of the Faculty of Pedagogical Education and Social Work of Lesya Ukrainka Volyn National University;
Yatsyshyn N. P. – Ph. D. in Pedagogics, Associate Professor of the Department of Foreign Languages for the Humanities of Lesya Ukrainka Volyn National University

Deaf and Hard of Hearing Children's Social Formation

Formulation of the problem. Social interaction is a key aspect in the development of every child. Three out of every 1,000 children are born deaf or with hearing loss. An even larger number is documented as having low- or high-frequency hearing loss, in one or both ears. Most children are not diagnosed as deaf until they are two to five years old. Although the field of study has seen great advances in recent years, it continues to be a challenging and uniquely interesting career choice.

The aim of the study is to investigate the factors that are associated with and/or directly influence the social interactions between deaf children and hearing people.

The main research material. It is generally accepted that young children's social interactions play a significant role in their emotional and behavioral development. For children with hearing loss, deficits in oral or sign language, which precede the emergence of social skills, create a perturbation in the developing system that may be associated with delays in social competence. Social competence is a broad construct that reflects a child's ability to interact effectively with those in the environment, such as peers, family members, and other adults.

Many studies have been published on the problem. We agree, that deafness or hearing impairment can:

- happen at birth – this is congenital deafness or hearing impairment;
- start after birth – this is acquired or progressive deafness or hearing impairment.

There are two main types of deafness or hearing impairment – conductive and sensorineural [3].

Let's analyze these kinds. Conductive hearing impairment is when sounds from outside your child's ear have trouble getting to or going through the different parts inside the ear. Conductive hearing impairment is usually caused by middle ear fluid from middle ear infections, and is

usually temporary. Sensorineural hearing impairment is when the nerves that are in charge of receiving sound and sorting out what it means don't work properly. Sensorineural hearing impairment can be mild, moderate, severe or profound. Sensorineural hearing impairment usually lasts for life and can get worse over time. Mixed hearing loss is when a child has both conductive and sensorineural hearing impairment.

Thus vulnerability to language delays can affect children's development of communication strategies; understanding of the thoughts and feelings of others; ability to self-regulate especially in relation to attention, impulsivity, and emotions; rate of understanding social rules; and overall social functioning. Additionally, deaf children have been found to be 1,5 to 2 times more vulnerable to mental health difficulties compared with their hearing peers. Problems can relate to loneliness and depression, along with wider behavioral problems [1].

According to Solit and Bednarczyk, there are three important objectives of an inclusive program (one that includes hearing peers):

1) to create a social environment that facilitates acceptance of children who are deaf and hard of hearing by children who can hear;

2) to support and encourage friendships between children with and without hearing losses;

3) to provide opportunities for children using different languages and communication modes and from different cultures to learn from each other [2].

In our opinion, children should feel comfortable discussing hearing loss with friends and peers. Here are some important tools how to behave. In the early years the parent will be the model. When other children or adults ask about your child's hearing aids, their hearing loss, why they use sign language etc, answer the questions. If a parent feels uncomfortable discussing hearing loss, the child will feel like it is a bad thing. If your child learns to answer the questions, it will help to develop their own sense of self. As your child grows older you should, initiate play dates with hearing and deaf/hard of hearing children you should. Allow the children to interact on their own; the temptation may be to make the interaction better, but often parents ruin the fun. Use this time to observe. If you see room for improvement in social skills, role play with your child later during playtime. Anticipate new situations and play it out beforehand.

Conclusions. It is necessary to consider both the impact of characteristics associated with the deaf child and the attitudes and characteristics of

their hearing peers on peer interactions and relationships. The issue of social interactions and relationships between deaf children and hearing peers is clearly an important and growing area of concern.

We, teachers, must love our job, that is to love children and enjoy the result of our work. We must be grateful to children, they teach each day in their usual everyday simplicity and take anything for granted, teach us to live here and now [4]. Society of the XXI century is rapidly educating in itself and surrounding humanity, respect and tolerance. Because of this, an inclusive approach to learning, work and in all life activities is generally implemented. That is, everyone has the right to study, work and live at the level.

Sources and literature

1. Bidirectional Associations Among Sensitive Parenting, Language Development, and Social Competence/M. A. Barnett, H. Gustafsson, M. Deng, W. R. Mills-Koonce, M. Cox. *Infant and Child Development*. 2012. Vol. 21. P. 374–393.
2. Nowicki E. A., Brown J., D. “A kid way”: Strategies for including classmates with learning or intellectual disabilities. *Intellectual and Developmental Disabilities*. 2013. Vol. 51 (4). P. 253–262.
3. Wauters L. N., Knoors H. Social integration of deaf children in inclusive settings. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 2007. Vol. 13. P. 21–36.
4. Вигура Х. Соціальне становлення осіб з обмеженими можливостями слуху і мовлення. *Вектор пошуку в сучасному освітньому просторі: зб. матеріалів Х Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Луцьк, 27 лют. 2021 р.)*. Луцьк: Волиньполіграф, 2021. С. 71–73.

Yefimova A. V. – IV year student of the Faculty of Pedagogical Education and Social Work of Lesya Ukrainka Volyn National University;

Yatsyshyn N. P. – Ph. D. in Pedagogics, Associate Professor of the Department of Foreign Languages for the Humanities of Lesya Ukrainka Volyn National University

Speech Therapist as a Special Education Teacher: New Challenges of the Profession

Formulation of the problem. Nowadays, at a time when in Ukraine, as well throughout the world, the number of children with certain disabili-

lities who need special help from teachers of both special institutions and secondary schools is growing, the question of finding new forms, methods and means of teaching and educating such children are becoming urgent.

The aim of the study. This paper is aimed to investigate the key points concerning the work of the special education teacher such as speech therapist; identify the challenges of such kind of profession.

The main research material. A special education teacher is someone who works with children and youths with a variety of disabilities. Children with special needs require unique instruction by specially trained professionals to help them to achieve their highest potential and strive to progress beyond their limitations. Special education teachers are patient, understanding educators dedicated to giving each individual student the tools and guidance needed to help them maximize success. A small number of special education teachers work with students with severe cognitive, emotional, or physical disabilities. Their job is primarily teaching them life skills and basic literacy. However, the majority of special education teachers work with children with mild to moderate disabilities, modifying the general education curriculum to meet the child's individual needs and providing required instruction. Most special education teachers instruct students at the preschool, elementary, middle, and secondary school level, although some work with infants and toddlers.

Let's move to the question of where Special Education Teacher can work. Special education teachers work in a variety of settings. Some have their own classrooms and teach only special education students; others work as special education resource teachers and offer individualized help to students in general education classrooms; still others teach together with general education teachers in classes including both general and special education students. Some teachers work with special education students for several hours a day in a resource room, separate from their general education classroom. Considerably fewer special education teachers work in residential facilities or tutor students in homebound or hospital environments [1].

The work also can be emotionally demanding and physically draining. Because the child may not always be able to make contact immediately. You need to have imagination to get their attention. It is also a very responsible job, because the special education teacher makes every effort to teach the child certain skills.

A speech therapist is also considered as a special education teacher. At first glance, it seems that there is nothing complicated in speech therapy, you just need to select the appropriate tasks for students and monitor their implementation. But this is not the case. A good speech therapist must have an excellent theory of his subject. In addition, he needs many special skills: the ability to do speech therapy massage to relax the muscles of the larynx, the ability to “show” the necessary movements to the patient, the possession [2].

It is safe to say that a speech therapist is a kind of teacher who requires unlimited patience and understanding. He must be able to approach everyone, to give exercises to children in an interesting game form and help to overcome adult complexes. It happens that from the moment of the beginning of employment at the speech therapist to the first successes some months or even years pass. It all depends on the complexity of the situation and the professionalism of the speech pathologist. Other essential qualities of the profession are sociability and perseverance of great patience.

Pros and cons of the profession of speech therapist

Benefits:

- 1) socially significant profession;
- 2) the possibility of private practice;
- 3) when working in an educational institution, the leave is 56 days and always falls in the summer;
- 4) often a separate office;
- 5) working day about 4–5 hours.

Disadvantages:

- 1) emotionally difficult work, often intersects with neuropsychology;
- 2) sometimes even a long struggle with the problem may not have been succeeded [3].

Conclusions. Inclusive education has been internationally recognized as a philosophy for attaining equity, justice and quality education for all children, especially those who have been traditionally excluded from mainstream education for reasons of disability, ethnicity, gender or other characteristics. While inclusive education has been implemented successfully in many countries, Ukraine is still in the process of achieving this goal. I can prove this opinion by my own experience. While practicing as a

speech therapist, I realized that this is not an easy job, it requires a lot of effort and patience. There are not always children who are easy to work with, some of them need an extraordinary and interesting approach that takes a lot of effort. But love for children and for the work you do brings you much pleasure.

Sources and literature

1. What does a special education teacher do? URL: <https://www.careerexplorer.com/careers/special-education-teacher/>
2. Do You Have What It Takes to Be a Special Education Teacher? URL: <https://www.alleducationschools.com/teaching-careers/special-education-teacher/>
3. What you need to know about speech therapy. URL: <https://www.understood.org/en/learning-thinking-differences/treatments-approaches/therapies/what-you-need-to-know-about-speech-therapy>

Андросюк І. О. – студентка II курсу
юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Старчук О. В. – к. ю. н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
ВНУ імені Лесі Українки

До питання правового регулювання сурогатного материнства в Україні

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, у зв'язку з швидкими темпами забруднення Землі та іншими екологічними чинниками, все більше і більше жінок страждають безпліддям, а тому можливість реалізації права на материнство (батьківство) можливе шляхом застосування допоміжних репродуктивних технологій, а саме – сурогатного материнства. Це є новелою сімейного законодавства України, а тому виникає потреба у виробленні концептуальних підходів до визначення його правової природи.

Мета дослідження. Здійснення аналізу сімейного законодавства щодо сурогатного материнства в Україні, а також визначення проблемних питань цього явища.

Результати дослідження. Законодавчо закріпленого визначення поняття сурогатного материнства немає, на відміну від правової доктрини у якій В. В. Самойлова зазначає, що сурогатне материнство – це метод застосування допоміжних репродуктивних технологій, за допомогою якого жінка на підставі взаємної домовленості з особами, що звернулися до неї за наданням вказаної послуги, проходить процедуру імплантації ембріона, створеного в результаті ЕКО, виношує дитину з метою народити та передати її цим особам [1, 234].

В науці виокремлюють такі два види сурогатного материнства, як: 1) гестаційна сурогатність – переміщення зачатого подружжям плоду в сурогатну матір та 2) гендерна сурогатність – використовується яйцеклітина сурогатної матері.

Однак, перше законодавче закріплення цього виду допоміжних репродуктивних технологій присутнє в Сімейному кодексі України (далі – СК України), де визначається походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій [2].

Окрім цього, у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) також містяться положення щодо регулювання допоміжних репродуктивних технологій. Зокрема, ч. 7 ст. 281 ЦК України встановлює, що повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством [3]. Разом з тим максимальний вік жінки, якій здійснюється штучне запліднення, обмежений 40 роками.

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [4] містить статті, які стосуються саме використання видів допоміжних репродуктивних технологій, а саме, закріплені вимоги щодо збереження лікарської таємниці, наявності письмової згоди подружжя та забезпечення анонімності донора.

У Наказі Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 9 вересня 2013 р. № 787 [5] закріплено нововведення щодо сурогатного материнства: обов'язкове надання письмової згоди сурогатної матері на проходження процедури сурогатного материнства; письмова згода чоловіка на участь дружини в цій програмі у тому випадку, якщо сурогатна мати перебувала у шлюбних відносинах; чітко визначений перелік документів для проходження сурогатного материнства (з боку матері та подружжя) тощо.

Поряд з тим, Порядок визначає умови й показання для сурогатного материнства, вимоги до сурогатних матерів, алгоритм здійснення програми.

Окрім цього, окремі положення визначення правової природи сурогатного материнства містяться і в Законі України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», у Правилах державної реєстрації актів цивільного стану України, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. тощо.

Висновки. Законодавство України хоча і містить окремі положення щодо визначення правової природи сурогатного материнства, однак через відсутність єдиного уніфікованого законодавчого акту у сфері застосування допоміжних технологій є колізійним та таким, що

не дозволяє повною мірою здійснювати охорону прав всіх учасників процесу.

Джерела та література

1. Самойлова В. В. Суррогатное материнство как правовой институт. *Теория и практика общественного развития*. 2014. № 4. С. 234–236.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 1993 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/conv#n379>
5. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 9 вересня 2013 р. № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>

Врона А. В. – магістрантка I курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. і. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Організація документаційного забезпечення у Волинському обласному бюро медико-соціальної експертизи

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне суспільство вимагає від нас бути освіченими, вміти оперативного й фахово реагувати на повідомлення та об'єктивно приймати рішення. Постійне збільшення масиву інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень, призводить до того, що традиційні методи роботи з документами є неактуальними. У зв'язку з цим відбувається процес автоматизації систем документообігу не лише у сфері публічного адміністрування, а й у приватному секторі. На нашу думку, впровадження електронного документообігу у сфері державного управління відбувається фрагментарно, а його ефективність здебільшого залежить від багатьох факторів.

Метою дослідження є вивчення окремих питань організації документаційного забезпечення органів виконавчої влади, на прикладі

Волинського обласного бюро медико-соціальної експертизи (далі – Бюро).

Результати дослідження. Відповідно до Статуту метою Бюро є забезпечення потреб населення у проведенні медико-соціального обстеження осіб з інвалідністю, хворих та непрацездатних громадян, організації медико-соціальної допомоги населенню області [4, 2].

Волинське обласне бюро є центральною установою: закладу підпорядковуються десять медико-експертних комісій (фтизіо-офтальмологічна МСЕК, психоневрологічна МСЕК, міська МСЕК, міжрайонна МСЕК, профпатологічна МСЕК, обласна МСЕК, кардіологічна МСЕК, Ковельська МСЕК, Камінь-Каширська МСЕК, Нововолинська МСЕК).

Документообіг Бюро характеризується наявністю об'ємного документного фонду, централізовану роботу якого організовує не служба діловодства, а працівники інших структурних підрозділів, зокрема, юрист та старший інспектор з кадрів.

Слід зауважити, що правові аспекти документаційного забезпечення здійснює юрист Волинського обласного бюро медико-соціальної експертизи. Також юрист забезпечує ведення діловодства з дотриманням єдиних методологічних засад, встановлених законодавством України, з урахуванням особливостей діяльності установи; розробляє, бере участь у підготовці документів правового характеру (юридичних довідок, наказів, протоколів тощо); здійснює методичне керівництво, правову допомогу структурним підрозділам [3, 1].

Окрім діловодного процесу з основної діяльності важливе значення відіграє кадрова служба, яка є відокремленим структурним підрозділом, у своїй діяльності керується чинним законодавством України, Статутом, іншими внутрішніми нормативними документами, розпорядженнями керівника бюро [1, 1]. Зазначимо, що відповідно до посадової інструкції старший інспектор з кадрів здійснює документаційне оформлення прийому, переведення і звільнення працівників, облікує особовий склад установи, його підрозділів, формує особові справи працівників, вносить зміни, пов'язані з трудовою діяльністю. Все кадрове забезпечення відбувається лише на основі організаційних та розпорядчих документів, які формуються відповідно до чинних положень, які регламентує держава [2, 1].

Висновки. Проаналізувавши основні організаційні та розпорядчі документи Волинського обласного бюро медико-соціальної експертизи, вважаємо, що організація процесу документаційного забезпечення управління має чіткий, структурований зміст, функціонування якої здійснюють кілька структурних підрозділів. Але з метою оперативної реалізації діловодства, на нашу думку, слід повноцінно реалізувати процес автоматизації документообігу на всіх напрямках роботи, що значно пришвидшить процес прийняття управлінських рішень в установі.

Джерела та література

1. Положення про кадрову службу Волинського обласного бюро медико-соціальної експертизи. 2020. 6 с.
2. Посадова інструкція старшого інспектора з кадрів Волинського обласного бюро медико-соціальної експертизи. 2020. 4 с.
3. Посадова інструкція юриста Волинського обласного бюро медико-соціальної експертизи. 2020. 4 с.
4. Статут Волинського обласного бюро медико-соціальної експертизи. 2020. 9 с.

Герасимчук А. Ю. – студентка IV курсу
юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Старчук О. В. – к. ю. н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
ВНУ імені Лесі Українки

До питання правового регулювання використання музичних творів суб'єктами господарювання

Постановка проблеми. У сучасному житті, музичні твори оточують нас усюди: по дорозі на навчання, роботу, додому; у транспорті, магазинах, в громадських закладах, на вулиці тощо. Використання музичних творів набуває все більшого значення майже у всіх сферах соціального життя людини, а тому порядок їхнього використання є актуальним.

Мета дослідження – аналіз правового регулювання використання музичних творів в Україні суб'єктами господарювання; розробка

пропозицій з метою удосконалення правового регулювання використання музичних творів.

Результати дослідження. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права» та ст. 433 Цивільного кодексу України музичні твори (з текстом або без тексту) є об'єктами авторського права. А тому, їхнє правомірне використання охороняється законом та регулюється згаданими нормативно-правовими актами.

У своїй діяльності суб'єкти господарювання досить часто використовують не лише результати особистої інтелектуальної діяльності, але й і готові музичні твори, що є результатом діяльності інших авторів [1]. Проте, таке використання не завжди є правомірним та добросовісним, та може призвести до негативних юридичних наслідків. Відповідно до Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» кожен користувач (юридична особа, фізична особа, фізична особа – підприємець, яка вчиняє дії, що відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» вимагають отримання згоди від суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, або яка іншим чином повинна виплатити винагороду чи відрахування правовласникам) зобов'язаний укладати договори і виплачувати винагороду відповідній організації колективного управління авторськими та суміжними правами [2]. Перш ніж використовувати чужий музичний твір, суб'єкт господарювання повинен отримати необхідні для цього авторські та суміжні права на сам твір та його виконання і фонограму в тому обсязі, в якому планується використання. Для цього з автором необхідно підписати договір про передачу авторського та суміжних прав, в якому зазначити всі істотні умови використання музичного твору: строк використання, всі можливі та потрібні способи використання/виконання та розмір винагороди за використання музики.

На практиці досить часто достатнім обсягом прав на усі елементи авторського і суміжних прав музичного твору володіє одна організація – представник виконавця або ж виробник фонограми, внаслідок чого укладення одного договору із таким представником буде достатнім. При цьому необхідно уважно перевіряти наявність у фізичної чи юридичної особи, з якою укладається договір про передачу прав, достатнього обсягу прав на укладення відповідних договорів щодо кожного елементу: музичного твору, виконання, фонограми.

Необхідно зазначити, що без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається публічне виконання музичних творів під час офіційних і релігійних церемоній, а також похоронів в обсязі, виправданому характером таких церемоній та використання правомірно оприлюднених літературних, художніх, музичних та інших творів для створення на їх основі іншого твору в жанрі літературної, музичної або іншої пародії, попури або карикатури [3]. Такий перелік вільного використання музичних творів є вичерпним.

Рішення Вищого господарського суду України від 18 квітня 2017 р. вказує на те, що підприємства, які використовують музику у своїй комерційній діяльності, повинні отримати ліцензію та сплачувати роялті [4]. Проте, сьогодні в Україні немає жодної організації, яка може надати право використовувати будь-яку музику світового репертуару без обмежень, тобто роялті за використання хітів іноземних виконавців іде в «невідомість» [5].

Висновки. Законодавством у сфері авторського права та суміжних прав врегульовується порядок використання музичних творів суб'єктами господарювання. Однак, необхідним є вивчення іноземного досвіду щодо порядку правомірного використання музичних творів суб'єктами господарювання та створення чіткого алгоритму дій суб'єктів господарювання, що виявили бажання використовувати музичні твори у своїй діяльності.

Джерела та література

1. Як правильно використовувати музику в відео контенті без ризиків заплатити штраф. URL: https://biz.ligazakon.net/aktualno/7769_muzika-dlya-vdeoblogu
2. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15 травня 2018 р. *Відом. Верх. Ради України*. 2018. № 32. Ст. 242.
3. Про авторське право і суміжні права: в ред. Закону України від 11 липня 2001 р. *Відом. Верх. Ради України*. 2001. № 43. Ст. 214.
4. Підстави та порядок використання музичного контенту в закладах громадського харчування. URL: <https://www.dominuslegal.com/vikoristannya-muzichnogo-kontentu-v-zakladah-gromadskogo-harchuvannya/>
5. Платне використання музики в Україні: Міф чи реальність. URL: <https://www.viconsult.com/ua/publikatsii/platne-vykorystannia-muzyky-v-ukraini-mif-chy-realnist/>

Гіргіль О. В. – судовий експерт сектору досліджень зброї відділу криміналістичних видів досліджень Волинського НДЕКЦ МВС;
Мельник О. В. – завідувач сектору досліджень зброї відділу криміналістичних видів досліджень Волинського НДЕКЦ МВС;
Зарадюк З. В. – к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу ВНУ імені Лесі Українки

Проблемні питання переліку частин нарізної вогнепальної зброї

Постановка проблеми. У законодавстві наявна проблема невизначеності єдиного переліку частин нарізної вогнепальної зброї та подальшого процесу доказування контрабанди частин нарізної вогнепальної зброї.

Мета дослідження. Дослідити проблемні питання, які виникають при переліку частин нарізної вогнепальної зброї та запропонувати шляхи їх вирішення.

Результати дослідження. Україна в 2004 р. ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (далі – Конвенція), а у травні 2013 р. набув чинності для України Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (далі – Протокол). Стаття 3 Протоколу визначає поняття «складові частини і компоненти», під якими розуміє будь-які елементи або запасні деталі, спеціально призначені для вогнепальної зброї та необхідні для її функціонування, у тому числі ствол, корпус або ствольна коробка, затвор або барабан, вісь затвору або казенник, а також будь-який пристрій, призначений або адаптований для зменшення звуку, спричиненого пострілом [4].

Ратифікація конвенції сприяла змінам в законодавстві України, так у липні 2017 р. набули чинності зміни до ст. 201 Кримінального кодексу України, диспозиція якої, після змін, має наступний зміст: «Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза

митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації – карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років» [1].

Що стосується термінів та визначень належності до культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів, законодавець чітко врегулював і безпосередньо відокремив за яку саме зброю та боєприпаси не наступає кримінальна відповідальність – гладкоствольну мисливську зброю або бойові припаси до неї, а щодо частин вогнепальної нарізної зброї, питання залишається до кінця не врегульованим, оскільки чіткого визначення в законодавстві даний термін не містить [2].

Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16 червня 2020 р. № 459 були внесені зміни до Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів (далі Інструкція), що стосується складових частин зброї, а саме пункт 8.13 викласти в такій редакції: «Складові частини зброї включають основні та неосновні. Основними частинами є складові елементи або запасні деталі, спеціально призначені для вогнепальної зброї та необхідні для її функціонування, а саме: ствол, рамка, ствольна коробка (її верхня та нижня частини, за їх наявності), затвор чи інший пристрій для запирання ствола, барабан. Неосновними частинами є складові елементи або запасні деталі вогнепальної зброї, які не є необхідні для її функціонування, а також аксесуари (додаткове обладнання) до неї, які служать для покращення зовнішнього вигляду зброї, її ергономіки, комфорту у використанні, адаптації до анатомічних особливостей власника, пристосування до виконання певних завдань, зокрема: засоби зменшення гучності пострілу, засоби зменшення сили віддачі, полум'ягасники, ложа, приклади, додаткові прицільні та цілевказівні засоби, оптичні (оптично-електронні) приціли та прицільні

пристрої, приціли нічного бачення, освітлювальні пристрої, магазини тощо» [3].

Отже, якщо повернутися до диспозиції ст. 201 КК України, оскільки законодавець не визначив єдиного переліку частин нарізної вогнепальної зброї; не розмежував відповідальність за контрабанду основних та не основних частин нарізної вогнепальної зброї то можна зробити такі висновки: якщо спиратись на Інструкцію, то до переліку частин нарізної вогнепальної зброї належать: ствол, рамка, ствольна коробка (її верхня та нижня частини, за їх наявності), затвор чи інший пристрій для запирання ствола, барабан; є складові елементи або запасні деталі вогнепальної зброї, які не є необхідні для її функціонування, а також аксесуари (додаткове обладнання) до неї, які служать для покращення зовнішнього вигляду зброї, її ергономіки, комфорту у використанні, адаптації до анатомічних особливостей власника, пристосування до виконання певних завдань, зокрема: засоби зменшення гучності пострілу, засоби зменшення сили віддачі, полум'ягасники, ложа, приклади, додаткові прицільні та цілевказівні засоби, оптичні (оптично-електронні) приціли та прицільні пристрої, приціли нічного бачення, освітлювальні пристрої, магазини тощо».

Висновки. Невизначеність законодавцем єдиного переліку частин нарізної вогнепальної зброї дозволяє стверджувати, що кримінальна відповідальність за контрабанду частин нарізної вогнепальної зброї може наступити за деталі, аксесуари та додаткове обладнання, які не несуть суспільної небезпеки і фактично не є частинами нарізної вогнепальної зброї.

Джерела та література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України 13.04.2012 № 4651-VI. *Законодавство України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_046
2. Гамов Д. Ю. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів)/ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. Київ, 2012. 34 с.
3. Наказ МВС України № 622 від 21.08.1998 року (із наступними змінами та доповненнями від 16.06.2020 р.) «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0816-20#Text>

4. Протокол «Проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй, проти транснаціональної організованої злочинності». Затверджено Резолюцією 55/255 Генеральної Асамблеї від 31.05.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text

Горжий М. С. – студент IV курсу юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;
Наконечна Г. Я. – к. ю. н., доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права ВНУ імені Лесі Українки

Держава як суб'єкт фінансового права

Постановка проблеми. Сьогодні тривають дослідження та дискусії щодо визначення суб'єктів фінансового права, їхніх ознак і класифікації. Одним із найбільш спірних питань є місце та роль держави у системі суб'єктів фінансового права, зокрема – чи може держава самотійно бути таким суб'єктом.

Мета дослідження. Дослідити властивості й елементи правового статусу держави як суб'єкта фінансового права та її місце у системі цих суб'єктів.

Результати дослідження. У науці фінансового права під суб'єктом фінансового права зазвичай розуміють особу, яка володіє правосуб'єктністю і потенційно здатна вступати у фінансові правовідносини [2, 72]. Із наведеного випливає, що головною ознакою суб'єкта фінансового права, як і будь-якого суб'єкта права, є правосуб'єктність – обсяг прав та обов'язків, якими володіє певний суб'єкт і реалізує їх у конкретних правових відносинах. Особливістю фінансової правосуб'єктності є те, що обсяг таких прав та обов'язків пов'язаний з особливою сферою суспільної діяльності, а саме із мобілізацією, розподілом і використанням фінансів [1, 152].

Оскільки вважається, що суб'єктом фінансового права є особа, яка потенційно здатна вступати у фінансові правовідносини, постає питання: чи може держава бути самотійним учасником фінансових правовідносин, а отже – і суб'єктом фінансового права? Дійсно, від імені держави участь у фінансових правовідносинах, які за своєю природою є владно-господарськими [2, 75], беруть різні державні

органи. Проте М. Перепелиця влучно зауважує: у чиему б володінні, користуванні, розпорядженні не знаходилося майно, що є власністю держави, його власником у будь-якому разі залишиться саме держава, і саме це підтверджує необхідність визнання держави як окремого суб'єкта фінансового права [3, 176].

Фінансова правосуб'єктність держави складається із трьох елементів: фінансової право- та дієздатності, а також фінансової деліктоздатності. Фінансова правоздатність держави – це її здатність мати права й обов'язки, що впливають із її фінансового суверенітету та прав власності у фінансовій сфері.

Фінансова дієздатність держави включає: здатність держави самостійно набувати фінансових прав, виконувати фінансові обов'язки та нести фінансово-правову відповідальність [1, 153]. Зазначимо, що хоча здатністю набувати фінансові права й виконувати відповідні обов'язки володіє держава, реалізується вона через державні органи. Деліктоздатність держави у сфері фінансів полягає у можливості нести відповідальність за невиконання фінансових зобов'язань. Держава може бути суб'єктом фінансово-правової відповідальності у двох випадках: 1) за наявності фінансового правопорушення, учиненого державним органом; та 2) коли фінансове правопорушення відсутнє, проте держава має публічний обов'язок звітувати про фінансовий стан країни [1, 153].

М. Перепелиця до ознак суб'єктів фінансового права відносить також індивідуалізацію та правовий інтерес. Індивідуалізація є способом конкретизації суб'єкта фінансового права, індивідуального закріплення через позначення і можливість ідентифікації, що надає суб'єктові можливість виступати в ролі відомої, юридично розпізнаної та самостійної особи [4, 43]. Уважаємо, що держава відповідає цьому критерію, адже має такі засоби індивідуалізації, як державні символи тощо. Правовий публічний інтерес держави полягає у тому, що її фінансова діяльність спрямована на задоволення об'єктивних потреб суспільства щодо організованого, цілеспрямованого формування, розподілу та використання публічних фінансових ресурсів, а також контроль цих процесів.

Разом із органами державної влади, територіальними громадами, органами місцевого самоврядування держава є колективним і владним суб'єктом фінансового права [3, 176; 5, 184]. Однак серед них саме держава є ключовим суб'єктом фінансового права, адже вона володіє найбільш важливими фінансовими повноваженнями: ухва-

лення фінансових законів, установлення податків, укладання міжнародних фінансових угод, застосовувати примусові заходи до порушників фінансових норм тощо [2, 75].

Висновки. Незважаючи на те, що держава не є самостійним учасником фінансових правовідносин, вона є повноцінним суб'єктом фінансового права. Як і будь-який інший суб'єкт права, вона володіє правосуб'єктністю, що у фінансовому праві складається із фінансової правоздатності, фінансової дієздатності та фінансової деліктоздатності. Державі також притаманні такі ознаки суб'єктів фінансового права, як індивідуалізація та наявність правового інтересу. Держава є ключовим суб'єктом фінансового права, оскільки саме вона наділена повноваженнями щодо ухвалення законів у фінансовій галузі, запровадження податків і визначення їхніх розмірів, укладання міжнародних фінансових договорів тощо.

Джерела та література

1. Мирошник С. К вопросу о субъектах финансового права. *Бизнес в законе*. 2012. № 2. С. 151–154.
2. Мошкова Д. К вопросу о субъектах финансового права. *Актуальные проблемы российского права*. 2016. № 11. С. 72–79.
3. Перепелиця М. Види суб'єктів фінансового права. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 4. С. 174–182.
4. Перепелиця М. Поняття та види суб'єктів фінансового права: монографія. Харків: Право, 2012. 272 с.
5. Перепелиця М. Теоретичні основи правового статусу владних суб'єктів фінансового права. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 4. С. 182–190.

Кандзюба І. М., Яценюк Ю. В. – студентки
ІІ курсу юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Старчук О. В. – к. ю. н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
ВНУ імені Лесі Українки

Окремі аспекти міжнародного усиновлення

Постановка проблеми. Однією з форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в сім'ю є усиновлення. Законодавство України, що регулює відносини, пов'язані з

усиновленням, спрямоване, насамперед, на захист прав та інтерес дітей, які залишились без батьківського піклування як в Україні так і за її межами. Особливий інтерес викликає усиновлення дітей іноземними громадянами, що і стало предметом дослідження.

Мета дослідження. Дослідження особливостей усиновлення дитини іноземцями та виокремлення позитивних та негативних наслідків міжнародного усиновлення.

Результати дослідження. З огляду на положення ст. 21 Конвенції ООН про права дитини, усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо забезпечення придатного догляду в країні походження дитини є неможливим [1].

Відповідно до ст. 207 Сімейного кодексу України (далі – СК України) усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина у їх найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов життя [5].

Сімейним законодавством України встановлено умови, які повинні бути дотримані під час здійснення міжнародного усиновлення:

1) іноземці можуть усиновити дитину, яка є громадянином України лише після вичерпання національних можливостей її влаштування в сім'ю;

2) переважне право на усиновлення дитини-громадянина України мають іноземці, які є родичами дитини, громадянами держав, з якими Україна уклала договір про надання правової допомоги;

3) для здійснення усиновлення іноземцями дитина має не менше одного року перебувати на обліку в центральному органі державного управління з усиновлення й захисту прав дитини;

4) іноземні громадяни не можуть усиновлювати дітей, які є громадянами України віком до одного року [3].

Усиновлення іноземцем в Україні дитини, яка є громадянином України, здійснюється на загальних підставах, встановлених гл. 18 СК України з врахуванням особливостей визначених ст. 283 СК України [5].

Позитивом фактором є те, що відповідно до «Порядку провадження діяльності з усиновлення і здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей», який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905 усиновлена дитина зберігає громадянство України до досягнення нею 18 років, про що письмово надають зобов'язання іноземні усиновителі [4]. А як, наслідок, з досягненням повноліття особа матиме право залишити громадянство України чи обрати громадянство іноземної держави.

Ми погоджуємось із Н. В. Погорецькою, що одним із негативних аспектів міжнародного усиновлення є присутність комерційних посередницьких структур, з якими пов'язані випадки шахрайства щодо усиновлення з іноземним елементом [2, 6].

Висновок. Сімейне законодавство України потребує вдосконалення правового регулювання щодо міжнародного усиновлення дітей, адже процедура усиновлення є складною і тривалою.

Подальшого доктринального дослідження потребують такі проблемні аспекти усиновлення з іноземним елементом, як: неможливість співробітників консульських установ внаслідок незначної їх кількості особисто відвідувати сім'ї усиновлювачів; відсутність в деяких країнах українських дипломатичних представництв, а, відтак, і відсутність обліку усиновлених дітей тощо.

Джерела та література

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
2. Погорецька Н. В. Міжнародне усиновлення: проблемні питання. *Форум права*. 2011. № 3. С. 612–613.
3. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905. *Офіційний вісник України*. 2008. № 79. Ст. 2660.
4. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-п#Text>
5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III із змінами та доп. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

Книш О. О. – студент II курсу юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Старчук О. В. – к. ю. н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ВНУ імені Лесі Українки

Окремі аспекти правового статусу дитини

Постановка проблеми. Так як і правовий статус особистості в цілому, правовий статус дитини, до цих пір належить до числа диску-

сійних проблем загальнотеоретичної юриспруденції. А тому, визначення правового статусу дитини повинні бути детально врегульовані та нормативно закріплені.

Мета дослідження. Визначення теоретико-правових аспектів правового статусу дитини в Україні.

Результати дослідження. В юридичній літературі найпоширенішим і найзагальнішим є визначення правового статусу як юридичного закріплення особи в суспільстві.

У правовій доктрині О. Ф. Скакун визначає правовий статус як систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує своє поведінку в суспільстві [1, 125].

На думку Є. А. Лукашевої правовий статус особи відображає юридичне закріплення досягнутого суспільством обсягу свободи особи. Він ґрунтується на сучасному вченні про свободу, в підвалинах якого лежать такі ідеї :

1. Усі люди вільні від народження, і ніхто не має права відчувати їх природні права. Забезпечення і охорона цих прав є головним обов'язком держави.

2. Свобода особи полягає у можливості робити все, що не завдає шкоди іншій особі.

3. Межі свободи можуть визначатися законом, який відповідає праву, а право є мірою свободи.

4. Обмеження прав є можливим виключно з метою сприяння досягненню загального добробуту в демократичному суспільстві [2].

М. І. Матузов стверджує, що основу правового статусу особи становлять його права, свободи та обов'язки, що закріплені в конституції та в законах, крім цього він навів повну структуру правового статусу особи, в яку входять: права та обов'язки, законні інтереси, правосуб'єктність, громадянство, юридична відповідальність, правові принципи та ін. [3, 264].

Поряд з тим, у правовій доктрині до структури правового статусу особи відносять: гарантії прав і свобод та юридичну відповідальність.

Визнання дитини суб'єктом права здійснюється державою саме на основі наявності правосуб'єктності. Враховуючи юридичну природу правового статусу дитини, вважаємо, що першочергове значення має загальна правосуб'єктність, яка дозволяє покласти на державу

обов'язок чіткого правового закріплення прав дитини, а на батьків та осіб, які їх замінюють – забезпечення їх реалізації і захисту. Елементи правосуб'єктності дитини (правоздатність, дієздатність і деліктоздатність) надають не тільки потенційний об'єм прав і обов'язків, але й механізм їх реалізації, особливості взаємодії дитини з батьками, можливості держави через свої органи здійснювати контроль за забезпеченням прав дитини і виконання обов'язків батьків.

Ми погоджуємось із В. Веселухою, що дитина – це маленька людина, що має певні потреби, але не має достатніх сил, розуму й досвіду, щоб захистити себе [4, 54].

Тому, визначення та забезпечення прав, свобод та обов'язків дитини повинно стати основним аспектом у функціонуванні та розвитку демократичного суспільства.

Дитина потенційно може бути учасником практично усіх сфер його життя. Окрім цього, постає питання про перетворення дитини із об'єкта захисту та охорони з боку сім'ї, суспільства, держави на активного учасника громадянського суспільства у всіх його проявах.

Ми погоджуємося з О. Ф. Скакун, яка вважає, що система прав дитини є складовою прав людини як можливості (свободи) неповнолітньої дитини, необхідні для її існування, виховання та розвитку [3, 186].

Тому, відповідно до Конституції України, міжнародних стандартів та сімейного законодавства дитина наділена особистими немайновими правами (право на життя; право на охорону здоров'я; право на надання медичної допомоги; право на безпечне довкілля; право на свободу; правом на особисту недоторканність; право на сім'ю; право на ім'я і набуття громадянства; право на виховання дитини; право дитини на висловлення своєї думки) та майновими правами (право на достатній життєвий рівень; право на майно; право на житло; право на працю; право на зайняття підприємницькою діяльністю), які охороняються державою.

Висновок. У правовій доктрині відсутнє уніфіковане визначення поняття правового статусу особи, як і його законодавче закріплення. За своєю природою правовий статус дитини є комплексним, міжгалузевим, побудованим на основі загального правового статусу особистості.

Джерела та література

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник: пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
2. Права человека: учебник/под ред. Е. А. Лукашевой. Москва, 1999. 441 с.

3. Теория государства и права: курс лекций/под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 2003. 776 с.
4. Веселуха В. Соціальний і правовий статус неповнолітніх і його вплив на віктимну поведінку. *Право України*. 1999. № 7. С. 94.

Колесниченко Н. О. – студент III курсу
юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Музичук К. С. – д. ю. н., доцент кафедри
кримінального права і процесу
ВНУ імені Лесі Українки

Доктрина згасання як виняток з концепції плодів отруєного дерева

Постановка проблеми. У Кримінальному процесуальному кодексі України серед завдань кримінального провадження проголошено охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Це завдання актуальне і для зарубіжних держав, тому вітчизняні науковці регулярно аналізують відповідні світові доробки і вже достатньо давно сприйняли, серед іншого, і доктрину плодів отруєного дерева, якій присвячено чимало досліджень. Однак, не так багато уваги присвячено виняткам з цієї доктрини, наприклад, – доктрині згасання (або ж пом'якшення, ослаблення, зморення, розрідження, затухання) (англ. *Attenuation Doctrine*).

Мета дослідження. Проаналізувати доктрину загасання, висвітлити її походження, суть та особливості.

Результати дослідження. Доктрина згасання дістала розвитку у судовій практиці США, є винятком із доктрини плодів отруєного дерева та у кримінальному процесі передбачає, що, попри незаконність отримання доказів, вони можуть бути допустимими, якщо зв'язок між доказами та незаконним методом досить віддалений або послаблений. Отримані після незаконного арешту докази можуть бути застосовані, якщо зв'язок між протиправними діями поліції та доказами «став настільки послабленим, що розкладає отруту» [2].

Основними справами, де дано роз'яснення доктрині пом'якшення, є «Браун проти Іллінойсу» та «Юта проти Стріффа» (яка цитує першу), що сформулювали три фактори, які суди повинні враховувати вирішу-

ючи, чи має місце загасання: 1) проміжок часу; 2) наявність проміжних обставин; 3) мета та грубість офіційної неправомірної поведінки [3].

Так, у справі «Юта проти Стріффа» поліцейські отримували анонімні відомості про діяльність з обігу наркотиків у будівлі. Співробітники спостерігали за місцем і бачили людей, які входили та виходили за короткі проміжки часу, що, як вони знали, є свідченням торгівлі наркотиками [1].

Приблизно через тиждень поліцейські зупинили людину, яка вийшла з дому. Вони не бачили, як підсудний заходив до нього. Співробітники вимагали від нього посвідчення особи, яке підсудний пред'явив. Поліцейський встановив особу і дізнався, що щодо неї є ордер на арешт за порушення правил дорожнього руху. За ним підсудний був заарештований і при обшуку у нього було виявлено метамфетамін та наркотичну атрибутику.

Підсудний подав клопотання про недопустимість доказів. Суд першої інстанції заперечив клопотання, оскільки ордер на арешт «загасив» («послабив») зв'язок між незаконною зупинкою та виявленням наркотиків. Верховний суд штату Юта відмовив у перегляді. Верховний Суд США вирішив, що справа стосується застосування доктрини пом'якшення у випадках незаконних затримань, які призводять до виявлення дійсного ордера [1].

Суд повторив, що для виконання Четвертої поправки (про недоторканність особи та вимоги чітко вказувати в ордері, що є об'єктом обшуків) суди іноді повинні виключати докази, отримані через неконституційну поведінку.

Суд серед винятків визначив і доктрину згасання, яка дозволяє допускати докази, коли зв'язок між неконституційними поліцейськими діями є віддаленим або перерваним внаслідок проміжних обставин настільки, що порушення не підпадає під недопустимість доказів. При цьому критерієм є зв'язок між протиправною дією правоохоронця та виявленням (часто без жодного супротиву) доказів [1]. Суд розглянув три фактори:

1) час між неконституційною поведінкою та виявленням доказів. Зазвичай, чим менший проміжок, тим більша ймовірність недопустимості доказів; 2) наявність проміжних обставин. У цій справі такою обставиною стало виявлення дійсного ордера на арешт; 3) мета та грубість службових порушень. Недбалості, помилок у судженнях тощо недостатньо. Потрібні систематичні або повторювані неправомірні дії поліції [1].

Суд визнав два останні фактори на користь уряду, і встановив, що після того, як поліцейський виявив ордер, він зобов'язаний заареш-

тувати обвинуваченого та обшукати його. Незаконне зупинення було визнано поодиноким випадком, і Суд визнав, що офіцери допустили дві «добросовісні помилки»: а) співробітники зупинили підозрюваного, не знаючи, як довго він перебував у будинку; б) вимагали, щоб він говорив, а не просили про це.

Таким чином, Суд відмовився визнати докази недопустимими [1].

Висновки. Доктрина згасання (пом'якшення) – виняток із доктрини плодів отруєного дерева, яка застосовується в США, і передбачає, що, незважаючи на незаконність отримання доказів, вони можуть бути допустимими, якщо зв'язок між доказами та незаконним методом є досить віддаленим або послабленим. Для її застосування суди мають враховувати 1) час між неконституційною поведінкою правоохоронця та виявленням доказів; 2) наявність проміжних обставин; 3) мету та грубість службових порушень.

Доктрина згасання є цінним доповненням до доктрини плодів отруєного дерева і корисною для національної правозастосовної діяльності при визначенні допустимості доказів. Тому доцільним є застосування вказаної доктрини в українському законодавстві та вітчизняній юридичній практиці.

Джерела та література

1. Attenuation Doctrine. *TDC*. 2016. URL: <https://www.tdcorg.com/article/attenuation-doctrine/>
2. Attenuation Doctrine Law and Legal Definition. *USLegal*. URL: <https://definitions.uslegal.com/a/attenuation-doctrine/>
3. Exclusionary Rule. *Legal Information Institute*. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/exclusionary_rule

Колесниченко Н. О. – студент III курсу
юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;

Чупринський Б. О. – к. ю. н., доцент кафедри
кримінального права і процесу
ВНУ імені Лесі Українки

До питання використання термінології в ст. 342 Особливої частини Кримінального кодексу України

Постановка проблеми. Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) для здійснення своїх завдань визначає, які суспільно небезпечні

діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання за них передбачені. Для цього використовується лексика, проте в деяких статтях Особливої частини ККУ існують проблеми, пов'язані з термінологією, які потребують подальшого дослідження.

Мета дослідження. Висвітлити проблему використання термінології в Особливій частині ККУ на прикладі ст. 342 ККУ.

Результати дослідження. Серед способів тлумачення закону про кримінальну відповідальність (встановлення змісту) доктрина виділяє граматичний (філологічний, лексичний). А. А. Вознюк тлумачить його як з'ясування змісту закону за правилами граматики, синтаксису, орфографії, пунктуації, лексики, етимологічного і семантичного аналізу [2, 27].

При граматичному тлумаченні впливає проблема використання термінології в Особливій частині ККУ, яка може бути висвітлена через розгляд питання про вживання термінів «примушення» та «примушування».

Термін «примушування» міститься у таких статтях Особливої частини ККУ як 134, 142, 143, 151-2, 154, 157, 174, 180, 258-1, 280, 300, 301, 303, 355, 369-3, 373, 386, 404, а «примушення» зустрічається 1 раз – у ст. 342 ч. 3 ККУ (Опір представникові влади...): «Дії... поєднані з примушенням цих осіб шляхом насильства або погрози застосування такого насильства до виконання явно незаконних дій, - караються обмеженням волі на строк до 5 років або позбавленням волі на строк від 2 до 5 років» [4]. Тобто, описуючи одну дію (а дія характеризує об'єктивну сторону злочину), законодавець у ст. 342 ККУ та в інших статтях використовує різні терміни [5, 799–800].

Для їх розмежування слід звернутись до, у нашому випадку, – Великого тлумачного словника сучасної української мови В. Т. Бусела.

«Примушення» – дія за значенням «примусити», а «примусити» – те ж, що і змусити; з яким діється що-небудь внаслідок певних обставин; який склався за певних обставин. Натомість «примушування» – дія за значенням «примушувати», – вимагати від когось виконання чогось незалежно від його волі, бажання; домагатися чогось силою; дією, вчинками, викликати певні дії, вчинки, стан, ставлення до чого-небудь і т. ін. у когось іншого [1, 1124].

Український лінгвістичний портал підтверджує цю різницю. «Примусити» – дієслово доконаного виду, а «примушувати» – дієслово недоконаного виду [6]. Українська мова здатна формою віддієслівного

іменника завжди чітко розрізняти поняття незавершеного та завершеного процесу. Віддієслівні іменники недоконаного виду треба вживати, коли потрібно наголосити на перебігу процесу, а не на його результаті. Ними позначають загальну абстрактну назву процесу, не визначеного ні за тривалістю, ні за кількістю циклів [3, 9]. Віддієслівні іменники доконаного ж виду вживають, коли йдеться про подію, тобто завершений процес чи завершений етап цього процесу, що його характеризує результат, досягнутий у кінцевій точці [3, 9].

Конструкція «дії, поєднані з примушенням особи ... до виконання незаконної дії» не тотожна конструкції «дії, поєднані з примушенням...».

У першому випадку дія – примушення, наприклад, правоохоронця, – передбачає закінчену дію, наголошується на повній завершеності самого процесу, має бути наявний результат, а результат для порушника – виконання правоохоронцем незаконної дії. У другому ж випадку акцент робиться на самому процесі (незалежно від тривалості чи етапу), а не на його результаті.

Тобто термін «примушування» охопив би у ст. 342 ККУ більше коло можливих ситуацій, адже з терміном «примушення» сторона захисту може посилатися в тому числі на те, наприклад, що правоохоронець так і не виконав незаконну дію, тому складові злочину не вистачає об'єктивної сторони.

Висновки. У ст. 342 ККУ єдиний раз замість терміну «примушування» випадково чи ні використовується «примушення», що впливає на визначення об'єктивної сторони складу злочину, тоді як норми української мови чітко розрізняють відтінки цих двох слів. «Примушення» – віддієслівний іменник доконаного виду, подія, тобто повністю завершений процес або його етап, що характеризує саме результат. А «примушування» – віддієслівний іменник недоконаного виду, де наголошення – на перебігу процесу, не визначеного ні за тривалістю, ні за кількістю циклів. Тому не лише для досягнення чіткості та зрозумілості термінологічного апарату і послідовності використання термінів, але і для виключення можливості маніпуляцій при притягненні особи до відповідальності за ч. 3 ст. 342 ККУ термін «примушення» у вказаній нормі доцільніше замінити терміном «примушування».

Джерела та література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000/уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. Т. VIII. 1728 с.

2. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій/ вст. сл. д-ра юрид. наук, проф. О. О. Дудорова. Київ: Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.
3. Гінзбург М. Дієслівна категорія виду: практичні висновки для термінознавства з положень теоретичної морфології. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»* 559: *Проблеми української термінології*. 2006. С. 7–13.
4. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
5. Науково-практичний коментар ККУ. 3-тє вид., переробл. та доповн./за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Атіка, 2005. 1064 с.
6. Український лінгвістичний портал. *Український мовно-інформаційний фонд НАН України*. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

Кривош М. І. – студентка ІІ курсу
юридичного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Старчук О. В. – к. ю. н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

ВНУ імені Лесі Українки

Добровільність як умова укладення шлюбу

Постановка проблеми. У ст. 51 Конституції України закріплено те, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка [2]. Те ж саме положення містить і ст. 24 Сімейного кодексу України, в якій крім цього зазначено, що примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається [6]. Більше того, примушування особи до вступу в шлюб або продовження примусово укладеного шлюбу є кримінально караним діянням, що передбачене Кримінальним кодексом [3]. Та попри таке правове регулювання добровільності укладення шлюбу, у нашому суспільстві, на жаль, трапляються випадки примушування до шлюбу. Тому виникає потреба в дослідженні добровільності як умови укладення шлюбу.

Мета дослідження. Аналіз в практичному й теоретично-правому аспектах поняття добровільності як умови укладення шлюбу.

Результати дослідження. Добровільність укладення шлюбу передбачає повну, всебічну та усвідомлену згоду жінки та чоловіка

щодо вступу в такі відносини. В Академічному тлумачному «Словнику української мови» значення слова «добровільний» пояснюється як такий, «який здійснюється, діє і т. ін. з власного бажання, доброї волі, без насилля, примусу» [1]. Саме такий зміст вклав законодавець у поняття «вільна згода». Це підтверджується положенням абз. 2 ч. 1 ст. 40 СК України, в якому йдеться: «Згода особи не вважається вільною, зокрема, тоді коли в момент реєстрації шлюбу вона страждала тяжким психічним розладом, перебувала в стані алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння, в результаті чого не усвідомлювала сповна значення своїх дій і (або) не могла керувати ними, або якщо шлюб було зареєстровано в результаті фізичного чи психічного насильства» [6]. Якщо буде доведено наявність у момент реєстрації шлюбу хоча б однієї із перелічених обставин, то за рішенням суду такий шлюб буде визнано недійсним.

Із добровільністю шлюбу тісно пов'язане протилежне явище – примушування до вступу в шлюбні правовідносини. Існує думка, що примушування до шлюбу – часте явище в африканських й азіатських країнах. Проте таке бачення є стереотипним, адже випадки одруження під примусом є непоодинокими й у Європі, в тому числі в Україні. Щоправда статистики таких випадків в Україні немає (і це, безумовно, добре), проте це не означає, що такої проблеми не існує в нашій державі.

Аналізуючи укладення шлюбу без вільної на те згоди жінки чи чоловіка, варто звернути увагу на причини, які спонукають до цього. Можна виділити наступні групи таких причин: 1) економічні (отримання прибутку, нерухомості, інших матеріальних цінностей); 2) соціальні (осуд «дошлюбних» відносин й потреба їх узаконення тощо); 3) етнічні (примус до шлюбу на підставі національних звичаїв та ін.).

Досліджуючи питання добровільності шлюбу у практичному аспекті, не можна залишити поза увагою і його теоретично-правовий аспект. Серед науковців існує думка, що «добровільність шлюбу є триваючою умовою, тобто має вирішальне значення не тільки під час укладення шлюбу, але і протягом усього періоду його дії. Адже жоден із подружжя не може бути примушений до продовження шлюбу, на гарантування цього і передбачено право розірвати шлюб» [4, 135].

Тенденція щодо визначення добровільності як триваючої умови прослідковується й у судовій практиці. Зокрема, у рішенні Суворов-

ського районного суду м. Одеси від 10 липня 2019 р. зазначено наступне: «Принцип добровільності шлюбу є чинним не лише на стадії реєстрації шлюбу. Добровільність шлюбу – це його довічна риса. Саме добровільністю шлюбу зумовлена можливість його розірвання» [5]. Із такими поглядами вчених і формулюванням суду важко погодитись, адже такий підхід ототожнює добровільність як умову укладення шлюбу із принципом свободи його укладення й розірвання. На нашу думку, ці поняття варто розмежовувати.

Добровільність (разом із досягненням шлюбного віку) є позитивною умовою вступу в шлюбні правовідносини. Це означає, що відсутність однієї з цих умов є підставою для відмови в реєстрації шлюбу, а також підставою недійсності шлюбу. Умова – це необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь. Тому добровільність шлюбу варто розглядати саме як умову, а не як принцип.

Висновки. Добровільність укладення шлюбу – необхідна умова, якої повинні дотримуватись наречені. Шлюб, який зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка, визнається недійсним. Примушування до вступу в шлюб із будь-яких причин і міркувань не допускається і є діянням, що карається кримінальним законом. Добровільність є саме умовою – обставиною, яка уможливорює вступ у шлюбні правовідносини.

Джерела та література

1. Академічний тлумачний «Словник української мови»: в 11 т. [Онлайн-версія]. URL: <http://sum.in.ua/s/dobroviljnyj>
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top>
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top>
4. Менджул М. В. Добровільність як визначальна умова дійсності шлюбу. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 130–136. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25290/1/20.pdf>
5. Рішення Суворовського районного суду м. Одеси від 10 липня 2019 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82945944>
6. Сімейний кодекс України: Закон від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

Одіон І. А. – студентка III курсу юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;
Музичук К. С. – д. ю. н., доцент кафедри кримінального права та процесу ВНУ імені Лесі Українки

Проблемні питання обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за вироком суду

Постановка проблеми. Варто зазначити, що в умовах європейської інтеграції України, варто звернути увагу на ст. 6 Договору про Європейський Союз, де зазначено, що принципами ЄС є спільні принципи всіх держав-членів – свобода, демократія, шанування прав людини та засадничих свобод, верховенство права [2]. Одним із важливих засобів зміцнення законності та правопорядку в кримінальному процесі є дотримання і забезпечення правових приписів, що стосуються застосування запобіжних заходів (в першу чергу, пов'язаних із позбавленням волі) [1, 282]. У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПКУ), потребують вдосконалення питання обрання запобіжного заходу на підставі вироку суду.

Мета дослідження. Виявлення проблемних питань, які виникають у практичній діяльності у зв'язку з недосконалим законодавчим регулюванням питання застосування тримання під вартою, як запобіжного заходу, за вироком суду.

Результати дослідження. Відповідно до ст. 29 Конституції України, ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [4].

Фактично відображення даної норми можна знайти і у міжнародному законодавстві, зокрема у ст. 5 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод визначено, що обмеження права на свободу й особисту недоторканність можливе лише в передбачених законом випадках за встановленою процедурою [3].

Згідно зі ст. 183 КПК України тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом і застосовується лише у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим КПК [5].

Частина 4 п. 2 ст. 374 КПК України зазначає, що у резолютивній частині вироку у разі визнання особи винуватою, крім інших питань, приймається рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження [5].

У ч. 1 ст. 331 КПК визначено, що під час судового розгляду суд за клопотанням сторони обвинувачення або захисту має право своєю ухвалою змінити, скасувати або обрати запобіжний захід щодо обвинуваченого [5].

Таким чином, ми бачимо, що виникають певні розбіжності між статтями 374 та 331 КПК. Практикуючий адвокат Олександр Веселов зазначає, що ч. 2 ст. 331 КПК є спеціальною нормою по відношенню до загальної норми ч. 4 п. 2 ст. 374 КПК щодо вирішення питань запобіжного заходу. Таким чином, застосовуючи принцип *Lex specialis derogat generale*, за яким спеціальний закон відмінює загальний, можна дійти висновку, що при вирішенні питань обрання, скасування або зміни запобіжного заходу, суд повинен керуватись приписами ст. 331, а не ч. 4 п. 2 ст. 374 КПК України.

Окрім того, ВССУ у своєму листі посилався на те, що питання застосування запобіжного заходу повинно розглядатись в порядку ст. 331 КПК України, яка, в свою чергу, відсилає до Глави 18 КПК України [5].

У справах, в яких йдеться про позбавлення свободи, є досить чіткою позиція Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який наголошує на дотриманні принципу юридичної визначеності. Це прослідковується у справах «Чанєв проти України», «Свердлик та Сівліверстов проти України». У своїх рішеннях ЄСПЛ зазначав, що «Новий КПК було розроблено, серед іншого, для усунення недоліків законодавства, що лежать в основі системних порушень статті 5 Конвенції» [6].

У п. 35 справи «Чанєв проти України» Суд зазначив, що найбільш доцільним способом вирішення вищенаведеного порушення є невідкладне внесення змін до відповідного законодавства з метою забезпечення відповідності національного кримінального процесу вимогам ст. 5 Конвенції [6].

Висновки. Отже, на основі проведеного дослідження, яке полягало в порівнянні та аналізі норм міжнародного та національного законодавства, можна зробити висновок, що застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за вироком суду, який не

набрал законної сили не відповідає критерію «передбачуваності закону» для цілей п. 1 ст. 5 Конвенції та статтям 196, 197, 202 КПК України.

Джерела та література

1. Ахундова А. А. Типові кримінально-процесуальні правопорушення при застосуванні запобіжних заходів. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* 2012. № 2 (2). С. 282–290.
2. Договір про Європейський Союз № 994_029 від 07.02.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод № 995_004 від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Конституція України № 30 від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-УІ. *Відомості Верховної Ради України.* 2020. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
6. Чанев проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 9 січня 2015 р. за заявою № 46193/13. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a37

Пальонка В. І. – студентка II курсу

юридичного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Старко О. Л. – к. ю. н., доцент кафедри

кримінального права та процесу

ВНУ імені Лесі Українки, доцент

До питання про причини та умови злочинності неповнолітніх

Постановка проблеми. Дані офіційної статистики останніх десятиліть засвідчують суттєве зниження рівня злочинності неповнолітніх в Україні. Так, у 1995 р. було зареєстровано 41 648 злочинів, вчинених неповнолітніми, а у 2020 р. – 3708 [1]. Проте такі якісні показники, як структура злочинності неповнолітніх, коефіцієнти злочинної активності, інтенсивності злочинності неповнолітніх залишаються сталими.

Необхідною умовою розробки та удосконалення заходів протидії злочинності неповнолітніх є вивчення тих явищ та процесів, які її обумовлюють.

Мета дослідження. Визначити найбільш типові криміногенні явища і процеси, що обумовлюють злочинність неповнолітніх.

Результати дослідження. Причини злочинності – це ті явища, які її породжують. Умови це явища, котрі безпосередньо не породжу-

ють злочинності, але слугують певними обставинами, що сприяють її виникненню та існуванню [2, 77].

Основними чинниками формування злочинної поведінки, як зазначає Р. І. Благута, є неправильне моральне формування особистості в сім'ї, відсутність належного соціально-правового захисту неповнолітніх, недоліки в роботі навчальних закладів, недостатнє та несвоєчасне реагування на вчинені аморальні й протиправні дії та їх подальше попередження [3, 4].

Однією із основних причин злочинності неповнолітніх, на наш погляд, є неналежний догляд за дітьми батьків або їхня відсутність, адже родина посідає основне місце в етичному формуванні особистості неповнолітнього. Саме тут через складність та тривалість процесу виховання дітей, труднощі в забезпеченні соціального контролю в сімейно-побутовій сфері найчастіше виявляються ті негативні наслідки соціальних процесів і явищ, які багато в чому й обумовлюють соціальні відхилення, у тому числі й злочинну поведінку неповнолітнього. Сімейне неблагополуччя розглядають як один з чинників того, що найактивніше впливає на злочинність неповнолітніх.

В. Д. Воднік виділяє три основні форми криміногенного впливу дорослих членів сім'ї на духовний світ і поведінку підлітків, зокрема:

– активне залучення останніх у пияцтво, вживання наркотиків та інших одурманюючих засобів, бійки, розпуста, вчинення правопорушень;

– «пасивний» приклад безкарної антисуспільної поведінки, сприйнятий дітьми як стереотип звичної, повсякденної, нормальної поведінки;

– виштовхування дітей на вулицю, в результаті чого вони розчаровуються у батьках, відчують власний занепад та невпевненість у своїх силах [4].

Проживання в сім'ях із такою антисоціальною установкою має досить негативний вплив на підлітків, адже вони стають грубими та жорстокими, переносять свою агресію на людей, що їх оточують. У результаті сімейне неблагополуччя стає фундаментом злочинної поведінки неповнолітніх.

Серед умов злочинності неповнолітніх слід виділити недоліки у роботі навчальних закладів, невирішені проблеми шкільного навчання й виховання, особливо в системі правового виховання.

Відсутність виховання дітей в сім'ї, дитсадку та школі призводить до бродяжництва і бездоглядності, соціальної занедбаності, які,

в свою чергу, є умовами, що сприяють скоєнню неповнолітніми кримінальних правопорушень

На думку Л. Л. Тихоненко, безпритульність та бездоглядність є постійним супутником дитячої злочинності. І це зрозуміло, бо бездоглядність дітей як негативне явище характеризується не тільки відсутністю контролю за вчинками таких дітей, але й серйозними прогалинами в організації їх виховання [5, 154].

Висновки. Найбільш типовими детермінантами злочинності неповнолітніх є незадовільні умови виховання у сім'ї, недоліки у роботі освітніх установ, відсутніх потрібної кількості спортивних, громадських, навчально-виховних закладів для підлітків, пропаганда у ЗМІ та мережі Інтернет культури насильства, жорстокості.

Джерела та література

1. Офіс Генерального прокурора. Статистична інформація. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2013-2019 рр.). URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820&c=edit&_c=fo
2. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Вид. Паливода А. В., 2006. 264 с.
3. Благута Р. І. Психологічні засади профілактики делінквентності неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 16 с.
4. Погореленко І. Дитяча злочинність: причини, шляхи подолання. URL: <http://city-izyum.gov.ua/dityacha-zlochinnist-prichini-shlyakhi-pod/>
5. Тихоненко Л. Л. Проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні. *Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ.* 2012. С. 148–155.

Пеньшина С. О. – студентка V курсу
юридичного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Щирба М. Ю. – к. ю. н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права
юридичного факультету

ВНУ імені Лесі Українки

До питання застосування принципу верховенства права у «вузькому» та «широкому» значеннях

Постановка проблеми. Незважаючи на ґрунтовний науковий доробок з питання визначення принципу верховенства права, на

порядку денному все ще залишається проблема його застосування на практиці.

Мета дослідження: висвітлення актуальних проблем застосування принципу верховенства права на практиці, виходячи з його вузького та широкого значення, з подальшим їх аналізом.

Результати дослідження: Визначення принципу верховенства права було вперше запропоновано англійським вченим та політичним діячем Д. Гаррінгтоном у 1656 р. як «правління законів, а не людей». Однак, юридичне обмеження держави, під яким розуміється діяльність державних органів у правовій формі не є ключовим елементом принципу верховенства права, адже абсолютне дотримання правового акта незалежно від його змісту може призвести до ототожнення принципу верховенства права з принципом верховенства закону [5]. В свою чергу, відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Відтак, частина перша цієї статті, на нашу думку, визначає принцип законності у так званому вузькому значенні, тобто закладає основи для формування принципу законності.

Однак принцип верховенства права не повинен зводитись лише до його вузького значення. Так, широкий зміст поняття «верховенство права» було вкладено колишнім Генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном. У своїй доповіді 2004 р. він зазначає: «Поняття «верховенство права» [...] має стосунок до принципу врядування, за якого всі люди, інститути та установи, юридичні та фізичні особи, включаючи саму державу, відповідальні перед законами, які в суспільстві є оприлюдненими, застосовуються однаково до всіх і на основі яких здійснюється незалежне судочинство, та які відповідають міжнародним нормам і стандартам у ділянці прав людини. «Верховенство права» вимагає дотримання принципів ієрархічної вищості закону, рівності перед законом, відповідальності перед законом, справедливого застосування закону, поділу влади, участі у прийнятті рішень, юридичної визначеності, уникнення свавілля та процесуальної і судової прозорості» [1].

Підтримуючи думку автора, додамо, що принцип верховенства варто розглядати комплексно, враховуючи конкретні особливості його застосування на практиці. Відомо, що при виникненні прогалин у правозастосуванні, уповноважений державою орган може їх усу-

нути двома шляхами: застосуванням аналогії закону – в разі наявності норм, що регулюють подібні суспільні відносини чи аналогії права, якщо такі норми відсутні, однак можливе застосування загальних засад правового регулювання. Так, принцип верховенства права часто застосовується (при цьому у широкому його значенні) саме у другому з вищенаведених випадків. Наприклад, суд на підставі аналогії права може вивести із позитивного законодавства правило, яке не ґрунтуватиметься на ідеях справедливості, гуманізму. Таким чином, аналогія права виступить як засіб заповнення в межах позитивного права прогалин шляхом створення приписів, які не завжди матимуть правовий характер [4].

Крім того, при застосуванні принципу верховенства права, варто виходити ще й з концепції «духу закону», яку в свій час ґрунтовно дослідив Ш. Монтеск'є. Так, у праці «Про дух законів» він зазначає, що законодавець у своїй правотворчій діяльності має брати до уваги, зокрема, релігію, принципи правління, приклади минулого, мораль, звичаї, які впливають на формування загального духу [3]. Однак, враховуючи стрімку тенденцію до гуманізації законодавства можна презюмувати, що «дух закону» має враховуватись не лише при правотворенні, але й у процесі застосування норм та принципів права.

Висновки. Отже, при застосуванні принципу верховенства права, необхідно брати до уваги його вузьке та широке значення. Однак, для оптимізації судового процесу, необхідно надавати перевагу саме широкому значенню принципу верховенства права, що створить сприятливі умови для підвищення ефективності процесу захисту прав та законних інтересів учасників правовідносин в цілому.

Джерела та література

1. Аннан К. Верховенство права. Доповідь № 512/2009 від 04.04.2011. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Монтеск'є Ш. Про дух законів. URL: https://www.civisbook.ru/files/File/Monteskye_O%20dukhe.pdf
4. Підвальна М. Проблеми застосування принципу верховенства права. *Університетські наукові записки*. 2012. С. 18. URL: http://univer.km.ua/statti/pidvalna_m.z._problemy_zastosuvannya_pryntsypu_verkhovenstva_prava.pdf
5. Шемшученко Ю. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики. Київ: Юрид. думка, 2008. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1592785

Приймачук О. В. – студентка ІІ курсу
юридичного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Чубоха Н. Ф. – к. ю. н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

ВНУ імені Лесі Українки

Поняття та ознаки джерела підвищеної небезпеки

Постановка проблеми. У сучасному світі важливим залишається питання визначення поняття та ознак джерел підвищеної небезпеки, які складають загрозу для людини, навколишнього природного середовища та породжують цивільно-правову відповідальність у зв'язку з їх використанням.

Метою дослідження є дослідження «джерела підвищеної небезпеки» та його ознак.

Результати дослідження. Поняття джерела підвищеної небезпеки закріплено у ст. 1187 ЦК України, відповідно до якої під джерелом підвищеної небезпеки розуміють діяльність, пов'язану з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для осіб, які цю діяльність здійснюють, та інших осіб [6].

Чимало науковців висловлювали свої позиції щодо даного питання, зокрема О. С. Іоффе, Б. С. Антимонов, К. А. Флейшиц, Л. А. Майданник і Н. Ю. Сергєєва зазначали, що «Під джерелом підвищеної небезпеки слід розуміти речі, устаткування, що знаходяться в процесі експлуатації і створюють при цьому (тобто в процесі експлуатації) підвищену небезпеку для оточуючих, – наприклад: рухомий поїзд, працюючий верстат і всілякі інші агрегати, що діють із застосуванням механічних, електричних і інших двигунів» [3, 25]. В свою чергу М. М. Агарков зазначав: «Джерелом підвищеної небезпеки є не річ, а певна діяльність з використання відповідних речей» [7, 339].

А тому акцентувати увагу варто саме на діяльності людини по використанню зазначених об'єктів цивільного обороту.

Судова практика дає тлумачення норми 1187 ЦКУ, зокрема п. 4 Постанови Пленуму Верховного суду зазначає, що джерелом підви-

щеної небезпеки належить визнавати будь-яку діяльність, здійснення якої створює підвищену імовірність заподіяння шкоди через неможливість контролю за нею людини, а також діяльність по використанню, транспортуванню, зберіганню предметів, речовин і інших об'єктів виробничого, господарського чи іншого призначення, які мають такі ж властивості [5].

На основі порівняння визначення поняття «джерело підвищеної небезпеки» за Цивільним кодексом України та роз'яснення Верховного Суду України можна виокремити певні ознаки, які йому притаманні:

1) це певна діяльність, що здійснюється в процесі експлуатації конкретного об'єкта;

2) здійснення діяльності пов'язане з використанням, зберіганням або утриманням деяких засобів, речовин, тварин тощо;

3) діяльність створює реальну підвищену небезпеку заподіяння шкоди особі, яка цю діяльність здійснює, та іншим особам;

4) неможливість контролю людини за даними процесами діяльності суб'єкта, який її здійснює.

Висновки. Таким чином, Цивільний кодекс України закріплює поняття джерела підвищеної, а роз'яснення вищої судової інстанції його доповнює, зазначаючи при цьому особливі ознаки джерел підвищеної небезпеки, серед яких неможливість повного контролю з боку людини; наявність шкідливих властивостей; велика ймовірність завдання шкоди.

Джерела та література

1. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14#Text>
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Майданик Л. А., Сергєєва Н. Ю. Матеріальна відповідальність за пошкодження, здоров'я. *Держ. юрид. вид-во*. С. 151.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки» від 26 жовтня 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1107-2011-%D0%BF#Text>
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляну судами цивільних справ про відшкодування шкоди» № 6 від 27 березня 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92>
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

7. Цивільне право: навч. посіб. [для юрид. ін-тів]/за ред. М. М. Агаркова, Д. М. Генкіна; Всесоюз. ін-т юрид. наук НКЮ СРСР; Ін-т права АН СРСР. Москва: Юрид. вид-во НКЮ ССРСР, 1944. Т. 1. 419 с.

Приступа І. В. – студентка II курсу
юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Чубоха Н. Ф. – к. ю. н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
ВНУ імені Лесі Українки

Окремі аспекти компенсації моральної шкоди

Постановка проблеми. Проблема відшкодування моральної шкоди, як одного із видів шкоди, яка може бути заподіяна фізичній або юридичній особі існує вже багато десятиліть. «Моральна шкода» є оціночним поняттям, що зумовлює складність у визначенні розміру заподіяної моральної шкоди і її доказуванні.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу законодавства та судової практики визначити особливості підстав, порядку та розміру відшкодування (компенсації) моральної (немайнової) шкоди.

Результати дослідження. Ст. 23 ЦКУ не дає визначення моральної шкоди, а лише констатує право особи на її відшкодування, встановлює форму, якої може набувати моральна шкода, та випадки її заподіяння, зокрема: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [6]. Тобто це втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [4]. Іншими словами це психологічне напруження, розчарування та незручності, що виникли внаслідок порушення прав людини, навіть якщо вони не потягли вагомих наслідків у вигляді погіршення здоров'я, можуть свідчити

про заподіяння їй моральної шкоди [5]. При цьому суд повинен встановити чим підтверджується факт заподіяння моральних страждань, за яких обставин вони заподіяні, в якій грошовій сумі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та з чого він при цьому виходить [4]. Аналіз судової практики у справах про компенсацію моральної шкоди свідчить про те, що, визначаючи розмір відшкодування такої шкоди, суди також враховують тяжкість вимушених змін позивача у його життєвих і виробничих стосунках, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану [5]. Перевантажені справами українські судді не мають ані часу, ані бажання замість потерпілого доказувати наявність пережитих моральних страждань, а також мотивувати за потерпілого їх розмір.

О. М. Ерделевським запропоновано використовувати поняття презюмованої моральної шкоди, яке він визначає як «страждання, які повинна відчувати (тобто не може не відчувати) «середня», «нормально» реагуюча людина на вчинене щодо неї протиправне діяння. По суті презюмована моральна шкода відображає суспільну оцінку наслідків протиправного діяння» [3, 6–7]. Аналіз практики українських судів за останні роки доводить небажання застосовувати методику О. М. Ерделевського, оскільки вона не легалізована. Проте окремі суди таки розібрались і застосовують її, бо вказана методика зареєстрована Мін'юстом України 03.03.2010 р. під номером 14.1.04 в галузі «Психологічні експертизи» [1]. Вона залишається найбільш зручним і зрозумілим механізмом, своєрідним «золотим стандартом», адже ґрунтується на презумпції моральної шкоди; визначення базисного рівня розміру компенсації за страждання, спричинені заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю; розробленій шкалі співвідношень розмірів компенсації моральної шкоди; розробленій методиці, за допомогою якої можна визначити розмір компенсації та яка враховує критерії, що повинен взяти до уваги суд при вирішенні відповідного питання [2]. Але законодавством обов'язкове використання цієї формули не передбачено, а отже, судді й досі бувають не до кінця об'єктивними та присуджують компенсацію, часто виходячи з особистісних настроїв та переконань.

Висновки. З урахуванням зазначеного, вважаємо за необхідне на нормативному рівні визначити зміст поняття «моральна шкода», встановити механізм її обчислення та межі розміру. Компенсація моральної шкоди визначатиметься судом на основі оцінки таких

суспільно-етичних категорій як мораль, моральність та моральна шкода вироблених громадянським суспільством і не обов'язково у грошовому еквіваленті, який часто є «відкупом» від потерпілого та його приниженням.

Джерела та література

1. Визначення розміру моральної шкоди – методика О. Ерделевського очима неоднакової практики українських судів. URL: <http://www.legalshift.com.ua/?p=74>
2. Врегулювання розміру моральної шкоди в Україні. *Судебно-юридическая газета*. 2019. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/138961-skilki-koshtuyut-strazhdannya-otsinyuvannya-rozmiru-moralnoyi-shkodi-u-sudakh>
3. Карачевцев Я. М. Визначення розміру презюмованої моральної шкоди у світлі адаптації методики О. М. Ерделевського до законодавства України. *Право і Безпека*. 2017. № 2. С. 6–12.
4. Постанова Пленуму ВСУ від 31.03.1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>
5. Практика ВС у справах про компенсацію моральної шкоди від 18.12.2020 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Krat_V_18_12_2020.pdf
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Сімора Д. Р. – студентка II курсу
юридичного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Чубоха Н. Ф. – к. ю. н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін

ВНУ імені Лесі Українки

Правове регулювання трансплантації в Україні

Постановка проблеми. Головною проблемою трансплантації є брак відповідного анатомічного матеріалу, який науковці пов'язують зі складною моделлю отримання дозволу особи на вилучення такого матеріалу.

Метою дослідження є аналіз правового регулювання трансплантації органів й анатомічних матеріалів і дефіцит біологічного матеріалу для лікування хворих в Україні.

Результати дослідження. На основі аналізу зарубіжного законодавства в галузі трансплантології варто виділяти два головних підходи щодо вилучення донорських органів у померлих осіб. Презумпція згоди (opting out) дозволяє вилучати органи з тіла померлої особи лише в разі того, якщо вона не висловлювала прямої заборони такого вилучення за життя в порядку, встановленому законом. Презумпція незгоди (opting in), яка має місце в нашому законодавстві, передбачає отримання прижиттєвої згоди особи на трансплантацію. Здається, що ці моделі не мають нічого спільного, проте характерною особливістю для них обох є те, що наявність заборони на вилучення анатомічних матеріалів людини за життя, відповідно не дозволяє проводити таке вилучення.

Правове регулювання щодо цих підходів визначено в ЗУ «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». Для того, щоб мати уявлення про те, хто може бути донором, вважаю за потрібне дати визначення таким поняттям як «донор-труп» і «живий донор». Абзац 12 ч. 1 ст. 1 Закону передбачає, що донор-труп – це померла особа, щодо якої в установленому цим Законом порядку отримано згоду на вилучення з її тіла анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів; абзац 14 ч. 1 ст. 1 визначає, що живим донором є повнолітня дієздатна фізична особа, яка добровільно надала згоду на вилучення у неї анатомічних матеріалів для трансплантації, та у визначеному цим Законом випадку особа віком до 18 років, згоду на вилучення у якої гемопоетичних стовбурових клітин надано відповідно нею особисто та (або) її батьками або іншими законними представниками [2].

Проаналізувавши міжнародне законодавство у галузі трансплантології, акцент слід зробити на законодавстві Ради Європи, членом якої є Україна. З чого випливає те, що Україна повинна застосувати положення Резолюції (78) 29 Ради Європи щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами законодавств держав-учасниць з питань вилучення, пересадки та трансплантації матеріалів організму людини. Згадана Резолюція декларує такі питання як: 1) необхідність обов'язкової добровільної згоди від живого донора для вилучення з його тіла анатомічних матеріалів; 2) слід дотримуватися анонімності донора і реципієнта, за винятком випадків близьких особистих або родинних відносин між ними; 3) анатомічні матеріали не повинні надаватися за будь-яку винагороду; 4) ніяке вилу-

чення не повинно мати місце при наявності явних або попередніх заперечень з боку померлого, зокрема, на підставі його релігійних чи філософських переконань; 5) особистість донора не повинна бути відомою реципієнту, а особа реципієнта – родині донора [3].

Наскільки прийнятна для українського суспільства та чи інша правова концепція отримання біологічного матеріалу широко обговорюється громадськістю шляхом проведення конгресів та круглих столів на предмет прав людини у сфері трансплантації [1]. Серед результатів таких конгресів і круглих столів варто виділити Концепцію розвитку наукового напрямку «Право біоетики: правові проблеми захисту біологічної цілісності людини. Медичне право», затверджену 1 жовтня 2009 р. Вченою Радою Київського університету НАН України.

Поєднання в Україні двох презумпцій, яке визначено в Розділі IV Закону, не лише гальмує розвиток національної трансплантології, а й призводить до браку необхідної кількості донорських органів. Застосування в Україні «змішаної» моделі отримання згоди є недоцільним, оскільки вона створює ряд корупційних перешкод, ставить її в залежність від ефективного функціонування електронних реєстрів отримання та своєчасного обліку згоди на посмертне донорство, необхідність з'ясування та врахування не лише прижиттєвої волі донора-трупа, але і його родичів та членів сім'ї, інтереси яких не завжди будуть збігатися [1]. Ми поділяємо думку з Р. В. Олійником і вважаємо, що найоптимальнішою моделлю є презумпція згоди. Перш за все запровадження єдиної моделі вилучення анатомічних матеріалів значно спростить процедуру такого вилучення й операції з трансплантації біологічного матеріалу від однієї людини до іншої будуть повсякденним явищем.

Висновки. Закон став революційним переворотом для нашого суспільства, тому галузь трансплантології лише набирає обертів в Україні. Отож нам потрібно не зупинятися на початку, а в першу чергу встановити єдину, закріплену на національному рівні, юридичну та медичну модель вилучення анатомічних матеріалів в людини.

Джерела та література

1. Олійник Р. В. Цивільно-правове регулювання донорства в Україні: доповідь. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/Dopovid-_Oliynyk.pdf
2. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17 травня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>

3. Резолюція про приведення у відповідність законодавств держав-учасниць з питань вилучення, пересадки та трансплантації матеріалів організму людини № (78) 29 Прийнята Комітетом міністрів 11 травня 1978 року на 287-й нараді заступників міністрів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_071#Text

Трачук Б. М. – студент V курсу юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки

Реалізація принципу верховенства права в умовах пандемії COVID-19

Постановка проблеми. В час пандемії COVID-19, протидія якій вимагає введення жорстких обмежувальних заходів, дотримання принципу верховенства права набуває особливого значення. Стрімке поширення коронавірусної хвороби в Україні та світі стало складним випробуванням для реалізації принципу верховенства права в цілому.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей реалізації принципу верховенства права, пошуку вразливих моментів, які ставлять під загрозу реалізацію принципу верховенства права в умовах пандемії COVID-19.

Результати дослідження. Для аналізу реалізації принципу верховенства в умовах пандемії, необхідно визначити поняття та суть даного принципу. Згідно положення ч. 1 ст. 8 Конституції України в національному правовому полі визнається і діє принцип верховенства права.

Верховенство права – це панування права в суспільстві. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимізовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства [3].

У п. 41 доповіді Венеціанської комісії «Про верховенство права» зазначено, що наразі можливий консенсус щодо обов'язкових елементів поняття «верховенство права», зокрема, таких як: законність, юридична визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з

тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю, дотримання прав людини, заборона дискримінації та рівність перед законом.

Сутність реалізації та дотримання вищезазначених елементів верховенства права необхідно детально проаналізувати в умовах викликів сьогодення, одним з яких є боротьба з пандемією, протидія поширенню та мінімізація негативних наслідків коронавірусної хвороби.

Реалізація принципу законності як елементу верховенства права відіграє значну роль в умовах існування пандемії. Дотримання приписів та норм права, в тому числі і тих, що стосуються протидії коронавірусу, покладено як на органи державної влади й місцевого самоврядування, так і на всіх фізичних та юридичних осіб.

Принцип юридичної визначеності вимагає чіткості і визначеності змісту юридичних норм задля забезпечення передбачуваності правовідносин. Норми, які передбачають жорсткі обмеження та особливі правила щодо пандемії COVID-19 повинні бути юридично визначені задля їх виконання та дотримання.

Заборона свавілля в умовах пандемії передбачає здійснення владних повноважень шляхом ухвалення справедливих, обґрунтованих, раціональних, недеспотичних рішень, які відображають реалізацію принципу верховенства права. Питання застосування тих чи інших обмежень не можуть прийматися на власний розсуд. Такі обмежувальні заходи в умовах пандемії повинні відповідати законній виправданій меті та реальній суспільній необхідності.

Ще більшої актуальності в умовах пандемії набуло питання доступу до правосуддя, здійснення справедливого, незалежного та безстороннього судочинства. Реалізація цього елемента принципу верховенства права передбачає можливість кожному звернутися до суду за захистом своїх прав. Під час пандемії суди повинні забезпечити людям їхні законні права, вберегти від незаконного, несправедливого обмеження останніх шляхом прийняття відповідних рішень.

Дотримання прав людини в умовах пандемії COVID-19 є проблемним питанням, адже ряд прав та свобод людини нині є обмеженими для реалізації. Такі обмеження прав людини та втручання можливі лише у виняткових та надзвичайних ситуаціях.

Заборона дискримінації також є важливим елементом реалізації принципу верховенства права. В умовах пандемії дискримінаційні дії можуть застосовуватися до осіб, хворих на COVID-19. Завданням

правової демократичної держави є захист прав та законних інтересів таких осіб, створення недискримінаційних умов для учасників суспільного життя.

Висновки. Отже, реалізація принципу верховенства права можлива в умовах пандемії COVID-19, якщо дотримуватися всіх елементів даного принципу. Закон повинен гарантувати особам мінімальний рівень захисту, яким вони наділені відповідно до принципу верховенства права. Обмеження повинні бути дійсно виправдані і застосовуватися лише тоді, коли це дійсно необхідно, щоб не порушувати принципу верховенства права. Застосування обмежувальних заходів повинні здійснюватися відповідно до закону, не порушуючи норм моралі, традицій та враховуючи інші суттєві фактори.

Джерела та література

1. Доповідь Венеційської комісії «Про верховенство права». Страсбург, 4 квітня 2011 року. Доповідь № 512/2009. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)
2. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Шилінгов В. С. Верховенство права-основоположний принцип правової системи демократичного суспільства. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2009. 27 с.

Хом'як А. А. – студентка II курсу факультету історії, політології, національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. і. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Законодавче забезпечення України у сфері електронного документообігу

Постановка проблеми. Ефективна діяльність будь-якої установи чи організації включає в себе не лише якісно організовану роботу управлінського персоналу та трудового колективу, а й фахове налагодження документаційного забезпечення управління на високому

рівні, яке забезпечується завдяки сучасним інформаційно-комунікативним технологіям. Усі документи, які функціонують у сфері діяльності установи незалежно від форм власності, об'єднуються в єдину систему електронного документообігу, що потребує чітко визначеної та якісної законодавчої бази.

Мета дослідження: визначити та проаналізувати вітчизняну законодавчу базу, яка забезпечує і регламентує організацію роботи в системі електронного документообігу.

Результати дослідження. Електронний документообіг в Україні регулюється окремими нормативно-правовими актами. Серед них варто виділити закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» [1], «Про інформацію» [3], «Про звернення громадян» [2].

Одним з головних регуляторів автоматизованої системи електронного документообігу виступає Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», який визначає його державне регулювання та спрямовує на реалізацію єдиної державної політики електронного документообігу; забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів електронного документообігу; нормативно-правове забезпечення технології оброблення, створення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів [1]. Цей законодавчий документ встановлює організаційно-правові засади електронного документообігу та узгоджує відносини, які пов'язані з іншими нормативно-правовими актами.

Також у Законі України «Про інформацію» одним із напрямів регулювання державної інформаційної політики є «створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування» [3]. Ефективне функціонування електронного урядування забезпечується системами електронного документообігу та класифікацією інформації, яку проводить цей нормативний акт.

Закон України «Про звернення громадян» також впливає на електронний документообіг, оскільки петиція виступає електронним документом та містить його реквізити – суть звернення, зазначено прізвище, ім'я, по батькові автора (ініціатора) електронної петиції, адресу електронної пошти [2]. У ст. 23 цього закону вказаний порядок створення петиції – автор (ініціатор) заповнює спеціальну форму на офіційному веб-сайті органу, якому вона адресована, або веб-сайті громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронних петицій, та розміщує текст електронної петиції [2].

Згодом, у разі набуття петицією необхідної кількості голосів, її розглядають, лише потім ухвалюють рішення та підтримують або відхиляють. Усі ухвалені рішення також зберігаються у системі електронного документообігу.

Висновки. У дослідженні ми визначили основні нормативно-правові документи України, які забезпечують функціонування електронного документообігу в системі е-урядування. Слід зазначити, що автоматизована система роботи у сфері документаційного забезпечення має на меті якісно та об'єктивно реалізовувати прийняття певного адміністративного рішення, що забезпечить його оперативне функціонування та налагодження прозорості влади, а сучасні інформаційно-комунікативні технології є тим засобом, завдяки яким відбувається цей процес.

Джерела та література

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. Дата оновлення 07.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
2. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Дата оновлення 16.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

Horodiuk V. – II year student of Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv;
Yatsyshyn M. M. – Doctor of Law, Professor of the History and Theory of the State and Law Department of Lesya Ukrainka Volyn National University

Towards the Question About Existence of Private Military Companies in Ukraine

Formulation of the problem. Nowadays we have lots of people talking about private military companies and some of them really believe that we need them in our country. And in a fact, we have some reasons to agree with them. But what PMC is and do we need them in Ukraine today? **This is the aim** of the study of this paper.

The main research material. First of all, let's move to the question what is the private military companies (PMC)? Private military company (PMC) is independent corporation that offers military services to national governments, international organizations, and substate actors. Private military companies (PMCs) constitute an important and deeply controversial element of the privatized military industry. PMCs specialize in providing combat and protection forces. Their work ranges from running small-scale training missions to providing combat units composed of up to several hundred highly trained soldiers equipped with powerful weapons platforms, including tanks and attack helicopters.

History of PMC send us back to a group of ex-SAS British veterans in 1965 who, under the leadership of the founder of the SAS, Sir David Stirling and John Woodhouse, founded WatchGuard International (formerly with offices in Sloane Street before moving to South Audley Street in Mayfair) as a private company that could be contracted out for security and military purposes [1].

The company's first assignment was to go to Yemen to report on the state of the royalist forces when a cease-fire was declared. At the same time Stirling was cultivating his contacts in the Iranian government and exploring the chances of obtaining work in Africa. The company eventually operated in Zambia and in Sierra Leone, providing training teams and advising on security matters. Stirling also organised deals to sell British weapons and military personnel to other countries for various privatised foreign policy operations. Contracts were mainly with the Gulf States and involved weapons supply and training. The company was also linked with a failed attempt to overthrow Colonel Muammar Gaddafi from power in Libya in 1971. Woodhouse resigned as Director of Operations after a series of disagreements and Stirling himself ceased to take an active part in 1972 [1].

After that there were different operations in Somali, Iraq, Syria and other countries which had military conflicts on their territories. For us to know, we can find more than 20 PMCs in the world. Most of them are in the USA, like BlackWater or Academi and couple are all around the world, two of them are from Russia (Slavonic Corps and Wagner Group). But why different countries do not restrict these services and use them? The answer is simple. PMC usually work on sectors and complete missions without support of regular army forces, so military forces keep their soldiers safe.

As far as PMCs in Ukraine are concerned, such kinds of services like this is officially restricted in our country. We don't have special law, that can regulate PMCs activity in Ukraine. In a fact we don't have definition of a private military company in Ukrainian law, but we have mercenary, that is a serious crime in our country and people who are guilty spend 8–10 years in prison. We have a lot of people with different opinions about PMCs in Ukraine still. Some of them claim that we need to allow and create them, and then use in local military conflict all around the world. There is a part of people who affirm we need them to use only for our local conflicts, to save lives of our army soldiers. And some of them say that we can't allow PMCs to exist, because it's a criminal gangs and group of mercenaries that kill for money [2].

Conclusions. Summing all up we can claim that we have all resources to create private military companies in Ukraine. And it can give us a positive result in future, but first of all we need to change our legal system, legislation, create special law to regulate PMCs activity in our country. If we make it right, this experience will be useful for Ukrainian military forces.

Sources and literature

1. Ukrainian Private Military Company. URL: <https://www.upmc.com.ua/>
2. The Legalization of Ukrainian PMCs: Challenges and Opportunities. URL: <https://jamestown.org/program/the-legalization-of-ukrainian-pmcs-challenges-and-opportunities/>

Kovalchuk K. M. – V year student of Law Faculty of Lesya Ukrainka Volyn National University;
Yatsyshyn N. P. – Ph. D. in Pedagogics, Associate Professor of the Department of Foreign Languages for the Humanities of Lesya Ukrainka Volyn National University

The Peculiarities of Translation, Interpretation and Usage of the Term “Lawyer” in English Terminological System

Formulation of the problem. It is well-known that every field of science has it's own terminology and special vocabulary. Legal terminology is exact and technical, seeking to precisely define legally binding rights and duties. Thus, one of the things that must be of concern to us is the proper translation of legal terms.

The aim of this paper is to investigate the specific features of legal translation of the term “*Lawyer*”, to outline the distinction in the meaning, usage and correlation of terms “attorney”, “barrister” and “solicitor”, to focus on the right interpretation of legal terminology in general.

Main research material. According to the fact that the judicial systems of the United Kingdom and the United States have a complex structure which is different from the judicial system of Ukraine, translation and usage of the term “lawyer” has some special features and peculiarities.

The most common term which is widely used to determine a legal adviser in any country is *lawyer*.

The Cambridge dictionary offers us a simple meaning and interprets the word “lawyer” as a person whose profession is to conduct lawsuits for clients or to advise to legal rights and obligations in other matters [4].

In Great Britain all practicing lawyers are called *barristers* and *solicitors*. In the USA and most other countries, such distinction is not made, a lawyer is simply known as an attorney-at-law or an attorney [4].

According to the explanation of Cambridge dictionary a *barrister* is a qualified legal professional who offers expert advice while representing, advocating and defending clients in court or at a tribunal. As well as, a *solicitor* is a qualified legal practitioner who is responsible for preparing legal documents and represent people in lower courts.

It means, if a person wants legal advice and help in writing letters, negotiating a resolution or preparing documents for Court, she needs a solicitor but if she wants to do all that yourself and just want someone for a High Court then a barrister is probably the right choice.

The basic difference between *barrister and solicitor* is that a *barrister* mainly defends people in court and a *solicitor* mainly performs legal work outside court.

As it was mentioned earlier, in the USA to get a legal advice or help in preparing legal documents people can reach out to the attorney.

The word *attorney* has French origins, and means a person acting for another as an agent or deputy [1].

Generally speaking, *an attorney, or attorney-at-law*, is a person who is a member of the legal profession. An attorney is qualified and licensed to represent a client in court. By most definitions, an attorney may act on the client’s behalf and plead or defend a case in legal proceedings [3].

Moreover, a familiar word “advocate” is also frequently mentioned in English, but it is used only in Scotland and describes a lawyer who represents the client in court. It is important to note that, in Scotland the head of the systems for the prosecution of crime and investigation of

deaths is called as a *Lord Advocate*. All prosecutions on indictment run in the *Lord Advocate's* name [3].

Such meaning is completely different from its Ukrainian equivalent. As a result, wrong interpretation of this word can lead to misunderstandings and cause a confusion between speakers. The main task of the interpreter is to transfer the entire message of the source text, taking into the account a wide disparity in the meaning of this terms in both languages and to express the sense in the target language as correctly as possible.

Conclusion. Summarizing, we can make a conclusion that, any kind of translation has to meet the principal requirements of adequacy, accuracy and completeness. The term, *lawyer* has a lot of equivalents, thus to communicate effectively with others in English about specific legal concepts and ideas it is crucial for legal translators and interpreters to have a profound knowledge of the legal terminology and be able to make an appropriate distinction between such terms as lawyer, an attorney, a barrister, etc.

All these aspects are very important to get deep knowledge of legal language and proficiency in English legal terminology which are the main factors providing the effective intercultural communication of legal professionals in the process of international cooperation.

Sources and literature

1. Harvey M. What's so Special about Legal Translation. 2002. № 47. C. 177–17.
2. Mustafioeva N. The specificity of the translation of legal texts. № 3.
3. Gillian D. B., Sally R. Professional English in use. 2007. 128 c.
4. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/barrister>

Kurtseba N. – IV year student of the Faculty of Law Lesya Ukrainka Volyn National University;
Yatsyshyn N. P. – Ph. D. in Pedagogics,
 Associate Professor of the Department of Foreign Languages for the Humanities of Lesya Ukrainka Volyn National University

Legal Aspects of Security, Scale and Significance of International Air Transport Over the Last Years

Formulation of the problem. Aviation is a type of transportation that greatly simplifies people's lives. We could buy tickets at any time and in a

very short time we could get anywhere in the world. The same with goods, because we have the opportunity to receive goods from abroad in shorter terms. It seems that this is an extremely profitable and safe transport, but this is not always the case. There are situations in the world that destabilize aviation.

The aim of the study. In the theses we aim to show how the security of aviation, air transportation is being developed and find out what factors affect air carriers.

The main research material. Undoubtedly, the history of aviation could be dated back to the ancient times when the first prototypes of an aircraft were created in the masterminds' imagination. However, it was not until the Wright brothers who managed to build and experiment with the world's first vehicle heavier than air. In 1919 the first ever regular international passenger air service took place between Paris and Berlin, operated by the Air Transport & Travel Ltd (AT&T). On December 20th 1957 the first successful commercial passenger jetliner in the aviation's history, Boeing 707, made its first flight to start commercial service nearly one year later. Since 2002 the European Commission has established common rules in the field of civil aviation security aimed at protecting persons and goods from unlawful interference with civil aircraft.

Many more milestones like the ones mentioned before marked the development of the international air transport, however, we would like to focus on the more recent events, which would be to show the growing scale and the security significance of the air travel and transportation over the last few years, starting from the 9/11 terrorist attacks. The terroristic acts of September 11th 2001 have revolutionized how we perceive the importance of security, not only at the airports, but also how to prevent other cases of hijacking commercial airliners. As an aftermath of these fatal events, *exempli gratia*, the International Civil Aviation Organisation (ICAO) has implemented a new anti-terrorist instrument, the Beijing Convention, replacing the Montreal Convention. From the practical side, the cockpit doors were made stronger to prevent terrorist gaining acces [2].

Back in the days, the year 2001 was deemed «the worst in the history of air transport» by International Air Transport Association (IATA) providing the annual World Air Transport Statistics (WATS) [1]. However, 2010 happened to be similarly unfortunate due to the mass-disruptions after the eruption of the Icelandic volcano, Eyjafjallajökull.

Nevertheless, next years, starting from 2012, have brought hope and optimistic prognosis – nearly every year has broken a record in terms of

safety performance, increase of passenger demand, establishing new routes, record load factors.

Due to many factors, the 2019 was not as successful as the previous years, “slowing economic growth, trade wars, geopolitical tensions and social unrest, plus continuing uncertainty over Brexit all came together to create a tougher than anticipated business environment for airlines” [3].

The COVID-19 pandemic has significantly affected aviation – since February 2020, and especially in the spring, airlines have significantly reduced the number of flights or stopped flights altogether. Due to government decisions to quarantine, close air travel, and ban or restrict entry, [1] the pandemic crisis has been the deepest for aviation since World War II. In April 2020, the number of flights (compared to April 2019) in the world fell by 80 % [4], and in Europe – by 90 % [4]. In mid-April, the International Air Transport Association (IATA) published a forecast of total airline losses of \$ 314 billion, ie a 55 % drop in turnover compared to 2019.

Conclusions. Summarising the statistics, the aviation in the first two decades of 21st century had many ups and downs, with undoubted increase in terms of the number of international air transport passengers. Only between 1998 and 2008, “worldwide passenger traffic grew from approximately 1,5 billion to nearly 2,3 billion passengers.” As of 2018, that was already 4,3 billion, according to the ICAO’s preliminary compilation of annual global statistics¹ and the number is still growing.

While discussing the scale of the international air transport, one should not ignore how much of a significant role this industry has played in the last two decades. It not only contributes to the economic growth and development but also connects nearly all of the parts of the world. As the World Bank emphasizes, “it helps generate trade, promote tourism, and create employment opportunities”, not to mention providing the conflict and disasters areas with the humanitarian aid.

The next decade is expected to be equally challenging as the previous years, however, with annual records in terms of safety, demand and new routes, the industry seems to be very optimistic about the future, at least it seemed to be until the mass-groundings of Boeing 737 MAX, the worldwide debate on making aviation greener and of course, the outbreak of the COVID-19. However, it should not be forgotten that calculating the scale of the international transport every year as well as making prognosis basing on the available data, depends on many different factors which mostly cannot be foreseen by any type of advanced computer simulation. According to the data from October 2018, IATA predicts that we could

expect up to 8,2 billion air travellers in 2037 [5], with China, United States and India being the biggest air passenger markets. I am thrilled to find out whether these prognoses will come true in the future.

Sources and literature

1. IATA International Traffic Statistics: October 2003, 5 December 2003. URL: <https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2003-12-05-01/>
2. Who, What, Why: How are cockpit doors locked? Tom de Castella. URL: <https://www.bbc.com/news/blogs-magazine-monitor-32070528>
3. After Challenging Year, Improvement Expected for 2020, 11 December 2019. URL: <https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2019-12-11-01/>
4. BRIEF: Air Transport. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/transport/brief/airtransport>
5. IATA Forecast Predicts 8.2 billion Air Travelers in 2037, 24 October 2018. URL: <https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2018-10-24-02/>

Kykhtiuk A. R. – IV year student of the Faculty of Law of Lesya Ukrainka Volyn National University;

Yatsyshyn N. P. – Ph. D. in Pedagogics, Associate Professor of the Department of Foreign Languages for the Humanities of Lesya Ukrainka Volyn National University

The Legal Nature of a Labour Contract and a Civil Labour Contract in the Exercise of the Right to Work in Ukraine

Formulation of the problem. One of the consequences of changes in the structure of the labour market, the organization of labour and the ineffective application of the law is the proliferation of the category of workers who are in fact employees but are not protected under labour relations through civil contracts related to work. In such circumstances, the question of the differences between the employment contract and civil law contract remains relevant employment contracts.

The aim of the study is to examine the legal nature of labour and civil contracts in the exercise of the right to labor.

The topicality of this article is that any agreements require the signature (conclusio) of a civil contract, so the relevance of this issue does not disappear and are still relevant in nowadays.

The main research material. According to the art. 43, paragraph 1 of the Constitution of Ukraine, everyone has the right to work, which includes the opportunity to earn his living by work which he freely chooses or to which he freely chooses art. 43, of the Constitution of Ukraine Pursuant to art. 23, paragraph 1, of the Universal Declaration of Human Rights, which states that everyone has the right to work and to free choice of employment, to just and favourable conditions of work and to protection against unemployment. Workers exercise the right to work through labour Contract of employment with an enterprise, institution, organization or individual [1, 23].

But this is not the only form of realization of the right to work. Work may also be performed according civil legal contract.

Some scholars consider the employment contract as a kind of civil contract. This is due to the fact that the employment contract has certain features that are also inherent in the civil contract.

Thus, the legal definition of an employment contract implies that it is always bilateral and reciprocal (art. 21 of the Labour Code).

The parties are the employer and the employee, who are bound by the mutual rights and obligations. With regard to retaliation or gratuity, the the performance by the employee of a function under an employment contract with the position of civil law is its material provision to the employer, which entails the reciprocal obligatory property provision of services. The employer's side by paying the worker wages for the work done, the product produced or the worker worked time [2].

But a labour contract and a civil contract have certain differences. In particular, the subject of the employment contract is the performance by the employee of certain work determined by the agreement of the parties to the employment contract functions.

The employee undertakes to perform a certain job or hold a certain position in the organization, and the employer undertakes to provide him with this work, to provide means of production, equipment, mechanisms, etc., to give specific tasks.

The employer has the right to instruct an employee to perform any task within work stipulated by the employment contract.

At the same time, the subject of a civil employment contract is a materialized product of labor or one-time tasks. That is the subject of such an agreement: the end result of the work (construction of the building, prepared accounting, etc.).

The employment contract is concluded for an indefinite period term, and may also contain a certain term (art. 23 of the Labor Code) and terminated on the grounds specified by law. While civil – a legal employment contract is concluded for the performance of a certain works and are exhausted by the performed work (service, production) [3, 125].

There is also a difference in the subjective composition of these species agreements. The employment contract must be performed only by a person. This is due to the subject of the employment contract, ie it is a realization human ability to work, it is clear that this property of labor contract can be implemented only by the person himself, and entrust the realization of one's own ability to work for another person does not may. And in a civil law contract, the party may not be only a person, but also a legal person.

These types of contracts also differ in order conclusion, changes and termination. Civil law contracts are concluded by agreement of the parties, in compliance with the principles of voluntariness and equality of arms and shall cease to have effect on the grounds specified there in civil law. And the conclusion, change and termination of the employment contract is regulated by the norms of the labor legislation. The employer is obliged to conclude an employment contract with certain categories of persons. Termination of the employment contract occurs on the grounds and in the manner prescribed by law.

Conclusions. Thus, the employment contract was and remains in modern socio-economic conditions as the main form of realization of the right to work. In addition to the employment contract, the right to work is realized by a civil law contract. Having analyzed a civil law contract and an employment contract, we can claim this difference.

The main difference between an employment contract and a civil contract is its deep social nature, which allows us to consider it as a means of ensuring the labor rights and interests of employees, to extend to employees the guarantees provided by the current labor legislation.

Sources and literature

1. Sloma V. M. Employment contract as a basis for labor. *Science and Practice*. 2010. № 8. P. 22–26.
2. Scientific and practical commentary. URL: <http://radnuk.info>
3. Trumpet V. I. Legal nature of the employment contract in a market economy. *Rule of law*. 2015. № 19. P. 123–128.
4. Rymar I. A. Legal nature of the employment contract as the main basis for the emergence of individual labor relations. *Scientific Herald*. 2004. № 9. P. 153–155.

Yatsyshyn O. – II year student of Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv;
Yatsyshyn M. M. – Doctor of Law, Professor of the History and Theory of the State and Law Department of Lesya Ukrainka Volyn National University

Features of the Subject of a Crime in the form of Animal Cruelty

Formulation of the problem. In the modern world, the problem of animal cruelty has become quite important, because it is contrary to human values, social consciousness and generates violence among children and young people. The international community is trying to tackle this problem in every possible way, in particular through legislative initiative. There is not only administrative but also criminal liability for animal cruelty.

The study addresses the subject of a crime in the form of animal cruelty, which is for today quite common and refers to crimes against morality. Therefore, determining the features of its subject is relevant and necessary for the proper qualification of the action. National legislation which defines the subject of the crime and gives its characteristic **is aimed** to be investigated

The main research material. The presence of corpus delicti and all its components relevant to the committed act is essential for the proper act qualification and a just punishment for its commission.

In this paper, we propose to take into account the subject of the animal cruelty crime and to investigate it in detail, because the subject of the crime is specific and plays an important role in the qualification of the crime. It is generally accepted that a subject of the crime are things of the material world in connection with which the crime was committed [3, 5]. The subject is not present in all crimes, but those crimes which have their subject are called substantive crimes. The crime under art. 299 of Ukrainian Criminal Code “Cruelty to animals” is also a substantive crime. In this crime, current legislation defines the subject as a mandatory feature. Thus, such a criminal law order performs the function of protecting animals from ill-treatment as a component of social morality existence [1]. It should be noted that there will be no corpus delicti without a clear delineation of the subject of the crime provided for art. 299 Ukrainian Criminal Code, because there is no object of the crime and qualification of the committed act without the subject of the crime.

The list of animals that may be the subject of ill-treatment cannot be determined unequivocally, because the law on criminal liability does not determine neither species nor any other signs of animals. In the disposition of the above article of the current Ukrainian Criminal Code, it is determined that the subject of the crime are animals belonging to vertebrates. Vertebrates, in turn, are capable of moving and experiencing living organisms that have a backbone formed by a chain of bones or cartilage that runs along the back and contains the spinal cord. Article 3 of Ukrainian legislation “About the animal world” of 13 December 2001 interprets more broadly the concepts of vertebrates and includes fish, amphibians, reptiles, birds, mammals and others.

Ukrainian legislation “About animals protection from cruelty” of February 21, 2006 proposes to define the term “animals” as biological objects belonging to fauna. Herewith, it does not matter whether such animals are owned by the guilty or it’s any other animals. Also, regarding quantitative aspect in the “animal” concept, the CC refers to the subject of this crime in the plural: “cruelty to animals”, it may be of practical importance in qualifying the action, if you use a literal interpretation of the norm. However, taking into account judicial practice experience, it can be noted that when applying art. 299 of Ukrainian Criminal Code, the fact that the subject may be not one animal, and several are not taken into account. Accordingly, it should be emphasized that in order to qualify the action under art. 299 of Ukrainian Criminal Code it does not matter the number of animals that are ill-treated.

Conclusions. Summarizing, it should be noted that the position in Ukrainian criminal legislation on the subject of the corpus delicti under art. 299 of Ukrainian Criminal Code is debatable and therefore requires detailed research and clarification. This applies, in particular, to vertebrates that are the object of consumption, involved in the production and labor process and as a result of this acquired goods quality.

Sources and literature

1. Vereshha R. V. Criminal liability for animal cruelty (comparative legal aspect). *Bulletin of the Academy of Advocates of Ukraine*. 2014. Vol. 11. No. 1. P. 53–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2014_11_1_9
2. Golovko I. A. Criminal liability for animal cruelty: Dis. Cand. lawyer. Sciences: 12.00.08. Kyiv, 2010. 200 p.
3. Korzhansky M. I. Object and subject of crime: lecture. Kyiv: NAASU, 1997. 112 p.

Котик І. В. – студентка III курсу факультету психології та соціології
ВНУ імені Лесі Українки;

Кульчицька А. В. – к. психол. н., доцент
кафедри педагогічної та вікової психології
ВНУ імені Лесі Українки

Емоційний інтелект як чинник успіху в життєдіяльності особистості

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, успіх займає одне з провідних місць в рейтингу життєвих цінностей, як окремої людини, так і суспільства в цілому. Тому цілком закономірно, що цей феномен та чинники, що пов'язані з ним привертає до себе значну увагу з боку соціально-психологічних наук. Одним із таких чинників, на думку науковців є емоційний інтелект особистості. Незважаючи на значущість даної тематики та підвищений інтерес, цілісних досліджень, які системно вивчали це явище, бракує і досі. Тому вважаємо дану тему актуальною.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз сучасних досліджень емоційного інтелекту в контексті досягнення успіху.

Результати дослідження. В наукових колах, точаться дискусії, щодо найточнішого визначення феномену успіху. Серед численних тлумачень в психологічній літературі, найчастіше зустрічається наступне: «...успіх – це постійне здійснення тих цілей, що людина ставить перед собою і які винятково важливі для неї. Це не тільки результат, але й процес руху шляхом його досягнення. Це розвиток можливостей людини, розкриття її потенціалу» [1]. В контексті розкриття поняття успіху у психологічній літературі, особливу звертаємо увагу на чинники його формування та досягнення.

Так G. J. Boyle, G. Matthews, D. H. Saklofske у своїх працях поруч із стійкими рисами особистості виокремлюють так звані нові динамічні контекстуальні ознаки особистісної ідентичності:

- емоційний інтелект;
- система позитивних чеснот і так званих «сил характеру»;
- впевненість в суб'єктивній ефективності [2].

Такі наукові розробки сприяють суттєвому розширенню уявлення про особистісні чинники, що можуть потенційно, впливати на успішність життєдіяльності людини.

Наразі серед числених досліджень, з даної проблематики, найбільш цікавою, на наш погляд, хоч і недостатньо вивченою виявилася теорія емоційного інтелекту. Це поняття вперше з'явилося в 1960 р. в роботах Майкла Белдока. Але сама ідея щільно засіла в головах людей після виходу науково-популярної книги «Емоційний інтелект: чому він значить більше, ніж IQ», авторство якої відведено Деніелу Гоулману – журналісту з *New York Times*. Книга вийшла в середині 90-х років минулого століття, але до сих пір є однією з найбільш актуальних у сфері особистої ефективності. Гоулмен виділяє чотири складових емоційного інтелекту: самоконтроль, самосвідомість, емпатія та навички відносин [3].

Серйозну наукову розробку теорія емоційного інтелекту отримала в 90-х рр. ХХ ст. в роботах американських вчених: Дж. Майєра, Д. Карузо та П. Селовея («Емоційний інтелект керівника: як розвивати й використовувати чотири базові навички емоційного лідерства»). Вони розділили емоційний інтелект на 4 складові:

- вміння визначати свої і чужі емоції, знаходити відмінності між ними;
- вміння задіяти весь потенціал емоцій для вирішення конкретних завдань;
- здатність усвідомлювати кожну емоцію і розуміти, як вона виникає;
- вміння контролювати свої емоції і керувати ними [4].

Існує і ряд інших праць присвячених емоційного інтелекту, серед яких хотілося б виділити наступні: Сьюзен Девід – «Емоційна спритність. Як почати радіти змінам і отримувати задоволення від роботи та життя», Тревіс Бредбері та Джин Грівз (Travis Bradberry & Jean Greaves) – «Emotional Intelligence 2.0», Донні Ебенштейн (Donny Ebenstein) – «I Hear You: Repair Communication Breakdowns, Negotiate Successfully, And Build Consensus... In Three Simple Steps».

Для яскравішої ілюстрації того, що емоційний інтелект був чинником успіху, можна навести цікаві факти з історії життя відомих

людей. Наприклад, посередні результати тесту на інтелект не завадили Джорджу Бушу і Баракі Обамі стати президентами США, адже загально відомий той факт, що обидва президенти були емоційно грамотними людьми [5].

Менеджери з продажу компанії L'oreal, відібрані за допомогою EQ-тестування продають в рік на 91 370 доларів більше, ніж їх колеги, найняті за іншою системою [5].

Висновки. Таким чином, на підставі теоретичного аналізу доходимо висновку, що емоційний інтелект є одним із чинників успішної життєдіяльності особистості. Дана проблема є актуальною в умовах сьогодення та потребує подальшого вивчення. Тому перспективи подальших досліджень вбачаємо в подальшому теоретичному та емпіричному вивченні феномену емоційного інтелекту та його зв'язку з успіхом у професійній діяльності та повсякденному житті.

Джерела та література

1. Романовський О. Г., Михайличенко В. Є. Філософія досягнення успіху. Харків: НТУ «ХП», 2003. 696 с.
2. Четверик-Бурчак А. Г. Емоційний інтелект як чинник успішності вирішення головних життєвих завдань. *Психолінгвістика*. 2013. Вип. 14. С. 163–184.
3. Goleman D. Why it can matter more than IQ. New York: Bantam Books, 1995. 352 p.
4. Salovey P., Mayer J. D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. 1990. № 9. P. 185–211.
5. Емоційний інтелект: чому EQ важливіше, ніж IQ. URL: <http://leolebook.blogspot.com/2014/08/eq-iq.html>

Ляшко Л. М. – студентка III курсу факультету психології та соціології
ВНУ імені Лесі Українки;
Коструба Н. С. – к. психол. н., ст. викл.
кафедри загальної і соціальної психології
та соціології ВНУ імені Лесі Українки

Вплив сім'ї на психологічний розвиток дитини у підлітковому віці

Постановка проблеми. Виховання дітей починається в сім'ї, де закладаються основи фізичного, інтелектуального й морального

розвитку дитини, формуються громадянські почуття, світогляд, естетичні смаки. Визначальним для дитини стає особистий приклад батьків. Саме сім'я здійснює вирішальний орієнтаційний вплив на формування особистості: становлення характеру, формування ціннісних орієнтацій, провідних пріоритетів, соціальної зрілості. Особливо актуальним це є для підлітків, адже саме в підлітковому віці батьківське ставлення набуває вирішального значення для становлення і закріплення образу «Я», відбувається активний пошук свого місця в суспільстві, який головним чином залежить від оточення, а саме сім'ї [2, 163–164; 3]. Напрямом психологічного аналізу є також стиль сімейного виховання, який у психології прийнято визначати як своєрідне поєднання батьками соціальних вимог (очікувань) і контролюючих санкцій у своїх ставленнях до дитини [1].

Основні теоретичні, методологічні та наукові напрями проблеми виховання дитини в сім'ї відображені в працях багатьох класиків педагогіки та психології, зокрема Л. Виготського, Я. Коменського, Г. Костюка, П. Лесгафта, Д. Локка, А. Макаренка, І. Песталоцці, М. Пирогова, В. Сухомлинського, К. Ушинського, С. Шацького та ін. Особливості впливу сімейних відносин на психологічний розвиток у підлітковому віці досліджували такі вчені, як Р. М. Капралова і А. А. Ушатіков [1, 19]. Однак недостатньо розробленою, а тому і актуальною, залишається проблема взаємин батьків і дітей у підлітковому віці.

Мета дослідження – експериментально дослідити взаємозв'язок стилю виховання в сім'ї та рівень навчальних досягнень дитини.

Результати дослідження. Дослідження було проведено в Луцькій ЗОШ І–ІІ ступенів № 11 – колегіуму серед батьків і учнів 10–11-х класів – 34 сім'ї. Пропонувалося пройти анкетування для діагностики «Стиль сімейного виховання» та рівень навчальних досягнень дитиною.

Аналіз результатів дозволив виявити, що 5,8 % батьків виховують поблажливим стилем виховання, що характеризується емоційним теплом та небажанням впроваджувати різні правила. У 2,9 % опитаних усунутий стиль виховання, що свідчить про відсутність педагогічних навичок і бажання виховувати дитину. Для 2,9 % характерний владний стиль виховання, який можна описати як метод «батого і пряника», тобто високий рівень контролю, низький рівень підтримки й заохочення. Найбільше опитаних, а саме 88,4 % використовують

спрямовуючий стиль виховання, що передбачає високий рівень контролю та підтримки.

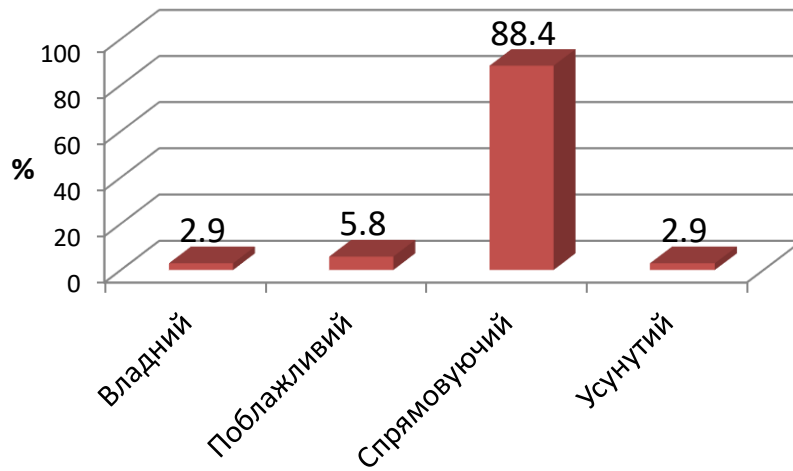

Рис. 1. Результати по стилях виховання у відсотках

Для реалізації мети дослідження, ми проаналізували рівень навчальних досягнень підлітків та співставили його із стилем батьківського виховання. Результати такого аналізу продемонстровано у табл. 1.

Таблиця 1

Рівень навчальних досягнень підлітків залежно від стилю виховання

Стиль виховання	Рівень навчальних досягнень, %			
	високий	достатній	середній	низький
Спрямовуючий	8,8	58,8	18,9	–
Усунутий	–	–	–	2,9
Поблажливий	–	–	–	5,9
Владний стиль	–	–	–	2,9

При співставленні отриманих результатів, ми виявили, що при поблажливому та усунутому стилі виховання (3 сім'ї) – рівень навчальних досягнень є низьким. При владному стилі виховання (1 сім'я) – рівень навчальних досягнень низький. При спрямовуючому стилі виховання (30 сімей), виявлено найвищі показники рівня навчальних досягнень – високий у 8,8 % учнів, достатній – у 58,8 % і середній – у 18,9 % опитуваних.

Висновки. Отже, сім'я є найважливішим інститутом соціалізації особистості, де дитина отримує перший досвід соціальної взаємодії. На основі результатів проведеного нами дослідження ми виявили, що стиль виховання впливає на рівень навчальних досягнень учнів. Оптимальним для практики сімейного виховання можна вважати

спрямовуючий стиль виховання, при якому відбувається гармонійний психологічний розвиток дитини.

Джерела та література

1. Сімейне виховання: короткий словник/уклад.: І. В. Гребенников, Л. В. Новініков. Москва: Політвидав, 1990. 319 с.
2. Фельдштейн Д. І. Формування особистості дитини в підлітковому віці. Душанбе: Доніш, 1973. 256 с.
3. Психология подростка. Полное руководство/под ред. А. А. Реана. Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. 512 с.

Маковський А. О. – ад'юнкт відділення ад'юнктури і докторантури НАДПСУ імені Богдана Хмельницького;

Матеюк О. А. – д. психол. н., професор кафедри психології та соціального забезпечення ДУ «Житомирська політехніка»

Душпастирська діяльність військових капеланів як засіб психологічного супроводу прикордонників

Постановка проблеми. Роль та значення психологічного супроводу кожного виду людської діяльності визначаються найважливішою функцією психологічної науки – слугувати потребам людей. Так як персонал Державної прикордонної служби України виконує свої обов'язки в особливих (екстремальних) бойових умовах професійної діяльності, це, в свою чергу, відображається на його психічному здоров'ї.

Мета дослідження. З метою опрацювання нових підходів до збереження психічного здоров'я прикордонників, а також, керуючись вимогами «Стратегії воєнної безпеки України», що була затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021, де зазначено, що «...Всеохоплююча оборона України – це комплекс заходів, основний зміст яких полягає у: ... використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо)» [1], ми вважаємо за необхідне активно

залучати військових капеланів до процесу психологічного супроводу прикордонників.

Результати дослідження. Українські науковці зазначають, що «психологічний супровід виконання службово-бойових завдань – це комплекс заходів з підтримання оптимального стану психологічного здоров'я військовослужбовців під час виконання ними службово-бойових завдань шляхом формування їх психологічної стійкості до впливу стресових чинників, психологічної готовності до виконання завдань за призначенням та запобігання виникненню негативних психічних станів» [2, 14].

Враховуючи, що духовенство завжди користувалось великим рівнем довіри серед українського суспільства, а бойові дії, що тривають вже сьомий рік, детермінували підвищення рівня релігійної свідомості у військовому середовищі, ми вважаємо актуальним розробку перспективних алгоритмів дій та моделей взаємодії військових капеланів і психологів, з метою мінімізації бойових та післябойових психологічних травм серед прикордонників. Душпастирство військових капеланів, як засіб психологічного супроводу прикордонників, може знаходити своє відображення у таких формах як: психологічні лекторії, психологічні інформування, психопросвітницькі та психогігієнічні заходи, участь у психологічній реабілітації та декомпресії прикордонників.

Висновки. Отже, враховуючи досвід зарубіжних країн та напрацювання вітчизняних науковців-психологів вважаємо за необхідне продовжити роботу щодо дослідження питання залучення військових капеланів до психологічного супроводу прикордонників. Успішне вирішення зазначеної проблеми сприятиме виконанню затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року № 475-р Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які приймали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримуванні збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення на період до 2022 року [3].

Джерела та література

1. Про Стратегію воєнної безпеки України: указ Президента України від 29 березня 2021 р. № 121/2021 Дата оновлення: 26.03.2021. URL <https://cutt.ly/rseo5U3> (дата звернення: 30.03.2020).

2. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення: метод. посіб./О. М. Кокур, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська, В. В. Остапчук. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.
3. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року: розпорядження КМУ від 12 липня 2017 р. № 475-р. Дата оновлення: 19.09.2018. URL: <https://cutt.ly/icerjрO> (дата звернення: 30.03.2021).

Пархомович Ю. А. – студентка IV курсу факультету психології та соціології ВНУ імені Лесі Українки;
Коструба Н. С. – к. психол. н., ст. викл. кафедри загальної і соціальної психології та соціології ВНУ імені Лесі Українки

Порівняння ціннісних орієнтацій представників різних вікових категорій

Постановка проблеми. Одним з головних чинників формування структури особистості є її ціннісні орієнтації. Вони зумовлюють спосіб життєдіяльності індивіда, його взаємодію з іншими людьми, а також діяльність у суспільстві та вплив на соціальні зміни і процеси. Проблема визначення сутності, значущості цінності турбує людство з моменту усвідомлення відокремлення себе від навколишнього середовища, та водночас безперервного, нерозривного зв'язку з ним. Цінності людини стабільні в часі та не зазнають різких змін під впливом незначних ситуацій [2, 2].

Дослідження ціннісних орієнтацій в соціології привертало увагу багатьох авторів. Про це писали ще Ф. Знанецький, У. Томас, Г. Спенсер, М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс. Вивчають цю проблему й сучасні науковці, зокрема О. Ручка, М. Титма, О. Здравомислов, В. Оссовський, І. Мигович, О. Балакірева та ін. [3, 86]. Окремі аспекти порівняльного аналізу української молоді з молоддю інших європей-

ських країн на матеріалі міжнародних соціальних досліджень здійснили російські соціологи М. Руднєв і В. Магун [4, 32].

Сьогодні ми живемо у динамічному суспільстві, що проходить етап трансформації та глобалізації. Незаперечним є те, що важливо оцінювати, наскільки ціннісні орієнтації та тенденції їх трансформації відповідають напрямам та перспективам соціально-економічного розвитку України, ідеям розбудови демократії, правової, соціальної та незалежної держави [1, 5]. Саме молодь можна назвати «двигуном» суспільного прогресу, тому надзвичайно важливим аспектом є формування системи цінностей.

Дослідження ціннісних орієнтацій молоді України дозволяють визначити ступінь її адаптації до нових соціальних умов й встановлюють «ціннісний фундамент» майбутнього українського суспільства [4, 32]. Саме це зумовлює **мету дослідження** – порівняння ціннісних пріоритетів у представників сучасної молоді та старшого покоління. Для цього було проведено пілотажне дослідження. Вибірку склали 22 респонденти, віком від 18 до 58, середній вік – 32,2. Серед учасників опитування було: 6 – чоловіків, 16 – жінок; одружених – 6, неодружених – 16. Для реалізації цілей дослідження ми поділили вибірку на молодше (11 респондентів – 18–25 років) та старше покоління (11 респондентів – 26–58 років). Дослідження було проведене за допомогою методики М. Рокича «Ціннісні орієнтації». Для статистичного опрацювання результатів був використаний коефіцієнт t-критерія Стьюдента.

Результати дослідження. У результаті проведеного дослідження ми виявили, що для всіх досліджуваних серед термінальних цінностей на першому місці є здоров'я, а також респонденти виділяють любов та цікаву роботу, як одні з головних. Серед інструментальних цінностей важливими було визначено: відповідальність, вихованість, чесність. Найбільші відмінності у двох вікових категоріях були виявлені у таких термінальних цінностях: життєва мудрість, суспільне визнання, щасливе сімейне життя (є більш важливими для старшого покоління), наявність гарних та вірних друзів (для молоді). Серед інструментальних значна різниця була помічена у таких цінностях: самоконтроль, широта поглядів (є більш значними для молоді) та високі запити до життя (для старшого покоління). Також було здійснено порівняння значущості цінностей за середнім значенням. Використавши t-критерій Стьюдента, статистично достовірних відмінностей

виявлено не було. Критичне значення для зазначеної вибірки ($t = 2,09$; $p < 0,05$). Така ситуація може бути пов'язана із недостатньою кількістю вибірки. Результати у табл. 1.

Таблиця 1

Відмінності у ціннісних орієнтаціях молоді та старшого покоління за середніми значеннями

Цінності	Молодь	Старше покоління	t-критерій Стьюдента
Особистісні	87,36	84,09	0,42
Суспільні	131,55	138,55	-1,18
Професійні	109,90	114,45	-0,63
Самоствердження	111,36	105,72	1,38
Спілкування	124,55	123,27	0,25
Справи	104,09	108,09	-0,64
Індивідуалістські	109,63	104,81	1,13
Конформістські	97,361	101,72	-0,92
Альтруїстичні	133	130,55	0,42

Проте, здійснений аналіз дає можливість зафіксувати групи цінностей, де відмінності наближуються до статистично значимих. Так, найбільші відмінності виявлені у суспільних цінностях (є більш значимі для старшого покоління, ніж для молоді; $t = -1,18$), а також у цінностях самоствердження та індивідуалістських (є більш визначальними для молоді $t = 1,38$ та $t = 1,13$). Майже не відрізняються у двох поколінь цінності особистісні ($t = 0,42$) і спілкування ($t = 0,25$).

Висновки. Отже здійснене дослідження порівняння ціннісних орієнтацій представників різних вікових категорій дозволило виявити певні відмінності. Для молоді більш значимими є індивідуалістські цінності та самоствердження, для старшого покоління – суспільні цінності. Подальші дослідження будуть спрямовані на поглиблене вивчення ціннісних орієнтацій шляхом збільшення вибірки дослідження.

Джерела та література

1. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні/А. Акуленко та ін. *Український центр європейської політики*. Київ, 2020. С. 1–216.
2. Васильченко О., Нагорняк К. Формула поколінь: цінності та мотиви сучасних генерацій. *Academy DTEK та grc.ua/grc*. 2019. С. 1–47.
3. Левковська Л. Динаміка ціннісних орієнтацій молоді. *Політичний менеджмент*. 2006. № 1. С. 85–93.
4. Святненко С. В., Виноградов О. Г. Ціннісні орієнтації української молоді: порівняльний аналіз. *Наукові записки. Т. 149. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2013. С. 32–36.

Полікарчик С. – студентка IV курсу факультету психології та соціології ВНУ імені Лесі Українки;

Коструба Н. С. – к. психол. н., ст. викл. кафедри загальної і соціальної психології та соціології ВНУ імені Лесі Українки

Психологічний аналіз булінгу в підлітковому віці

Постановка проблеми. Протягом багатьох років привертає увагу проблема насильства і агресії серед підлітків. Масштаб цих явищ не перестає дивувати. Британські вчені дали цьому явищу визначення «булінг». На жаль, у XXI ст. це явище набуло особливої актуальності.

Перші публікації з проблеми шкільного цькування з'явилися ще у 1905 р. Ґрунтовніші дослідження належать зарубіжним науковцям зокрема, скандинавським та британським. Серед них Д. Олвеус, А. Пікас, П. Рендолл, Д. Лейн, Е. Мунте, Д. Таттума та ін. Центральне місце в розвитку теорії булінгу зайняла робота Д. Олвеуса (Olweus) (1978). Розроблена автором модель булінгу в освітньому середовищі стала основою подальшого вивчення проблеми.

Дослідження українських науковців в основному спираються на зарубіжний досвід (Л. Лушпай [3]). Зокрема, проблему насильства в освітньому середовищі на сучасному етапі розробляють такі українські вчені як С. Бурова, М. Дмитренко, О. Лавриненко, В. Панок та ін. Заслужують уваги і праці О. Барліт [1], А. Барліт, А. Король [2] та ін. Науковий інтерес до явища булінгу визначає потребу ретельного аналізу проявів булінгу, що дасть змогу обґрунтовано формувати психопрофілактичну роботу та корекцію його наслідків в освітньому середовищі.

Мета дослідження полягає у теоретичному та емпіричному аналізі психологічних особливостей булінгу в підлітковому віці.

Дослідження проводилось на базі ЗЗСО «Великокурінський ліцей». Вибірку склали учні 7–9 класів, всього 40 осіб (16 хлопців та 24 дівчини). Для досягнення поставлених цілей були використані такі емпіричні методики: опитувальник «Дослідження психологічної структури темпераменту» (Б. Н. Смирнов); опитувальник OLWEUS для здійснення моніторингу булінгу в закладі освіти.

Результати дослідження. Показники, що свідчать про високу екстраверсію та інтроверсію мають практично однакова кількість

респондентів – 28 % та 22 % відповідно. 45 % респондентів мають середні показники. Досліджуваних із дуже низькою інтроверсією лише 5 % від усієї вибірки. Згідно шкали «Ригідність нервових процесів» 43 % досліджуваних мають високий рівень. Практично ті ж показники мають досліджувані із середньою пластичністю – їх 40 % від усієї вибірки. Високу пластичність нервових процесів мають 12 % діагностованих та 5% мають дуже високу ригідність нервових процесів. Шкала «Емоційна збудливість» дає змогу нам побачити, що у 58 % досліджуваних середня емоційна врівноваженість. Це більша частина вибірки має таку характеристику темпераменту. Наступний момент той, що майже третина респондентів – 28 % мають характеристику високої емоційної збудливості. Не виявлено досліджуваних із дуже високою емоційною збудливістю. Натомість 2 % респондентів притаманна дуже висока, 12 % досліджуваних – високу емоційну врівноваженість.

За шкалою «Темп реакцій» 63 % досліджуваних характеризуються середнім рівнем. Майже третина – 28 % – повільним темпом реакцій. Лише 7 % характеризуються швидким темпом реакцій. І наостанок – 2 % респондентів мають показники, що свідчать про надто повільний темп реакцій. Показники шкали «Активність» у 75 % респондентів перебувають на середньому рівні. Показники високої активності та низької збігаються. Таких респондентів по 10 % відповідно. Надто низька активність спостерігається у 5 % діагностованих від усієї вибірки. 55 % респондентів мають високий рівень щирості згідно методики. Далі 43 % всіх досліджуваних – середній рівень. Проте 2 % опитаних мають низький показник за цією шкалою.

Мета опитувальника OLWEUS це виявити особливості, проблеми та прояви булінгу в учнівському середовищі. Практично в кожного досліджуваного були зафіксовані ознаки булінгу: давали образливі прізвиська, насміхалися або дражнили; інші учні навмисно не залучали у спільні події або повністю ігнорували; інші учні оббрівували або розпускали плітки з метою погіршити ставлення оточуючих; знущалися, застосовуючи телефон або комп'ютер для передавання злих або образливих повідомлень, картинок, дзвінків та повідомлень.

Цікавим є той факт, що не всі учні розповідали про подібний булінг дорослим: батькам, вчителям, психологу. Також, якщо стається подібна ситуація булінгу, то інші учні рідко втручаються в неї: вони залишаються пасивними. Також багато респондентів зізнавалися в тому, що самі чинили булінг, тобто давали образливі прізвиська,

насміхалися або дражнили інших; розпускали плітки з метою погіршити ставлення оточуючих.

Висновки. Результати емпіричного дослідження свідчать про те, що проблема булінгу є актуальною у закладах освіти. Ситуації булінгу часто виникають тоді, коли дорослі чи вчителі не помічають цього. Жертвами таких ситуацій є учні, інтровертовані, пасивні або ті, які відрізняються від інших. Перспективами подальших досліджень вбачаємо у вивченні основних причин, форм та проявів ситуацій булінгу з метою їх ранньої діагностики та корекції.

Джерела та література

1. Барліт О. О. Форми і методи подолання (мінімізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі. *Горизонти освіти: наук.-метод. журн.* 2012. № 2 (35). С. 44–47.
2. Король А. Причини та наслідки явища булінгу. *Відновне правосуддя в Україні.* 2009. № 1–2. 190 с.
3. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії). *Українознавчий альманах.* 2010. Вип. 4. С. 126–131.

Росинюк А. Р. – студентка III курсу факультету психології та соціології ВНУ імені Лесі Українки;

Кихтюк О. В. – к. психол. н., доцент кафедри загальної та соціальної психології ВНУ імені Лесі Українки

Особливості прояву агресії в дітей молодших класів

Постановка проблеми. Гострою проблемою сьогодення являється прояви агресивної поведінки у дітей молодшого шкільного віку. Нині вивчено умови виховання, що сприяють виникненню агресії. Спостереження свідчать, що агресивна поведінка дітей призводить до протиріч з однокласниками, неуспішності та відсталості у навчанні, надмірна вимогливість батьків та оточення дитини, нерідко і упередженість педагога, незадоволення потреби в материнській любові [1, 92].

Серед психологів дослідників широку увагу проблемі агресивності, зокрема і у віковому аспекті, приділяли такі вчені як Л. Божович, Л. Виготський, І. Кон. Як правило, діти молодшого шкільного віку є надзвичайно вразливими, у них ще недостатньо сформовані психічні процеси, і відповідно в результаті чого вони досить часто поведуть себе неадекватно, в різного роду стресових ситуаціях [2, 29].

Актуальність даної теми на сьогодні не зникає, оскільки дитина з агресивними проявами створює не лише дискомфорт власній особистості, а й навколишньому середовищу. Тому важливо та необхідно не лише вивчити дану проблематику, а й вчасно виявляти, коригувати та запобігати агресивній поведінці та деструктивним проявам.

Мета: теоретичний та емпіричний аналіз особливостей прояву агресії в дітей молодших класів.

Результати дослідження: базою дослідження склали 30 учнів 3-А класу «Луцької загальноосвітньої школа І–ІІІ ступенів № 23».

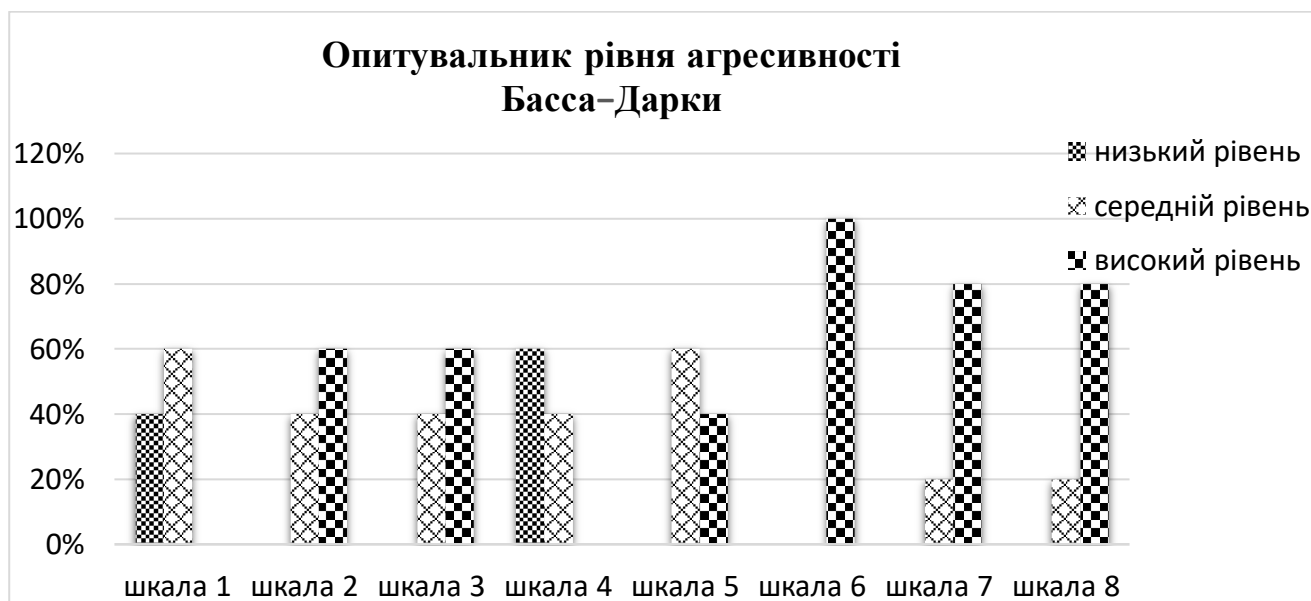

Рис. 1. Відсоткові показники рівнів прояву особливостей агресії

Примітка: шкала 1 – фізична агресія; шкала 2 – непряма агресія; шкала 3 – роздратування, шкала; 4 – негативізм; шкала 5 – образа; шкала 6 – підозрілість; шкала 7 – вербальна агресія; шкала 8 – почуття провини.

Опитувальник був використаний для діагностики агресивних і ворожих реакцій даної вікової групи дітей. Більшість учнів молодшої школи отримали середній рівень та високий рівень агресії. Низький рівень агресивних проявів був присутній лише у першій (40 %) та четвертій шкалі (60 %), а саме – фізична агресія та негативізм. Така

форма агресії, як негативізм може проявлятися в прояві пасивного опору, так і активної боротьби проти загальних законів та звичаїв. Усі інші шкали характеризуються достатньо високими результатами, це означає, що у дітей молодшого шкільного віку наявні усі форми агресії. Найяскравіше виділена підозрілість – схильність недовіряти іншим, обережне ставлення до оточуючих, витікаючи з їх упередження, що усі мають намір заподіяти шкоду.

В досліджуваних високе почуття провини, можливе упередження, що вони погані діти або чинять зло, також відчутні докори совісті. Наступне, що варто зазначити – це вербальна агресія, яка отримала показник 80 %. Можлива агресія по відношенню до слабких учнів у формі насмішок, образ, тиску, бійок. Ініціаторами можуть бути не окремі особистості, а угруповання дітей, агресивна поведінка стає більш організованою.

Висновок. Проаналізувавши літературу та джерела в межах обраної проблематики, ми теоретично та емпірично дослідили явище агресії у на даній віковій групі. Аналіз теоретико-методологічних джерел з проблеми дослідження показав, що існує декілька типів та способів вираження агресії, може виступати як різнорівневий багатофункціональний феномен. Якісний аналіз показав, що у досліджуваних виявилися підвищеними такі форми і типи вияву агресивності, як образливість, фізична, вербальна та невербальна агресія.

Проведення емпіричного дослідження із застосуванням однієї психодіагностичної методики – опитувальник Басса–Дарки, не вичерпує вивчення даної теми, проте дає нам можливість для перспективи у майбутніх дослідженнях. Отже, підсумовуючи вищезазначене, наголосимо, що було відмічено певну тенденцію до підвищеного рівня агресивності досліджуваних, що вимагає запровадження відповідних засобів психокорекції. Перспективою прийдешніх досліджень, вбачаємо у розробці соціально-психологічних тренінгів та програм з впровадженням у шкільних навчальних закладах з метою корекції агресивних проявів у шкільному віці.

Джерела та література

1. Берковіц Л. Агресія. Причини, наслідки, контроль. Москва, 2001. 512 с.
2. Єфімкіна Р. П. Дитяча психологія. *Методичні вказівки*. Новосибірськ: НГУ, 1995.

Хвесик Ю. Ю. – студентка III курсу факультету психології та соціології ВНУ імені Лесі Українки;

Коструба Н. С. – к. психол. н., ст. викл. кафедри загальної і соціальної психології та соціології ВНУ імені Лесі Українки

Особливості сформованості емоційного інтелекту в підлітковому віці

Постановка проблеми. В епоху новаторських змін, нестабільної політичної ситуації нашої країни, сучасна людина потребує вирішення проблем, які з часом здійснюють негативний відбиток на емоційну сферу, внутрішні ресурси, самоконтроль, які доповнюють склад емоційного інтелекту (ЕІ). Актуальність проблеми пов'язана з потребою вивчення та оптимізації можливостей інтелекту, його особистісну та міжособистісну функцію, в аспектах загального ставлення до себе, інших, власного самоконтролю та саморегуляції.

Концепція емоційного інтелекту має велике значення в житті людини, а саме на стадії активного вікового розвитку. Поняття емоційного інтелекту визначається як група ментальних здібностей, які сприяють усвідомленню власних та чужих емоцій [1, 15]. Саме емоційний інтелект допомагає людям справитись зі стресом, вести здоровий спосіб життя [2, 88]. Серед західних учених, які розробляли концепції емоційного інтелекту були: П. Саловей Д. Гоулмен, Д. Карузо, Дж. Майер.

Мета: теоретичний та емпіричний аналіз особливостей сформованості емоційного інтелекту у підлітковому віці.

Результати дослідження. Базу дослідження склали 28 учнів віком 15–16 років комунального закладу «Луцька загальноосвітня школа I–III ступенів № 23». Для реалізації мети дослідження ми використали дві методики «Опитувальник емоційного інтелекту» Н. Холла та методикою «Емін» Д. Люсіна.

Отримані емпіричні дані дозволили виявити середній рівень емоційного інтелекту виявлений в 46 % досліджуваних, отримані дані дозволяють констатувати, що опитувані добре обізнані з власними емоціями та вміють їх диференціювати. Низький рівень – в 34 % досліджуваних, що свідчить про емоційну ригідність, нездатність

управляти власними емоційними станами, їх більше цікавлять власні переживання, погано сприймають внутрішній світ іншої людини. Високий рівень отримав найнижчий показник серед опитуваних – 20 %. Досліджувані здатні залишатися врівноваженими в будь-яких ситуаціях та добре вміють взаємодіяти з емоціями оточуючих. Вміють проявляти емпатію, майстерно керувати власними емоціями і не прагнуть не допускати їх деструктивного впливу на власне життя (рис. 1).

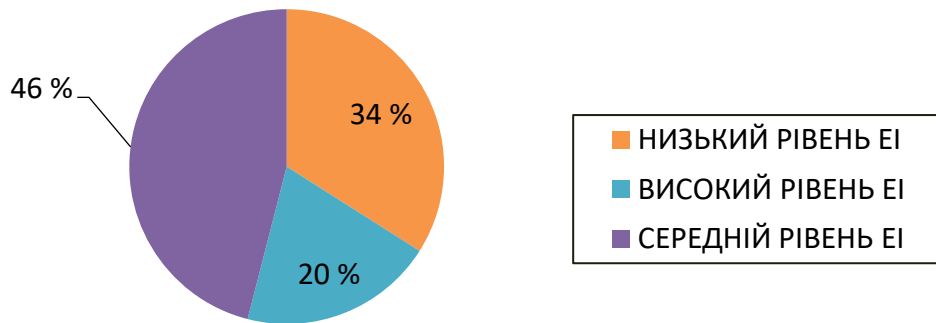

Рис. 1. Відсотковий розподіл підлітків за рівнем емоційного інтелекту (за методикою «Опитувальник емоційного інтелекту» Н. Холла)

Також ми дослідили внутрішньо особистісні та міжособистісні складові емоційного інтелекту. Результати продемонстровано на рис. 2.

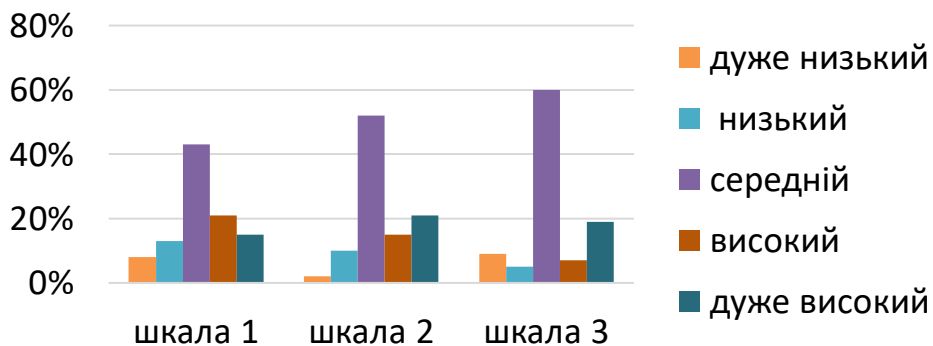

Рис. 2. Відсоткові показники рівнів прояву емоційного інтелекту за методикою «Емін» Д. Люсіна

Примітка: шкала 1 – міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ); шкала 2 – внутрішньоособистісний інтелект (ВЕІ); шкала 3 – загальний емоційний інтелект (ОЕІ).

Більшість опитуваних мають середні або високі показники, вони добре керують емоціями, контролюють їх зовнішній прояв та інтенсивність. В усіх шкалах виявлена домінантна середнього рівня, МЕІ – 43 %, ВЕІ – 52 %, тому ОЕІ також середній рівень – 60 %.

Висновок. Здійснений емпіричний аналіз особливостей сформованості емоційного інтелекту у підлітковому віці, дає можливість

стверджувати, що у досліджуваних переважає середній рівень емоційного інтелекту. В групі підлітків, з низьким емоційний інтелектом, прослідковується не можливість успішно спілкуватись зі своїми ровесниками й учителями. Результати даного дослідження можуть використовуватись психологами та соціальними педагогами для корекційної роботи з дітьми підліткового віку та при формуванні тренінгових занять.

Джерела та література

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект/пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків: Віват, 1996. 512 с.
2. Люсьин Д. В. Организация знаний об эмоциях: внутренняя структура категории «эмоция». *Познание, общество, развитие*/под ред. Д. В. Ушакова. Москва: Ин-т психологии РАН, 1996. С. 88–101.

Яцюк А. Р. – студентка V курсу факультету психології та соціології ВНУ імені Лесі Українки;
Коструба Н. С. – к. психол. н., ст. викл. кафедри загальної і соціальної психології та соціології ВНУ імені Лесі Українки

Маніпуляція тональністю повідомлень на прикладі заголовків новин Інтернет ЗМІ

Постановка проблеми. В сучасному суспільстві за допомогою ЗМІ людина здатна подолати вузький горизонт свого індивідуального досвіду [1].

Стрімке зростання ролі Інтернету в житті сучасного суспільства, змушує все більшу кількість українців переходити від традиційних мас-медіа до Інтернет-видань. Серед таких Інтернет-ресурсів спостерігається високий рівень конкуренції, тому зачасту редактори сайтів прибігають до найпростішого засобу привернення уваги, а саме маніпулятивних, провокаційних заголовків. Інтернет заголовок є досить важливим, адже здебільшого це єдина прочитана інформація реципієнтом.

Мета дослідження – виявлення маніпуляції тональністю новинних заголовків українських Інтернет ЗМІ.

Оптимальним способом аналізу даних медіа є контент-аналіз, адже саме цей метод є широко використовуваним та провідним у дослідженні змісту повідомлень засобів масової інформації [2].

Дослідити явище маніпуляції заголовками серед українських регіональних Інтернет-медіа, поставили собі за мету, в період карантину, коли майже кожне новинне джерело публікує інформацію на тему COVID-19 у 2020 р. – громадське об'єднання «Інститут масової Інформації».

Результатами дослідження став той факт, що кожна четверта новина в регіональних онлайн-ЗМІ стосується теми пандемії коронавірусу COVID-19. Водночас у 4 % новин про Коронавірус містяться маніпуляції заголовками, емоційні та оціночні судження [3].

Висновки. Саме через популярність Інтернет ЗМІ серед сучасного людства, кожне онлайн-джерело намагається завоювати, як найбільший відсоток цільової аудиторії, тому в окремих випадках задля цього вдаються дорізноманітних маніпулятивних дій. За дослідженнями громадських організацій Українські Інтернет ЗМІ не є винятком, та використовують цей метод у своїй стратегії.

Джерела та література

1. Назаров М. М. Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практика исследования. Москва, 2003. С. 67–69.
2. Семенова А. В., Корсунская М. В. Контент-анализ СМИ: проблемы и опыт применения/под ред. В. А. Мансурова. Москва: Ин-т социологии РАН, 2010. 324 с.
3. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/25-novyn-v-regionalnyh-onlajn-zmi-pro-koronavirus-doslidzhennya-imi-i32427>

Epota F. O. H. – III year student of the faculty of psychology and sociology, Lesya Ukrainka Volyn National University;

Kostruba N. S. – PhD in psychology, senior lecturer at the Department of General and Social Psychology and Sociology, Lesya Ukrainka Volyn National University

Relationship Between Personal Qualities and Resistance to Stress: Empirical Analysis

Problem statement. Today's challenges, obstacles and difficulties encountered on a daily basis generate pressure and stress. There are several

types of stress linked to situations encountered in everyday life. We find stress within the family, where responsibilities and burdens fuel discomfort for parents and children. This type of stress can be due to the unequal distribution of tasks between family members, for example, housework, shopping and commitment to children. There is the stress related to the move, this type of stress is due to the change of environment and the difficulty of adaptation, because the place of life is a reassuring place. Thus, changing country, city or even just an apartment usually causes a certain degree of stress.

Stress is a psychological and physiological response to events. It can play a positive role when it stimulates and motivates the person to give the best of themselves. It can protect and help us, but a fine line separates positive stress from negative. Stress can indeed become a threat when it exceeds a tolerable limit. Symptoms of stress vary from person to person depending on the person's tolerance, skills and experience.

Psychological stress is widely used to describe the negative emotional, behavioral and biological response to a perceived threat. Excessive or prolonged stress affects emotional, physical, cognitive and social functioning and is a huge problem [1]. M. Vollrath propose that relationships exist between transactional stress research with research into the Big Five personality system [2]. We are not all equal in the face of stress. Personality characteristics also play a role [3].

The aim of the study – to investigate the relationships between a person's personality traits and their resistance to stress stimuli.

Results of the research. To carry out our study, we gave three groups of tests to a group of 60 students from the Faculty of Medicine and Biology, in the age group approximately 18.9 years. We used the method of "Forecast" by V.A. Bodrov, the method of "Test of human resistance to stress stimuli", "Individual-typological questionnaire" (L. N. Sobchik). To proceed to the analysis of the relationship between personal qualities and resistance to stress, we calculated the correlation coefficients of the variables. The results are shown in table 1.

The characteristics of the cognitive and physiological properties of Neuropsychological resistance and the attitude of the students to reactivity to stress, spontaneity ($r = -0,499, p < 0,001$). This weak correlation indicates that students with spontaneity have high adaptability and low neuropsychological resistance. There was a statistically significant relationship directly proportional between resistance to stress and an aggressive res-

ponse ($r = 0,529$, $p < 0,001$). These data would demonstrate that stress could potentially increase aggressiveness in students and conversely, aggressiveness could increase the level of stress. Neuropsychological resistance is statistically significantly correlated with aggression ($r = 0,399$; $p < 0,01$). A high score for neuropsychological resistance and associated with a high score for aggression.

Table 1

Relationship between Personal qualities and Resistance to stress

	Resistance to stress	Neuropsychological resistance
Extravasion	-0,019	-0,082
Spontaneity	-0,2	-0,499***
Aggression	0,529***	0,399**
Rigidity	0,164	0,332*
Introversion	0,134	0,321*
Sensitivity	0,297*	0,450***
Anxiety	0,183	0,531***
Lability	-0,033	-0,276*

Note: * – statistically significant relationship at the level of 0,05; ** – statistically significant relationship at the level of 0,01; *** – statistically significant relationship at the level of 0.001.

Neuropsychological resistance is statistically significantly correlated with the degree of rigidity evaluation ($r = 0,332$; $p < 0,05$). Neuropsychological resistance can lead to or present a high level of student rigidity. The sensitivity of the students is directly proportional statistically significantly correlated with resistance to stress ($r = 0,297$; $p < 0,05$). Students with a good level of resistance to stress present a medium level of sensitivity. Neuropsychological resistance is statistically significantly correlated with the degree of evaluation of the sensitivity of the students ($r = 0,450$; $p < 0,001$). An average level of neuropsychological resistance is associated with an average level of sensitivity. The state of anxiety has a statistically significantly correlated relationship with the students' neuropsychological resistance ($r = 0,531$; $p < 0,001$). The data shows that a high level of anxiety is equivalent to a high level of neuropsychological resistance. There was a statistically significant relationship directly proportional to students' neuropsychological resistance with the propensity for something to change, Lability ($r = -0,276$; $p < 0,05$). Students with a high level of lability ie a proportion with high change is associated with a low neuropsychological resistance.

Conclusions. There is a statistical relationship between personal qualities and resilience to stress. Spontaneous and labile individuals are more resistant to stressors. Whereas aggressive, anxious, sensitive individuals react strongly even to the possibility of stress.

Sources and literature

1. Ulrichová M. The Connection between Personality Traits and Resistance to Stress. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 112. P. 1246–1254. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.1290>
2. Vollrath M. Personality and stress. *Scandinavian Journal of Psychology*. 2001. Vol. 42 (4). P. 335–347.
3. The relationship between personality and the response to acute psychological stress/ Y. Xin, J. Wu, Z. Yao et al. *Scientific Reports*. 2017. Vol. 7. P. 16906. URL: <https://doi.org/10.1038/s41598-017-17053-2>

Налепа А. О. – студентка III курсу навчально-наукового фізико-технологічного інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Головіна Н. А. – к. ф.-м. н., доцент кафедри експериментальної фізики, інформаційних та освітніх технологій ВНУ імені Лесі Українки

Використання законів термодинаміки для дослідження біологічних процесів людського організму

Велике значення термодинаміки для біофізики визнано давно. Досліди А. Хілла показали, що будь-які зміни, що відбуваються в біооб'єктах (теплові зміни у м'язах, серцеві ритми і т. д.) можна пояснити з використанням законів фізики. У 1923 р. А. Хілл отримав Нобелівську премію з фізіології та медицини «за відкриття в області теплоутворення у м'язах» [1]. Саме роботи А. Хілла в області теплообміну в біооб'єкті зацікавили нас.

В даній роботі теоретично розглянуто та експериментально досліджено чому рівна вільна енергія Гіббса і яку корисну роботу виконує біосистема.

Мета роботи – розглянути термодинамічні функції, які характеризують біопроцеси.

Ми прагнемо визначити корисно виконану роботу біооб'єктом за рахунок вільної енергії Гіббса (термодинамічний потенціал Гіббса, або ізобарно-ізотермічний потенціал), яка є в біосистемі. Для визначення енергії Гіббса ми систематизували спостереження в реабілітаційному відділі ортопедії дитячої лікарні та зробили певні обрахунки.

Ми розглянули два періоди реабілітації пацієнта: перший період – після зняття гіпсу; другий період – повне відновлення функцій ушкодженої верхньої кінцівки.

Вид травми: перелом ключиці та лопатки.

Вік хворого: 10 років.

Імобілізація: 4 тижня після травми.

Реабілітаційний період:

Ранній відновлюваний період	Пізній відновлюваний період (повне одужання)
4 тижня після травми. Хворий відводив руку в плечовому суглобі з навантаженням 2 кг (гантель). Здійснено 5 відведень. Заняття проводилися 4 рази в день	8 тижнів після травми. Здійснювали відведення в плечовому суглобі з навантаженням 3 кг (гантель). Здійснено 15 відведень. Заняття проводилися 4 рази в день

Враховуючи дані, ми визначили чому рівна енергія Гіббса; яка її частина використовується на подолання перешкоди (хвороби). В зв'язку з тим, що в перший період реабілітації не вся вільна енергія Гіббса йде на виконання корисної роботи, а лише її певна частина, тому що інша частина енергії Гіббса використовується організмом на подолання хвороби [2].

$$\alpha \Delta G = |A_{max1}|,$$

де ΔG – вільна енергія Гіббса; α – коефіцієнт використаної енергії; A_{max1} – максимальна використана робота.

$$A_{max1} = F_1 2\Delta l; F_1 = m_1 g,$$

де m_1 – маса, яку підіймають протягом дня, $m_1 = 40$ кг; Δl – відстань проходження вантажу, $\Delta l = 1$ м.

$$\alpha \Delta G = |F_1 2\Delta l| = |40 \text{ кг} \cdot 9,8 \frac{\text{Н}}{\text{кг}} \cdot 2 \cdot 1 \text{ м}| = 784 \text{ Дж}.$$

На пізньому реабілітаційному періоді вся вільна енергія Гіббса йде на виконання корисної роботи; при цьому в день піднімається маса 180 кг, відстань залишається без зміни, тобто:

$$\alpha \Delta G = |A_{max2}|,$$

де $A_{max2} = m_2 g \Delta l$.

$$\Delta G = |m_2 g \Delta l| = |180 \text{ кг} \cdot 9,8 \frac{\text{Н}}{\text{кг}} \cdot 2 \cdot 1 \text{ м}| = 3528 \text{ Дж}.$$

Розрахуємо, яка частина вільної енергії йде на виконання корисної енергії, а яка частина затрачається на подолання хвороби, тобто щоб біосистема відновила початковий стан. Для цього відновимо початковий стан.

$$\frac{\alpha \Delta G}{\Delta G} = \left| \frac{m_1 g \Delta l}{m_2 g \Delta l} \right|,$$

$$\alpha = \frac{m_1}{m_2} = \frac{40 \text{ кг}}{180 \text{ кг}} \approx 0,22.$$

З обчислень видно, що лише 0,22 вільної енергії Гіббса йде на виконання корисної роботи на першому етапі реабілітації.

Висновок. Здійснене дослідження дозволило визначити, яка частина вільної енергії йде на виконання корисної роботи біосистемою, і яка частина її витрачається, щоб систему повернути до стаціонарного стану, який характерний для єдиного моменту часу. Величина вільної енергії Гіббса приблизно рівна 22 %. Проведенні дослідження можна використати в практичній медицині, а саме в тих напрямках, які пов'язані з уявленнями про головні термодинамічні явища та закони термодинаміки біосистеми, наприклад під час реабілітації після травм.

Джерела та література

1. Биофизика: учеб. для вузов/В. Ф. Антонов, А. М. Черныш, В. И. Пасечник, С. А. Вознесенский, Е. К. Козлова. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. 287 с.
2. Вільна енергія реакції Гіббса. URL: <http://subject.com.ua/chemistry/tutor/29.html> (дата звернення: 12.03.2021).
3. Ентропія та ентальпія. Вільна енергія Гіббса. URL: https://studopedia.su/16_177842_entropiya-ta-entalpiya-vilna-energiya-gibbsa.html (дата звернення: 20.03.2021).
4. Изопроецессы в термодинамике. URL: <http://sverh-zadacha.ucoz.ru/lessons/Contents/td/td/izo.html> (дата звернення: 17.03.2021).
5. Основи хімічної термодинаміки. Кінематика біохімічних реакцій. URL: <http://intranet.tdmu.edu.ua/> (дата звернення: 12.03.2021).

Приходько А. О. – студент I курсу навчально-наукового фізико-технологічного інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Шигорін П. П. – к. ф.-м. н., доцент кафедри теоретичної та комп'ютерної фізики імені А. В. Свідзинського ВНУ імені Лесі Українки

Віртуальний планетарій Stellarium як дидактичний інструмент вивчення астрономії у вищій школі

Астрономія та астрофізика як навчальні дисципліни мають низку особливостей. Вони відрізняються від більшості природничих дисциплін абстрактністю понять та складністю безпосереднього вивчення явищ та процесів. Тому використання нових інформаційних технологій значно підвищує ефективність навчального процесу при вивченні курсів астрономії та астрофізики, позитивно впливає на підвищення інтересу у слухачів до їх вивчення; дозволяє поліпшити

якість засвоєння складних астрономічних понять. Одним із таких засобів є широко розповсюджений безкоштовний віртуальний планетарій – Stellarium, який дозволяє моделювати небесну сферу та основні світила на ній. Stellarium – програмний пакет, за допомогою якого можна здійснювати комп'ютерне моделювання зоряного неба в режимі реального часу. За допомогою цього пакета будь який комп'ютер можна перетворити у реальний планетарій [1]. Stellarium дозволяє відображати на екрані вашого монітора небосхил з будь-якого місця на Землі в довільний момент часу, моделювати образи сузір'їв, планет та їх супутників, а також фази Місяця. Цей програмний пакет корисний при плануванні астрономічних спостережень, оскільки дозволяє легко визначити положення світил на небесній сфері, місце і момент часу сходу та заходу небесних світил. База даних Stellarium містить докладну інформацію про положення, зоряну величину, спектральний клас та відстань для понад 600 000 зірок [2].

Центральним поняттям у практичній астрономії є небесна сфера, яка моделює зоряне небо. За допомогою Stellarium можемо розглянути розміщення світил на небесній сфері, прослідкувати за їх добовим рухом, перевірити умови видимості світил у вашій місцевості. Також існує можливість вивчати зорі та сузір'я, що вони утворюють. Рух світил на небесній сфері визначається небесними координатами світил, а також географічною широтою місця спостереження. Існує дві системи небесних координат – горизонтальні та екваторіальні. За допомогою Stellarium можемо побачити сітки координат на небесній сфері, а також прослідкувати за зміною координат під час добового руху світил.

Іншим важливим завданням практичної астрономії є визначення положень точок та моментів часу сходу та заходу світил. За допомогою Stellarium можна легко визначити відповідні величини. Для цього достатньо знайти необхідне світило на небесній сфері (наприклад, за допомогою вікна пошуку об'єктів), а потім змінити темп обертання небесної сфери і зафіксувати моменти часу, коли світило перебуває на горизонті.

Також за допомогою Stellarium легко дослідити добовий та річний рух Сонця на небесній сфері, його координати та умови видимості.

Рух тіл сонячної системи заснований на законі Всесвітнього тяжіння та трьох законах Кеплера. За допомогою віртуального планетарію Stellarium ми можемо наочно продемонструвати еліптичні орбіти планет, які мають бути у планет згідно із першим законом Кеплера, досліджувати сидеричний та синодичний періоди обертання

планет та їх зв'язок із середньою відстанню до Сонця (третій закон Кеплера), рух супутників інших тіл сонячної системи. Stellarium – це величезний каталог астрономічних об'єктів та база даних про їх фізичні параметри. Виділяючи певний небесний об'єкт у лівому верхньому кутку з'являється уся інформація про нього, включаючи небесні координати, відстань до нього та паралакс, розміри, фазу, освітленість, спектральний клас тощо.

Програмний пакет Stellarium також буде корисним під час вивчення понять та законів астрофізики. Зокрема для розрахунку блиску зір та планет, визначення спектральних класів зір, швидкостей руху зір. За допомогою Stellarium можна наочно зображати туманності та галактики, вивчати їх назви за різними каталогами, морфологічний опис тощо. Під час проведення лекційних занять теоретичний матеріал можна подавати у поєднанні з демонстраціями відповідних понять та явищ у Stellarium. Таке поєднання безумовно поліпшить сприйняття матеріалу, а отже, підвищить ефективність навчального процесу.

Практичні та лабораторні заняття також можуть бути організовані з використанням віртуального планетарію.

Джерела та література

1. Офіційний сайт Stellarium. URL: <http://www.stellarium.org/uk/>
2. Stellarium User Guide. URL: http://www.stellarium.org/wiki/index.php/Stellarium_User_Guide

Трофімук С В., Хомич Д. С. – студентки
IV курсу навчально-наукового фізико-
технологічного інституту

ВНУ імені Лесі Українки;

Шаварова Г. П. – к. ф.-м. н., доцент кафедри
експериментальної фізики, освітніх
та інформаційних технологій
ВНУ імені Лесі Українки

Оптичний метод зондування поверхні за аналізом інтенсивності відбитого світла

Постановка проблеми. Розвиток технологій вимагає підвищення точності вимірювання відстані та інших параметрів, які можна визначити через відстань: зміщення, профілю поверхні, швидкості перемі-

щення об'єкта, амплітуди та частоти вібрацій. Оптичні методи вимірювання відстані мають широке застосування і багато модифікацій. Вони відрізняються точністю і швидкістю повторення вимірювань, складністю і розмірами обладнання і врешті –вартістю. Для того, щоб вибрати оптимальний метод для конкретної технічної чи наукової задачі, необхідно розуміти фізичні принципи, його функціонування і особливості методики вимірювань. В роботі розглядається один з найпростіших і перших типів оптичних систем вимірювання відстані – через інтенсивність відбитого світла.

Мета дослідження – проаналізувати датчики неконтактного оптичного зондування на основі аналізу інтенсивності відбитого світла, виявити їх переваги та обмеження у застосуванні, визначити точність, робочий діапазон і перспективи практичного використання.

Результати дослідження. Оптичні вимірювальні техніки використовуються, коли потрібна велика швидкість або можливість автоматизації процесу вимірювання, коли необхідний безконтактний метод, коли це оптимальне або єдине рішення проблеми зондування (наприклад, для дуже великих та дуже коротких відстаней).

Датчики на основі аналізу інтенсивності складаються із джерела світла і детектора; інтенсивність світла, що відбивається від об'єкта і потрапляє на детектор, є функцією відстані між джерелом світла (чи детектором) та об'єктом. У цих датчиках зазвичай використовуються оптичні волокна для передачі світла від джерела до об'єкта і від об'єкта до детектора (рис. 1).

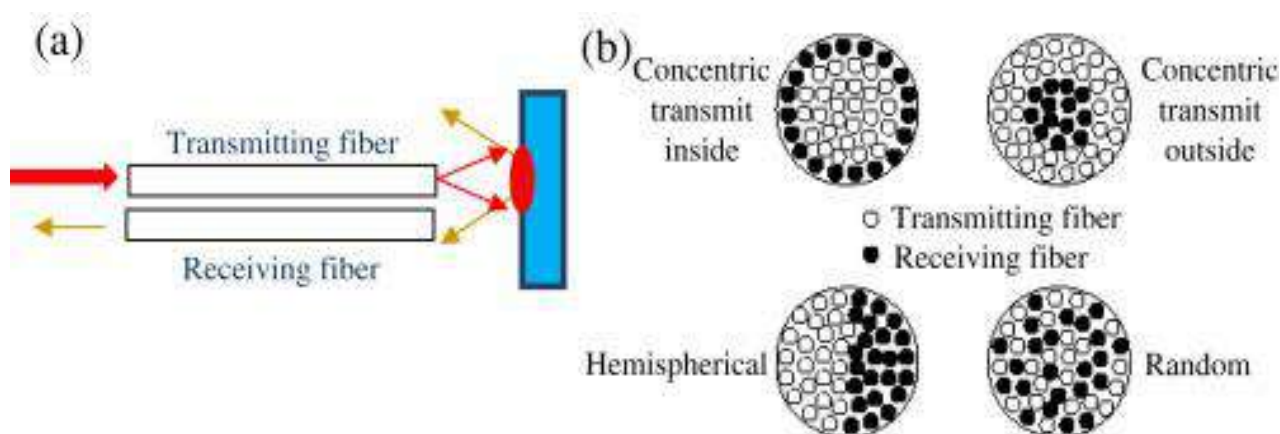

Рис. 1. Датчик вимірювання відстані на основі аналізу інтенсивності відбитого світла. а) принципова схема методу; б) можливі способи взаємного розташування освітлювальних та приймальних волокон у кабелі [3]

Світловолокно може використовуватися насамперед для передачі оптичного сигналу, що несе інформацію про вимірювану величину.

Найпростіший приклад подібного використання – оптичний волоконний лічильник з перериванням світлового променя. Такий пристрій, що являє собою довгий оптрон з відкритим оптичним каналом [1], може застосовуватися при відповідній модифікації вимірювальної схеми як датчик:

- наявності рідини;
- стану поверхні предмета;
- швидкості його обертання, частоти коливань;
- просторового положення об'єкта (наприклад, високовольтного вимикача, при автоматичному зважуванні) і т. п.

Інтенсивність сигналу у приймальному кабелі має характерну залежність від відстані від торця кабеля до досліджуваного об'єкта: сигнал дорівнює нулю для великої відстані, а також для нульової відстані (відсутнє перекриття між освітленими зонами та зоною, яку бачить волокно детектора). Відстань, яка дає пікову інтенсивність, як правило, становить сотні мікрометрів, залежить від діаметрів волокон, їх числової апертури та геометричного розподілу освітлювальних та приймальних волокон. Крива відклику сигналу має дві області квазілінійної зміни сигналу з відстанню, що дає можливості для дистанційного зондування.

Висновки. Основними перевагами цього методу зондування є його простота, низька ціна, можливість вимірювання відстані з великою швидкістю повторень (як правило, до сотень кілогерц). Діапазон вимірювань становить від кількох міліметрів до 50 мм, хоча є можливість його розширити.

Недоліками описаного методу є:

А) Необхідне попереднє калібрування для всіх досліджуваних об'єктів.

Б) Оскільки відстань визначається за виміряною інтенсивністю сигналу, будь-яка зміна інтенсивності сигналу буде інтерпретована як зміна відстані. Тому відхилення в інтенсивності освітлення, зміна оптичної провідності системи, величини дифузного розсіяння (бруд, порошок на поверхні) будуть трактуватись як зміна відстані.

В) Вимірний сигнал може бути дуже чутливим до орієнтації поверхні зразка, проте існує багато способів уникнути цього ефекту. Наприклад, використовувати відношення сигналів двох датчиків, розміщених на різних відстанях, або спеціальну конфігурацію розташування освітлювальних і приймальних волокон у оптоволоконному кабелі [2].

Джерела та література

1. Мартинюк М. О. Моделювання процесу вимірювання деформації за допомогою волоконно-оптичного датчика. Київ: Київ. політех. ін-т ім. Ігоря Сікорського, 2018.
2. Новицкий А. А., Шахлевич Г. М. Оптико-электронные приборы для прецизионных измерений формы и размеров изделий. Москва, 2016. URL: <https://www.osapublishing.org/aop/fulltext.cfm?uri=aop-4-4-441&id=241332>

Ходаківський Є. О. – слухач Волинської обласної МАН, секція експериментальної фізики;

Шигорін О. П. – студент IV курсу навчально-наукового фізико-технологічного інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Новосад О. В. – к. ф.-м. н., доцент кафедри експериментальної фізики, інформаційних та освітніх технологій ВНУ імені Лесі Українки

ВАХ структур $Ox/CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$

Постановка проблеми. Однорідні напівпровідники здебільшого використовуються для побудови напівпровідникових резисторів [5, 3]. Більшість сучасних напівпровідникових приладів та елементів сучасної електроніки, в тому числі фотоелектроперетворювачів та сонячних елементів, утворено з неоднорідних багат шарових структур, основними серед яких є контакт двох та більше напівпровідників, контакт напівпровідникових матеріалів з діелектриками, металами [6, 2].

Сполуки $CuInSe_2$ та $ZnIn_2Se_4$, а також тверді розчини на їх основі, часто використовуються як матеріали поглинаючого шару тонкоплівкових гетеропереходів сонячних елементів. Із аналізу літературних джерел можна зробити висновки, що ефективність фотоелектричних перетворювачів на основі цих сполук залежить як від типу гетеропереходу, так і від методу його отримання. Ці та ряд інших факторів обумовлюють розвиток нових технологій отримання та дослідження механізмів проходження струму в різних типах поверхнево-бар'єрних структур на основі $CuInSe_2$ та $ZnIn_2Se_4$, саме це обумовлює актуальність проведених досліджень.

Наукова робота присвячена дослідженню електричних властивостей поверхнево-бар'єрних структур оксид/ $\text{CuInSe}_2\text{-ZnIn}_2\text{Se}_4$, отриманих відпалом кристалів $\text{CuInSe}_2\text{-ZnIn}_2\text{Se}_4$ у повітряному середовищі при $T = 620^\circ\text{C}$ протягом 20 хв.

Мета дослідження. Термічним відпалом у повітряному середовищі при $T = 620^\circ\text{C}$ протягом 20 хв на монокристалічних твердих розчинах $\text{CuInSe}_2\text{-ZnIn}_2\text{Se}_4$ створити поверхнево-бар'єрні структури $Ox/\text{CuInSe}_2\text{-ZnIn}_2\text{Se}_4$. Використовуючи відомі та добре апробовані методики досліджень, дослідити вольт-амперні характеристики структур $Ox/\text{CuInSe}_2\text{-ZnIn}_2\text{Se}_4$. Провести математичний аналіз результатів фізичних досліджень. Дати фізичну інтерпретацію результатам проведених досліджень та встановити основні механізми проходження струму через структури $Ox/\text{CuInSe}_2\text{-ZnIn}_2\text{Se}_4$. Порівняти результати досліджень з результатами представленими в роботі [1].

Результати дослідження. Прямі вітки ВАХ структур $Ox/\text{CuInSe}_2\text{-ZnIn}_2\text{Se}_4$ при напрузі U , більшій за деяку напругу U_0 , описується лінійним рівнянням.

$$I = \frac{(U - U_0)}{R_0},$$

де U_0 – напруга відсікання, R_0 – залишковий опір.

При напругах $U < U_0$ прямі вітки ВАХ описуються експоненційною залежністю, характерною для фотодіода [6, 2].

$$I = I_0 \left[\exp\left(\frac{eU}{\beta kT}\right) - 1 \right],$$

де I_0 – струм насичення, e – елементарний заряд, β – фактор неідеальності, k – стала Больцмана, T – абсолютна температура.

Визначений з результатів досліджень фактор неідеальності становив $\beta \approx 6-22$. Великі значення коефіцієнта неідеальності можуть бути наслідком впливу послідовного опору та мікротріщин, які утворились внаслідок відпалу. Очевидно, що β можна суттєво зменшити, зменшуючи товщину монокристалічної підложки перед відпалом, тобто зменшивши її опір.

Зворотні вітки вольт-амперні характеристики описуються степеневим законом [4]:

$$I \sim U^m.$$

По нахилу залежності сили струму від напруги визначався показник степеня m .

У поверхнево-бар'єрних структурах $Ox/CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$ з 5 мол.% $ZnIn_2Se_4$ у значному інтервалі напруг спостерігалась залежність струму від напруги з показником степеня $m \approx 0,95$. Така залежність може обумовлюватись струмом, обмеженим просторовим зарядом в режимі насичення швидкості [2, 4]:

$$J = (2\varepsilon\varepsilon_0v_sU)/d^2,$$

де J – густина струму, ε_0 – діелектрична стала вакууму, ε – діелектрична проникність середовища, d – товщина напівпровідника, де v_s – швидкість насичення.

Аналогічні механізми спостерігались при певних напругах і для поверхнево-бар'єрних структур $Ox/CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$ з 15 та 20 мол.% $ZnIn_2Se_4$.

У зразках з вмістом 10 і 20 мол.% $ZnIn_2Se_4$ при $m \approx 1,4$ та $m \approx 1,3$ залежність струму від напруги можна наближено задати законом Чайлда–Лангмюра, який описує струми, обмежені просторовим зарядом у балістичному режимі, та описується формулою

$$J = \frac{4\varepsilon}{9d^2} \cdot \left(\frac{2e}{m^*}\right)^{0,5} \cdot U^{3/2},$$

де m^* – ефективна маса носіїв заряду.

Для діодних структур з 10 мол.% $ZnIn_2Se_4$ при $m \approx 2,1$ залежність струму від напруги можна пов'язати із домінуванням струмів, обмежених просторовим зарядом у режимі рухливості [2, 4]:

$$J = (9\varepsilon\varepsilon_0A\mu U^2)/8d^3,$$

де A – пастковий коефіцієнт.

Показник степеня $m \approx 0,7$ темної ВАХ у структурах з 15 мол.% $ZnIn_2Se_4$ дозволяє припустити, що струм обумовлений тунелюванням носіїв заряду [2, 4].

Висновки. Поверхнево-бар'єрні структури $Ox/CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$, отримані методом термічного відпалу в повітряному середовищі монокристалів $CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$, проявляють випрямні властивості. Коефіцієнт випрямлення для кращих структур при напрузі, близькій до напруги відсікання, становив 8. Прямі вітки ВАХ структур $Ox/CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$ добре описується характерним для фотодіода експоненціальним рівнянням. Обернені вітки ВАХ структур $Ox/CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$ описуються степеневим законом, показник степеня у якому змінювався в залежності від напруги та компонентного складу кристалів $CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$. Електричні параметри структур

$Ox/CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$ залежать від компонентного складу монокристалів підложки. Поверхнево-бар'єрні структури $Ox/CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$, отримані термообробкою $CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$ в повітрі, можуть знайти використання при розробці фотоелектроперетворювачів. Також, із аналізу літературних джерел та аналізу наших результатів, можна зробити висновки, що зміна часу відпалу та температури відпалу призводить до зміни електричних властивостей $Ox/CuInSe_2-ZnIn_2Se_4$.

Джерела та література

1. Випрямні та фотоелектричні властивості поверхнево-бар'єрних структур, отриманих термообробкою монокристалів $Cu_{1-x}Zn_xInSe_2$ /В. В. Божко, О. В. Новосад, В. Р. Козер та ін. *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: Фіз. науки*. 2013. №. 26. С. 10–15.
2. Гаман В. И. Физика полупроводниковых приборов. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1989. 336 с.
3. Колонтаєвський Ю. П., Сосков А. Г. Промислова електроніка та мікросхемотехніка. Київ: Каравела, 2009. 416 с.
4. Ламперт М., Марк П. Инжекционные токи в твердых телах. Москва: Мир, 1973. 416 с.
5. Поп С. С., Шароді І. С. Фізична електроніка. Львів: Євросвіт, 2001. 248 с.
6. Зи С. Физика полупроводниковых приборов: в 2-х кн. Кн. 2. Москва: Мир, 1984. 456 с.

Шабала О. О. – студент V курсу навчально-наукового фізико-технологічного інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Тарасенко А. О. – студентка I курсу навчально-наукового фізико-технологічного інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Новосад О. В. – к. ф.-м. н., доцент кафедри експериментальної фізики, інформаційних та освітніх технологій ВНУ імені Лесі Українки

Використання PhET-Interactive Simulations при вивченні фізики

Постановка проблеми. В останні роки спостерігається інтенсивна інформатизація освіти, зокрема завдяки впровадженню віртуальних складових під час проведення практичних та лабораторних робіт

з природничих наук. Слід відмітити, що поряд з класичними методиками навчання сучасні інформаційно-комунікаційні технології сприяють розвитку інформативно-комунікативної компетентності як учнів загальноосвітніх шкіл, так і студентів. Не менш важливе значення, при використанні віртуальних лабораторій, симуляторів та тренажерів має розвиток самостійності в одержанні нових знань та умінь учнями та студентами. Одним із найпопулярніших ресурсів з моделювання природних процесів та експериментів є безкоштовна система «PhET Interactive Simulations». Вона включає лабораторні роботи та демонстрації з фізики, хімії, математики та біології.

Робота присвячена дослідженню можливості використання тренажерів-симуляторів PhET-Interactive Simulations при вивченні фізики.

Мета дослідження. Проаналізувати можливість використання симуляторів PhET для вивчення фізики як в умовах аудиторного, так і дистанційного навчання.

Результати дослідження. Сайт інтерактивних симуляцій PhET – це проект University of Colorado Boulder, призначений для створення і використання безкоштовних інтерактивних симуляцій з математики та наук про природу, заснований у 2002 р. лауреатом Нобелівської премії з фізики Карлом Віманом [1, 2].

Система комп'ютерного моделювання фізичних процесів та явищ за допомогою симуляторів PhET є доступним, сучасним, унікальним, та потужним інструментом для вивчення фізики. Вона нараховує близько вісімдесяти демонстрацій та лабораторних робіт з фізики. Розділ, у якому представлені інтерактивні симуляції PhET з фізики, поділяється на тематичні підрозділи: рух; звук і хвилі; робота, енергія, сила; теплота; квантові явища; світло, випромінювання; електрика, магнетизм, електричні кола. Кількість віртуальних демонстрацій та експериментів постійно збільшується.

Інтерфейс запропонованої системи комп'ютерного моделювання є інтуїтивно зрозумілий та простий. Особливістю симуляторів PhET можна вважати те, що майже всі вони переведені на українську мову, їх використання є безкоштовним та не потребує попередньої реєстрації. Інтерактивні симуляції PhET можна запускати через браузер та працювати, використовуючи Інтернет, завантажувати на ПК та працювати в автономному режимі, проводити віртуальні дослідження зі смартфона.

Важливим є завдання із розробки інструкцій до лабораторних робіт та навчально-дослідницьких робіт з фізики відповідно до тренажерів-симуляторів PhET-Interactive Simulation.

Висновки. PhET-Interactive Simulation можна віднести до сучасних технологій набуття практичних навичок, умінь та знань з фізики, які можуть використовувати як учні шкіл, так і студенти. У її основі лежить реалістичне моделювання та імітація фізичних явищ та процесів.

Джерела та література

1. URL: <https://phet.colorado.edu/uk/>
2. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/PhET_Interactive_Simulations

Фізична культура, спорт та здоров'я людини

Колесник С. В. – асистент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації
ВНУ імені Лесі Українки

Структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційних технологій позакласної роботи

Постановка проблеми. Сучасна система освіти в Україні висуває якісно нові вимоги до існуючого рівня готовності випускників закладів вищої освіти до професійної діяльності. Сьогодні суспільству потрібні ініціативні та самостійні люди, здатні до швидкого оновлення знань, розширення навичок і вмінь, освоєння нових сфер діяльності, готові постійно удосконалювати себе і власну діяльність відповідно до потреб суспільства [1, 31].

Зкладам вищої освіти, необхідно створювати умови які б дозволяли майбутнім учителям фізичної культури отримувати належну професійну освіту, підвищувати свій загальнокультурний і фаховий рівень, брати участь у пошуковій, дослідно-експериментальній роботі. Виникає необхідність ефективного пошуку шляхів розв'язання проблеми, що дозволило б суттєво підняти рівень професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Мета – визначити основні структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційних технологій позакласної роботи.

Результати дослідження. Професійна підготовка студентів у закладах вищої освіти передбачає цілеспрямовану організацію процесу оволодіння необхідними знаннями і навичками, головною якісною характеристикою якого є професіоналізм майбутнього фахівця.

Результатом професійної підготовки в закладі вищої освіти є стан готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної

діяльності в закладах загальної середньої освіти. Забезпечення професійної готовності вчителя фізичної культури та її регуляція неможливе без розуміння змісту професійної діяльності.

Готовність майбутніх фахівців фізичної культури до професійної діяльності характеризується як цілісний прояв особистості, комплекс необхідних знань, умінь і здібностей, результат професійної освіти та виховання, соціальної зрілості особистості, компонентами якої виступає психологічна, науково-теоретична, практична, фізична та психофізична готовність [2, 28].

На думку, Є. Жуковського, готовність – це установка особистості на розв'язання певних педагогічних завдань [3, 40].

На основі теоретичного аналізу наукових досліджень ми визначили наступні структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційних технологій позакласної роботи: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивний.

Розглянемо більш детально виділені нами компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційних технологій позакласної роботи.

Важливу роль у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури відіграє *мотиваційний компонент*. Саме без зацікавленості, бажання та інтересу до певного виду діяльності неможливо досягти успіху та поставленої мети. Показниками мотиваційного компоненту вважаємо бажання оволодіти теорією і практикою проведення позакласної роботи з фізичної культури; прагнення до особистісного і фахового зростання; усвідомлене розуміння актуальності проведення позакласної роботи з фізичної культури для збереження і зміцнення здоров'я учнів, підвищення їх фізичної активності.

Когнітивний компонент готовності майбутніх учителів фізичної культури відображає теоретичну обізнаність студентів про теорію і методику організації різних форм позакласної роботи з фізичної культури; особливості використання анімаційних технологій; передбачає знання індивідуальних і психологічних особливостей учнів різного віку, принципів освітнього процесу.

Операційно-діяльнісний компонент визначає ступінь сформованості у студентів проектувально-конструктивних, виконавських та аналітико-рефлексивних умінь і навичок для здійснення позакласної роботи з фізичної культури.

Рефлексивний компонент визначає здатність учителя фізичної культури до самоосвіти, самоорганізацію творчої активності, креатив-

ності, самоаналіз своєї діяльності, здатності критично ставитися до своєї особистості, професійних якостей як компетентного фахівця.

Визначені нами компоненти та їх показники готовності дають нам змогу об'єктивно оцінити рівень професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до анімаційних технологій позакласної роботи.

Висновки. Таким чином, формування готовності майбутніх учителів фізичної культури передбачає сформованість взаємопов'язаних, взаємозумовлених структурних компонентів (мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльнісного, рефлексивного) та наявність стійких закономірностей між ними. Успішна реалізація використання анімаційних технологій в позакласній роботі з фізичної культури з учнями можлива тільки тоді, коли в студентів будуть сформовані відповідні мотиви, знання, уміння й особистісні якості.

Джерела та література

1. Белікова Н. О. Структурний аналіз готовності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності. *Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини* [гол. ред.: М. Т. Мартинюк]. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. Ч. 1. С. 31–36.
2. Кисельов В. О. Структура готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації спортивно-масових заходів. *Фізико-математична освіта*. 2018. Вип. 1 (15). Ч. 3. С. 27–31.
3. Жуковський Є. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації самостійної фізкультурно-оздоровчої діяльності школярів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2013. № 1 (21). С. 39–42.

Мордик О. А. – асистент кафедри фітнесу та циклічних видів спорту

ВНУ імені Лесі Українки;

Калитка С. В. – к. н. ф. в. с., доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації
ВНУ імені Лесі Українки

Варіабельність серцевого ритму у жінок, які спеціалізуються зі спортивною ходьби, протягом менструального циклу

Постановка проблеми. Оцінка функціонального стану організму, його адаптаційних резервів являє собою одну з серйозних проб-

лем, що мають відношення до вирішення найбільш важливих завдань підготовки спортсменів. Серцево-судинна система (ССС), будучи найважливішою ланкою, що лімітує розвиток пристосувальних реакцій організму, одночасно може служити індикатором адаптаційно-пристосувальних реакцій у відповідь на фізичне навантаження [1, 2]. Відомо, що адаптаційні процеси в організмі жінок відрізняються від таких у чоловіків. Це обумовлено однією з основних біологічних особливостей жіночого організму, пов'язаної з репродуктивною функцією, – циклічністю функцій гіпоталамо-гіпофізарно-оваріально-адреналової системи. Багатьма авторами були описані зміни загальної і спеціальної працездатності, функціональних можливостей, відновлення спортсменок після виконання навантажень в різні фази менструального циклу (МЦ) [1], тому вивчення варіабельності ритму серця (ВРС) є актуальним.

Мета дослідження – вивчення особливостей ВРС у спортсменок, які спеціалізуються зі спортивної ходьби на 10 км, в різні фази МЦ.

Методи дослідження. Обстежено 6 жінок (36 спостережень), які спеціалізуються зі спортивної ходьби на 10 км, віком 17–28 років з 28–32-денним МЦ, що мають кваліфікацію 1 розряду, кандидата в майстри спорту, майстри спорту і майстри спорту міжнародного класу. Дослідження проводили в кожен фазу МЦ, а саме: I фаза – менструальна (1–5 день МЦ), II фаза – постменструальна (6–12 день МЦ), III фаза – овуляторна (13–15 день МЦ), IV фаза – постовуляторна (16–25 деь МЦ) і V фаза – предменструальна (26–28 день МЦ). Був проведений аналіз показників ВРС шляхом запису ЕКГ кваліфікованих спортсменів, які проходили обстеження з використанням програмноапаратного комплексу «Полі-Спектр». Всі досліджувані показники вивчали в стані спокою (фонова проба), за день до проведення дослідження спортсменки звільнялися від тренування. Статистична обробка результатів здійснювалася за допомогою програми Statistica 6,0.

Результати дослідження. Сумарна потужність спектра, яка відображає рівень активності регуляторних систем, найвища в менструальну, овуляторну і постменструальну, знижується в постовуляторну і особливо в передменструальну. Проведені нами дослідження вкладу HF, LF і VLF компонентів в сумарну потужність коливань серцевого ритму спортсменок в різні фази МЦ показали, що в менструальну і постменструальну фази спостерігається переважання HF компонента

(табл. 1). У овуляторну, постовуляторну і передменструальну фази МЦ вплив HF компонента вірогідно знижується ($p < 0,05$) і збільшується внесок LF і VLF компонентів в сумарну потужність коливань серцевого ритму спортсменок. Внесок LF компонента вірогідно вище ($p < 0,05$) в предменструальну фазу МЦ, порівняно з менструальною і овуляторною фазами, тоді як внесок VLF компонента вірогідно вище ($p < 0,05$) в овуляторну фазу, порівняно з іншими фазами МЦ.

Таблиця 1

Показники варіабельності серцевого ритму спортсменок в різні фази МЦ

Показник	Фази МЦ				
	I	II	III	IV	V
TP, $мс^2$	3628,20 ± 1096,80	2657,33 ± 208,17	2926,33 ± 769,67	2434,20 ± 1047,53	1905,83 ± 975,24
VLF, $мс^2$	1077,80 ± 361,13	711,00 ± 249,00	1292,67 ± 659,67	818,20 ± 333,87	524,00 ± 178,86
LF, $мс^2$	751,00 ± 294,67	633,67 ± 39,17	589,67 ± 217,67	547,40 ± 320,07	436,83 ± 193,24
HF, $мс^2$	1799,40 ± 683,07	1313,33 ± 338,33	1044,67 ± 460,67	1069,00 ± 515,33	945,33 ± 726,95
LF/HF	0,45 ± 0,011	0,57 ± 0,17	0,59 ± 0,08	0,62 ± 0,29	0,93 ± 0,46
ЧСС, уд./хв	59,00 ± 4,33	54,00 ± 7,00	66,00 ± 6,50	66,40 ± 2,73	65,67 ± 7,43

Переважаючий вклад HF компонента, особливо в першій половині МЦ, істотно впливає на частоту серцевих скорочень (ЧСС) спортсменок і нами відзначені вірогідно нижчі ($p < 0,05$) показники в менструальну і постменструальну, порівняно з овуляторною, постовуляторною і предменструальною фазами МЦ. Значне збільшення вкладу VLF компонента в сумарну потужність спектра серцевого ритму спортсменок у другій половині МЦ і, особливо в фазу овуляції може свідчити про високу концентрацію естрогену в крові. З огляду на той факт, що в другій половині МЦ відбувається різка зміна співвідношень між концентрацією в крові естрогенів і прогестерону, то такий вплив на структури синусового вузла може впливати на R-R інтервали в зв'язку зі зміною метаболізму міокарда.

Висновки. Проведені нами дослідження спектрального аналізу серцевого ритму спортсменок в різні фази МЦ показали, що у сумарній потужності спектра в менструальну і постменструальну фази спостерігається переважання HF компонента. У овуляторну, постовуляторну і передменструальну фази МЦ вплив HF компонента

вірогідно знижується ($p < 0,05$) і збільшується внесок LF і VLF компонентів в сумарну потужність коливань серцевого ритму спортсменок. Внесок LF компонента вірогідно вище ($p < 0,05$) в предменструальну фазу МЦ, порівняно з менструальною і овуляторною фазами, тоді як внесок VLF компонента вірогідно вище ($p < 0,05$) в овуляторну фазу, порівняно з менструальною, постменструальною, постовуляторною і предменструальною фазами МЦ.

Джерела та література

1. Analysis of the heart rate variability for women, specializing in race walking, throughout the menstrual cycle/S. Kalytko, N. Borovska, O. Roda, M. Karabuz. *Health Problems of Civilization*. Vol. 9. No. 6. P. 5–10.
2. Heart Rate Variability in Athletes Specializing in Middle-Distance Running during Mesocycle/O. Roda, S. Kalytko, A. Tsos, O. Andriichuk, O. Ishchuk, O. Shvets. *Research Journal of Pharmaceutical, Biological and Chemical Sciences*. 2017. Vol. 8 (1). P. 1061–1070. URL: <http://www.rjpbcs.com/>

Панасюк А. С. – магістр, факультету фізичної культури, спорту та здоров'я

ВНУ імені Лесі Українки;

П'ятіков С. В. – Президент Волинської обласної федерації хортингу та бойового хортингу;

Гнітецька Т. В. – к. н. з фіз. вих. та спорту, доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

Історія зародження хортингу на Волині

Постановка проблеми. Хортинг – український національний вид бойових мистецтв, заснований на культурних, оздоровчих і бойових традиціях українського народу. Проблематика хортингу нині актуальна на терені України. Зокрема, їй приурочені праці Е. А. Єрмоєнка (2014–2020), В. Ю. Белана (2014), І. Д. Беха (2014–2015), О. В. Мельника (2014), С. В. П'ятікова (2016–2020), З. Діхтяренко (2019) та інших. Цими авторами також висвітлені історичні аспекти розвитку хортингу на Україні та у світі. Разом з тим, історичні аспекти розвитку хортингу у Волинській області у науковій літературі висвітлено, на нашу думку, недостатньо.

Мета статті: дослідити історичні аспекти становлення хортингу на Волині.

Результати дослідження. Засновником хортингу на Україні та у світі, як виду спорту, є триразовий чемпіон світу, абсолютний чемпіон Європи з карате, багаторазовий чемпіон України і міжнародних турнірів, Майстер спорту України міжнародного класу, Заслужений тренер, кавалер ордена «Червона Зірка», медалі «За відвагу», почесного державного знаку «Воїнська доблесть», голова Союзу ветеранів війни і Збройних сил України, кандидат педагогічних наук, автор понад 250 наукових праць Е. А. Єрмоєнко. У 2009 р. ним було засновано Національну (очолював до 2019 р.), а згодом Міжнародну федерацію хортингу. У січні 2020 р. засновано Національну, а у лютому цього ж року Всесвітню федерацію бойового хортингу. Очільниками їх є Е. А. Єрмоєнко. Нині в Україні хортингом займаються біля 50 тисяч осіб, функціонують більше 400 клубів, а членами Міжнародної Федерації є 26 країн світу (5 червня 2019 р. встановлено як Міжнародний день бойового хортингу). Хортинг представлений у програмах підготовки силових структур, спортивних шкіл, з 2014 р. входить у навчальну програму закладів загальної середньої освіти тощо [1–2; 4].

Засновником обласної федерації хортингу у Волинській області є П'ятіков Сергій Вікторович (18.06.1976 р. н.) – випускник Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького, майстер бойового хортингу, 5 ранк (володар чорного поясу), суддя міжнародної категорії, майстер спорту України, нині офіційний представник НФБХУ у Волинській області. Після переїзду з м. Черкас, де С. В. П'ятіков очолював Черкаську федерацію хортингу, він організував і очолив Волинську обласну федерацію хортингу (зареєструвану 8 грудня 2016 р. у м. Луцьку). Згодом (4 листопада 2019 р.) у м. Луцьку була заснована і зареєстрована Волинська обласна федерація бойового хортингу (керівник – С. В. П'ятіков) [1; 3].

З перших місяців заснування федерації волинські хортингісти стали активними учасниками міських, обласних, Всеукраїнських змагань, Чемпіонатів країни, Європи, Національних суддівських семінарів, показових виступів та майстер-класів тощо [3]. Загалом, за час 4-річного розвитку федерацією підготовлено 8 майстрів спорту, зокрема, – В. Тесленко, О. Лахай, А. Панасюк, Н. Плевако, Я. Головій, О. Дерлюк, М. Фесик, І. Сидорук тощо.

Узагальнена інформація про участь волинських хортингістів на змаганнях висвітлена у табл. 1.

Результати досягнень Волинських спортсменів-хортингістів

Назва змагань	Місце	Прізвище, ім'я	Розділ змагань (місце)	Присвоєння
Чемпіонат України та Кубок України з хортингу	Київ, 18.12. 2016	Тесленко Валентина	Двобій (2), Сутичка (1)	МС
		Лахай Олександр	Двобій (3), Сутичка (2)	МС
Чемпіонат України, Кубок України та Відкритий Чемпіонат Кіровоградської області	Кропивницький, 25–26.07. 2017	Радько Максим	Сутичка (2), Показовий виступ (3)	КМС
		Головій Ярослав	Сутичка (3)	
		Дудко Вадим	Сутичка (2), Показовий виступ (3)	МС
		Тесленко Валентина	Сутичка (1), Показовий виступ (2)	
		Панасюк Ангеліна	Сутичка (1), Показовий виступ (2)	КМС
		Дудко Владислав	Сутичка (3), Показовий виступ (3)	
Чемпіонат України серед кадетів, юніорів і дорослих та Всеукр. змагання з хортингу серед юнаків і дівчат в розділі «Двобій»	Ірпінь, 25–26.03. 2017	Ярослав Головій	Двобій (1)	КМС
		Софія Сидорук	Двобій (2)	КМС
		Марія Фесик	Двобій (2)	КМС
		Назар Плевако	Двобій (2)	МС
		Валентина Тесленко	Двобій (2)	МС
Відкритий Чемпіонат Черкаської області з хортингу	Черкаси, 19.05. 2017	Гундерич Вадим	Двобій (2)	МС
		Ярослав Головій	Двобій (2), Сутичка (1)	КМС
Чемпіонат України	Луцьк, 14.10. 2017	Панасюк Ангеліна	Двобій (1), Форма (2), Сутичка (1)	МС
		Марія Фесик	Двобій (1), Форма (1), Сутичка (1)	КМС
		Олександр Блоха	Двобій (2), Сутичка (1)	КМС
		Владислав Дудко	Двобій (1), Сутичка (1)	КМС
		Ярослав Головій	Двобій (2), Сутичка (1)	КМС
Чемпіонат Європи	Трускавець, 17.11.18	Фесик Марія	Форма (1), Двобій (2)	МС
		Дерлюк Олексій	Форма (1)	МС
		Головій Ярослав	Двобій (2), Сутичка (3)	МС

Висновки. Офіційною датою зародження хортингу у Волинській області є 8 грудня 2016 р., коли майстром спорту України С. В. П'ятіковим було зареєстровано Волинську обласну федерацію хортингу.

Джерела та література

1. Єрбоменко Е. Витоки та історія розвитку бойового хортингу в Україні і за кордоном. *Теорія і методика хортингу*. 2019. Вип. 11. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/12345678>
2. Історія хортингу: URL: <http://horting.in.ua/horting-history/>
3. Хортинг на Волині: майбутнє за сильними та свідомими. URL: <https://www.volynnews.com/news/sport/khortynh>
4. Хортинг у світі. *УНІАН*. URL: www.unian.ua/Головна/Спор

Пашківська І. І. – аспірантка І курсу
навчально-наукового медичного інституту
ВНУ імені Лесі Українки

Застосування загальної повітряної кріотерапії у пацієнтів з артеріальною гіпертензією

Постановка проблеми. На даний час одним із важливих напрямів фізичної терапії є пошук і впровадження в практику новітніх технологій, спрямованих на підвищення ефективності відновного лікування та профілактику захворювань. Серед фізіотерапевтичних чинників все більшого значення набуває кріотерапія, оскільки зміна температурного режиму викликає відповідну реакцію судин, що призводить до тренування вазомоторних рефлексів [2].

З обережністю необхідно застосовувати цю процедуру пацієнтам з артеріальною гіпертензією (АГ). Під дією загальної повітряної кріотерапії (ЗПКТ) збільшуються показники артеріального тиску (АТ) [8]. За статистичними даними АГ – одне з найбільш поширених хронічних захворювань у світі та в Україні зокрема. Поміж загальної кількості захворювань серцево-судинної системи найбільш поширеним захворюванням є гіпертонічна хвороба – понад 45 % [1].

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу та порівняння даних спеціальної науково-методичної літератури узагальнити сучасні знання про ефективність застосування методу загальної повітряної кріотерапії у пацієнтів з артеріальною гіпертензією.

Результати дослідження. Для узагальнення погляду на проблему фізичної терапії пацієнтів з АГ було проведено аналіз джерел спеціальної літератури. Дослідженнями виявлено, що в процесі використання кріотерапії на основі впливу охолодженого повітря відбувалося короткочасне і незначне зростання систолічного і діастолічного АТ у здорових осіб, в середньому на 10 мм рт. ст., що супроводжувалося уповільненням і посиленням серцевих скорочень без порушення коронарного кровообігу і серцевого ритму, збільшенням об'єму легеневої вентиляції [7]. Під час процедури рекомендується проводити індивідуальний моніторинг пацієнтів, проте патологічні зміни параметрів кровообігу можна вважати рідкісними та випадковими [5]. Встановлено, що ЗПКТ позитивно впливає на показники гемодинаміки у пацієнтів з підвищеним нормальним АТ, що розширює покази до застосування кріотерапії при початкових формах АГ [8]. Одна процедура ЗПКТ викликає зниження середніх значень систолічного АТ та діастолічного АТ, тоді як серія з 10 сеансів призводить до стабілізації АТ. Стабілізація систолічного АТ у чоловіків відбувається значно повільніше, ніж у жінок, досягаючи статистично вищих середніх значень [6]. Дослідження показали, що низка системних методів кріотерапії з подальшою кінезітерапією знижує систолічний та діастолічний АТ як у пацієнтів без гіпертонії, так і у пацієнтів з діагностованою, добре контрольованою АГ [4]. Серія невеликих рандомізованих досліджень продемонстрували, що ЗПКТ покращує відновлення м'язової системи після механічних перевантажень та поліпшує психоемоційний стан. Кріотерапія є потужним засобом психологічної реабілітації та відновлення резервних можливостей організму для здорових осіб, які мають високий рівень фізичної підготовки [3].

Під час курсової дії екстремально низької температури в організмі людини активується низка взаємопов'язаних адаптаційно-компенсаторних механізмів, які призводять до оптимізації функціонування систем організму, що викликає збільшення функціональних резервів організму людини, оптимізацію її психофізіологічного стану та проявляється в оптимізації показників АТ, збільшенні максимальної вентиляції легень, поліпшенні самопочуття, активності, настрою обстежуваних, підвищенні їх працездатності та неспецифічної резистентності до несприятливих факторів навколишнього середовища [4].

Однак термічні процеси, що відбуваються під час терапевтичного впливу ще не повністю досліджені. Зокрема, динаміка температурного поля на поверхні шкіри та тканин в цілому невідома. Цей параметр має велике значення для забезпечення ефективності та безпеки

процедури, оскільки переохолодження епідермісу до температури нижче $-2,5$ °С призводить до незворотного руйнування тканини [2]. Також було помічено, що у людей з лабільною гіпертензією та нелікованою гіпертензією може спостерігатися значне підвищення АТ [4].

Висновки. Проведений аналіз даних спеціальної літератури свідчить, що загальна повітряна кріотерапія – це універсальна технологія, яка має виражену і тривалу гіпотензивну дію, значно покращує якість життя пацієнтів з контрольованою АГ, істотно підвищує витривалість серцево-судинної системи, активізує адаптаційні ресурси організму.

Джерела та література

1. 17 травня – Всесвітній день боротьби з артеріальною гіпертонією. *Міський науковий інформаційно-аналітичний центр медичної статистики*. 2020.
2. Baranov A., Pakhomov O., Fedorov A. Technique and Technology of Whole-Body Cryotherapy (WBC). 2019.
3. Bleakley C, Bieuzen F, Davison G, Whole-body cryotherapy: empirical evidence and theoretical perspectives. 2014. S. 25–36.
4. Ciosek Z., Drozd A. The effect of systemic cryotherapy and kinesiotherapy on blood pressure, 2016. № 62 (2). P. 22–25.
5. Missmann M., Himsl M. Impact of Whole Body Cryotherapy at -110 °C on Subjects with Arterial Hypertension. 2016. № 64 (1). P. 75–82.
6. Zarzycka K., Pieszynski I. Exposure to Cryogenic Temperature and Exercises and Changes in Blood Pressure. 2018. № 39 (3). P. 211–218.
7. Елисеєв Д. Н., Бугаян С. Э., Складаров В. Н. Механизмы адаптации организма к циклическим криотермическим воздействиям. *Материалы VII съезда кардиологов ЮФО*. 2008. С. 105–106.
8. Камека Д. Л. Возможность применения общей воздушной криотерапии у лиц с начальными нарушениями регуляции артериального давления. 2011. № 3 (79). С. 44–46.

Пристапа Ю. М. – студентка III курсу
ВНУ імені Лесі Українки;
Деделюк Н. А. – к. н.з фіз. вих. і спорту,
доцент кафедри теорії фізичного виховання
та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

Мотиваційно-ціннісні орієнтири жінок до занять фізичними вправами

Постановка проблеми. До питання здоров'я жінок у нашій державі, прикута особлива увага. На нещодавньому IV Українському

жіночому конгресі (25–26 листопада 2020 р.), перша леді України Олена Зеленська наголосила: «Роль жінки у суспільстві та в сім'ї у складні часи посилюється, як і навантаження на неї. Під час карантину ми, жінки, крім своїх професійних обов'язків, виконували й домашню роботу, обсяг якої збільшився. Одночасно встигали допомагати з навчанням дітям, які вчилися дистанційно вдома». Тому проблема підвищення мотивації жінок до занять фізичними вправами, з метою збільшення рівня фізичної працездатності, покращення їх психоемоційного стану, є однією із пріоритетних завдань не тільки в державних структурах, а і нас, майбутніх спеціалістів галузі фізичного виховання.

Більшість жінок, у сучасному суспільстві вважають фізичні вправи хорошим засобом для покращення здоров'я та загального психоемоційного стану. Беручи до уваги саме зв'язок мотивації жінок і їх здоров'я, варто зауважити, що чим вищий рівень здоров'я, тим більшою є її мотивація до занять руховою активністю.

Мета дослідження – розкрити особливості формування мотиваційно-ціннісних орієнтирів жінок до занять фізичними вправами .

Результати дослідження. Як засвідчує світова статистика, то стан здоров'я людини на 20 % залежить від спадковості, на 10 % від рівня розвитку медицини, на 20 % від стану довкілля, на 50 % від способу життя [2]. Давно стало відомим, що на стан здоров'я впливає багато чинників, але найголовнішим є – спосіб життя

На думку С. О. Сорокіної: «здоровий спосіб життя – це сукупність стійких форм життєдіяльності людини, які визначають її життєвий шлях. Це – сукупність її звичок. Якщо, людина з дитинства, з молодих років постійно й наполегливо дбає про своє здоров'я, вона в основу своєї життєдіяльності закладає такі стійкі корисні звички, навички, поведінку, спосіб мислення, сприйняття оточуючих і себе, які й визначають основний її напрям – шлях здоров'я. Вона обирає здоровий спосіб життя» [3].

Спорт і корисне харчування – значною мірою визначають, як довго ми живемо та, передусім, наскільки здоровими залишаємося з віком. Рух запобігає не лише виникненню надлишкової ваги та серцево-судинним захворюванням, а й захищає мозок. Дотримуючись здорового способу життя з 40 до 60 років, можна суттєво продовжити своє хороше самопочуття [1, 3]. Під час фізичних навантажень, жінки середнього віку, забезпечують свою продуктивність та якість життя. Це і є складовою успішності людини, незалежно від виду роботи.

Дослідження формування мотивації до занять фізичними вправами у жінок середнього віку проводилося на основі анкетування жінок середнього віку, що проживають на території волинської області та визначення рівня їх фізичної працездатності.

За результатами опитування було визначено мотиваційно-ціннісні орієнтири жінок та пріоритетні види їх рухової діяльності. Фізичну працездатність визначали за допомогою тесту Купера, а саме безперервної 12-хвилиної ходьби. Під час проведення експерименту враховувалися індивідуальні можливості жінок і відповідно до них регулювалося фізичне навантаження. Окрім того, під час виконання тесту працездатність жінок фіксувалася за допомогою фітнес-браслета.

На початку дослідження 14 з 42 (30 %) жінок мали середній рівень фізичної працездатності, 15 з 42 (50 %) жінок мали поганий рівень фізичної працездатності, а 13 з 42 (20 %) мали дуже низький рівень фізичної працездатності.

Для підвищення рівня фізичної працездатності нами була розроблена програма фізичних вправ, запропонована жінкам для виконання протягом двох місяців. Результати повторного анкетування показали, що фізична працездатність зросла і самопочуття жінок покращилося. Так: 15 з 42 (30 %) жінок зафіксували поганий рівень фізичної працездатності; 16 з 42 (60 %) зафіксували середній рівень фізичної працездатності; 11 з 42 (10 %) жінок має добрий рівень фізичної працездатності.

Висновки. Враховуючи мотиваційно-ціннісні орієнтири жінок, можна досягнути всебічного розвитку, зміцнення їх здоров'я і підтримання на високому функціональному рівні фізичних та психічних можливостей. Основними критеріями здорового способу життя жінок середнього віку є достатня фізична активність, збалансоване харчування, здоровий сон, дотримання правил особистої гігієни та систематичні медичні обстеження.

Джерела та література

1. Данилевич М., Бубела О. Проблеми залучення жінок до занять різними видами гімнастики та їх обговорення. *Сучасні проблеми розвитку теорії та методики гімнастики: зб. наук. матеріалів VIII наук.-практ. конф.* Львів, 2007. С. 13–16.
2. Лисюк С., Кулібаба С., Лисак І. Дослідження мотивів та інтересів жінок першого зрілого віку, які займаються фізкультурно-оздоровчими заняттями. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського.* Вінниця, 2015. Вип. 19, т. 1. С. 274–279.

3. Сорокіна С. О., Кудряшова Т. І. Мотиваційна зацікавленість жінок 30–50-річного віку до занять оздоровчими вправами. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 6. С. 123–125.

Рудик О. П. – аспірантка II року навчання факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;

Белікова Н. О. – д. п. н., професор, завідувач кафедри теорії фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

Особливості впровадження варіативного модуля «Пляжний волейбол» на уроках фізичної культури у старшій школі

Постановка проблеми. Сучасні діти змінили ігри на подвір'ї на спілкування в месенджерах, а м'яч – на смартфон. За таких умов уроки фізичної культури мають додаткову місію – не просто двічі-тричі на тиждень змушувати школярів рухатися, а й заохотити та призвичаїти їх до фізичної активності, здорового способу життя та піклування про своє тіло. Самі ж діти зазвичай не дуже вмотивовані фізично вдосконалюватися. Аби сучасні школярі захотіли займатися спортом, педагогам потрібно докласти зусиль: змінювати методику, вчитися новому та прислухатись до своїх вихованців. Встановлено, що 56,25 % учнів хотіли б урізноманітнити уроки фізичної культури, тому що вони не завжди проходять цікаво; 20 % учителів не завжди враховують інтереси учнів при плануванні уроків фізичної культури [2].

Мета дослідження – визначити передумови та особливості впровадження варіативного модуля «Пляжний волейбол» на уроках фізичної культури у старшій школі.

Результати дослідження. Пляжний волейбол (біч-волей) – популярний вид спорту, гра двох команд, які складаються виключно з двох гравців, на розділеному сіткою піщаному майданчику. Пляжний волейбол розвинувся як самостійний вид спорту з класичного волейболу у 20-х роках ХХ ст. Між двома видами спорту існує багато спільного: техніка переміщення та стійок гравців на майданчику, техніка передач та прийомів м'яча, техніка виконання подач, нападаючих ударів та інше, але є й істотні відмінності у правилах і техніці гри. Пляжний волейбол має доступні правила гри і не вимагає дорогої

екіпіровки, інвентарю та обладнання, дуже популярний серед любителів активного відпочинку [3].

Варіативний модуль «Пляжний волейбол», який є складовою Навчальної програми з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти (10–11 класи (рівень стандарту)) складається зі змісту навчального матеріалу, очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтованих навчальних нормативів та переліку обладнання, яке потрібне для вивчення даного модуля [1].

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну фізичну підготовку пляжних волейболістів, техніко-тактичну підготовку. Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Передумовою для вдалого оволодіння учнями техніко-тактичних прийомів із пляжного волейболу є розвиток фізичних якостей, специфічних для цього виду спорту. Тому, включення вправ, спрямованих на загальну і спеціальну фізичну підготовку є обов'язковим на кожному уроці, також необхідно дотримуватися методики послідовності навчання прийомів гри у нападі та захисті, використовуючи підготовчі, підвідні вправи, вправи для відпрацювання технічних елементів, двосторонні ігри та інше.

У ході перших років навчання доцільно використовувати естафети та рухливі ігри з елементами волейболу – «М'яч у повітрі», «Картопля», «М'яч – середньому» та інші, а також ігри, які за своїми правилами наближені до гри пляжний волейбол – «Піонербол», «Міні волейбол», «Волейбол».

З метою профілактики травматизму на кожному уроці необхідно перевіряти місце проведення занять, раціонально використовувати фізкультурно-спортивне обладнання та інвентар; дотримуватися вимог методики навчання рухових дій, звертати увагу на правильність виконання вправ при вивченні технічних прийомів, усувати та попереджати виникнення помилок.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння теоретичного матеріалу, розвитку фізичних якостей та технічних прийомів з пляжного волейболу.

Обладнання, яке потрібне для вивчення модуля «Пляжний волейбол»: спортивний майданчик із піщаною поверхнею, м'яч для пляжного волейболу, сітка для пляжного волейболу, волейбольні стійки,

стрічки (шириною 5 см) – розмітка майданчика для пляжного волейболу, набивний м'яч (0,5–1 кг).

Висновки. Впровадження у школах варіативного модуля «Пляжний волейбол» розвиває не тільки цікавість до цього виду спорту, але і навчає необхідним руховим навикам, виховує морально-вольові якості, сприяє правильному фізичному і психологічному розвитку. Адже метою цього модуля є зміцнення здоров'я підростаючого покоління, формування навичок здорового способу життя та позитивного ставлення до фізичної культури та спорту; сприяння гармонійному розвитку особистості дитини; прагнення до активної рухової діяльності та залучення учнів до самостійних занять фізичною культурою й занять у спортивних секціях.

Джерела та література

1. Навчальна програма з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти (варіативний модуль «Пляжний волейбол», 10–11 класи (рівень стандарту). URL: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbXhmaXppY25ha3VsdHVyYTIwMTR8Z3g6MmY3MTdkM2VjNDFiZDljYg>
2. Perspectives for Implementation of New Variative Modules of “Physical Culture. Grades 5–9” Training Program/N. Belikova, S. Indyka, N. Ulyanytska, S. Podubinska, V. Krendelieva. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп нац. ун-т ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2017. № 3. С. 140–147. URL: <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2017-03-140-146>.
3. The effect of beach volleyball training on muscle performance of indoor volleyball players/D. G. Balasas, K. Christoulas, P. Stefanidis, E. Vamvakoudis, T. M. Vampouras. 2017. 19 p. URL: insight@cumbria.ac.uk

Семенова І. В. – аспірантка I року навчання факультету фізичного виховання, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;

Белікова Н. О. – д. п. н., професор, завідувач кафедри теорії фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

Особливості формування професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій

Постановка проблеми. У складних умовах розбудови національної школи організація створення новітніх технологій є важливим

фактором підготовки нової генерації фахівців фізичної культури, підвищення їхньої педагогічної майстерності, розвитку творчого потенціалу і зрештою – зростання освіченості, вихованості й рівня фізичної підготовленості школярів [1].

Підготовка професіонала – справжнього фахівця своєї справи – має здійснюватися з використанням найновітніших технологій, методик, освітніх інновацій, з використанням набутого вітчизняного й зарубіжного досвіду. Фундаментом цього повинні бути принципи гуманізації освіти, особистісноорієнтований підхід, оновлення змісту та форм організації навчальнопедагогічного процесу відповідно до світових стандартів, що стали основою національної доктрини розвитку освіти [2].

Новітні технології навчання деякими вченими [6] розглядаються, з одного боку, не просто як форма отримання знань, а як процес розвитку в студентів креативних здібностей, що дає змогу перетворювати знання в частину особистого буття та свідомості людини. З іншого – як формування вчителя-новатора, який повинен упроваджувати в навчальний процес нові інноваційні технології, засвоювати систему знань, формувати особисте ставлення до будь-якої проблеми, розглядаючи її з різних позицій.

Крім того, широко використовується передовий педагогічний досвід, який здебільшого пропагується через «круглі столи», творчі зустрічі, відверті розмови, стажування, проведення педагогічної практики на базах шкіл.

Але в розглянутій літературі не визначено особливості формування професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури.

Мета роботи: аналіз сучасного стану, визначення особливостей формування та перспектив вдосконалення професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій.

Завдання дослідження: узагальнити та проаналізувати літературу з даної проблеми та визначити особливості формування професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури.

Результати дослідження та їх обговорення. Інноваційне навчання – процес, організований на перспективу, акцентований на підготовку фахівців до роботи в нових умовах. Слово «інновація», що в перекладі з англійської «innovation» означає нововведення, походить від латинського «innovatio» – «відновлення», «оновлення», «зміна» [7].

У сучасному вимогливому та швидкоплинному соціально-економічному середовищі рівень освіти, ефективність діяльності вищих

навчальних закладів з фахової підготовки висококваліфікованих конкурентно-спроможних спеціалістів значною мірою залежать від результативності запровадження технологій навчання, що ґрунтується на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних технологіях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання.

Використання інноваційних технологій передбачає включення до навчальних планів нових навчальних методів, прийомів, способів, планування й організації, здійснення контролю, коригування й оцінки навчальної діяльності, яка дозволяє формувати у студентів культуру навчальної праці.

Використання інноваційних технологій у навчально-педагогічному процесі підготовки вчителів фізичної культури створює нові можливості для покращення навчання, активізації мислення, різноманітних форм і засобів засвоєння інформації [5].

Недостатнє впровадження інноваційних технологій у практику підготовки фахівців фізичної культури викликає низку суперечностей: між вимогами суспільства до підготовки майбутніх учителів фізичної культури як координаторів здоров'я зберігаючої освіти й недостатнім осмисленням і узагальненням цього процесу в педагогічній науці; між масовістю підготовки та індивідуальнотворчим характером їх професійної діяльності; між орієнтацією на нові моделі навчально-педагогічного процесу та традиційним змістом, формами і методами підготовки майбутніх фахівців фізичної культури [3; 4; 5].

За результатами досліджень Е. С. Вільчковського [4] та Б. М. Шияна [3] більша половина вчителів фізичної культури не володіє сучасною методикою вдосконалення рухових здібностей і не пов'язує їх розвиток із засвоєнням техніки фізичних вправ. Особливе занепокоєння викликає бідний арсенал форм і методів фізичного виховання, які культивуються в більшості шкіл, невміння вчителів застосовувати нові інноваційні технології в практичній діяльності.

Л. П. Сергієнко [8] вважає, що у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури, як у теоретичному, так і в практичному аспектах залишається багато недоліків. Так, одним із малодосліджених напрямів професійної підготовки учителів фізичної культури є формування професійних знань, умінь і навичок у процесі викладання спортивно-педагогічних дисциплін.

Висновки. Покращення професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури на сучасному етапі потребує більш ефективних шляхів організації навчально-педагогічного процесу, підне-

сення його на сучасний технологічний рівень з використанням інноваційного підходу до навчання. Робота над удосконаленням професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури дала змогу встановити, що впровадженню інноваційних технологій передує вичерпно усвідомлена та продумана програма дій з організації навчально-виховного процесу та професійного навчання.

Джерела та література

1. Презлята Г. Підвищення результативності методичної роботи з учителями фізичної культури. *Фізичне виховання в школі*. 2001. № 1 С. 30–32.
2. Куц О. С., Липчак І. А. Нові технології та моделювання підготовки вчителів фізичної культури. *Молода спортивна наука України: зб. наук. ст.* Львів: ЛДІФК, 2002. Вип. 6. Т. 2. С. 539–541.
3. Шиян Б. М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. *Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: зб. наук. пр.* Рівне: Принт Хауз, 2001. Вип. 2. С. 371–374.
4. Вільчковський Е. С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002 рр.: зб. наук. пр.* Харків: ОВС, 2002. Ч. І. С. 301–310.
5. Гац Г. Формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. *Молода спортивна наука України: зб. наук. ст.* Львів: ЛДІФК, 2001. Вип. 5. Т. 1. С. 40–43.
6. Круцевич Т., Зайцева М. Інноваційні процеси у сфері підготовки та перепідготовки кадрів з фізичної культури. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2005. № 4. С. 41–44.
7. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
8. Сергієнко Л. П. Інноваційний зміст системи підготовки спеціалістів фізичного виховання і спорту. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2003. № 3–4. С. 23–32.

Торчинська Я. І. – студентка III курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;
Деделюк Н. А. – к. н. з фіз. вих. і спорту, доцент кафедри фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

Пріоритетні напрями підвищення рівня фізичної працездатності водіїв

Постановка проблеми. На підставі Закону України «Про фізичну культуру і спорт» фізкультурно-оздоровча діяльність дорослого

населення, безпосередньо, за місцем роботи громадян здійснюється на основі встановлених Законом вимог щодо режиму праці і відпочинку шляхом проведення реабілітаційних та професійно-прикладних занять в режимі робочого дня після трудового відновлення, профілактичних занять, розвитку масового спорту [1].

Сучасна світова економічна криза, пов'язана із пандемією коронавірусу, створила в Україні, як і у багатьох інших країнах, проблему не тільки фінансового, а й психологічного характеру. Чоловіки середнього віку у нашій країні опинилися у найбільш вразливій групі і, саме тому, доцільним є дослідження підвищення рівня їх фізичної працездатності.

Мета – визначити пріоритетні напрями підвищення рівня фізичної працездатності чоловіків-водіїв у процесі їх професійної діяльності засобами фізичного виховання.

Результати дослідження. Аналіз наукових літературних джерел дає підстави стверджувати, що вплив виробництва на функціональний стан людини визначають як гармонійну єдність біологічних, психічних і трудових функцій людини, що забезпечують повноцінну, необмежену її участь у різноманітних видах трудового і суспільного життя. Працездатність водія – це його спроможність з найменшими затратами енергії безпечно керувати автомобілем без зниження темпу та якості протягом тривалого часу [2, 3].

Робота водіїв пов'язана із переважно із малорухливим способом життя, а отже, глобальна проблема професійних захворювань чоловіків нині полягає у низькому рівні фізичної активності [3].

За результатами анкетування водіїв (24 батьків студентів) ми маємо підстави стверджувати, що тривале перебування за кермом часто є причинами хребтових протрузій, гриж, варикозних розширень вен на ногах, виникнення порушень роботи серцево-судинної та травної системи. З причини малої фізичної активності розвивається атрофія серцевого м'яза, наслідком якої є гіпертонія. Наявність цих проблем, переважно, спричинені неякісним, нездоровим харчуванням, порушеннями правил гігієни, здорового сну, частими стресами, перевтомою. При тому, що водії мало рухаються та багато часу перебувають у сидячому положенні, у них сповільнюється обмін речовин, що впливає на її здатність регулювати рівень цукру в крові, метаболізм жирів, а це негативно впливає на тиск та послаблює м'язи і кістки.

Отримані дані дозволили нам визначити пріоритетні напрями підвищення рівня фізичної працездатності водіїв. Очевидно, що фізичні вправи ефективно впливають на загальний морфо-функціональ-

ний стан організму вцілому, а також запобігають розвитку професійних захворювань. Враховуючи специфіку роботи, водіям необхідно застосовувати два типи фізичної активності – аеробні та анаеробні фізичні вправи, чергуючи та рівномірно розподіляючи навантаження на всі групи м'язів у проміжку кожні дві години під час зупинок автомобіля впродовж робочого графіка (пробіжки і ходьба протягом 10–20 хв, вправи оздоровчої та атлетичної гімнастики, гімнастика для очей, дихальні вправи, йога, спортивні ігри середньої інтенсивності).

Щоденне виконання фізичних вправ є важливою основою підвищення фізичної працездатності. Профілактика професійних захворювань водіїв ї полягає не тільки у дотриманні оптимального рухового режиму, а також у нормалізації харчування, для покращення свого здоров'я, професійному водієві показана дієта з низьким вмістом жиру і вуглеводів (курка і яловичина, овочі, знежирене молоко, сир, нежирна риба.). Дотримуючись правил забезпечення 8-годинного сну та відпочинку, водії можуть запобігти виникнення інсульту, інфаркту, уникнути стресу, а також зберегти працездатність травної, дихальної та статеві системи.

Для збереження і зміцнення здоров'я, підвищення рівня фізичної працездатності професійним водіям доцільно дотримуватися здорового способу життя. Збільшення рухового режиму, що забезпечить підвищення рівня фізичної працездатності, можна досягти тільки шляхом систематичного застосування засобів фізичного виховання, а саме: оздоровчих видів гімнастики, циклічних вправ впродовж дня (біг, їзда на велосипеді, ходьба на лижах, веслування), спортивних ігор, плавання.

Висновки. Оптимізація режимів фізичних навантажень чоловіків-водіїв досягається шляхом систематичної зміни видів фізичних вправ і досягнення оздоровчого ефекту при обмежених за обсягом та інтенсивністю фізичних навантаженнях. Оскільки працездатність визначається потенційною здатністю людини проявляти максимум фізичного зусилля в статичній, динамічній або змішаній роботі, доцільним, на нашу думку є розробка у подальших дослідженнях методики підвищення показників фізичної працездатності засобами фізичного виховання.

Джерела та література

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
2. Працездатність водія та її вплив на безпеку руху. URL: https://studopedia.eu/5_16181_pratsezdatnist-vodiya-ta-ii-vpliv-na-bezpeku-ruhu.html

3. Рибалка В. В. Психологія та педагогіка праці особистості: від обдарованості дитини до майстерності дорослого. Київ, 2014. С. 25, 40.
4. Теория и методика физического воспитания. Т. 2. Методика физического воспитания различных групп населения/под ред. Т. Ю. Круцевич. Киев: Олимп. лит., 2003. 392 с.

Усачов В. М. – студент V курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;

Ковальчук Н. М. – доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

З історії фізичного виховання в сільській школі

Постановка проблеми. Для того, щоб людина жила повноцінно, їй необхідна достатня кількість рухів. Тому на етапі сьогодення поняття «здоров'я» все частіше поєднується та пов'язується з фізичною культурою і фізичним вихованням. Актуальність вивчення досвіду фізичного виховання в минулому зумовлюється тим, що результати такого дослідження допоможуть простежити змінність його форм, методів та засобів, що, водночас, є необхідною передумовою удосконалення сучасної методики тими цінностями, які несправедливо забуті і до певної міри втрачені. Тому **метою** нашого дослідження стало вивчення досвіду роботи з фізичного виховання у сільській місцевості України у ХХ ст.

Результати дослідження. Значний внесок у розвиток фізичного виховання в Україні зробив видатний педагог, соратник В. О. Сухомлинського, Іван Гурович Ткаченко, який був директором Богданівської середньої школи з 1944-го до 1982 рр. Вона стала місцем для втілення його новаторських проектів у життя, у тому числі і фізичного виховання учнів, що було досить актуальним у післявоєнний час і в період 60–70-их років ХХ ст. [1, 61–65]. Свій досвід роботи І. Г. Ткаченко описав у книзі «Богданівська середня школа» [5]. У сільській школі складовими частинами режиму фізичного виховання були: зарядка перед початком уроків; фізкультурні хвилинки на уроках; виробнича гімнастика після третього уроку; двогодинний активний відпочинок на свіжому повітрі після уроків; більшість

уроків фізичної культури на повітрі з використанням майданчика, стадіону та спеціальних уроків у добре обладнаному спортивному залі; піші походи загальною тривалістю 3–5 год з використанням природних факторів (взимку на лижах); участь учнів у позакласній і гуртковій роботі. Важливою формою позакласних занять із фізичної культури в с. Богданівка були спортивні змагання.

Вивчення проблем фізичного виховання школярів сільської школи, на нашу думку, не можливе без екскурсу в довоєнні, 30-ті роки, коли Західна Україна, зокрема Волинь, перебувала під владою Речі Посполитої. В. І. Санюк [4, 73–77] повідомляє, що у «Щоденнику шкільного Кураторіуму» за 1924 р. зазначено, що «тілесні вправи, згідно із загальним характером виховання повинні сприяти здоров'ю, спритності, працездатності та хорошему настрою». Про рівноцінне відношення до фізичного виховання у сільській місцевості та містах можна судити з наступної цитати: «наші умови праці по селах і містечках Волині не набагато гірші від тих, у котрих працює вчитель, що має гарні гімнастичні зали та фінанси на придбання приладів та устаткування...». Ян Зелінський [2, 2] висловлює думку про те, що на заваді повноцінному фізичному вихованню у сільській місцевості можуть стати матеріальні умови, але ж відразу сам пропонує вихід зі скрутного становища: «У багатьох повітах школи знаходяться не далі як за 2–3 км від озер. Де ще можна знайти кращі умови для навчання бігу на лижах, їзди на санках, хокею – взимку, а плаванню, веслуванню, гри у водне поло – влітку. Дерев'яні лижі на уроках праці можуть виготовляти діти вже з 4-го класу (вік 14–15 років). Ще легше зробити санки чи купальний костюм, котрий можна зшити з будь-якої тканини». Автор [2] відзначає і авторитет учителя фізичної культури: «Мусимо пам'ятати, що вчитель фізичного виховання має не менш важливу роль, ніж учитель польської мови, де другий на своїх заняттях відповідає за духовну культуру нашої Вітчизни, то від першого залежить фізичний розвиток і здоров'я молодого покоління». Отже, для фізичного виховання дітей у селах того часу широко використовувались природні умови, а матеріальну базу для занять за можливості створювали своїми силами.

Яким було фізичне виховання у 60-х роках ХХ ст. в Лаврівській середній школі Луцького району Волинської області ми дізналися з публікації Н. Малімон [3]. Автор зазначає, що щоранку під бадьорі марші учнівського духового оркестру школярі робили зарядку. Оскільки спортивного залу не було, то в будь-яку погоду учні займалися на відкритому повітрі, хіба що у сильні морози грали в шахи та

шашки по класах. У школі був різний спортивний інвентар. Роботу шкільних секцій із гандболу, волейболу, баскетболу, футболу, стрільби, акробатики, легкої атлетики організовували для кожного віку окремо. Учні Лаврівської школи брали участь у районних та обласних змаганнях, у яких постійно перемагали, про що свідчили чисельні грамоти, дипломи, кубки. Учні ходили до школи у старих кирзових чоботях, часто з дірками, не знаючи, що на світі вже давно існують зграбні кросівки. Та це не заважало їм захоплено займатися спортом, ходити на лижах у найлютіші морози і бути здоровими та щасливими.

Висновки. Фізичному вихованню сільських учнів у ХХ ст. приділялася належна увага. Школярі займалися різними видами спорту, використовуючи природні умови. Недостатня матеріальна база поповнювалась силами учнівського колективу. Учні проявляли живий інтерес до різних форм занять фізичної культури та спорту, у них була природня потреба рухатись. Можливо і сьогодні у фізичному вихованні школярів варто скористатися досвідом педагогів минулого.

Джерела та література

1. Ковальчук Г. П. І. Г. Ткаченко про фізичне виховання учнів сільської школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: зб. наук. пр.* 2012. Вип. 12. С. 61–65.
2. Зелінський Ян. Про фізичне виховання в наших умовах. *Голос Волинського вчительства.* 1936. Верес.
3. Малімон Н. На зарядку – під духовий оркестр. *Віче.* 2006. № 11. С. 12.
4. Санюк В. Фізичне виховання в природних умовах сільських дітей Волині у довоєнний період. *Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю.* Львів: ЛДІФК, 2008. С. 73–77.
5. Ткаченко І. Г. Богданівська середня школа імені В. І. Леніна. Київ: Рад. шк., 1975. 266 с.

Шнит І. С. – аспірантка III року навчання
ВНУ імені Лесі Українки;

Белікова Н. О. – д. п. н., професор, завідувач
кафедри теорії фізичного виховання та рекреації
ВНУ імені Лесі Українки

Заняття фізичними вправами як необхідна умова здоров'язбереження старшокласників

Постановка проблеми. Здоров'я населення, а особливо дітей та молоді, має пріоритетне значення для розвитку держави. Проте, аналіз

статистичних даних свідчить, що 35–38 % старшокласників мають відхилення в стані здоров'я та належать до спеціальної медичної групи [4].

Найбільш розповсюдженими захворюваннями (за даними статистичних звітів Інституту гігієни та медичної екології ім. О. Марзєєва АМН України) є захворювання органів опорно-рухового апарату, дихання, кровообігу, травлення, вірусні інфекції тощо.

Основною причиною погіршення здоров'я молоді науковці виділяють малорухливий спосіб життя.

Мета дослідження: обґрунтувати необхідність та умови занять фізичними вправами для здоров'язбереження старшокласників.

Результати дослідження. Аналіз результатів анкетування учнів старшого шкільного віку, проведеного нами, дозволив встановити, що у межах зазначеної норми рухової активності (8–12 год на тиждень) достатньо рухаються лише 23,4 % школярів [1].

В. Г Грибан зазначає, що у результаті недостатньої рухової активності в організмі людини порушуються нервово-рефлекторні зв'язки, закладені природою і закріплені в процесі фізичної праці. Це призводить до розладу регуляції діяльності серцево-судинної та інших систем, порушення обміну речовин, розвитку дегенеративних захворювань. М'язовий «голод» для здоров'я молодої людини такий же небезпечний, як нестача кисню, харчування і вітамінів. Тому, здоров'я і фізична активність, здоров'я і м'язове навантаження – це зближуючі поняття в наш час [3].

Науковці відмічають фізичні вправи, як один з найбільш діючих засобів, який сприяє усуненню негативних впливів на організм недостатньої рухової активності. Фізичні вправи мають специфічні й неспецифічні властивості. Специфічні властивості виражаються в здатності протидіяти змінам внутрішнього середовища організму. Неспецифічні властивості спрямовані на підвищення захисної стійкості організму.

Оздоровчий ефект фізичних вправ заснований на тісному взаємозв'язку працюючих м'язів з нервовою системою, обміном речовин, функціонуванням внутрішніх органів. При регулярному і систематичному виконанні фізичних вправ за допомогою моторно-вісцеральних рефлексів оптимізується регуляція всіх систем і органів організму людини. Поліпшується обмін речовин, доставка і використання кисню органами і тканинами, знижується вміст холестерину, ефектив-

ніше виводяться з організму продукти розпаду, спостерігається економізація діяльності дихальної, серцево-судинної, енергетичної, теплообмінної та інших функцій [3].

ВООЗ рекомендує для оздоровлення та здоров'язбереження організму сучасної людини, включати у фізичну активність вправи аеробного та силового характеру. Відзначено, що фізична активність для підлітків до 17 років має становити щонайменше 60 хвилин в день, причому, аеробні вправи мають складати більшу частину фізичної активності. Вони необхідні для тренування серцево-судинної та бронхо-легеневої систем. Ці вправи задіюють все тіло одночасно, а найактивніше – дихання. Для того щоб аеробна вправа принесла користь кардіореспіраторній системі необхідно, щоб вона тривала, як мінімум, 10 хвилин [2].

Силовими вправами ВООЗ рекомендує займатися принаймі тричі на тиждень. Вони необхідні для зміцнення скелетно-м'язової системи, та покликані наповнити тіло м'язовою тканиною, а значить, включити додаткові судинні магістралі (трофіку, живлення), прибрати, по можливості, в'ялість контурів тіла. Для пропрацювання м'язів трьох «поверхів» тіла варто виконувати вправи на згинання та розгинання рук в упорі, вправи на присідання та вправи для м'язів черевного пресу [2].

Важливе місце для здоров'язбереження посідають також вправи на гнучкість. Їх необхідно виконувати як профілактику жорсткості м'язів і судин, для насичення напружених м'язів киснем, відновлення та зміцнення дихалої і серцево-судинної систем та для релаксації [3].

Висновки. Отже, систематичні дозовані заняття фізичними вправами аеробної та силової спрямованості із використанням вправ для розвитку гнучкості є необхідною умовою здоров'язбереження старшокласників.

Джерела та література

1. Белікова Н. О., Шнит І. С. Підвищення рівня рухової активності та зміцнення здоров'я старшокласниць у процесі занять аквааеробікою. *Молодіжний наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2019. Вип. 35. С. 80–85.
2. Глобальні рекомендації щодо фізичної активності для здоров'я. URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44399/9789241599979-ukr.pdf?sequence=25&isAllowed=y>
3. Грибан Г. П. Життєдіяльність та рухова активність студентів: [монографія]. Житомир: Рута, 2009.

4. Захожий В. В., Дикий О. Стан здоров'я та функціональних можливостей організму старшокласників. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. ВНУ ім. Лесі Українки*. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. № 4 (36).

Юрченко В. С. – студентка IV курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;

Турик М. О. – магістрантка I курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;

Ващук Л. М. – к. п. н., доцент кафедри фітнесу та циклічних видів спорту ВНУ імені Лесі Українки

Оптимізація фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах засобами фітнесу

Постановка проблеми. Доведено, що систематичні заняття фізичними вправами підвищують стан фізичної підготовленості, психічну стійкість до емоційних стресів, підтримують розумову працездатність на оптимальному рівні, сприяють підвищенню успішності учнів. Тому, саме фізичне виховання, як невід'ємна складова навчального процесу, спрямоване на підвищення працездатності, зміцнення та збереження здоров'я дітей [1; 4]. Проблема оптимізації фізичної культури в школі перебуває у центрі уваги наукової громадськості. Діагностика рівня здоров'я це перший крок до профілактики захворювання та підтримки оздоровлення населення [4]. Здоров'я нації визначається насамперед станом здоров'я її дітей. Дані численних досліджень показують, що джерело виникнення відмінностей у здоров'ї дорослих треба шукати в їхньому дитинстві [6]. Були розроблені програми позаурочної шкільної форми фізкультурно-оздоровчої роботи, які орієнтовані на максимальний рівень задоволення потреб та інтересів старшокласників, формування в них свідомої потреби для занять фізичними вправами, вести здоровий спосіб життя, ставитися до здоров'я як до особистісно-соціальної цінності [3; 5].

Метою дослідження є визначення рівня здоров'я дітей шкільного віку Луцька на протязі навчального року та створення умов для поліпшення фізичної підготовки учнів, стану їхнього здоров'я, для розкриття творчої особистості кожного учня, підвищення інтересу до уроків фізичної культури із застосуванням інноваційних методики.

Результати дослідження. Систематичні заняття фізичною культурою і спортом вважаються важливим засобом зміцнення здоров'я, активного відпочинку і забезпечення працездатності [3; 5].

Проведений аналіз опитування підлітків дозволив виділити види напрямків фітнесу, які користуються найбільшою популярністю. За результатами анкетування та особливостями фізичного розвитку старшокласників, було визначено напрямки фітнесу, що сприятимуть збільшення фізичної активності. На заняттях зі старшокласниками, особливо хлопцями, високоефективними є вправи з елементами різних видів єдиноборств. Їх значущість полягає також у сприянні різноманітному розвитку особистості підлітків, формуванні вольових якостей, умінь та навичок, необхідних у життєдіяльності.

Напрями фітнесу, що підвищують мотивацію до занять фізичною культурою і є популярними серед дівчат-старшокласниць, виділяються вправи оздоровчо-кондиційної спрямованості: йога, ритмічна гімнастика, аеробіка, танцювальні елементи. За результатами досліджень, які проведено у чотирьох загальноосвітніх школах Луцька, виявлено, що більшість дівчат-старшокласниць віддають перевагу наступним напрямкам фітнесу, як от: аква-аеробіка (24,4 %), аеробіка (15,4 %), різновиди силового фітнесу (17,6 %). Юнаки частіше вибирають різновиди східних єдиноборств (8,9 %), спортивні ігри (29,8 %) та важку атлетику (5,3 %), що потребує включення цих видів у зміст програми з фізичного виховання. Як побажання, в організації в системі освіти з фізичного виховання, під час опитування, старшокласники пропонують такі напрями фітнесу: спортивні танці (22 %); аеробіка (32 %); йога (18 %); пілатес (14 %); заняття на тренажерах (38 %); східні єдиноборства (21 %); аква-аеробіка (12 %) тощо.

Висновок. Сучасні умови життя висувають підвищені вимоги до здоров'я підлітків, підтримання якого можливе лише за умов організації фізичної активності, шляхом використання різноманітних за спрямованістю та емоційним забарвленням фізкультурно-оздоровчих занять та фітнес-програм кардіо- та силового характеру, функціо-

нальні тренування, які, дозволяють максимально моделювати для підлітків рухову активність.

Джерела та література

1. Борисова Ю. Ю. Диференційований підхід у фізичному вихованні школярів на основі використання комп'ютерних технологій: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
2. Ващук Л. М. Фітнес у системі мотиваційно-ціннісних орієнтацій учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів. *Фізичне виховання і спорт: зб. наук. пр. СНУ ім. Лесі Українки*. 2012. № 8. С. 49–53. URL: <http://sportvisnyk.eenu.edu.ua/index.php/sportvisnyk/article/view/710>
3. Ващук Л. М., Деделюк Н. А. Пріоритетні напрямки оздоровчого фітнесу у фізичному вихованні старшокласників. *Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. вих. і спорту*. Вип. 20: у 4-х т. Львів: ЛДУФК, 2016. С. 61–67. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/5001>
4. Захожий В. В. Методика формування готовності старшокласників до самостійних занять фізичними вправами: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)». Луцьк, 2011. 20 с.
5. The realization of the individual fitness programs in the physical education of high schoolgirls/L. Vashchuk, N. Dedeliuk, O. Roda et al. *Physical Activity Review*. 2018. Vol. 6. P. 144–150. Doi: 10.16926/PAR.2018.06.19
6. Influence of working out at home on the expansion of cardiovascular disease risk factors/A. Tsos, L. Sushchenko, N. Bielikova, S. Indyka *Journal of Physical Education and Sport*. 2016. Vol. 16 (3). P. 1008–1011. Doi: 10.7752/jpes.2016.03159

Божко О. С. – студент V курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Застровська С. О. – к. ф. н., професор кафедри німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Вплив національно-культурних чинників на процес міжкультурного спілкування

Постановка проблеми. Комунікація присутня в усіх сферах нашої діяльності. Нам важко уявити життя без спілкування з людьми. Однією з рис сучасного світу є спілкування з носіями інших культур. Таке спілкування називається міжкультурною комунікацією. Одним із найважливіших чинників міжкультурної комунікації є усвідомлення взаємної «культурної чужинності» її учасників [1, 83]. Тобто вони можуть ідеально володіти іноземною мовою, але незнання культури, норм поведінки та особливостей спілкування іншого народу може спричинити непорозуміння між комунікаторами різних культур.

Мета дослідження. Робота переслідує дві мети: перша – визначення поняття «міжкультурна комунікація» та причин, які впливають на непорозуміння у спілкуванні з носіями різних культур, а інша – знайти можливі шляхи їх вирішення.

Результати дослідження. Ф. С. Бацевич розглядає міжкультурну комунікацію у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні – це процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, як правило, послуговуються різними ідіоетнічними мовами, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні [1, 82]. У широкому значенні міжкультурна комунікація визначається Ф. С. Бацевичем як увесь спектр можливих типів спілкування, який відбувається понад межами можливих соціальних груп (дискурсивних

систем), починаючи від груп, представники яких є носіями різних культур, до комунікації між чоловіками і жінками або колегами різного віку тощо [1, 83]. За визначенням І. Ю. М'язової, міжкультурна комунікація – це водночас і наука і набір навичок, якими потрібно оволодіти під час спілкування, оскільки взаємодія з іншою культурою вимагає певних знань та умінь, зосередженості на успадкованих та усталених нормах соціальної практики людей, які належать до різних національних та етнічних спільнот [2, 25].

Як було вже сказано, комунікація – це не лише вербальне спілкування. Сюди відноситься також і невербальне. Воно включає жести, міміку, ходу, поставу, дистанцію, погляд і т. д. Саме через останнє найчастіше виникають непорозуміння, які можуть не лише справити негативне ставлення до співрозмовника, а й породити образу або, навіть, агресію. Наведемо кілька прикладів. Жест, який утворюється при змиканні великого і вказівного пальців, з відстовбурченими трьома пальцями вгору, в Україні означає, що все гаразд, але в Тунісі з ним треба бути обережним, адже людина, показуючи в цій країні цей жест, висловлює бажання когось вбити. Якщо показати жест, торкнувшись пальцем до скроні, то в Україні його трактуватимуть, як дурість. А ось у Великобританії це трактується, що людина є розумною [5].

Як же уникнути цих непорозумінь та справити гарне враження на співрозмовника? Найпростішим і найдієвішим способом буде перед поїздкою в певну країну вивчити особливості спілкування людей. Важливо звернути увагу на поведінку та жести. Більшість людей не надають великого значення інтонації, спілкуючись з представниками інших культур, вважаючи, що вона однакова. Але насправді це не так. Ось один з таких прикладів. Студенти з Таїланду перестали відвідувати лекції з російської літератури. «Вона на нас кричить» – сказали вони про викладачку, що говорила, відповідно до російської педагогічної традиції, голосно, чітко і ясно. Ця манера виявилася неприйнятною для студентів-тайців, які звикли до інших фонетичних і риторичних параметрів [3, 39]. А от у Японії, залежно від того, яка – висхідна чи низхідна – інтонація вживається у кінці речення, можуть виражатися різні почуття, емоції та волевиявлення мовця [4, 70].

Висновки. Отже, на основі вищесказаного можна зробити висновок, що на спілкування впливають багато факторів. Найголовніше місце належить вербальному спілкуванню. Хоча невербальне спілкування займає теж не останню роль. Від нього може залежати, чи

знайде людина спільну мову із співрозмовником, чи знайде проблеми. І на останнє місце я хотів би віднести поведінку самого мовця. Якщо людина поводить себе ввічливо, привітно, то й ставлення до неї буде відповідне.

Джерела та література

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
2. Галицька М. М. Міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 2. С. 23–32.
3. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ: Освіта України, 2014. 289 с.
4. Комарницька Т. К., Комісаров К. Ю. Сучасна японська літературна мова: теоретичний курс: в 2 т. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. Т. 1. 320 с.
5. Что будет, если за границей сделать это: 10 безобидных жестов, считающихся неприличными в разных странах мира. URL: <https://heaclub.ru/10-bezobidnyh-zhestov-schitayushhihsya-neprilichnymi-v-raznyh-stranah-chto-znachat-dva-palca-vverh-zhest-bolshoj-palec-i-mizinec-skreshhennye-palcy-figa-dvizheniya-ladonyami-i-golovoj>

Бутейко Т. М. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Одарчук Н. А. – к. ф. н., доцент кафедри
практики англійської мови
ВНУ імені Лесі Українки

Фонові знання як передумова адекватного перекладу з англійської мови на українську

Постановка проблеми. Пошук нових шляхів підвищення якості перекладу викликає інтерес у багатьох лінгвістів сьогодення. Необхідність професійно-орієнтованої організації практичних занять із теорії та практики англійської мови, на якій формується загальна компетенція, усвідомлюється усе більшою кількістю фахівців. Виходячи з цього виникає вага необхідності у використанні фонових знань, як передумови порозумінні в англійській мові спілкуванні.

Мета дослідження полягає у визначенні та дослідженні фонових знань в загальному розумінні англійської мови та як передумову

порозуміння в англomовному перекладі, використанні фонових знань при формуванні міжкультурної комунікації.

Результати дослідження. Станом на сьогоднішній день об'єктом лінгвістики є не тільки безеквівалентна лексика, але й фонова. У лінгвістичній літературі зустрічаються терміни «фонові знання», «лексичний фон», «фонова лексика». Між поняттями, які позначені цими словами, існує певний зв'язок, проте вони не ідентичні. Фонові знання визначаються як «обопільне знання реалій мовцем та слухачем, яке є основою мовного спілкування». Фонові знання охоплюють дуже широке коло аспектів і стосуються практично всіх сфер людського життя.

Визначено, що Л. І. Іроденко диференціював фонові знання, розподіливши їх на три групи:

– знання загальнолюдські, тобто такі, якими володіють всі дорослі люди (інформація про зміни дня і ночі, фізіологічні процеси в організмі людини, елементарні суспільні явища тощо), незалежно від того, в якій країні вони живуть і якою мовою говорять;

– знання країнознавчі, тобто такі, якими володіють члени окремої мовної спільності [1, 30].

Для успішного перекладу та спілкування необхідно не тільки володіти однаковими мовними засобами співрозмовника (фонетичними, лексичними, граматичними навичками), але і загальними змістовними знаннями про світ.

Ефективна міжкультурна комунікація – обов'язкова умова успішності спілкування за допомогою переказу, бо «навіть якщо люди володіють однією і тією ж мовою, вони не завжди можуть правильно зрозуміти один одного, і причиною часто є саме розбіжність культур» [2, 202], чи лінгвобар'єр.

До лінгвоетнічного бар'єра відноситься все те, що не дозволяє носію мови перекладу безпосередньо сприйняти текст мовою оригіналу і реагувати на нього так само, як якщо б він був носієм іноземної мови, так як мова як одна з ознак нації висловлює культуру народу, який на ньому говорить, тобто національну культуру. Дві національні культури ніколи не збігаються повністю, кожна культура складається з національних і інтернаціональних одиниць. Ознайомлення перекладача з національною культурою народу – носія вихідної мови з метою подолання лінгвокультурного бар'єра є його основним завданням.

Наприклад, саме по собі вираз «*when Queen Anne was alive*» (дослівно: коли ще була жива королева Анна) в принципі перекладається аналогічними українськими фразеологізмами, але з іншим словесно-образним складом: «за царя Гороха». Однак англійський вираз будується на основі реального історичного образу, який може бути використаний в початковому тексті:

All those courtiers, belles, balls and intrigues came as if from the times when Queen Anne was alive.

У цьому тексті поняття «*Queen Anne*» одночасно є фразеологічним («в незапам'ятні часи») і зберігає свій прямий сенс («при дворі королеви Анни»). При перекладі на українську мову неможливо скористатися відповідністю «за царя Гороха», оскільки цей вітчизняний образ не може бути пов'язаний з перерахуванням ознак того часу в початковому тексті: «дами, кавалери, бали і інтриги». Можливо, найбільш підходящим рішенням буде або вибір на користь якого-небудь більш відомого для українського співрозмовника королівського імені (наприклад, «як при дворі короля Артура»), або на користь тимчасової віддаленості («як в Середньовіччі») [3, 261].

Як показує практика перекладу, недолік фонових знань в більшості випадків веде до комунікативної невдачі, тобто до такого збою в спілкуванні, при якому певні мовні твори не виконують свого призначення.

Висновки. Отже, фоновими можна називати слова, лексичні фони яких містять своєрідні національно-культурні компоненти, що надають референту-денотату особливої предметно-кваліфікативної чи функціональної характеристики. При спілкуванні відбувається взаємодія не тільки двох мов, але і двох культур. Таким чином, в процесі перекладу з однієї мови на іншу потрібно брати до уваги, що кожна мова створює свою картину світу і оперувати потрібно тими поняттями, які звичні і зрозумілі носіям мови, якою перекладають.

Джерела та література

1. Іроденко Л. І. Фоновий матеріал як засіб осягнення ідейно-художнього змісту твору. *Зарубіжна література в середніх навчальних закладах України*. 2005. № 10. С. 30–33.
2. Сергієнко К. П. Лінгвокомунікативні цінності української та англійської культури. *Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України*. Київ: Міленіум. 2016. Вип. 248. 202 с.
3. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва: СЛОВО, 2000. 261 с.

Буцмай Л. О. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Галицька О. Б. – к. ф. н., доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Терміни азильного права: транслятологічна специфіка

Постановка проблеми. Міграційні процеси впливають на всі важливі сфери життя: соціально-економічну, демографічну, політичну і культурну. Головними чинниками міграційних процесів є:

- політичні (війни, заворушення, конфлікти, дискримінація певних етнічних груп, утиск релігійних громад);
- економічні (трудова міграція);
- стихійні (природні катаклізми).

Для збереження конкурентоздатності економіки Німеччини зріс приплив мігрантів до Німеччини, зокрема з України. Оскільки правові норми у цій сфері часто змінюються, актуальним залишається володіння основними термінами азильного права та їх українськими відповідниками. Адже біженці часто потребують допомоги перекладача щодо правильного оформлення та перекладу юридичних документів.

Метою цього дослідження є аналіз особливостей німецько-українського перекладу термінів азильного права. Азильне право трактуємо як «право держави надавати та право людини просити про притулок, право притулку» [1].

Результати дослідження. Притулок (*Asyl*) – це право біженця жити в Німеччині, працювати тут, отримати освіту тощо. Заяву про надання притулку *Asylantrag* подає *Asylwerber* – прохач притулку або азилант. Ядром терміносистеми є також такі терміни азильного права: *Asylverfahren* – процедура надання притулку; *Asylberechtigter* – особа, яка отримала притулок, і, відповідно, *Asylberechtigung* – право на отримання притулку.

Терміносистема азильного права німецької мови презентовано здебільшого іменниками:

- *der Immigrant* (іммігрант, чужоземець, що переїхав до якої-небудь країни на постійне чи тривале проживання, переселенець з іншої країни);

- *der Migrant* (той, хто мігрує, здійснює міграцію);
- *der Gastarbeiter* (гастарбайтер, заробітчанин з іншої країни);
- *das Ursprungsland* (країна походження);
- *die Zuflucht* (притулок);
- *der Zuwanderungsweg* (маршрут імміграції).

Також у азильному німецькому дискурсі простежуємо незначну кількість:

– дієслів (*deportieren* (депортувати), *einreisen* (в'їжджати до країни));

– прикметників (*asylwürdig* (той, хто має право на притулок), *asylrechtlich* (той, хто має право на отримання притулку), *migrationspolitisch* (міграційно-політичний).

Також нашу увагу привернули численні словосполучення, які складаються з різних частин мови: іменник + дієслово *Asyl beantragen* – подавати заяву на присвоєння статусу біженця, *Asyl stellen* – звернутися за азюлем, із заявою про притулок, *Asylantrag zurückziehen* – відізвати заяву про притулок, *Asylantrag zurückweisen* – відмовити у розгляді заяви, *Asylverfahren zulassen* – прийняти заяву до розгляду по суті; прикметник + іменник *Gemeinsames Europäisches Asylsystem* – Спільна європейська система притулку, *innerstaatliche Fluchtbewegung* – переміщення біженця всередині держави, *legale Migration* – легальна міграція, *diplomatisches Asyl* – дипломатичний притулок, *politisches Asylrecht* – право політичного притулку.

Для словотворчої архітекτονіки термінологічних одиниць азильного права характерні такі словотворчі типи: прості терміни, складні терміни, терміни-словосполучення, скорочення (*AB-Karte*, *SOS-Menschenrechte*, *Eurodac*, *AsylG*). Прості терміни – однокомпонентні терміни, утворені за допомогою афіксації, префіксації, наприклад: *der Asylant* (особа, що просить притулку або одержала право на притулок), *der Geflohene* (біженець), *der Geflüchtete* (людина, яка залишила місце проживання), *der Vertriebene* (вигнанець, людина, яка змушена покинути свою домівку), *der Flüchtling* (людина, яка залишає батьківщину, щоб бігти від небезпеки). Групу складних азильних термінів проілюструємо прикладами з компонентом *Asyl-* і *-flüchtling-*: *Asylantrag* (заява про притулок), *Asylgesetz* (закон про надання притулку), *Asylaberkennung* (позбавлення притулку), *Asylwerberheim* (гуртожиток-пансіон для біженців), *Flüchtlingskonvention* («Конвенція про біженців та притулок»), *Flüchtlingslager* (табір біженців), *der Wirt-*

schaftsflüchtling (трудоий мігрант), *Kontingentflüchtling* (контингентний біженець). Наведемо приклади термінів-словосполучень: *nationales Abschiebeverbot* (національна заборона на депортацію), *unbegleitete minderjährige Flüchtlinge* (неповнолітні біженці без супроводу), *betreute Unterkunft* (гуртожиток-пансіон для біженців, місце тимчасового проживання), *Status des subsidiär Schutzberechtigten* (субсидіарний статус).

Отож основними способами перекладу термінів азильного права вважаємо:

- калькування: *das subsidiäre Schutz* – субсидіарний захист;
- описовий переклад: *der Anwerbestopp* – заборона на залучення до Німеччини іноземної робочої сили;
- транскодування: *der Gastarbeiter* – гастарбайтер.

Висновки. Отже, ми проаналізували терміни азильного права німецької мови, їх співвідношення за частинами мови і словотворчі типи термінів. Ми з'ясували, що найчастіше вживаються іменники і складні терміни азильного права, а їхній переклад здійснюється за допомогою різних прийомів.

Джерела та література

1. Шумило М. М. Азильне право. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Азильнеправо>
2. Flucht und Asyl. Informations- und Unterrichtsmaterialien für Schule, Studium und Fortbildung. URL: https://www.uno-fluechtlingshilfe.de/uploads/media/UNHCR_Flucht_u_Asyl_web2017_01.pdf

Вавринюк З. В. – студентка IV курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;

Малімон Л. К. – к. ф. н., доцент кафедри практики англійської мови ВНУ імені Лесі Українки

Вербалізація концептосфери «фемінізм» в американському жіночому дискурсі XIX століття

Фемінізм виступає напрямом систематичної політичної теорії, яка виростає із суспільно-політичних відносин і є скерованою до

політичного життя, та спрямована на те, щоби змінити світ. Фемінізм як і інші політичні рухи прагне до суспільних змін. Фемінізм має плюралістичний характер [1]. Розвиток феміністського руху дав поштовх дослідженням в усіх гуманітарних науках, що посприяло появі феміністської лінгвістики, започаткованої з кінця 1960-х років на Заході (Д. Камерон, Дж. Коутс, Р. Лакофф та ін.). Основою для феміністської лінгвістики є також вивчення жіночого дискурсу, в якому репрезентовано відношення між соціумом і дискурсом у межах перерозподілу влади у патріархатному суспільстві [3].

Проблема та вивчення фемінізму була розглянута в працях Дж. С. Мілля, А. Канта, Е. Панкхерста, С. Ентоні, Е. Стентона, П. Коллінса, Ю. Кристева і т. д.

Актуальність дослідження полягає в розвитку гуманітарних наук, які свідчать про наявність гендерної диференціації мислення, світогляду, навіть буття як філософського поняття. Все це знаходить репрезентацію в мові.

Мета дослідження полягає в аналізі лексики, що вербалізує концептосферу «фемінізм» в англійській мові, а саме в американському дискурсі ХІХ ст.

Феміністський рух з'явився переважно у Великій Британії та США, його джерелом був гуманізм ХVІІІ ст. та Індустріальна революція. Вперше ідеї фемінізму були викладені О. де Гуж у «Декларації прав жінки та громадянки» (1792) та у книзі Т. фон Гиппеля «Про покращення цивільних прав жінки» (1792) [2].

У лінгвістиці вербалізація концептосфери «фемінізм» поділяється на 2 частини: концепт «гніт» та концепт «свобода». Основними маркерами, що описують ці терміни є «пригноблення» (oppression) та «звільнення» (liberation).

Концепт «гніт» пов'язаний з різноманітними причинами, наприклад патріархат, капіталізм або також патріархальний капіталізм. Також протягом історії людства жінки зазнавали обмеження в сфері буття, сфері праці, в політичних, економічних, соціальних, особистих прав і свобод [1].

Концепт «гніт» реалізується у художньому тексті у ситуаціях, коли героїня не відчуває себе вільною та задоволеною, а знаходиться у боротьбі проти негативних обставин, проти чоловіків і суспільства. Яскравим прикладом цього є роман Луїзи Мей Елкот «Маленькі жінки» («Little Women») 1868 р. Він зосереджується на детальному

зображенні житті чотирьох сестер та їх матері протягом року. Відсутність вибору у поведінці та необхідність додержуватися стереотипних норм суспільства, яким бракує індивідуального підходу, пригнічують жінку, обмежуючи її можливості кордонами гендерного стереотипу: *“I’ll try and be what he loves to call me, «a little woman», and not be rough and wild, but do my duty here instead of wanting to be somewhere else, said Jo, thinking that keeping her temper at home was a much harder task than facing a rebel or two down South”* [4].

Словосполучення *a little woman* вживається у заголовку у множині *Little Women*, тим самим набуваючи актуалізованого значення, бо воно вбирає в себе всі риси, які властиві жіночому гендерному стереотипу, описаному у художніх творах, та які репрезентовані словосполученнями *not to be rough, not to be wild, to do one’s duty, <not> to want to be somewhere else, to keep one’s temper at home*. Сполучник *instead of* реалізує заперечення, що робить можливим замінити його часткою *not*. Ці словосполучення показують як має себе поводити гідна жінка того часу. Гіпербола *a much harder task than facing a rebel* визначає, як важко для Джо відповідати жіночому гендеру, необхідність цього пригнічує її.

Концепт «свобода» посідає важливе місце у феміністській лінгвістиці. Найбільш яскраво даний концепт представлений у романі «Пробудження» («The Awakening») К. Шопен, 1899 р. Це описується незвичайним функціонуванням елементу *self*, що відокремлюється від займенника *herself* та семантично протиставляється йому: *«She could only realize that she herself – her present self – was in some way different from the other self»* [5].

Іменник *self* позначає тут жіночу ідентичність та відображає дві іпостасі героїні Едни, завдяки чому слово здобуває енантіосемічність, тобто дві різні сутності героїні. Перша іпостась Едни існує до «пробудження», тобто до самоусвідомлення того, що вона є залежною та невольною. Це маркується словосполученням *the other self*, яке входить до поняття «жінка в патріархатному суспільстві» та концепту «гніт». Після «пробудження» вона починає усвідомлювати свою особистість та бажає звільнитися від пригнічень з боку чоловіка і суспільства, що репрезентується словосполученням *her present self*, яке входить до поняття «підвищення статусу жіночого гендеру» концепту «свобода».

Отже, концептосфера «фемінізм» базується на 2 концептах – «гніт» та «свобода». Ці концепти є надзвичайно важливими для низки концептуальних сфер, що покривають усі види дискримінації: за ознакою статі/гендеру, раси, національності тощо. Як складники концептосфери «фемінізм» ці концепти зазнають процесу звуження та стають гендерно маркованими.

У даному дослідженні за приклади було взято твори американських письменників XIX ст., а саме Луїзи Мей Елкот «Маленькі жінки» (1868) та Кейт Шопен «Пробудження» (1899).

Проаналізувавши тексти обох стилів (концепту «гніту» та «свободи») можемо краще зрозуміти визначення певних тенденцій розвитку соціальної течії «фемінізм» у США у період з середини XIX ст. і закономірностей лексичної репрезентації концептосфери «фемінізм» на різних етапах феміністського руху.

Джерела та література

1. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст: монографія. Чернівці: Книги – XXI, 2006. 500 с.
2. Эллиот П., Менделл Н. Теории феминизма. *Гендерные исследования: феминистская методология в социальных науках*. Харьков: ХЦГИ, 1998.
3. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/dis_konsiska.pdf
4. URL: <https://linguabooster.com/ru/en/books/little-women-36#read>
5. URL: <https://www.gutenberg.org/files/160/160-h/160-h.htm>

Ворон Ю. Д. – студентка VI курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Гончарук С. В. – к. ф. н., доцент кафедри практики англійської мови ВНУ імені Лесі Українки

Англомовні дитячі пісні як засіб навчання мовлення учнів молодших класів

Постановка проблеми. Мовленнєва діяльність – це один з видів людської діяльності, який визначається як «активний, цілеспрямований, опосередкований мовою та зумовлений ситуацією спілкування

процес прийому і видачі мовленнєвого повідомлення у взаємодії людей між собою» [1]. Теорія мовленнєвої діяльності розробляється такими вченими як І. О. Зимня, О. О. Леонт'єв, Т. В. Рябова та іншими послідовниками видатного психолога й педагога Л. С. Виготського. МД людей може бути як самостійною, що означає вміння висловлювати свої думки та одержувати необхідну інформацію, так і ні, тобто належати до іншої, значно ширшої діяльності (наприклад, трудової, пізнавальної, тощо).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, практичній розробці та експериментальній перевірці методики формування англomовної мовленнєвої компетентності в учнів молодших класів.

Дослідження проводиться за допомогою використання теоретичні методи (аналіз науково-методичної літератури; аналіз шкільної документації; аналіз результатів педагогічного експерименту, що дасть змогу виокремити основні завдання і мету експериментальної діяльності щодо рівня мовлення учнів молодших класів та проаналізувати ефективність результатів роботи) та емпіричні методи – опитування, проведення інтерв'ю, спостереження, метод вправ.

Результати дослідження. У процесі навчання іноземної мови мовленнєві дії учнів мають бути доведені «до оптимального рівня досконалості» [1]. Інакше кажучи, увага учня спрямована на зміст висловлювання або інформації, що вона сприймає на слух або за допомогою зору під час мовленнєвої діяльності. Щоб досягти «рівня навички» (І. О. Зимня, Ю. І. Пассов), мовленнєва дія повинна набути таких якостей як автоматизованість, стійкість, гнучкість, відсутність спрямованості свідомості на форму виконання, відсутність напруження і швидкої втомлюваності учня [3].

Навчання включає в себе комплекс вправ, націлених на вирішення практичних, освітніх, виховних і розвиваючих завдань. Тому, навчання іноземної мови можливе лише за умови впливу не тільки на свідомість учнів, але й проникнення в їхню емоційну сферу. Одним з найбільш ефективних способів впливу на почуття і емоції школярів є музика, що є «найсильніший психічний побудник, проникаючий в приховані глибини свідомості» [2].

Відомий педагог Ян Амос Коменський писав, що той, хто не знає музики, уподібнюється тому, хто не знає грамоти. У школах Стародавньої Греції багато текстів розучували співом, а в початковій школі Індії абетку й арифметику вивчають співом і зараз. Разом з дітьми

співає і вчитель, як правило, захоплено й радісно. Музика та спів можуть надати неоціненну допомогу у вивченні іноземної мови в школі.

Використання пісень мовою, яка вивчається, дуже актуальне, особливо на молодшій та середній ланках навчання іноземної мови. По-перше, учні з самого початку долучаються до культури країни, виучуваної мови, навчаються співвідносити культурні цінності мови, що вивчається і рідної мови, виявляючи позитивні тенденції і спільність культур, так як діти цього віку, на думку психологів, особливо чутливі і піддаються впливу чужої культури. По-друге, при роботі з цим своєрідним лінгвокраїнознавчим матеріалом створюється гарний поштовх для всебічного розвитку особистості учня, тому що спеціально відібрані пісні стимулюють образне мислення і формують гарний смак.

Важливо звернути увагу на те, що дуже рідко англійські сучасні пісні можна співати хором у класі. Часто вони призначені для індивідуального виконання і, можливо, в цьому виявляється особлива автентичність англійського менталітету. Робота з розвитку мовленнєвої діяльності учнів продовжується протягом всього періоду вивчення іноземної мови. Пісні найчастіше використовуються для фонетичної зарядки на початку уроку, протягом 8–10 хв (на 45 хв навчального часу); для закріплення лексичного та граматичного матеріалу; як стимул для розвитку мовленнєвих навичок; як фізкульт хвилинка в середині уроку.

Результатом дослідження є комплекс вправ з використанням англійських пісень для навчання мовлення учнів молодших класів та рекомендації щодо їх відтворення на уроці іноземної мови.

Висновки. Таким чином, з точки зору методики, пісня англійською мовою може розглядатися, з одного боку, як зразок звучання іноземної мови, що адекватно відображає особливості життя, культури та побуту народу країни досліджуваної мови, а з іншого боку, будучи носієм культурологічної інформації, пісня може формувати і духовну культуру учня, з'єднувати в єдине ціле його розум і душу.

Джерела та література

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учеб. для вузов. Москва: Логос, 2000. С. 41–124.
2. Леви В. Книга о главном. Москва: Торобоан, 2010. 480 с.
3. Николаева С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 1999. С. 37–41.

Гаврилюк С. В. – студентка V курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;

Ущина В. А. – д. ф. н., професор, завідувач кафедри англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Політична коректність у США як лінгвокультурне явище

Постановка проблеми. Ця наукова розвідка присвячена проблемі політичної коректності, що розглядається як мовне явище, за допомогою якого слова, що якимось чином мають можливість скривдити людську честь та гідність, змінюють емоційно нейтральними евфемізмами. Широке розповсюдження політкоректної лексики у сучасній англійській мові є необхідною умовою для успішної міжкультурної комунікації у нинішньому глобалізованому світі. В останні десятиліття політкоректність стала значущим соціальним, культурним та лінгвістичним явищем, яке набуло особливого розвитку у США і справило неабиякий вплив на сучасне американське суспільство і американський варіант англійської мови. Мовні засоби, за допомогою яких виражається політична коректність у найрізноманітніших сферах життєдіяльності американців, активно вливаються до складу американської англійської мови.

Актуальність дослідження визначається важливістю і поширеністю феномену політичної коректності в англійськомовних країнах взагалі та у Сполучених Штатах Америки зокрема.

Об'єктом дослідження є політична коректність як соціокультурне явище і лінгвокультурна категорія.

Предметом дослідження виступають зміст, функції і засоби вираження категорії політичної коректності в американській лінгвокультурі.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей явища «політична коректність» в американському суспільстві та його впливу на американський варіант сучасної англійської мови.

Результати дослідження. Політкоректність, згідно з визначенням відомої російської дослідниці С. Г. Тер-Мінасової – це «*особлива ідеологічна реалія, культурно-поведінкова і мовна тенденція, що реалізується у мовленні за допомогою мовних засобів, що вживаються*

замість тих, котрі зачіпають почуття і гідність індивіда, утискають його людські права через нетактовність і прямолінійність, особливо якщо це стосується расової або статевої приналежності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, зовнішнього вигляду і т. ін.» [8, 120].

Основне завдання політкоректності полягає в усуненні стереотипів, укорінених у свідомості мовців – представників певних лінгвокультур. Особливо важливими є стереотипи стосовно людей інших національностей, рас, гендеру, фізичного і розумового стану, що закріплені у мові у лексичних одиницях, що можуть сприйматися як образливі [7; 9]. В основі мовного оформлення політкоректності лежить евфемізм – стилістичний засіб, що ґрунтується на заміні неприємного, неввічливого, забороненого або неприйняттого слова, що слугує пом'якшенню його значення.

Політкоректність має тісні зв'язки з політичною культурою та лінгвокультурними феноменами. Одним із найгостріших питань сучасного медійного простору є дотримання етнічної політичної коректності. Наразі етнічна політична коректність обумовлює взаємовідносини між людьми різних національностей. Так, у зв'язку з вимогами політкоректності слово *black* замінили словом *African American*, як і назви представників чисельних інших етнічних груп, що проживають на території США, наприклад: *Asian American*, *Native American*, *Latino*.

Політична коректність осмислюється через нижчезазначені взаємозаміни: евфемізація [1; 2], соціокультурний процес [3–5] та комунікативна поведінка [6]. Політично-коректні слова та фрази використовуються через бажання учасників комунікації вести розмову тактовно, з повагою. На основі взаємозамін можна трактувати політичну коректність як явище цензури, яке реалізується через різні мовленнєві стратегії.

Висновки. Політична коректність – це надзвичайно актуальне мовне явище сучасної англійської лінгвокультури, що ще недостатньо висвітлене у вітчизняних наукових розвідках. Політична коректність має сильний вплив на англійську мову, видозмінюючи її словниковий склад. Ці зміни також зачіпають і інші мови у культурі через глобальний вплив англійської мови. Особливого значення політкоректність набуває у контексті національної, гендерної, расової та етнічної толерантності – рухів, що спрямовані на подолання національної, расової, гендерної та етнічної дискримінації.

Джерела та література

1. Алексенко С. Ф. Політична коректність в англomовному медійному дискурсі як засіб реалізації кооперативної комунікативної стратегії. *Політична коректність в англomовному медійному дискурсі як засіб реалізації кооперативної комунікативної стратегії*. 2018. С. 139–144.
2. Вильданова Г. А. Эвфемия и принцип вежливости в современном английском языке: гендерный аспект: монография. Берлин: Директ-Медиа, 2015. 162 с.
3. Гуманова Ю. Л. Политическая корректность как социокультурный процесс: (на примере США): дис. ... канд. социол. наук: 22.00.04. Москва, 1999. 157 с.
4. Островская Т. В. Дихотомия Aggression vs Tolerance в русском и английском коммуникативном поведении. *Вестн. Адыгейск. гос. ун-та*. 2006. № 1. С. 198–201.
5. Остроух И. Г., Остроух А. В. Политическая корректность как опыт формирования толерантного сознания. Москва, 1996. 272 с.
6. Палажченко М. Ю. Политическая корректность в культурной и языковой традиции (на английском и русском материале): дис. ... канд. культурол. наук. Москва, 2004. 239 с.
7. Панин В. В. Политическая корректность как языковая и культурно-поведенческая категория: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Тюмень: Тюмен. гос. ун-т, 2004. 19 с.
8. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: учеб. пособие. Москва: Слово/SLOVO, 2000. 624 с.
9. Шейгал Е. И. Культурные концепты политического дискурса. *Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах*. Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2002. С. 24–26.

Герезун О. О. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Крисанова Т. А. – д. ф. н., доцент кафедри
практики англійської мови
ВНУ імені Лесі Українки

Музичний компонент у навчанні англійської мови

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, постійна глобалізація та інтенсифікація міжнародних зв'язків у різноманітних сферах життєдіяльності значною мірою підвищують важливість вивчення іноземних мов та спри-

яють пошуку нових підходів та методів викладання. У зв'язку з великою роллю англійської мови та музики в сучасному житті, використання музичного компонента у навчанні є, безумовно, **актуальним**. Одним із шляхів вирішення проблеми пошуку нових методів навчання іноземної мови школярів є використання пісні на усіх етапах вивчення мови з метою вивчення лексики, граматики, фонетики англійської мови.

Мета дослідження – розробити відповідну систему вправ для учнів старших класів на основі пісень з урахуванням психо-вікових характеристик підлітків.

Результати дослідження. Пісенний компонент у навчанні здатен не тільки посилити інтерес до вивчення англійської мови, але й стимулювати обговорення поглядів і почуттів, заохочувати до творчості та використання уяви, забезпечити спокійну та доброзичливу атмосферу в класі. При цьому важливо звернути увагу на психо-вікові особливості учнів та їхні інтереси [4, 46].

Залучення пісні в процес навчання містить три етапи: підготовчий (pre-listening), основний (while-listening) та заключний (post-listening). На підготовчому етапі, який виконується до прослуховування пісні, відбувається ознайомлення з тематичною лексикою, необхідною для розуміння та орієнтування на уроці, розвивається мовна інтуїція, вміння передбачати тему пісні. Основний етап має місце під час та після прослуховування пісні та ознайомлення з текстом. Він включає в себе прослуховування пісні та розшифровку тексту пісні. На заключному етапі виконується робота із набутими знаннями. Учні усно та письмово висловлюються за темою пісні [1, 113–114].

Пісня, особливо у середній та старшій школі – це прекрасний засіб підвищення інтересу, як до країни, мову якої вивчають, так і до самої мови, а також ефективний спосіб повторення мовного матеріалу [3, 422].

Важливу роль під час вивчення англійської мови відіграє формування граматичної компетенції. Засвоєння граматики часто викликає багато труднощів серед учнів, саме тому слід шукати цікаві та ефективні методи викладання граматики. Так, для вивчення другого типу умовних речень, може бути використана пісня *“I wish I knew how it would feel to be free”* у виконанні *Nina Simone* [5]. Після першого прослуховування пісні вчитель може записати на дошці фрази із пісні, де було використано структуру *I wish I could...* та поставити

запитання учням щодо утворення другого типу умовних речень, а саме: *Is this a real or imaginary situation? Is this situation in the past or in the present? What is the verb form in the if clause? What is the verb form in the result clause?* І після цього попросити надати свої приклади із вживанням другого типу умовних речень за зразком.

Крім того, пісні як один з видів мовного спілкування є засобом більш міцного засвоєння й розширення лексичного запасу, тому що включають нові слова й словосполучення [2, 14]. Наприклад, пісню “9 to 5” американської співачки *Dolly Parton* [6] можна використувати для вивчення лексики на тему “Professions”. Після подачі активної лексики із пісні вчитель може запропонувати гру “Bingo” – учні отримують аркуш паперу, поділений на 9 маленьких квадратів, у кожному з яких вони пишуть по одній фразі, вивченій на уроці. Після цього вчитель голосно читає слова зі свого списку. Учні викреслюють слова, які є у їхніх квадратах. У кого виходить три закреслені слова по вертикалі, горизонталі або діагоналі, той говорить: “Bingo!” та виграє.

Пісні виступають також засобом формування фонетичних навичок. В учнів часто зникає інтерес до вивчення фонетики, тому пісні є мотиваційним прийомом навчання. Для тренування звуків [ʊ], [u:], [ʌ] та дифтонгів [aʊ] та [aɪ] підійде пісня “Halo” американської виконавиці *Beyonce* [7]. Так, під час підготовчого етапу (pre-listening) вчитель роздає таблички з позначенням звуків, кожній колонці відповідає певний звук. Завдання учнів – віднести слово у правильну колонку, наприклад слово *pull* потрібно віднести до другої колонки, адже воно позначає звук [u:]. (Список слів: *found, through, fight, doubt, shut, tumbling, ground, sun, sound, surrounded, out, light, but, rule*).

Висновки. Використання музичного компоненту у навчанні англійської мови є доцільним та ефективним не лише на початковому етапі вивчення мови, а й у середній та старшій школі. Вправи, розроблені на основі відомих сучасних пісень, є одним з способів формування граматичних, лексичних та фонетичних навичок. Музичний компонент слугує також потужним мотиваційним засобом навчання, що є важливим на усіх етапах вивчення мови.

Джерела та література

1. Абрамовская Н. Ю. Использование аутентичных текстов для формирования умений аудирования при коммуникативно-ориентированном обучении. *Функциональные особенности романо-германских языков и методы их преподавания*. Омск: Изд-во ОмГПУ, 1997.

2. Коломінова О. О. Методика формування соціокультурної компетенції учнів молодшого шкільного віку в процесі навчання усного англомовного спілкування: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1998. 16 с.
3. Смірнова Л. Л. Використання пісенної творчості в навчанні іноземної мови на немовних факультетах. Наук. зап. Серія: Філологічні науки: зб. наук. пр. Вип. 96 (2). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. С. 241–245.
4. Eken D. K. Ideas for using songs in the English language classroom. *English Teaching Forum*. 1996. Vol. 34 (1).
5. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HDqmJEWojRI>
6. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=UbxUSsFXYo4>
7. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=bnVUHWCynig>

Дзюбак Т. В. – студентка V курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Каліщук Д. М. – к. ф. н., доцент кафедри прикладної лінгвістики факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки

Прагматичні маркери неправди в англомовному політичному дискурсі

Постановка проблеми. Проблема дослідження неправдивого дискурсу часто підіймалась у працях мовознавців та лінгвістів. Проте аналіз використання неправдивих тверджень у політичному дискурсі здійснюється не лише лінгвістами, а й входить до сфери міждисциплінарних досліджень, мета яких – виявити ознаки неправдивого мовлення. З лінгвістичної точки зору, ми можемо дослідити це явище за допомогою аналізу прагматичних маркерів неправди, вжитих в дискурсі.

Мета дослідження – дослідити особливості вживання дискурсивних маркерів неправди в політичному дискурсі.

Результати дослідження. Насамперед необхідно дати визначення терміну «політичний дискурс». На сьогодні в лінгвістиці не існує загальноприйнятого визначення цього терміну. Є. Кожем'якін та Є. Переверзев зазначають, що політичний дискурс – це спеціально організована сукупність висловлювань, що були тематично організовані та які можуть вплинути на владні відносини у державі [4]. С. Кривенко у своїй праці визначає політичний дискурс таким чином: «Політичний дискурс є тематичною мережею політичних текстів,

об'єднаних однією темою, яка детермінує взаємозв'язок дискурсу з прагматичними, соціологічними, психологічними, культурними, лінгвістичними та іншими площинами» [5].

Для політичного дискурсу, як і для будь-якого іншого, притаманні так звані когерентні відношення, які використовуються учасниками дискурсу для його інтерпретації. Основним засобом реалізації цих відносин є прагматичні маркери. Б. Фрейзер зазначає, що прагматичні маркери – це функціональний клас лексичних виразів, які з'являються в дискурсі для маркування повідомлень, які хоче передати мовець [2].

Оскільки головне завдання політичного дискурсу – вплинути на мовця задля поширення своїх політичних ідей для збільшення електорату, то задля досягнення цієї цілі політики можуть вдаватись до неправдивого дискурсу. Способом вираженням нещирості мовця можуть слугувати прагматичні маркери неправди.

Дослідники М. Ньюман та Дж. Пеннебейкер виділяють три основні категорії лінгвістичних маркерів, що можуть вказувати на неправду. А саме:

- менша кількість займенників першої особи однини;
- більша частотність вживання слів з негативною семантикою та негативних конструкцій;
- нижчий ступінь когнітивної складності промови, що полягає в спрощенні речень та зменшенні вживання слів «винятковості» [3].

Вчені стверджують, що люди, які говорять правду, здебільшого у своєму дискурсі неодноразово вживають такі займенники як “*I, tu, me, myself*”. В той час як нещирий мовець має тенденцію до уникання цих слів, щоб «дистанціюватись» від своїх стверджень. Отже, чим менша кількість таких займенників, тим більша ймовірність, що мовець лукавить.

Щодо використання слів з негативною конотацією, то їх кількість у дискурсі політика-неправдомовця збільшується переважно у зв'язку зі стресом, який відчуває мовець у процесі продукування неправдивої інформації.

Спрощення когнітивної складності промови, перш за все, проявляється в униканні використання слів «винятковості», таких як “*but, except, without, besides*”. Крім того, характерним маркером неправди в дискурсі є підсвідомий намір адресанта «спростити» своє повідомлення. Тобто, мовець намагається вживати прості, неускладнені зворотами речення, а також уникає використання прийменників та довгих чи складних слів.

Крім того, згідно з дослідженнями Дж. Бургун, нещирі мовці частіше використовують слова «невизначеності». До них належать слова, що ілюструють двозначність та невизначеність мовця щодо власних тверджень (“*I guess; maybe*”), а також слабкі модальні дієслова (“*could, might*”), та семантично невиражені прикметники і прислівники (“*approximately, depend*”) [1].

Висновки. Однією з особливостей політичного дискурсу є прагнення мовця інтерпретувати ситуацію відповідно до своїх потреб, тому політики часто вдаються до неправди. Основним критерієм неправди в дискурсі слугують прагматичні маркери неправди. Серед базових категорій маркерів неправди виокремлюють такі: менша частотність вживання займенників першої особи однини, вживання слів з негативною семантикою, слів «невизначеності» та негативних конструкцій, нижчий ступінь когнітивної складності промови.

Джерела та література

1. Burgoon J. Detecting Deception through Linguistic Analysis. 2003. URL: https://www.researchgate.net/publication/221247057_Detecting_Deception_through_Linguistic_Analysis
2. Fraser B. What are discourse markers? *Journal of pragmatics*. 1999. Vol. 31. P. 931–952.
3. Newman M., Pennebaker J. Lying Words: Predicting Deception from Linguistic Styles. 2003. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0146167203029005010#articleCitationDownloadContainer>
4. Pereverzev E., Kozhemyakin Y. Political discourse: unitary multi-parametric model. URL: http://discourseanalysis.org/ada2_1/st18.shtml
5. Кривенко С. О. Семантична парадоксальність політичного дискурсу: дис. ... канд. політ. наук. Львів, 2016. 216 с.

Доротюк М. П. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Вербицька А. Е. – к. ф. н., ст. викл. кафедри
практики англійської мови
ВНУ імені Лесі Українки

Концепт FREEDOM в автобіографічному романі Н. Мандели «Long Walk to Freedom»

Постановка проблеми. Дослідження сутності мови ніколи не втратить своєї актуальності. Мова «як чітко відрегульована система

мовних одиниць і явищ різних мовних рівнів», як система «словесного вираження думок» [1, 24] відображає світобачення її носіїв. Тому питання дослідження концептів та концептовербалізуючих та концептовідтворюючих лінгвістичних засобів і перекладацьких прийомів набуває особливої актуальності в розрізі сучасного когнітивного підходу науково-дослідної роботи в галузі лінгвістики.

Дослідженням концепту свободи займалися О. Василенко, А. Вежбицька, Л. Жваній, О. Кононенко, Л. Кравець, А. Москальчук, Т. Гребенюк. Як зазначає О. Василенко, концепти ВОЛЯ/СВОБОДА / LIBERTY/FREEDOM належать до важливих концептуальних сегментів, які репрезентують будь-яку концептуальну мовну картину, оскільки пов'язані перш за все з духовним світом людини [2, 117]. За Т. В. Шебуренковою, поняття свобода належить до сфери традицій, оскільки віра у вільну країну й людину передається з покоління у покоління [3, 117]. Усе це надає підстави стверджувати особливу роль концепту СВОБОДА в національній концептосфері будь-якого народу та його значущість для творення письменницького ідіостилю.

Мета дослідження. Ілюстративним та вагомим є використання концепту у творчості Нельсона Мандели, визначного політичного діяча, південно-африканського правозахисника, юриста, президента Південно-Африканської республіки з 1994-го по 1999 рр. Життя та діяльність Н. Мандели є суцільним прагненням до свободи та миру, адже свою діяльність політик присвятив установленню демократії та боротьбі з режимом апартеїду, про що пізніше написав автобіографічний роман «Long Walk to Freedom», дослідження ролі концепту FREEDOM в концептосфері якого і є метою даного дослідження.

Результати дослідження. Значущість концепту FREEDOM у авторській концептосфері роману підтверджується частотою вживання вербалізуючих даних концепт лінгвальних одиниць, зокрема слів та словосполучень, що містять лексему FREEDOM: *freedom struggle, freedom fighter, political freedom, the freedom of all South Africans of color, freedom songs, illusion of freedom, freedom volunteers, relative freedom, freedom army*; власних назв: *Freedom Day (7), Freedom Square, Freedom Charter*; власних назв-аббревіацій: *the Pan African Freedom Movement for East, Central, and Southern Africa (PAFMECSA)*; слоганів “*Freedom in 1963*”. Загалом, лексема FREEDOM у тексті роману вживається 241 раз, при чому найчастотнішими словосполученнями є *freedom fighter (48)* та *freedom struggle (16)* (частотність встановлено за допомогою Textanz 2.3), що свідчить про привнесення конотативного значення боротьби у семантичні межі концепту FREEDOM

у світобаченні автора, зумовлене умовами тогочасної навколишньої дійсності (режимом апартеїду, нерівністю прав та свобод серед громадян і т. д.) Н. Мандела згадує свободу не як факт навколишньої дійсності, буття, а як мету, ціль: “*I am tired of waiting for freedom. I want freedom now!*” [4, 80].

Це зумолює закличність контекстуального вживання лексеми FREEDOM: “*We call the people of South Africa black and white – let us speak together of **freedom!** ... Let the voices of all the people be heard. And let the demands of all the people for the things that will make us free be recorded. Let the demands be gathered together in a great charter of **freedom.*** [4, 101]. Закличність проявляється на рівні мовних засобів у формі спонукальних та окличних речень, безсуб’єктних звертань, адже сказане адресоване загалові, автор часто послуговується такими засобами, як синтаксичний паралелізм (*Let.*) та підтекст.

Зокрема, беручи лексему *freedom* у лапки автор має на увазі концептуально протилежне поняття НЕСВОБОДИ, НЕВОЛІ. Наприклад: “*I knew in that instant that my life on the run was over; my seventeen months of “**freedom**” were about to end*” [4, 188]. В означеному випадку пунктуаційні мовні засоби є елементом впливу на концептуальне наповнення лексеми в авторському світобаченні. Це свідчить про інваріантність концептуального мовного вираження, можливість здійснення не тільки прямого мовного впливу, а й непрямого, за допомогою підтексту та переносного значення.

Лінгвістичний інтерес також викликає семантична сполучуваність лексеми *freedom* та пов’язані (чи обумовлені логічними асоціаціями) концептуальні зв’язки концепту FREEDOM у досліджуваному романі. Зокрема, лексема *freedom* часто вживається поруч із такими поняттями, як: *independence, democracy, fairness, defence, future*. Наприклад:

“*I was the symbol of justice in the court of the oppressor, the representative of the great ideals of **freedom, fairness, and democracy** in a society that dishonored those virtues*” [4, 189].

“*We shall not submit and we have no choice but to hit back by all means within our power in **defence** of our people, our **future** and our **freedom***” [4, 173].

Лексеми *independence, democracy* прирівнюються за рівнем семантичної значущості до лексеми FREEDOM за допомогою синтаксичної структури речень та ідентичним логічним зв’язкам на рівні речення та тексту між даними лексемами і контекстом. Таким чином, досягнення одного має на увазі досягнення й іншого у концептосфері автора:

*“We will carry on the struggle for **freedom** and **democracy** by new methods, which are necessary to complement the actions of the established national liberation movement” [4, 173].*

*“When I thought of Western **democracy** and **freedom**, I thought of the British parliamentary system. In so many ways, the very model of the gentleman for me was an Englishman” [4, 182].*

Висновки. Таким чином, концепт FREEDOM в автобіографічному романі Н. Мандели “Long Walk to Freedom” є основоположним у загальній концептосфері твору й характеризується конотаціями, зумовленими екстралінвальними факторами впливу на спосіб та орієнтири авторського мислення. Важливим сегментом значеннєвої структури концепту є закличність, прагнення до об’єктивації означеного концепту та пов’язаних із ним концептів (INDEPENDENCE, DEMOCRACY) у реальному житті.

Джерела та література

1. Жайворонюк В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 23–35.
2. Василенко О. М. Лінгвокультурні концепти «воля/свобода» (liberty/freedom). *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 104. С. 116–119.
3. Шебуренкова Т. В. Концепт свободи як один із компонентів міфу про американську мрію у романі Пола Остера «Левіафан». *Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: Філологія. Літературознавство. 2010. Т. 141. Вип. 128. С. 116–119.
4. Mandela N. Long Walk to Freedom: The Autobiography of Nelson Mandela. Little, Brown, 1995. URL: <https://zelalemkibret.files.wordpress.com/2012/01/the-autobiography-of-nelson-mandela.pdf> (дата звернення: 22.03.2021)

Євтух Є. В. – студентка V курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Галапчук-Тарнавська О. М. – к. ф. н., доцент кафедри англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Гендерні особливості англомовних жіночих промов

Постановка проблеми. Публічний виступ для сучасного світу – це засіб впливу й потужна рушійна сила у формуванні й розвитку суспільно-громадської думки. Вивчення публічних промов є актуальним як у теоретичному, так і в прикладному аспектах з метою пізнання

механізмів вербального спілкування, підвищення ефективності різних форм публічної комунікації, вибору та використання лексики тощо.

Мета дослідження – аналіз гендерних особливостей англомовних жіночих промов та відмінностей жіночих промов від чоловічих.

Результат дослідження. Публічна промова – це вид публічного виступу із метою висвітлення певної інформації та впливу на розум, почуття й волю слухачів, логічною стрункністю тексту, емоційною насиченістю та вольовими імпульсами мовця [5].

Дослідження показують, що, як правило, потужним повідомленням є те, що не містить певних ухилень, вагань та слів-підсилювачів. Використання категоричного тону мовлення робить промову більш авторитетною та достовірною [2].

«Жіночі» промови є доволі поширеними у світі публічної комунікації, але дати чіткого визначення саме «жіночій промові» науковці не можуть. Під «жіночою промовою» ми розуміємо публічні промови жінок. Аналізуючи такі промови на онлайн платформі TED, слід зазначити, що жінки використовують «жіночу мову» (термін Робін Лакофф, 1973) при виголошенні промов.

В термінах Теорії мовного дефіциту Р. Лакофф виділяє десять типів мовних особливостей, які зазвичай використовуються жінками. Серед них – лексичні заповнювачі (*sort of, like, you know, well, kind a, kind of, I guess*), питання тегів (*Sure, it's cold here, isn't it?*), зростаюча інтонація висловлювань, «порожні» прикметники, спеціалізовані словники (точні терміни кольорів), підсилювачі, «гіперкоректна» граматики, «надто ввічлива» форма спілкування, уникання сильних слів та емоційний наголос [4, 10].

Лінгвістичну поведінку жінок можна побачити здебільшого тоді, коли жінки використовують більш стандартні форми, ніж чоловіки. У багатьох мовленнєвих спільнотах, жінки використовують стандартну форму мовлення, яка відверто престижна, і якій жінки віддають перевагу. Використання стандартної форми пояснюється певними причинами: жінки звертаються до соціального класу та пов'язаного з ним статусу, посилаються на свою роль у суспільстві. Жінки в мовному плані вважаються підлеглою групою, їх мова «недосконала».

Стандартні форми зазвичай асоціюються з більш офіційними та менш особистими мовленнєвими взаємодіями, тому суспільство очікує від жінок їх використання, тому що жінки виступають в якості моделей для дитячого мовлення [3, 172].

Існують відмінності в тому, як чоловіки та жінки використовують мову, через те, що їх мовна поведінка формується по-різному. Існує

дві теорії, які пояснюють такий феномен. Перша – це підхід домінування, який говорить, що мовні відмінності між чоловіками та жінками є наслідком домінування чоловіків та підпорядкування жінок. З цієї точки зору, жінки є пригніченою групою меншин. Друга теорія – підхід відмінностей стверджує, що чоловіки і жінки мають різні субкультури і що мовні відмінності можуть бути пов'язані власне з культурними відмінностями [1, 6].

Висновки. Структура публічних промов жінок відображає соціальні цінності суспільства. Той факт, що жінки використовують більше стандартних лінгвістичних форм, ніж чоловіки, вказує на те, що суспільство, як правило, очікує кращої поведінки від жінок, ніж від чоловіків. Чоловіча мова є більш напористою, зрілою та відкрито розмовною. Та навпаки, мова, якою користуються жінки, є незрілою, нерішучою, не відкритою (з використанням образних слів) і обережною у висловлюванні, і часто використовує більш вишукані та ввічливі слова. Іноді жіноча мова демонструє своє безсилля та слабкість [4, 13].

Джерела та література

1. Coates J. *Women, Men and Language*. 3rd edition. USA: Routledge Harrell, Katelin, 2011. *Differences in speech patterns portrayed in the media*. URL: <https://wuir.washburn.edu/bitstream/handle/10425/1759/30.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 21.03.2021).
2. Holmes J. *Women, Men and Politenes*. London: Longman, 1995.
3. Lakoff R. *Language and a Woman's Place*. New York: Harper and Row Publishers, 1975.
4. Освіта.ua *Публічні виступи: види і жанри*. 2017. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/rhetoric/30485/> (дата звернення: 21.03.2021).

Іващишин Х. Ю. – студентка III курсу факультету філології та журналістики ВНУ імені Лесі Українки;

Балабуха Н. В. – ст. викл. кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури ВНУ імені Лесі Українки

Відродження традиції сімейного читання як педагогічна проблема

Постановка проблеми. Дозвілля сучасних українських дітей зазвичай обмежується зацікавленням тим, що відбувається на екранах

їх гаджетів. Недостатня увага батьків до зазначеної проблеми, часто неготовність учителів до промоції традиції сімейного читання, катастрофічне зменшення часу на родинне спілкування, читання творів за хрестоматією у скороченому вигляді тощо призводять до того, що дитина перестає цікавитися художньою літературою. У рамках всеукраїнського проєкту «Читомо», створеного 2018 р. для аналізу сучасного стану книговидавничого ринку та читацьких уподобань, проведено дослідження з метою надати об'єктивну інформацію щодо читання в Україні, згідно з результатами якого лише 20 % респондентів читають дітям книжки щодня або кілька разів на тиждень, 9 % – кілька разів на місяць, 4 % – кілька разів або раз на рік, 14 % – ніколи [2].

Мета дослідження. Усвідомлюючи необхідність аналізу проблеми читання в українських сім'ях, провели моніторинг рівня зацікавленості дітей читанням, дослідили, як на їх успіхи впливає популярність книги серед дорослих. Врахувавши відповіді батьків молодших школярів, проаналізували вплив батьківського читання вголос на формування стійкої мотивації до читання, на розвиток і становлення особистості.

Результати дослідження. У листопаді 2020 р. 20 учням Радехівської ЗОШ I–III ступенів, віком від 7 до 12 років, та їхнім батькам було запропоновано відповісти на питання щодо мотивації до читання, читацьких навичок і вподобань, впливу родини (сімейних традицій, домашньої бібліотеки тощо) на формування читацьких інтересів молодших школярів. Проаналізувавши відповіді, констатуємо: лише семеро (35 %) люблять читати, п'ятьом (25 %) читають уголос батьки, решта роблять це з примусу; середній вік, у якому навчилася читати більшість, – 6–7 років (це, як правило, заслуга вчителів, декого навчили читати дідусі (бабусі), але не батьки), двоє досі не вміють швидко читати; лише у трьох (15 %) сім'ях читанням захоплюються і батьки, але лише матері (підтверджується статистика щодо того, що більшість українців, понад 50 %, зовсім не читають книжки). Щодо творів, які люблять читати дівчата, то провідні позиції займають бестселери: «Лола» І. Абеді, «Емілі з Місячного серпа» Л. Мод Монтгомері, «Матильда» та «Чарлі і шоколадна фабрика» Р. Дала, «Чудове чудовисько» Сашка Дерманського. Хлопці вважають найцікавішими твори про Гаррі Поттера та серію «Ерагон» К. Пауліні. Між фільмом та книгою як формою дозвілля 90 % респондентів обрали фільм. Діти вважають, що це економить їх час. Читацький щоденник ведуть усі опитані, але роблять це «добровільно-примусово», через вимоги

шкільної програми, не розуміючи, для чого це потрібно. Сучасним школярам не пояснюють важливість таких записів щодо прочитаного, які дозволяють фіксувати важливі думки, цитати, цікаві слова та факти. Відповідаючи на питання, що спонукає їх до читання, діти, як правило, зазначають не особисте бажання, а вимогу вчителів і батьків, або нудьгу і самотність, отже, не вважають читання корисним й тим, що може приносити задоволення. Важливе ставлення до читання батьків опитаних учнів. Відповіді дорослих респондентів довели, що причини «нечитання» сучасних дітей і у сімейному вихованні.

Одним із шляхів формування читацьких інтересів учнів є відродження традиції сімейного читання. Варто продовжувати читати дітям уголос, навіть коли вони вже навчилися це робити самостійно: це розвиває когнітивні здібності; сприяє поліпшенню пам'яті; формується вміння розуміти себе, свої бажання, потреби, співпереживати, дитина отримує неоціненний емоційний досвід. Важливий позитивний вплив читання вголос на самих батьків: вимова стає чіткішою, людина краще сприймає свій голос, легше долає страх спілкування. Книга – один із засобів боротьби зі стресом, тривогою, депресією.

Процес читання пов'язують з підвищенням рівня креативності (І. Лінкова). Вважається, що люди, які регулярно читають художню літературу, впевнені та вільні у своїх діях і думках, більш відкриті світові. Класичний твір спонукає читача до роздумів, розвиває критичне мислення, вчить бути уважнішим до деталей, розгадувати таємниці тексту, розуміти позицію автора. М. Вулф зауважує: «Як правило, коли ви читаєте, у вас є більше часу, щоб думати. Читання дає вам унікальну можливість зробити паузу, осмислити та зрозуміти прочитане» [1]. Читаючи, ми навіть здатні позбутись деяких упереджень. Згідно з дослідженням читацької поведінки [2] діти, які виростили на історіях про Гаррі Поттера, лояльно ставляться до іммігрантів, біженців і гомосексуалістів, більш терпимі та толерантні.

Починати варто з казок. У одному з інтерв'ю А. Ейнштейн сказав: «Якщо ви хочете, щоб ваші діти були розумними, читайте їм казки. Якщо ви хочете, щоб вони були ще розумнішими, читайте їм більше казок». Для залучення до читання дітей, які не хочуть робити це самі, застосовують прийом перерваного читання, тоді дитина, захоплена розповіддю, таки візьме до рук книгу. Можна заохотити до читання грою, прогулянкою, переглядом кінофільму тощо.

Висновки. Як правило, хороші читачі ростуть у сім'ях, де заохочують любити книги і читають дорослі й діти. Саме тому важливим є

завдання відродження культури читання та книги в родині. Мій особистий досвід теж є яскравим прикладом позитивного впливу сімейного читання: якби не сімейна традиція, хто знає, чи обрала б я фах філолога.

Джерела та література

1. Вулф М. Пруст и кальмар. Нейробиология чтения. Москва: КоЛибри, 2020. 384 с.
2. Культурно-видавничий проєкт «Читомо». Ukrainian Reading and Publishing Data 2018. *Культурно-видавничий проєкт «Читомо»*. Gutenbergz: Центр Разумкова. 2018. URL: <http://data.chytomo.com>

Каленікова І. В. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Крисанова Т. А. – д. ф. н., доцент кафедри
практики англійської мови
ВНУ імені Лесі Українки

Ігрові методи у навчанні лексики англійської мови

Постановка проблеми. Формування лексичної компетенції є важливою складовою у вивченні англійської мови. Із нею прямо чи опосередковано пов'язані практично всі види мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, письмо та аудіювання. Проте проблема ефективного навчання лексичному матеріалу, особливо у старшому шкільному віці, продовжує залишатися предметом суперечливих думок. Використання ігрових прийомів дозволяє зосередитися на основному завданні – засвоєння та систематизація нових лексичних одиниць, забезпечує високу результативність, підвищує інтерес до англійської мови.

Метою дослідження є визначення ефективності використання ігрових методів у навчанні лексики англійської мови у старшому шкільному віці.

Результати дослідження. Лексика – сукупність слів певної мови, її окремих сфер чи діалектів, що сприяє формуванню словникового запасу; необхідний та основний матеріал для оволодіння англійською мовою. Формування лексичної компетенції викликає певні труднощі, особливо в старшому шкільному віці, який характеризується відсут-

ністю мотивації, інертністю, ледачістю. Одним із методів ефективного вивчення лексичних одиниць є гра. Доповнюючи традиційні засоби навчання, гра сприяє мимовільному засвоєнню лексики, поглибленню набутих знань та використанню їх в усному та писемному мовленні [0, 26].

Лексичні ігри стимулюють пізнавальну діяльність учнів, викликають позитивні емоції у ставленні до навчання, до його змісту, форм і методів здійснення. Увага школярів, перш за все, спрямована на ігрову дію. За допомогою лексичних ігор формуються такі якості особистості: спостережливість, пам'ять, розвивається мислення, творчі здібності, виховується самостійність, ініціатива.

Під час гри можна: повторити лексику з теми; організувати відпочинок на уроці; активізувати словниковий запас учнів; вживати лексику в мовленнєвих ситуаціях; розвивати творчі вміння та здібності дітей [1, 321].

На старшому етапі з метою формування лексичної компетенції доцільно використовувати такі ігри:

Морзіко. Цю гру грають у парах чи невеличких групах. Один учень подумки промовляє англійський алфавіт, інший зупиняє його словом «Стоп!». Далі учні записують слова, які починаються цією літерою. Ефективність гри підвищується, якщо вона має тематичну спрямованість. Наприклад, теми *Professions, Meals, Sport* тощо.

Дуель. До дошки виходять два суперники (дуелянти). Учитель показує учням картку, на якій записане секретне слово. Дуелянти не мають змогу його бачити. Вони по черзі називають ім'я одного учня класу, який промовляє слово-підказку, яка може допомогти відгадати секретне слово. Дуелянт, який відгадав слово, продовжує гру, а на місце переможеного виходить учень, який дав останню підказку. Наприклад: *understand, ancient, ruin, clean, correct*.

Буриме. Учитель пропонує учням записати асоціації, які у них викликає певне слово. Наприклад: *London – smog, Big Ben, rain, road, Egypt* тощо. Учні до цих слів підбирають рими і за кількома римами у парах складають вірші чи римівки.

Лексична гра активізує усі види мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо), знімає напругу, зацікавлює, захоплює до певних дій, стимулює прагнення кожної дитини до самовираження та самовдосконалення. Ігри розвивають спостережливість у школярів, поживляють урок, підвищують інтерес до засвоєння лексики англійської мови.

Лексичні ігри важливо проводити систематично і цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи та урізноманітнюючи їх у відповідності до нагромадження знань, вироблення вмінь і навичок, засвоєння правил гри, розвитку пам'яті, виховання кмітливості, самостійності, уміння працювати в команді тощо. Постійне, систематичне використання ігор забезпечує ефективність навчання лексиці.

Ігрові прийоми забезпечують сприятливий психологічний клімат при навчанні лексики англійської мови. Завдяки грі знімається психологічне навантаження учнів, активізується мовленнєва діяльність та підвищується інтерес до вивчення нових лексичних одиниць [0, 64]. Гра сприяє більш інтенсивному й легкому засвоєнню складного лексичного матеріалу.

Висновки. Одним із засобів оптимізації робочого процесу є використання на уроці гри, яка є важливим видом діяльності учня і шляхом до пізнання світу. У процесі гри в школярів розвивається спостережливість, активність, творчість. Гра найкраще відповідає психологічним та віковим особливостям учнів старшого шкільного віку, задовільняє їх потребу у спілкуванні. Ігрові прийоми полегшують навчальний процес, допомагають оволодіти лексичним матеріалом та сприяють розвитку комунікативної компетенції.

Джерела та література

1. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у серед. навч.закл. Київ: Ленвіт, 2002. 320 с.
2. Курбатова М. Ю. Игровые приемы обучения грамматики английского языка на начальном этапе. *Иностранные языки в школе*. 2006. № 3. С. 64.
3. Кувшинов В. І. Ігри на уроках англійської мови. *Іноземні мови*. 1995. № 1. С. 26.

Кіндер Я. М. – студентка III курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Шкамарда О. А. – асистент кафедри англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Біблійні мотиви в романі Вільяма Голдінга «Володар мух»

Постановка проблеми. Вільям Джеральд Голдінг (1911–1993) – один із найвидатніших англійських прозаїків ХХ ст., письменник,

котрий у своєму творчому доробку звертається до споконвічних тем боротьби добра і зла, сутності людини, її моральних якостей та банальної правди життя. Усі ці питання автор вміло та повчально описує в одній із своїх найвідоміших робіт – романі «Володар мух» (1954).

Мета наукової розвідки – проаналізувати роман Вільяма Голдінга «Володар мух», прослідкувати біблійні мотиви в зазначеному творі та встановити їхні функції.

Результати дослідження. «Володар мух» Вільяма Голдінга трактується дослідниками як «роман-притча», «роман-пересторога» [3], в якому автор застерігає кожного читача та людство в цілому від тяжких наслідків гріхопадіння та втрати моральних цінностей. Невипадково письменник неодноразово повторює: «Будь пильним! Чи не причаївся у твоїй душі звір?» [4], адже чітко усвідомлює і прагне донести до кожного, хто читатиме роман, що від самого народження в людині закладено два аспекти – добра і зла, проте котрий із них домінуватиме залежить від вибору людини.

Художній світ «Володаря мух» наповнений філософським змістом, глибоким символізмом та біблійними мотивами, котрі майстерно використано письменником з метою створення багатовимірності та багатоаспектності роману-притчі. Так, зокрема, найперше, що привертає увагу читача і змушує його задуматися – це сама назва твору. Володар мух – це переклад імені «Вельзевул», що означає – диявол [5] та символізує темну сторону людської природи, її інстинктивне начало, котре може заволодіти свідомістю, якщо не опиратися цьому поклику.

Крім того, роман багатий і іншими біблійними символами, серед яких ми виділяємо наступні: а) пейзажні символи (безлюдний острів, палаючий ліс та спалений острів) б) предметні символи (змії, які ввижались дітям повсюди, вогонь, що знищив усе навколо, розведене вогнище, яке підтримували діти), в) портретні символи (образи головних героїв роману).

Відтак, безлюдний острів на якому перебували хлопці асоціюється у читача з райським місцем: «Там, десь за милю від берега, біла піна кипіла навколо коралового рифу, далі слалася темна синява відкритого моря. Оточена нерівною дугою коралового рифу, лагуна лежала тихо, наче гірське озеро, мінячись усіма відтінками голубого, сіро-зеленого, бузкового. Смужка піску між пальмовою терасою та морем бігла тонкою лукою невідь-куди й тільки десь у безмежжі ліворуч від Ральфа пальми, вода та берег зливалися в одну цятку; і майже видима для ока плавала навколо спека» [1, 1]. Діти, як і перші

люди поселені Творцем в раю, могли мати усе, чого душа забажає, проте піддалися спокусі і ступили на стежку гріха. Саме змії, яких так боялися хлопці і котрі їм ввижалися навіть у ліанах, символізують спокусу та перегукуються із біблійною оповіддю про змія-спокусника.

У творі чимала роль відведена і вогню, зокрема, вогнище, яке діти розвели щоб їх змогли врятувати, символізує аскетичний шлях людства до спасіння душі [6], який є нелегким, як і підтримка багаття. Крім того, саме за допомогою вогню під керівництвом Джека діти спалюють острів, перетворивши рай на чорне обвуглене пекло [6], яке чекає на кожного, хто став на шлях гріха.

Біблійні мотиви чітко прослідковуються і в образах головних героїв. Так, в образі Саймона відображено чесноти Ісуса Христа, біблійні мотиви жертвності, пізнання, любові до ближнього, гріха, а також божественного спокутування, в той час як образи служителів нечистого розкрито в особах Джека і Роджера, котрі постають втіленням темного начала, що нестримно проривається назовні попри крихкий контроль законів цивілізації [7]. З образом Ральфа автор вводить у роман мотиви втраченого раю, пізнання добра і зла, спокуси, гріхопадіння, усвідомлення провини і каяття. Ральф – єдиний з усіх героїв книги, чий внутрішній світ значно змінюється [7, 79].

Висновки. Таким чином, читач може провести чіткі паралелі між біблійними мотивами та сюжетною лінією роману. Посилання В. Голдінга на біблійні образи, які є загальнолюдськими символами в його творчості, дозволило автору не лише глибоко вивчити реальність, а й висловити свої філософські, духовні та естетичні погляди.

Джерела та література

1. Вільям Г. Володар мух: пер. з англ. Київ: Молодь, 1988. 328 с.
2. Golding W. *Lord of the Flies*. New York: Coward, McCann & Geoghegan, Inc., 1954.
3. Зотова В. Г. Притча як форма художнього осмислення макро- і мікрокосму людини у прозі В. Голдінга. *Навчальні матеріали онлайн*. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Npkpnu_fil_2015_39_23.pdf (дата звернення: 11.03.2021).
4. Загальна характеристика творчості В. Голдінга. *Навчальні матеріали онлайн*. URL: https://pidru4niki.com/15660212/literatura/zagalna_harakteristika_tvorchosti_goldinga (дата звернення: 16.03.2021 р.).
5. Значення назви Вельзевул. *Навчальні матеріали онлайн*. URL: <https://shkolazhizni.ru/culture/articles/16199/> (дата звернення: 18.03.2021 р.).
6. Рошко М. Релігійні мотиви в романі В. Голдінга «Володар мух». *Навчальні матеріали онлайн*. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=11184188059218629715&btnI=1&hl=ru> (дата звернення: 22. 03.2021 р.).

7. Лісова К. В. Функція біблійних символів в романі В. Голдінга «Володар мух». *Навчальні матеріали онлайн*. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3925/LisovaK.V.-Ang1-M18-free.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 25. 03.2021 р.).

Коваль Д. М. – студентка V курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Галапчук-Тарнавська О. М. – к. ф. н.,
доцент кафедри англійської філології
ВНУ імені Лесі Українки

Актуалізація образу “*celebrity woman*” в англомовних ЗМІ

Сьогодні ми досліджуємо наше середовище та соціум через різні ЗМІ, які стали вагомою частиною нашого життя. Світобачення особистості формується засобами преси, телебачення, соціальних мереж, а ставлення до тих чи інших подій формується людьми, які нас оточують або, які мають на нас вплив. У еру комп'ютеризації та Інтернету такими людьми є не тільки реальні особи, а відомі люди, селебрітіз (*celebrities*). Співаки/співачки, актори/акторки, політики/політикині – люди, за якими стежить необмежена кількість людей, саме вони створюють образ професії, політики, культури, моди, музики і т. д. Саме ці люди впливають на наше світобачення та формують наше пізнання про світ у різних галузях.

У своєму дослідженні я аналізую актуалізацію образу “*celebrity woman*” в англомовних ЗМІ. У сучасному світі, образ жінки має кардинально інше значення ніж сто років тому. Жінка традиційно уособлюється не тільки такими словами як «краса», «гостинність», «весна», «ніжність», «окраса», а й «сміливість», «честь», «сила» і «мужність». Саме на прикладі образів відомих нині жінок, ми зможемо спостерігати розвиток та зміну самого образу та висвітлення його у ЗМІ, що є дуже важливим у сьогоднішній та для майбутніх досліджень.

Актуалізація образу не просто жінки, а саме “*celebrity woman*”, жінок, які мають вплив на велике середовище, на велику кількість людей, які своїми діями та вчинками змінюють світ, які змінюють бачення світу та поширюють нові знання – це саме те, про що

потрібно говорити та, саме те що потребує детальнішого перегляду та досліджень. Саме тому моє дослідження є актуальним.

Мета дослідження – проаналізувати шляхи актуалізації образу “*celebrity woman*” лінгвальними та позалінгвальними засобами на матеріалі англомовних ЗМІ (Vogue, The Sun (British Newspaper), New York Times (American newspaper)).

За допомогою словників, з’ясуємо значення слова “*celebrity*”. Merriam-Webster Dictionary пропонує таке визначення: “*a famous or celebrated person*” (переклад: *відома людина*) [4 номер в літературі], а Cambridge dictionary пропонує ширше значення: “*someone who is famous, especially in the entertainment business*” (переклад: *хтось, хто є відомим, особливо в розважальній діяльності*) [1]. Ще один англомовний словник Collins Dictionary надає нам детальніше значення слова: “*A celebrity is someone who is famous, especially in areas of entertainment such as films, music, writing, or sport.*” (переклад: *це хтось, хто є відомим, особливо в галузі розваг, таких як кіно, музика, письменництво, або спорт*) [2]. Але визначення одного словника є найбільш дивним, а саме значення яке дав Longman Dictionary: “*a famous living person*” (переклад: *відома жива людина*) [3].

Якщо перший три словника дає нам ніби схожі, але все детальніші та детальніші визначення, то четвертий уточнює, що “*celebrity*” може бути тільки людина, яка нині жива. Якщо ми порівняємо ці визначення, дані нам різними джерелами, ми побачимо, що, інколи, використання семантичної надмірності (надлишковості) (*Semantic redundancy*) дійсно допомагає нам краще зрозуміти зміст та суть слова. Якщо ми складемо усі визначення в одне загальне, то “*celebrity*” це нині жива людина, яка є відомою у різних галузях (кіно, музика, спорт, і т. д.).

Якщо з іноземними словниками вже зрозуміло, то для порівняна використаємо ще значення слова “*celebrity*” вже в українських джерелах. В українському словнику слово “*celebrity*” має зовсім інше смислове значення: «знаменитість, відома переважно завдяки згадкам в світській хроніці і жовтій пресі» [5]. Глянцеві журнали та інші ЗМІ швидко і з ентузіазмом скористалися можливістю захопити публіку історіями про красиве життя знаменитостей (в тому числі і політичних фігур), дозволивши «селебриті» увійти в кожную оселю і стати доступними, «наблизитися до народу» [6].

Проаналізувавши обкладинки журналу Vogue (US) за період з березня 2011-го по березень 2021 р., ми помітили, що саме Ріана

(Rihanna) найчастіше з'являється на обкладинках журналу, тому її можна вважати “*celebrity woman*”, так як вона представляє собою не лише музичну сферу, а й бізнес, кінематограф, політику тощо. Коли ми відкриємо та проаналізуємо обкладинки того ж журналу Vogue, але його британську версію, у тих самих часових рамках, ми можемо зрозуміти, що найчастішим гостем обкладинки є відома супермодель та бізнесвумен Кейт Мосс. Дві кардинально різних жінки, які звичайно заслуговують носити звання “*celebrity woman*”. Поняття “*celebrity woman*” у різних країнах та на різних континентах має своє власне уособлення.

Отже, у моєму дослідженні під “*celebrity woman*” вважаємо жінок, які досягли висот у різних галузях, які відомі та успішні, про яких говорить ЗМІ. Та головне, які несуть свою думку у маси, поширюють та змінюють ставлення до різних речей. Жінки, які змінюють світ.

Джерела та література

1. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/amp/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/celebrity>
2. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/amp/english/celebrity>
3. Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/celebrity>
4. Merriam Webster Online Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/celebrity>
5. Селебріті що це таке. *Київський пиріг*. URL: <https://pyrogiv.kiev.ua/selebri-ti-shho-ce-take/>
6. Рудова Л. Гламур і пострадянська людина. *Недоторканий запас*. 2009.

Корольчук А. В. – студентка IV курсу факультету іноземної філології

ВНУ імені Лесі Українки;

Крисанова Т. А. – д. ф. н., доцент кафедри практики англійської мови

ВНУ імені Лесі Українки

Ігрові методи у навчанні фонетики англійської мови

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сучасної методики викладання є організація навчання фонетики англійської

мови, особливо для дітей старшої вікової групи. Фонетика є невід'ємною частиною навчання іноземної мови, що включає особливості вимови та інтонаційного оформлення висловлення. На старшому етапі навчання англійській мові розвиток та автоматизація фонетичних навичок набуває особливого значення, оскільки учні вже володіють навичками усного мовлення і потребують умінь його інтонаційного оформлення.

Мета дослідження полягає у виявленні ігрових методів у навчанні фонетики англійської мови на старшому етапі.

Результат дослідження. Гра – особливо організоване заняття, що вимагає напруги емоційних і розумових сил. Гра завжди припускає ухвалення рішення – як діяти, що сказати, як перемогти. Бажання вирішити ці питання загострює розумову діяльність граючих. Навчальні ігри допомагають зробити процес навчання іноземній мові цікавим і захоплюючим. Почуття рівності, атмосфера захопленості дають можливість учням перебороти незручність, скутість, зняти мовний бар'єр, утому.

За допомогою гри відбувається опрацювання вимови, навчання інтонаційним зразкам мовлення у різних комунікативних ситуаціях: привітання, прохання, прощання, висловлення згоди/незгоди, заперечення тощо. Планувати гру для навчання фонетики необхідно починати з визначення навчального завдання, котре повинно бути вирішене в цій грі. У подальшому навчальне завдання зумовлює структуру гри, уявну ситуацію, а також ігрові правила.

Для адекватного вибору гри необхідно врахувати вікові та психологічні чинники. У старшому шкільному віці значна роль у навчання належить мотивація учнів. Ігрові методи навчання фонетики залучають різні способи мотивації: 1) спільне рішення ігрових завдань стимулює міжособистісне спілкування і зміцнює відносини між учнями (мотиви спілкування); 2) у грі учні можуть продемонструвати свої знання (моральні мотиви); 3) кожна гра має близький результат (закінчення гри) і стимулює учня до досягнення мети (перемоги) й усвідомлення шляху досягнення мети [2, 641].

Під час ігрової діяльності учні досягають цілей різних рівнів. На першому рівні відбувається задоволення від самого процесу гри. У цій меті відображена установка, що визначає готовність до будь-якої активності, якщо вона приносить радість. На другому рівні досягається функціональна мета, пов'язана з виконанням правил, розігруванням сюжетів, ролей. На третьому рівні учні досягають педагогічну мету,

вирішуючи ігрові завдання. Саме на цьому рівні відбувається засвоєння нових слів іноземної мови, використання лексики в мові [1, 69].

Розглянемо конкретні приклади ігор для навчання фонетики англійської мови, практичною метою яких є тренування фонетичних навичок.

Гра *Chain of Words*. Прогнозований результат гри – закріплення раніше вивченого фонетичного матеріалу. Хід гри: учні діляться на команди та стають ланцюжком. Перший учень каже слово і називає всі літери цього слова по порядку. Наступний учень говорить слово на ту літеру, якою закінчується попереднє, і також називає літери цього слова. Учень, який не може сказати слово чи назвати всі букви, вибуває з гри. Команда в якій залишиться більше учасників перемагає.

Наступна гра *Unusual Telephone* також має на меті автоматизацію отриманих фонетичних навичок. Хід гри: на дошці прикріплений плакат із зображенням великого телефону. На кнопках замість цифр зображені знаки різних звуків. Завдання учасників гри: «набрати» як можна більше слів з цими звуками та правильно вимовити їх.

Практична мета гри *Who Has the Best Pronunciation?* спрямована на формування навичок інтонаційного оформлення висловлення. Хід гри: учитель вимовляє коротке речення, кидаючи м'яч одному з учасників гри. Останній повинен відтворити речення, імітуючи інтонацію вчителя. Особливістю цієї гри є те, що вчитель промовляє речення різних комунікативних типів – розповідні, наказові, питальні, окличні. Учні запам'ятовують відмінності інтонаційного оформлення речень різних типів і відтворюють їх у невимушеній атмосфері.

Висновки. Отже, навчальні фонетичні ігри допомагають зробити процес навчання іноземній мові цікавим і захоплюючим. Під час ігри учень має змогу реалізувати інтелектуальний, особистісний, емоційний потенціал, набути життєвий досвід та отримати навички соціалізації. Ігри для навчання фонетики можуть бути ефективним інструментом для введення, закріплення та подальшої активізації роботи учнів з навчальним матеріалом, оскільки звуки та інтонація української та англійської мови мають значні відмінності.

Джерела та література

1. Лебедева А. Игровые формы обучения английской интонации. *Учитель*. 2001. № 6. С. 288.
2. Полонська Т. К. Мовне портфоліо як інноваційний компонент навчально-методичних комплексів з іноземної мови для старшої школи. *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. пр.* Київ: Пед. думка, 2012. Вип. 12. С. 645.

Костюк Л. В. – студентка V курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Василенко О. В. – к. ф. н., доцент кафедри практики англійської мови
ВНУ імені Лесі Українки

Емотивність як лінгвістичний феномен у мовознавстві

Постановка проблеми. Зміна наукової парадигми в галузі гуманітарних знань – це закономірна тенденція, що спостерігається з початку нового століття. Відбувається виокремлення нових дисциплін та закріплення за ними домінантних позицій. В наслідок таких трансформацій сформувалася нова галузь науки – емотиологія, або «лінгвістика емоцій». Вираження емоцій в мові є одним з головних компонентів, що характеризує поняття «людина в мові» [3, 23]. Емотивність – це мовна категорія, яка відображає емоційний стан. Наявність такого мовного явища якнайточніше підкреслює антропоцентричний вектор розвитку сучасної лінгвістики.

Мета дослідження. Емотивна лексика була предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених (І. Павлов, А. Леонт'єв, В. Вундт, У. Джеймс), однак деякі аспекти вивчення досі залишаються недостатньо розкритими, позаяк семантичні категорії розглядаються в єдності з системою засобів цього вираження у національній мові та суб'єктивної модальності [4, 199]. Зважаючи на вищесказане, можна стверджувати, що емотиологія та емотивна лексика, зокрема, є все ще малодослідженими феноменами лінгвістики. Вважаємо, що всебічне розкриття даного явища сприятиме більш ефективному розвитку лінгвістичної науки.

Результати дослідження. Всі мовні рівні можна характеризувати з точки зору емотивності. Існує припущення про те, що певні звуки, які входять до складу слова впливають на його значення. Таким чином, у свідомості мовця може виникати певне значення, яке здатне зміщувати дію чи предмет. Фонема здатна транслювати інформацію сенсорного чи емотивного характеру. Наприклад, звукосполучення [sl] та [kr] здатні викликати неприємні асоціації: slime, slug, crack, crash [1, 181].

Визначаючи емотивність як семантичну категорію, багато дослідників зосереджують увагу на її номінативному аспекті, інші ж, навпаки, важливішим вважають функціональний, розглядаючи мовні та мовленнєві засоби її вираження [2, 102].

Емотивні лексичні одиниці позитивно впливають на значущість текста, адже вони підсилюють компетенцію мовця. У свою чергу, це має вплив на адресата у контексті прагматики.

Мовець може виражати емоції на синтаксичному рівні за допомогою різних типів речення: окличних, питальних, еліптичних, тощо. Окличним реченням, приміром, найлегше передати негативні почуття та роздратування. Однак, емотивність найбільш відчутна на лексичному рівні. Прийнято вважати, що емотивність є компонентом семантичної структури слова й співвідноситься з конотативним значенням лексичної одиниці. Емотивне значення слова – це узагальнене відображення соціальної емоції. Таким чином, емотивну лексику розуміємо як кодифіковану семантичну властивість слова виражати емоції [4, 202].

Вартим уваги є підхід В. Шаховського, що виділяв три групи лексики:

- лексика, що називає емоції;
- лексика, що описує емоції;
- лексика, що виражає емоції.

Варто зауважити, що слова, які називають емоції не можна вважати емотивними, оскільки вони мають лише номінативне значення [1, 182].

До емотивних засобів мови відносять емотиви. Їх визначають як лексичні одиниці, що мають у своїй семантиці закладений емоційний сенс. Емотивам властива здатність виражати емоції та поняття, що безпосередньо пов'язане з цією емоцією.

Висновки. Емоції неможливо характеризувати однобоко, адже це багатогранне явище, яке є предметом вивчення не лише лінгвістики, а й інших наук, як от психології, медицини, педагогіки, тощо. Поняття емотивної лексики слід розглядати у контексті лексичних одиниць, які містять в своїй семантиці емоційний досвід людини, пов'язаний з її життєдіяльністю. Незважаючи на велику кількість наукових праць, емотиологія все ще залишається активним предметом досліджень. Зокрема, більшість праць були створені на основі обробки вченими актуальних знань на базі однієї мови. Схиляємося до думки, що зіставне дослідження емотивної лексики становить собою інтерес для майбутніх досліджень у цій сфері.

Джерела та література

1. Мац І. І. Різновиди емоцій та способи їх вербалізації (на матеріалі англійської мови). *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка*. Житомир, 2003. С. 181–183.

2. Мельничук Н. О. Співвідношення емотивності та оцінності у структурі англійського прикметника. *Філологічні студії. Наук. вісн. Криворіз. держ. пед. ун-ту*. Кривий Ріг, 2014. Вип. 11. С. 99–107.
3. Татаренко К. В. Проблема емотивності в мові. *Перекладацькі інновації: матеріали IV Всеукр. студ. наук.-практ. конф.* Суми, 2014. 172 с.
4. Штефанюк Н. С. Дослідження емотивності як лінгвістичної категорії у сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2017. Вип. 15. С. 199–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2017_15_36

Кошелюк О. В. – студентка III курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Одарчук Н. А. – к. ф. н., доцент кафедри
практики англійської мови
ВНУ імені Лесі Українки

Риси постмодернізму в романі Джона Фаулза «Колекціонер»

Постановка проблеми. Актуальність дослідження визначається тим, що твори Джона Фаулза являють собою еталон постмодерністичної поетики і постійно дискутуються в літературознавчих колах.

Мета дослідження: виявити, і дослідити риси постмодерністської поетики на основі аналізу постмодерністського роману Джона Фаулза «Колекціонер».

Результати дослідження: після детального ознайомлення з поняттям «постмодернізм» можна назвати основні способи визначення даного терміну:

– історичний, де він проявлявся як певна вагома подія в історії культури суспільства;

– транс-історичний, про який літературознавець Д. В. Затонський авторитетно заявляє, що постмодернізм – це тимчасовий позачасовий феномен, який відбувався в кожній культурі і в різні періоди.

Затонський стверджував, що в кожній субкультурі настає певний кризовий період і саме постмодернізм знаходить нішу для художників виразити соціальний стан в культурі даного суспільства. Також він зазначав, що раніше постмодернізм був обмежений локаль-

ністю – на противагу нинішньому часу, де поняття «глобальність» справедливо відображає картину соціуму в кожному куточку планети.

Наступним кроком був пошук точки опозицій між постмодернізмом і власне самим модернізмом, в яких явно простежується тенденція від цілого до фрагментації тексту в літературі і спотворення всіх моральних цінностей, норм і устоїв суспільства.

На завершення було визначено витoki постмодерністської літератури, які зароджувались, шліфувались і відстоювали право на існування як окремий літературний феномен в США.

Америка неспроста була найбільш підходящим місцем для розвитку нової парадигми в гуманітарних науках. Поява поп-арту і наявність цитатності як основного принципу привели до зміни парадигми: від модернізму до постмодернізму.

Висновки. Після детального аналізу художнього світу Джона Фаулза в романі «Колекціонер», а саме: хронотоп, персонажну систему, тему і мотиви твору та їх вираження в постмодерністській поезиці, можна стверджувати, що всі три компоненти мають місце в цьому творі і постають багатством прикладів приналежності цього роману до постмодернізму.

У даному романі присутні кілька тем: «Криза духовності», де Фредерік Клегг втілює в себе «розрушену особистість» без душі; Міранда, еталон істинно-духовної і моральної людини з правильними цінностями; тема «Людина-колекціонер», де знову ж таки головна роль відведена Фредеріку Клеггу, котрий викрав Міранду, щоб доповнити нею свою «колекцію». Аспект гри Клегга з Мірандою як зі своєю власністю загострив ситуацію. На цьому фоні виділяється тема «Психотипи, їх протистояння», де проходить конфлікт між Мірандою і Фредеріком в їх неспівпадінні за всіма категоріями: любов, мистецтво, життя, де знову ж таки має місце такий аспект постмодерністської поезики, як інтермедіальність із влиттям інших напрямів мистецтва в роман, розширюючи і поглиблюючи його зміст.

До всього цього додаються мотиви вічного і незвіданого в кожному окремому випадку: самотність, ненависть, пустота, жорстокість.

Джерела та література

1. Арістотель. Про мистецтво поезії. Москва, 1957. С. 87.
2. Бахтін М. М. Форми часу і хронотопу в романі: начерки про історичну поезику. *Питання літератури і естетики*. С. 391, 399, 406.

3. Білецький А. І. Теорія літератури. Вибране. Москва, 1956. С. 141–147.
4. Буало Н. Поетичне мистецтво. *Літературні маніфести західноєвропейських класицистів*. Москва, 1980. С. 434.
5. Буров А. І. Естетична душа мистецтва. Москва, 1956. С. 59.
6. Кіреєва Н. В. Постмодернізм в зарубіжній літературі: навч. комплекс для студ.-філологів. Москва: Флінта, Наука, 2004. С. 216.
7. Фаулз Дж. Колекціонер. Москва, 2004. 320 С.

Інтернет-ресурси

8. URL: <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/3048/1/02Gez2.pdf>
9. URL: <https://www.liveinternet.ru/users/coritza/post186945109/>
10. URL: http://na5bal.narod.ru/load/literatura/osobennosti_postmodernistskogo_khu_dozhestvennogo_metoda_v_romane_dzhona_faulza_kollekcioner/16-1-0-8989
11. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Постмодернізм>
12. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Джон_Фаулз
13. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Колекціонер_\(роман\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Колекціонер_(роман))
14. URL: <http://referatu.net.ua/referats/7569/165896>
15. URL: http://4ua.co.ua/literature/ra3bd78b4d43a89521306c36_2.html

Кухарчук Х. О. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Шкамарда О. А. – асистент кафедри
англійської філології
ВНУ імені Лесі Українки

Використання інтерактивних методів навчання іноземної мови в новій українській школі

Постановка проблеми. Нова українська школа (НУШ) – це реформа загальної середньої освіти, розроблена Міністерством освіти і науки України, в основі якої знаходяться наступні завдання: зробити школу комфортною і дружньою для здобувачів освіти та пристосувати процес навчання до сучасних умов життя. Ключовими орієнтирами НУШ є практичні навички та загальні і спеціальні компетентності замість абстрактних знань; атмосфера довіри, підтримки та взаємоповаги; партнерство між учителями, учнями та батьками; спо-

нукальний, а не каральний характер оцінювання; використання сучасних технологій у навчанні [4].

Новий формат освітнього процесу вимагає залучення сучасних та ефективних методів навчання, до яких, безумовно, належать і інтерактивні. Принципи інтерактивної роботи полягають в одночасній взаємодії усіх учнів, коли останні (учні) не виступають лише слухачами або сторонніми спостерігачами, а беруть активну участь у тому, що відбувається на уроці [2, 6].

Мета наукової розвідки – розкрити специфіку інтерактивних методів навчання, зазначити основні форми і види інтерактивної роботи з учнями та встановити ефективність використання інтерактивних методів навчання в новій українській школі.

Результати дослідження. Педагогічні спроби застосувати інноваційні методи навчання іноземної мови можуть спричинити проблеми, пов'язані з нерозумінням доцільності їх використання. На жаль, не усі учні здатні адаптуватися до сучасних методів навчання. Тому, завдання вчителя полягає в тому, щоб заохотити дітей до навчального процесу, використовуючи цікаві та пізнавальні методи навчання, стимулювати їх до творчої роботи та створити комфортну атмосферу, за умов якої здобувачі освіти зможуть вільно висловлювати думки, дискутувати та обґрунтовувати власні погляди.

Інтерактивні форми і методи навчання є одними із найефективніших для успішного формування іншомовної компетентності учня. Суть інтерактивного навчання полягає у взаємодії, в активному залученні всіх учнів до процесу пізнання. Саме завдяки використанню таких технологій школярі навчаються знаходити, систематизувати та узагальнювати інформацію [3].

Інтерактивне навчання передбачає зображення життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне обговорення певних соціально важливих проблем та пошук різноманітних шляхів їхнього вирішення. Педагогу необхідно вміти реалізовувати діалогізм, тобто вміння слухати дитину, цікавитися її думкою та комунікувати на основі принципів рівності, взаєморозуміння та поваги. Відтак, основною метою інтерактивного навчання є створення комфортних умов, в яких учень зможе розкрити свій потенціал та успішно взаємодіяти з іншими [1].

Інтерактивні методи навчання мають свої переваги, а саме: учні дізнаються як працювати у команді, розвивають навички міжособис-

тісної взаємодії, свої пізнавальні можливості та психологічні риси самостійності, ініціативності, творчого мислення, виробляють якості лідерства та взаємоповаги.

Основними формами інтерактивної роботи є взаємодія учнів у парах і мікрогрупах. Оптимальний склад групи це 4–6 осіб. Найефективніші методи інтерактивного навчання наступні:

1. **Брейнстормінг (мозковий штурм)**, за допомогою якого учні навчаються працювати в команді, всі учасники можуть вільно висловлювати будь-які думки.

2. **Робота в парах**, яка дає учням час обдумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед класом.

3. **Групові дискусії**, що дозволяють проаналізувати думки, позиції й установки учасників групи в процесі безпосереднього спілкування.

4. **Аналіз реальних проблем** – навчає як вирішувати проблеми наближені до умов життя.

5. **Метод «питання–відповідь»**, за допомогою якого учні навчаються ставити запитання та давати відповіді.

Висновки. Отже, у ході дослідження встановлено, що в умовах сьогодення для сучасного вчителя необхідно володіти знаннями про новітні технології навчання та активно їх використовувати в освітньому процесі. У роботі з'ясовано, що найефективнішими інтерактивними методами навчання вважають **«мозковий штурм», роботу в парах, групові дискусії, аналіз реальних проблем, метод «питання-відповідь»**, які роблять співпрацю на уроці цікавою, ефективною та практично-спрямованою. Таким чином, зазначені методи сприяють розвитку творчого мислення, креативності, співпраці, впевненості в собі, викликають бажання висловлювати думки та роблять здобувачів освіти допитливими та зміцнюють їхній інтелект.

Джерела та література

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ: Академвидав, 2004. 279 с.
2. Коваленко О. Я. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформацій іншомовної освіти. *Іноземні мови в навч. закладах*. 2003. 6 с.
3. Поняття «інтерактивні технології». URL: <https://sites.google.com/site/teachingintropatta> (дата звернення: 28.03.2021).
4. Що таке Нова українська школа? URL: <https://zp.gov.ua/uk/page/scho-take-nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 28.03.2021).

Левчук К. В. – студентка IV курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Вербицька А. Е. – к. ф. н., ст. викл. кафедри практики англійської мови
ВНУ імені Лесі Українки

Концептуальна метафора «LIFE is a JOURNEY» в художній літературі («Eat Pray Love» by Elizabeth Gilbert)

Постановка проблеми. Концептуальна метафора, як когнітивний феномен, є універсальною властивістю мислення, що відповідає за мовленнєво-розумову діяльність. Таким чином, концептуальна теорія метафори – це процес, який відбувається на рівні людського мислення, а потім знаходить відображення в мовних структурах. Феномен когнітивної метафори досліджують такі лінгвісти як, Дж. Лакофф та М. Джонсон, А. Мартинюк, З. Ковечеш, Н. Д. Аругюнова, Р. Гіббс й М. Тернер, зазначивши у своїх працях основні положення концептуальної метафори. На думку дослідників, нам не завжди помітні метафори, які наповняють повсякденне мовлення. Дж. Лакофф та М. Джонсон демонструють, як метафори формують наше мислення, дії та сприйняття, на прикладі однієї з найуживаніших когнітивних метафор «LIFE is a JOURNEY». Ця метафора структурує наше мовлення таким чином, що ми бачимо життя як подорож, якою потрібно насолоджуватися [1; 4].

Мета дослідження – аналіз концептуальної метафори «LIFE is a JOURNEY», та дослідження особливостей її вживання в англійській художній літературі.

Результати дослідження. Процес метафоризації неможливий без взаємодії двох структур знань, а саме когнітивної структури «джерела» (source domain) та когнітивної структури «мети» (target domain). Як приклад, розглянемо одну з найбільш часто використовуваних концептуальних метафор, яку досліджували Лакофф і Джонсон у їхній спільній праці «Metaphors We Live By», «LIFE is a JOURNEY», де LIFE виступає як «target domain», а JOURNEY як «source domain» [4].

Досліджуючи когнітивний зміст метафори LIFE is a JOURNEY можна заявити, що життя людини – це постійна подорож, тобто її діяльність у найширшому сенсі, а саме такі явища як спілкування, пізнання, відпочинок, самовдосконалення, самовираження й твор-

чість [2]. Вона вказує на те, що життя – це подорож, з допомогою лексичних засобів «travel», «journey», «vehicle», «travelling», «road», які концептуалізують метафору:

«The next morning I called my friend Susan as the sun came up, begged her to help me. I don't think a woman in the whole history of my family had ever done that before, had ever sat down in the middle of the road like that and said, in the middle of her life, "I cannot walk another step further-somebody has to help me"» [3].

Роман «Eat Pray Love» – це історія про жінку, яка подорожує трьома країнами, Індією, Італією та Індонезією, для того, щоб знайти сенс життя. Концептуальна метафора LIFE is a JOURNEY є провідною у творі, що зазначає авторка: *“...travelling is the great true love of my life”* [3].

У романі «Eat Pray Love» by Elizabeth Gilbert, ілюструється розщеплення когнітивної метафори та утворення нового когнітивного феномену LIFE is a DARK JOURNEY, що акцентує увагу на суворості життя:

“When I look back at the four years that elapsed between my marriage starting to fall apart and the day I was finally divorced and free, I see a detailed chronicle of total pain. And the moment when I came to this tiny island all by myself was the very worst of that entire dark journey” [3].

Концепт LIFE з допомогою домени JOURNEY відображає мапування людського досвіду на життя людини. Лексичні відповідники «accident» й «Turnpike» реалізують метафору у романі, вказуючи на те, що йдеться про життєвий шлях головної героїні роману:

“But during those periods when we were separated, as hard as it was, I was practicing living alone. And this experience was bringing a nascent interior shift. I was beginning to sense that-even though my life still looked like a multi-vehicle accident on the New Jersey Turnpike during holiday traffic-I was tottering on the brink of becoming a self-governing individual” [3].

Висновки. Отже, на основі роману «Eat Pray Love», можна зазначити, що змістове наповнення концептуальної метафори LIFE is a JOURNEY, складається з основних елементів людського існування. Життя людини сприймається як тривала подорож, що є важливим соціальним феноменом у житті людини. Люди постійно рухаються вперед, незважаючи на складнощі, які виникають у процесі пізнання світу. Світобачення Елізебет Гілберт у романі «Eat Pray Love» відо-

бражається за допомогою переживань та емоцій, для яких концепт LIFE є ключовим.

Джерела та література

1. Мартинюк А. П. Відтворення англійських конвенціональних метафор в українських перекладах. *Вісн. Харк. нац. ун-ту*. 2017. Вип. 85. С. 21–28.
2. Переверзева К. С. Концептуальна метафора «путь-way» в англоязычной художественной литературе. *Белгород. гос. нац. исслед. ун-т*. 2016. С. 29–32.
3. Gilbert E. *Eat Pray Love*. 2006. 352 p.
4. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 1980. 242 p.
5. Verbytska A., Krysanova T. DISTRESS in English media: integrating cognitive-discursive and computational approaches. *Cognition, Communication, Discourse*. 2020. Vol. 21. P. 72–92.

Лук'янець Д. І. – студентка V курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Вербицька А. Е. – к. ф. н., ст. викл. кафедри
практики англійської мови
ВНУ імені Лесі Українки

**Метафорична репрезентація COVID-19 в англomовному
медіадискурсі**

Постановка проблеми. Концептуальна метафора, яку досліджують А. Вербицька [7], М. Джонсон [5], Д. Лакофф [5] та багато інших, концентрує у собі найважливіші риси певної картини світу, що дає можливість у повній мірі зрозуміти актуальну ситуацію та ставлення соціуму. Оскільки сучасна дійсність охоплена пандемією коронавірусу, слід зазначити пильну увагу ЗМІ до проблеми поширення COVID-19. Мовна репрезентація цієї проблеми в різних видах дискурсу знаходиться в центрі уваги багатьох лінгвістів. Так, зокрема Д. А. Петренко та ін. [3], досліджують засоби мовної виразності, які використовуються при висвітленні питання пандемії в німецькому політичному дискурсі; Н. С. Данкова [1] та О. В. Крехтунова [1] розглядають репрезентацію пандемії COVID-19 в ЗМІ США. В свою чергу С. А. Жаботинська [2] аналізує інтернет-меми на тему коронавірусу.

Актуальність дослідження визначається як лінгвістичними, так і соціальними чинниками. З позиції лінгвістики вона обумовлена недостатньою вивченістю мовних репрезентацій COVID-19 в ЗМІ. З точки зору соціологічного чинника актуальність визначається здатністю ЗМІ впливати на масову свідомість. Газетні та журнальні тексти, в друкованому та електронному форматах, розглядаються як нами так і іншими дослідниками як авторитетні джерела інформації про навколишній світ [5]. При цьому теоретично ми виходимо з того, що метафоричні переноси, що використовуються в медіадискурсі, певним чином впливають на формування картини світу адресатів.

Метою дослідження є аналіз метафоричної репрезентації COVID-19 в англomовному медіадискурсі і виявлення взаємозв'язку цієї репрезентації з екстралінгвістичними факторами.

Результати дослідження. Вагоме значення для аналізу метафоричної репрезентації COVID-19 в англomовних медіатекстах представляє теорія концептуальної метафори (Conceptual Metaphor Theory) [5, 32]. Згідно з цією теорією метафоризація базується на взаємодії двох структур знань – когнітивної структури «джерела» (source domain) і когнітивної структури «цілі» (target domain). У процесі метафоризації деякі сфери-цілі структуруються за принципом джерела, тобто відбувається метафорична проекція (metaphorical mapping) або когнітивне відображення (cognitive mapping). У результаті спрямування метафоричної проекції в одному руслі зі сфери-джерела у сферу-цілі формуються сталі схеми взаємодії людини з навколишнім середовищем. Отже, метафора не є тільки категорією мови, а складає значну частину свідомості та проявляється в дії. Цей підхід виводить метафору у сферу мовлення, що для цього дослідження становить велику теоретичну значимість.

Великого значення у репрезентації COVID-19 в англomовному медіадискурсі набуває процес метафоризації хвороби, тобто уявлення вірусу через концептуальну метафоричну проекцію. Коли автор медіатексту переносить ознаки вірусу (сфера-ціль) на інші області людського знання (сфери-джерела), він, безумовно, торкається глибоких когнітивних структур своїх читачів, здійснюючи потужний вплив на створення образу.

Дослідивши десятки друкованих та електронних медіа джерел було виявлено найпоширеніші метафоричні моделі COVID-19, а саме: ВІЙНА, ВОРОГ, ЖИВА ІСТОТА, СТИХІЙНЕ ЛИХО, причина

СТРАХУ. Декілька з них будуть продемонстровані детальніше. Аналіз матеріалів, опублікованих в англomовних ЗМІ, показав, що у більшості випадків репрезентація COVID-19 становить собою розгорнуту концептуальну метафору зі сферою-джерелом ВІЙНА у метафоричних проєкціях ВІРУС – ВОРОГ, БОРОТЬБА З ВІРУСОМ – ВІЙНА. Цей приклад демонструє експліцитно вказівку на військовий стан за рахунок лексичної одиниці *war* / війна: *In tents, emergency rooms and intensive care units, a war is taking place* [6].

Крім безпосередньої вказівки на військовий стан, у медіадискурсі вибудовується паралель між пандемією і реальними військовими діями. Так, в ЗМІ використовується стилістичний прийом порівняння з метою оцінити кількість жертв, викликаних поширенням коронавірусу. Кількість летальних випадків від COVID-19 порівнюється з війнами в Іраку, Афганістані, нападом на Перл-Харбор, а також терористичними актами [1, 74]. Образ війни моделюється також за допомогою емоційно забарвлених епітетів (*catastrophic*/ катастрофічний) і номінацій (*nightmare* / жах, *tragedy* / трагедія, *calamity* / лихо), що викликають у читача почуття тривоги і страху.

Також метафори, які репрезентують COVID-19 вказують на те, що сучасні умови роботи лікарів та медичних працівників представлені як військові. Вони реалізуються номінаціями *front lines* / передова, *battlefield* / поле бою, *trenches* / окопи, наприклад: *“Doctors are on the front lines to save lives, not to allow patients to suffer a horrible death”*, she said [6].

В англomовному медіадискурсі COVID-19 проєктують/концептуалізують як ворога, який наносить шкоду, з яким тяжко боротися, наприклад: *In light of the attack from the Invisible Enemy, as well as the need to protect the jobs of our Great American Citizens...* [4].

Висновки. Метафора в медіадискурсі відображає навколишню дійсність і формує погляд на неї, так ми стикаємося з процесом категоризації явищ в свідомості масового адресата. Метафора є потужним засобом впливу на адресата, а також ефективним способом концептуалізації, категоризації та інтерпретації подій і явищ реального життя. Проведений аналіз англomовних медіатекстів дозволяє зробити висновки про особливості сприйняття COVID-19 тією частиною суспільства, картина світу якої формується під впливом ЗМІ.

Джерела та література

1. Данкова Н. С., Крехтунова Е. В. Репрезентація пандемії в СМІ: метафорический образ войны (на материале американских газет). *Научный диалог*. 2020. № 8. С. 69–83.

2. Жаботинская С. А. Нарративный мультимедийный концепт: алгоритм анализа (на материале интернет-мемов о COVID-19). *Cognition, communication, discourse. Series: "Philology"*. 2020. № 20. С. 92–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kkd_2020_20_8 (дата обращения: 12.03.2021).
3. Петренко Д. А., Лихачёв Э. В, Чернышова М. В. Средства языковой выразительности в образе COVID-19 (на материале немецкого политического дискурса СМИ). *Научный диалог*. 2020. № 7. С. 194–209.
4. International Business Times. 2020. 20 april. URL: <https://www.ibtimes.com/trump-temporarily-suspend-immigration-us-amid-pandemic-cites-invisible-enemy-2962091> (дата звернення: 12.03.2021).
5. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. London: The University of Chicago Press, 1980. 242 p.
6. USA Today. 2020. 10 april. URL: <https://www.usatoday.com/sitemap/2020/april/10/> (дата звернення: 12.03.2021).
7. Verbytska A. Metaphorical profile of distress in English media discourse. *Topics in Linguistics*. 2017. № 18. С. 48–62.

Мамонтова О. О. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Галицька О. Б. – к. ф. н., доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Практичні орієнтири наукового перекладу

Постановка проблеми. У ХХІ ст. простежуємо неймовірний розквіт перекладацької діяльності, зумовлений розвитком міжнародних відносин у сферах економіки, науки, техніки, політики та соціальних взаємин. Адже ХХІ ст. – це століття наукових відкриттів, нових технологій, контактів і, відповідно, перекладів, які допомагають взаєморозумінню та спілкуванню між людьми. «Переклад як процес полягає у творчому відтворенні оригіналу (*оригінального тексту*) засобами іншої мови, результатом чого стає *паралельний перекладений текст*» [2, 516].

Простежимо алгоритмічний припис до процедури наукового перекладу з німецької мови українською (пор. [2, 411]):

- повністю прочитати текст, його головні фрагменти;
- звернути увагу на ключові речення;

- зробити граматичний аналіз речення;
- здійснити переклад;
- редагувати перекладений текст.

Науковий переклад вимагає знання необхідної лексики відповідної фахової мови, її словотвірні особливості, знання вузькогалузевих термінів, а також граматичних особливостей. Тому метою цього дослідження є аналіз граматичних особливостей німецько-українського перекладу наукового тексту.

Результати дослідження. Міжмовна асиметрія – розбіжності між мовами – відбувається на всіх рівнях мови: граматичному, семантичному й прагматичному. Розбіжності на будь-якому з цих рівнів можуть бути причиною міжмовної інтерференції та призвести до перекладацьких помилок. Тому актуальним залишається аналіз перекладацьких трансформацій.

Проаналізуємо пермутації членів речення. Невідмінювана частина присудка може стояти на першому місці в реченні, перед відмінюваною частиною (допоміжним дієсловом). У цьому випадку невідмінювана частина присудка несе на собі сильний логічний наголос і під час перекладу українською вона повинна зберегти, як правило, своє перше місце. Наприклад: *Durchführen lässt sich diese Rechnung im Prinzip ohne experimentelle Daten.* *Провести це обчислення можна в принципі і без експериментальних відомостей.*

У процесі перекладу науково-технічного тексту використовуємо прийом заміни стану. Адже пасив у німецькій мові простежується значно частіше, ніж в українській. Пасивну конструкцію (*Die Öffnungen für die Belüftung und Hitzeverteilung dürfen niemals abgedeckt werden.*) перекладаємо українською мовою наказовим способом: *Не закривайте вентиляційні отвори й отвори для виведення тепла.*

Проаналізуємо інфінітивні групи з модальними дієсловами. У складі інфінітивних груп у всіх їх функціях можуть вживатися модальні дієслова, які займають в інфінітивній групі останню позицію, перед ними знаходяться залежні від них інфінітиви смислових дієслів. Наприклад:

Es ist sinnlos, überall dieselbe Methode anwenden zu wollen. *Безглуздо усюди прагнути використовувати один і той самий метод.*

Модальні дієслова *können*, *wollen*, *müssen* перекладаємо українською мовою не лише дієслівними формами, а й відповідними іменниками: можливість, бажання, прагнення, необхідність.

Дієприкметники *angenommen* в значенні *припустімо* та *vorausgesetzt* в значенні *при умові* виражають «припущення» і, відповідно, – «умову». Їх зміст розкривається у наступному підрядному реченні зі сполучником *dass* або без сполучника. Наприклад, *Angenommen, wir hätten zwei Flüssigkeiten von gleichem spezifischen Gewicht. Припустімо, (що) ми маємо дві рідини з однаковою питомою вагою.*

Висновки. У дослідженні проаналізовано граматичні особливості наукового перекладу з німецької мови українською і зроблено висновки, що подолання міжмовної асиметрії відбувається лише на основі знання можливих пресупозицій та імплікацій в аспектах української та німецької мов.

Джерела та література

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова кн., 2004. 576 с.
2. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Вінниця: Нова кн., 2006. 592 с.

Ніканшин С. С. – студентка IV курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Галицька О. Б. – к. ф. н., доцент кафедри німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Специфіка німецько-українського перекладу банківської та біржової термінології

Постановка проблеми. Інтегрування української економіки в європейське господарство, глобалізація економічних процесів зумовлюють корінні зміни в економіці України. Тому актуальним є вивчення досвіду Німеччини щодо організації банківської та біржової справ. Саме досвідом німецькомовних країн Європи, країн з високим рівнем організації фінансового ринку, послуговуються для розбудови грошово-кредитної системи України. Усе вищезгадане зумовлює подальший розвиток банківської та біржової терміносистем, тобто тих галузей, які дуже чутливо реагують на зміни в економічному житті нашої країни.

Отож вихід українського бізнесу на транснаціональний рівень вимагає особливої підготовки у сфері перекладу фінансових документів. Адже багато понять банківської та біржової галузі або не вживалися досі, оскільки не існувало відповідних реалій, або вживалися зі значними розбіжностями деяких термінів у німецькомовній та українськомовній фаховій літературі, або вживалися з розширенням або звуженням значень перекладу термінів з німецької мови українською. Під час написання тез орієнтувалися на нові фахові контексти, виданні у німецькомовних країнах: фахові журнали і газети, банківську та біржову документацію (банківські звіти, довідки та виписки, договори з банківськими установами, страхові поліси), а також фахові термінологічні словники.

Метою цього дослідження є аналіз особливостей німецько-українського перекладу безеквівалентної банківської та біржової лексики. Безеквівалентність тлумачимо як відсутність еквівалентної одиниці при перекладі з німецької мови українською.

Результати дослідження. Проблема безеквівалентної лексики є достатньо актуальною під час перекладу банківських проспектів з німецької мови українською, адже саме для цих текстів характерною є наявність лексичних одиниць, які не мають регулярних україномовних відповідників. До неї належать: назви банків, фінансових компаній; деякі банківські, біржові терміни; термінологічні одиниці окказіонального характеру.

У процесі перекладу безеквівалентної банківської та біржової лексики використовуємо такі способи: транскодування (транслітерацію, транскрибування); описовий переклад; калькування; наближений переклад; лексико-семантичні трансформації.

Транскодування – це спосіб перекладу, під час якого звукова та/або графічна форма слова передається алфавітом мови перекладу [1, 300]. Найбільш поширеним способом перекладу назв банків і компаній є прийом транслітерації – передача графічної форми елемента німецької мови літерами української мови, наприклад: *die Postbank* перекладаємо як «*Постбанк*», *die Citibank* – *Сітібанк*. При цьому є два варіанта написання назв з великої букви – в лапках та без лапок. У деяких випадках найбільш оптимальним способом вважаємо сучасний спосіб перекладу назви – оригінальним написанням німецькою мовою: *die Citibank* – *Citibank*. Лапками написання латиницею не виокремлюємо, тому що подвійне виокремлення є зайвим.

Оскільки німецька банківська та біржова система є високорозвинутою, на відміну від української, тому для деяких німецькомовних банківських та біржових термінів відсутні україномовні еквіваленти. У цьому випадку застосовуємо описовий переклад, за допомогою якого перекладаємо здебільшого багатокomпонентні термінологічні словосполучення: *der Pränumerationskauf* – угода про придбання-продаж, що зобов'язує покупців платити авансом. Незважаючи на те, що основним недоліком цього перекладу є багатослівність, він адекватно та змістовно передає значення терміну.

За допомогою калькування відтворюємо переклад німецького терміну дослівно, наприклад: *das Kreditkonto* – кредитний рахунок.

Проаналізуємо труднощі перекладу термінологічних одиниць окказіонального характеру. Окказіональні банківські терміни (*Sparda-Cash, Dresdner OnlineDepot*) є номінаціями для нових банківських послуг, які не мають, як правило, аналогів в українській банківській системі. Труднощі перекладу зумовлені також нестандартними варіантами написання, включенням в структуру англіцизмів, функціонуванням у формі композитів. Наприклад, *24-Hour-CitiPhoneBanking* перекладаємо *24-Hour-CitiPhoneBanking*. *Deutsche Bank-Bausparen* перекладаємо із застосуванням комбінації транслітерації і описового перекладу як послуга «Дойче Банка» по накопиченню грошових засобів для житлового будівництва. Пояснювальні елементи забезпечують розуміння банківської реалії.

Також застосовуємо прийом адекватної заміни, тобто перекладач, виходячи зі змісту загалом, підміняє одне поняття іншим, але йому функціонально рівноцінним: *ein sattes Zins-Plus* – високий відсоток.

Висновки. Отже, перші труднощі в процесі перекладу банківської та біржової лексики виникають при відтворенні безеквівалентної лексики. Превалюючим способом перекладу є транслітерація й описовий переклад.

Джерела та література

1. Бережна О. О. Особливості перекладу термінів англійської біржової лексики. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2016. Вип. 61. С. 299–302. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/5777/1/113.pdf>
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова кн., 2004. 576 с.
3. Begriffe aus der Finanzwelt. URL: <https://www.wirtschaftswerkstatt.de/Glossar/K>

Осіпович І. В. – студентка V курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Лисецька Н. Г. – к. ф. н, доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Концепт SCHULD у творі Фердинанда фон Шираха «Illuminaten»

Постановка проблеми. Питання зв'язку мови і мислення завжди займало одне з центральних місць у лінгвістиці. На сучасному етапі розвитку науки завдяки збільшенню інтеграції із суміжними науками, з'явилася можливість по-новому поглянути на цю фундаментальну проблему [3, 11–12]. Галуззю, яка відповідає за дослідження у цій сфері, виступає когнітивна лінгвістика.

Ключовим у даній царині є поняття концепту. Згідно з позицією В. І. Карасика концепт – мисленнєве утворення, яке відображає в пам'яті людини усвідомлені фрагменти досвіду та складниками якого є асоціативно-образний, поняттєвий та ціннісний аспекти [2, 24]. До дослідників цього явища належать А. П. Бабушкін, О. О. Залевська, В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, Н. А. Красавський, М. В. Піменова, З. Д. Попова, Г. Г. Слишкін, Ю. С. Степанов, І. А. Стернин і ін.

Метою нашого дослідження є характеристика концепту SCHULD, опираючись на його поняттєву та образну складові частини, на матеріалі короткої історії Фердинанда фон Шираха «Illuminaten».

Фердинанд фон Ширах – німецький юрист, захисник у кримінальних справах, найбільше ж цікавить він нас як сучасний німецький письменник. Оповідання «Illuminaten» належить до збірки «Schuld», та є розповіддю про хлопця, якого було відправлено на навчання до інтернату, де він був мало не замучений до смерті прихильниками ілюмінатів [4, 2]. Оскільки розповідь насичена ідеєю SCHULD у різних її вимірах та проявах, матеріал саме цієї історії обрано для подальшого дослідження.

Результати дослідження. Понятійний субстрат концепту відображає його денотативне співвідношення з концептуальним референтом. Таким чином в основі будь-якого концепту лежить поняття – феномен логічного, і через це наднаціонального порядку [3, 21].

Великий німецько-український словник надає переклад поняття SCHULD у двох аспектах, перше – як борг (грошовий тощо), зобов'я-

зання та друге – провина, вина, злочин [1, 451]. М. Х. Шіфельбайн у своїй дисертації зазначає, що цілком розумно розмежовувати юридичну та моральну, особисту та історичну провину, релігійну провину у значенні гріха *Sünde*, те, що одна людина винна іншій та економічний борг [4, 15].

У творі зустрічаємо сполучення *Schuld tilgen* (загладжувати), *Schulden vergeben*, *Schuld auf jemanden laden* [5, 25–51].

Образний компонент концепту ґрунтується на знаннях, образах, асоціаціях, які виникають у підсвідомості при згадці того чи іншого денотата. У нерозривній єдності з образністю знаходиться й інша перцептивна іпостась концепту – метафорична [3, 23–26].

Твори Фердинанда Шираха є досить лаконічними та стислими, але водночас несуть у собі глибоке смислове та емоційне навантаження. Даного ефекту вдається досягнути завдяки майстерному використанню алюзій, які дозволяють метафоричному уявленню читача відобразити та розпізнати ключові концепти у творі без вербального їх використання. Таким чином образний складник концепту SCHULD активізується у творі наступними концептуальними метафорами:

SCHULD SEIN IST NACKT SEIN – “*nackt auf dem Stuhl sitzen; Henry war nackt und musste die Schlinge selbst um den Hals legen; er sah ihr Scham, er sollte sich ausziehen*” [5, 25–51]. Відчуття провини нерідко супроводжується суміжним відчуттям сорому, про що свідчить також одна із найперших історій Біблії, коли Адам та Єва після вчинення гріха одразу помітили, що вони нагі.

SCHULD IST DEFEKT – у грецькій мові для поняття SCHULD використовується те ж саме слово, що й для позначення поняття FENLER, тому у свідомості вибудовується установка про промах, помилку, щось зіпсоване. У творі неодноразово знаходимо лексеми саме із такими відтінками значень: “*schief laufen, verlieren, eine Delle, Unwucht des Lebens, Irrtum*” [5, 25–51].

SCHULD IST FLÜSSIGKEIT – дану онтологічну метафору можна обґрунтувати тим, що у ситуаціях, коли протагоніст відчував провину, то вона-немов стікала з нього водою – “*das Wasser tropfte auf den gekachelten Boden; irgendwann bemerkte Henry ihn und hörte ihn sagen: «Du Schwein» Henry sah die Wasserlache unter dem Jungen*” [5, 25–51].

SCHULD IST UNTER – “*... er auf dem Boden zerklatschte; er kniete; ...er durfte sich nur auf den Knien bewegen; sie ließen ihn auf dem Bauch kriechen; er legte sich auf den Boden*” [5, 25–51]. За допомогою

даної просторової метафори концепт провини, гріха опиняється внизу уявлення реальності у просторі та є результатом падіння, як фізичного, так і морального.

Висновки. У результаті дослідження було розкрито понятійний аспект концепту SCHULD та його образне вираження у художньому творі. Зважаючи на неоднозначність понятійної складової, у розповіді була висвітлена сторона моральної провини та гріха, що відобразилось у низці концептуальних метафор.

Джерела та література

1. Великий німецько-український словник/уклад. В. Мюллер. Київ: Чумацький шлях, 2005. 792 с.
2. Карасик В. І. Языковые ключи. Москва: Гнозис, 2009. 406 с.
3. Приходько А. Н. Коцепты и концептосферы. Днепропетровск: Белая Е. А., 2013. 307 с.
4. Schiefelbein M. Ch. Schuld: Kategorie, Kompetenz und Prinzip: diss. zur Erlangung des akadem. Grad. Dr. phil./Fridrich Schiller Universität in Jena. Jena, 2009. 521 S.
5. Schirach F. Schuld. München: Piper Verlag, 2012. 208 S.

Пахалюк В. В. – студентка III курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Шкамарда О. А. – асистент кафедри
англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Особливості використання сленгової лексики в сучасному американському газетному онлайн-дискурсі

Постановка проблеми. Сьогодні сленг як особливий пласт розмовної лексики знаходиться у фокусі уваги багатьох науковців. Сленгізми з'являються в мові як відповідь на безперервні суспільні зміни, швидко розповсюджуються і побутують не лише в розмовному стилі спілкування різноманітних верств населення, а і проникають в художню літературу, мову засобів масової інформації (ЗМІ) онлайн та оффлайн форматів.

Мета дослідження полягає у визначенні терміну «сленг» та встановленні функцій сленгізмів в газетному дискурсі.

Результати дослідження. Сленгізми – неофіційна, «жива» і вкрай динамічна лексика, котра найперше реагує на будь-які суспільні зміни появою нових утворень. У науковій літературі існують різні тлумачення та дефініції терміну «сленг». У найзагальнішому розумінні зазначене поняття асоціюють зі «словами та виразами, що використовуються у спілкуванні людей різних вікових груп, професій, соціальних прошарків» [1, 192]. Наприклад, «*to cram*» (ретельно готуватись до екзамену за короткий термін), «*tonne-up*» (мати перевагу в одне очко (спорт)). І. Р. Гальперін трактує «сленг» як «пласт лексики та фразеології, що з'являється в сфері живої розмовної мови у вигляді неологізмів, які легко переходять в пласт загальноживаної літературної розмовної лексики» [2, 114]. У нашій роботі під цим терміном ми розуміємо мову певних суспільних угруповань чи субкультур, лексику, яку використовують в неформальному спілкуванні, котра проникаючи в інші сфери функціонування (наприклад, мову ЗМІ) набуває «особливого емоційно-експресивного забарвлення» [4, 38].

Сьогодні сучасна людина має вільний доступ до інформації, який забезпечує їй інтернет зв'язок. Відтак, ми звикли отримувати новини з різних джерел: інтернет-сайтів, соціальних мереж і різноманітних телекомунікаційних служб. Широко розповсюджені раніше друковані видання (газети, журнали) втрачають свої позиції, проте на зміну їм приходять не менш популярні, а головне легкодоступні електронні версії. У фокусі нашої уваги знаходиться сучасний газетний онлайн-дискурс, який, як підвид масово-інформаційного дискурсу [3] є вагомим важелем формування суспільної думки та впливу на масову свідомість читача.

Ілюстративним матеріалом для наукової роботи послуговували інтернет версії популярних американських газет *The Daily News* [5], *The New York Post* [6], *The Wall Street Journal* [7]. Зокрема, нами проаналізовано двадцять статей різної тематики загальною кількістю 14 066 слів. Проведений аналіз показав, що автори онлайн видань тяжіють до використання сленгу у своїх працях з метою створення відповідного емоційного забарвлення описаних ситуацій. Так, нами встановлено основні функції сленгізмів в сучасному газетному дискурсі, а саме:

1) створення гумористичного ефекту, наприклад: “*Hey, hunties, where are we going to hang out?*” [7] (*hunties* – дівчата);

2) надання висловлюванню експресивності: *The man saw a few dodgy-looking people standing around along that quiet street, so just to be on the safe side, he notified the police.*” [6] (*dodgy* – ненадійний);

3) зближення з цільовою аудиторією читачів: “*All this hype around Bitcoin will soon pass*” [7] (*hype* – ажітаж);

4) лаконічності: “*President Donald Trump is continuing to slam an incorrect report that he removed a bust of Martin Luther King Jr. from the Oval Office. Still salty.*” [5] (*salty* – розлючений).

Висновки. Отже, з кожним роком сленгові слова проникають в літературу та публіцистичні видання інтенсивніше. Вони насичують джерела емоційно-забарвленою лексикою, яка полегшує сприйняття інформації читачем та створює тісніший зв’язок між цільовою аудиторією та автором публікацій.

Джерела та література

1. Баркасі В. В., Каленюк С. О., Коваленко О. В. Словник лінгвістичних термінів для студентів філологічних факультетів: навч. посіб. Миколаїв, 2017. 192 с.
2. Гальперин И. Р. О термине сленг. *Вопросы языкознания*. 1956. С. 107–114.
3. Карпенко Ю. В. Газетний дискурс як тип масово-інформаційного дискурсу. 2018.
4. Сердюк Н. Відтворення сленгізмів в україномовному перекладі роману Джона Гріна «Провина зірок»: автореф. магіст. роб. Миколаїв, 2019.
5. The Daily News. URL: <https://www.thedailynewsonline.com> (дата звернення: 29.03.2021).
6. The New York Post. URL: <https://nypost.com> (дата звернення: 27.03.2021).
7. The Wall Street Journal. URL: <https://www.wsj.com/print-edition/20210402/frontpage> (дата звернення: 30.03.2021).

Перцюк Ю. Р. – студентка III курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Шкамарда О. А. – асистент кафедри
англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Конфлікт світу дитинства та світу дорослих у романі

Дж. Селінджера «Над прірвою в житті»

Постановка проблеми. Джером Девід Селінджер (1919–2010) – одна з найзагадковіших постатей в американській літературі. Ще за життя прозаїк удостоївся репутації «живого класика» і «письменника-

невидимки», адже саме на вершині слави своєї письменницької кар'єри він назавжди залишає творчу діяльність, відгороджується від навколишнього світу та ретельно оберігає від сторонніх очей своє особисте життя. Образ дитини чистої, зворушливої, незахищеної, котра ще не знайома з лицемірством дорослого життя є одним із ключових у творах письменника.

У романі «Над прірвою в житті» (1951) Дж. Селінджер порушує безліч актуальних і складних проблем, серед яких чільне місце відведене самотності людини в суспільстві, пошуку власного шляху в житті та проблемі бунту юнацького максималізму проти встановлених правил гри дорослого життя.

Мета дослідження – розкрити зміст конфлікту світу дитинства та світу дорослих у романі Дж. Селінджера «Над прірвою в житті».

Результати дослідження. Роман «Над прірвою в житті» поєднує риси роману-подорожі і роману-сповіді. Зустрічі з людьми різного соціального статусу, ситуації, в які потрапляє головний герой Голден Колфілд допомагають читачу зрозуміти його поведінку, думки та усвідомити мотиви його вчинків.

З одного боку, Голден – типовий 16-річний хлопець, котрий бореться зі звичайними підлітковими проблемами та здається абсолютно байдужим до свого майбутнього. Він зазнає невдачі в чотирьох школах через свою несхожість з іншими. Крім цього, хлопчик відвідує психоаналітика, оскільки відчуває труднощі у спілкуванні з іншими людьми. Дж. Селінджер наділяє свого головного героя дитячими рисами: безкомпромісним ставленням до навколишнього світу, наївністю, різким розмежуванням добра і зла, відсутністю півтонів, а також невтомним бажанням ставити запитання. Дорослішаючи, Голден прагне подолати «прірву» між досконалістю і невинністю дитинства, втіленими в образах молодшого брата і сестри, і «брехливістю», яка, на його думку, становить більшу частину дорослого життя і решти суспільства [4, 117].

Головний герой роману вороже налаштований до оточуючих, адже він ставить під сумнів цінності свого суспільства і уїдливо відкидає загальноприйнятні правила поведінки, з сарказмом і цинізмом розмірковує про нудних і невпевнених у собі людей, основним недоліком котрих вважає прикидання та нещирість. Голден постійно повторює слово «фальш» (англ. «phony» – обман, фальш, лицемір-

ство, «липа» [1]) характеризуючи людей, які бажають здаватися ввічливими: посміхаються при зустрічі і вітаються за руку, пишуть листи із запрошенням на Різдво, кланяються у відповідь на оплески і т. д. [3]. Проте, посміхаються вони удавано, удавано дивляться, удавано розмовляють, наприклад: “*How would you know you weren't being a phony? The trouble is, you wouldn't*” [5].

Голден Колфілд гостро переживає свою несхожість з іншими, усвідомлює власну унікальність та шукає своє призначення в житті: “*I keep picturing all these little kids playing some game in this big field of rye... Thousands of little kids, and nobody's around – nobody big, I mean – except me. And I'm standing on the edge of some crazy cliff. What I have to do, I have to catch everybody if they start to go over the cliff – I mean if they're running and they don't look where they're going... I'd just be the catcher in the rye and all.*” [5]. Відтак, свою місію він бачить в допомозі іншим: оберігаючи невинність молодших дітей, стирає з дошки непристойний напис, скрашує бесідою самотність старого вчителя, шкодує людей, які спеціально чи мимоволі стали джерелом неприємностей в його житті. Таким чином, підліток чітко усвідомлює хвороби тогочасного суспільства, а тому прагне врятувати від них невинні дитячі душі [2, 160].

Висновки. Отже, роман «Над прірвою в житті» – це своєрідна сповідь вже не дитини, але ще і не дорослої людини, котра наразі неготова до переходу у самостійне життя, адже понад усе боїться втратити свою дитячу безпосередність зірватися в прірву матеріалізму і користолюбства та стати таким як всі дорослі – нещирим, несправжнім, нелюдям.

Джерела та література

1. Балла М. І. Англо-український словник: у 2 т. Т. 2. Близько 120 000 слів. Київ: Освіта, 1996. 712 с.
2. Крикун О. А. Голден Колфілд як американський герой. *Література в контексті культури: зб. наук. пр.* 2016. Вип. 27. С. 158–161.
3. Селінджер Дж. Д. Над прірвою у житті. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=133> (дата звернення: 29.03.2021).
4. Телегіна Н. Роль прийому контрасту в романі Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті». *Південний архів. Філологічні науки.* 2018. Вип. 72. С. 116–119.
5. Salinger J. D. The Catcher in the Rye. URL: <https://www.booksfree.org/the-catcher-in-the-rye-by-j-d-salinger/> (дата звернення: 19.03.2021).

Пилипишин Л. Я. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології

ВНУ імені Лесі Українки;

Василенко О. В. – к. ф. н., доцент кафедри
практики англійської мови

ВНУ імені Лесі Українки

Особливості перекладу міжнародних слів у сучасній англійській мові

Постановка наукової проблеми та її значення. На даний час багато лінгвістів відзначають дивовижну активізацію еволюції різних типів мов. Саме тому особливим явищем серед різних форм міжмовних спільнот є інтернаціоналізація. Вона значно зближує мови та відіграє важливу роль у процесі обміну інформацією. Особливе значення міжнародних слів у розвитку сучасних мов пояснюється тим, що вони, як правило, є помітними формами лексико-семантичного вираження найважливіших понять сучасної культури.

Мета дослідження – аналіз джерел на предмет виявлення тематичних груп міжнародних слів у сучасній мові та частково пояснити певні тенденції в мові. Адже беззаперечним фактом є те, що проблема лексичних запозичень у мовах давно вийшла за межі теоретизації та має важливе прикладне значення, тому вона активно обговорюється не лише мовознавцями.

Результати дослідження. У сучасному інформаційному суспільстві засоби масової інформації мають важливе значення через зростаючі потреби в інформації, які вони задовольняють. Сучасна лінгвістика використовує поняття медіа дискурсу, під яким розуміється процес мовленнєворозумового утворення подієвого характеру в сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними, паралінгвістичними й іншими чинниками [1, 17].

Серед величезної кількості запозичених слів лінгвісти виділяють групу *інтернаціоналізмів*. Зикова називає інтернаціоналізмами слова певних мов, які збігаються за своєю зовнішньою формою, за регулярною відповідністю звуків і графічних одиниць, у яких повністю або частково збігається сенс, що виражають концепцію міжнародного характеру з галузі науки і техніки, політики та культури, мистецтва, та які належать, до різних неспоріднених мов можна назвати інтернаціоналізмами [2].

Окрім багатьох тисяч *міжнародних слів* та *словосполучень*, які присутні у декількох мовах однакової або подібної мовної форми та однакового значення, існує ще одна група міжнародної лексики, яка називається *кальки*. Відповідно до Огдена, вони також мають загальноновизнану структурну форму, але рідко подібні у своїй орфографічній формі або звучанні. *Калька* – це переважно різні терміни, що позначають наукові та технологічні поняття, наприклад: *brake гальмо, citric acid лимонна кислота; lead oxide окис свинцю* тощо. [3]

Окрім двох вищезгаданих груп інтернаціоналізмів існує також багато міжнародних *фразеологічних/ідіоматичних виразів* у лексиконі кожної мови. Їх фонд складається з так званих абсолютних та відносних еквівалентів, що мають спільну мову походження, а саме грецьку, латинську або ж якусь із сучасних. Мовні одиниці абсолютних чи відносних еквівалентів зберігають у різних мовах одне і те ж денотативне та конотативне значення, однаково виражальну силу та мальовничість: *Heel of Achilles ахіллесова п'ята; sword of Damocles дамоклів меч*. [3]

Ще одну окрему підгрупу інтернаціоналізмів становлять *прислів'я, приказки та сталі вирази*, які вживаються в іноземній/оригінальній мовній формі (вони переважно мають латинське, французьке, англійське, німецьке походження). Завдяки багатовіковому використанню вони стали постійно вживаними. Такі мовні одиниці найчастіше називають *варваризмами*: *sine qua non неодмінна умова; status in statu держава у державі*. [3]

З огляду на природу та складову структури інтернаціоналізмів, стає зрозумілим, що правильна передача їх лексичного значення часто вимагає значної уваги з боку перекладачів. У процесі перекладу слід враховувати фактори, які передбачатимуть мовну форму, лексичне значення, структуру, джерело походження та орфографічну презентацію інтернаціоналізмів в обох мовах. Беручи до уваги різні особливості значення та форми міжнародних лексем, Огден пропонує декілька способів передачі їх значення [3]:

- 1) буквальний переклад справжніх інтернаціоналізмів;
- 2) переклад за допомогою транскрибування/передачі звукової структури;
- 3) переклад практичною транскрипцією;
- 4) описовий переклад міжнародних лексем;
- 5) переклад способом синонімічної заміни.

Висновки. Отже, процес запозичення певною мірою зумовлений включенням сучасного суспільства в інші культури та інші способи життя. У сучасній англійській мові існує багато видів інтернаціоналізмів схожих за написанням, вимовою та значенням. Відповідно до структури та природи міжнародних слів виділяють різні види перекладу. Проведене дослідження розглянуло досліджуваний аспект, але є ще багато суперечливих питань, які потребують подальшого розгляду, зокрема, посилення розуміння причин запозичень та з'ясування сфер функціонування нової міжнародної лексики.

Джерела та література

1. Алефиренко Н. Ф. Когнитивно-дискурсивная парадигма языкового знака. Язык. Текст. Дискурс. Москва, 2009. 505 с.
2. Зыкова И. В. Практический курс английской лексикологии. *A Practical Course in English Lexicology*. Москва, 2008. 288 с.
3. Ogden C. OGDEN's BASIC ENGLISH "International Word" List. *Alphabetic*. URL: <http://ogden.basic-english.org/wordalpi.html>

Пилипчук В. І. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Лисецька Н. Г. – к. ф. н., доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Проблема перекладу німецьких неологізмів

Постановка проблеми. Злам другого і третього тисячоліть – час, що прийнято позначати «неологічним вибухом». Завдяки науковим прогресам на мову здійснюється неабиякий вплив, оскільки мова – це динамічна система, що змінюється та оновлюється кожного дня. Світові зміни вимагають уточнення та поглиблення уже існуючих мовних одиниць та зумовлюють утворення у сучасній німецькій мові значної кількості неологізмів.

Поняття «неологізм» походить від грецького «*neos*» і «*logos*» та відповідно до цього трактується як «нове слово, що виникло за пам'яті людей, котрі його використовували». О. Селіванова стверджує, що

неологізми – це слова або ж словосполучення, що використовуються в мові в певний проміжок часу та позначають нове поняття або ж уже існуюче, проте з новим значенням, що усвідомлюються таким носіями мови [2, 417].

Вивченням питання перекладу неологічної лексики займалися видатні лінгвісти та мовознавці. Серед них слід виокремити: О. Сербенську, В. Виноградова, А. Москаленко та ін.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні труднощів, що виникають під час перекладу німецьких неологізмів у галузі публіцистики.

Результати дослідження. Мова ЗМІ характеризується використанням двох тенденцій: тенденціями до експресивності та стандарту. Перед перекладачем стоїть завдання – передача інформаційно-змістової функції та функції емоційного впливу. Під час перекладу неологічної лексики основною перепорою є передача нового значення слова. Зазвичай значення поданого слова визначається завдяки контексту.

Т. Данкевич у своїх працях зазначає, що існує два типи перекладу неологізмів на українську мову: контекстуальне з'ясування значення неологізму та власне переклад, тобто: транскодування, калькування та описовий спосіб (експлікація) [1, 43].

Транскодування – це спосіб перекладу, під час якого звукова та/або графічна форма слова передається алфавітом мови перекладу. Наприклад: “*Der Begriff «Alpha-Kevin» scheint sich bei Jugendlichen größerer Beliebtheit zu erfreuen*” [3]. У поданому контексті поняття іменник «*Alpha-Kevin*» транскодується як «*Альфа-Кевін*». Застосування даного типу перекладу свідчить про те, що більшість німецьких неологізмів в певній мірі асимілювалися і в українській мові. “*Wie Influencer Zuckerbomben ins Kinderzimmer bringen*” – іменник «*Influencer*» транскодується як «*Інфлуенсер*» [8].

Описовий спосіб – це спосіб перекладу, котрий базується на передачі безеквівалентної лексики словосполученням або ж цілим реченням. Незважаючи на те, що основний недолік цього перекладу – багатослівність, він адекватно та змістовно передає значення поданого терміну: “*Servicemitarbeiter sind prädestiniert, zum Superspreader zu werden*” [6]. Неологізм-запозичення можливо передати лише описово – «*людина, яка заражена інфекційним збудником і сприяє його*

поширенню через кількість соціальних контактів, що перевищує середню». “Die Stadt greift zu der Maßnahme, weil sich «Glühwein-Hopper» nicht an Abstandsregeln gehalten hätten.” – іменник «Glühwein-Hopper» перекладається, як «людина, що очікує на глінтвейн» [7].

Калькування – спосіб буквального перекладу відповідного іншомовного елемента, де, як правило, обирається перший за порядком еквівалент у словнику. Наприклад: “Der Landkreis hat am Dienstag zwölf neue Corona-Fälle gemeldet” [4]. «Corona-Fälle» можна передати калькуванням «випадки корона вірусу» або “Die Coronakrise bringt viele Kinder und Jugendliche in seelische Not” [5]. «Corona-Krise» калькуванням перекладається як «корона криза».

Висновки. Отже, основним завданням перекладача під час перекладу неологізму є встановлення його контекстуального значення для точної передачі змісту слова та його стилістичного забарвлення.

Джерела та література

1. Данкевич Т. Переклад авторських неологізмів в англійській мові. *Мова і культура*. 2014. № 17 (3). С. 341–346.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 417 с.
3. “Alpha-Kevin” darf nicht Jugendwort des Jahres werden. URL: <https://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/alpha-kevin-darf-nicht-jugendwort-des-jahres-werden-a-1045350.html> (дата звернення: 14.02.2021).
4. 5587 Corona-Fälle in Deutschland. URL: <https://www.spiegel.de/wissenschaft/corona-in-deutschland-5587-neue-faelle-gemeldet-a-a8078c97-c923-46ef-a3b7-d29f8d7ddcf9> (дата звернення: 14.02.2021).
5. Corona-Depressionen bei Kindern. URL: <https://www.spiegel.de/psychologie/corona-krise-bei-kindern-ich-bin-geschockt-wie-sehr-sich-viele-veraendert-haben-a-9b43afb1-e39c-4152-be86-2bc2b1b35a94> (дата звернення: 14.02.2021).
6. Die Gefahr der Superspreader. URL: <https://www.spiegel.de/wissenschaft/medizin/coronavirus-die-gefahr-der-superspreader-a-ed6e694e-8691-4d14-a299-6062b94dd2f4> (дата звернення: 15.02.2021).
7. München verbietet überall den Konsum von Alkohol in der Öffentlichkeit. URL: <https://www.sueddeutsche.de/muenchen/muenchen-alkoholverbot-draussen-corona-regel-1.5143800> (дата звернення: 14.02.2021).
8. Wie Influencer Zuckerbomben ins Kinderzimmer bringen. URL: <https://www.spiegel.de/wirtschaft/service/influencer-werbung-wie-kinder-im-netz-zu-snacks-und-suessigkeiten-verfuehrt-werden-a-42bffdb8-482e-41fc-9b77-da3af1563315> (дата звернення: 15.02.2021).

Потапюк Ю. В. – студентка III курсу
факультету іноземної мови
ВНУ імені Лесі Українки;
Семенюк Т. П. – к. ф. н., ст. викл. кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Особливості жіночої прози у сучасній німецькій літературі

Постановка проблеми. Сьогодення є досить швидкоплинним та стрімким, в ньому велику роль відіграють сучасні гаджети та Інтернет, але в будь-якому випадку чільне місце посідає література. З кожним століттям літературні твори змінювалися, ставали кращими, а список видатних письменників розширювався. На зламі ХХ та початку ХХІ ст. про себе сміливо заявила «жіноча проза» (*die von Frau verfasste Literatur*), яка внесла новий подих в сучасну літературу не тільки Німеччини, але й цілої Європи та Америки.

Мета дослідження. Визначити та проаналізувати основні особливості, ознаки жіночої прози Німеччини на прикладі твору Герти Мюллер «Гойдалка дихання».

Результати дослідження. Тема феномену жіночої прози останні два десятиліття є досить дискусійною і приваблює увагу не тільки літературних критиків та літературознавців, а й сучасну молодь. На жаль, не існує єдиної дефініції, що таке жіноча проза, а деякі вчені взагалі ставлять під сумнів її існування. На думку літературознавиці Г. Улюра «жіноча проза – насамперед соціокультурний феномен (а не жанрове визначення), що полягає у створенні жінками-письменницями текстів, котрі мають на меті передати специфічне жіноче світосприйняття і жіночі практики» [3].

Багато століть жінкам-авторам було заборонено видавати літературні твори, адже в них був зображений зовсім інший погляд на сьогоденні проблеми, який кардинально відрізнявся від чоловічого. Німецький філософ А. Шопенгауер писав: «Вже сам вигляд жіночої фігури показує, що вона не призначена для надто великої праці – ні духовної, ні тілесної. Вона відчуває обов'язки життя не дійсним, а страдницьким чином». Але жінки довели протилежне.

Жіноча проза є більш розкутою, вона насичена автобіографічними образами та новаторськими принципами осмислення, у ній присутнє свідоме і несвідоме протистояння жіночого приватного світу

чоловічому [1]. Література, яка написана жінкою-письменницею, буває не тільки сентиментальною, а й досить сильною, адже авторки не бояться піднімати глобальні проблеми, про які навіть не кожен письменник-чоловік наважився б написати. У жіночій прозі описуються історичні події, особливо детально ті, які відбувалися під час Другої світової війни та у післявоєнний період [2, 186]. Письменниці використовують велику кількість складних прикметників та метафор. Прикладом можуть слугувати твори Г. Мюлерр «Гойдалка дихання» («*Atemschaukel*») та Н. Водін «Вона родом з Маріуполя» («*Sie kam aus Mariupol*»). Ці романи мають за основу реальні події, які відбувалися з їх рідними. Мати Г. Мюллер провела 5 років у трудовому таборі, який знаходився на території СРСР. Н. Водін було всього 11 років, коли її мати закінчила життя самогубством, залишивши двох малих дітей. Причина смерті – психічні розлади, викликані важкими умовами праці остарбайтерів.

На прикладі сучасної німецької жіночої прози, а саме роману Герти Мюлерр «Гойдалка дихання», який у 2009 р. був відзначений Нобелівською премією, було прослідковано, що у жіночих текстах у більшій кількості вживаються порівняння та риторичні запитання («*ein Hautstreifen wie ein Gummiband vom Mund zum Ohr*», “*Bauch der Fliege mal wie ein Tautropfen, mal wie ein Teertropfen*” [4, 261]). Ми прослідкували, що у творах, написаних жінками-письменницями, часто займенник «*man sagt*» замінюється словом «*frau sagt*»: “*frau fragte: Eine oder zwei*” [4, 271]. Цим письменниця прагне показати протестний настрій та підкреслити свою манеру письма [2, 186]. У жіночій прозі переважає дієслівна лексика та використання епітетів, метафор: “*Reden und schweigen, essen und schlafen*”, “*Im Frühjahr ist das Meldekraut zart, die ganze Pflanze nur fingerhoch und silbergrün*” [4, 20].

Висновок. Отже, можна чітко окреслити основні особливості жіночої прози: використання порівнянь та риторичних запитань; вживання у більшій кількості епітетів, експресивної та дієслівної лексики; робиться акцент на детальному описі, за основу, зазвичай беруться автобіографічні сюжети. На жаль, жінок-авторів порівняно з чоловіками-авторами досить мало у німецькій літературі, але їхня творчість дає абсолютно нове дихання сучасній літературі.

Джерела та література

1. Гамоліна У. В., Соловей О. Є. Жіноча проза як феномен української літератури. *Вісн. студ. наук. т-ва Донец. нац. ун-ту ім. Василя Стуса*. 2020. Вип. 12. Т. 2. С. 224–227.

2. Осовська І., Черноіван П. Особливості німецько-українського перекладу жіночої прози (на матеріалі перекладу роману Герти Мюлерр «Гойдалка дихання» Наталі Сняданко). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31. Т. 2. С. 184–189.
3. Улюра Г. А. Теоретико-методологічні засади гендерних студій з літературознавства. Запоріжжя, 2008. С. 6–20.
4. Müller Herta. *Atemschaukel: Roman*. Köln: Carl Hanser Verlag, 2009. 299 S.

Рушанян Я. О. – студентка V курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Ущина В. А. – д. ф. н., професор,
завідувач кафедри англійської філології
ВНУ імені Лесі Українки

Висвітлення гендерних стереотипів у творах художньої літератури

Невіддільною ознакою процесу мислення, взаємодії з іншими та самоусвідомлення кожної людини є гендерні стереотипи. Вони присутні у будь-якій культурі та країні, що пояснюється тим, що у суспільстві вже давно встановлені традиційні та стійкі погляди на гендерні ролі у соціумі. І хоча у сучасному світі відбувається процес переосмислення соціальних стандартів, а вимоги та норми стають все більш гнучкими, важливою їх характеристикою залишаються гендерні стереотипи, властиві для картин світу носіїв певних мов та культур. Будь-які стереотипи формуються століттями і віддзеркалюють етапи історичного, політичного та культурного минулого народів, для яких вони характерні. Гендерна система суспільства впливала і продовжує впливати на авторів художньої літератури, які, натомість, висвітлюють це явище у власних творах.

Актуальність цієї роботи визначається зростаючим інтересом до проблем зв'язку гендеру і мови взагалі, та лінгвальних особливостей актуалізації гендерних стереотипів у літературних творах зокрема.

Метою дослідження є систематизація і доповнення даних щодо змісту поняття «гендерний стереотип», формування гендерних стереотипів у соціумі та висвітлення їх авторами у англійських художніх творах.

Термін «гендер» був уведений у соціологію в 1950-ті рр. Джоном Мані на протиставлення до терміну «стать»: стать трактується як анатомо-фізіологічні особливості людей, на основі яких людські істоти визначаються як чоловіки і жінки, натомість гендер – це культурне, соціальне, поведінкове маркування біологічних відмінностей чоловіків і жінок. Гендер створюється у ставленні до соціокультурної ситуації в суспільстві, що визначає одні риси як фемінінні (жіночні), а інші як маскуліні (чоловічі): під час соціалізації ми перетворюємося в жінок і чоловіків. Таким чином, гендер є соціокультурним феноменом [1, 16].

Термін «гендерний стереотип» позначає уявлення в суспільстві про соціальні ролі чоловіків і жінок, їх психологічні та фізіологічні особливості. Гендерні стереотипи утворилися на основі того, що статева ідентичність відчувається більш яскраво, ніж всі інші ідентичності [4].

Історія формування та впливу гендеру на літературу тісно пов'язана з феміністичною критикою і історією розвитку жіночого письма. Феміністична критика виникла в кінці ХХ ст., і саме в рамках цього напрямку створюються і розвиваються основні теорії про гендер в літературі [3, 5].

Жінки-письменниці і жінки-читачки до середини ХІХ ст. склали значну частину літературного середовища; література перестає бути виключно чоловічий сферою діяльності. Жінки починають активно заявляти про себе. Прикладом слугують такі англійські письменниці, як Джордж Еліот, сестри Бронте, Елізабет Баррет Браунінг, Елізабет Гаскелл, Флоренс Найтінгейл і інші.

Приміром, канадська письменниця Маргарет Етвуд визнає, що одним із приводів до написання «Оповіді Служниці» стало бажання створити антиутопію «з жіночої точки зору». Роблячи оповідачем в «Оповіді Служниці» жінку, письменниця наділяє її «голосом і внутрішнім життям» (*a voice and an inner life*) [5, 146].

М. Етвуд розповідає історію героїні, яка в романі постає під ім'ям Фредова (*Fred's*) – присвійний відмінок з чоловічим ім'ям, що ужитий в англійській мові замість імені героїні, дає зрозуміти, що ця жінка навіть не має власного імені, вона – та, що належить Фредові. Сюжет цієї історії наскрізь просочений жахливими стереотипами, що жили (і досі існують) у багатьох культурах – стереотипи про абсолютну безправність жінки, її повну залежність від чоловіка – аж до межі, за якою її позбавляють власного імені.

Новий тоталітарний режим, змальований у творі, висуває їй обвинувачення в порушенні святості за шлюбні узи, оскільки вона свого часу вступила в зв'язок з одруженим чоловіком, а після його розлучення вийшла за нього заміж і народила від нього доньку. Оголосивши героїню злочинницею, влада республіки Гілеад отримує привід не тільки позбавити її дитини, але й право вирішувати її подальшу долю.

М. Етвуд, аналізуючи гендерні протиріччя сучасного суспільства, демонструє, до чого може докотитися світ, потураючи одвічній чоловічій мрії про покликання жінки: «Будинок, сім'я, діти» [2, 4].

Твір пронизаний соціальною несправедливістю, а також висвітлює велику кількість гендерних стереотипів, які, здавалося б, не повинні існувати у цивілізованому суспільстві. Головна героїня твору бореться з тоталітарною системою, яка обмежує права жінок і керує не тільки їхніми долями та тілами, а ще й контролює всі аспекти жіночого життя.

Своїм романом письменниця-гуманістка робить попередження сучасному суспільству про небезпеку тоталітарної системи, яка одного дня може стати реальністю, і у якій місце жінки буде максимально обмежене і абсолютно несправедливе.

Результати дослідження. Було проаналізовано поняття «гендер» і «гендерний стереотип» та їхній вплив на суспільне життя, зокрема на сферу художньої літератури. Неодноразово письменниці-жінки звертались у своїх творах до проблем гендерних стереотипів та гендерної нерівності. Висвітлення таких проблем як гендерні стереотипи впливає на давно вкорінене бачення людей щодо ролі жінки у соціумі. Хоча відбувається процес переосмислення соціальних стандартів, все ж гендерні стереотипи є значною частиною повсякденного життя. Але проявляється позитивна тенденція щодо того, як це сприймається людьми, і багато з них ставлять під сумнів правильність цих тверджень.

Джерела та література

1. Ангеловская М. В. Критика гендерных стереотипов в женском романе воспитания (на материале романов Дж. Элиот «Мельница на флоссе» и Э. Гаскелл «Жены и дочери»): дис.: спец. 31.05.17/Урал. федерал. ун-т им. первого Президента России Б. Н. Ельцина. Екатеринбург, 2017. 83 с.
2. Жаданов Ю. А. Гендерные аспекты творчества М. Этвуд. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/2597/2/Zhadanov%20Yu.%20A..pdf>
3. Рюткёнен М. Гендер и литература: проблема «женского письма» и «женского чтения». *Филологические науки*. 2000. № 3. 17 с.

4. Поняття «гендерні стереотипи». URL: <https://web.archive.org/web/20130917201200/http://leaderschool.info/henderni-stereotypy.html>
5. Atwood M. In Other Worlds: SF and the Human Imagination. London: Virago, 2012. 272 p.
6. Atwood M. The Handmaid's Tale. London: Vintage Books, 1996. 324 p.

Семенюк Т. М. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Локайчук С. М. – к. ф. н., доцент кафедри
історії та культури української мови
ВНУ імені Лесі Українки

Педагогічна термінологіка в праці В. Сухомлинського «Сто порад учителям»

Постановка проблеми. Дослідження педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського на сьогодні особливо актуальне у зв'язку з реалізацією концепції нової української школи, за якою метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей [2]. Саме ці ідеї розвивав, пропагував, втілював на практиці талановитий український педагог-гуманіст.

В. Волошина зазначає, що монографіям, статтям, посібникам В. Сухомлинського притаманні риси науково-навчального та науково-популярного підстилів [1, 9]. Це виявляється, зокрема, в доступності викладу інформації, поступовому уведенні наукової термінології, використанні засобів привернення уваги читачів, авторської модальності. Зауважимо, що «присутність» термінологічної лексики в науково-популярному та науково-навчальному підстилях є обов'язковою.

Мета дослідження – проаналізувати педагогічну термінологіку в праці В. Сухомлинського «Сто порад учителям».

Результати дослідження. «Сто порад учителям» – це праця, що має неабияке пізнавальне значення для освітніх працівників. У ній ідеться про особливості професії учителя, його проблеми, про культуру спілкування з дітьми, педагогічну майстерність. Основна ідея «Поряд» – уся система діяльності педагога має бути пронизана високими принципами гуманізму, глибокою повагою до особистості ди-

тини. Фундаментальним чинником професійних досягнень педагога, на думку автора, є праця за покликанням: «Наріжний камінь педагогічного покликання – це глибока віра в можливість успішного виховання кожної дитини» [4, 423].

На лексичному рівні професійний дискурс Володимира Олександровича маркований використанням педагогічної термінології: *учитель, учні, колектив, виховання, навчання, школа*. У «Порадах» домінують терміни, пов'язані передусім з поняттям 'педагогіка': *педагог, педагогічна праця, педагогічна закономірність, педагогічне покликання, педагогічна майстерність, педагогічні уміння, педагогічна культура, педагогічна мудрість*. В. Сухомлинський зауважував, що: «уміння правильно визначити, на що здатний кожен учень у даний момент, як розвивати його *розумові здібності* в дальшому, – це надзвичайно важлива складова частина *педагогічної мудрості*» [4, 437], і належну увагу приділяв *розумовому розвитку школяра*.

Видатний педагог всебічно відстоював гуманістичну позицію: без любові вчителя до дітей не може бути успіху в його діяльності: *Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється* [4, 421]. Частотністю вирізняються найважливіші в професії педагога поняття – 'навчання' та 'виховання': *Немає абстрактного учня, до якого можна було б прикласти механічно всі закономірності навчання й виховання* [4, 437]. Лексема *виховання* опорна в термінах-словосполученнях: *емоційне виховання, гармонійне виховання, успішне виховання, засіб виховання, навчально-виховна робота*.

На переконання В. Сухомлинського, щира любов до дітей і справжня педагогічна культура – поняття нерозривні. Лексема *культура* є складником словосполучень *емоційна культура, культура виховання, педагогічна культура* та ін. Характеризуючи *духовне життя школи* (в сучасній термінології – її *культурноосвітній простір*), педагог розмірковує про пробудження і виховання неповторної людської особистості, використовуючи терміни *індивідуальний підхід, індивідуалізація в навчанні*.

Серед назв спеціальних понять педагогічної роботи в «Порадах» вирізняється тематична група лексики, що пов'язана з практичною навчальною діяльністю: *творча письмова робота, розв'язування задач, задачі середньої складності, шкільний підручник, оцінка*. Поняття 'навчальний процес' репрезентоване лексемою *урок* та похідними: *підготовка до уроків, відкритий урок, хід уроку* та ін.

За структурою назви педагогічних понять представлені термінами-словами та термінами-словосполученнями. Серед перших переважають суфіксальні деривати: *вихованці, знання, уміння, навчання, навички, заучування* тощо, серед других – в основному дво- та трикомпонентні моделі: *програмний матеріал, оволодіння знаннями, засвоєння, матеріалу, учнівський колектив, технології педагогічної праці*. Домінування термінів-словосполучень у дискурсі автора пояснюється тим, що саме складені номінації здатні з найбільшою повнотою відобразити необхідні диференційні риси іменованого поняття [3, 72].

Висновки. Отже, аналіз провідних ідей праці В. Сухомлинського «Сто порад учителеві» та їх термінологічного вияву дозволяє стверджувати, що концепція автора багато в чому визначила розвиток сучасної педагогіки, а термінологія зберігає актуальність і зараз. Перспективи подальшого розвитку цього напрямку роботи вбачаємо у ґрунтовному дослідженні педагогічної термінологіки в працях видатного українського педагога.

Джерела та література

1. Волошина В. В. Мовно-жанрові особливості педагогічних праць В. О. Сухомлинського: автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2006. 24 с.
2. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради*. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Локайчук С. М. Терміни-словосполучення в сучасній археологічній науці. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. № 1: Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. С. 71–76.
4. Сухомлинський В. О. Формування комуністичних переконань молодого покоління. Як виховати справжню людину. *Сто порад учителеві*. Київ: Рад. шк., 1976. 661 с.

Сидорчук М. О. – студентка
ВНУ імені Лесі Українки;

Лисецька Н. Г. – к. ф. н., доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Особливості перекладу текстів художнього стилю

Постановка проблеми. Художня література, як і інший вид мистецтва, передає своє бачення та сприйняття навколишнього світу по-особливому. Митці художнього слова використовують цілу паліт-

ру стилістичних мовних засобів, метафоричних висловлювань, епітетів, порівнянь, оцінних лінгвістичних сполук, але також і предметно-конкретних виразів, таких як історизми чи архаїзми, щоб відтворити певні характеристики того чи іншого явища, точніше описати його й одночасно висловити своє бачення.

Особливостям перекладу німецької художньої літератури займалися такі українські науковці, як Є. М. Попович, Л. М. Старицька-Черняхівська, О. Г. Черняхівський, І. М. Стешенко, Б. Д. Грінченко, М. К. Вороний, М. І. Павлик, Ф. Федорців, А. В. Крушельницький, М. Голубець та ін.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що, незважаючи на достатню інтерпретацію поняття художнього перекладу, питання практичного застосування є одним з важливих моментів для поглибленого його вивчення.

Мета роботи – на основі вивчених теоретичних джерел віднайти проблеми, які виникають при перекладі художньої літератури, виявити специфіку та особливості художнього перекладу.

Результати дослідження. Дослідження художнього тексту привертає увагу цілого ряду дослідників та ведеться в межах багатьох дисциплін. Проблеми, пов'язані з багатьма аспектами його породження і сприйняття, розробляються не лише в лінгвістиці, а й в інших галузях знання, таких як психологія, психолінгвістика, методика навчання іноземним мовам, лінгвокультурологія та ін.

В. Н. Комісаров висуває чотири лінгвістичні теорії і, відповідно, наводить чотири визначення перекладу. Виходячи з денотативної теорії, переклад є «процес опису за допомогою мови перекладу денотатів, описаних мовою оригіналу» [1, 51–52]. Відповідно до трансформаційної теорії, «переклад є не що інше, як перетворення одиниць і структур мови оригіналу в одиниці і структури мови перекладу» [1, 53]. Згідно семантичної теорії, переклад «полягає в розкритті сутності еквівалентних відносин між змістом оригіналу та перекладу» [1, 54]. Теорія рівнів еквівалентності пропонує «модель перекладацької діяльності, засновану на пропозиції, що відносини еквівалентності встановлюються між аналогічними рівнями змісту текстів оригіналу і перекладу» [1, 55–56].

Мета будь-якого художнього твору полягає в естетичному впливі, в створенні художнього образу. Така естетична спрямованість відрізняє художню мову від інших актів мовної комунікації, в яких метою є інформативність та інформативна змістовність.

Відмінною рисою художнього перекладу від усіх інших видів перекладу (наприклад, синхронного, науково-технічного) є приналежність тексту перекладу до творів, що володіє художніми перевагами. Іншими словами, художнім перекладом називається вид перекладацької діяльності, головне завдання якої полягає в породженні мовою перекладу мовного твору, здатного впливати на читача з естетичної сторони.

Головна мета перекладу – досягнення адекватності. Основне завдання перекладача для досягнення рівнозначного тексту – вміло здійснити перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу як можна більш точно передавав всю інформацію, укладену в першотворі при дотриманні відповідних норм мови.

Термін «трансформація» використовується в багатьох галузях мовознавства. Так, в словотворенні, на думку В. Н. Немченко, під «трансформацією» розуміється утворення похідних слів, омонімічних за значенням, утворення слів лексико-семантичним і морфолого-синтаксичним способами словотворення [3, 218].

Залежно від характеру одиниць мови оригіналу, які розглядаються як вихідні операції, перекладацькі трансформації підрозділяються на стилістичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні, лексичні, граматичні.

У нашій розвідці вивчаємо особливості застосування і перекладу лексичних трансформацій із німецької на українську мову. Лексичні трансформації являють собою відхилення від прямих словникових відповідностей. Лексичні трансформації виникають головним чином, через те, що у мові перекладу не існує словникового відповідника певному слову мови. Наприклад, в українській мові немає словникових відповідників дієсловам *flaggen* (від *Flagge*), *schneien* (*Schnee*), *nebeln* (*Nebel*). Або відповідник лише частково розкриває значення іншомовного слова: німецькому іменнику *Geschwister* (PI) можуть відповідати – брати й сестри, брат і сестра, брати/сестри чиїсь; *Schwiegervater* m – тесть, свекор, *Schwiegermutter* f – теща, свекруха; *bunt* – строкатий, різноколірний, барвистий; *Finger* m – палець руки; *Zeh* m – палець ноги.

У своїй роботі «Курс перекладу» Л. К. Латишев визначає лексичні трансформації як «відхилення від словникових відповідностей» [2, 68]. В лексичних системах німецької та української мов спостерігаються розбіжності, які проявляються в типі смислової структури слова.

Висновки. Підсумовуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що художній переклад – це особливий вид перекладу, що має власну специфіку і ряд проблем. Перекладний текст повинен не просто бути адаптований до норм відповідної мови. Окрім того не можна забувати про передачу унікального стилю автора, оскільки кожен автор має свою індивідуальну стилістику художнього оформлення думки.

Джерела та література

1. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. Москва: Высш. шк., 2007. 165 с.
2. Латышев Л. К. Курс перевода (эквивалентность перевода и способы его достижения). 1981. Москва: Междунар. отнош., 1981. 248 с.
3. Немченко В. Н. Введение в языкознание. Москва: Дрофа, 2008. 704 с.

Терлецька І. Я. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Лисецька Н. Г. – к. ф. н., доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Адекватність та еквівалентність у перекладі

Комунікативні процеси мають велике значення для життєдіяльності людства. Враховуючи особливості комунікації в сучасному світі, розвиток міжнародних і міжкультурних контактів, переклад та перекладацька діяльність набуває все більших масштабів і все більшу соціальну значимість.

На думку Й. В. Гете, переклад це «один з найбільш важливих і найбільш суттєвих засобів спілкування між людьми» [4, 4]. Визначення «перекладу» вітчизняний дослідник В. Балахтар трактує як відтворення оригіналу засобами іншої мови із збереженням єдності змісту і форми, яка досягається цілісним відтворенням ідейного змісту оригіналу в характерній для нього стилістичній своєрідності на іншій мовній основі [1, 28–33].

В умовах сьогодення особливої актуальності набувають питання адекватності та еквівалентності перекладу.

Метою цього дослідження є вивчення проблеми адекватності та еквівалентності перекладу.

Предметом дослідження є методи досягнення адекватності і еквівалентності перекладу.

Об'єктом розвідки є лексичні, граматичні і лексико-граматичні перекладацькі трансформації, до яких звертався автор при перекладі текстів.

Адекватність – це співвідношення вихідного та кінцевого текстів, при якому враховується мета перекладу [3].

Адекватний переклад – це відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови.

На думку німецького дослідника В. Коллера “*Der Begriff der Äquivalenz stellt fest, dass es zwischen den beiden Texten, dem Ziltext und dem Ausgangstext, eine Übersetzungsbeziehung besteht*” [5, 217]. Поняття еквівалентність показує, що між обома текстами, перекладом і першотвором, існує особливий «перекладацький» зв'язок.

Дослідник В. Комісаров трактує еквівалентність як «сміслову спільність прирівнюваних один до одного одиниць мови й мовлення» [3, 92].

Проаналізуємо еквівалентність та адекватність перекладу з німецької на українську мову:

- *Kunst bringt Gunst* – на ловця і звір біжить;
- *Bist du das dritte Mal geschieden, ist das wieder verheilt* – до весілля заживе;
- *die russische Fastnacht* – масляна;
- *hochschlafen* – отримати підвищення на посаді через інтимний зв'язок з керівником [6].

У наведених вище фразеологізмах ми маємо мінімальну близькість до оригіналу. В них і граматики, й лексика інша, та йдеться начебто зовсім про інше. Проте вони виконують свою функцію, й навряд чи їх можна вдосконалити. Ці приклади підтверджують, що при перекладі з німецької на українську мову абсолютної еквівалентності не існує. Ступінь змістовної мови з оригіналом у різних перекладах буде неоднаковою та їх еквівалентність базуватиметься на збереженні різних часток змісту оригіналу.

Простежимо переклад інших синтаксичних структур:

- “*Sie wollen ein Zeichen setzen, dass wir zusammenarbeiten – auch in schwierigen Situationen*”, würdigte sie die Teilnahme und das Engagement aller Anwesenden. – «*Ви бажаєте продемонструвати нашу співпрацю навіть у такій складній ситуації*». Цими словами пані

Гросс-Янсен віддала належне доробку та активності усіх присутніх учасників [2, 3–5];

– *vier Pfeiler* – чотири базові елементи [2, 3–5];

– “*Meiner Ansicht nach ist das Projekt ein Paradebeispiel guter Zusammenarbeit, weil hier viele Erfahrungen unterschiedlicher Länder eine Rolle spielen*”, honorierte Tobias Schrader das Konzept. – «На мою думку, цей проєкт є взірцем успішної співпраці, тому що він враховує багатий досвід багатьох країн» – зазначив Тобіас Шрадер» [2, 3–5].

Переклад вище наведених прикладів можна вважати адекватним, адже у них відтворена єдність змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. Мета перекладу була врахована при співвідношенні вихідного та кінцевого текстів, були перекладені правильно усі терміни та їх сполучення, переклад є зрозумілим.

Отже, поняття адекватність поєднує передачу стилістичних і експресивних відтінків оригіналу, а еквівалентність орієнтована на відповідність створюваного в результаті міжмовної комунікації тексту визначеним параметрам, що задаються оригіналом. Іншими словами, адекватність та еквівалентність – лінгвістичне вираження діалектичних категорій кількості та якості: еквівалентність – це кількісна відповідність текстів оригіналу і перекладу та їх засобів, а адекватність – це якісна. Якщо адекватність передбачає відносно вільне відтворення змісту відповідно до норм мови перекладу, то еквівалентність спрямована на репродукцію однакової кількості одиниць тексту.

Джерела та література

1. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. *Спецпроект: аналіз наукових досліджень: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.* Київ. 2011. С. 28–33.
2. Деща Є. В. Документація. Німецько-українська конференція муніципального партнерства у рамках онлайн-конференції «Муніципальні партнерства з країнами Східної Європи». Проєкт: «Муніципальні партнерства з Україною» Сервісна служба. «Міста в Єдиному світі». *Engagement Global*. 2020. С. 3–5.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: курс лекций. Москва. ЭТС, 2000. 92 с.
4. Харитонов І. Зіставні переклади поезій: навч. посіб. до курсів стилістики та перекладу. Тернопіль: Навч. кн. – Богдан, 2012. 398 с.
5. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft (8. aktualis. Auflage). Wiesbaden: A. Francke, 2011. 217 S.
6. Kobenko V. Schwerpunkte zur Übersetzungspraxis. Ansätze zur Herausbildung einer translatorischen Strategie. Saarbrücken: Lehrbuchverlag, 2012. 186 S.

Федік Ю. М. – аспірантка I року навчання
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки

Диференційні ознаки масмедійних текстів

Постановка проблеми. Масмедіа – особливе поліфункційне середовище, призначене для систематичного, генерування, обміну, передавання та зберігання інформації. Сучасні масмедіа охоплюють Інтернет, телебачення, радіо, друковані засоби (газети та журнали), що слугують своєрідними посередниками між продуцентами та реципієнтами та реалізаторами інформаційних потреб суспільства.

Термін «медіа» (від латин. *media, medium* – засіб, посередник) з'явився у ХХ ст. для позначення феномену масової культури («mass culture», «mass media»). Одним із перших використав термін «медіа» М. Маклюен, який застосував його для позначення різних засобів комунікації [5].

Масмедійні тексти неодноразово ставали предметом та об'єктом лінгвістичних розвідок у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема А. Белла, А. Болдрі, О. Григор'євої, Т. Добросклонської, Я. Засурського, М. Крайді, Ф. Кулмаса, Г. Солганика, В. Степанова, Т. Ярмоленка. Не зважаючи на це, сьогодні і досі залишається чимало відкритих питань, що й зумовлює актуальність обраної проблематики.

Мета дослідження полягає у висвітленні ключових підходів до висвітлення поняття «мас медійний текст».

Результат дослідження. Учені пропонують різні підходи до трактування понять «текст» та «масмедійний текст». Так, Я. Засурський вважає медіатекст новим комунікаційним продуктом [3, 6], який існує у декількох сферах, у декількох середовищах: і в паперовому вигляді, і в звуковому, і у візуальному. Текст «обростає» новими можливостями... Така його багатоплановість і багатовимірність свідчить про створення дійсно поліфонічного комунікаційного продукту [3, 3]. На думку Н. Чичеріної, найважливішою характеристикою, що відрізняє сучасний масмедійний текст, є його багатогранність, під якою слід розуміти комбінування та інтеграцію різнорідних компонентів (вербальних, візуальних, аудитивних, аудіовізуальних та інших) у єдиний смисловий простір тексту [7, 12].

Розглядаючи медіатекст у контексті багатоманітності та різноплановості сучасних процесів масової комунікації, Г. Почепцов визначає його як «новий комунікаційний продукт» [6]. А. Белл зауважує, що дефініції медійних текстів значно змінилися у порівнянні з традиційними текстами, оскільки слова, надруковані друкарською фарбою на папері, набули значно ширшого тлумачення і включають усне мовлення, музичні та звукові ефекти, зображення тощо [8, 3].

Досліджуючи масмедійні тексти, Т. Добросклонська також звертає увагу на специфіку масмедійного середовища, зауважуючи, що мова ЗМІ – це особлива знакова система змішаного типу з визначеним співвідношенням вербальних та аудіовізуальних компонентів, які є особливими для кожного із засобів масової інформації: друкованих видань, радіо, телебачення та Інтернету [1, 15]. Учена стверджує, що особливість мови друкованих ЗМІ полягає у взаємодії вербальних і графічних компонентів. Тип і розмір шрифту, наявність ілюстрацій, використання кольору, якість паперу, розміщення матеріалів на сторінці – все це тісно пов'язане зі словесним рядом і утворює єдине ціле – синкретичну мову преси [2, 35].

Слід погодитись з означеними підходами вітчизняних та зарубіжних дослідників, які схильні вважати, що для сучасних масмедійних текстів характерне поєднання знаків, які належать до кількох різних семіотичних систем. Враховуючи це, маємо усі підстави щоб стверджувати, що такі тексти є мультимодальними, оскільки у них використовують вербальні та візуальні засоби.

Схиляємось до думки дослідниці Л. Макарук, яка вважає, що провідна роль у мас медійних текстах належить графіці, яка знаходить свою реалізацію у широкому спектрі невербальних та паравербальних ресурсів, які є невід'ємними складниками масмедійного комунікативного простору, який трактує як багатогранну площину медіаресурсів і каналів, що охоплює усі можливі засоби масової комунікації і традиційні (телебачення, радіо, друковану періодику), і інноваційні, які функціонують в Інтернет-середовищі (електронну пошту, скайп, соціальні мережі тощо) та дозволяють співрозмовникам миттєво обмінюватися інформацією, незалежно від часу й відстані, обираючи засоби і способи, які, на їхню думку, найбільш оптимально здатні задовольнити їхні комунікативні потреби [4, 133].

Висновки. Таким чином, масмедійний текст – це сукупність складників логічно пов'язаних між собою, які здійснюють вплив на

реципієнта і змінюють його поведінку. Масмедійний текст формує певну світоглядну позицію, бачення, свідомість мас через призму авторської позиції, громадсько-політичну картину світу. Завдяки комунікативному потенціалу та різним вербальним й невербальним засобам впливає на свідомість та спонукає до певних дій.

Джерела та література

1. Добросклонская Т. Г. Вопросы изучения медиатекстов (Опыт исследования современной английской медиаречи): монография. [2-е изд.]. Москва: Едиториал УРСП, 2005. 288 с.
2. Добросклонская Т. Г. Язык британской качественной прессы: новости, комментарий, публицистика. Язык современной публицистики: сб. ст./сост. Г. Я. Солганик. 3-е изд. Москва: Флинта; Наука, 2008. С. 179–212.
3. Засурский Я. Н. Медиатекст в контексте конвергенции. Язык современной публицистики: сб. ст./сост. Г. Я. Солганик. 3-е изд. Москва: Флинта; Наука, 2008. С. 7–13.
4. Макарук Л. Л. Мультиmodalність сучасного англомовного масмедійного комунікативного простору: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2019. 635 с.
5. Маклюэн М. Понимание медиа. Москва; Жуковский: Канон-Пресс-Ц, 2003. 464 с.
6. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. URL: <http://www.nir.ru/socio/articles/poch.htm>
7. Чичерина Н. В. Медиатекст как средство формирования медиаграмотности у студентов языковых факультетов. Москва : Изд-во ЛКИ, 2008. 232 с.
8. Bell A. Text, Time and Technology in News English. Redesigning English. London: Roudedge, 2007. P. 79–112.

Фіяло Я. А. – студентка V курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Ущина В. А. – д. ф. н., професор, завідувач кафедри англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Аналіз морфологічних неологізмів англійської мови, створених у зв'язку з пандемією COVID-19

Найважливішою умовою існування мови є її безперервний розвиток, який виражається в появі нових слів. Процес пізнання світу,

поява нових понять, зміни в суспільному житті, прогрес у науці і техніці відбуваються безперервно, що вимагає від мови забезпечити мовців необхідною кількістю нових лексичних одиниць. Велика кількість нових слів, щорічно з'являється в англійській мові, це вимагає від дослідників не тільки фіксувати, а й аналізувати їх.

Слова та словосполучення, утворені для позначення нових явищ, предметів, понять, називаються неологізмами (грец. *neos* – новий і *logos* – слово) [3, 9].

Неологізми виникають у будь-якій сфері життя людини. Утворення неологізмів є процесом природним і позитивним, адже означає, що мова розвивається, люди помічають і приймають ті зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві.

Неологізм проходить кілька стадій соціалізації (прийняття в суспільстві) і лексикалізації (закріплення в мові) [2, 20]. Якщо тема є актуальною для суспільства, слово швидко проходить етап закріплення, тому що вживається у повсякденному спілкуванні, особливо якщо це стосується обговорення значущих тем для світової спільноти. Такою темою є перебування на карантині, щоб запобігти зараженню COVID-19. Роберт Лоусон, професор соціолінгвістики з Бірмінгемського університету стверджує, що нова лексика, яка увійшла до складу англійської мови під час світової кризи коронавірусу, слугує інструментом, за допомогою якого люди висловлюють свої переживання про одну з найбільш серйозних пандемій останніх часів. Цей вокабуляр, який створюється спільними зусиллями й позначає новий культурний феномен, виконує функцію «соціального клею» [5, 63].

Отже, **завдання цієї розвідки** – дослідити словотвірний потенціал коронавірусної термінології, проаналізувати телескопію, слово-складання та афіксацію як продуктивні способи формування нової лексики в сучасній англійській мові; розглянути лексичні значення коронавірусної термінології; розподілити неологізми для позначення коронавірусної термінології відповідно до їхніх значень.

Об'єкт дослідження – нові лексичні одиниці англійської мови, які позначають явища, викликані пандемією COVID-19, **предмет дослідження** – лексико-семантичні особливості нових лексичних одиниць, аналіз способів їх утворення. Пандемія коронавірусу створила нову картину світу, у межах якої з'явилися численні неологізми для позначення нових категорій людей, способів спілкування, занять, трендів тощо [5, 27]. Передусім родинні й особистісні взаємостосунки

стали однією з найбільш продуктивних сфер, у яких була створена нова коронавірусна термінологія – Світова пандемія 2019 стала віхою для новонароджених, яких називають *coron(n)ials* або *Covidials* (афіксація).

Під телескопією розуміється процес, при якому нове слово виникає з злиття повної основи одного слова з скороченою основою іншого або ж з злиття скорочених основ двох слів. Значення такого нового слова в більшості випадків містить сумарне значення обох своїх складових. Іноді це сумарне значення складається з суми повного лексичного значення першого або другого компонента і граматичного значення іншого. Однак такі випадки не дуже поширені, а тому не викликають особливого інтересу [2, 77].

Закономірно, що лексема '*quarantine*' стала часткою багатьох неологічних телескопізмів для позначення нових пандемічних реалій під назвою *quarantimes* (телескопія *quarantine+times*).

Саме під час пандемії, існують способи допомоги людям, що відчують депресію. Наприклад, психологи й психіатри можуть використовувати формат відеоконференцій для того, щоб допомогти своїм пацієнтам впоратися із психологічними проблемами, викликаними або посилені коронавірусом. Неологізм *teletherapy* (CD), сформований шляхом афіксації, позначає цей феномен.

Ще один доступний спосіб позбавлення себе від стресу під час пандемії – приготування коктейлю *quarantini* (телескопія *quarantine + martini*) (MD). Проте існує певна категорія людей, що нехтують карантинними рекомендаціями та застереженнями і яких зневажливо називають *covidiots* (телескопія *Covid + idiots*) (Lawson, 2020). Людей, що протестують проти носіння масок у публічних місцях, іменують *anti-maskers* (афіксація) (CD). Під час коронавірусної кризи *Zoom* став новою платформою для спілкування в мережі для освітян, бізнесменів. Відповідно, що ця платформа увійшла до складу багатьох неологізмів, пов'язаних з її використанням. Наприклад, офісні працівники винайшли спосіб одягатися офіційно й повсякденно водночас, що позначає неологізм *Zoomwear* (словоскладання) (CD). На верхню частину тіла, яку видно на екрані, вони одягають офісний одяг, на нижню – комфортний повсякденний.

Коронавірусна криза стала причиною появи нових професій. Наприклад, *space marshals* (словоскладання) (CD) – це працівники магазинів та бібліотек, які стежать за дотриманням соціальної дистанції

відвідувачами. У результаті коронавірусної пандемії чимало працівників були вимушені працювати вдома, що отримало назву **WFH** (аббревіатура work from home) (Lawson, 2020).

Coronavirus English Dictionary

Maskhole (як mask + asshole) – людина, яка носить маску, але абсолютно неефективним способом: під носом, на підборідді, на потилиці.

Face naked – так кажуть, якщо людина відмовляється надягати маску в публічних місцях. Наприклад: Pence went all face naked to the Mayo Clinic.

Body mullet типова форма одягу для дзвінків в Zoom: **щось класичне зверху, та домашнє знизу пояса.**

Overdistancing – це коли людина перед вами дотримується дистанції куди більше рекомендованої, в результаті чого інші люди вклинюються в чергу, думаючи, що це її кінець.

Covideo (COVID + video) – короткий відео, де чийсь карапуз робить щось миле або жахливе під час карантину. Поширення подібного відео – це щось середнє між чимось милим і криком про допомогу.

Body Zoom-morphia (Body dysmorphic disorder + Zoom) – коли ваше зображення в груповому відеодзвінків вам так не подобається, що ви більше ні на чому не можете зосередитися.

Pan-demic (Хлебодемія) – потенційно небезпечне почастишання випікання хліба на карантині.

Helter shelter (helter skelter + shelter) – той момент, коли на карантині будинку вам все здається настільки брудним і хаотичним.

Flattening the curve (Згладжування кривої – раніше економічний термін) – спроба втиснутися в джинси після трьох місяців, проведених в домашньому одязі.

Висновки. Отже, пандемія коронавірусу стала багатим джерелом неологізмів для позначення нових категорій людей, занять, альтернативних способів спілкування, подорожування, тенденцій тощо. Завдяки процесу масової діджиталізації та збільшенню спілкування в соціальних мережах коронавірусна термінологія створюється та поширюється з великою швидкістю. Беручи до уваги той факт, що

світова пандемія ще триває, чимало неологізмів для її позначення продовжуватимуть з'являтися [3, 40]. У межах цього дослідження найбільш продуктивними способами формування коронавірусної термінології виявилися телескопія (46 %), словоскладання (33 %) та афіксація (15 %).

Джерела та література

1. Андрусак І. В. Спосіб життя та дозвілля: фрагмент концептуального аналізу англійських неологізмів кінця ХХ століття. *Вісн. Запоріж. нац. ун-ту. Серія «Філологічні науки»: зб. наук. пр.* Запоріжжя: Запоріж. нац. ун-т, 2010. 282 с.
2. Головка О. М. Неологізми і процеси розвитку мови. *Нова філологія: зб. наук. пр.* Запоріжжя: Запоріж. нац. ун-т, 2009. № 33. С. 203–207.
3. Зацний Ю. А. Способи та механізми створення лексико-фразеологічних інновацій англійської мови (2009–2019 рр.). *Нова філологія.*
4. Шутова М. О. Неологізми в сучасній англійській мові. *Наук. вісн. кафедри Юнеско КНЛУ. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія».*
5. Hawkins M. Quarantine bubbles – when done right – limit coronavirus risk and help fight loneliness. 2020.
6. Ichimura, A. Meet the ‘Coronnials’ the New Generation of Babies Born During and After COVID-19. 2020.

Фурман О. М. – аспірантка I року навчання
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки

Ключові підходи до дослідження піктограм (на матеріалі англомовних масмедійних медичних текстів малої форми)

Постановка проблеми. Сучасне суспільство живе у світі знаків та символів, створених людством протягом існування. Процес творення та декодування знаків відбувається постійно та продовжуватиме існувати доти, доки існуватиме саме людство. У семіотиці термін «знакова система» використовується на позначення будь-якої системи знаків та зв'язків між ними. Сучасні масмедійні тексти, характерною ознакою яких є мультимодальність, перенасичені широким спектром різних знаків, в тому числі піктограм, вивчення та інтерпретація яких викликає значний інтерес у вчених-лінгвістів. Піктограми були предметом дослідження М. Ю. Бірюкова [1], М. П. Ко-

чергана [2], Л. Л. Макарук [4] та ін., проте функціонування цих засобів в англomовних масмедійних медичних текстах потребує ґрунтовного вивчення. Враховуючи те, що у лінгвістиці нема достатньої кількості розвідок, у яких було б докладно висвітлено специфіку обраної групи знаків, вважаємо обрану тему актуальною.

Мета дослідження полягає у висвітленні ролі піктограм як елементів знаково-символічної системи, що широко використовуються у комунікативному просторі, ідентифікації їх функцій та виявленні загальних характеристик піктограм у масмедійних медичних текстах малої форми, присвячених тематиці COVID-19.

Результати дослідження. Аналіз масмедійних інфографічних текстів, присвячених COVID-19, засвідчив наявність різноманіття знаків, що входять до у їх складу, у тому числі й піктограм. Поділяючи підхід К. С. Серажим, щодо того, що текст (з урахуванням семіотичного параметра) – це комунікативна одиниця, представлена як семіотичне (знакове) утворення вербальної та невербальної фактури, що становить зв'язне ціле, об'єднане спільною метою, авторською інтенцією, текстовою модальністю і своїми межами [5], у цій розвідці сфокусуємо увагу на аналізі сучасних англomовних масмедійних медичних текстів, розглядаючи можливі кореляції вербальних та невербальних складників, зокрема піктограм.

Вдаючись, до еволюції письма, зауважимо що у працях, присвячених писемності, під піктографією (від латин. *pictus* «розмальований» і грец. *grapho* «пишу») розуміють відображення змісту повідомлення у вигляді малюнка або послідовності малюнків (малюнкове письмо) [2, 166]. Ми підтримуємо думку В. Н. Ярцевої, яка вважає, що піктограма – це незакріплена конкретна одиниця, яку можна інтерпретувати будь-якою мовою як слово, його синонім, словосполучку, речення з різними змістовими варіаціями, кількома реченнями [3].

Очевидним є те, що піктограми як елементи візуальної комунікації, передають певну інформацію та широко використовуються у масмедійному комунікативному просторі. Будучи найбільш продуктивним та ефективним засобом передачі інформації і в той же час універсальним засобом спілкування, вони відіграють роль певної міжнародної «метамови». Завдяки піктограмам долаються мовні, національні та культурні бар'єри в плані сприйняття візуального матеріалу. Постає потреба в уніфікації знакових систем, зокрема піктограм у міжнародному вимірі.

Відповідно до типології піктограм, яку пропонує В. Н. Ярцева, у досліджуваних нами текстах виявляємо «іконічні», які подібні до понять та об'єктів, що репрезентуються (піктограми миття рук, вимірювання температури і т. ін.) та «символічні», умовні, образні, які втратили свою подібність до об'єкта, який маніфестують (піктограма з зображенням серця у долонях, що маніфестує першочергову підтримку людей, хворих на COVID-19; блискавичні стрілки на позначення пронизливого болю у різних ділянках людського тіла) [3].

Наявність численних піктограм у масмедійних текстах на тематику коронавірусної інфекції пов'язана з наміром передати значний об'єм інформації за допомогою невеликого обсягу знаків, вербальних та невербальних, але з яскравим акцентуванням на візуальних складниках. У таких текстах піктограми підсилюють семантику вербальних засобів завдяки своїй графічній візуальній природі. Слід звернути увагу на наявність у масмедійних текстах на тематику COVID-19 великої кількості синонімічних піктограм для позначення одного й того ж самого поняття, ідеї.

Спостерігаємо також наявність піктограм, які відображають поняття, протилежні за значенням, та мають на меті донести до реципієнтів інформацію щодо правильних та хибних дій чи способів поведінки під час пандемії. Такі піктограми мають антонімічне значення та підсилюють протилежні значення порівнюваних понять.

Зафіксовано випадки коли піктограми використовують з метою субституції вербальних складників. Вони можуть функціонувати самостійно, незалежно від вербального складника, або ж слугувати певним доповненням до нього, виконуючи в цьому випадку компліментарну функцію. На підставі аналізу встановлено, що піктограми, як картинки-символи, дають змогу зрозуміти зміст повідомлення без залучення вербальних складників. Вони виступають у ролі повноцінних візуальних сигналів, що допомагають інтерпретувати та запам'ятати інформацію, закодовану у них. У цих випадках, піктограми, як умовні знаки та зображення, передають ідею, візуальну інформацію невербальним образно-асоціативним шляхом.

Аналізуючи структурні особливості піктограм у досліджуваних нами текстах переважно прослідковуємо послідовність простих знаків-піктограм, що розгортаються у вигляді окремих «епізодів». Піктографічні зображення, що складаються з одного складного знака-повідомлення, в якому інтерпретуються його складові частини трапляються рідко.

Висновки. Отже, у сучасному масмедійному комунікативному просторі серед текстів малої форми превалюють інфографічні, присвячені найболючішій та найактуальнішій проблемі XXI ст. – COVID-19, у складі яких превалюють піктограми. Ріноманіття піктографічних компонентів зумовлює необхідність осмислення їх знакової природи та декодування значення. Вербальні засоби та піктограми по-різному корелюють між собою. Синтез вербальних та піктографічних складників уможлиблює різноманіття способів досягнення прагматичного ефекту. Подальше вивчення піктограм у таких текстах зумовлене потребою формування візуально-знакової грамотності в умовах інтенсивного розвитку знакової комунікації.

Джерела та література

1. Бірюков М. Ю. Піктограма як елемент знаково-символічної системи. *Вісн. ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2011. № 10 (221). Ч. I. С. 5–10.
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. Київ: Вид. центр «Академія», 2001. 368 с.
3. Лингвистический энциклопедический словарь/гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва: Сов. энцикл., 1990. 685 с.
4. Макарук Л. Л. Статус та роль піктограм у сучасному англomовному комунікативному просторі. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2 (1). С. 96–105.
5. Серажим К. С. Семіотичний аспект аналізу тексту. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1813>

Харчук В. В. – студентка III курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Гончарук С. В. – к. ф. н., доцент кафедри практики англійської філології
ВНУ імені Лесі Українки

Структурно-семантичні особливості фразових дієслів на позначення розумової діяльності

Постановка проблеми. Фразові дієслова мають значну комунікативну цінність. Вони є невід'ємною частиною сучасної англійської мови, широко вживаються не тільки в розмовній мові, а й у мові художньої літератури та в ЗМІ, а значить, представляють величезний інтерес для дослідників.

Феномен відтворення людського інтелекту в лексиці завжди викликав надзвичайний інтерес у дослідників, про що свідчить велика

кількість робіт, присвячених вивченню мовних одиниць на позначення розумової діяльності.

Мета дослідження – розкрити структурно-семантичні особливості фразових дієслів на позначення розумової діяльності.

Результати дослідження. Під фразовими дієсловами розуміють дієслівні комплекси, які складаються з дієслова, прийменника чи прислівника [3, 180]. Тобто фразове дієслово є комбінацією простого дієслова з адвербіальним постпозитивом, що є семантичним цілим.

Фразове дієслово англійської мови можна розділити на кілька груп: неперехідні дієслова – такі дієслова, які не беруть доповнення, і вживаються самі по собі; нерозділові дієслова – такі дієслова, які приймають після себе доповнення; розділові дієслова.

Лексико-стилістичний набір фразових дієслів в англійській мові є дуже широким. Їхній динамічний характер і можливість прикріплення різного роду атрибутів до смислового елементу робить їх особливо прийнятними для використання порівняно із відповідними простими дієсловами [1, 150].

Основними категоріальними ознаками фразових дієслів є: а) семантична стійкість як ступінь смислового з'єднання їх лексичних компонентів; б) граматична стабільність, що характеризується строго закріпленим порядком лексем, що входять в дієслівну ідіому, а також стійкість складу: дієслово і залежний від нього прийменник або адвербіальна частка; в) регулярна повторюваність готових словосполучень, яка дозволяє підтримувати семантичну і граматичну стабільність словосполучення; г) цілісність, що припускає виведення значення з компонентів словосполучення; г) непроникність структури, яка свідчить про неможливість мимовільного введення додаткових компонентів до складу словосполучення. За значенням фразове дієслово нагадує фразеологізм, в якому окремі компоненти втрачають своє інваріантне значення і набувають нового, абстрагованого фразеологічного значення [2, 112].

Численну групу становлять фразові дієслова на позначення розумової діяльності. Дані дієслова реалізують широку гаму сенсів, зустрічаються у різних граматичних структурах, мають широкі комбінаторні можливості як на лексичному, так і на семантичному рівнях організації мови.

Аналіз фактичного матеріалу дозволив виділити три групи фразових дієслів:

– фразові дієслова розумової дії, тобто дієслівні комплекси, які можуть позначати закінчену дію (ментальний акт): *to come up with* –

to think of (a plan, answer, reply, i m. ð.); to come to – to enter the mind suddenly; to come up – to come to attention or consideration (of a situation of difficulty);

– фразові дієслова, що позначають подію: *to invent something, to get the idea of something, to remember suddenly, to take a decision;*

– фразові дієслова зі значенням розумового стану: *to bank on – to rely on something and expect to get some advantage out of it; to count on / upon – to expect to happen since in plans, to expect something to happen and include it in your plans* і ін.

Висновки. Отже, фразові дієслова на позначення розумової діяльності є динамічною, продуктивною, семантично насиченою групою англійської дієслівної лексики. З'ясування механізму взаємодії їх компонентів дозволяє по-новому розглянути картину репрезентації категорії розумової діяльності в англійській мові та описати тенденції розвитку та модифікації значень, що представляють її вторинні одиниці номінації.

Джерела та література

1. Ніколаєва Т. М. Види фразових дієслів в англійській мові (теорія та практика). *Філологічні студії*. 2018. № 2. С. 149–153.
2. Ніколаєва Т. М. Особливості вживання фразових дієслів в англійській мові. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2018. № 16. С. 110–117.
3. Орловська О. В. Типологічна класифікація фразових дієслів у сучасній англійській мові. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2017. № 12. С. 180–185.

Черняшук Д. Ю. – студентка IV курсу,
факультет іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Шкамарда О. А. – асистент кафедри
англійської філології
ВНУ імені Лесі Українки

Принцип наочності у навчанні англійської мови на початковому етапі

В системі початкової освіти постійно відбуваються масштабні інноваційні зміни на сучасному етапі. Вони є досить багатогранні та

спрямовані на розвиваючі, культурнотворчі, виховні особливості школярів здатних до самоосвіти і саморозвитку, що за креативного, творчого підходу дає можливості критично сприймати різного роду інформацію, аналізувати її.

Мета дослідження: дослідити особливості реалізації принципу наочності під час навчання англійської мови на початковому етапі.

Принцип наочності – принцип навчання, що передбачає вивчення матеріалу на основі безпосереднього сприймання учнями явищ, процесів, засобів дії або їхніх зображень, що вивчаються. У процесі створення образу сприймання об'єкта поряд з відчуттям беруть участь пам'ять та мислення. Наочним образ предмету, що сприймається учнем, є лише тоді, коли він аналізує та осмислює його, співвідносить зі здобутими знаннями. У результаті такої активної пізнавальної діяльності дитини виникає уже чіткий наочний образ.

На сучасному етапі розвитку школи досить актуальним постає питання й підвищення ефективності навчання іноземного мовлення, зокрема в початковій школі. На нашу думку один із пріоритетних шляхів оптимізації навчального процесу – активне використання наочності на уроках англійської мови, зокрема за допомогою ІКТ та Інтернет.

Необхідність дотримання цього принципу зумовлена конкретно-образним характером мислення молодших школярів. Цей принцип передбачає спеціально організований показ наочного матеріалу для надання допомоги учням у розумінні і засвоєнні навчального матеріалу [1, 23].

Наочність у методиці навчання іноземних мов для молодших школярів створює специфічні умови для чуттєвого сприймання, привносить іншу дійсність у навчально-виховний процес для діток. З погляду психологів на важливість імплементації принципу наочності у навчанні іноземних мов на початковому етапі Б. В. Беляєв писав: «принцип наочності необхідно розглядати не як допоміжний, а як один із основних методичних принципів навчання іноземної мови, коли це навчання переслідує практичні цілі» [2].

Варто наголосити, що наочність є невід'ємною складовою мислення, так як мисленнєва діяльність базується та реалізується на основі почутого, побаченого або відчутого дома, у школі, на прогулянці і т. д.

Наочність поділяється на:

– зовнішню;

- внутрішню;
- ілюстративну;
- графічну;
- мішану;
- уявну.

Кожен з цих видів має власну форму й виконує лише йому властиві функції і не є домінуючим, бо всі вони спрямовані лише на те, щоб поживити урок, підвищити пізнавальну й мисленнєву діяльність учнів, прищепити їм інтерес до навчального матеріалу, сприяти його глибокому й стійкому засвоєнню [3, 5]. Але не потрібно надмірно використовувати наочність, щоб не перевантажувати увагу учнів великою кількістю наочного матеріалу, бо це заважає їм зосередитись на певній поставленій навчальній проблемі, цілеспрямовано зрозуміти та засвоїти її.

За допомогою різних видів та засобів наочності (реальні об'єкти, їхні зображення, моделі об'єктів і явищ, а також 3D проєкції і т. д.) вивчення створюються природні умови для виявлення комунікативної функції мови. Широко використовується для розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання, письма. Засоби наочності забезпечують перехід від ознайомлення з новим матеріалом до його засвоєння, використання у мовленні: спочатку служить опорою в розумінні сприйнятого на слух матеріалу, далі забезпечує правильне осмислення його на етапі ознайомлення і, на останок, завдяки цьому принципу створюються умови для практичного використання учнями матеріалу, який підлягає засвоєнню.

На уроках іноземної мови, під час викладання граматики у молодшій школі, наочність застосовують для кращого пізнання суті граматичних явищ і практичного оволодіння ними. При введенні нових слів даний принцип застосовується учителем для конкретизації словесних уявлень. З практичного боку, наочність в основному використовується для закріплення мовного матеріалу і значною мірою, як опора і стимулятор у розвитку навичок усної мови.

Наочність має велике значення у навчанні читання, як рідною, так і іноземною мовою. Вона розширює запас реальних уявлень учнів про дійсність, полегшує пізнання, покращує запам'ятовування, підвищує увагу та інтерес, сприяє розвитку конкретного мислення і тим самим полегшує перехід до абстрактного мислення, усвідомленню загального.

Отже, наочність значно підвищує інтерес і увагу учнів в початковій школі, сприяє глибшому розумінню, ґрунтовнішому осмисленню та засвоєнню матеріалу, що вивчається. Доведено, що проведення уроків іноземної (англійської) мови на початковому етапі вимагає використання принципу наочності. Існують досить різні класифікації засобів та видів наочності. Використання принципу значно зацікавлює та привертає увагу молодших школярів, дає змогу інтенсифікувати процес навчання, активізувати роботу учнів. Найбільш поширеними засобами наочності є малюнки, картки, іграшки та предмети щоденного вжитку, 3D проєкції за допомогою яких можна вести лексичні одиниці, використати їх для аудіювання, перевірки навичок читання та розвитку усного мовлення.

Джерела та література

1. Басіна А. Методика викладання іноземної мови в початковій школі. Київ: Шк. світ, 2007. 115 с.
2. Беляев Б. В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. Москва: Основа, 1965. 184 с.
3. Філатова В. О. Наочні матеріали для учнів молодших класів. *Англійська мова та література*. 2004. № 12. С. 5–6.

Чистяк Д. О. – д. ф. н., доцент кафедри романської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Рецепція поетичної творчості Тараса Шевченка у сучасних франкомовних перекладах

Постановка проблеми. Цього року світова культурна громадськість ушановує 160-літні роковини смерті Тараса Шевченка, тож нагальним видається аналіз рецепції поетичної спадщини Кобзаря за кордоном, зокрема у франкомовному культурному ареалі.

Мета дослідження. Провести критичний аналіз найсучасніших видань творів Т. Шевченка французькою мовою та окреслити перспективні шляхи подальшої перекладацької роботи.

Результати дослідження. Історія франкомовних перекладів творів Тараса Шевченка триває понад півтора століття, вочевидь, відтоді,

як французький дипломат барон Адольф д'Авріль 1868 р. у виданні «Сентиментальна прогулянка Сиріля у слов'янські краї» подав переклад уривків із поезій Шевченка «Тарасова ніч» і «Гамалія». За цією захопливою півторастолітньою рецепцією ми простежувати не будемо за браком часу, відсилаючи зацікавленого читача до ґрунтовної розвідки О. І. Чередниченка [1]. Передусім маємо зауважити, що у франкомовному культурному ареалі у II пол. XX ст. було створено низку видань шевченкових поетичних перекладів. Перше – «Вибрані твори» під егідою Національної комісії УРСР при ЮНЕСКО, із 45-сторінковим переднім словом М. Рильського і О. Дейча в перекладах видатного французького поета Ежена Гійвіка [3]. Іншим здобутком франкомовного шевченкознавства стали стереотипні видання «Taras Chevtchenko, 1814–1861. Sa vie et son oeuvre» за редакцією академіка Аркадія Жуковського і Калени Угрин, куди також увійшла низка французьких перекладів поезій Кобзаря, які також представлені у виданні «Anthologie de la littérature ukrainienne du XIe au XXe siècle», що вийшло у світ 2004 р. у київському видавництві Олени Теліги заходом європейського відділу НТШ [2]. Ці антологічні збірки, що стали бібліографічною рідкістю, подають комплексне бачення шевченкового слова від переспівів першої половини XX ст., але переважна більшість перекладів, виконана діаспорною громадою, постає своєрідним інтерлінеарієм, який може хіба що постати джерелом для подальших поетичних версій.

Знаковою подією можна вважати вихід у світ у новоствореному паризькому видавництві «Vleu et Jaune» за редакцією Тетяни Сирочук збірки Тараса Шевченка «Кобзар» [4], до якої увійшли 8 творів (із першого видання 1840 р., з вилученням цензурних купюр). Перевагою цього видання в перекладах Дарії Кларінар, Жюстін Горецької, Енгеррана Массі, Софі Сайо й Тетяни Сирочук є розгалужена система приміток до пояснення українських культурних реалій, переклад яких у тексті здебільшого не наводиться. Через це інформативна функція перекладів виступає на перший план, затіняючи естетичну, а цілковите недотримання ритмічно-мелодичної структури оригіналу навряд чи можна вважати вмотивованим, що загалом наближає відтворення до підрядкового тексту. Okремо слід відзначити переклади Дарії Кларінар, що характеризуються вишуканішою мелодичністю й тоншою увагою до відтворення образно-символічного рівня художнього твору.

На завершення виступу хочу повідомити про видання, до якого довелось докласти зусиль мені. Збірка «Testament» [6] вийшла друком

2014 р. під егідою Європейської академії наук, мистецтв і літератури в Парижі за підтримки Президента МАН України Станіслава Довгого. Це мій переклад 12 поезій Кобзаря з паралельним нотним текстом на музику чи в обробці українських композиторів. У збірці подано нашу з проф. Юрієм Мосенкісом передмову, де висвітлено актуальність поетичного доробку Тараса Шевченка для франкомовного читача, а відомий мистецтвознавець професор Дмитро Горбачов і професор Олена Соломарська зупинилися на особливостях малярської спадщини Кобзаря в контексті романтичного та навіть сюрреалістичного європейського образотворчого та літературного мистецтва, адже видання проілюстроване шевченковими портретами та гравюрами. Звичайно ж, аналізувати власні переклади не буду, лише зауважу, що потреба у виконанні музичних творів на вірші Тараса Шевченка спонукала до якомога ретельнішого наближення до оригінальної ритмічно-мелодичної структури, з урахуванням нотного матеріалу.

Висновки. Таким чином, варто підсумувати, що ґрунтовне видання творів Кобзаря французькою мовою ще попереду. В основу його варто покласти найкраще зі збірки перекладів Е. Гійвіка, критично переосмисливши діаспорні видання за редакцією академіка А. Жуковського, а також радянське видання «Дніпра» [4] й публікацію за редакцією Т. Сиротчук. Водночас, слід наголосити на потребі підготовки такого видання на високому міждержавному рівні, з залученням відомого французького поета для виконання перекладу й літературної редакції та забезпечення промоції у престижній поетичній серії, щоби ім'я Великого Кобзаря ввійшло у франкомовний культурний контекст справді належним чином. При цьому в передмові та коментарях до видання слід наголосити на європейському досвіді творчості Тараса Шевченка, а також гідно представити високоталановиту малярську спадщину члена Петербурзької академії мистецтв.

Джерела та література

1. Чередниченко О. І. Тарас Шевченко у франкомовному світі. *Шевченкознавство в сучасному світі*: монографія. Київ: Київ. ун-т, 2014. С. 275–298.
2. Anthologie de la littérature ukrainienne du XIe au XXe siècle. Kyiv: Editions Olena Teliha, 2004. 1202 p.
3. Chevchenko T. Choix de textes. Paris: Pierre Seghers, 1964. 182 p.
4. Chevchenko T. Kobzar. Paris: Bleu & Jaune, 2014. 130 p.
5. Chevchenko T. Œuvres choisies. Kiev: Dnipro, 1978. 320 p.
6. Chevchenko T. Testament. Paris: Institut culturel de Solenzara, 2014. 66 p.

Blahovirna U. M. – a third-year student, faculty of foreign philology Lesya Ukrainka Volyn National University;

Shkamarda O. A. – assistant lecturer, English philology department Lesya Ukrainka Volyn National University

Adequacy Problems of Literary Translation

Introduction. Translation is one of the oldest human activities, and it is a complex and multifaceted process. According to Ilko Korunets, translation as a term and notion is of polysemantic nature, its common and most general meaning being mostly associated with the action or process of rendering/expressing the meaning/content of a source language word, word-group, sentence or passage (larger text) in the target language or with the result of the process/action [2, 10]. In translation different cultures and traditions, various mindsets, several literatures, diverse eras and levels of development collide.

The purpose of any translation is to convey the content of the original in a complete and accurate way by means of another language, preserving its stylistic and expressive features. The term “adequate translation” is used to denote the highest degree of rendering the denotative or connotative meanings of words, the sense of word-groups and sentences, the content, the expressiveness, picturesqueness and the pragmatic subtext/intention of passages or works of the source language with the help of the available means of the target language [2, 12].

The purpose of the research is to analyze the literary text as a unit of literary translation, determine features of faithful translation and to explore the principles and criteria of quality translation.

Results and Discussion. Literary translation is a special type of translation, because it is not an accurate transfer of content, but a reflection of the thoughts and feelings of the author of a prose or poetic work with the help of another language, the transformation of his images into material of another language. In literary translation there are separate subtypes, which include translation of poetry, translation of plays, translation of satirical works, translation of fiction, translation of lyrics, etc.

In publishing practice, during the editorial preparation of translated manuscripts for printing, problems related to the individual manner and

adherence to the style of the author of the original work often arise. They are based primarily on artistic habits, features of the inner world, the ability to identify an original approach to the interpretation of a text. In the individual manner of the translator, both the external originality of his/her pictorial and expressive means and the subjective creative qualities that are created and formed as a result of the constant development and improvement of his/her talent, professional knowledge and skills will be revealed [1, 36]. The translated text should evoke the same reaction and equivalent associations as the original one. Literary translation, as well as translation of political, scientific, and other literature, is an invaluable political and cultural factor. It is an instrument of communication between peoples, a tool of the dissemination of advanced ideas and the exchange of cultural values, and of the strengthening and growth of international consciousness [3, 25].

The problem of literary translation is the relationship between what the author wanted to convey to the reader and what the translator interpreted. Literary translation is determined not only by objective factors, but also by subjective ones. No translation can be absolutely accurate. Each language has its own composition, sometimes it simply may not contain such words that would accurately reflect what the author had intention to express and therefore cannot perfectly convey the meaning of the original. This factor inevitably leads to the loss of a certain amount of information. The main factor here is the personality of the translator, who is sure to omit something from the source content when translating the text.

Being fluent is essential but not enough for producing faithful literary translation. Besides proper knowledge a professional translator should possess certain skills and take into consideration several principles. In addition, the issue of adequate translation is related to the stylistic aspect of translation. This means that a translator cannot produce content of high quality if the stylistic peculiarities of the original text are neglected. Thus, functional styles, stylistically marked language units (neutral, bookish and colloquial words) as well as numerous stylistic devices (metaphors, metonymies, similes, epithets etc.) must be distinguished and handled appropriately in the target language. Sometimes faithful rendering of the stylistic qualities of the source text can be challenging. The final decision must be taken putting a premium on the peculiarities of the context and the background information.

Literary translation is characterized by a special connection between the artistic image and the linguistic category on the basis of which it is

formed. Along with imagery, fiction is distinguished from other works by a special property that can be called its semantic content. Another characteristic feature of literary translation is a national color of content and form, which is very important for the reader. Literary translation can be considered the best manifestation of intercultural interaction. It is an essential part of any national literary process.

Another important problem that must be taken into account in literary translation is the issue of transmitting the features of the literary direction. For the past years the author belongs to a certain literary direction: romanticism, naturalism, realism, symbolism, impressionism, expressionism. The author's individual features are revealed in the work, but the specifics of the literary direction are also clearly noticeable. Consequently, translator needs to get acquainted in detail with the literary direction of scientific sources, read the works of other authors.

Conclusions. Taking into consideration all mentioned above, the issue of literary translation demands analyzing features of the source text, as well as its structure at the lexical, semantic, stylistic levels. Fiction literature is full of artistic images that need to be explored in the work and then reproduced correctly when translated.

Sources and literature

1. Губарець В. В. Редактор і переклад. Основи видавничої роботи з відтвореними текстами: навч. посіб. Тернопіль: Богдан, 2012. 172 с.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. 5-те вид., виправл. і доповн. Вінниця: Нова кн., 2017. 448 с.
3. Рильський М. Т. Мистецтво перекладу. Київ: Рад. письм., 1975. 340 с.

Oliyevsky R. V. – 3rd year student Faculty of Foreign Philology Lesya Ukrainka University;
Belyakov O. O. – is a senior lecturer Department of English Philology, Lesya Ukrainka University

Neil Gaiman's "The Thing About Cassandra" In the Lens of Postmodernism

Rationale. Neil Gaiman's prose has always provoked interest of both the readers and literary critics [5]. A suspenseful plot, shifts in spatial-

temporal coordinates, the fusion of genres and overlapping “possible worlds” – these characteristics of Gaiman’s novellas open up opportunities for the scholars of different critical schools to test their analytical methodologies and techniques. A lot of aspects of Gaiman’s oeuvre, however, remain unexplored and undiscovered. One of them can be defined as a possible answer to the following question: what theoretical doctrine allows us to reveal a unified, consistent and noncontradictory model of the aesthetic universe of Gaiman’s short stories? Our research is an attempt to offer a version of such a model and explicate it.

Therefore, **the goal of the research** is verifying the following hypothesis: postmodernism as a literary trend of the second half of the XX century may serve as an overarching factor accounting for the intricacies of Gaiman’s writings. The methods of the research included a hypothetical-deductive approach to a belles-lettres text.

The value of the research is not only to reveal and describe an algorithm of analysis but also to equip the students of a philological department with the skills to read into the author’s purport and the means of its implementation.

Results of the research: “The Thing About Cassandra” is a short story in Gaiman’s latest collection of short fiction, “Trigger Warning: Short Fictions and Disturbances”. A “trigger warning” is a statement made prior to sharing potentially disturbing content. The title of the collection in this case is similar to the opera overture, perceived by the audience of the theater. Both establish the atmosphere of anxiety and tune in the addressee for the upcoming (expected to be far from being bucolic) events.

Literary critics characterize the genre of Gaiman’s “The Thing About Cassandra” as a sample of speculative Fiction [A. Bekker]. There is a room to explore in a way that helps readers learn and understand without judgement, or fear. The reader becomes a participant in a bizarre reality offered by the author. Only after experiencing everything firsthand, the readers should look around and tell themselves that they will do everything possible to prevent the menace represented in the short story or novel from becoming a reality.

We claim that Neil Gaiman’s enigmatic short story should be analyzed as a sample of postmodernist fiction. Our approach draws on the ideas of Douwe W. Fokkema and Brian McHale. Postmodernism, according to these scholars, is based on “rejection of discriminating hierarchies, and a refusal to distinguish between truth and fiction, past and present, relevant

and irrelevant” [3, 54]. Whereas the postmodernists “write about conceivable, at least thinkable, but impossible worlds, worlds that can exist only in our imagination” [3, 43]. Mchale also highlights the fact that a postmodernist writer annexes the zone of intertextual space, that is the space between the world of the ordinary and the world of the supernatural [cit. ex 2, 176–178].

Out of a large number of the postmodernism features we’ve selected only those, associated with the structure, semantics and pragmatics of the short story under consideration. They are as follows: ambiguity, uncertainty and indeterminacy (E. Antoszek); “death of the author” (R. Barthes); meta-fiction; simulacrum (J. Baudrillard); fusion of genres; blurring the borders between reality and illusion as well as between presence and absence (V. Paharenko); “game with the reader” (T. Thabet); intertextuality provoking a multiplicity of heterogeneous interpretations (R. Barthes).

The degree of ambiguity and uncertainty is extremely high in Gaiman’s short story, which is accounted for by an overlap of two possible worlds. That of Innes and that of Cassandra. In the first part of the story the communicative chain is: the flush and blood writer – the first-person narrator acting as a participant of events (Stuart Innes) – the reader. Stewart’s possible world can be characterized as a virtual discourse world inside his fictional mind. P. Stockwell calls it the fantasy world, i.e. that is the world of characters’ dreams, visions, imaginations or fictions that they compose themselves [6, 94].

The second part of the short story is narrated by Cassandra, who is generating her own possible world. In this surrounding, the communication chain is different from the previous one. Here, we observe Stuart, being an *object* (in the first part of the story he used to be the *subject* of narration) of her dreams and visions. This effect of switch from one world to the other can be described as “the short circuit” (the term of David Lodge). Furthermore, the fantasy of Cassandra in Stuart’s mind and vice versa, constitute a simulacrum [1] – an attribute of a postmodernist fiction.

From our perspective the short story explores the following themes: Memory; Love; Escape; The fusion of illusion and reality; Loneliness and human desires to establish communication with the other people; Helplessness and Absurdity; The functions of narratives in present day society (“people think they are buying the art, but really, they’re buying the story” [4, 5]).

Conclusions: by performing an investigation of this literary work, the afore-mentioned conjectures were proved. A multi-dimensional analysis of

a literary work evidenced that Neil Gaiman's "The Thing about Cassandra" is a multifaceted masterpiece of postmodernism literature. This short story embodies the major features of postmodernism and presents them to the reader in a veiled form.

Sources and literature

1. Бодріяр Ж. Симулякри і Симуляція. Київ: Основи, 2004. 230 с.
2. Antoszek E. The Craft of Interpretation: The English Canon. Chelm, 2007. 198 p.
3. Douwe W. Fokema Literary history, Modernism and Postmodernism. *The Harvard University Erasmus lectures. John Benjamins publishing company.* Amsterdam; Philadelphia, 1984. 63 p.
4. Gaiman N. The Things about Cassandra. URL: https://royallib.com/read/Gaiman_Neil/trigger_warning_short_fictions_and_disturbances.html#0
5. Master Class Review. URL: <https://geediting.com/neil-gaiman-masterclass-review/>
6. Stockwell S. Cognitive Poetics: an Introduction. London; New York: Routledge, 2002. 193 p.

Savchuk A. V. – 2nd year student of the Faculty of Foreign Philology Lesya Ukrainka University;
Belyakov O. O. – is a senior lecturer Department of English Philology, Lesya Ukrainka University

The Meaning and Functions of the Title in Modernist Fiction

The title of a piece of fiction has always been in the focus of the scholars' attention. Leo H. Huck, Arnold Rothe, Gerald Genette, U. Schneider – these are but a few researchers who investigated the semantic (broader, semiotic), pragmatic (in terms of the impact of the novel and its title on the readers) peculiarities of James Joyce's writings. Harry Levin even prophesized the birth of a new literary discipline – Titology [1].

The Goal of The Research. The goal of the research is to identify, describe and reveal the specificity of the titles in a Modernist novel or a short story.

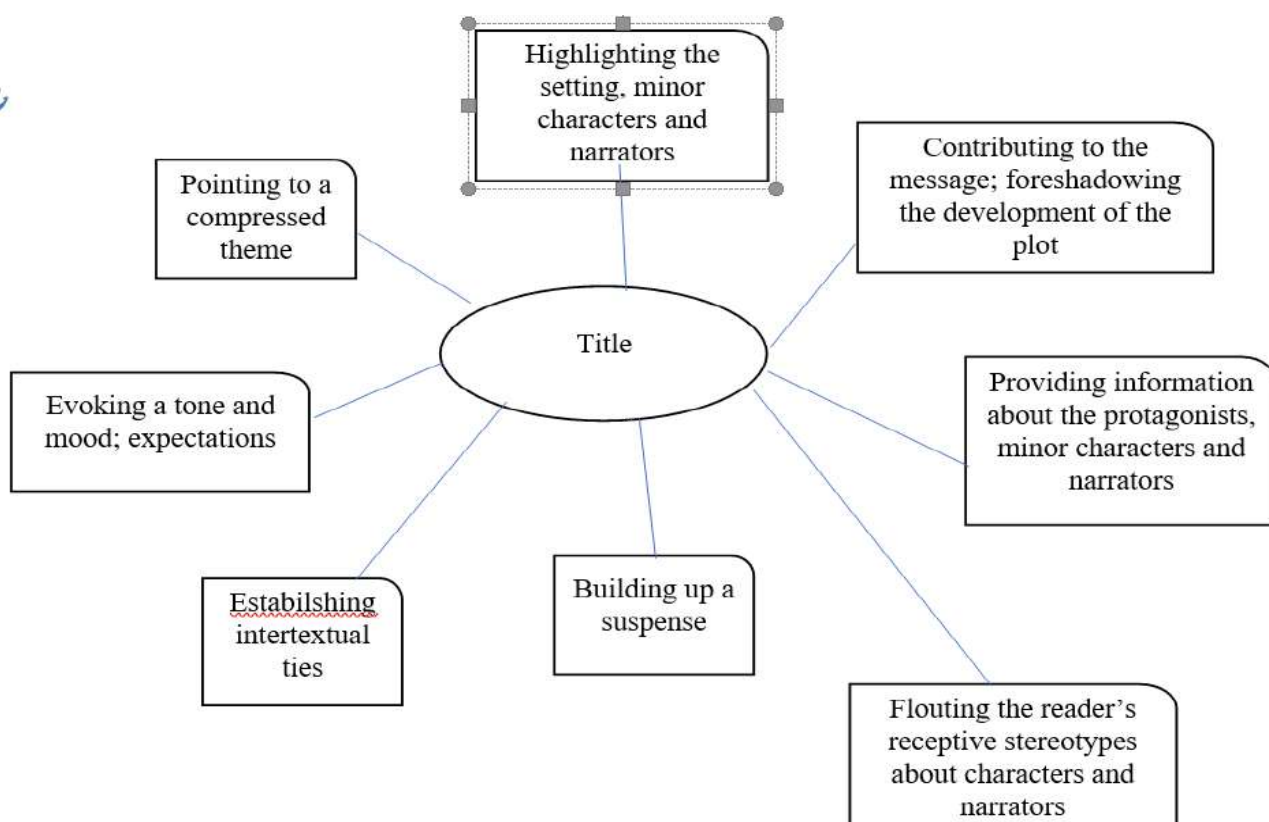
The Material of the research is James Joyce's short story "Eveline" extracted from Joyce's collection "Dubliners".

Setting Up the Problem. The title is an integral part of a piece of fiction. It is actually the first element to catch our eye, but its meaning and function may be determined only retrospectively. The title acquires its

precise meaning when related to the whole story [3]. Then it may acquire a totally different meaning, contrary to what its components generally mean.

As a rule, the title may have the following functions: conveying the author's message; a means of cohesion – it may unite the composition of a story to form a whole; characterizing the protagonist and orienting the reader towards the story; a means of foreshadowing [5]. However, when we deal with the modernist oeuvre, the titles acquire new meanings and perform new functions in accordance with the aesthetic and philosophical views of the writer and the ontological characteristics of Modernism as a literary trend of the early 20th century.

In fact, there are miscellaneous charts and graphs that help readers understand Modernism deeply, for example, those made by such literary critics as N. Baym, J. Goldman, J. H. Dettmaretc [3]. It should be stressed that although they are quite broad, such charts do not apply exclusively to James Joyce's literary works. That is why, the following chart is combined and adjusted to the topic of the analysis:

The chart demonstrates that the functions of the title are various and they help readers be prepared for the reception of plot of the novel prior to reading it. Modernism undermines a prevailing literary tradition. Based on the figure above and the analysis of James Joyce's works we can claim

that a modernist title will be: ambiguous, polysemantic, triggering a multiplicity of interpretations, vague, overloaded with mythological and historical and literary associations, leading the readers astray (subverting his or her stereotypes), puzzling (baffling) the reader

The title and the name of the protagonist in a modernist piece of fiction always have a special meaning triggering in the reader's mind numerous hidden clues of the literary work. The examples are the title in Joyce's "Eveline". These are its semantic characteristics:

– The name Eveline is of Hebrew origin, which means "life, animal, desired" [2]. The main character resembles the captured animal. She stays in her house like in prison; Eveline's life is not different from an animal in a cage. She is absolutely dependent on the needs of others ignoring her own ones. Eveline is a desire, a star, a goddess to her lover Frank.

– The title is alluding to the Biblical Eve, which makes Eveline be even more out of this world. That's why the whole short story is representation of the reality of her mind.

– The name Eveline contains the word 'eve' in the root [2]. Eve is the ending of the old and the beginning of the new; the border between past and present; restrictions between desires, wishes, and cruel reality; the line between life and death. Eveline did not manage to overcome her inner obstacles, it seems that her mind is endless, but the inner restrictions make her a captured animal.

Conclusions and Prospects of Further Research. 1. The title in fiction may reinforce the author's message; evoke certain events in the story; serve as a means of building up suspense; function as a foreshadowing; urge the reader to ascertain the meaning of this or that event or character as well as the overall semantics of the title; unite the aspects of a piece of fiction together.

2. In a Modernist writing, in general, and in James Joyce's "Eveline", in particular, the conventional semantic functions undergo re-conceptualization.

3. In Joyce's oeuvre the range of possible understandings and interpretations is virtually infinite.

4. The analysis of semantic functions in Joyce's "Eveline" is based on the opinions of other literary critics and on our own literary competence, awareness and intuition.

The prospects of further research are contingent on the results of the analysis of Joyce's prose in the lens of cognitive linguistics. This article is the first step in this direction.

Sources and literature

1. Friedrich G. The Perspective of Joyce's Dubliners. *College English*. 1965. Vol 26. No 6. P. 421. URL: <https://doi.org/10.2307/373448> (Retrieved 28 March 2020).
2. Hanks P., Hardcastle K., Hodges F. A Dictionary of First Names. Oxford Reference, 2020. URL: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780198610601.001.0001/acref-9780198610601> (Retrieved 28 March 2020).
3. Foster J. W. The Cambridge Companion to Irish Literature. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. URL: <https://www.jstor.org/stable/30244371?seq=1> (Retrieved 28 March 2020).
4. The Hutchinson Encyclopedia. Helicon: Millennium Edition, 1999. URL: [https://openlibrary.org/works/OL8864255W/The_Hutchinson_Encyclopedia_\(Helicon_General_Encyclopedias\)](https://openlibrary.org/works/OL8864255W/The_Hutchinson_Encyclopedia_(Helicon_General_Encyclopedias)) (Retrieved 28 March 2020).
5. Werlock A. H. P. Modernism. The Facts on File Companion to the American Short Story. Second Edition. New York: Facts on File, Inc. Bloom's Literary Reference Online. Facts on File. Inc. 2020. URL: <http://www.fofweb.com/activelink2.asp?ItemID=WE54&SID=5&iPin=CASS589&SingleRecord=True> (Retrieved 28 March 2020).

Ахнюк М. М. – студентка V курсу факультету хімії, екології та фармації ВНУ імені Лесі Українки;

Караїм О. А. – к. е. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища ВНУ імені Лесі Українки

Аналіз хімічного споживання кисню у поверхневих водах річки Жидувка

Активна господарська діяльність, значне навантаження на водні об'єкти й низка інших антропогенних чинників призводять до незворотних змін якості води у водоймах. Особливого впливу зазнають малі річки у містах. Тому здійснення гідрохімічного аналізу їх вод є надзвичайно актуальним.

Метою роботи є здійснення аналізу хімічного споживання кисню у поверхневих водах р. Жидувка.

Робота ґрунтується на аналізі проб відібраних у поверхневих водах [1–3] р. Жидувка у межах м. Луцьк у створах № 1 по вул. Дружби народів та № 2 по вул. Потебні у розрізі 4 кварталів року упродовж 2016–2020 рр. Результати дослідження представлено на рис. 1–4.

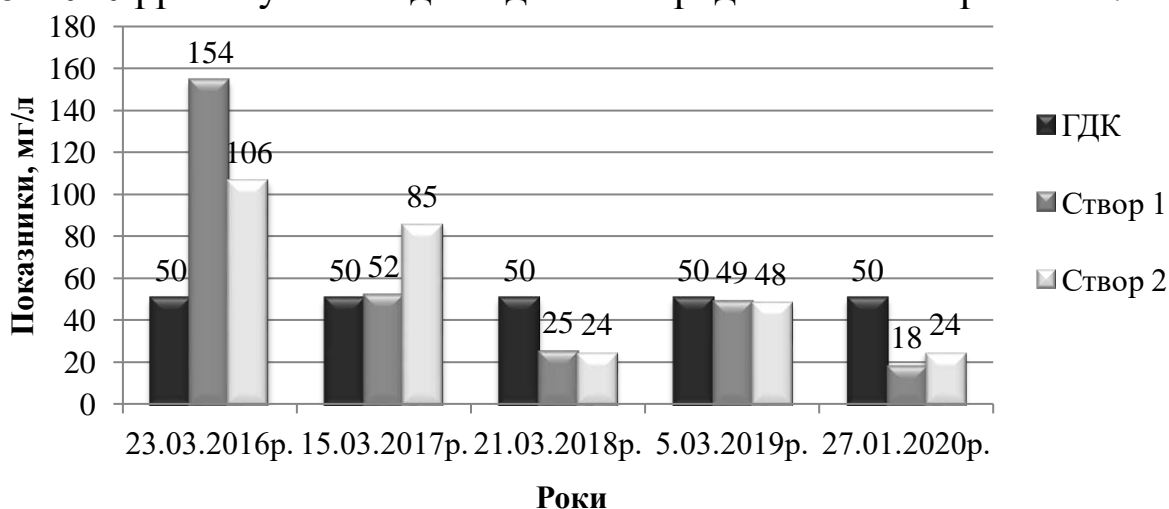

Рис. 1. Показники хімічного споживання кисню у воді р. Жидувка у I кварталі упродовж 2016–2020 рр.

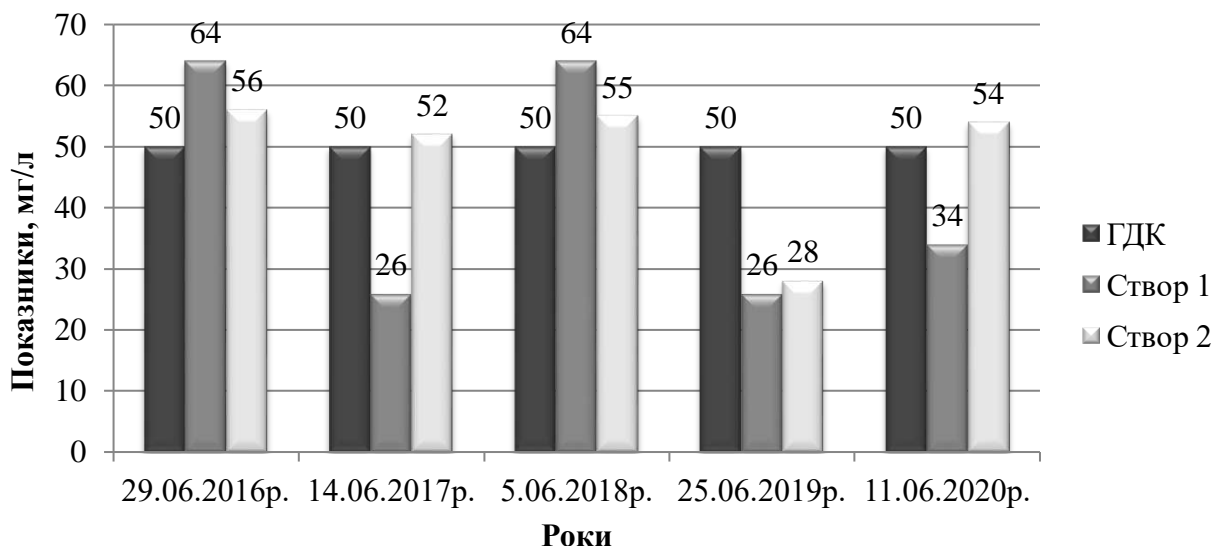

Рис. 2. Показники хімічного споживання кисню у воді р. Жидувка у II кварталі упродовж 2016–2020 рр.

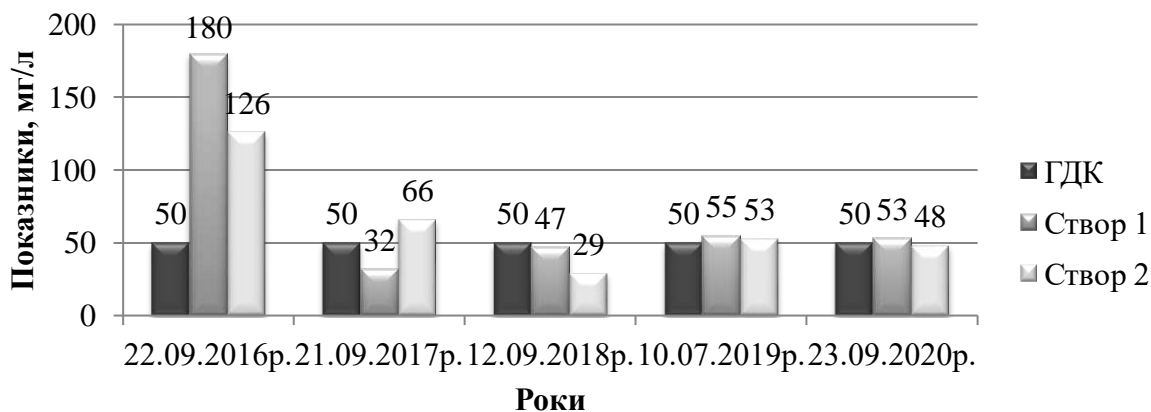

Рис. 3. Показники хімічного споживання кисню у воді р. Жидувка у III кварталі упродовж 2016–2020 рр.

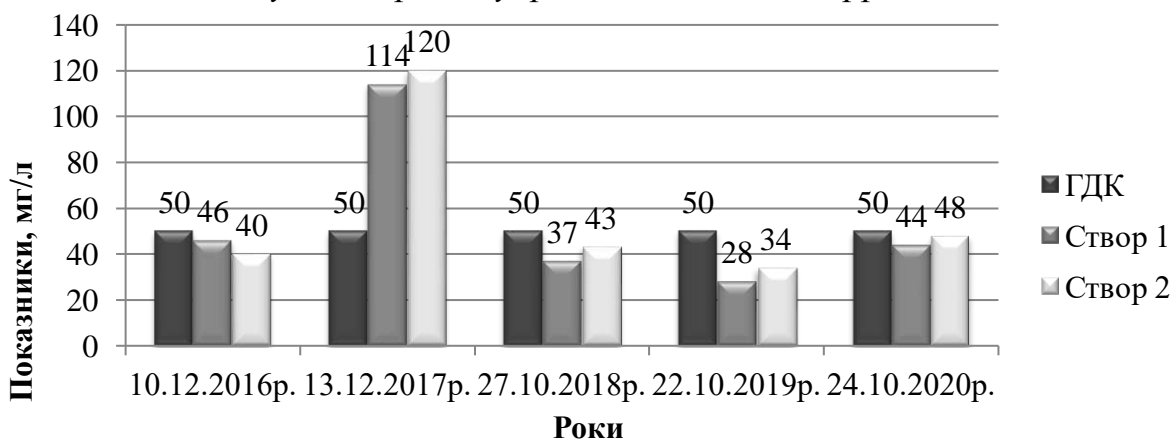

Рис. 4. Показники хімічного споживання кисню у воді р. Жидувка у IV кварталі упродовж 2016–2020 рр.

Упродовж досліджуваного періоду найвищий показник хімічного споживання кисню у розмірі 180 мг/л зафіксовано 22.09.2016 р. у

створі № 1. Найнижчий у розмірі 18 мг/л зафіксовано 27.01.2020 р. теж у створі № 1, при ГДК 50 мг/л. Також розглядаючи сезонний вектор аналізу хімічного споживання кисню у розрізі кварталів, можемо говорити, що досліджувані показники у більшості проб знаходяться на межі нормативних значень або перевищують їх.

Отже, за результатами проведеного аналізу поверхневих вод р. Жидувка у межах міста Луцьк, можемо зробити висновок, що показники хімічного споживання кисню у воді у 2016–2020 рр. значно перевищували норму встановлену відповідно до Наказу міністерства аграрної політики та продовольства України 30.07.2012 р. № 471 [4].

Джерела та література

1. Зорі А. А., Корнеєв В. Д., Хламов Н. Г. Методи, засоби, системи вимірювання і контролю параметрів водних середовищ. Донецьк: РВА Дон-ДТУ, 2000. 368 с.
2. Набиванець Б. Й., Сухан В. В., Каалабіна Л. В. Аналітична хімія навколишнього середовища: підручник. Київ: Либідь, 1996. 304 с.
3. Новиков Ю. В., Ласточкина К. О., Болдина З. Н. Методы исследования качества воды водоемов/под ред. А. П. Шицковой. Москва: Медицина, 1990. 400 с.
4. Про затвердження Нормативів екологічної безпеки водних об'єктів, що використовуються для потреб рибного господарства, щодо гранично допустимих концентрацій органічних та мінеральних речовин у морських та прісних водах (біохімічного споживання кисню (БСК-5), хімічного споживання кисню (ХСК), завислих речовин та амонійного азоту). Наказ міністерства аграрної політики та продовольства України 30.07.2012 р. № 471. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1369-12#Text>

Король К. А. – ад'юнкт Львівського державного університету безпеки життєдіяльності;

Попович В. В. – д. т. н., начальник навчально-наукового інституту цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Стан полігонів твердих побутових відходів у туристично-рекреаційному комплексі Львівської області

Постановка проблеми. З розвитком людської цивілізації та прагнення до відпочинку та оздоровлення, стрімко зріс і безпосередній

вплив на навколишнє природне середовище. Прояв негативного антропогенного впливу на природу виражену не тільки в глобальних масштабах а руйнуванні озонового шару, забрудненні ґрунту, парниковому ефекту, дефіциті прісної води, забрудненні вод світового океану та в нагромадженні сотні мільйонів тонн різних твердих відходів.

Скупчення побутових відходів, які несуть в собі локальний характер, а також несанкціоновані звалища – це серйозна проблема для екології. Причиною цього є нездатність деяких різновидів відходів до швидкого природного розкладу, що вимагає спеціальних технологій утилізації та переробки.

Стан полігонів твердих побутових відходів в туристично-рекреаційній зоні набуває, на сьогоднішній день, все більше гострий характер, в зв'язку з безперервним зростанням обсягів генеруються відходи і малими темпами їх повної утилізації, або ж переробки.

Мета дослідження. Західний регіон України має високий рекреаційний потенціал, який включає в собі: вигідне географічне положення; природно – ресурсні бази рекреаційного типу; економічна конкуренто спроможність рекреаційної і туристичної сфери та інше.

Дослідженням стану полігонів твердих побутових відходів займалися та займаються такі вчені як: В. Кучерявий, В. Попович, М. Мальований, В. Шмандій, В. Петрук, О. Мандрик, О. Мороз, В. Савуляк та ін. Проте саме у туристично-рекреаційному комплексі досліджень майже не проводилося.

Система управління твердих побутових відходів сміттєзвалищ в основному базується на зборі й захороненні відходів. Питомі показники утворення твердих побутових відходів в середньому по області становить 290 кг/рік/особу. У структурі твердих побутових відходів велика частка припадає на вторинну сировину – папір, метал, скло, пластик та інше.

Найбільш розвинуті міста та селища туристично-рекреаційного комплексу у Львівській області розташовані в Дрогобицькому та Стрийському районі. На їхній території знаходяться три сміттєзвалища: КП «Комбінат міського господарства» м. Дрогобич (3,5 га), ТзОВ «КОМ-ЕКО-Борислав-2010» (3 га) та Стрийський МКП (22,5 га), які відповідно є закриті, на стадії закриття та функціонуюче.

Результат дослідження. Захоронення відходів відбувається без дотримання технологічних та санітарних норм. Це призводить до

низки негативних впливів на екологічний характер, що створює небезпеку для довкілля та здоров'я людини.

Кожний об'єкт захоронення ТПВ являє собою бомбу, в надрах чого розклад відходів органічного походження утворює біогаз. Регенерація якого відбувається як під час експлуатації, але й протягом багатьох років після їхнього закриття. Моніторинг за небезпечними речовинами не проводиться. Звалищний масив формується, як відкрита високо порова система, легко доступна до міграції в межах атмосферних опадів і поверхневих вод змиву. В результаті цього звалищне тіло насичується інфільтраційними водами (фільтрати), які в процесі міграції забруднюються різноманітними шкідливими речовинами.

Складування відходів на полігонах відбувалося не контролювано, постійно відкритий доступ до сміттєзвалищ. Звукові системи відлякування птахів та первинні засоби пожежогасіння відсутні.

Для оцінювання екологічного стану полігонів твердих побутових відходів в туристично-рекреаційному комплексі Львівської області була відібрана серія проб фільтратів та ґрунтів в різні пори року та відправленні для дослідження в лабораторію.

В результаті отриманих результатів ми виявили перевищення ГДК в прозорості, завислих речовинах, жорсткості, фосфаті, гідрокарбонаті, кальцію та залізі на кожному з вищеперерахованих сміттєзвалищ, не зважаючи на те чи функціонує чи ні.

Для покращення стану полігонів сміттєзвалищ та зниження впливу на довкілля потрібно провести рекультивацію та фіто меліорацію.

Висновки. Встановлено, що у зоні впливу сміттєзвалища твердих побутових відходів Львівської області спостерігається перевищення вмісту небезпечних речовин у поверхневих та підземних водах, а також у ґрунтах порівняно з фоном – нітратів, сульфатів, хлоридів, прозорості, завислих речовинах, жорсткості, фосфаті, гідрокарбонаті, кальцію та залізі.

Джерела та література

1. Попович В. В. Еколого-техногенна небезпека сміттєзвалищ та наукові основи фітомеліоративних заходів їх виведення з експлуатації: дис. ... д-ра техн. наук за спец. 21.06.01 «Екологічна безпека»/Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності Держ. служби України з надзвичайних ситуацій. Львів, 2017.
2. Король К. А. Проблеми твердих побутових відходів в туристично-рекреаційній галузі Львівської області. Екологічна безпека об'єктів туристично-рекреаційного комплексу: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. Львів, 2019.

3. Характеристика ТПВ. URL: http://scibook.net/injenernaya-ekologiya_1322/ (дата звернення: 26.10.2018 р.).
4. Кучерявий В. П. Фітомеліорація. Львів: Світ, 2003. 540 с.
5. Попович В. В. Фітомеліорація як засіб виведення сміттєзвалищ із експлуатації. Вісн. ЛДУ БЖД. 2015. № 11. С. 126–130.

Німець Ю. М. – студентка III курсу факультету хімії, екології та фармації ВНУ імені Лесі Українки;

Музиченко О. С. – к. б. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища ВНУ імені Лесі Українки

Оцінка сучасного екологічного стану озера Світязь

Постановка проблеми. Усім відомо, що Волинь є озерним куточком України, адже саме тут налічується аж 235 озер. За походженням вони різноманітні. Переважна більшість – це карстові озера, менша – заплавні. У басейні Західного Бугу налічується понад 80 озер, які називають *Шацькими*. Серед них 38 заплавних і 42 карстових. Загальна площа – 92 км². Найбільше з них – *озеро Світязь*, що розташоване недалеко від смт Шацьк [1]. Водойма й досі залишається візитною карткою Волині, однак в останні роки постала проблема загрози зникнення туристичного об'єкту. З осені 2018 р. вода на декілька метрів відійшла від берега, а очерет опинився на суші.

Метою дослідження є оцінка сучасного екологічного стану озера Світязь.

Результати дослідження. Згідно результатів гідрохімічних досліджень Шацького поозер'я в озері Світязь води гідрокарбонатно-кальцієві з мінералізацією близько 200 мг/дм³, а в озерах Луки-Перемут і Пісочне – гідрокарбонатно-кальцієві з дещо нижчою мінералізацією – близько 130 мг/дм³. У воді озера Світязь концентрація HCO₃⁻ і Ca²⁺ більша, ніж у воді озер Луки-Перемут і Пісочне. Тому можна припустити, що на формування хімічного складу води озера Світязь підземні води мають більший вплив, ніж озер Луки, Перемут і Пісочне [2]. Однак, на відміну від трьох останніх, воно катастрофічно

міліє; за липень 2019 р. рівень води тут впав на 103 см, а територія пляжу суттєво збільшилася за рахунок зневодненого плеса на десяток метрів. На обміління озера Світязь вплинуло декілька факторів, тож проблему потрібно розглядати комплексно. Головними причинами є: мала кількість атмосферних опадів і спекотні літа (літо 2019-го стало найспекотнішим і з Шацьких озер випарувалося понад 1 млн м³ води); зменшення рівня ґрунтових вод; розробка білоруського Хотиславського кар'єру; зменшення підземних вод, що, до речі, є основним джерелом поповнення озера Світязь; застаріла і несправна меліоративна інфраструктура; скид води Світязя в озеро Луки, яке штучно створене людьми; проблема вивчення наносів, які можуть бути на дні озера Світязь і які утруднюють доступ підземних вод в найбільшій глибині; неорганізований відбір підземних вод мешканцями; штучні ставки на плантаціях лохин та занадто велика кількість рекреаційних закладів та закладів оздоровлення. Проблема вийшла на загальнодержавний рівень: на сайті Президента України зареєстрували петицію «Порятунок озера Світязь», аби привернути до проблеми увагу вищого керівництва держави [3].

До завдань поліпшення екологічної ситуації озера Світязь, відносяться: здійснення оптимізації територіального зонування згідно з науковими рекомендаціями; відтворення ландшафтів, які деградували; сувора охорона природи Світязя і прилеглих до нього територій [4], а також детальний аналіз причин обміління озера та чіткі кроки вирішення проблеми.

Висновки. Поставлене завдання порятунку озера Світязь дало свій результат: експерти дослідили фактори ризику, назвали причини обміління, озвучили план конкретних заходів, які можуть покращити ситуацію і запобігти екологічній катастрофі.

Джерела та література

1. Геренчук К. І. Природа Волинської області. Львів: Вища шк., 1975. 147 с.
2. Хільчевський В. К. Перші комплексні гідрохімічні дослідження Шацьких озер на Волині у 1975 р. – початок формування наукової школи гідрохімії та гідроекології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія*. 2015. Т. 4 (39). С. 64–72.
3. Озеро Світязь: сучасний природно-господарський стан та проблеми/за ред. Я. О. Мольчака. Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2008. 336 с.
4. Все, що зараз відомо про обміління Світязя. URL: <https://shatsk.rayon.in.ua/topics/4893-vse-shcho-zaraz-vidomo-pro-obmilinnia-svitiazia>

Gulay N. L., Pöttgen R. – Institut für Anorganische und Analytische Chemie, Universität Münster, Corrensstrasse 30, 48149 Münster, Germany;

Kalychak Ya. M. – Department of Analytical Chemistry, Ivan Franko National University of Lviv, Kyryla i Mefodiya Street 6, 79005 Lviv, Ukraine

Solid Solution $\text{Sc}_3\text{Pt}_{3-x}\text{In}_3$ ($x = 0-0,93$)

The ternary systems of rare earth (*RE*) and transitional metals are rich in equiatomic *RE*In phases belonging either to the hexagonal ZrNiAl type or the orthorhombic TiNiSi structure [1]. The Sc-Pt-In system is no exception with ScPtIn compound (ZrNiAl structure type) reported more than 20 years ago [2]. However, during recent phase analytical studies of this system we have discovered platinum defect formation for $\text{ScPt}_{1-x}\text{In}$ ($\equiv \text{Sc}_3\text{Pt}_{3-x}\text{In}_3$), an astonishing result, since the original structure solution for ScPtIn (Fig. 1) showed no deviations from the ideal composition.

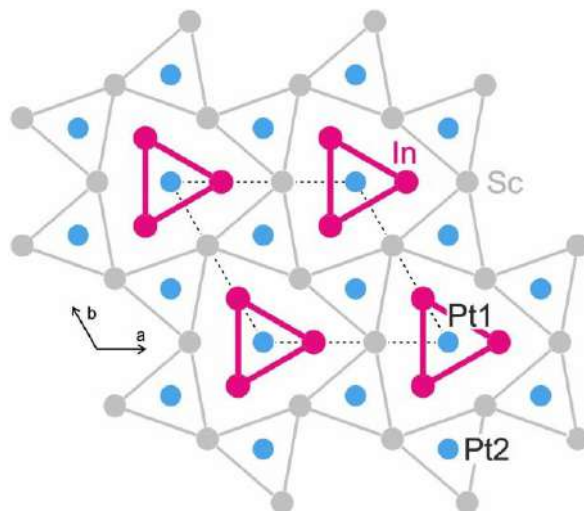

Fig. 1. Projection of the ScPtIn structure along the *c* axis. Scandium, platinum and indium atoms are drawn as medium grey, cyan and magenta circles, respectively. The trigonal prismatic coordination of the two crystallographically independent platinum atoms is emphasized

To study the solid solution in detail, several samples of the $\text{Sc}_3\text{Pt}_{3-x}\text{In}_3$ series were synthesized from the elements by arc-melting and subsequent annealing, or directly in a high frequency furnace. The lowest platinum content was observed for $\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,072}\text{In}_3$. All samples were characterized by powder X-ray diffraction and their lattice parameters and several single

crystals were studied on the basis of precise single crystal X-ray diffractometer data. Lattice parameters for the $\text{Sc}_3\text{Pt}_{3-x}\text{In}_3$ ($x = 0-0,928$) indides are listed in Table 1.

Table 1

Lattice parameters for the $\text{Sc}_3\text{Pt}_{3-x}\text{In}_3$ ($x = 0-0,928$) indides based on single crystal data. Standard deviations are given in parentheses

Composition	a (pm)	c (pm)	V (nm ³)
$\text{Sc}_3\text{Pt}_3\text{In}_3$ [2]	754,6(1)	348,31(8)	0,1718
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,952}\text{In}_3$	754,12(7)	348,26(3)	0,1715
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,692}\text{In}_3$	749,01(9)	347,21(4)	0,1687
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,592}\text{In}_3$	746,93(6)	345,86(3)	0,1671
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,558}\text{In}_3$	746,68(5)	345,40(2)	0,1668
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,429}\text{In}_3$	746,61(5)	343,37(2)	0,1658
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,307}\text{In}_3$	744,72(6)	341,70(2)	0,1641
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,232}\text{In}_3$	745,21(7)	340,15(3)	0,1636
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,179}\text{In}_3$	743,76(6)	339,11(2)	0,1625
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,173}\text{In}_3$	745,35(6)	339,03(2)	0,1631
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,108}\text{In}_3$	744,47(8)	337,53(3)	0,1620
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,092}\text{In}_3$	744,34(8)	337,07(3)	0,1617
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,095}\text{In}_3$	743,83(7)	336,99(3)	0,1615
$\text{Sc}_3\text{Pt}_{2,072}\text{In}_3$	743,60(7)	336,81(4)	0,1613

For the $\text{Sc}_3\text{Pt}_{3-x}\text{In}_3$ solid solution, decreasing platinum content leads to decreasing a and c lattice parameters. Furthermore, for crystals with $x = 0,31-0,83$ satellite reflections were observed indicating superstructure formation. These satellite reflections originate from the interplay of platinum filled vs. empty In_6 trigonal prisms and could be described with a modulation vector $(\frac{1}{3}, \frac{1}{3}, \gamma)$ ($\gamma = \frac{1}{2}c^*$ for all crystals) compatible with trigonal symmetry.

Detailed results of these studies were published in [3] and can be found at <https://doi.org/10.1515/zkri-2021-2007>.

Sources and literature

1. Rare Earth – Transition Metal – Indides – Synthesis, Phase Relations, Crystal Chemistry, Chemical Bonding and Physical Properties/Ya. M. Kalychak, V. I. Zaremba, R. Pöttgen et al. *Handbook on the Physics and Chemistry of Rare Earths*. 2005. Vol. 34, Ch. 218. P. 1–133.
2. Condensed $[\text{PtIn}_{3/3}]$ and $[\text{PtIn}_{6/6}]$ units as structural motifs in ScPtIn , TbPtIn , and HoPtIn /Ya. V. Galadzhun, V. I. Zaremba, H. Piotrowski et al. *Z. Naturforsch.* 2000. Vol. 55b. P. 1025–1030.
3. Superstructure formation in the solid solution $\text{Sc}_3\text{Pt}_{3-x}\text{In}_3$ ($x = 0-0,93$)/N. L. Gulay, R.-D. Hoffmann, J. Kösters et al. *Z. Kristallogr.* 2021 in print.

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

**XV Міжнародної науково-практичної конференції
аспірантів і студентів**

**«Молода наука Волині:
пріоритети та перспективи досліджень»**

(12–13 травня 2021 року)

Друкується в авторській редакції

Технічний редактор М. Б. Філіпович

Один електронний оптичний диск (CD-ROM). Об'єм даних 6,68 Мб. Зам. 100.

Видавець – Волинський національний університет імені Лесі Українки
(43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення і радіомовлення України
ДК № 7197 від 24.11.2020 р.